

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra filosofie a dějin přírodních věd

Studijní obor: Filosofie a dějiny přírodních věd

Biolog a filosof

Zdeněk Neubauer

Studie k intelektuální biografii

Lucie Nováková

Disertační práce

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Hermann, Ph.D.

Mé díky patří mnoha lidem, kteří mne při práci provázeli a podporovali. Bez jejich pomoci by tato disertace nikdy nevznikla. Za všechny bych chtěla jmenovat Kamilu Bendovou, Tomáše Hermanna, Antona Markoše, Miroslava Němejce a Marcelu Suchomelovou.

Chtěla bych zde poděkovat také lidem na Katedře filozofie a dějin přírodních věd PřF UK, že mne přijali mezi sebe a po celou dobu mého často velmi krkolomného úsilí mne podporovali a poskytovali mi velmi cennou zpětnou vazbu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracovala samostatně. Veškeré použité prameny a další informační zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury. Dále prohlašuji, že jsem tuto práci ani její podstatnou část nepředložila k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Liberci, dne 25. listopadu 2023

Obsah

Úvod	6
Téma práce, zdroje, metodologie výzkumu	8
I. Rodina a dětství	17
II. Studium a neapolský pobyt	21
II. 1. Studium na UK	
II. 2. Stipendijní pobyt v Neapoli	
II. 3. Výzkum bakteriofágu λ v Neapoli	
II. 4. Další zájmy v Neapoli	
III. Zamyšlení nad vědou a filosofií	31
III. 1. Vznik textu, návrat a dokončení studií na UK	
III. 2. Poznání a pravda ve vědě a filosofii	
IV. <i>Serratia marcescens</i>	41
IV. 1. Československá společnost mikrobiologická	
IV. 2. Autonomie bakteriálních kolonií	
IV. 3. Reakce odborné veřejnosti	
IV. 4. Epilog: Výzkum po roce 2000	
V. Dopis o biologii a korespondence s Ladislavem Kováčem	57
V. 1. Vlastní styl a argumentace: Chiliasmus a eschatologie	
V. 2. Profilace polemiky se scientismem	
VI. Duch a příroda – svébytné křesťanské inspirace	67
VI.1. Konverze ke křesťanství	
VI. 2. Smysl a Duch	
VI. 3. Bytí a hra	
VI. 4. Deus et natura a Nový Areopág	
VI. 5. Poeticky imaginativní myšlení – mýty, symboly, živly, alchymie a astrologie	

VII. Ricoeurovské inspirace a rehabilitace subjektu	92
VII. 1. Setkávání s Paulem Ricoeuirem	
VII. 2. Subjektivní materialismus – tělesnost jako místo smyslu	
<hr/>	
VIII. V paralelní polis	108
VIII. 1. Kecanda a Kampademie	
VIII. 2. Symposia na Hrádečku	
VIII. 3. Paralelní polis a Paraf	
VIII. 4. Pondělky u Havlů	
VIII. 5. Bdělé oko StB	
<hr/>	
IX. Střetnutí paradigmat	118
IX. 1. Mimo fakultu: polooficiální přednášková činnost	
IX. 2. Československá vědeckotechnická společnost (VTS)	
IX. 2. 1. Filosofické problémy kybernetiky (1976–1982)	
IX. 2. 2. Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989)	
IX. 3. Vopěnkův filosofický seminář	
IX. 4. Katětovův seminář	
<hr/>	
X. Války o vědu	148
X. 1. Návrat na UK a vědeckou veřejnost	
X. 2. Války o vědu v kontextu	
X. 2. 1. Dvě kultury a Science Studies	
X. 2. 2. Útok vlastními zbraněmi (Sokal)	
X. 2. 3. Zákopová válka	
X. 2. 4. Obsahová podstata sporu	
X. 2. 5. Explicitní a tacitní vědění	
X. 3. Přestřelky ve Vesmíru	
X. 4. Neubauer a kritika novověké vědy	
X. 5. Objektivní a eidetická biologie	
<hr/>	
Závěr	190
<hr/>	
Shrnutí	192

Summary	193
---------	-----

Seznam literatury	194
-------------------	-----

Příloha A – Bibliografie Zdeňka Neubauera	199
---	-----

Příloha B – přehledy	243
B. 1. Zdeněk Neubauer a Studie	
B. 2. Kritický sborník	
B. 3. Sborníky cyklu Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989)	
B. 4. Filosofický seminář 2001–2007	
B. 5. Neubauer ve Vesmíru	
B. 6. Samizdatová strojopisná edice Venkov	

Příloha C – obrazová dokumentace	259
----------------------------------	-----

Příloha D – dokumenty	275
D. 1. Prvky světa v Platonových kosmologiích (276)	
D. 2. Poznatky a konfrontace (283)	
D. 3. Dopis Zdeňka Neubauera z Neapole adresovaný profesoru Machovcovi (301)	
D. 4. Immunity phase-shift in defective lysogens: Non-mutational hereditary change of early regulation of Lambda prophage (spoluautor E. Calef) (313)	
D. 5. Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií (spoluautorky E. Koutecká a A. Krekulová) (327)	
D. 6. Životopis přiložený k habilitačnímu spisu (334)	
D. 7. Vztah biologie k filosofii a medicíně (profesorská přednáška) (341)	

Úvod

Hlavní obtíž při systematizaci díla Zdeňka Neubauera spočívá v tom, že to je neproveditelný úkol. A to hned z několika příčin. První obtíží je rozsah samotného díla. Neubauerova bibliografie je připojena k této disertační práci a čítá více než čtyřicet fyzických stran. Ten, kdo o systematizaci usiluje, musí všechny tyto texty přečíst, pokusit se o jejich interpretaci, včetně zařazení do kontextu doby i celého Neubauerova myšlení. Tím, jak množství přečtených textů narůstá, proměňuje se však jak chápání jejich kontextu, tak jejich interpretace. Někdy směrem ke zpřesnění, jindy však určitá esej vrhne zcela nové světlo na jiné texty a způsobí v interpretaci zlom. Vzniká tak jakýsi kruh, potřeba číst všechny texty stále znovu a chápat každý z nich ve světle všech ostatních. Vzhledem k rozsahu díla je to úkol přesahující délku jednoho lidského života.

Druhou obtíží je variabilita. Zdeněk Neubauer se ke svým textům rád vracel. Znovu a znovu je promýšlel, zpřesňoval, doplňoval, upravoval a rozesílal v různých variantách svým přátelům. V případě publikovaných textů je možné sáhnout k první vydané verzi, případně verzi otištěné v důvěryhodném periodiku či nakladatelství. U textů, jež zveřejněny nebyly, je situace obtížnější. U strojopisů uložených v Libri prohibiti je možné hledat fragmenty, jež působí nejucelenějším dojmem, případně pročitat a srovnávat různé verze. Vzhledem k množství fragmentů a jejich rozmanitosti se i zde jedná o dosti náročný úkol.

Mnohem překárnější je práce s texty z pozdního období Neubauerova života, které můžeme datovat přibližně od roku 2000. Velká část díla z tohoto období zůstává dosud nepublikovaná, existuje v nesčetných variantách na záložním disku Neubauerova počítače. Vzhledem k silícím zdravotním obtížím byl autor plně odkázán na pomoc zapisovatelů, soubory jsou často uloženy pouze pod zkratkami a nikoli pod plnými názvy. Orientace v souborech je značně obtížná a zde je již téměř nemožné jednoznačně stanovit, kterou variantu lze považovat za závaznou. Ze všech těchto důvodů se disertační práce omezuje na dílo do roku 2000, s důrazem na Neubauerovu předrevoluční činnost, s malým přesahem do devadesátých let. Pozdní dílo představuje pro interpretaci a systematizaci velkou výzvu. Snad by předložená disertační práce mohla být určitým předstupněm, který by tento náročný úkol mohl v budoucnu usnadnit.

Třetí obtíží, jež je spojena se samotným obsahem díla, je jeho obraznost. S výjimkou exaktních vědeckých textů z raného období je Neubauerovo dílo silně poeticky imaginativní. Každá interpretace vede ke kolapsu mnohvrstevnatosti, která je pro texty typická, a představuje nutně zjednodušení a zkreslení.

Čtvrtou obtíží je nutnost rozčlenit dílo do určitých kapitol. Členění je nutné, avšak do velké míry umělé, neboť se většina témat objevila již v raném období autorova myšlení a poté se navzájem proplétala, nabírala na intenzitě či ustupovala do pozadí, aby se později vynořila znovu a v jiném kontextu.

Poslední, ale nikoli nejmenší obtíží, je osoba zpracovatele. Šíře témat, jimiž se Neubauer zabýval, je ohromující. Sahá od velmi exaktního výzkumu speciálních vlastností bakteriofágů, přes teorii vědy, epistemologii, filosofii, teologii, klasická studia až po alchymii či astrologii. Je pravděpodobně nemožné nalézt člověka, který by byl schopný fundovaně psát o všech těchto tématech. Přestože jsem se velmi pečlivě snažila vytipovat oblasti, jež jsou pro dílo klíčové, a věnovat jim odpovídající pozornost, některá témata mne pohltila na dlouhé měsíce a jiná jsou zmíněna jen okrajově, například kombinatorika či kabala. Pokud by intelektuální biografii zpracoval někdo jiný, je víc než pravděpodobné, že by zdůraznil i jiná témata, než jsou uvedena zde, a naopak věnoval některým kapitolám menší pozornost.

S vědomím všeho výše uvedeného si dovoluji předložit výsledek své několikaleté práce a doufat, že bude při recepci života a díla filosofa a biologa Zdeňka Neubauera k užitku.

Lucie Nováková

Téma práce, zdroje, metodologie výzkumu

Předmětem výzkumu v této práci je osobnost a dílo českého biologa a filosofa Zdeňka Neubauera v dobových vědeckých a společenských kontextech, ve vybraných aspektech, a soustředěný převážně na období od počátku jeho vědecké činnosti do devadesátých let. Zaměřuje se tak obecně na jeho intelektuální biografii se snahou postihnout, popsat a informačně ucelit ty stránky jeho díla a odborných aktivit, kde jsme dosud potřebné souvislé znalosti postrádali. Důvodem nutného zúžení pozornosti na vybrané stránky či aspekty je obecně příliš velké tematické rozpětí Neubauerových písemných děl, rukopisných i tištěných, a v práci dále podrobněji zdůvodněná potřeba se detailně soustředit právě na určité tematické celky, jejichž výzkum a zpracování se mi ukázaly jako prioritně důležité. Základní metodologií je proto kvalitativní výzkum s co největší možnou kritickou objektivitou. Dílčí, ovšem rovněž nezbytné hodnotící a interpretační postupy jsou naproti tomu striktně podřízeny tomuto základnímu přístupu a cílům.

Metodologie kvalitativního výzkumu se opírala především o:

- I/ Soubor bibliografických dat, rešerše a další, především dosavadní soupisové údaje publikační aktivity původce;
- II/ Zdrojové dokumentační sbírky původce i sekundární heuristiku, zejména korespondenci – Zdeňka Neubauera a dalších jeho blízkých či přátel;
- III/ Orální, respektive nestandardizované rozhovory a osobní konzultace akademických spolupracovníků a kolegů (zejména soustředěných na Přírodovědecké fakultě UK), a zpočátku rovněž s původcem i jeho příbuznými a blízkými či s přáteli.

Postup práce sledoval především analytické zhodnocení všech výše zmíněných dat a informací v rozsahu tematicky-chronologickém a byl průběžně doplňován zpětnou diskurzivní analýzou při samotném sběru dat.

Usilovala jsem o získání co největšího množství informací, jež umožní pochopit osobu Zdeňka Neubauera v její celistvosti a co neššířeji tak přispět k jeho biografii. A to v kontextu doby, kulturních, vědeckých, intelektuálních a duchovních tradic, které jej přímo či nepřímo ovlivňovaly, či jej mohly ovlivňovat. Konkrétními metodologickými postupy pak bylo rozsáhlé studium Neubauerova díla publikovaného i nepublikovaného, snaha získat a prostudovat co nejvíce osobních dokumentů, dokumentů uložených v knihovnách i archivech soukromých, univerzitních i státních (včetně bezpečnostních), dále vedení rozhovorů se Zdeňkem Neubauerem (v počátečním období práce) i s lidmi, kteří k němu měli blízko, případně jeho dílo reflektovali. Snaha o celistvé uchopení osobnosti je samozřejmě nakonec stejně vždy jen parciální, vedena vždy z určitých perspektiv, a přísně vzato nevede ke zcela objektivnímu výsledku. Přesto jsem se o co nejširší kontextualizaci a poznání zkoumané osoby alespoň pokusila.

Na počátku práce jsem si vytyčila za cíl se co nejdůkladněji seznámit s dílem Zdeňka Neubauera a zhodnotit je, tj. hlouběji interpretovat. V průběhu práce jsem se však rozhodla od druhé části tohoto cíle upustit. Samotné shromažďování údajů o životě a díle zabralo několik let mého života a zdaleka nemám pocit, že by poskytlo komplexní přehled. Mým cílem se tedy stalo shromáždit co nejvíce

informací, co nejpřesněji je systemizovat a zanalyzovat. A tím zároveň ukotvit možnosti pro další badatelskou či interpretační práci. Je přirozené, že si o každém ze zpracovávaných období a témat myslím více, než je explicitně uváděno, ale vědomě jsem usilovala o to, aby mé osobní úsudky metodicky zůstávaly v pozadí. Jedná se o materiálovou studii k intelektuální biografii, nikoli o komentovaný životopis. Za hlavní přínos práce tedy považuji shromáždění a uspořádání velkého množství informací o životě a díle Zdeňka Neubauera, jež doufám napomohou k reflexi a interpretaci jeho díla.

Geneze a vymezení tématu práce

K zájmu o dílo Zdeňka Neubauera mne přivedl před zhruba deseti lety náhodně přečtený citát z knihy *O počátku, cestě a znamení času – Úvahy o vědě a věděni* vydané nakladatelstvím Malvern v roce 2007. Velmi mne zaujal a přiměl k tomu, abych si knihu opatřila a přečetla celou. V mnoha bodech jsem s autorem nesouhlasila nebo mu dostatečně nerozuměla, ale odvážnost a originalita jeho myšlenek mne zaujaly. Následovaly další knihy – *Deus et natura, Střetnutí paradigmát...* Všechny byly fascinující, provokativní a postupně mne přivedly k myšlence setkat se s jejich autorem osobně. Za to, že Zdeněk Neubauer na mou prosbu o setkání odpověděl, vděčím jeho asistentce Markétě Liškové. V té době se kvůli zdravotním obtížím již zcela stáhl z veřejné sféry a na podobné žádosti nereagoval. Markéta Lišková jej však přesvědčila, aby mi odepsal.

Setkání pak předznamenalo směřování mého života na několik let. Měla jsem možnost potkávat se nejen s autorem, ale seznámit se také s katedrou na přírodovědecké fakultě, kterou po revoluci obnovil, určitou dobu vedl a která dodnes nese stopy jeho působení. Seznamování s Neubauerovým dílem postupně vedlo k formulaci disertačního projektu. Jeho důvodem (ač se to může zdát podivné) nebylo především získání akademického titulu, ale jakási obsedantní potřeba se s Neubauerovým odkazem vypořádávat.

Řešení disertačního projektu provázelo podobné vyhledávání tvaru, jež Zdeněk Neubauer přisuzuje všemu živému. Prvotní zájem se zaměřoval na témata „paradigmatická změna“ a „komplexní myšlení“ v paralele s dílem francouzského myslitele Edgara Morina. Pak však Zdeněk Neubauer zemřel a situace se změnila. Vystala potřeba jeho dílo systematizovat a vytvořit základní podklad pro možné interpretace, tedy pro intelektuální biografii. Zprvu jsem se té myšlence velmi bránila a trvalo dlouho, než jsem ji skutečně přijala za svou. Paradigmatické změny moderní vědy skutečně jsou jedním z ústředních celoživotních zájmů Zdeňka Neubauera, ale pro potřebnou interpretaci se ukázalo jako nezbytné poznat jeho vědecké dílo jako celek. Hodnotit cokoli bez znalosti celku by byla metodologická chyba.

Práce se soustřeďuje především na Neubauerovu vědeckou činnost, a to do roku 1989, s určitým přesahem do devadesátých let. Jak již řečeno, ve své současné podobě práce nepředstavuje intelektuální biografii, nýbrž příspěvky či kapitoly, které doufám mohou k vytvoření intelektuální biografie přispět.

Bylo tedy nutné shromáždit a prozkoumat zejména původní vědecké dílo, které je přístupné jen marginálně, často vůbec. Navíc se ukázalo, že i pozdější filosofické práce, jež jsou zdánlivě dostupné, jsou známy pouze dílčím způsobem a jsou za nimi nedostatečně prozkoumané textové prameny či

dobové kontexty. Texty existují v mnoha variantách, orientace v nich není snadná. Velká část díla má navíc fragmentární podobu. Dílo pozdní, přibližně po roce 2000, je z velké části dosud nepublikované, existuje v mnohých variantách na záložním disku Neubauerova počítače. Kdybych na počátku tušila, co všechno bude má práce obnášet, nikdy bych nenašla odvahu se do díla pustit.

Struktura práce a její přínos

Práce je rozdělena do deseti kapitol, jež strukturují Neubauerův život do určitých tematických celků. Kapitoly jsou částečně uspořádány chronologicky, ale vzhledem k tomu, že se většina témat objevuje již v raném díle, Neubauer je reflektuje a znovu se k nim vrací během celého svého tvůrčího života, je toto členění do značné míry umělé a má pouze pomocný charakter.

První kapitola pojednává o Neubauerově rodině a dětství, následující kapitoly jsou zaměřené převážně na vědeckou činnost – druhá kapitola je věnována studiu a stipendijnímu pobytu v Mezinárodní laboratoři pro genetiku a biofyziku v Neapoli. Na ni tematicky navazuje kapitola čtvrtá věnovaná vědecké práci po návratu z Neapole, tedy výzkumu serácií na PřF UK. Souvislé zpracování Neubauerova původního biologického díla v druhé a čtvrté kapitole bylo velmi obtížné, z hlediska dostupnosti pramenů i porozumění, a považuji je za jeden z pilířů a původních přínosů práce. Mezi ně je včleněna kapitola třetí, která samostatně pojednává o klíčovém textu *Zamyšlení nad vědou a filosofií*, jež Neubauer podal jako svou diplomovou práci na FF UK a který předznamenal směr jeho úvah na celá desetiletí. Zejména zde bylo nutno z určité perspektivy přistoupit k obsahové interpretaci textu. Pátá kapitola je věnována dlouholeté korespondenci se slovenským biologem Ladislavem Kováčem. Následující kapitoly jsou zaměřeny převážně již k tématům díla filosofického, případně teoreticko-biologického – šestá reflektuje křesťanské motivy v Neubauerově díle, sedmá pojednává o zásadním vlivu francouzského fenomenologa Paula Ricoeura a Neubauerově reflexi jeho díla. Osmá a devátá kapitola popisují Neubauerovu odbornou činnost mimo rámec univerzity v osmdesátých letech se selektivním zaměřením na jeho původní tvorbu. Osmá kapitola začíná Neubauerovým odchodem z přírodovědecké fakulty a rozebírá jeho činnost v tzv. paralelní polis. Na ni pak navazuje kapitola devátá popisující polooficiální přednáškovou činnost a související publikace. Poslední, desátá kapitola je zakotvena v již porevolučním období devadesátých let a snaží se zařadit jeho polemiky se scientismem do kontextu dlouhodobější globální debaty. Tato kapitola je uzavřena stručným náčrtem Neubauerovy koncepce tzv. eidetické biologie.

Práce je doplněna čtyřmi soubory příloh. Příloha A přináší bibliografii Zdeňka Neubauera, kterou jsem podle zvolených kritérií postupně zpracovávala a doplňovala paralelně se vznikem práce. Příloha B přináší mimo rámec uvedené celkové bibliografie selektivní bibliografické soupisy, které přímo korelují s tématy příslušných kapitol: obsahuje přehled Neubauerových publikací ve *Studiích*, *Kritickém sborníku*, sbornících VTS, časopisu *Vesmír*, samizdatové edici Venkov a soupis přednášek filosofického semináře z let 2001 až 2007. Příloha C předkládá obrazovou dokumentaci. Příloha D pak uvádí sedm dokumentů – vlastních textů Zdeňka Neubauera, o kterých se v práci pojednává a nejsou běžně dostupné.

Dosavadní zpracování a sekundární zdroje

V současné době není k dispozici dostatek sekundární literatury reflektující život a dílo Zdeňka Neubauera. Z roku 2009 pochází bakalářská práce Karola Pribuly *Příroda vo filozofii Zdeňka Neubauera*,¹ jež se zaměřuje na vnímání přírody v Neubauerově díle. O rok později byla obhájena diplomová práce Michala Špačka *Filosofické problémy v díle Zdeňka Neubauera*,² jež se zaměřuje na analýzu některých textů z knih *Přímluvce postmoderny*, *O Sněhurce: aneb cesta za smyslem bytí a poznání* a *O svatém Františku: aneb zrození ducha novověku*.

Díličí informace o Neubauerově díle nalezneme v pracích na příbuzná témata, například v autobiografii Martina Palouše *Stopy v písku*³ a další memoárové literatuře s jejími specifiky, například u Tomáše Halíka⁴ nebo u Ivo Tretery,⁵ či v některých cenných vydaných dokumentech k neoficiálním seminářům, např. od Petra Kůrky.⁶ Dále ve zveřejněné korespondenci, především v *Dopisech Olze*⁷ a v *Dopisech od Olgy*,⁸ v korespondenci, kterou vedl Neubauer s dalšími osobami, například Václavem Bendou⁹ a Ladislavem Kováčem.¹⁰ Souvislé hodnocení obsahuje například samostatná kapitola ve svazku M. C. Putny o katolické literatuře¹¹ a některé další jeho práce. Neubauer je frekventovaně zmiňován v rámci rozsáhlé literatury věnované Václavu a Ivanu M. Havlovi, v jejichž blízkosti se Zdeněk Neubauer pohyboval, například v biografii Jany Markupové věnované I. M. Havlovi,¹² v havlovských monografiích od uvedeného M. C. Putny, Jiřího Suka a dalších. Nicméně je vhodné doplnit, že Neubauerovo místo v kontextech havlovských, Kampademie či dalších vazbách k disentu a paralelní polis není ani zdaleka vyčerpáno a čeká na své souvislejší badatelské zpracování; do centra pozornosti mé práce, soustředěné na Neubauerovu původní tvorbu, se tato společensky exponovaná, literárně svěbytná a interpretačně velmi komplexní problematika záměrně nedostala.

¹ K. Pribula, *Příroda vo filozofii Zdeňka Neubauera*, KE FSS MUNI, Brno 2009. Vedoucím práce byl Karel Stibral; https://is.muni.cz/th/273298/fss_b/kp_bp.pdf

² M. Špaček, *Filosofické problémy v díle Zdeňka Neubauera*, PF UK, Praha 2010. Vedoucí práce byla Miloslava Blažková; https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/33006/DPTX_2010_1__0_79670_0_98874.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³ M. Palouš, *Stopy v písku*, Kodex: Praha 2022.

⁴ T. Halík, „K dějinám Kecandy aneb Předchůdcové Akademie“, in: I. M. Havel (ed.), *Bytí je vlnobítí: gratulovník k 80. narozeninám Radima Palouše*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2004.

⁵ I. Tretera, *Vzpomínky na Bohumila Hrabala a život vůbec*, Paseka: Praha 2011.

⁶ P. Kůrka, „Tarotová edice“, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 165–203.

⁷ V. Havel, *Dopisy Olze*, Spisy 5, Torst: Praha 1999.

⁸ I. M. Havel a kol., *Dopisy od Olgy*, Knihovna Václava Havla: Praha 2011.

⁹ V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020.

¹⁰ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019.

¹¹ M. C. Putna, *Česká katolická literatura 1945–1989*, s. 677–683.

¹² J. W. Markupová, *Ivan M. Havel*, Karolinum: Praha 2007.

Jinými cennými, nicméně rovněž dílčími zdroji informací jsou aparát, komentáře a další materiály (například rozhovory) v některých vydávaných dílech či výběrech Zdeňka Neubauera, zčásti publikovaných již za jeho života. Vždy byly vydávány selektivně a z určité perspektivy či se specifickou motivací, často však přinášejí informace, jež není možné získat jinde. Zde bych ráda zdůraznila dlouholetou práci Antona Markoše, například jím připravenou Neubauerovu knihu *O počátku, cestě a znamení časů*¹³ s četnými kontextuálními komentáři, a související vydavatelskou spolupráci Katedry filozofie a dějin přírodních věd PřF UK ve spolupráci s Jakubem Hlaváčkem a jeho nakladatelstvím Malvern. Čerpat je možné také z některých publikací Knihovny Václava Havla, vydaných zejména v péči M. C. Putny,¹⁴ nebo z nástinu Tomáše Hermanna v Neubauerově knize *Bůh a příroda*,¹⁵ jenž mimo jiné ustavuje způsob rekonstrukce a komentáře směrem ke kritickému vydávání textů Zdeňka Neubauera.

K recepci díle Zdeňka Neubauera jsem se snažila přispět i já jako spolueditorka dvou jeho svazků: *Hledání společného světa* a *Listů o biologii*. Práce na *Hledání společného světa* jsem zahájila ještě za autorova života, ale dokončila (ve spolupráci s T. Hermannem a J. Hlaváčkem) až po jeho smrti, což umožnilo přiložení souboru vybraných nekrologů, jež nabízejí biografický průřez a cennou reflexi Neubauerova života a díla jeho současníky. *Listy o biologii*, připravené spolu s A. Markošem, přinášejí nejen korespondenci Zdeňka Neubauera s Ladislavem Kováčem, ale zahrnují také řadu dalších dokumentů a kontextuálních příloh. Obě tyto publikace je možné vnímat jako jakýsi doprovodný pandán k disertační práci.

Dílo Zdeňka Neubauera

Neubauerovo dílo představuje hlavní a základní pramen disertační práce, jeho dostupnost je však často problematická a provází je řada specifických okolností.

Zcela obecně je možné Neubauerovy texty rozdělit na vydané a nevydané. Ani toto kritérium však není jednoznačné. Představuje sesponkovaný nečíslovaný strojopis o deseti kopiích samizdatové vydání textu? Představuje varianta textu, kterou vydali Neubauerovi přátelé, tu variantu, kterou by pro vydání zvolil sám autor? Je známo, že často k takovým počínům vyjadřoval kritické výhrady, ale zároveň byl za pozornost ke svým pracím a za jejich (byť nedokonalé) zpřístupňování velmi vděčný a zpětně k nim odkazoval.

Základní vodítko pro orientaci ve vydaných textech poskytuje bibliografie, jejímž základem je soupis prací, který si pro sebe vedl Zdeněk Neubauer a který jsem postupně doplňovala. Poskytuje cenný zdroj a náhled autora na členění jeho vlastního díla. Značná část řešení disertační práce spočívala v ověřování, dohledávání, korekcích a doplňování informací, což bylo často velmi nesnadné. Cílem bylo soupis textů co možná nejvíce upřesnit, zpřehlednit a uspořádat.

¹³ Z. Neubauer, *O počátku, cestě a znamení časů*, Malvern: Praha 2007.

¹⁴ Z. Neubauer – M. C. Putna, „Když píšu, je to výrazem toho, že jsem něco zahlíd. Rozhovor o svatojánském výletě a o Kampademii, o dopisech z vězení a o dopisech do vězení, o *Consolatio philosophica* a o Hrádečku, a taktéž o katolicismu, lysohlávce či Tolkienovi“, in: Z. Neubauer, *Consolatio philosophiae hodierna*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010, s. 48.

¹⁵ T. Hermann, „Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983“, in: Z. Neubauer, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 331–351.

Dílo Zdeňka Neubauera je možné pracovníčně rozdělit do několika skupin.

- nejranější a vědecké biologické dílo: jeho shromáždění představuje značný problém a vyžaduje velké úsilí, ne ve všech položkách bylo dosavadní pátrání úspěšné. Hlavní části díla se snad již podařilo dohledat a shromáždit.
- samizdat, kolující strojopisy, podklady k přednáškám, nedokončené strojopisy a polooficiální či interní tisky 70. a 80. let: s těmito texty je spojen specifický okruh problémů. Ne vše se dochovalo, mnohé texty jsou k dispozici v různých verzích. Pátrání po těchto textech je stále otevřeno, některé věci se objevují průběžně, například z osobních sbírek.
- vydávání od 90. let: přestože dosud již dost obsáhle zmapováno, je stále značně neúplné a postupně provádíme jeho precizování. Vydavatelské počiny, zvláště v počátcích, nebyly zcela uspokojivé, u mnohých textů se navíc později objevily nové či původnější verze. Na začátku v 90. letech působil velmi aktivně Michal Jůza, který vydal například *Přímluvce postmoderny* či Neubauerovy texty věnované Tolkienovi. Jůza podle svých slov plánoval soustavné vydávání Neubauerova díla, tento záměr však jím skutečně nebyl. Další, převážně kratší texty byly uveřejňovány v periodikách a určily obecný pohled na Zdeňka Neubauera. Velmi precizní péči věnoval Neubauerovým textům Karel Palek v *Kritickém sborníku*. Zdeněk Neubauer v tomto období začal připravovat řadu svých textů z 80. let, na což pak částečně navázal Jakub Hlaváček a jeho nakladatelství Malvern. Na vydávání textů se podílelo mnoho Neubauerových příznivců, jejich hlavní motivací byla dobrá vůle, řada starších tisků však nese stopy nedotažené improvizace. Důvodem zapojení přátel byl Neubauerův tělesný handicap, díky němuž byl závislý na pomoci druhých a nad svými texty v konečné vydávané podobě neměl vždy potřebnou kontrolu.
- objemný okruh textů dochovaných jen v elektronické podobě na disku Neubauerova počítače, který dosud není zpracován. Orientace zde je velmi obtížná, autor neoznačoval texty názvy, ale zkratkami, mnoho textů je uložených na různých místech disku v rozmanitých variantách.

Dokumentační sbírka na Přírodovědecké fakultě UK

Za účelem edičních i obecně dokumentačních prací se stalo prioritou shromáždit, uspořádat a vytvořit předarchivní, povahou otevřenou sbírku s jasnou strukturou, a to písemných i elektronických dat části pracovní i osobní pozůstalosti Zdeňka Neubauera, a to na akademickém pracovišti biologické sekce PřF UK. Původ sbírky sahá již k edičním pracím na pracovišti ještě za Neubauerova života a zejména pak k umístění významné části listinné pozůstalosti, která tvoří jádro sbírky, po jeho smrti.

Práce na předarchivní dokumentační manipulaci původce začaly již v souvislosti s mým impulsem k samotné disertační práci. Pokusila jsem se tak v rámci stále se doplňujícího materiálu vytvořit jakýsi archivační konvolut, ale od roku 2021 s příchodem odborné pracovnice a archivářky¹⁶ došlo během uplynulých dvou let k vytvoření základního schématu dokumentační sbírky ZN. Tato sbírka je základní, resp. primární heuristickou platformou mé práce. Ne zcela systematické počáteční shromáždění i propůjčená dokumentace ZN mezi kolegy katedry poněkud pozdrželo samotnou strukturální manipulaci, řada jednotlivin se kompletovala dodatečně, mnohé dokumenty byly již při

¹⁶ Mgr. Marcela Suchomelová, Ph.D.

prvním sběru torzální, mnohé celky byly neúplné, většina dokumentace a rukopisů ZN, psaná na tehdejších psacím stroji, posléze již počítači (i vytištěna), byla psána v několika variantách.¹⁷

Mnohé z dokumentů uložených na PŘF UK nejsou dostupné z žádných jiných zdrojů. Sbírká bude dále doplňována a zpracovávána k edičním účelům a pro budoucí řádné archivní uložení. Písemná pozůstalost, výše zmíněná předarchivní manipulace původce, je doplněna i naskenovaným, resp. digitálním uspořádáním jednotlivých písemností.

Další archivní prameny

Pro potřeby práce byly využity další archivy. Při rešerši osobních údajů jsem využila Ústavu dějin UK a Archivu UK. Zde jsou uloženy tyto složky:

- Archiv Univerzity Karlovy (AUK), fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, složky absolventů, k. č. 40 (prozatímní číslování), studentský spis Zdeňka Neubauera.
- AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera.
- AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, zaměstnanecké spisy, k. č. 52 (prozatímní číslování), zaměstnanecký spis Zdeňka Neubauera.
- AUK, fond 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, CSc., DrSc., Doc. – prozatímní inventární seznam, inv. č. 531, k. č. 45, Zdeněk Neubauer.

Je pozoruhodné, že v tomto archivu nebyla dohledána Neubauerova složka týkající se studia na FF UK na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Domnívám se, že mohla být odstraněna záměrně. Neubauer na FF UK skutečně studoval, jeho diplomová práce je uložena a řádně zaevidována v knihovně Ústavu filosofie a religionistiky na FF UK, v soukromých sbírkách se dochovalo také promoční oznámení i s datem promoce.

¹⁷ Dokumentační sbírka měla po zpracování odbornou pracovníci M. Suchomelovou v době dokončování práce tuto strukturu:

Zdeněk Neubauer (30. 5. 1942, Brno – 5. 7. 2016, Praha)

AA Osobní – životopisné (CV aj.)

A Osobní. A – I. Osobní zápisníky – DIÁŘe (29 ks); A – II. Osobní, plánovací záznamníky (4 ks); A – III. Osobní deníkové záznamy na volných listech (5 složek); A – IV. Doklady o studiu (3); A – V. Ocenění (4); A – VI. Pozvánky (ocenění, slavnostní, autogramiády – 4); A – VII. a Ego-data dokumentační (o původci; 25); A – VII. b Ego-data – nekrology (9); A – VIII. Bibliografie původce.

B Korespondence. B – I. a Konvolut s Ladislavem Kováčem/Přijata (28); B – I. b Konvolut s Ladislavem Kováčem/Odeslaná (31); B – I. c Konvolut LK + ZN (kopie – souběžné uspořádání – 33); B – II. Přijata (ostatní – jednotlivci i korporace, vč. pohlednic – 23/24); B – III. Odeslaná (ostatní – jednotlivci i korporace – 19); B – IV. Novoročenky (4).

C Odborná činnost – projekty. C – I. Přednášky – odborná činnost; C – I. a VTS (1985–1991), 18 složek; C – I. b FOP (FFUK? S E. Kouteckou; 1990–1996), 30 složek; C – I. c FOB (PřFUK?; 1994–1995), 12 složek; C – I. d Katětovův seminář (1983–1997); 8+1 složek; C – I. e Unitaria (1982–1993), 10 složek; C – I. f různé – datované (1970–1992), 16 složek; C – I. g různé – nedatované (b.d.), 11 složek; C – II. Rukopisy a další práce původce (datované/chronologická řada); C – III. Ostatní práce, bibliografické výstupy (vč. bez data); C – III. a Část DP (1 složka); C – III. b Torsa idearum (Torza myšlenek) – Opera vetera (rukopisné poznámky, 1963–68; 41 složek); C – III. c Konference a workshopy (1992–96; 7 složek); C – III. d Reflexe a recenze (3 složky); C – III. e Proslavy a interview (3 složky); C – III. f 1+f2 Serratia (2 složky); C – III. g ostatní práce a varia (1965 ad., b.d.; 23 složek); C – IV. Projekty (GAČR/zprávy; 3 složky); C – V. Biblio ZN – tituly u sbírkového fondu (zvlášť rozeepsáno a chronologicky uspořádáno); C – VI. Obecné (katedra; 11 složek); C – VII. Varia/různé (5 složek).

D Poznámky, zdroje, materiály (rešerše). D – I. Poznámky, rešerše; D – I. / 1 Poznámky, rešerše – obecně, rukopisné (ZN); D – I. / 2 Poznámky, filozofie, obecně; D – I. / 3 Poznámky z materiálů (bakterie, biologie); D – I. / 4 Poznámky, rešerše (filozofie, náboženství); D – I. / 5 Poznámky – varia (3 školní sešity A5); D – I. / 6 Poznámky, rešerše – rešerše z literatury; D – II. Zdroje – materiály (rešerše), zahr. (dle abecedního uspořádání); D – III. Zdroje – materiály (rešerše), české zdroje (dle abecedního uspořádání); D – IV. / 1. – 8. Zdroje – materiály (rešerše), varia – různé.

E V a r i a / Citations (ZN + Kamila Bendová) – 5 kt.; I., III. – XXIII. (sešity)

F Jiný původce (Ladislav Kováč, Václav Benda)

Vydatným zdrojem byla pro disertační práci Knihovna Libri prohibiti a její archivní, osobní fondy, kde je kromě sbírky samizdatů též rozsáhlý soubor strojopisů. Jeho původ stojí za objasnění. Zdeněk Neubauer se rozhodl v určitý okamžik vyhodit staré strojopisy prací, k nimž se již nehodlal vracet (nebyly však uloženy jinde). Tyto dokumenty byly z části zachráněny a přeneseny do Libri prohibiti.¹⁸ Z Libri Prohibiti jsem použila především sborník *Smysl smyslu*, rozsáhlé strojopisné celky *Bytí a hra*, *Smysl a duch* a dále materiály související s Paulem Ricoeurem.

Pracovala jsem také s archivem bezpečnostních složek, studovala jsem nejen dokumenty souvisejícími se Zdeňkem Neubauerem, ale také s I. M. Havlem a Petrem Vopěnkou. Jedná se však o specifický pramen, který má pro účely mé práce a zájmů význam spíše marginální a uvádím jej v práci okrajově.

Dále jsem pracovala s archivy soukromých osob, především s rodinným archivem rodiny Bendovy a archivem Miroslava Němejce. Cenné dokumenty poskytla také Věra Nováková Brázdová a Ivan M. Havel.

Osobní svědectví – orální kvalitativní výzkum

Při práci jsem využila osobní svědectví Neubauerovy sestry, paní Kamily Bendové, i manželky Zdeňka Neubauera, paní Marie Svobodové. Oběma vděčím za ochotu i poskytované informace.

Důležitou roli hrálo také osobní svědectví přátel a kolegů, především z okruhu Katedry filozofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK,¹⁹ dále osobní svědectví jeho bývalé spolupracovnice Evy Koutecké, osobní svědectví Miroslava Němejce, osobní svědectví Věry Novákové Brázdové a osobní svědectví Ivana M. Havla i dalších osob.

Má práce však nespadá do problematiky orální historie, nešlo mi o ustavování orálně-historických pramenů (tedy o metodicky vedené a posléze archivované rozhovory). Snažila jsem se získat přístup k důležitým osobním pramenům typu korespondence nebo jiných dokumentů (případně verzí strojopisů) a sekundárně se k tomu nutně připojily rozhovory nad nimi, jež se zaměřovaly na upřesňování okolností a vhodnou interpretaci. Pokud jsem ústní svědectví jsem zpracovala do konkrétní písemné podoby, vždy jsem si je nechala dotčenou osobou autorizovat.

Osobní svědectví – korespondence

Při zpracovávání tématu jsem využila především své korespondence s Karlem Skalickým, dále korespondence Zdeňka Neubauera s maminkou, Marií Čakrtovou, Václavem Bendou, Stanislavem Kováčem, Věrou Kopalovou a dalšími osobami.

U údajů z osobního života (písemných i ústních) bylo často velmi obtížné rozhodnout, zda je do disertační práce začlenit, či ne. Mnohdy jsem velmi opatrně zvažovala zveřejnění okolností, jež by sice napomohly porozumět určitým tématům či rozhodnutím, které však byly svou povahou velmi intimní. Jak objasnit co nejvíce a zůstat přitom v uctivém odstupu od osob, o nichž píšete, a nesklouznout k bulváru?

¹⁸ Z venkovní popelnice je vyndal a do Libri prohibiti odnesl Michal Jůza. Informaci potvrdil Jiří Gruntorád.

¹⁹ Zejména (abecedně) Tomáš Hermann, Vojtěch Hladký, Stanislav Komárek, Anton Markoš a další.

Stranou jsem ponechala také různé okruhy příznivců, jež se kolem Zdeňka Neubauera často vytvářely, přestože nebylo vždy jasné, zda probíranému zcela rozumí. Poskytují takové skupiny správnou zpětnou vazbu pro zdravý vývoj myslitele? Utvářela by se Neubauerova argumentace odlišně, pokud by takovému vlivu vystaven nebyl? To jsou některé z otázek, které vznik mé práce a volbu strategie v postupu řešení také provázely.

Osobní kontakty a spolupráce se Zdeňkem Neubauerem

Se Zdeňkem Neubauerem jsem měla možnost setkávat se v posledních letech jeho života osobně. Tato setkávání pro mne představují velmi cennou osobní zkušenost, která se ukázala při interpretaci jeho díla klíčová. Kromě vážnosti a až určitého mesianismu a naléhavosti v některých jeho dílech i snahách, byla v jeho životě totiž paralelně přítomná také ohromná hravost, myšlenkové improvizace a záměrná provokativnost spojená zhusta s velmi jemnou ironií či nadsázkou, která může mnoha čtenářům „hotových“ textů uniknout.

V roce 2016 Zdeněk Neubauer zemřel a následujících sedm let při zpracovávání jeho díla mi poskytlo cenný odstup od autora i tématu. Tato doba odstupu je pro mne stejně cenná jako předchozí osobní znalost autora. Nejsem Neubauerův nekritický obdivovatel, naopak. Potřeba reagovat na jeho teze pro mne vždy představovala velkou výzvu a intelektuální dobrodružství. Předložená disertační práce je pokus se ctí zvednout intelektuální rukavici, kterou přede mne hodil.

I. Rodina a dětství

Jméno získal Zdeněk Neubauer po svém otci, univerzitním profesorovi JUDr. Zdeňkovi Neubauerovi (1901 – 1956).²⁰ Otec se narodil v Plzni roku 1901, rodina se později přestěhovala do Olomouce, kde chlapec vystudoval gymnázium. Ihned po skončení 1. světové války nastoupil do Brna na nově vzniklou právnickou fakultu. Po ukončení studií se stal právníkem, mimořádným profesorem ústavního práva Právnické fakulty Masarykovy university v Brně (přednášel ústavní právo) a ředitelem Penzijního ústavu v Brně. Po druhé světové válce pracoval jako úředník Státního úřadu důchodového zabezpečení v Praze, podílel se také na zákonech o národním pojištění.

JUDr. Neubauer je autorem knihy *Státověda a teorie politiky*.²¹ Poprvé byla kniha vydána v roce 1947, tedy v době, kdy byla stranická a ideologická hlediska velmi aktuální. Práce měla veliký úspěch, a proto se v roce 1948 připravilo její druhé vydání. Náhle se však celospolečenská situace změnila natolik, že druhé vydání knihy skončilo ve stoupe. Knihu podruhé vydalo až nakladatelství Slon v roce 2006.

Maminka – Štěpánka Makovská-Neubauerová (1908 – 1981) – se narodila do rodiny poštovního úředníka. Kvůli otcovu povolání rodina cestovala po celé monarchii, i to mohl být důvod, proč se doma mluvilo německy. Předtím, než se stala studentkou práv, absolvovala studijní pobyt v Saint-Germain ve Francii zakončený maturitou. „Ve dvacátých letech existovala taková akce, kdy se vybralo asi dvacet nejšikovnějších holek po republice a ty se pak poslaly do Paříže, do Saint-Germain na tříleté studium, a maminka byla mezi nimi. Její mateřština byla přitom vlastně němčina. Česky uměla dobře, ale já vždycky říkám, že mateřština se pozná podle toho, jak počítáte. Maminka vždycky počítala německy.“²² Na právnické fakultě Masarykovy university v Brně se seznámila se svým budoucím manželem.

Neubauerovi měli dvě děti. Zdeněk se narodil 30. května 1942 v Brně v době heydrichiády. Rodina tehdy bydlela v Botanické ulici, v budově, kde sídlil Penzijní ústav, jehož byl profesor Neubauer ředitelem. Později byly byty zlikvidovány, v budově byl umístěn Krajský výbor KSČ. V současné době zde sídlí Nejvyšší soud. Důvod chlapcova pravostranného ochrnutí nebyl nikdy zcela vysvětlen. Jako možné důvody jsou uváděny klešťový porod, Littleova nemoc, případně obrna.²³ „Existují rodinné snímky, kde je Zdeněk úplně malý, a skoro na něm není nějaké omezení poznat. Pak ho

²⁰ „Jmenuji se zcela jistě po otci. Místo jeho posledního odpočinku hlásá náhrobní deska: Univ. Prof. Dr. Zdeněk Neubauer 2. 8. 1901 – 20. 2. 1956. Ježto mi shodou okolností – takto neurčitě psány – náležejí stejné tituly, byť v úplně jiném smyslu, vzrušuje mne žertikářská představa připojit za sebe jen další dvojici dat.“ Z. Neubauer, *O počátku, cestě a znamení času*, Malvern: Praha 2007, s. 17.

²¹ Jedná se o velmi důkladně systematické pojednání věnované teoretickým problémům státovědy. Problematiku státního uspořádání Neubauer pojednává vědecky, bez praktických politických ambicí, výchozí pozici je brněnská normativní škola. Nezabývá se jednotlivými historickými typy státu a státního uspořádání, ale snaží se vybudovat soustavu všech možných problémů státotvorby a systematizovat jejich možná řešení. Zabývá se také typem státních ideologií, formami dosazování normotvůrců, dělením moci ve státě i problémy demokracie.

²² Citace je použita z rozhovoru s Kamilou Bendovou, sestrou Zdeňka Neubauera. Blíže (viz) V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020, s. 161.

²³ V úvahu připadá i souvislost s dobou heydrichiády, během které narození probíhalo. O tomto i o možném vlivu postižení na Neubauerův osobní a profesní život (viz) P. Piřha, „Requiem za Prof. RNDr. et PhDr. Zdeňka Neubauera“, in Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 350–355.

jednou odvezli do nemocnice, jestli to není obrna... Operovali ho ve dvou a půl letech a teprve pak začal chodit. Ale o to dříve mluvil.“²⁴ „Na bombardování Brna a procházející frontu si trochu pamatoval. Od dětství měl výbornou paměť a byl auditivní typ. Psát se naučil pravou (dost obtížně), později psal spíš levou tiskací písmena a přivítal psací stroje a počítače.“²⁵

Pravostranné ochrnutí Zdeňkovi ztrpčovalo a komplikovalo v mnoha ohledech normální život. Snížená hybnost a omezený cit v prstech mu však nezabránilo věnovat se s úspěchem i náročné práci v laboratoři a vždy měl naštěstí kolem sebe celou řadu ochotných pomocníků, kteří mu byli nablízko při činnostech, jež pro něj byly obtížné. Za všechny je důležité jmenovat především jeho ženu, paní Mášu Svobodovou, která mu věrně stála po boku od osmdesátých let až do konce jeho života.²⁶ Ke konci života se obtíže zhoršovaly a výrazně omezily okruh aktivit, jimž se Neubauer mohl věnovat.

V roce 1946 se do rodiny Neubauerových narodila holčička, kterou rodiče pojmenovali po otcově matce Kamila. V té době již profesor Neubauer pracoval v Praze. „Otce převedeli do Prahy někdy roku čtyřicet tři nebo čtyřicet čtyři. On se celoživotně zabýval národním pojištěním a psal o tom hodně článků. V Penzijním ústavu pracoval nejdřív v Brně a pak v Praze. [...] Každopádně otec s námi v té době, do našeho přestěhování, moc nebyl. Pracovalo se ještě v sobotu, jednou za čtrnáct dní v sobotu odpoledne přijel a v neděli večer odjížděl. Po roce čtyřicet pět proti němu tři jeho podřízení, kterým příliš často opravoval jejich texty, zaútočili a obvinili ho z kolaborace, což způsobilo, že se dva roky nemohl vrátit do Brna na fakultu. Soud potom trval pět minut a ze všeho ho očistil. Ale byly to dva roky docela týrání. Na druhé straně maminka vždycky říkala, že díky tomu napsal svoji *Státovědu* a nepustil se do politiky. Což by pro něj bylo asi tragičtější. Takhle byl roku 1948 jenom takzvaně odstoupen z výuky. A levičáckému lákání nikdy nepodleh. Dokonce byl někdy ve třicátých letech v Rusku a vrátil se zcela otřesen.“²⁷

Po komunistickém puči se z profesora Neubauera stal běžný úředník, který ve Státním ústavu důchodového zabezpečení pomáhal lidem vyřizovat důchody. Když bylo na podzim roku 1953 jeho manželce a dětem konečně umožněno přestěhovat se za ním do Prahy, zdálo se, že je náročné období u konce. Nebylo tomu tak. V roce 1954 „našli jednou otce ležet v nějakém parku, a pak už víceméně trávil polovinu času v nemocnicích. A v roce padesát šest zemřel. Takže náš vztah s otcem je trochu komplikovaný. Maminka vzhledem ke Zdeňkovi vždycky, podle mého názoru, cítila pocit viny za to jeho postižení. A jejich vztah byl mnohem intenzivnější, než vztah jí i nás dětí k otci. Léta jsme spolu skoro nežili a najednou jsme se v Praze všichni ocitli v poměrně malém bytě.“²⁸

V Praze JUDr. Štěpánka Neubauerová po manželově smrti nastoupila – vzhledem ke svým znalostem jazyků – v Artii (zahraniční podnik pro dovoz a vývoz kulturních statků). Rodina bydlela nejprve

²⁴ Tamtéž, s. 164.

²⁵ Údaje pocházejí od paní Kamily Bendové. Blíže (viz) Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, fotografická příloha, Malvern: Praha 2017.

²⁶ Církevní svatbu měli 23. září 1986. Úřední byla pak až začátkem devadesátých let.

²⁷ Vzpomínky Kamily Bendové. Blíže (viz) V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020, s. 165.

²⁸ Tamtéž., s. 166.

v bytě ve Štěpánské ulici,²⁹ děti, které v Brně chodily na základní školu do Sušilovy ulice, nastoupily v Praze do Štěpánské 22 (šikmo naproti jejich bytu, Štěpánská 23), což byla v té době jedenáctiletka. Zdeněk nastoupil do páté a Kamila do druhé třídy. „Štěpánská 23. Byly tam tři pokoje. Jeden byl pracovna, jeden mamčin salon a jeden jsme měly my děti. V tom krátkém období se nás otec pokoušel provádět po Praze, ale nijak moc neuspěl. Zdeněk tak do poslední chvíle, než odjel do Neapole, neměl k Praze skoro žádný vztah. Strašně litoval, že odešel z Brna. Brno miloval. Bydleli jsme v tiché ulici a bylo to tam krásné. Těžce nesl, když jsme se přestěhovali. Praha mu připadala špinavá a ošklivá. A až po Neapoli a po setkání s Brázdoými začal objevovat kouzlo Prahy. Vzhledem k jeho postižení ho rodiče také často posílali do různých ozdravoven. A v těch ozdravovnách jsou dost často i lidé postižení intelektuálně, Zdeněk tam zažíval obtížná setkání s lidmi, kteří mu ubližovali – byli svým způsobem nešťastní, intelektuálně na dost nízké úrovni. Zdeněk tím dost trpěl a trochu ho to ovlivnilo...“³⁰

Dětství Zdeňka Neubauera výrazně ovlivnily ještě dvě další osoby. První z nich byla přítelkyně Štěpánky Neubauerové, paní Lidmila Stříbrná. Bydlela v Želešicích u Brna a říkalo se jí Udunka. Chlapec k ní často jezdil o prázdninách ještě v době, kdy bydleli v Brně. „Ona měla Zdeňka hrozně ráda. Jejímu manželovi se říkalo Šelmička, byl to lovec zvířete, měli také vinohrad a včely. Zdeněk tam jezdil i o Velikonocích. Bylo to blízko Brna, ale byla to naprostá vesnice. Udunka byla vesnická učitelka, velmi chytrá a velmi dobrá. Zdeněk díky tomu zažil úplně jiný typ života.“³¹ Udunka se ve Zdeňkově životě objevuje i později, především jako podpora v těžkých chvílích, v roce 1980 při péči o umírající maminku a o dva roky později během doby jeho vlastních zdravotních obtíží.³²

Druhou ženou, která do chlapcovho života silně zasáhla, byla sestra Štěpánky Neubauerové, MUDr. Marie Čakrtová. Vystudovala medicínu, v roce 1938 odjela na Rockefellerovo stipendium do Spojených států a později se usadila v Ženevě, kde pracovala ve Světové zdravotnické organizaci. V rodině se jí říkalo Maxa, pravděpodobně podle příjmení rodiny (Makowský). Po smrti otce v roce

²⁹ V roce 1967, kdy Zdeněk odjel na stipendijní pobyt do Neapole, se jeho sestra Kamila 1. září provdala za Václava Bendu. Poměrně brzy mělo do rodiny přibýt první děťátko a byt byl příliš malý. Podařilo se jej vyměnit za prostornější na Karlově náměstí, kam se všichni na jaře 1969 přestěhovali. V roce 1973 se Zdeněk s maminkou přestěhovali do bytu po rodičích Václava Bendy na Nedvěďově náměstí. Tam bydleli oba až do smrti Štěpánky v roce 1981, nějakou dobu obýval byt Zdeněk sám a poté se svou ženou Mášou Svobodovou až do své smrti v roce 2016.

³⁰ V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020, s. 166.

³¹ Tamtéž, s. 167.

³² Po smrti maminky, dne 24. října 1981 napsal Zdeněk Neubauer v dopise jisté paní Bronislavě: „A pokud se týče Udunky, byla po celý život – vedle Tebe – nejlepší mamčinou přítelkyní. Pro mne je Udunka vlastně opravdu druhou maminkou, v dětství jsem byl v Želešicích pečený-vařený, pro svůj zdravotní stav dokonce hluboko do školních let, ale opačně už v kočárku. Na vesnici působilo podivení a pohoršení, když mladá, svobodná slečna učitelka jezdí po návsi s kočárkem! Díky Udunce mám za sebou zkušenost kluka z venkova – u rodičů jejího bývalého manžela dokonce jsem získal zkušenost o tom, jak to kdysi chodilo na klasickém hospodářství. Teta sama pochází z Pardubic, je dcerou intarsiera perleti (zemřel nedávno ve věku 96 let, do poslední chvíle pracoval na vinohradě, kteréžto umění si začal teoreticky a prakticky osvojovat ve svých 70 letech!!!), sama je učitelkou na 2. stupni, má dvě děti a moc vnuků. Dnes už je těžko říci, co všechno mne naučila, v každém případě dobrotě a lásce k přírodě a k živému. Mé povolání biologa, i mé dnešní theoretické přístupy a postoje – to vše pochází ze Želešic. Učila mne – a učí dodnes – pozornosti a všímavosti k tomu, co mne obklopuje – Bože, co všechno je mi schopna ukázat, a objevit, kolem čeho denně nevšímavě chodím! Být s ní je vskutku svátek. V Želešicích vždycky najdu přijetí a útočiště – a nějaký ten společný výlet do okolí a do lesů, kde také začala moje kariéra mykologická.“ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 24. 10. 1981, dopis paní Bronislavě, s. 1.

1956 nastaly v rodině velké změny. Mamince se podařilo získat pro Zdeňka pas do Ženevy, kam v červnu 1956 odjel společně s babičkou z matčiny strany. Pobyt se podařilo dvakrát prodloužit (s odůvodněním jeho zdravotního stavu), takže hoch nakonec strávil ve Švýcarsku rok a půl.³³ Chodil do mezinárodní školy École Internationale de Genève. Dovolené trávil v Paříži a u moře, zimy v Alpách. Ženeva sehrála v jeho životě velmi důležitou roli. „V mnoha věcech. Předně tam chodil do takzvané mezinárodní školy, protože tetička byla zaměstnaná v mezinárodní zdravotnické organizaci. Naučil se tam francouzsky, latinsky, částečně anglicky. Dostal se do absolutně jiného prostředí, kde všechno bylo jinak, než tady. Za druhé, tetička se stýkala s českou společností v Ženevě a on mezi nimi získal i mnoho dobrých přátel. Za třetí, tetička s ním jezdila do Alp, kde se naučil jakýmsi způsobem lyžovat, byli spolu několikrát v Paříži, byli spolu na Korsice, u moře, což všechno byly věci, které pro nás byly všechny naprosto nedosažitelné. Vrátil se jako někdo jiný, jako muž velkého světa. Předtím, přes pobyty v ozdravovnách i přesto, jak byl chytrý a měl samé jedničky, byl spíš pod těmi ostatními. Po návratu byl s tím světovým přehledem absolutně nad nimi. Jeden ročník dohnal za tři měsíce.“³⁴ Po návratu musel jeden ročník nahradit a maturoval na 2. jedenáctileté střední škole (Akademickém gymnáziu) ve Štěpánské ulici v roce 1960.

Neubauer sám si byl důležitosti svého ženevského období dobře vědom. „...co jsem toho tehdy zvládnul, s tou zvláštní pohádkovou intenzitou dospívajícího dětství, které se přestává zabývat samo sebou a otevírá se mu svět nekonečných možností a horizontů k objevování. Ono období s Tebou bylo právě proto tak výjimečně naplněno, že jsem se skutečně ve světě – otevřeném světě, prostém provincialismu nacházel – a celý život, dodnes z toho čerpám a je to můj zázračný monopol. Právě proto i ten můj bleskový start v Neapoli mohl být uskutečněn – nepotřeboval jsem se dlouho vykuleně rozkoukávat, jako někdo, kdo se poprvé octnul za humny!“ napsal na počátku osmdesátých let v dopise tetě Maxe.

Život v Ženevě jej tedy svým způsobem připravil na zcela zásadní a výjimečnou kapitolu profesního života, na stipendijní pobyt v Neapoli.

³³ S Marií Čákrtovou si byl Zdeněk blízko nejen během pobytu v Ženevě. Zůstali v kontaktu po celý život, zachovala se jejich korespondence dokládající velmi intimní přátelství. Teta Maxa pro něj byla nejen partnerem pro promýšlení vlastních názorů a postojů, ale poskytovala mu velmi praktickou pomoc v době, kdy se za ním zavřely hranice totalitního Československa. Posílala mu zahraniční tiskoviny, léky i potraviny, které byly v tuzemsku nedostupné. Korespondence s Marií Čákrtovou je uložena v soukromém archivu rodiny Bendovy.

³⁴ Vzpomínky Kamilly Bendové. Blíže (viz) V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, s 165.

II. Studium a neapolský pobyt

II. 1. Studium na UK

Studium na 2. jedenáctileté střední škole v Praze zakončil 6. června 1960 maturitní zkouškou z jazyka českého, ruského, matematiky a biologie. Všechny předměty ukončil s výborným prospěchem. Již během studia se profilyvaly oblasti jeho zájmu – biologie a filosofie.³⁵ 15. března téhož roku, tedy ještě před složením maturity, absolvoval na Přírodovědecké fakultě UK přijímací pohovor u 5. pohovorové komise vedené doc. dr. Seifertem. Předmětem přijímacího pohovoru byly znalosti z biologie (systematika hub, výživa rostlin, hmyz s přeměnou dokonalou a nedokonalou, vývojové teorie) a chemie (periodický zákon, mocenství, inertní plyny). Komise ohodnotila jeho znalosti jako mimořádné a doporučila přijetí na fakultu.

Na podzim téhož roku nastupuje na Přírodovědeckou fakultu UK, obor biologie a chemie. Kromě odborných předmětů v jednotlivých ročnících jej čeká také povinný kurz marxismu-leninismu a politické ekonomie. Za výborné výsledky v prvním ročníku získává prospěchové stipendium.

V prvních pěti semestrech se orientuje na systematiku nižších rostlin, specializaci mykologie. Je také členem Mykologické vědecké společnosti při ČSAV, pořádá exkurze a populárně-vědecké přednášky v Botanickém ústavu Přírodovědecké fakulty UK. V roce 1963 přechází na radu svých učitelů (Závada, Drobník, Koutecká, Stárka, Černohorský) „v důsledku vnitřní krize (vyvolané pochybnostmi o smyslu ‚popisných disciplin‘) na opačný extrém, tj. biologii experimentální a exaktní“³⁶ na katedru genetiky, mikrobiologie a biofyziky a specializuje se na regulaci životního cyklu bakteriofágů. Již během studia také „uzrává rozhodnutí věnovat se filosofii a překonat nebezpečí úzké odbornosti vzdělanosti – jak vědecké, tak humanitní – a usilovat o jejich jednotu.“³⁷ Začíná spolupracovat s katedrou filosofie na přírodovědecké fakultě (Volková, Dragan, Fajkus).

V únoru roku 1964 mu byla zadána diplomová práce z bakteriální virologie (vztah RNA bakteriofágu k hostitelské buňce) s názvem *Studium kapacity pro RNA fága* pod vedením Ing. Vojtěcha Závady CSc. Neubauer práci odevzdal 4. května 1965. V posudku vedoucího diplomové práce Závada píše: „Při zpracování své diplomové práce vynikal Zdeněk Neubauer samostatným a inteligentním přístupem k práci, logickým koncipováním pokusů – vždy přesně a detailně naprogramovaných – a jejich kritickým hodnocením. K práci se autor vyzbrojil rozsáhlou literární přípravou neomezující se jenom na vlastní téma práce. To mu pak dovolovalo uvažovat v širších souvislostech. Rozsah experimentální práce je mimořádný a práce přinesla řadu velice cenných výsledků i podnětů pro další

³⁵ „V rámci studia němčiny se poprvé setkávám s filosofií (Nietzsche, Schopenhauer). Tehdy zraje můj zájem o přírodní vědy a o filosofií přírodních věd (Velenovský, Herčík, Úlehla, Rádl). Odborně se nadšeně soustředím (pod vlivem Velenovského) na mykologii a morfologii.“ Komentář ke studiu na střední škole, úryvek z autobiografie Zdeňka Neubauera přiložené k jeho habilitačnímu spisu, s. 1. AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera. K disertační práci je připojena v Příloze D.

³⁶ Tamtéž, s. 1.

³⁷ Tamtéž, s. 1.

experimenty. Posledním, i když již očekávaným překvapením bylo pro mne konečné literární zpracování předložené práce. Svědčí o vysoké intelektuální úrovni autora a o jeho mimořádných schopnostech pro vědeckou práci.³⁸ Mimořádné kvality práce ocenil také oponent, doc. J. Drobník, CSc, který zároveň doporučil, aby byla po provedení doplňkových pokusů podána jako práce kandidátská.

Výsledky diplomové práce publikoval Neubauer mimo jiné v časopise *Biochemical and Biophysical Research Communications* v roce 1965³⁹ a 1966.⁴⁰

Studium na přírodovědecké fakultě ukončil Neubauer státní závěrečnou zkouškou 3. 6. 1965 z biologie s výborným prospěchem. Byl mu udělen diplom s klasifikací „prospěl s vyznamenáním“ a získal tehdejší vysokoškolskou kvalifikaci „promovaný biolog“.

Po absolutoriu Neubauer získává na základě konkurzního řízení studijní pobyt na Mikrobiologickém ústavu ČSAV Praha – Krč, kam nastupuje 1. 9. 1965 na oddělení obecné mikrobiologie. Věnuje se pod vedením dr. J. Chaloupky studiu biosyntézy ribozomálních bílkovin. 30. září 1966 svůj studijní pobyt ukončuje a nastupuje do pracovního poměru na Přírodovědeckou fakultu UK. Pracuje jako vědecký asistent na katedře genetiky, mikrobiologie a biofyziky s nástupním platem 2.200,- Kč měsíčně. (Průměrný plat tehdy činil zhruba 1.500,- Kčs.) Zároveň je po poradě a zprostředkování dr. Volkové z katedry filosofie na přírodovědecké fakultě a na základě absolvování přijímacích zkoušek z filosofie a psychologie přijat k externímu studiu s individuálním studijním plánem na Filosofické fakultě UK, obor filosofie.⁴¹ Důvodem byl podle jeho vlastních slov strach z příliš úzké specializace, z ‚fachidiocie‘, jíž se dle svého mínění studiem mikrobiologie vystavil.

V roce 1966 se se dvěma příspěvky zúčastnil IX. mikrobiologického kongresu v Moskvě. Spoluautorem prvního příspěvku byl V. Závada,⁴² druhý napsal Neubauer spolu s dalšími autory.⁴³

³⁸ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, složky absolventů, k. č. 40 (prozatímní číslování), studentský spis Zdeňka Neubauera. Zápis o závěrečné zkoušce.

³⁹ Z. Neubauer – V. Závada, „The capacity of the bacterial host for the reproduction of the RNA phage f2“, *Biochemical and Biophysical Research Communications* 20, 1965, č. 1, s. 1–3.

⁴⁰ Z. Neubauer – V. Závada – J. Fikotová – E. Koutecká – M. Rašková, „The capacity of the bacterial host for the reproduction of the RNA phage f2 II. Its UV sensitivity in 5-BU labelled host and the effect of the thymineless death“, *Biochemical and Biophysical Research Communications* 22, 1966, č. 5, s. 480–483.

⁴¹ „...navštěvuji přednášky z filosofie na Filosofické fakultě (L. Svoboda, M. Sobotka, J. Major, K. Kosík, M. Machovec; navštěvuji též zvláštní přednášky J. Patočky určené pro pracovníky katedry filosofie); vzhledem k tomu, že jsem – tehdy i později – osobně absolvoval všechny přednášky a semináře související s mým studijním plánem, probíhalo mé studium, přes svůj formálně externí charakter, jako studium řádné (alespoň v letech 1965–1966, 1970–1971). Moje seminární práce* z antické filosofie – „Prvky světa v Platonových dialozích Timaios a Epinomis“ – je přijata jako práce ročníková a uvažuje se o její publikaci.“ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera. Úryvek z autobiografie Zdeňka Neubauera, habilitační spis, s. 2.
*Seminární práce je přetištěna v Příloze D – dokumenty.

⁴² Z. Neubauer – V. Závada, „The sensitivity of the reproduction of RNA phage to UV irradiation of the host cell prior infection – the dependence of the RNA phage f2 reproduction upon the integrity of the host DNA“, *IX. International Congress for Microbiology. Abstract of papers to be presented at focal topic sessions*, 1966, s. 471.

⁴³ Z. Neubauer – V. Liebl – L. Bejšovcová – M. Strnadová, „Microbial ribosomes with enzymes and model systems“, *IX. International Congress for Microbiology. Abstract of papers to be presented at focal topic sessions*, 1966, s. 11.

II. 2. Stipendijní pobyt v Neapoli

Neubauerovy výsledky vedly k nabídce stipendijního pobytu na italském pracovišti, které se výzkumem bakteriofága zabývalo. Neubauer neměl příliš v oblibě cestování, a proto dlouho zvažoval. Nakonec se však rozhodl nabídku přijmout. „Jak se to stalo? Nedokážu říci přesně. Můj školitel, ing. Závada, který vedl mou diplomovou práci a k němuž jsem se vrátil na fakultu po ročním pobytu na ČSAV, mne informoval o možnosti dvouleté stáže zde. Nejprve jsem nechtěl jet: znamenalo by to přerušit studium filosofie, kde jsem byl ve třetím semestru. Nakonec jsem ale neměl volbu, celé mé okolí, má rodina, obě fakulty a dokonce i nebesa mne přinutili přijmout. A já jsem přijal a kéž je teď Boží milost se mnou!“ píše v dopise ze dne 11. května 1967 tetě Maxe do Švýcarska. V témže dopise zmiňuje, že je již v Itálii více než dva měsíce, k odjezdu do zahraničí tedy došlo kolem začátku března.

V letech 1967–70 tedy Neubauer absolvoval stipendijní (postgraduální) a posléze pracovní pobyt u Enrika Calefa v Mezinárodní laboratoři pro genetiku a biofyziku v Neapoli (*LIGB – Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica* italského *CERN – Centro di Ricerca Nazionale*).

LIGB založil v roce 1962 italský genetik Adriano Buzzati-Traverso s ambiciózním cílem vytvořit protiváhu soudobým světovým pracovištím. Laboratoř nebyla součástí žádné vysoké školy, přála si provést „revoluci těžkopádné, konzervativní byrokracie, která překáží mnoha evropským univerzitám.“⁴⁴ Partnerskou institucí byla laboratoř na neméně progresivní University of California v Berkeley. LIGB každý rok přijímala mladé vědce z různých zemí, kteří pracovali na různých postgraduálních programech. Hlavní výzkum se soustředil na genetiku, biofyziku a biochemii, původ a strukturu enzymů, kinetiku enzymů a biochemii nervového systému.⁴⁵

Město Neapol se mladému vědci z Československa zamlouvalo: „Neapol... zaslouží si být nazvána nejkrásnějším městem na zemi. Aspoň já jsem nikdy neviděl nic tak krásného, zvláštního a milého zároveň. Neapol je jako ústřice: buď po nich šílíš nebo je nenávidíš... Není možné zůstat lhostejný. Většina lidí však toto město nenávidí pro špínu, zloděje a anarchii. A já je z týchž důvodů miluji. Miluji zemi, ve které si každý může dělat, co chce. Miluji zemi, v níž můžeš cokoli vyhodit z okna, miluji zemi s pašeráky a černým trhem, kde se dají koupit drogy a zbraně, kde se o ceně čehokoli smlouvá a kde, když nebudeš dost pozorná, můžeš za spoustu peněz koupit kámen zabalený v papíru.“⁴⁶

Práce v laboratoři neprobíhala zcela bez obtíží. Komplikovaly ji studentské nepokoje, které vyústily až v okupaci ústavu v roce 1969. Neubauer se s levicově smýšlejícími revoltujícími studenty neztotožňoval, bránila mu v tom jednak nedávná historická zkušenost státu, z něhož pocházel, a také konverze ke křesťanství, kterou prošel krátce před odjezdem do Itálie pod vlivem Pátera Jiřího Reinsberga v Praze. V Neapoli si tedy připadal dost osaměle, většinu času trávil v laboratoři a v knihovně. Snadná nebyla ani spolupráce s Enrikem Calefem. Neubauer si v dopisech své rodině

⁴⁴ J. Star, „Biology research, Italian style“, *Scientific Research*, 1967, prosincové číslo, s. 75.

⁴⁵ V roce 1968 v laboratoři vypukly studentské nepokoje, převzala ji Národní rada pro výzkum (Consiglio nazionale delle ricerche), která změnila její jméno na *Istituto Internazionale di Genetica e Biofisica* (IIGB). Laboratoř funguje dodnes a nese nyní jméno svého zakladatele: *Istituto di Genetica e Biofisica „A. Buzzati-Traverso“*. Více informací o podobě laboratoře na konci šedesátých let nalezneme v popularizačním článku (viz) J. Star, „Biology research, Italian style“, s. 75–78.

⁴⁶ Dopis tetě Maxe do Švýcarska ze dne 11. května 1967.

stěžuje na Calefovu nedůslednost a roztržitost, chyby v textech společných článků, v popiskách obrázků a nedbalost při vytváření poznámkového aparátu. Jednou dle svých slov Calefa dokonce přiměl, aby již odeslaný příspěvek do *Journal of Molecular Biology* stornoval a nechal jej předělat. Publikačních výsledků si však velmi vážil. „Jinak přikládám došlý reprint z Cold Spring Harbour Symposia z loňska. Nechápej to jako ‚jakási konference‘: je to nejvyšší orgán moderní biologie vyhrazený jen těm největším machrům [...] jestliže publikovat v J. Mol. Biol. mi bylo nejvyšší vědeckou ambicí, dostat se do Cold Spring Harbour knihy se mi ani nesnilo!“⁴⁷ V Calefově týmu zůstal Neubauer po celou dobu svého pobytu v Neapoli a dle jeho vlastních slov mu bylo nabídnuto, aby v Itálii zůstal a převzal vedení týmu.⁴⁸ Kontakty s Calefem přetrvaly i po Neubauerově návratu z Neapole, Calef například přispěl nedlouho před svou smrtí článkem do sborníku vydaného u příležitosti Neubauerových 50. narozenin.⁴⁹

Neubauerovo působení v Neapoli komentoval v rozhovoru s Ivanem M. Havlem pro časopis *Vesmír*⁵⁰ imunolog Ivan Lefkovits, který byl stipendistou téže laboratoře od roku 1965 do roku 1967 a s Neubauerem se tedy v Neapoli potkal. „Neapolská laboratoř byla tehdy jedním z nejpřednějších a nejprestižnějších pracovišť v oboru biologie a biofyziky v Evropě a začátkem šedesátých let byla hlavním centrem moderního biologického výzkumu. [...] Moderní ústav, prvotřídně vybavený nejnovějšími přístroji – nejlepšími typy centrifug, inkubátorů, mikroskopů, nemluvě o pipetách, Petriho miskách, kultivačních půdách. Zatímco se v Československu na objednanou chemikálii čekalo léta, pro naši laboratoř byly chemikálie dodány tentýž den. Filiálka firmy Carla Erbyho si otevřela v blízkosti ústavu pobočku i sklad, a chemikálii – třeba jen jednu láhev – přivezli na kole.“⁵¹

II. 3. Výzkum bakteriofágu λ v Neapoli

Výzkum souvisel s tématem, kterým se Neubauer zabýval již na fakultě v Praze. Týkal se speciálních vlastností bakteriofágů. Pro Neubauerovu práci bylo klíčové, že se Calefovi podařilo přesně určit na genetické mapě místo, kam se vmezeňuje genom fága. Neubauer pak prováděl zabudování a vystřihování profága z genetické informace bakterie a popsal dědičné změny nemutačního původu v bakteriofágu. Výsledky své práce publikoval mimo jiné ve dvou článcích v časopisu *Nature*,⁵² dále

⁴⁷ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 9. července 1969 (Neapol/Itálie), dopis mamince.

⁴⁸ Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 448.

⁴⁹ E. Calef, „Search for a gene responsible for the limited duplicative capacity of normal human cells“, in: J. Dočkálková (ed.), *Laudatio Z. N. Sborník k padesátinám Zdeňka Neubauera*, CTS: Praha 1992, s. 19–22.

⁵⁰ I. M. Havel, „S Ivanem Lefkovitsem o Ivanu Lefkovitsovi a Zdeňku Neubauerovi“, *Vesmír* 80, 2001, č. 8, s. 452–455.

⁵¹ Tamtéž, s. 453.

⁵² Z. Neubauer – E. Calef, „Brief consideration of the meaning of the lysogenic conversion in salmonella anatum phage system“, *Nature*, 1967, č. 213, s. 1263. Z. Neubauer – E. Calef – A. Oppenheim, „The antirepressor: a new element in regulation of protein synthesis“, *Nature*, 1970, č. 226, s. 31.

v *Journal of Molecular Biology*⁵³ a na mezinárodním sympoziu *Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology* v USA v roce 1968, kde byl osobně přítomen.⁵⁴

Bakteriofág λ je bakteriální vir, který žije na bakteriích – střevních tyčinkách. Bakterie mají velikost 1 μ (tisícina milimetru), fág sám je ještě tisíckrát menší. Jedná se o ‚replikující se molekulu‘, která se množí uvnitř hostitelských buněk. Vstříkuje svou DNA do hostitelské buňky, ta genetický zázpis fága zkopíruje a vytvoří pro něj proteinové ‚obálky‘. Po zhruba dvaceti minutách se hostitelská buňka rozpadne a uvolní do okolí zhruba sto nových fágů. Jedná se o tzv. ‚lytickou‘ reakci. Aktivuje se při ní většina fágových genů, jež odpovídají za replikaci genu bakteriofága a za tvorbu proteinových obálek. Dochází ke smrti bakterie a následnému šíření viru do okolí.

Nakažení však může proběhnout i druhým způsobem, tzv. ‚lyzogenní‘ reakcí. Bakteriofág v tomto případě bakterii nezničí. Vmezeří se do genetické informace bakterie. Zabudovanému fágovi se říká ‚profág‘. V lyzogenní buňce je aktivní pouze malá část genomu vmezeřeného profága, tzv. ‚*CI immunity region*‘.⁵⁵ Jedná se pouze o jeden gen, jehož produktem je protein zvaný ‚repressor *CI*‘. Ten zabraňuje expresi všech ostatních fágových genů, jež by při aktivaci vedly k lytické fázi a zničení buňky. Funguje jako repressor operonů nacházejících se nalevo i napravo od *CI immunity region*. Bakterii v tomto případě fág neškodí, naopak může ji chránit před jinými fágy či antibiotiky. Profága dědí každá dceřiná buňka bakterie. V buňce osídlené profágem je vir neaktivní. Pokud repressor *CI* přestane působit, uvedou se do činnosti tyto operony a spustí kaskádu kroků vedoucích k lyzi (rozpadu) buňky.

Existují dva odlišné a vzájemně se vylučující fyziologické stavy buňky: stav imunity způsobené represorem *CI* a stav počátečních kroků indukce fága. Ve stavu imunity je buňka vůči infekci imunní a k expresi fágových genomů (s výjimkou represoru *CI*) nedochází. Ve stavu počátečních kroků indukce fága imunita mizí a transkribují se fágové geny vedoucí k infekci a zničení buňky. Klíčovým genem při rozhodování mezi lyzogenním a lytickým procesem je *CI* gen.

V příspěvcích na sympoziu v Cold Spring Harbor a v *Journal of Molecular Biology* popisují Neubauer s Calefem případ defektních lyzogenních bakterií, které v mnoha následujících generacích existují ve dvou zcela odlišných regulačních stavech: v imunním (*im+*) a neimunním (*im-*). Tento jev pojmenovali *immunity phase shift*, tedy imunitní fázový přeskok. Ve svém výzkumu vycházeli ze studie M. Lieba zveřejněné v roce 1964,⁵⁶ v níž Lieb uvádí, že pokud lyzogenní buňky, jež v sobě mají profág s mutacemi represoru *CI*, vystavíme teplu, dojde k aktivování viru a zahubení hostitelské

⁵³ Z. Neubauer – E. Calef, „Immunity phase-shift in defective lysogens: Non-mutational hereditary change of early regulation of λ prophage“, *Journal of Molecular Biology*, 1970, č. 51, s. 1–13.

⁵⁴ Z. Neubauer – E. Calef, „Active and inactive states of the *CI* gene in some lambda defective phages“, *Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology*, 1968, č. 33, s. 765–767. Podruhé pravděpodobně navštívil Neubauer USA v roce 1975, kdy byl pozván na mezinárodní mikrobiologický kongres. Viz samizdatový gratulační sborník ke 40. narozeninám Zdeňka Neubauera *Laudatio Z.N.*, Praha 1982, s. 5.

⁵⁵ Z. Neubauer – E. Calef, „Immunity phase-shift...“, s. 1.

⁵⁶ M. Lieb, „UV sensitivity of *Escherichia coli* containing heat-inductible λ prophages“, *Science*, 1964, č. 145, s. 135.

buňky. Je však možné, aby určité mutace profágu umožnily buňce zahřátí přežít? Neubauer s Calefem připravili kmeny bakterií s poškozeným represorem CI a s dodatečnými mutacemi profágu, které znemožňovaly rozběh lytické reakce, a vystavili je po dobu 18 hodin teplotě 42°C. Bakterie, které přežily, podrobili testu na imunitu a přítomnost fágových genů. Některé bakterie ztratily celý profág (vyléčily se), nebo ztratily významnou část profágu (kryptické vyléčení) v rozsahu od velmi krátkých úseků profágu až po jeho téměř úplnou ztrátu. U třetí skupiny přeživších bakterií se jednalo o lyzogeny, které v sobě stále měly defektní profág, v němž však nedošlo k žádné zjiřitelné delecii.⁵⁷ Tuto skupinu bylo dále možno rozdělit do dvou podskupin, na bakterie, které jsou vůči další infekci imunní, a ty, které imunitu ztratily. Pozoruhodné bylo, že se u bakterií, jež o imunitu přišly, v dalších generacích znovu objevily imunní bakterie: „V potomcích těchto kmenů bakterií nebyl nikdy znovu nalezen aktivní fág. U obou těchto kmenů obsahovaly kolonie pěstované při 32 °C vždy zhruba 1 % imunních buněk, a to i při opakované izolaci.“⁵⁸ V žádném kroku nebylo možné získat klon, který by byl čistě im-. Populace buněk ve fázi im- vždy obsahovala některé buňky im+. „Když jsme opakovaně izolovali imunní buňky, objevilo se mezi potomky naopak zhruba 1 % neimunních klonů u pěstování při teplotě 32 °C. Když jsme imunní klony vystavili po dobu několika hodin teplotě 42 °C, svou imunitu po ochlazení na 32 °C zcela ztratily. Tento cyklus bylo možné donekonečna opakovat. Lyzogenní buňky tedy mohou existovat ve dvou zcela odlišných fyziologických fázích: imunní a neimunní. [...] Předpokládáme, že opakované přepínání z imunní na neimunní fázi a zpět ukazuje existenci funkce, jež zajišťuje rozhodování mezi lyzogenním a lytickým cyklem.“⁵⁹ Klíčový závěr, k němuž Calef s Neubauerem došli, se týká dědičnosti, jež není zapsána v DNA: „Imunitní fázový přeskok je výsledkem změny v regulaci profágu a nikoli výsledkem mutace jeho genetického materiálu.“⁶⁰

Význam objevu shrnuje v roce 2001 Fatima Cvrčková v článku pro časopis *Vesmír*: „Právě objev dvou stabilních regulačních stavů jistých mutantů fága λ byl jedním z prvních kroků k popisu ‚genového přepínače‘ CI – ai/cro. Zároveň však jde o zjištění podstatně obecnějšího a velice zásadního dopadu: totiž o to, že dědičná paměť organismu může být ‚zapsána‘ i *epigeneticky* – to jest jinde než v posloupnosti nukleotidů DNA. Regulační stavy genů se mohou dědit po mnoho generací, stejně jako geny samy. Jde však o zásadně, kvalitativně jiný druh paměti, plastičtější, než je ‚tvrdá‘ paměť zapsaná v sekvencích DNA.“⁶¹

Pokud dojde k zahřátí lyzogenní bakterie, která obsahuje poškozený represor CI, zabráňují jejímu zničení mutace profágu. Analýzou těchto mutací se Neubauer zabýval v dalším výzkumu. V článku

⁵⁷ Z. Neubauer – E. Calef, „Immunity phase-shift...“, s. 3–4.

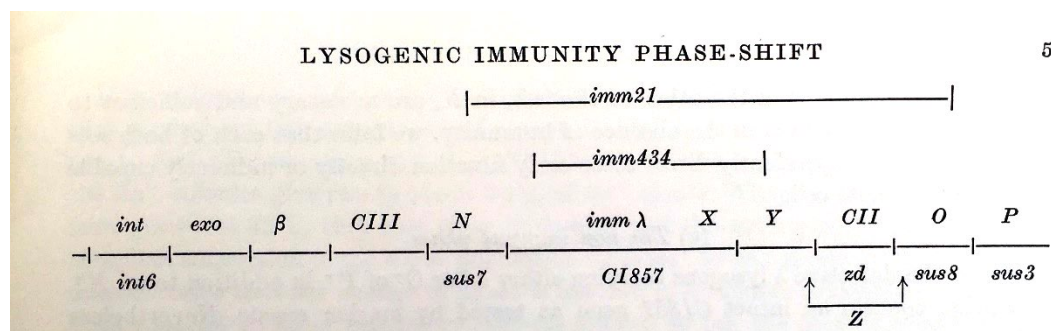
⁵⁸ Z. Neubauer – E. Calef, „Active and inactive states...“, s. 765.

⁵⁹ Tamtéž, s. 765–766.

⁶⁰ Z. Neubauer – E. Calef, „Immunity phase-shift...“, s. 6.

⁶¹ F. Cvrčková, „O nepsaných pravidlech, (epigenetické) paměti a (lidském) zapomínání“, *Vesmír* 80, 2001, č. 8, s. 457.

uveřejněném v roce 1970 v časopise *Virology*⁶² zmiňuje dva druhy mutací, jež jsou zapotřebí pro přežití buňky: jedna se na genetické mapě nachází nalevo od CI a ovlivňuje funkci genu N, druhá leží napravo od CI a ovlivňuje funkci minimálně jednoho z genů obsaženého v operonu pro prvotní fáze aktivace fágu: zd, O nebo P (viz obrázek níže).⁶³ Při označení sekvence genů profága λ Neubauer vychází z několika předchozích prací.⁶⁴

Popis sekvence genů profága λ , z níž Neubauer ve své práci vycházel.

V dalších pracích se Neubauer s Calefem soustředili na „antirepresor“, tedy enzym, který blokuje nebo inaktivuje represor. Jedná se o produkt genu X (viz obrázek), který je schopný zrušit represi CI. V článku v *Nature* z roku 1970 navrhli dva alternativní modely vysvětlující jeho fungování.⁶⁵

II. 4. Další zájmy v Neapoli

V Itálii se Neubauer nezabýval pouze experimentální vědeckou prací, ale také četbou a studiem jiných oborů, především teologie a filosofie. Zabýval se intenzivně dílem Karla Rahnera, o němž měl zadánu diplomovou práci na FF UK pod vedením profesora Machovce. V dopisu mamince dne 9. 5. 1969 píše: „...receptem na syntesu Rahnera (resp. jeho filosofické metody) se, jak známo, již po dva roky intenzivně zabývám.“ Přesto si je však vědom, že není jisté, zda bude možno v normalizačním Československu diplomovou práci na toto teologické téma podat.⁶⁶

⁶² Z. Neubauer, „Prophage deletions selected by heat induction of bacteria lysogenic for λ int6CI857“, *Virology*, 1970, č. 42, s. 225.

⁶³ Obrázek převzat z: Z. Neubauer – E. Calef, Immunity phase-shift..., s. 5.

⁶⁴ A. D. Kaiser, „Mutations in a temperate bacteriophage affecting its ability to lysogenize *Escherichia coli*“, *Virology*, 1957, č. 3, s. 42–61. H. A. Eisen – C. R. Fuerst – L. Siminovitch – R. Thomas – L. Lambert – L. Pereira da Silva – F. Jacob, „Genetics and physiology of defective lysogeny in K12 (A): studies of early mutants“, *Virology*, 1966, č. 30, s. 224–241. C. M. Radding – J. Szpirer – R. Thomas, „The structural gene for λ exonuclease“, *Proc. Nat. Acad. Sci. USA*, 1967, č. 57, s. 277–283. J. Zissler, „Integration-negative (int) mutants of phage A“, *Virology*, 1967, č. 31, s. 189.

⁶⁵ A. B. Oppenheim – Z. Neubauer – E. Calef, „The antirepressor: a new element in the regulation of protein synthesis“, *Nature*, 1970, č. 226, s. 31–33.

⁶⁶ Se svými obavami se svěruje Václavu Bendovi, který mu v dopisu ze dne 10. 9. 1968 odpovídá: „Na fakultách je jinak vše celkem v pořádku, ke slíbené konzultaci tématu Zdeňkovy diplomové práce se eventuálně vrátím časem, až se zde všechno vyjasní a uklidní. Zatím určitě pokračuj v tom Rahnerovi, i kdybychom snad vymysleli něco lepšího, bude to pro Tebe poučná a užitečná přípravná práce!“ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 10. 9. 1968 (Neapol/Itálie), dopis Václavu Bendovi.

Již v této době také uvažuje o přesunu těžiště svých zájmů od experimentální vědecké práce k práci teoretické a filozofické. V dopise mamince ze dne 15. června 1969 píše o dokončovacích pracích na dvou odborných článcích a přípravě třetího. Uvádí, že poté, co je dokončí „se mi definitivně stane věda nanejvýš zaměstnáním a já se – a navždy – obrátím k filosofii. [...] Jestliže jsem chtěl kdy něco vykonat ve vědě, pak bude mé touze učiněno víc než zadost – k mé naprosté spokojenosti.“ Podobnou myšlenku nalezneme také v dopise z 15. července 1969: „Po svém návratu, jak víte, se vracím na katedru mikrobiologie. Protože jsem své povinnosti k experimentálním vědám, které mne odkojily, již více než splnil [...] a nadále se během zbytku své pozemské pouti chci věnovat výlučně filosofii [...] že začnu zase budovat svůj program překlenutí propasti mezi dvojí kulturou konečně též z druhé strany.“ Stanovuje si ještě vyšší cíl, kterým je důkladná revize vědy. Za tímto účelem se zajímá také o obory označované jako nevědecké. „Těž nepohrdnu a mám velký zájem o dobrou literaturu okultní, astrologickou, alchymistickou, zvláště starou – resp. o staré, též souvisí s mým programem důsledné revize věd. Ale to jistě víš. [...] Samozřejmě mám zájem o všechno, co uznáš za vhodné, o Driesche – vzhledem ke svému plánu revidovat od základu strukturu biologie – mám samozřejmě zájem velký.“⁶⁷

Již během italského pobytu také začínají také krystalizovat některé myšlenky, které jsou typické pro Neubauerovu pozdější tvorbu. Usilovně hledá alternativu mezi ateismem a rigidní nábožensností, protože jsou pro něj obě tyto alternativy nepřijatelné. Soustředí se proto na pojem religiozity. Ta pro něj znamená především zpětnovazebnost, sepětí, bytostný vztah ke skutečnosti, k autentickým kořenům a k Bohu jakožto zdroji tvořícímu horizont reality, v níž se nacházíme. Jedná se o pevný svazek, vzájemnou jednotu se skutečností, charakterizovanou silnou intencí k pravdě, touhou po jejím poznání a zření.

Snaha o vyjádření vlastních metafyzických pozic je patrná v básni, kterou Neubauer píše v Neapoli pod vlivem obrazu Josefa Šímy a obšírně rozebírá v korespondenci se svým švagrem Václavem Bendou.⁶⁸ K Šimovu dílu se Neubauer dostal přes svou ženevskou tetu Marii Makowskou-Čakrtovou, která byla Šimovou osobní přítelkyní a vlastnila dosti rozsáhlou sbírku jeho obrazů.

Báseň je psána psacím strojem na rubu hlavičkového papíru neapolské laboratoře. Dochovala se v rodinném archivu rodiny Bendovy a také v Neubauerově pozůstalosti. Zveřejněna byla jako příloha knihy *Neapolské listy*.⁶⁹ Není opatřena nadpisem a tvoří ji šest listů formátu A4.

Text ilustruje snahu oprostit se od libovůle obrazů, proměnlivosti a bezvýznamnosti každého smyslu a významu. Touhu po pochopení, po jednotícím celku, kterou není možné uspokojit žádnou syntézou, protože syntézami není možné svět vystihnout. Bloudícímu se však otevírá cesta mystiky uvnitř mnohosti jevů.

„Prostor už není prázdný a světlo není už slepé
pro toho, kdo v ně vkročí
na cestě plnosti jsoucna“

⁶⁷ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 7. 10. 1968 (Neapol/Itálie), dopis mamince.

⁶⁸ První dopis v listopadu 1967, poslední v prosinci 1969, dochováno v soukromém archivu rodiny Bendovy, vydáno nakladatelstvím Malvern v roce 2020 pod názvem *Neapolské listy*.

⁶⁹ V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020, s. 140–145.

Přechod od plurality idejí a jevů k negaci, jež není negací k omezení a útekem před sebou, nýbrž překročením a vydáním sebe.

„Prostor a dálky a světlo
nejsou též původní chaos [...]
jsou samotným uchopením
aktuálního jsoucna
jsou Životem, jsou Cestou
k Setkání se vším, co jest.“

Touha po duchovní cestě a mystické transformaci se neprojevila pouze ve výše uvedené básni. Neubauer podnikl během svého neapolského pobytu celkem čtyři cesty do Asissi (první s kolegyní Janou Keyzlarovou, druhou s Věrou a Pavlem Brázdovými, třetí s tetou Miladou a poslední byla pouť k Františkovu hrobu, kam Neubauer přišel prosit o znamení, zda se má po roce 1968 vrátit do Československa). Během první z těchto návštěv dokonce uvažoval o kněžství/mnišství. „Obtížnější bylo odolat pokušení, dovršit své nedávné a opravdové obrácení na víru přiměřeným a příslušným rozhodnutím, kterým by jeho dosavadní cesta duchovní vyústila v dráhu duchovenskou.“⁷⁰

Kromě korespondence s maminkou⁷¹ a dopisů švagrovi se dochoval také dopis profesoru Machovcovi, který napsal Neubauer bezprostředně po přečtení Machovcovy knihy *Svatý Augustin*. Dopis není datovaný a nedochovala se ani Machovcova odpověď, pokud nějaká byla. Objevuje se zde poprvé Neubauerovo přesvědčení o jednotě materiální a duchovní skutečnosti, které bude tvořit jeden ze základních pilířů jeho myslitelského přístupu během následujících desetiletí. Neubauer v dopise uvažuje nad povahou mise historického Ježíše, nad jejími politickými, sociálními a duchovními rovinami. Poukazuje na jejich jednotu, na to, že Ježíš jakožto součást židovského zjevení nerozlišuje mezi duchovním a materiálním, v jeho příběhu se mísí události a symboly, vrstvy politické, mystické a i praktické, jež nejsou vnímány samy o sobě jako nedostatečné, nýbrž jako autentická hlediska vztažená k pravdě. Podle Neubauera je si této jednoty vědoma i katolická tradice, s důrazem na „pluralismus cest uvnitř monistického horizontu“.⁷²

Kromě Rahnera a Machovcova *Augustina* Neubauera během jeho italského pobytu silně ovlivnila ještě další kniha, *Metafyzika*⁷³ od Emericha Coretha. Emerich Coreth (1919–2006) byl rakouský filosof, jezuita, katolický kněz, blízký přítel Rahnera, rektor university v Innsbrucku, který usiloval o novou interpretaci Tomáše Akvinského. Neubauera ke knize dovedlo setkání a rozhovor

⁷⁰ Z. Neubauer, *O svatém Františku aneb zrození ducha novověku*, Malvern: Praha 2006, s. 21.

⁷¹ V soukromém archivu rodiny Bendovy se dochovalo torzo korespondence – většina dopisů je z května až července 1969.

⁷² Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence (Neapol/Itálie), nedatováno, dopis profesoru Machovcovi, s. 9.

⁷³ E. Coreth, *Metafyzik: Eine methodisch-systematische Grundlegung*, Innsbruck, Wien, München: Tyrolia 1961.

s profesorem Wetterem⁷⁴ v roce 1967. V archivu Libri prohibiti se dochoval Neubauerův dopis profesoru Wetterovi, datovaný 30. 11. 1967. Děkuje v něm za setkání a rozhovor, který jej vedl ke studiu *Metafyziky* a píše, že pro něj Coreth neotevívá nové horizonty, ale zpřítomňuje to, co již věděl, ale nedokázal přesně formulovat a propojit. Jedná se podle Neubauerových slov o harmonickou syntézu vedoucí k prožitku bezpečného domova v bytí.

⁷⁴ Pravděpodobně kardinál Friedrich Wetter, profesor fundamentální teologie na Hochschule Eichstätt, od 1967 profesor dogmatiky.

III. Zamyšlení nad vědou a filosofií

III. 1. Vznik textu, návrat a dokončení studií na UK

Myšlenkové zdroje z oblasti vědy i filosofie Neubauer zužitkoval na samém konci svého italského pobytu v klíčovém textu *Zamyšlení nad vědou a filosofií*. Vědecká praxe a další zájmy ve filosofii i teologii poutaly pozornost Zdeňka Neubauera stále intenzivněji k základním epistemologickým otázkám. Konkrétním podnětem k formulaci vhodného stanoviska se mohl stát článek Karla Skalického „Úvaha o vztahu mezi vědou a vírou“ otištěný v exilovém časopisu *Studie*.⁷⁵ Jeho genuzi komentuje autor, profesor Karel Skalický, zpětně takto: „Nejprve tedy o Zdeňkově odpovědi na můj článek ‚Úvaha o vztahu mezi vědou a vírou‘. Tento článek totiž byl a nebyl můj, k čemuž musím dát vysvětlení. Stalo se, že kardinál Beran byl pozván do Neapole výborem jihoitalských katolických lékařů na jejich setkání, jemuž chtěli dodat lesku kardinálským purpurem. Požádali ho proto, aby na jejich setkání přišel a promluvil na téma ‚vztah mezi vědou a vírou‘. A jelikož kardinál pozvání přijal, aniž se mohl otázce věnovat, neboť měl jiné věci na práci, musel jsem pro něj tuto přednášku připravit já. Nešlo proto o to, abych vykládal své názory, ale abych podal to rozšířené maritainovské pojetí, které by bylo pro tamní posluchače stravitelné. A jak jsem tu přednášku napsal, tak ji kardinál přijal a na tom setkání proslovil *tale quale*. Lékaři zatleskali, pochválili jeho jasnozřivá slova, pozvali nás na recepci, po níž jsme se s nimi rozloučili a jeli domů. Když jsem se cestou kardinála zeptal, jak se mu to tam zamlouvalo, odpověděl lakonicky: ‚Neměli tam žádné svatej obrázek.‘ Víc nebylo nutné dodávat. Šlo prostě o ceremonii a ne o nějaké vážné zamýšlení nad tím, jak to s tou vědou a vírou může být. Organizátoři setkání o kardinálov text nepožádali, zřejmě je nezajímal, a sám kardinál se o ten text po návratu do Říma též nezajímal. A tak ležel u mne, čas plynul, text stárnul a úměrně s ním kardinál chřádl, až se 17. května roku 1969 rozloučil se světem. Co s textem? Potřeboval jsem vyplnit v připravovaném čísle *Studií* prázdné místo. Publikovat ho pod jménem kardinálovým jsem se necítil. Uveřejnil jsem ho proto pod svým jménem. A co na to Zdeněk? Paměť mi selhává. Nejsem si jist, zda jsem s ním o udržitelnosti ‚mého/kardinálova‘ textu diskutoval. Myslím, že ano. V každém případě jsem se však potěšil, když Zdeněk na to kriticky odpověděl podle svého. Byl jsem rád, že jsem dostal do časopisu dialog. Hned jsem proto Zdeňka uveřejnil. Ale pro mnohé jiné své naléhavé záležitosti jsem se do tohoto problému neponořil, takže Zdeňkův text zůstal bez odpovědi.“⁷⁶

Karel Skalický v úvodu svého textu definuje vědu jakožto činnost založenou na dvojí empirii. Věda formuluje své hypotézy na základě smyslové zkušenosti a na základě smyslové zkušenosti je pak také ověřuje. Odlišnou metodologii má pak filosofie, která sice také vychází ze zkušenosti, ale ve svých závěrech ji přesahuje, neboť usiluje o pochopení bytí jako celku. Neubauer cítil potřebu na Skalického esej kriticky reagovat a toto pojetí zpochybnit. Učinil tak textem, který pro autora typicky se stále

⁷⁵ K. Skalický, „Úvaha o vztahu mezi vědou a vírou“, *Studie*, 1969, č. 17, s. 266–275. V tomto periodiku byly otištěny i další Neubauerovy texty. Jejich přehled je uveden v Příloze B.

⁷⁶ Z dopisu prof. Skalického Lucii Novákové, 19. 4. 2021, použito s laskavým svolením autora.

rozmítal a nabyt postupně několik podob. Okolnosti vzniku prvotní verze komentuje Neubauer v dopisu Václavu Bendovi ze dne 3. 12. 1969.⁷⁷

„Včera mne pojal děs, že prakticky už nemám vůbec čas co stihnout a že jsem ke všemu ponořen až po uši v psaní toho nešťastného epistemologického elaborátu, který jsem už dávno měl dopsat a dosud mu není vidět konce. A když jsem v deset hodin i po silném čaji zkolaboval a myšlenky mi nešly dál, sáhl jsem k zoufalému prostředku: dexu,⁷⁸ a kupodivu jsem to do rána do půl páté dopsal! A pokud mohu soudit z dnešního ospalého opravování čtyř kopií, nedopadlo to konec konců tak zle. Zato však nemám k tomu postoj již vůbec žádný, nevím, zda je to ‚filosofický velechrám‘ nebo ‚amorfní trosky‘, tj. Umwertung aller Werte, nebo kumulus banalit a nesmyslů. Ne, prostě Ti to posílám, a byl bych Ti strašně vděčný, kdybys to případně mohl přečíst, abychom si o tom pohovořili. Potřebuje to další revisy a definitivní formu (pokud se ukáže, že to stojí za to), ale tu bych tomu chtěl dát pouze po dialogické dialektice. Už jsem něco o tom v minulých dopisech předeslal, tak tím tedy končím komentář. Snad jen, že tomu chybí poznámkový aparát, tak ty čísílka nikde marně nehledej; patrně, bude-li napsán, si v délce nezadá s textem!“

Záhy poté Neubauer odjíždí zpátky do Československa, čímž korespondence s Bendou ustává a není proto možné vystopovat, jakým způsobem „dialogická dialektika“ probíhala a nemáme ani k dispozici původní podobu textu zasloupanou dopisem Václavu Bendovi. Když Neubauer v roce 1971 předložil text jako diplomovou práci z filosofie na FF UK, opatřil ji poděkováním těm, kdo se o konečnou podobu textu zasadili. Jmenuje především profesora Milana Sobotku, vedoucího diplomové práce, docenta Karla Michňáka, doktora Ivo Treteru, doktorku Miloslavou Volkovou a doktora Vladimíra Dragana. Poděkování zakončuje slovy: „Mimořádným díkem jsem zavázán svému příteli dr. Václavu Bendovi za spolupráci na stylistické úpravě definitivní verze rukopisu.“⁷⁹ Vzhledem k tomu, že je studie psána mnohem ucelenějším a prostším stylem než ostatní soudobé Neubauerovy texty (především celý korpus dopisů mamince a Václavu Bendovi), je Bendův vliv na stylistiku více než pravděpodobný.

Rozhodnutí vrátit se z Neapole do okupovaného Československa nebylo pro Zdeňka Neubauera ani jednoduché, ani samozřejmé. V autobiografii uveřejněné jako předmluva knihy *O svatém Františku* píše: „Jedním z normalizačních opatření, necelé dva roky po sovětské okupaci, bylo plošné zrušení platnosti všech dlouhodobých výjezdních doložek. Už po dlouhou dobu jistě zmítaly Zdeňkem pochybnosti, zdali se má nakonec vrátit do obsazené vlasti, kde se vyhlídky na dokončení filosofických studií vůčihrdně tenčily – natož na uplatnění jeho filosoficko-teologické práce o Karlu Rahnerovi, kterou ho před odjezdem pověřil prof. Milan Machovec a na jejíž přípravě po celý svůj pobyt v cizině souběžně s výzkumem a právě tak úporně pracoval.“⁸⁰

⁷⁷ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 3. 12. 1969 (Neapol/Itálie), dopis Václavu Bendovi.

⁷⁸ Miněň je zde dexfenmetrazin.

⁷⁹ Blíže (viz) Z. Neubauer, *Zamyšlení nad vědou a filosofií* (Diplomová práce na FF UK Praha), Praha 1971, s. 3.

⁸⁰ Z. Neubauer, *O svatém Františku aneb zrození ducha novověku*, Malvern: Praha 2006, s. 29.

Orgány normalizačního Československa vyžadovaly po Neubauerovi okamžitý návrat. Vnímal to jako ponížení a násilné přerušení slibné vědecké kariéry a zpočátku se nedokázal rozhodnout, zda zůstane či se vrátí. Rozhodnutí mu neulehčovaly jeho skvělé vědecké výsledky a nabídka na pokračování vědecké práce v Neapoli. Podnikl v Itálii dokonce pouť k hrobu svatého Františka, kde žádal světce oradu.

Při rozhodování sehráli klíčovou roli také jeho blízcí, které v Československu zanechal – tedy matka a sestra s rodinou. Obával se, že by v případě jeho emigrace příbuzní mohli přijít o nedávno získaný byt a že by matka jeho nepřítomnost nesla velice těžce. „Venku by na mne čekala sláva, pohodlí, úspěch. Ale protože již vím, že toho všeho umím dosáhnout, nepřitahuje mne to. Doma na mne čeká blízkost, láska, přátelé a pochopení. Nic z toho jsem tady nepotkal...“, píše 30. 10. 1969 v anglicky psaném dopise tetě Maxe do Švýcarska.⁸¹ Navíc nevěřil, že by se tuhá totalita v Československu udržela dlouho. „Možná to zní bláznivě, ale navzdory všemu nevěřím, že se tahle plíživá hrůza a absurdita udrží dlouho. Věci se musejí pohnout a já bych chtěl být u toho. Mám povinnost a odpovědnost vůči těm, kdo bojovali, jsou připraveni – a kdo zůstali. Říkej tomu falešný patriotismus, neoprávněné záminky, sentimentalita, či jakkoli jinak. Nejde o racionální zdůvodňování, je to bytostný pocit – a člověk nemůže podvést své vlastní bytí – jen proto, aby přežil a byl ‚šťastný‘.“

Katedra genetiky, mikrobiologie a biofyziky na Přírodovědecké fakultě UK v Praze uzavřela se Zdeňkem Neubauerem 28. prosince 1969 pracovní smlouvu. Neznamená to však, že by k tomuto datu Neubauer skutečně začal na katedře pracovat. Podařilo se mu úspěšně požádat děkanát o neplacené volno až do 31. března 1970, tedy do doby, do které měl původně schválený pobyt v Neapoli, aby tam mohl experimentálně dokončit svou práci. 1. dubna 1970 pak skutečně na katedru nastoupil a jeho profesní život se velmi zásadním způsobem změnil.

Zároveň se bezprostředně po svém návratu vrátil ke studiu. 25. září roku 1970 úspěšně složil rigorózní zkoušku z mikrobiologie. Jako rigorózní práci předložil třináctistránkový text s názvem „Změna imunitní fáze v lysogenním systému: dědičná změna v regulaci raných funkcí profágy lambda“, jehož základem byl článek z *Journal of Molecular Biology*.⁸² Posuzovateli práce byli RNDr. Milan Bezděk, CSc, a Ing. Vojtěch Závada, CSc, kteří zhodnotili, že „práce daleko přesahuje potřeby rigorózního řízení“.⁸³

Zároveň s rigorózním řízením z biologie dokončuje Neubauer se zvýšenou intenzitou také studium filosofie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. V dopise tetě Maxe zmiňuje „zkoušky za tři ročníky najednou, příprava diplomky“.⁸⁴

⁸¹ Není to nic neobvyklého. Dopisy i deníkové zápisky Neubauer psal v nejrůznějších jazycích: anglicky, německy, francouzsky, italsky, latinsky, řecky...

⁸² Z. Neubauer – E. Calef, „Immunity phase-shift in defective lysogens: Non-mutational hereditary change of early regulation of λ prophage“, *Journal of Molecular Biology*, 1970, č. 51, s. 1–13. Vydáno 14. července 1970.

⁸³ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera. Údaje jsou převzaty ze spisu k rigoróznímu řízení z biologie.

⁸⁴ Z dopisu tetě Maxe do Švýcarska dne 27. listopadu 1971.

Jako diplomovou práci z filosofie Neubauer předložil *Zamyšlení nad vědou a filosofií*. Jednalo se o náhradní práci namísto původně zadaného tématu Karla Rahnera a pokoncilní teologie, které měl Neubauer zpracovat pod vedením Milana Machovce. Machovec musel po Pražském jaru fakultu opustit a původní téma bylo nemyslitelné.⁸⁵ Vedoucím nové diplomové práce se stal doc. Milan Sobotka, oponentem byl dr. Ivo Tretera. Neubauer práci obhájil před komisí 26. května 1971. Byla ohodnocena jako výborná a doporučena beze změny k rigoróznímu řízení. Studium filosofie Neubauer ukončil 16. dubna 1971 a 10. června téhož roku složil státní zkoušku z filosofie s průměrem výborným.⁸⁶

Vzápětí následovalo rigorózní řízení z filosofie, které proběhlo na filosofické fakultě UK 30. června 1971. Komisi předsedal doc. dr. Milan Sobotka, jako rigorózní práce byla Neubauerovi uznána jeho práce diplomová, tedy *Zamyšlení nad vědou a filosofií*. Doc. dr. Karel Michňák v oponentském posudku napsal: „Práce Z. Neubauera je seriózním zamyšlením na povahu vědy a filosofie. Tuto svou komparativní studii opírá o velkou erudovanost v oboru přírodních věd, zejména biologie. Velmi cenným přínosem této práce je zvláště Neubauerova úvaha o nebezpečí idolatrie ve vědě, která má přirozeně hluboký metodologický smysl i ve filosofii. Třebaže autor bohatě čerpá nejenom z badatelské zkušenosti přírodovědce i z rozsáhlé literatury filosofie přírody, neupadá do jednostranného scientismu. Doporučuji, aby se práce stala písemnou součástí doktorské rigorózní zkoušky.“⁸⁷

Adept byl dále zkoušen z dialektického a historického materialismu, z logiky a z dějin filosofie. V dialektickém a historickém materialismu se otázky týkaly postavení vědy v současné filosofii a problému hodnot, v logice byl Neubauer dotazován na nezávislost a bezspornost axiomatických systémů a Hilbertův program formalizace. Dějiny filosofie se zaměřily na Descarta, Nietzscheho a jeho kritiku. Student obstál a získal titul doktora filosofie – PhDr.

III. 2. Poznání a pravda ve vědě a filosofii

Zdeněk Neubauer považoval *Zamyšlení nad vědou a filosofií* za klíčové nejen pro své rané období, ale i pro pozdější tvorbu. Když text později reflektuje, uvádí, že mnohé myšlenky, jež vznikly daleko později, je možné v zárodečné podobě vystopovat již zde. „Je až zarážející, jak mnohé z toho, co napadlo jejich autora až daleko později, jako úplně nový, převratný pohled, lze najít už v jeho prvotní úvaze o vědě a filosofii [...] Některé z motivů, které postupně vystupují do popředí, jsou přítomny jenom *in nuce*, snad bychom je ani nepoznali bez znalosti pozdějších prací. Některé však už tehdy byly řečeny *expressis verbis*, před patnácti lety, i když byly vymyšleny mnohem později. Vynalézání je vlastně vždy zároveň i nalézání – což je ostatně také jeden z opakovaně se vracejících motivů.“⁸⁸

⁸⁵ Blíže (viz) I. Tretera, *Vzpomínky na Bohumila Hrabala a život vůbec*, Paseka: Praha 2011, s. 345–362.

⁸⁶ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera. Údaje jsou převzaty ze spisu k rigoróznímu řízení z filosofie.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. ii.

Zamyšlení nad vědou a filosofií nebylo pouze Neubauerovou diplomovou a rigorózní prací, ale bylo také zveřejněno. V roce 1971 vyšel text pod názvem „Věda a filosofie“ ve *Studiích* pod pseudonymem Zdeněk Novosedlecký.⁸⁹ Úvodní část textu ve *Studiích* je více filosofická než pozdější verze, obsahuje odkazy na Huma či Kanta. Neubauer zde přímo cituje ze Skalického článku „Úvaha o vztahu mezi vědou a vírou“. Ve verzi, jež byla předložena jako diplomová práce, však již z pochopitelných „politických“ důvodů odkaz na Skalického chybí a Skalického pojetí je uvedeno jako „v běžné řeči“. Kromě tohoto rozdílného začátku jsou oba texty v podstatě shodné a liší se pouze na několika místech stylistikou či členěním.

Zamyšlení poté vyšlo ještě několikrát, nejprve v Edici Expedice v roce 1979⁹⁰, poté ve Sborníku přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy *Cesta za smyslem bytí a poznání* v roce 1988⁹¹ a v roce 2004 ve výboru *O Sněhurce aneb cesta za smyslem bytí a poznání*.⁹²

Zamyšlení začíná rozbořem pojmů věda a filosofie tak, jak je chápeme v běžné řeči. Vědu považujeme za systematické a metodické poznávání světa, pomocí něhož dospíváme k poznatkům, jež jsou experimentálně ověřitelné a odkrývají něco, co již ve světě existovalo předtím, než jsme daný konkrétní poznatek objevili. Poznatky jsou nezávislé na tom, kdo je učinil, nutně pravdivé a všeobecně závazné.

Poznatky filosofie jsou oproti tomu běžně vnímány jako subjektivní, vždy vázané na svého autora, relativní a neověřitelné. Své uplatnění mají pouze v místech, která zatím věda neprozkoumala.

Výše uvedené chápání není plodem naivity, nýbrž výsledkem ontologického rozvrhu světa, který považujeme za samozřejmý. V rámci tohoto rozvrhu existuje poznávající subjekt oddělený od poznávané skutečnosti. Poznávaná skutečnost se dále dělí na oblast, která je zkušenosti přístupná (z části již probádaná, z části na probádání teprve čeká), a oblast transcendentní, jež se vymyká možnostem našeho poznávání.

Poté, co Neubauer nastínil výchozí situaci, sahá po svém oblíbeném argumentačním prostředku – radikálně výše uvedené pojetí popře, prohlásí, že je to ve skutečnosti jinak a že je běžné chápání zcela mylné. Jako hlavní argument uvádí, že ověření vědecké hypotézy neprobíhá nezávisle, nýbrž uvnitř té samé teorie, v rámci které byla zformulována. Ověřovací proces vyžaduje mnoho metodologických a teoretických předpokladů a data získaná experimentem navíc vždy podléhají interpretaci. Výsledky experimentu nejsou od kontextu experimentu oddělitelné.

Druhým argumentem, jenž Neubauerovi umožňuje napadnout naši bezprostřední důvěru ve vědu, je skutečnost, že se vědecké poznání ani tak nezabývá světem naší smyslové zkušenosti, ale spíše jevy,

⁸⁹ Z. Novosedlecký, „Věda a filosofie“, *Studie*, 1971, č. 25–26–27, s. 359–395.

⁹⁰ Z. Neubauer, *Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu*, Edice Expedice: Praha 1979. Na titulní straně uveden vznik: 1967–1976. Obsahuje následující eseje: „Zamyšlení nad vědou a filosofií“, „Golem“, „Chiliasmus a eschatologie“.

⁹¹ Následující rozbor textu se opírá o toto vydání. Blíže (viz) Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 1–71.

⁹² Z. Neubauer, *O Sněhurce aneb cesta za smyslem bytí a poznání*, Malvern: Praha 2004.

kteře leží mimo ni. Ty pak zkoumá prostřednictvím myšlenkových konstrukcí a sestrojených přístrojů. Zabývá se tedy nikoli jevy naší zkušenosti, nýbrž jevy přístupnými pouze skrze pokusné uspořádání. Toto uspořádání lze sestavit a interpretovat pouze na základě určité teorie.

Věda tedy proniká za svět naší běžné zkušenosti, filosofie naproti tomu pracuje s pojmy a skutečnostmi, které jsou nám blízké (život, smrt, krása). Zde tedy, dle Neubauera, docházíme po důkladnější analýze, k pohledu, který je k běžnému pohledu zcela protikladný.

Jak je to s ověřitelností vědeckých poznatků praxí? Není praxe kritériem ontologické pravdivosti vědeckého poznání? Neubauer zde využívá svých bohatých zkušeností s laboratorní prací, ať již během studia na Přírodovědecké fakultě UK, nebo ze stipendijního pobytu v prestižní Mezinárodní laboratoři genetiky a biofyziky v Neapoli. Míra úspěšnosti výsledků naší praktické činnosti spočívá ve srovnání daných výsledků s naším očekáváním, tedy s našimi teoretickými předpoklady. Zde narážíme na tytéž obtíže jako u ověřitelnosti vědeckého poznání. Pokus zkoumá vztahy mezi veličinami a nic víc. Interpretace výsledků pak spočívá ve vyjádření vztahů mezi proměnnými a konstantami. Na základě výsledku pokusů si pak o zkoumaném předmětu postupně vytváříme takovou představu, aby s ní experimentálně získané poznatky byly v souladu a z našeho modelu vyplývaly jako důsledky. Do předmětu samotného nevidíme, máme k dispozici jen vstupy a výstupy, které interpretujeme. Experimentální přístup neumožňuje poznání skutečnosti, nýbrž vytváří jen formální model vypovídající o vztazích příslušných vstupů a výstupů.

Neubauer zde uvádí příklad s bakteriálními koloniemi. Určitý počet bakteriálních buněk je vystaven nejruznějším experimentálním podmínkám, například ozařování nebo působení toxických látek. Experiment má pak jeden výstup o dvou hodnotách – přežije či nepřežije. Bakteriální genetiky se tak snaží klást otázky takovým způsobem, aby se na ně dalo odpovědět pomocí počtu přeživších kolonií. Proto nemůže experimentální věda dojít k definitivním a absolutně platným poznatkům o skutečnosti. Závěry, které činíme o věci o sobě, se týkají pouze vztahů vstupů a výstupů, nikoli věci samotné. Vědou tedy nepoznáváme skutečnost.

V souvislosti s tím je třeba zmínit jeden zásadní jev. Je jím nemožnost rozlišit mezi abstraktním, pomocným pojmem a předmětem vědeckého poznání. Vědecké poznání se neskládá z experimentálních dat, nýbrž ze soudů o skutečnosti, které operují s abstraktními pojmy. Abstraktní pojmy vznikají nejprve jako mentální konstrukce, pomůcky pro výklad určitých jevů, postupně se však osamostatňují a časem není možné rozlišit mezi abstraktním pomocným pojmem a předmětem vědeckého poznání. Oboje splývá v jedno a stává se od sebe navzájem nerozlišitelné (atom, gen). Podobně nebezpečné je také zaměňování našich teorií za skutečnost samu. To pak vede k mylné domněnce, že je možné dospět k jednomu všeobjasňujícímu vysvětlení.

V další části se autor podrobně věnuje otázce pravdivosti poznatků vědy a filosofie. Rozlišuje pravdivost logickou – zda byl poznatek získán v souladu s procesem poznávání, bez porušení logických a metodologických pravidel. Druhou úrovní pravdivosti je pravdivost ontologická. Zde

srovnáváme poznatek s předmětem poznání. Takto také většinou chápeme pojem pravdivosti v běžné řeči.

Nedá se říci, že by filosofické poznání nebylo ověřitelné. Je však ověřitelné jiným způsobem než poznání vědecké. Ověřuje se nikoli experimentem, nýbrž souhlasem jeho závěrů s naší lidskou zkušeností. Kritériem pravdivosti je autentický zážitek zkoumaný v rámci fenomenologické analýzy.

Nyní by bylo možné namítnout, že se jedná o stejnou situaci jako u vědeckého poznání – že je naše zkušenost přístupná pouze uvnitř poznání samotného a není tedy možné její pravdivost ověřit. Neubauer však tvrdí, že je nám naše zkušenost dána prostě a přímo. K této větě se vrací v pozdější poznámce,⁹³ v níž reaguje na kritiku svých přátel, kteří mu vytýkají, že tak jako předtím kritizoval mylné ztotožnění „objektivní skutečnosti“ s prostou daností, tak nyní činí totéž se skutečností subjektivní. Neubauer na kritiku reaguje tvrzením, že předpoklad, že je nám naše zkušenost bezprostředně dána, je hlubší a původnější než předpoklad skutečnosti jako objektivní reality. Navíc uvádí, že v době, kdy tezi formuloval, se ještě zcela neoprostil od osvíceneckého zabsolutnění poznávacího subjektu. Dnes (tedy v roce 1976) chápe již věci jinak, skutečnost je dle něj nekonečným dimenzí a struktur a neomezeným médiem možností.

Poznatky filosofie jsou tedy ontologicky ověřitelné, kdežto vědecké poznatky jsou v naprosté většině běžné zkušenosti nepřístupné, neboť se nedají oddělit od teoretických a metodologických základů, na nichž jsou vystavěny. Věda vytváří jen různé teoretické projekce skutečnosti, vědecké „pravdy“ jsou proto značně proměnlivé, jak o tom svědčí dějiny vědy. V roce 1976 dodal k tomuto oddílu Neubauer poznámku,⁹⁴ že je jeho pojetí zvrátů v dějinách vědy podobné Kuhnově koncepci v knize *The Structure of Scientific Revolutions*, jež vyšla v roce 1962. Neubauer uvádí, že se jedná o náhodnou podobnost, neboť se s Kuhnovou knihou seznámil až po napsání *Zamyšlení*. Upozorňuje také na rozdíly, *Zamyšlení* je filosofickou esejí, zatímco Kuhnova kniha se zabývá historií vědy. Kuhn navíc opomíjí otázku pravdy, která je pro Neubaiera klíčová.

V mnoha svých úvahách používá Neubauer náboženské pojmy, které často interpretuje odlišným způsobem než tradiční dogmatika. K tomuto prostředku sahá i nyní. Tendenci stavět mezi sebe a skutečnost obraz, který považujeme za absolutní, označuje za idolatrii. Modloslužebnou absolutizaci racionálních projekcí skutečnosti podle něj můžeme sledovat nejen v dějinách vědy, ale například také v ideologiích totalitních systémů. Paradoxně tedy vědomí omezenosti vlastního poznání umožňuje člověku odstup od vlastních teorií a otevřený vztah ke světu umožňující další poznávání. Dnešní věda, ve srovnání s vědou osvíceneckou, si je podmíněnosti svého poznání více vědoma a zachází s pojmy mnohem obezřetněji než například věda osvícenecká. Namísto zákonů například hovoří o teoriích.

Neubauer dále vybízí k důslednému oproštění od mechanistického pojetí, které chápe skutečnost jako předem danou strukturu, jež je poznávajícímu přístupná pouze skrze vstupy a výstupy.

Je více možností oproštění. Je možné popřít, že existuje jakákoli struktura. Výsledkem je pak chápání skutečnosti jako homogenního viskózního média bez jakékoli strukturace. Jako příklad

⁹³ Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, s. 16.

⁹⁴ Tamtéž, s. 21.

Neubauer uvádí Sartrovu ontologii. V takovém případě není možná ani žádná racionální struktura vědeckého poznání.

Jako další možnost oprostění navrhuje Neubauer vlastní alternativu pojetí skutečnosti: „Skutečnost je spíše nekonečnou možností svobodného tázání a nevyčerpatelným zdrojem odpovědí. Skutečnost je Tajemstvím, v němž vše spočívá a jehož jsme my a náš svět součástí. Skutečnost označujeme za tajemství nikoliv proto, že je nepřístupná, nýbrž naopak proto, že k ní poukazuje všechno naše poznání, všechna naše zkušenost: všechny cesty směřují k ní a v ní se ztrácejí. Je tajemstvím nikoliv pro své mlčení (jako černá krabice), nýbrž proto, že každá její odpověď přesahuje obzor naší otázky a otevírá našemu tázání netušené nové obzory.“⁹⁵

Poznatek je uskutečněním jedné z možností. Poznatky nejsou jen odpovědi na naše otázky. Jsou zároveň novou skutečností, novým polem možností pro další otázky a další výzkum. Nelze se dát všemi směry najednou, ztratili bychom se v nepřehlednosti, nelze se však ani důsledně držet jedné odpovědi. Je dobré důsledně zužitkovat výsledky dosavadního výzkumu, pak je však opustit a vydat se vlastní cestou, s nadějí, že se mnou započatá cesta postupně stane majoritním směrem.

Poznání je pohybem uvnitř naší zkušenosti. Neexistuje oddělený subjekt a objekt, poznání vždy náleží k určité kultuře, epoše, vzdělání i poznávajícímu subjektu. Základem teorie není předchozí empirická zkušenost, ale naše koncepce světa, jež nebývá jednoznačná a konzistentní, nýbrž představuje živý a částečně proměnlivý celek s mnoha úrovněmi vlivů.

Základ vědecké teorie tedy neleží v empirii, nýbrž v obrazu světa. Díky tomu poznání není a nemůže být asymptotické. Naše poznání není stále lepší a bližší nějaké „objektivní skutečnosti“. Hlavním argumentem proti asymptotickému modelu poznání jsou zvraty v dějinách vědy. Pro nové poznání nejsou předchozí teorie jen nedokonalé nebo omezené – jsou nepravdivé. Při revolučních změnách ve vědě se mění i základní stanoviska, například vztah mezi duchem a hmotou. Nově vyvstává také otázka povahy jšoucna. Na způsobu zodpovězení této otázky pak závisí konstituce nového obrazu světa. Naše zkušenost je vždy reflektována skrze toto ontologické hodnocení, proto s ním nikdy nemůže být v rozporu.

Každá teorie má určitou skupinu jevů, na které je aplikovatelná nejsnáze. Jsou to především jevy, na nichž byla vytvořena. Zahrnuje však všechna jšoucna, neboť nemá žádná vnitřní kritéria, která by určovala meze její platnosti. Každý jev je považován za principiálně vysvětlitelný pomocí zákonů dané teorie. Jevy, které se vysvětlit nepodaří, jsou označeny za okrajové, ontologicky nehodnotné, a zabývat se jimi je nevědecké (viz astrologie).

Podobně jako ostatní věci v přirozeném světě, mají i vědecké teorie svůj životní cyklus. Při svém vzniku teorie nabízí projasnění skutečnosti, s postupným nárůstem nových poznatků stoupá pluralita a také množství jevů, jež se danou teorií vysvětlit nedají. Teorie se stává čím dál těžkopádnější, dochází k její revizi či omezení. Narůstá počet různých specializovaných oborů, ztrácí se smysl pro celek. Původní pojmy se ontologizují a stávají se samy předmětem bádání. Poznání zde končí ve slepé uličce a stává se samoúčelem. Teorie ztrácí svou epistemologickou funkčnost.

⁹⁵ Tamtéž, s. 31.

Na konec své stati problematizuje Neubauer běžné pojetí, které chápe vědu jako činnost poznávací a umění jako činnost tvůrčí. Proces poznávání je dle něj velmi podobný umělecké činnosti. Poznání je to, co vědeckou činností vzniká, podobně jako vzniká mramorová socha pod rukama sochaře. Obojí utváří novou skutečnost.

K eseji *Zamyšlení nad vědou a filosofií* se Neubauer vrací také ve strojopisu „Poznámky a konfrontace“,⁹⁶ který sepsal jako reakci na sborník *Filosofie vědy* vydaný v roce 1968 nakladatelstvím Svoboda. V ediční radě sborníku byli také Milan Machovec a Milan Sobotka, není tedy překvapivé, že se publikace dostala Neubauerovi do rukou. Ve strojopisu reaguje na článek „Existenční hypotézy: realistické interpretace proti fenomenalistickým“ od člena Vídeňského kruhu, Herberta Feigla. Feigl v článku rozebírá aspekty sporu realismu a fenomenalismu ve vztahu k interpretaci vědeckých hypotéz a vzhledem k základním problémům epistemologie, především k potvrzení či vyvrácení nezávislé existence objektů vědy.⁹⁷

Neubauer reaguje rozbořením své pozice, kterou představil již v „Zamyšlení“. Objekty vědy dle něj nemají ani a priori nezávislou existenci, ani nejsou pouhým popisem jevu. Vědecké poznání nemá charakter gnoseologický, je ontogenní, je tvůrčím procesem, během kterého dochází k setkání člověka se skutečností, ke konstrukci světa a tím tedy také ke konstrukci vědeckých pojmů, které postupně získávají nezávislou existenci jakožto součást objektivní reality, která je v procesu vědeckého poznání utvářena. Tento ontogenní proces není libovolný, vždy se odehrává na základě určité společenské, kulturní, historické a antropologické situace. Jeho základem je tedy určité metafyzické pojetí, byť nemusí být výslovně reflektované. V Neubauerově pojetí je metafyzika výrazem obrazu světa, který nám zprostředkovává přístup ke skutečnosti a na základě kterého je poznávání skutečnosti vůbec možné. Nejedná se o žádné a priori nezávislé na zkušenosti, o žádný nadhistorický systém absolutních poznatků. Metafyzické pojetí je naopak výsledkem interpretace setkání člověka se skutečností v určitém okamžiku historického procesu. Je proto vázané na konkrétní kulturu a časové období a v jednotlivých kulturách a epochách odlišné. Metafyzické pojetí je v lidské zkušenosti přítomno vždy. Pokud tedy Vídeňský kruh odmítá metafyziku a je a priori přesvědčen o racionální povaze světa, jedná se i zde o metafyzickou výpověď.

Metafyzické pojetí je základním kritériem pravdivosti vědeckých poznatků. Tentýž obraz světa, který vznikl jakožto výsledek reflektovaného poznávání a pochopení z hlediska hodnot a smyslu a zprostředkovává setkání člověka se skutečností, je použitý pro hodnocení získaných vědeckých poznatků. Vědecké poznatky mají smysl pouze uvnitř toho obrazu světa, v němž byly získány. V dějinách vědy je tedy možné sledovat případy, kdy byly postupně vědecky dokázány teorie protichůdné. Podobně jako v *Zamyšlení* Neubauer i zde zdůrazňuje, že se nejedná o relativismus. Poznatky i vědecké teorie jsou pravdivé a závazné, jsou historickými událostmi a jejich pravda spočívá v prosazení, v tom, že se uskutečnily a byly přijaty vědeckou komunitou.

⁹⁶ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Strojopisy.

⁹⁷ I. Kuchár – O. Procházka – V. Zeman (ed.), *Filosofie vědy*, Svoboda: Praha 1968, s. 16.

Po uznání a přijetí vědeckou komunitou se poznatky a teorie skutečně osamostatňují. Teorie sice vznikají v rámci určitého obrazu světa, zároveň jej však transcdují. Pokud je určitá teorie skutečně plodná, otevírá její ontologizace nový horizont skutečnosti. Badatel vstupuje vědomě do tvůrčího procesu, nikoli však do jeho výsledku. Poznatky se stávají součástí světa naší zkušenosti a neodkazují již ke svému vzniku. Intence k objektivnímu poznatku zbavenému historických a psychologických aspektů, potvrzenému vědeckou praxí (opakováním pokusů, publikací) vytváří určitou objektivní platnost teorie, zakládá možnost jejího nezávislého ověření. Nesmíme však opomenout samotný poznávací proces, který vylučuje cokoliv, co nesplňuje kritéria kladená na objektivní pravdu. Poznatky, které tato kritéria nesplňují, nejsou vůbec jako poznatky hodnoceny. Principiálně neověřitelné jsou také základní axiomy teorií, neboť tvoří základ teorií, jež jsou na nich vystavěné.

Pokud se tedy snažíme reflektovat pouze výsledky poznávání (vědecké teorie) a ptáme se, do jaké míry odpovídají objektivní realitě, sklouzneme nutně buď do naivního realismu (o němž píše i Feigl ve své studii)⁹⁸ nebo do agnosticizmu a skepse.

⁹⁸ Tamtéž, s. 40.

IV. Serratia marcescens

IV. 1. Československá společnost mikrobiologická

V sedmdesátých letech byl Zdeněk Neubauer aktivním členem Československé společnosti mikrobiologické.⁹⁹ Účastnil se jejích výročních konferencí a abstrakty jeho příspěvků byly zveřejňovány v časopise *Folia Microbiologica*, který společnost vydává.¹⁰⁰ V sedmdesátých letech byly ve *Folia Microbiologica* uveřejněny tyto Neubauerovy abstrakty:

- „Prophage mutants unable to kill the host upon induction“, *Folia microbiologica*, 1971, č. 6, s. 548. [Abstrakt příspěvku k deváté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Starém Smokovci dne 5.–7. května 1971.]

Jedná se o dozvuk pobytu v Itálii. (Po návratu do Prahy již v práci nepokračoval, neboť kontaktům se zahraničím nepřála normalizace a materiální a přístrojové vybavení pražského pracoviště takto náročný výzkum ani zdaleka neumožňovalo.)

Tento text úzce navazuje na Neubauerovy odborné články z roku 1968 a 1970, jež byly publikovány renomovanými periodiky a patří k jeho nejcitovanějším pracím:

- „Active and inactive states of the CI gene in some lambda defective phages“, (Spoluautor: E. Calef.) *Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology*, 1968, č. 33, s. 765–767. [Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky. Podle Web of Science třetí nejcitovanější Neubauerův text – 45 citací do roku 2020.]
- „The antirepressor: a new element in regulation of protein synthesis“, (Spoluautoři: E. Calef, A. B. Oppenheim.) *Nature*, 1970, č. 226, s. 31. Vydáno 4. dubna 1970. [Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky. Podle Web of Science druhý nejcitovanější Neubauerův text, 49 citací do roku 2020.]
- „Immunity phase-shift in defective lysogens: Non-mutational hereditary change of early regulation of λ prophage“, (Spoluautor: E. Calef.) *Journal of Molecular Biology*, 1970, č. 51, s. 1–13. Vydáno 14. července 1970. [Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky. Podle Web of Science je nejvíce citovaný ze všech Neubauerových textů – 66 citací do roku 2020]

Bakteriofágu byl věnovány i další Neubauerovy příspěvky na výročních konferencích Československé společnosti mikrobiologické v letech 1973 až 1977:

⁹⁹ Jedná se o profesní organizaci založenou v roce 1928. Vznikla zásluhou lékaře a imunologa Františka Patočky (1904–1985, bratr filosofa Jana Patočky), který absolvoval stáž na Pasteurově institutu v Paříži, kde se seznámil s myšlenkou spolčování mikrobiologů a rozhodl se ji podporovat také v Československu. Mezi další zakladatele náležel také profesor fyziologie rostlin a bakteriologie Jan Kořínek, na jehož článek „Zur Biologie der Bakterienkolonie“, otištěný v časopise *Zentralblatt für Bakteriologie* v roce 1934 Neubauer často odkazuje. Zakládajícími členy byli především tehdejší členové lékařské a přírodovědecké fakulty UK v Praze. V roce 1937 se stal předsedou profesor Němec a po válce krátce profesor Patočka. V padesátých letech byla společnost pod vlivem sovětské nedůvěry k mikrobiologii zrušena. K jejímu obnovení došlo až v roce 1959. ČSSM existuje dodnes, je členem Evropské federace mikrobiologických společností a Mezinárodní unie mikrobiologických společností. Československá společnost mikrobiologická vydává dvě periodika: mezinárodní vědecký časopis *Folia microbiologica* a odborný a informační čtvrtletník *Bulletin československé společnosti mikrobiologické*.

¹⁰⁰ Časopis *Folia Microbiologica* vychází v angličtině, je vydáván ve spolupráci s Mikrobiologickým ústavem ČSAV.

- „Two repressors of bacteriophage lambda: immunity and anti-immunity“, (Spoluautoři: M. Hampacherová a E. Koutecká.) *Folia microbiologica* 18, 1973, č. 2, s. 187. [Abstrakt příspěvku k desáté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala v Brně dne 26.–28. září 1972.]
- „Non-mutational hereditary changes of prophage lambda gene activity in nondefective lysogens“, (Spoluautoři: J. Cirýn, E. Koutecká) *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 94–95. [Abstrakt příspěvku k jedenácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Špindlerově Mlýně – Bedřichově dne 14.–16. května 1974.]
- „Differentiation in UV irradiated bacteria lysogenic for a defective prophage and the role of the cII gene in this process“, (Spoluautorka: D. Vihanová) *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 95. [Abstrakt příspěvku k jedenácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Špindlerově Mlýně – Bedřichově dne 14.–16. května 1974.]
- „An Attempt to describe regulation of lambda bacteriophage by means of situation calculus“, (Spoluautoři: K. Bendová, V. Benda) *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 95–96. [Abstrakt příspěvku k jedenácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Špindlerově Mlýně – Bedřichově dne 14.–16. května 1974.]
- „Organization of lambda phage genome in bacterial cell is related to genetic control of phases of lysogenic system“, (Spoluautoři: E. Černá, E. Koutecká, J. Doskočil) *Folia microbiologica* 22, 1977, č. 6, s. 515. [Abstrakt příspěvku ke třinácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala v Gottwaldově (Zlíně) dne 26.–28. dubna 1977.]

Československá společnost mikrobiologická vydávala od roku 1960 pro své členy čtyřikrát ročně cyklostylovaný nsvázaný informační *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, jehož cílem bylo seznamovat členy s aktuálními otázkami ze života společnosti, informovat o administrativních záležitostech a také přinášet odborné a popularizační články. Zdeněk Neubauer v *Bulletinu* v sedmdesátých letech publikoval pravidelně. (Příspěvky v *Bulletinu* stály také u zrodu korespondence s Ladislavem Kováčem.)¹⁰¹ Na zaměření textů je možné vysledovat, jak se předmět zájmu postupně přesouval od molekulární biologie k bakteriálním koloniím a dalším tématům, jež Neubauera plně zaměstnala v osmdesátých letech:¹⁰²

- „Bakteriofág lambda jako nástroj genetické a regulační analýzy“, (Spoluautor: V. Závada) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1972, č. 12, s. 20–23.*
- „Sdružená rezistence na antibiotika a její teoretický význam“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1973, s. 19–27.*
- „Jak se aktinomycin D váže na DNA“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1975, č. 2, s. 11–12.*

¹⁰¹ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 19.

¹⁰² Příspěvky z *Bulletinů* označené* se zatím nepodařilo fyzicky dohledat, údaje jsou převzaty ze seznamu publikací, který si pro sebe Zdeněk Neubauer vedl a který se dochoval v pozůstalosti.

- „Virus dětské obrny jako model regulace na úrovni postsynthetické změny genových produktů“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 16, 1975, č. 4, s. 19–22.*
- „K úmrtí Jacquesa Monoda“, (Spoluautorka: E. Koutecká) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 17, 1976, č. 3, s. 23–24.
- „O teorii disipativních struktur“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 1, s. 15–16.*
- „Viking: Kritika existence mart'anských mikroorganismů“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 2, s. 10–12.*
- „Soumrak areobiologie: Pozitivní výsledky biologických testů a nepřítomnosti organických sloučenin na Marsu“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 2, s. 20–22.*
- „Orientace bakterií v prostoru a jejich aktivní vztah k prostředí“, (Spoluautorka: E. Koutecká) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 3, s. 9–15. *
- „Změny genomu jako biologický proces“, *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 4, s. 14–19. [K tematice diskusního panelu na 14. sjezdu Československé společnosti mikrobiologické.]¹⁰³
- „Diferenciace a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů“, (Spoluautoři: A. Krekulová, E. Koutecká.) *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 20, 1979, č. 6, s. 2–7.¹⁰⁴
- „K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia maracens*“, (Spoluautoři: A. Krekulová, E. Koutecká.) *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 21, 1980, č. 4, s. 2–6.¹⁰⁵

¹⁰³ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, C – II. / Rukopisy, kt. 13. Tento i všechny pozdější Neubauerovy příspěvky do *Bulletinů* se již dochovaly.

¹⁰⁴ Tento příspěvek byl dále vydán. Blíže (viz) Z. Neubauer, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002, s. 216–223.

¹⁰⁵ Další vydání: Z. Neubauer, „K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia maracens*“, *Vesmír* 61, 1982, č. 5, s. 151–153; přetištěno in: Z. Neubauer, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002, s. 223–227.

IV. 2. Autonomie bakteriálních kolonií

Neapolský výzkum Zdeňka Neubauera se soustředil na bistabilní regulační okruhy u bakteriofágu lambda, tedy na studium diferenciací na úrovni vyjádření genetické informace. Po návratu do Prahy publikuje práce k tomuto tématu až do konce sedmdesátých let,¹⁰⁶ ale postupně se těžiště jeho zájmu na Přírodovědecké fakultě UK přesouvá jinam, k bakteriálním koloniím *Serratia marcescens*, ke studiu variability jejich morfogeneze.

Serratia marcescens je chemoorganotrofní bakterie (získává energii z organických látek) tyčkovitého tvaru o velikosti zhruba 1 x 0,5 µm. Vytváří však viditelné makroskopické útvary – kolonie, což jsou společenstva potomků jedné buňky, vzniklá dělením během asi dvaceti až třiceti generací. K dělení dochází velmi rychle, během několika dní. Velmi hojně se vyskytuje v půdě, vodě, na rostlinných površích, vytváří například oranžové povlaky ve vlhkých místech koupelen. Může být i lidským patogenem, například v gastrointestinálním či respiračním traktu. Objevil ji v roce v Padově 1819 italský lékárník Bartolomeo Bizio, pojmenoval na počest italského fyzika Serratia a přidal jméno marcescens (latinsky uvadající, rozkládající se). Bakterie byla zkoumána během botanických výzkumů v 19. století. Její existence si však lidé všimli již dříve, neboť její kolonie mohou růst také na chlebu a způsobit proto ve vlhkém prostředí kostelů narudlé skvrny na hostiích. Je dost možné, že stála i za eucharistickým zázrakem v Bolseně v roce 1263, kdy při lámání vytryskla z eucharistie krev, která potřísnila korporál i oltářní plátna.

Na serácií Neubauera upozornil profesor Calef v Itálii, s odkazem na výzkumy z roku 1850, kdy bylo zjištěno, že červená barva bakteriální kolonie ztrácí na bramborovém škrobu schopnost pigmentace a tuto vlastnost si zachovává i po zpětném přenesení na bohaté živiny.

Za identických podmínek vytvářejí bakterie dva typy kolonií – červené a bílé. Zabarvení způsobuje látka prodigiosin, sekundární metabolit serácií. Neubauer s Calefem se domnívali, že by se mohlo jednat o bistabilní regulační okruh, podobně jako u bakteriofágu, konkrétní barva kolonie by tedy byla výrazem změn probíhajících na úrovni genové exprese. Konkrétně by zde šlo o přechod mezi dvěma regulačními stavy v syntéze červeného barviva. Protože se v literatuře objevovaly zmínky i o růžových koloniích, předpokládali, že může být v případě serácií regulačních obvodů i více. V tomto smyslu je

¹⁰⁶ Například: Z. Neubauer – M. Hampacherová – E. Koutecká, „Two repressors in bacteriophage lambda“, *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 120, s. 133–137. Vydáno 24. ledna 1973.

Z. Neubauer – D. Vihanová, „Phage and prophage decision in defective lambda lysogens: the role of cII product“, *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 122, s. 367. Vydáno v červnu 1973.

Z. Neubauer – V. Špelina – V. Závada, „The role of cIII product and anti-immunity in zygotic induction of bacteriophage lambda“, *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 123, s. 355–361. Vydáno v prosinci 1973.

Z. Neubauer – E. Koutecká – J. Círýn, „Phenotype variability in a lysogen carrying a heat inducible lambda prophage“, *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 125, s. 359–61. Vydáno v prosinci 1973.

Z. Neubauer – J. Círýn – E. Koutecká, „Non-mutational hereditary changes of prophage lambda gene activity in nondefective lysogens“, *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 94–95.

Z. Neubauer – D. Vihanová, „Differentiation in UV irradiated bacteria lysogenic for a defective prophage and the role of the cII gene in this process“, *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 95.

Z. Neubauer – K. Bendová – V. Benda, „An Attempt to describe regulation of lambda bacteriophage by means of situation calculus“, *Folia microbiologica* 20, 1975, č. 1, s. 95–96.

Z. Neubauer – E. Černá – E. Koutecká – J. Doskočil, „Organization of lambda phage genome in bacterial cell is related to genetic control of phases of lysogenic system“, *Folia microbiologica* 22, 1977, č. 6, s. 515.

Z. Neubauer – E. Koutecká – E. Černá – J. Doskočil, „Phase variation concerning the regulation of phage expression in non-defective lambda lysogens: The involvement of prophage-derived plasmids and of the shifts in their oligomerisation“, *Molecular and General Genetics*, 1978, č. 158, s. 313–323. Vydáno v lednu 1978.

možné považovat výzkum serácií za pokračování studia genetických regulačních obvodů v podmínkách, jež poskytovalo tehdejší Československo.

Univerzitní tým v Praze tvořili kromě Zdeňka Neubauera také Eva Koutecká a Alena Krekulová, s nimiž Neubauera pojily i další intelektuální zájmy. Alena Krekulová například stála za bytovými semináři zaměřenými na kabalou a mystiku. Zdeněk Neubauer představoval ideového vůdce týmu, Eva Koutecká byla zkušená starší kolegyně, která vedla praktika. Tým spolupracoval také s Vojtěchem Závadou. Věnovali se nejen experimentální vědecké práci, ale také překladům. Za zmínku stojí pozoruhodná kniha *Buněčná genetika*, na jejímž překladu Vojtěch Závada s Evou Kouteckou v druhé polovině šedesátých let spolupracovali.¹⁰⁷ Tým vedl také diplomanty, například Danielu Přikrylovou (tehdy Vihanovou) či Petra Sýkoru.

Fágový výzkum byl velmi náročný na laboratorní vybavení a technologie. Na pražské univerzitě si o něčem takovém mohli nechat jen zdát, měli problém sehnat i obyčejné zkumavky. V dopisu tetě Maxe do Švýcarska ze dne 22. 11. 1971 Neubauer píše: „Připravujeme teď na leden turnusová postgraduální praktika, tak se věci hnuly kupředu alespoň v tom smyslu, že se dá do pořádku sbírka kmenů a lyzátů a ožíví funkce laboratoře. Paní doktorka [Eva Koutecká] se už konečně pustila také do práce a ve své úžasné aktivitě a vitalitě sehnala zadarmo mnoho cenného laboratorního materiálu (např. 10 000 lékovek, které můžeme používat jako náhražku zkumavek – disposable), protože vzhledem k naší finanční situaci je život žebrotou a z milodarů jedinou možností a cestou k poznání – v tom jede Universitas Carolina ve stopách a tradici středověkého systému řadových profesorů a bakalářů.“

I v omezených podmínkách se v Praze podařilo výzkum serácií rozjet. Na počátku bylo zapotřebí vyšlechtit klon, tedy skupinu geneticky shodných jedinců. Bakteriální kolonie tohoto klonu měly červenou barvu. Červený klon se postupně rozrůžňoval, původně homogenní populace se v následujících generacích rozdělila do subklonů, jež se od sebe ve svých vlastnostech lišily. Vznikající rozdíly byly dědičné, přičemž dědičnost byla chápána široce a obecně: „určitá vlastnost je dědičná, pokud její přítomnost u rodičovského jedince (zde bakteriální buňky) pozitivně ovlivní pravděpodobnost výskytu této vlastnosti u potomstva.“¹⁰⁸ Buňky izolované například z bílé kolonie s červeným okrajem si zachovaly schopnost vytvářet kolonie tohoto typu, ať už byly izolovány ze středu, nebo z okraje kolonie.

Pokusy byly prováděny tak, že materiál odebraný z kolonie byl přenesen do ředícího roztoku, kde se kolonie rozpadla na jednotlivé buňky a suspenze se naředila. Jednotlivé živé bakterie pak byly opět přeneseny na povrch pevného živného prostředí, kde vytvořily novou kolonii. Vlastnosti nové kolonie

¹⁰⁷ R. Sagerová – F. J. Ryan, *Buněčná genetika*, přel. J. Stárka – E. Koutecká – V. Závada – F. Smékal, Academia: Praha 1968.

¹⁰⁸ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Diferenciace a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 20, 1979, č. 6, s. 2.

byly poté porovnány s kolonií výchozí.¹⁰⁹ Jednalo se v podstatě o klasický případ selekce, tedy o systematický výběr nápadných variant nebo odchylek v žádaném směru a jejich pomnožení za optimálních podmínek. Zajímavé bylo, že ke změnám ve složení populace docházelo jen v určitých stadiích vývoje kolonie – zejména v raných fázích růstu a poté v prvním období stacionární fáze. Prvních 48 hodin (při 30° C) vznikala opticky nerozlišená biomasa, ve většině případů ještě nepigmentovaná. Teprve v následující fázi, kdy se růst zpomalil nebo zcela zastavil, se začala objevovat profilace, zbarvení a kresba.¹¹⁰ Stáří kultury mělo své optimum, týden až 14 dní. Velmi staré kultury již vykazovaly známky degenerace. Někdy se však u nich objevila sekundární fáze růstu, došlo ke vzniku výhřezků a druhotných satelitních kolonií. „Stáří je tak příležitostí k tvůrčí, evoluční diferenciaci: klony nového typu se vyvazují z kontroly nutící respektovat společné časové a prostorové hranice, které zakládaly jednotu a svébytnost mateřské kolonie, v jejímž lůně vznikly.“¹¹¹ K maximální diferenciaci docházelo také po přenosu staré stacionární kultury do čerstvého média. Další podmínkou pro diferenciaci byl dostatečný prostor. U příliš hustého výsevu k ní nedocházelo, vznikala amorfní „kobercová“ bakteriální hmota.

Výzkum se u jednotlivých subklonů soustředil na variabilitu morfogeneze a na úroveň diferenciaci. Diferenciaci byla chápána jako rozrůznění klonu, variabilita v jeho dědičných vlastnostech – barvě, tvaru, typu povrchu – jež se liší od klasické mutability (náhodné chyby genetického zápisu při replikaci) svou cíleností, pravidelností změn a omezeným počtem dědičných stavů. Navíc daleko přesahovala běžnou mutační frekvenci (o desetiny až desítky procent).

Zpočátku se Neubauer domníval, že je diferenciaci způsobena na úrovni řízení genové exprese, tedy na podobném principu jako u bakteriofágu lambda. Vzhled bakteriálních kolonií by pak byl jen druhotným projevem metabolické aktivity. Kolonie se však po několika generacích začaly rozrůžňovat mnohem více co do tvaru, velikosti i jiných stránek vzhledu. Tým provedl následující pokus o systematizaci vlastností kolonií:¹¹²

¹⁰⁹ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií“, *Vesmír* 61, 1982, č. 5, s. 152.

¹¹⁰ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia marcescens*“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 21, 1980, č. 4, s. 4.

¹¹¹ Tamtéž, s. 4.

¹¹² Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Diferenciaci a variabilita...“, s. 3–4.

barva	červená, bílá, růžová, fialová, oranžová, žlutá, zelená atd.
kresba	soustředné kruhy, žíhání, lemování atd.
tvár obvodu	kulatý, bramborovitý, třásnitý, žádný
profil	vypouklý, plochý, špičatý, pupkatý, kráterovitý, knoflíkovitý atd.
povrch	hladký, kovově lesklý, matný, šupinatý, koncentrický, vrásčitý, kudrnatý atd.
konsistence	suchá, membranosní, mukosní, elastická, měkká, tuhá, hyalinní (průsvitná)
halo	žluté, červené či hnědé barvivo vypouštěné s různou intenzitou do prostředí

Mezi jednotlivými vlastnostmi nebyly ostré přechody. Odstíny barev, typy povrchů i konsistence do sebe plynule přecházely. Do přehledu vlastností nebyly zahrnuty deformace – poruchy v tvorbě okrouhlého tvaru způsobené prostorovou desorientací. Přestože byla systematizace pro výzkum velmi důležitá, byli si její autoři vědomi, že se jedná pouze o omezený nástroj: „Naše pokusy přiřadit každému typu kombinaci znaků a tak sestavit jakýsi klíč, systém, se vždy ukázaly násilnými a neadekvátními: uměle spojovaly věci naprosto odlišné a svévolně rozdělovaly to, o čem ze zkušenosti víme, že svou podstatou k sobě náleží. Navíc se po každém takovém pokusu o kategorisace vždy záhy objevily jevy zcela nových dimensí variability, které nejenže se do našich dosavadních ‚skatulek‘ nevešly, ale kompromitovaly samotný princip příslušné klasifikace.“¹¹³

Postupně se ukázalo, že „také variabilita mezi koloniemi ve znacích, vykazujících na tomtéž výsevu normální rozložení (hustota žíhání, intenzita barvy...) bývá výrazem diferenciacie, neboť vykazuje tzv. darwinovskou dědičnost: výsev z tmavší kolonie posunuje spektrum normálního rozložení směrem k tmavým odstínům a obráceně. Opakovanou reselekcí můžeme sice získat stále extrémnější typy, brzy však narazíme na meze, které označujeme za jev ‚přešlechtění‘: nad určitou intenzitou sledovaného znaku se při dalším výsevu náhle vrací celé potomstvo k původnímu spektru rozložení.“¹¹⁴

Zajímavé bylo, že největší rozmanitosti dosahovaly kolonie nikoli pod selekčním tlakem (za nedostatku), ale v okamžiku hojnosti živin, za optimálních podmínek, při plném vývinu a dozrání kolonie. Vzniklo tak „prostředí liberální hojnosti, dovolující experimentování s variantami a odchylkami, které by za selekčního tlaku a boje o život neměly možnost uplatnit se a ustálit.“¹¹⁵

Neubauer rozlišoval mezi změnami evolučními a revolučními. Evoluční změny souvisejí se zráním, jsou předvídatelné a dějí se na určitých místech kolonie. Revoluční změny jsou naproti tomu náhlé, nepředvídatelné, vzdorují celkovým tendencím a dochází k nim buď u populací přestárlých, anebo ve vyvěřelinách a satelitech, které vystoupily z celkového reliéfu. Ty se nacházejí v tzv. „excitovaném stavu“, jejich proměny jsou překotné a chaotické. Existují velmi stabilní typy, kdy více než 99.9%

¹¹³ I proto se tento výzkum nikdy nepodařilo dotáhnout do formy standardní vědecké publikace. Pomohly až nové techniky, především zobrazovací, v obnoveném výzkumu po roce 2002.

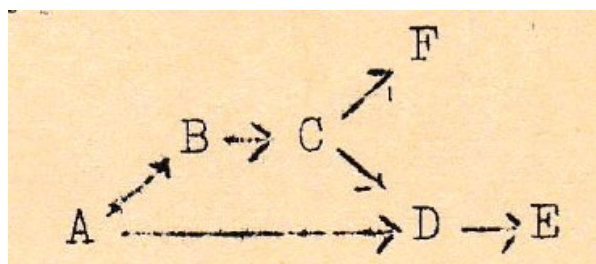
¹¹⁴ Z. Neubauer – A. Křekulová – E. Koutecká, „Diferenciacie a variabilita...“, s. 4.

¹¹⁵ Z. Neubauer – A. Křekulová – E. Koutecká, „K biologii bakteriálních kolonií...“, s. 5.

buněk izolovaných z kolonie vytvoří daný typ, a také extrémně labilní typy, kdy takovou kolonii vytvoří jen 2% buněk.¹¹⁶

Jakým způsobem Neubauer vysvětloval příčiny variability? „Lze předpokládat, že popsaná proměnlivost je důsledkem řízené změny v uspořádání určitých úseků jednoho a téhož genomu. Podle této představy by se tu uplatnily lokalizované endogenní mutageneze specifických úseků nebo přesuny určitých genetických elementů typu skákajících genů (transpozonů).¹¹⁷

Přestože snaha o klasifikaci byla vnímána jako umělá, shodl se Neubauerův tým na tom, že v proměnách kolonií existuje vnitřní řád, logika, že se nejedná o projev libovůle. Tento vnitřní řád variability je velmi tvůrčí. Pracuje sice s opakujícími se motivy a prostředky, ty se však přizpůsobují novým kombinacím a organicky spolupracují na celkovém vzhladu. „Každý nový typ se tak stává opět výchozím bodem diferenciaci, těžištěm, paradigmatem obměn. Tedy jinými slovy tématem své variability, životem sebeproměny.“¹¹⁸ Kolonie klonů tak vykazují určité vzorce chování, jež jsou v interakci s okolními koloniemi. Neubauer zde používá metaforu říční sítě, které se nejenom řídí geomorfologickými podmínkami, ale zároveň je utváří. Je zajímavé, že se u pozorovaných vzorců chování nikdy nejednalo o kruh (návrat do výchozího stavu) a nepodařilo se ani nalézt systém reverzibilních přechodů, jež by byly podobné změnám imunitních fází lysogenů (A přejde v B, B přejde v A). Většinou se jednalo o větvíci se nebo sbíhající se řetězce.

Ukázka vícečlenného řetězce zachycující jedno ze schémat proměny morfogeneze bakteriálních kolonií. Blíže (viz) Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Diferenciaci a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 20, 1979, č. 6, s. 5.

Neubauerův tým měl pravděpodobně se seráciemi ještě další záměry přesahující rámec pouhého popisu chování kolonií. Jistý náznak směru, kterým se výzkum mohl dále ubírat, nalézáme na čtyřstránkovém strojopisném dokumentu nalezeném v pozůstalosti autora. Dokument je bez nadpisu a představuje vypsání tématu diplomové práce. Mohlo se jednat o práci, kterou chtěl Neubauer nebo některý z jeho kolegů vést.

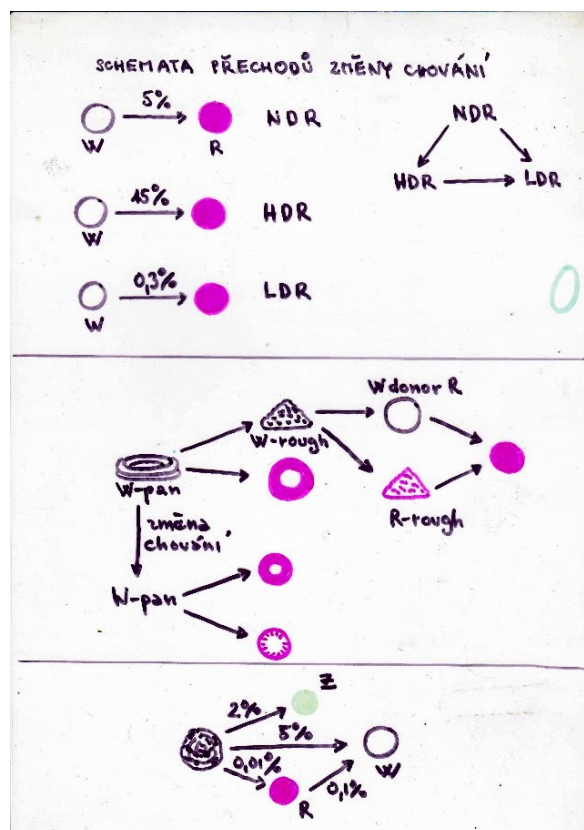
Diplomová práce měla být součástí studia diferenciaci v bakteriálních populacích, které se projevují změnou v morfologii bakteriálních kolonií. První část výzkumu se měla soustředit na látku

¹¹⁶ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, C – I F. / Přednášky různé; 19. 1. 1979: Diferenciaci bakterií, kt. 12.

¹¹⁷ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Proměnlivost a dědičnost...“, s. 153.

¹¹⁸ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Diferenciaci a variabilita...“, s. 4.

prodigiosin, jež je zodpovědná za pigmentaci kolonií. Prodigiosin se vyskytuje v řadě chemických obměn, které se liší svým zbarvením. Jednotlivé typy se od sebe mohou odlišovat kvalitativním či kvantitativním zastoupením jednotlivých komponent. Pomocí chromatografického obrazu měl výzkum roztřídit jednotlivé typy a sledovat, zda a jak se toto třídění kryje s diferenciačním chováním. Zda jsou například častější přechody vyznačující se ztrátou některé chemické komponenty, nebo přechody vyznačující se nabytím chemické komponenty. Cílem by bylo zjistit, zda různost ve zbarvení kolonií vždy souvisí s rozdíly v chromatografickém obrazu.

Schematický popis vývoje morfogeneze na fólii určené k promítání v rámci výuky na Katedře genetiky, mikrobiologie a biofyziky na Přírodovědecké fakultě UK. (Dochováno v pozůstalosti autora.)

Druhou část výzkumu měla tvořit analýza molekulárně genetická. „Rozdílná stabilita a rychlé přechody a nesmírná variabilita mohou svědčit o účasti extrachromosomálních genetických struktur (plasmidů), tak jak tomu bylo v případě diferenciace u lysogenů. [...] Ostatně extrachromosomální elementy byly už u Serratii popsány (šlo o determinanty antibiotické resistance).“¹¹⁹ Analýza měla být provedena pomocí metody gelové elektroforézy.

Výsledky své práce na seráciích shrnuje Neubauer následovně: „Otevřely se nám nečekané nové obzory pohledů a přístupů opravňující klást si otázky týkající se i tak základních ‚samozřejmostí‘, jako

¹¹⁹ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, C – VII. Varia/různé, kt. 23.

zda lze právem považovat bakterie v každém ohledu za jednobuněčné bytosti a tedy vůbec za mikroorganismy, nebo zda úspěšné přežití bezohlednou, slepou konkurencí představuje vskutku jediný biologický smysl jejich vlastností a chování. Lze se ptát, zda fascinující mnohotvárnost a vzhledová dokonalost jejich makroskopických projevů není snáze pochopitelná jako projev tvůrčí spolupráce všech složek populace, která tak představuje organickou jednotu ve vytváření nejrůznějších morfologicky celistvých struktur. Jinými slovy: zkušenosti s biologií bakteriálních kolonií potvrzují naše základní přesvědčení, že nikoli sebeudržování ‚egoistických genů‘ pomocí náhodně vzniklých ‚přeživacích mechanismů‘ (survival machines), ale naopak rozverná tvůrčí *hra* je onou ‚logikou života‘ (la logique du vivant), dávající mu doslova jeho smyslu-plnost, jejímž projevem jsou všechny kultury – od bakteriálních po lidské.“¹²⁰

IV. 3. Reakce odborné veřejnosti

Většina poznatků z Neubauerova výzkumu serácií na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byla publikována v textech uveřejněných v *Bulletinu československé společnosti mikrobiologické*. Tyto práce doplnil v roce 1982 popularizační text „Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií“ uveřejněný v časopisu *Vesmír*.¹²¹ Na rozdíl od cyklostylovaného černobílého *Bulletinu*, byl článek ve *Vesmíru* doplněn také prvními barevnými fotografiemi kolonií, jejichž autorem byl V. Pospíšil. (Článek je přetištěn v Příloze C.)

Reakce kolegů i odborné veřejnosti na tyto texty a jiné prezentace komentuje Neubauer v dopise tetě Maxe do Švýcarska ze dne 4. 12. 1980 takto: „Článek o seráciích v *Bulletinu* (poslal jsem Ti jej po Lídě) vyvolal velikou kontroverzi a bohužel více posměchu a opovržení než ocenění (byli dokonce i tací, kteří nás osočili, že jsme museli být při psaní opilí!) – a přesto, je to vůbec první skutečně biologický text pro veřejnost, který jsem na svém psacím stroji sepsal. Nevadí.“

S odmítnutím a kritikou se potýkal již dříve. Po své přednášce na téma bakteriálních kolonií v roce 1976 napsal 6. prosince téhož roku tetě Maxe do Švýcarska: „Povedlo se mi připravit výtečnou přednášku. A přesto jsem se setkal – ze strany svého šéfa – s takovým nepochopením a s odmítnutím všech hypotéz, že by kolonie byla něčím víc než jen amorfni biomasou – výslednicí vnějších fyzikálních sil. Citoval jsem data o vnitřní struktuře a dokonce o koordinovaných pohybech, o bakteriích, které se aktivně shlukují do plodniček připomínajících svým tvarem květiny. Vše, co jsem řekl, bylo přehlíženo, a fyzikalistická (jak ji nazývám) pozice, kterou jsem se snažil ve své zprávě kritizovat, byla tvrdě hájena. [...] Biologie je stále ovládána strnulým, úzkoprým mechanistickým dogmatismem.“ Dále uvádí citát z nedávné recenze na svou práci o bakterifágu λ :¹²² „Slova jako ‚diferenciace‘ a ‚dědičné změny‘ jsou klíčem k problémům. Žádný časopis by to v současné podobě neotiskl. Práce je zajímavá, ale vzhledem k tomu, že se nejedná o mainstreamový příspěvek o λ , musejí si autoři dát obzvláště veliký pozor na to, aby nestudovali triviality...“

¹²⁰ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Diferenciace a variabilita...“, s. 7.

¹²¹ Z. Neubauer – A. Krekulová – E. Koutecká, „Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií“, *Vesmír* 61, 1982, č. 5, s. 151–153.

¹²² Z dopisu není jasné, o jaký konkrétní text se jedná.

Výzkumy serácií Neubauerova týmu byly sice v tehdejší Československu znevažovány a kritizovány, zapadají však do kontextu světového vývoje mikrobiologie. Počátky zkoumání bakteriálních kolonií nalezneme v první polovině 20. století, přestože popisy bakterií nalezneme i dříve.

V roce 1920 uveřejnili R. Legroux a J. Margou v práci „État organisé des colonies bactériennes“ zabývající se morfológickými změnami bakteriálních kultur rostoucích na agaru.¹²³ Tuto studii Neubauer znal. Holandský biolog Martinus Beijerinck (1851–1931) objevil, že půdní rod bakterií *Rhizobium*, který napadá kořenový systém luštěnin, na něm vytváří organizované mnohobuněčné struktury, které produkují dusík. Bakteriálními koloniím se v téže době věnoval také ruský mikrobiolog Sergei Winogradsky. Navzdory těmto objevům byly bakterie po mnoho následujících desetiletí nahlíženy převážně jako organismy jednobuněčné. Situace se začala měnit až v druhé polovině dvacátého století. Příkladem je výzkum sladkovodních sinic rodu *Anabaena*, který provedli James W. Golden a Robert Haselkorn z University of Chicago. Tyto sinice dokážou provádět fotosyntézu i fixovat dusík, nikoli však najednou, neboť jsou oba tyto biochemické procesy nekompatibilní v rámci jedné buňky. Kyslík, který vzniká při fotosyntéze, inaktivuje enzymatický proteinový komplex nitrogenázu, jež je zapotřebí pro fixaci dusíku. Pokud se sinice dostanou do prostředí, které neobsahuje dusík, dojde k dělbě práce. Kolonie začne vytvářet specializované buňky, jež neobsahují chlorofyl, ale jsou schopné zužitkovat molekuly plynného dusíku. V tomto případě fungují *Anabaena* spíše jako mnohobuněčný organismus než jako organismy jednobuněčné.¹²⁴

Jiným příkladem jsou myxobakterie. Z roku 1921 pochází práce bakteriologa Pierre-Ernesta Pinoy „Sur les myxobacteries“.¹²⁵ Neubauerovi byla známa, ve svých poznámkách si o ní zapsal: „Zřejmě nějaká prakilasická práce dokazující existenci Myxobakterií, což nebylo snadné, protože v čistých kulturách nefruktifikují.“ Jedná se o půdní bakterie tvořící vysoce organizovaný buněčný val složený z mnoha buněk, jež spolu komunikují pomocí složitého systému mezibuněčných chemických systémů.¹²⁶ Důležité práce o morfogenezi jejich kolonií byly provedeny na počátku osmdesátých let.¹²⁷ Výzkumem myxobakterií se zabýval také americký bakteriální genetik James A. Shapiro: „Myxobakterie se nikdy nevyskytují jako jednotlivé buňky. Zvláště zřetelné je mnohobuněčné chování v dormantním stádiu bakterií, kdy se bakterie zformují do mnohobuněčných cyst. [...] Každá cista tvoří základ nové kolonie. Když vzroste počet a hustota bakterií, dojde k mnoha komplikovaným mnohobuněčným dějům. Cista vyloučí mimobuněčný sliz, jenž poslouží jako trasa pro řízený pohyb tisíců buněk. Rytmičké vlny pulzují celou populací, proudy bakterií se pohybují mezi centrem a okraji rozrůstající se kolonie a na určitých místech kolonie se hromadí bakterie vytvářející cysty, či

¹²³ R. Legroux – J. Margou, „État organisé des colonies bactériennes“, *Annales*, Institut Pasteur 1920, č. 34, s. 417–431.

¹²⁴ J. W. Golden – S. J. Robinson – R. Haselkorn, „Rearrangement of nitrogen fixation genes during heterocyst differentiation in the cyanobacterium *Anabaena*“, *Nature* 1985, č. 314, s. 419–423.

¹²⁵ P. E. Pinoy, „Sur les myxobacteries“, *Annales*, Institut Pasteur 1921, č. 35, s. 488–495.

¹²⁶ H. Reichenbach, „The ecology of the myxobacteria“, *Environmental Microbiology*, 1999, č. 1, s. 15–21.

¹²⁷ Bliže (viz) E. Rosenberg (ed.), *Myxobacteria: Development and Cell Interactions*, Springer Verlag: New York 1984.

u některých druhů, složitá dospívající těla. Pohyby jsou vysoce koordinované: když se populace pohybuje po agaru, chová se jako jeden celek.“¹²⁸

V době, kdy se Zdeněk Neubauer s Evou Kouteckou a Alenou Krekulovou začali věnovat bakteriálním koloniím, byla ve světě již k dispozici celá řada studií na podobné téma. Otázkou zůstává, nakolik byly tyto studie v tehdejší Československu dostupné. Neubauer se však velmi aktivně snažil seznámit se s co největším množstvím dostupné literatury. 6. prosince 1976 píše tetě Maxe do Švýcarska: „Mám za sebou přednášku o bakteriálních koloniích. Shromáždil jsem většinu dat týkajících se tohoto předmětu od počátku století. (Moc toho není – asi 60 prací, s ohledem na to, že se jedná o jedinou viditelnou, konkrétní živou skutečnost v oblasti mikrobiologie!)“ Konkrétnější představu, ze kterých prací Neubauer čerpal, je možné získat ze složky nadepsané „Colonies, litt. copy“, jež se zachovala v Neubauerově pozůstalosti.¹²⁹ Složka obsahuje mimo jiné výpisky z několika prací, z nichž Neubauer čerpal. Zde je jejich chronologický soupis, doplněný o Neubauerovy komentáře, často kritické, které si k pracím zapsal:

- R. Legroux – J. Margou, „État organisé des colonies bactériennes“, *Annales*, Institut Pasteur 1920, č. 34, s. 417–431.
- P. E. Pinoy, „Sur les myxobacteries“, *Annales*, Institut Pasteur 1921, č. 35, s. 488–495.
- J. Kořínek – J. Babička, „Zur Biologie der Bakterienkolonie“, *Zentralblatt für Bakteriologie*, 1934, č. II, s. 184–185. Na tento text Neubauer ve svých poznámkách často odkazuje.
- J. R. Roberts, „A new species of the genus bacillus exhibiting mobile colonies on the surface of the nutrient agar“, *Journal of Bacteriology*, 1935, č. 29, s. 229–238. „Studie popisuje rotační pohyb kolonií *Bacillus rotans*, k němuž dochází mezi 5. a 40. hodinou od výsevu na agaru. Nenabízí však vysvětlení, proč k pohybu dochází.“
- H. Hoffman, „Morphogenesis of bacterial aggregations“, *Annual Review of Microbiology*, 1964, č. 18, s. 111–130.
- K. N. Sherstoboev, „The movement of bacterial colonies“, *Microbiologia*, 1961, č. 30, s. 90–91. „Studie popisuje pohyby kolonií *Bacterium coloniomobile*, jež probíhají kombinací rotačního a lineárního směru rychlostí až 1 cm za hodinu.“
- M. P. Starr – D. A. Kuhn, „On the origin of v-forms in *Arthobacter atrocyaneus*“, *Archives of Microbiology*, 1962, č. 42, s. 289–298.
- H. Hoffman – M. E. Frank, „Temperature limits, genealogical origin, developmental course and ultimate fate of heat-induced filaments of *Escherichia coli* microcultures“, *Journal of Bacteriology*, 1963, č. 85, s. 1221–1234. „Stojí za starou bačkoru z hlediska, které mne zajímá (kolonie). [...] Cell division v mikrokoloniích je perfektně synchronisovaná.“
- D. A. Kuhn – M. P. Starr, „Clonal morphogenesis of *Lampropedia hyalina*“, *Archives of Microbiology*, 1965, č. 52, s. 360–375.

¹²⁸ J. A. Shapiro, „Bacteria as Multicellular Organisms“, *Scientific American* 1988, č. 6, s. 83.

¹²⁹ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, D – II. / 1, 8, 10, 15, 17, 18, Zdroje – materiály (rešerše), zahraniční, kt. 25, 27, 28.

- S. J. Pirt, „A kinetic study of the mode of growth of surface colonies of bacteria and fungi“, *Journal of General Microbiology*, 1967, č. 47, s. 181–197. K této studii se Neubauer stavěl velmi kriticky: „Práce, která by stála za psychoanalýzu! [...] Za pozornost však stojí věta z úvodu: ‚The fact, that we expect a colony of a given organism to reach a certain size and shape in a certain time implies underlying laws.‘ (Neuvěřitelné!).“
- J. Alwer – D. G. Smith, „A medium to suppress the swarming of *Proteus* sp.“, *Journal of Applied Bacteriology*, 1967, č. 30, s. 389–394.
- A. L. Cooper – A. C. R. Dean – C. Hinshelwood, „Factors affecting the growth of bacterial colonies on agar plates“, *Proceedings of the Royal Society of London B*, 1968, č. 171, s. 175–199.
- A. L. Cooper – A. C. R. Dean – C. Hinshelwood, „Morphological changes in growing colonies of aerobacter (*Klebsiella*) aerogenes“, *Proceedings of the Royal Society of London B*, 1970, č. 175, s. 95–105. „...úplně je všechno převrácené, jakoby vnějšek postrkoval kolonii, a nikdo si nevšimnul, že je to kolonie, která roste! Vše je vztaženo na poměr $P_{\text{colony}}/P_{\text{circle}}$ a z toho hokynářského koeficientu je pokus o budování pochopení tvarů kolonie (jinak úžasné) jako pasivní výslednice vnějších sil.“
- M. S. Hochberg – J. Folkman, „Mechanism of size limitation of bacterial colonies“, *The Journal of Infectious Diseases*, 1972, č. 126, s. 629–635.

Složka obsahuje také kopie několika článků o bakteriálních komunitách od amerického bakteriálního genetika Jamese A. Shapira z University of Chicago. V červnu 1988 vyšel v *Scientific American* jeho text „Bacteria as multicellular organisms“.¹³⁰ V článku Shapiro popisuje různé druhy bakteriálních kolonií, u nichž dochází k velmi komplexní diferenciaci typů buněk pomocí koordinovaných systémů kontroly. „Mé vlastní studium mnohobuněčného chování bakterií začalo, tak jak to často bývá, náhodným pozorováním,“ popisuje Shapiro svou práci s rodem bakterií *Pseudomonas*, u něhož sledoval expresi enzymů. „...s překvapením jsem si všiml, že každá kolonie vytváří charakteristický ornament skvrn připomínající květinové vzory [...] Skutečnost, že různé kmeny a druhy vytvářejí osobité kolonie (včetně druhů, jež jsou zbarvené přirozeně a neprošly genetickou manipulací) mne utvrdilo v přesvědčení, že růst bakteriálních kolonií je vysoce regulovaným procesem a podléhá určité časové kontrole. Následné studie tyto hypotézy potvrdily. Nyní je mi jasné, že se organizace kolonie řídí určitými všeobecnými pravidly, což napomáhá objasnit existenci obecných vzorů.“¹³¹ Ve studii se dále zabývá popisy morfogeneze kolonií a naznačuje, že se jedná o proces obsahující řízené genetické změny. Svou práci uzavírá slovy: „Během posledních dvou desetiletí se stále více prosazuje přístup považující bakterie za vnímající bytosti, které jsou schopné přijímat externí signály, zpracovávat je

¹³⁰ Shapiro se výzkumem bakteriálních kolonií zabýval již dříve. Viz např. J. A. Shapiro, „Photographing bacterial colonies“, *A. S. M. News*, 1985, č. 51, 62–69. (Reprinted in J. H. Miller, *A Short Course in Bacterial Genetics*, Cold Spring Harbor Laboratory, 1992). J. A. Shapiro, „Intercellular communication and genetic change in bacteria“, in: H. O. Halvorson – D. Pramer – M. Rogul (ed.), *Engineered Organisms in the Environment: Scientific Issues*, American Society for Microbiology, 1985, s. 63–69. J. A. Shapiro, „Organization of developing *Escherichia coli* colonies viewed by scanning electron microscopy“, *Journal of Bacteriology*, 1987, č. 169, s. 142–156.

¹³¹ J. A. Shapiro, „Bacteria as multicellular organisms“, *Scientific American*, 1988, č. 6, s. 84. Později vyšla i kniha: J. Shapiro – M. Dworkin (ed.), *Bacteria as Multicellular Organisms*, Oxford University Press, 1997.

a smysluplně na ně odpovídat. [...] Takovéto účelové jednání bylo tradičně připisováno pouze větším organismům.“¹³²

Článek vyšel v červnu roku 1988. Ihned po vydání se dostal do Neubauerových rukou a velmi silně jej zasáhl, neboť již 17. července téhož roku Neubauer píše dvoustránkový dopis, který odesílá do redakce *Scientific American*. „Článek o bakteriích jakožto mnohobuněčných organismech mi přinesl veliké uspokojení. Došel jsem k týmž závěrům při studiu variability morfologie kolonií u bakterií *Serratia marcescens*,“ píše v dopise, v němž Shapirovi představuje výsledky svého několikaletého výzkumu a uvádí, že kolonie serácií vykazovaly známky účelné spolupráce stovek milionů buněk, z nichž se skládaly. „Skutečnost, že přirozená genetická variabilita bakterií závisí na mezibuněčné komunikaci a koreluje s morfogenezí mnohobuněčných struktur, naznačuje jiné biologické funkce v mnohobuněčných bakteriálních formách.“ Svůj dopis uzavírá Neubauer takto: „Před několika lety nám bylo zabráněno, abychom ve svém slibném výzkumu pokračovali. Prohlášení, že biologie bakterií by mohla obsahovat mnohobuněčné aspekty, se našim kolegům mikrobiologům zdálo příliš absurdním a zmínka o řízených genetických změnách regulovaných kolonií byla nařčena z lamarckovské hereze. Znamenalo to pro mne konec mé vědecké práce a kariéry.“¹³³

Redakce *Scientific American* dopis obdržela a 21. září 1988 Neubauerovi odepsala, že jej považuje za velmi zajímavý a předá jej dr. Shapirovi. Shapiro Neubauerovi vzápětí odepsal – 29. září téhož roku. „Vážený dr. Neubauer,“ píše Shapiro ve svém dopise, „jsem opravdu rád, že Vás článek potěšil, a s velkým zájmem jsem si přečetl o Vašich výsledcích se *Serratia marcescens*. Nějakou dobu jsem se zabýval otázkou mnohobuněčné kontroly mutací a pozorování, která jste popsal ve svém dopise, jsou velmi významná.“¹³⁴ Shapiro dále Neubauera žádá, zda nemá nějaké texty o svých výzkumech v angličtině a případně fotografie, které by mu mohl zaslat, aby se s nimi Shapiro mohl seznámit a případně je citovat. Upozorňuje Neubauera také na článek „The Origins of Mutants“, který vyšel 8. 9. 1988 v časopise *Nature*.¹³⁵ „Tento text vyvolal bouřlivou diskuzi a je jedním z náznaek, že staré představy mutací coby náhodných procesů začínají ustupovat sofistikovanějším pohledům.“ V závěru svého dopisu se dotýká ukončení Neubauerovy vědecké kariéry: „Se zármutkem jsem si přečetl, že Vaše vědecká kariéra byla ukončena, protože jste předběhl svou dobu. Bylo by však ještě další ztrátou, kdyby Vaše výsledky zůstaly neznámé. Myslím, že nyní naleznete mnohem vstřícnější vědeckou komunitu. Prosím, dejte mi vědět, zda a jak bych Vám mohl pomoci.“

¹³² Tamtéž, s. 89.

¹³³ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, B – III. / 1, Korespondence odeslaná (jednotlivci, vč. korporace), kt. 9.

¹³⁴ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, B – II. / 16, Korespondence přijatá (jednotlivci, vč. korporace), kt. 9.

¹³⁵ J. Cairns - J. Overbaugh – S. Miller, „The origin of mutants“, *Nature*, 1988, č. 335, s. 142–145. V úvodu textu, na straně 142, Cairns píše „Výsledkem dosavadního studia bakteriální variability je všeobecné přesvědčení, že se mutace objevují neustále a bez jakéhokoli ohledu na jejich užitečnost. V této práci shrnujeme zdroje, které k tomuto přesvědčení vedly, a popisujeme některé experimenty, jež naznačují, že buňky mohou mít mechanismy, jež jim umožňují vybrat mutace, k nimž dojde.“ Výzkum se zabýval bakteriemi *Escherichia coli*, které nebyly schopné metabolizovat laktózu. Cairns tyto bakterie pěstoval v médiu, v němž byla laktóza jediným zdrojem energie. Zjistil, že počet bakterií, jež si vytvořily schopnost metabolizovat laktózu, bylo mnohonásobně vyšší, než by se dalo očekávat v případě pouze náhodných mutací. Došel tedy k závěru, že pozorované mutace, jež vedly k metabolizaci laktózy, byly řízené.

Zda a jak Neubauer na dopis reagoval, nevíme. Ve složce „Colonies, litt, copy“ v pozůstalosti žádný další dopis není. Je možné předpokládat, že Neubauer Shapirovi neodepsal. Dost možná již považoval svůj výzkum serácií za věc minulosti a nechtěl se k němu vracet, protože se v té době již soustředil na jiná témata, která ležela mimo oblast experimentální vědy. Pravděpodobně také neměl k dispozici anglické verze svých prací o seráciích. Zcela jistě si však přečetl článek, který mu Shapiro doporučil, a jeho kopii si uschoval.

Neubauerovy výzkumy serácií předběhly Shapirovy práce o celé desetiletí. Můžeme si jen domýšlet, co by se stalo, kdyby je neprováděl za uzavřenými hranicemi Československa, ale v otevřeném prostoru světového mikrobiologického výzkumu, kdyby za ně nesklidil posměch a kritiku, jež ho přiměly od výzkumu a nakonec i od vlastní vědecké kariéry upustit.

IV. 4. Epilog: Výzkum po roce 2000

Práce se seráciemi byly obnoveny v letech 2003 až 2014 na Katedře filosofie a dějin přírodních věd PřF UK, v mikrobiologické laboratoři, pro kterou vymyslel Anton Markoš název „Laboratoř experimentální filosofie“. Výzkum byl rozšířen i na další druhy bakterií: *Serratia rubidea* a *Escheria coli*.

Zkoumané kolonie byly tvořeny jedním druhem bakterií a obsahovaly přibližně $10^7 - 10^{10}$ buněk. Jednalo se o velice komplexní uspořádání, k němuž výzkum přistupoval jako k formě mnohobuněčného těla. „Uvnitř kolonie dochází k dělbě práce mezi jednotlivými specializovanými bakteriálními buňkami a zároveň vzájemně koordinovaného chování srovnatelného s vyššími organizmy. Kolonie jsou nositeli velmi výrazných morfologických vlastností, které jsou za daných podmínek druhově specifické.“¹³⁶

Práce se tentokrát nezaměřovaly na variabilitu forem, ale na pravidla růstu kolonií a jejich komunikaci. Zdeněk Neubauer k tomu napsal: „Chceme ukázat, že utváření kolonie je morfogeneze, nikoliv konstrukce. Nejde nám o to popsat utváření kolonie jako sestavování z částí. Jsme přesvědčeni, že podobu kolonii nedává kumulace ani řízená, ale proměňování celku. Jde o to sledovat metamorfózu. Kolonie má minimální vlastnosti těla, takové ty jednoduché očekávatelné, v našem případě je to zabránění místa, tj. velikost a k ní patřící zjevnost. K této zjevnosti patří vyhmátávání, jestli má nebo nemá ke svému a k jakému projevu místo. Proto je místo změřeno – obsazeno – dohodnuto dřív, než je tělo realizováno. Ještě větší úsilí, jak má tělo vypadat, je rozhodnutí, zda vůbec být, rozhodnutí, zda vůbec v porostu, tělo udělám, nebo ne. Rozhodování začíná v okamžiku, zda být, či nebýt, a i toto je ovlivněné okolím, tj. velikosti prostoru a jeho obsazením.“¹³⁷

¹³⁶ A. Blahůšková – J. Čepl – A. Markoš – I. Pátková – T. Rieger, „Zdeňkovy milované seracie“, (rukopis, dosud nepublikováno, 2022), s. 1.

¹³⁷ Text Neubauerova komentáře k laboratorním pracím se nachází u doc. Antona Markoše (PřF UK).

Zkoumána byla také komunikaci mezi bakteriálními buňkami v rámci kolonií, a to jak uvnitř jedné kolonie, tak mezi koloniemi. Jednalo o komunikaci přímým kontaktem mezi buňkami, také však formou přenosu specifických chemických signálů, jež jsou přenášeny buď difuzí přes substrát (agar), nebo polétavými částicemi, jež jsou poté substrátem pohlcovány.¹³⁸

Výzkum bakteriálních kolonií v letech 2003 – 2014 přinesl tyto hlavní publikované práce a několik absolventských prací:

- T. Rieger – Z. Neubauer – A. Blahůšková – F. Cvrčková – A. Markoš, „Bacterial body plans. Colony ontogeny in *Serratia marcescens*”, *Communicative & integrative biology* 1, 2008, s. 78–87, doi: 10.4161/cib.1.1.6547
- J. Čepl – I. Pátková – A. Blahůšková – F. Cvrčková – A. Markoš, „Patterning of mutually interacting bacterial bodies: close contacts and airborne signals“, *BMC Microbiology* 10, 2010, s. 139, doi: 10.1186/1471-2180-10-139
- I. Pátková – J. Čepl – T. Rieger – A. Blahůšková – Z. Neubauer – A. Markoš, „Developmental plasticity of bacterial colonies and consortia in germ-free and gnotobiotic settings“, *BMC Microbiology* 12, 2012, s. 178, doi: 10.1186/1471-2180/12/178
- I. Sovová – J. Čepl – A. Markoš – P. Spaněl, „Real time monitoring of population dynamics in concurrent bacterial growth using SIFT-MS quantification of volatile metabolites“, *Analyst* 138, 2013, s. 4795–4801, doi: 10.1039/c3an00472d
- J. Čepl – A. Blahůšková – F. Cvrčková – A. Markoš, „Ammonia produced by bacterial colonies promotes growth of ampicillin sensitive *Serratia* sp. by means of antibiotic inactivation“, *FEMS Microbiol Lett* 354, 2014, s. 126–132, doi: 10.1111/1574-6968.12442
- J. Čepl – V. Scholtz – J. Scholtzová, „The fitness change and the diversity maintenance in the growing mixed colony of two *Serratia rubidaea* clones“, *Arch Microbiol* 198, 2015, s. 301–306, doi: 10.1007/s00203-015-1177-1.
- J. Čepl – A. Blahůšková – Z. Neubauer – A. Markoš, „Variations and heredity in bacterial colonies“, *Communicative & integrative biology* 9, 2016, č. 6, e1261228, doi: 10.1080/19420889.2016.1261228
- J. Čepl – V. Scholtz – J. Scholtzová, „Modeling of concentric pattern of *Serratia marcescens* colony“, *Arch Microbiol* 201, 2019, s. 87–92, doi: 10.1007/s00203-018-1575-2.

¹³⁸ J. Čepl – I. Pátková – A. Blahůšková – F. Cvrčková – A. Markoš, „Patterning of mutually interacting bacterial bodies: close contacts and airborne signals“, *BMC Microbiology*, 2010, č. 10, s 1.

V. Dopis o biologii a korespondence s Ladislavem Kováčem

V. 1. Vlastní styl a argumentace: Chiliasmus a eschatologie

Po návratu do Prahy z Neapole se Zdeněk Neubauer intenzivně věnoval práci na přírodovědecké fakultě, kde se svými kolegy zkoumal bakterie *Serratia marcescens*. Paralelně začal pracovat také na svém celoživotním projektu, jehož počátky můžeme vystopovat již v úvahách během neapolského období – zkoumání hranic a smyslu exaktní vědy. Inspiraci nacházel v mnoha zdrojích, některé jej ovlivňovaly již během studií, jiné přibývaly později pod vlivem autorů a publikací, s nimiž se seznámil, které ho nezřídka zcela pohltily a vzbuzovaly silné nadšení. Neubauer je navíc málokdy interpretoval běžným způsobem.

Jedním ze starších proudů inspirace byla Naturphilosophie a Lebensphilosophie období 19. a počátku 20. století, tedy autoři jako Goethe, Schelling, Nietzsche, Bergson. V Neubauerovi rezonovala jejich snaha porozumět přírodě, tak jak se s ní ve svém poznávání setkáváme, úsilí jít za poznatek, nechat se poznaným poučit a proměnit. Oslovoval jej také respekt ke skutečnosti, která vždy lidské poznání přesahuje, má svou vlastní hloubku, již můžeme tušit, ale ne obsáhnout. Zaměstnávala jej otázka, zda je takovéto poznání možné v rámci vědy. „Problém, o který nám jde, nabývá tedy rozhodující, zásadní povahy: je věda o Životě, jako tvůrčím procesu v *durée*, možná jako *věda*, tj. rozumové poznání, anebo je takové setkání výhradní doménou intuice, jak tvrdí Bergson? Odpověď ovšem může dát jenom úspěšný čin. Myšlenková práce, kterou spolu konáme, je však jeho předpokladem.“¹³⁹

Tématu se nejprve dotýká studie *Zamyšlení nad vědou a filosofií*, kterou Neubauer začal psát na konci stipendijního pobytu v Neapoli, později ji dopracoval a podal jako diplomovou práci z filosofie. Tato studie obsahuje zárodky mnohých myšlenek, které Neubauer po následující desetiletí rozpracovával a ke kterým se opakovaně vracel.

V roce 1972 následuje další výrazný text s podobnou tematikou, východisky a směrem argumentace. Jedná se o studii „Chiliasmus a eschatologie“,¹⁴⁰ která se prvního tištěného vydání dočkala v roce 1979 ve Velké Británii v časopise *Spektrum*.

Text je příkladem velmi osobité interpretace ekologických problémů druhé poloviny dvacátého století pomocí tradičních křesťanských pojmů, s nimiž Neubauer nakládá velmi svobodně a po svém. Postupující zhoršování stavu životního prostředí je dle něj spjato s pocitem bezmoci jednotlivce, který na dané situaci nemůže nic podstatného změnit. Pravděpodobně se jedná o hlubší lidskou krizi, způsobenou ztrátou jednotícího smyslu lidské existence. Tato krize je globální, avšak citelnější v totalitních společnostech, kde je možnost jednotlivce ovlivnit celospolečenské dění velmi limitovaná. Neubauer z ní viní mechanistický pohled na skutečnost, odcizení od přírody i odcizení od sebe sama, jež vyústilo až do nihilismu. „Ztráta vztahu ke smyslu znamená ztrátu důvěry ke světu,

¹³⁹ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 52.

¹⁴⁰ Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie“, *Spektrum* 2, Index on Censorship: London 1979, s. 32–45.

k životu, k budoucnosti. Nejvlastnějším projevem této situace je právě pustošení duše a přírody.¹⁴¹ Krize nás přivádí do mezní situace, kdy je v sázce samotná budoucnost světa a přežití člověka. Je to situace podobná chiliasmu, tedy křesťanskému očekávání druhého příchodu Krista a Božího království. Neubauer na ni nahlíží z eschatologické perspektivy, přičemž eschatologii chápe jako nauku o věcech posledních, vážnou konfrontaci s koncem světa, jež nás nutí revidovat základy našeho chápání skutečnosti pomocí archetypálních obrazů – symbolů hříchu, pádu, pokání a spásy.

Prvním ze symbolů je hřích. Kořenem strašlivých hříchů moderního lidstva není podle Neubauera nic menšího než luciferiánství, vzpoura proti Bohu. Za luciferiánství zde označuje osvícenectví a novověký postoj ke světu. „Člověk [...] se začal považovat za jediného nositele smyslu, rozumnosti, tvůrčí aktivity. Vše ostatní – vesmír, svět a veškerou přírodu, tedy i vlastní tělo – prohlašuje novověký člověk za slepý chaos náhody a nutnosti.“ Příroda v tomto pojetí nemá hodnotu ani smysl a nelze se proti ní provinit. Jako hřích je zde označený také veškerý humanismus. I on je vzpourou proti Bohu, protože „vychází z představy výjimečnosti a svrchovanosti člověka jako jakési ‚nejvyšší hodnoty‘, ‚účelu o sobě‘ atd.“¹⁴² Člověk nemusí být nikomu poslušný, za svou existenci nevděčí a nezodpovídá nikomu.

Druhým symbolem je pád člověka. Trestem za něj je vyhnání z ráje, v tomto případě tedy vyhnání z domova. Neubauer je ilustruje pomocí německých slov *Geheimnis* – tajemství, *Heim* – domov a *unheimlich* – cizí, nepřátelský. Člověk přestal svět považovat za tajemství (*Geheimnis*), přisoudil si absolutní poznání a svět se z domova (*Heim*) stal cizím místem (*unheimlich*). Lékem na krizi je třetí symbol, pokání, tedy změna smýšlení, obrácení a návrat. Z hluboké krize se nevymaníme, dokud neuznáme svůj omyl a nepřiznáme přírodě a světu svébytnost, moudrost, dokud neopustíme svou nadřazenou perspektivu a neuvědomíme si svou sounáležitost se světem. „Z této změny smýšlení, z této pokory ducha [...] může jediné vyrůst naše naděje, že jsoucno pomůže sobě i nám, necháme-li prostor jeho svébytné iniciativě a budeme-li mu nápomocni.“¹⁴³ Posledním symbolem, spásou, je pak opětovné nalezení smyslu a poslání člověka, „které spočívá v reflektovaném vztahu k celku“.¹⁴⁴ Jen tak je možné překonat narušení světa i narušení člověka, jež jdou ruku v ruce. Záchrana sama není v našich rukou, můžeme jí pouze připravovat cestu – tak končí známým Heideggerovým citátem Neubauerova úvaha.

„Chiliasmus a eschatologii“ je možné v mnoha ohledech považovat za ukázkový příklad Neubauerova myšlení, výstavby textu, práce s pojmy i způsobu interpretace. Spíše než o filosofickou argumentaci se jedná o tezi, kde jsou tvrzení kladena vedle sebe bez potřeby je obhajovat či vysvětlovat. Výrazná je literární kvalita zpracování s expresivní poetikou. Na rozdíl od textů pozdějších období (především po roce 2000) charakterizuje tuto esej, podobně jako ostatní texty ze sedmdesátých a osmdesátých let velká konciznost a soustavnost. Typické je i autorovo nadšení

¹⁴¹ Citováno z: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 11.

¹⁴² Tamtéž, s. 14.

¹⁴³ Tamtéž, s. 17.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 17.

a zaujetí tématem. „Tvoja inherentná schopnosť nadchnúť sa ideou a cez toto nadšenie hnať sa v exaltovanom konštruovaní impozantných obrazov načrtnutých úspornými niekoľkými ťahmi umeleckého štetca (čiže: v zjednodušovaní vyznačujúcim sa estetickou hodnotou)...“ vystihne tuto vlastnosť o niekoľko let pozdžej slovenský biolog a Neubauerův přítel Ladislav Kováč.¹⁴⁵

Text je také dobrým výrazným příkladem Neubauerových svobodných interpretačních postupů a vzhledů i volného přecházení mezi různými obory. V jeho úvahách nacházíme exkurzy biologické, filosofické, teologické, etymologické, jejich mísení je jednou z příčin jeho popularity a zároveň kamenem úrazu pro mnohé ortodoxněji smýšlející čtenáře a posluchače. Zároveň je zde patrná snaha ponořit se do hloubi slov i věcí a vytěžit z této perspektivy maximum. O mnoho let pozdžej tento aspekt shrnul Marek Vácha: „U čtenářů vyvolává četba jeho textů ohňostroje vlastních myšlenek; Neubauer nenuceně v jedné větě přeskočí z biologie do teologie a zase zpět, s obvyklým neústupným a až umanutým zájmem o původ slov; hluboké, radikální poznání nás skutečně vede kamsi hluboko dolů, pod zem, ke kořenům věcí. [...] Jde o ten let nad vlnami, o pronikání do podstaty Skutečnosti, lze-li to vůbec takto říct, a zároveň relativizování jedné věčné vědecké pravdy, oné Rubikovy kostky, která na nás prý čeká venku za oknem...“¹⁴⁶

Esej „Chiliasmus a eschatologie“ byla vydána několikrát. V témže roce, ve kterém byla publikována v časopisu *Spektrum*, vyšla také v Československu v samizdatové Edici Expedice.¹⁴⁷ V roce 1988 byla otištěna v časopisu *PARAF*.¹⁴⁸ Dalšího vydání se dočkala ve *Filosofickém časopisu* nedlouho po revoluci.¹⁴⁹ Naposledy vyšla již po autorově smrti v roce 2017 jako jedna z esejí v knize *Hledání společného světa*.¹⁵⁰

V. 2. Profílance polemiky se scientismem

12. prosince 1975 napsal Ladislav Kováč, slovenský biochemik, Zdeňku Neubauerovi dopis, v němž mu poděkoval za zapůjčení kopií Neubauerových příspěvků¹⁵¹ do *Bulletinu Československé společnosti biochemické*. Neubauer na dopis velmi ochotně odpověděl. Oba v oné době citelně prožívali postupující normalizaci a byli nedobrovolně odstavováni z veřejného života i dění na

¹⁴⁵ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 211.

¹⁴⁶ Doslov Marka Váchy k Neubauerově knize *Bůh a příroda*, vydané roku 2019 v nakladatelství Malvern. Uvedená citace se nachází na s. 327.

¹⁴⁷ Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie“, in: týž, *Od Smyslu Vědeckého Poznání k vědě jako poznávání smyslu*, Edice Expedice, 1979, s. 128–140.

¹⁴⁸ Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie“, *PARAF*, 1988, č. 9, s. 57–65.

¹⁴⁹ Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou“, *Filosofický časopis* 39, 1991, č. 6, s. 1001–8.

¹⁵⁰ Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou“, in: týž, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 9–18.

¹⁵¹ Není zde konkrétně uvedeno, o jaké příspěvky se jedná. Do roku 1975 publikoval Neubauer v *Bulletinu* tyto texty: Z. Neubauer – V. Závada, „Bakteriofág lambda jako nástroj genetické a regulační analýzy“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 12, 1972, č. 2, s. 20–23. Z. Neubauer, „Sdružená resistance na antibiotika a její teoretický význam“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1973, s. 19–27. Z. Neubauer, „Jak se aktinomycin D váže na DNA“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1975, č. 2, s. 11–12. Z. Neubauer, „Virus dětské obrny jako model regulace na úrovni postsynthetické změny genových produktů“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1975, č. 4, s. 19–22.

univerzitě. Neubauerovi bylo navzdory (nebo kvůli?) mezinárodnímu úspěchu při výzkumu bakteriofágu λ znemožněno pokračovat v aspirantuře na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Kováč byl během prověrek v roce 1970 vyloučen z Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, kde působil od roku 1964 jako vedoucí katedry biochemie. Byl přesunut nejprve na pozici chemika do psychiatrické léčebny v Pezinku, kde pracoval až do roku 1976, a poté do Ústavu fyziologie hospodářských zvířat SAV v Ivanke pri Dunaji, kde setrval až do roku 1989.

Vzájemná korespondence a názorové střety obou autorů pokračovaly s nestejnou intenzitou téměř čtyřicet let. Nejvýrazněji především v korespondenci. V roce 1990 byli oba plnou silou vtaženi do porevolučního společenského dění. Kováč se stal slovenským ministrem SR (1989–90), poté velvyslancem České a Slovenské Federativní Republiky při UNESCO (1990–91) a posléze opět vedoucím katedry biochemie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, tak jako před normalizačními čistkami. Neubauer obnovil na přírodovědecké fakultě UK Rádlovu katedru filosofie a dějin přírodních věd.

Dopisy se oběma staly intelektuální útěchou, svobodným prostorem i bitevním polem, na němž se střetávaly jejich radikálně odlišné pohledy na povahu poznání i vědy. Navzdory nesmiřitelnosti a mnohdy velmi urputným názorovým neshodám, na které Neubauer reagoval často podrážděně a radikálně (jednou začal dokonce Kováčovi opět vykat, a to po deseti letech dopisování), zatímco Kováč většinou dokázal zachovat nadhled a jemnou ironii, si vzájemného kontaktu oba velmi vážili, vědomi si bolestné deprivace, kterou jim odsun z podnětného univerzitního/zahraničního prostředí způsobil. „Vážený pán doktor!“ napsal 7. února 1976 Ladislav Kováč. „Ďakujem Vám za Váš list, taký bohatý na cenné myšlienky a taký vzácny v našej době bohatej na slová a chudobnej na myšlienky...“¹⁵²

„Velice jsem Vám zavázán za Váš zájem a za vzájemný kontakt, který mi tak laskavě poskytuje. Uvědomuji si závaznost takového setkávání v jeho plné míře. [...] Nejde o pouhou ‚výměnu názorů‘, jako by názory někomu náležely a daly se vyměňovat jako známky! Jde o vstřícné otevření, kterým vzniká duchovní prostor,“ reagoval 21. dubna 1976 Zdeněk Neubauer.¹⁵³

Ladislav Kováč si dopisy obou uchovával dlouhá desetiletí a po Neubauerově smrti je předal jejich společnému příteli Antonu Markošovi. Korespondence byla uspořádána, doplněna dalšími texty obou autorů a vydána péčí nakladatelství Malvern.¹⁵⁴

Prostor, který se korespondencí otevřel, i podněty, které přinesla odlišná stanoviska Ladislava Kováče, vedly Neubauera k formulaci obsáhlého dokumentu, jež Kováčovi odeslal 12. dubna 1976. Pokusil se v něm do hloubky promyslet svou vlastní zkušenost, shrnout své chápání vědy i proměn společnosti. „Váš dopis plný hlubokých myšlenek na themata, která bezprostředně souvisí s mým nynějším myšlenkovým úsilím a zájmem, a Vaše nekompromisní otázka po alternativě na mne položily

¹⁵² L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 29.

¹⁵³ Tamtéž, s. 53.

¹⁵⁴ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019.

zodpovědný nárok: opravdu hluboko se ptát sama sebe a radikálně promyslet svou vlastní zkušenost, zkušenost vědy, zkušenost naší kulturní epochy. [...] Pokusil jsem se zodpovědět si otázku, co vyplývá ze změny myšlení, která se odehrála mezi novověkem a současností, pro náš kognitivní vztah k přírodě.“¹⁵⁵ Neubauer esej pojmenoval „Dopis o biologii“. Text několikrát přepracovával, Kováčovi se odvážil poslat až třetí verzi. Důležitou zpětnou vazbu mu při psaní poskytovala dlouhodobá spolupracovnice na přírodovědecké fakultě, dr. Eva Koutecká. Tón eseje je výrazně prorocký, obsah úzce navazuje na „Chiliasmus a eschatologii“.

O intenzitě myšlenkového úsilí a autorově snaze co nepřesněji vystihnout a dokreslit teze uvedené v textu svědčí i rozsáhlý doprovodný aparát. Ve strojopise zasláném Ladislavu Kováčovi je esej doplněna dvanácti objemnými postskripty a pěti appendixy, jež v pozdějším knižním vydání¹⁵⁶ vydaly na 26 stran textu, tedy více než samotný „Dopis o biologii“, který zaujímá 18 stran. Text je sice adresován Ladislavu Kováčovi, (kterého oslovuje „Vážený pane docente“), ale obrací se na široké spektrum čtenářů a záhy začal žít vlastním životem, již bez odkazu na původní korespondenci a názory Ladislava Kováče.

Rok poté, co jej Kováč obdržel, vyšel „Dopis o biologii“ péčí Karla Skalického v revue Křesťanské akademie v Římě *Studie* (v čísle 49/1, s. 49–66). Skalický jej vydal společně se třemi dalšími statěmi jiných autorů, bez úvodního motta a bez většiny postskriptů a appendixů. Podle jeho vlastních slov v úvodu tohoto čísla *Studií* o publikaci eseje Neubauer nevěděl: „Anonymita prvních tří statí je dána tím, že u některých neznáme jména jejich autorů, u jedné pokládáme za rozumnější jméno smlčet. Všechny tu pak vycházejí bez vědomí svých autorů.“¹⁵⁷ Skalický dále upozorňuje na nemalé nároky, které esej klade na erudici svých čtenářů: „Jazyk třetího příspěvku (Dopis o biologii) prozrazuje vzácné prolnutí činného vědce v oboru biologie s filosofem otevřeným porozumivému naslouchání. Jazyk, který předpokládá širokou kulturu přírodovědeckou, filosofickou i linguistickou, a proto klade na čtenáře nemalé nároky intelektuální.“¹⁵⁸

O jedenáct let později vyšla esej znovu, tentokrát ve sborníku přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy *Cesta za smyslem bytí a poznání*.¹⁵⁹ Ani zde nejsou uvedeny původní postskripty a appendixy, text je navíc autorem oproti původní verzi mírně upraven, bez toho, aby na tuto skutečnost čtenáře upozornil. V jednom z pozdějších dopisů¹⁶⁰ se Ladislav Kováč pozastavuje: „Z tohoto hľadiska mi pripadá dosť nevedecké, že v Tvojej poslednej knihe, ktorú mi kolegovia z FyÚ ČSAV poslali, a kde bol tiež uverejnený Tvoj ‚Dopis o biológii‘, boli v tejto verzii ‚Dopisu‘ urobené úpravy – aj keď nepodstatné – bez toho, aby bol na to čitateľ upozornený. Takisto sa mi nezdá byť

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 49, 50.

¹⁵⁶ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 52–95.

¹⁵⁷ K. Skalický, *Studie* 49/1, Řím 1977, s. 3, úvodní slovo.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 1.

¹⁵⁹ Z. Neubauer, „Dopis o biologii“, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 72–91.

¹⁶⁰ Jedná se o dopis z 11. 5. 1989. Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 292.

vedecké, že je reakcí na iný list a azda trochu aj polemikou s názormi tohto prvého listu, no čitateľ si nemôže skonfrontovať, či názory, s ktorými sa polemizuje, sú naozaj názormi adresáta ‚Dopisu‘.“¹⁶¹

Tématicky i spôsobom argumentace se ‚Dopis o biologii‘ blíží eseji ‚Chiliasmus a eschatologie‘ a navazuje na *Zamyšlení nad vědou a filosofií*. Na začátku textu Neubauer zmiňuje pozitivismus, který byl ještě v období mezi dvěma světovými válkami pouze jedním z vědeckých směrů. Dnes však dle něj převládl a zcela potlačil tisíciletou tradici vědy a vzdělávání. Vede lidskou společnost k mylné představě, že věda odhalila podstatu věcí a nyní se poznání již jen zpřesňuje. Za podstatu světa jsou považovány ‚kausálně působící chaotické síly, které se náhodou shlukují ve slepé mechanismy‘,¹⁶² což nevyhnutelně ústí do zoufalství existencialismu. Nezbyvá než přijmout nesmyslnost světa. Rezignace však není na místě a není také nutné propadat beznaději. ‚Vyzbrojen vírou a filosofií se vracím, abych navzdory vědě, navzdory světu, vybojoval místo živým tvorům v poznávající duši člověka: to je předpokladem, aby pro ně bylo místo i ve světě, na naší planetě.“¹⁶³ Není také nutné vymýšlet něco zcela nového, stačí se podívat do historie před nástup novověku. Ještě renesance nese stopy zcela jiného přístupu ke světu: svět je smysluplný a jako celek se člověku zjevuje tím, že k němu promlouvá, přistupuje k němu (například svými tvary). Úkolem člověka je pak kultivovat sebe sama, aby dokázal naslouchat, světu se otevřel a bytí, které poznává, se mohlo narodit v něm samotném. Vždy se při tom vztahujeme nikoli jen k jednotlivým jsovcům, která poznáváme, ale implicity k celku skutečnosti. Bytí k nám vždy přistupuje jako celek, v poznávání k nám nejen přistupuje, ale světuje se nám. Svět je nám svěřen jako zahrada, nikoli vydán jako kořist. Proč říkáme, že si podmaníme přírodu, dobudeme vesmír? ‚Člověk zapomněl, že vláda je především služba v lásce a nikoliv zvěle, že poznání je služba jsovcu a ne samoobsluha!‘¹⁶⁴ Neubauer zde rozehrává jednu ze svých oblíbených slovních her, tentokrát se slovy *slyšet – slušnost – poslušnost – příslušnost*. Když neposloucháme, ztratíme svou příslušnost. Za to zaplatíme ztrátou porozumění celku a ztrátou autenticity. Současná podoba společnosti (posttotalitní režim) proto není vzpourou proti humanistickým ideálům, nýbrž jejich důsledkem. Když se však světu otevřeme a nasloucháme, máme možnost nabytí moudrosti. ‚Moudrý je ten, k němuž jsovcno přichází, jemuž se svět otevírá, u něhož Bytí dlí.“¹⁶⁵ *Scientia* se pak stává cestou k *sapientia*. Věda má být úsilím o vědění a poznání, nikoli manipulací. V takovémto přístupu ke světu není smysl něco, co konstruujeme abstrakcemi či generalizacemi, je to fenomén. Jeví se a je poznáván tím, že jednotlivá jsovcna neukazují jen sebe samé, ale vždy poukazují za sebe. Při svém jevení nestrhávají pozornost jen na sebe sama, ale stávají

¹⁶¹ Stejná pozmeněná verze vyšla ještě jednou, a to v roce 2004. (Z. Neubauer, *O sněhurce aneb Cesta za smyslem bytí a poznání*, Malvern: Praha 2004, s. 97–113.) K prvnímu úplnému vydání došlo až v roce 2019, v rámci publikace celé korespondence mezi Ladislavem Kováčem a Zdeňkem Neubauerem. ‚Dopis o biologii‘ je zde uveden se všemi postskripty i appendixy a také s dopisy Ladislava Kováče, na jejichž podnět byl sepsán.

¹⁶² Tamtéž, s. 55.

¹⁶³ Tamtéž, s. 51.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 58.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 59.

se křížovatkou poukazů, krajinou, z níž povstává význam. Naše tělesné smysly nejsou nástroje vnímání, ale zrcadlí se v nich smysl jednotlivých jsoucen, jsou branou, kterou k nám bytí přichází.

Ladislav Kováč na Neubauerův text velmi rozhodně reagoval. V dopise z 9. září 1976 nejprve přátelsky nabídl tykání a poté se velmi precizně pustil do rozboru Neubauerových tezí. Neubauer obratem odpověděl dalším dopisem.

Během normalizačního bezčasí měl Ladislav Kováč dostatek času i chuti do hloubky uvažovat nad Neubauerovými dopisy. Reagoval na ně z pozice přesvědčeného scientisty, s nadhledem a lehkou ironií. Stal se nejsystematičtějším kritikem Neubauerova díla. Oba dva představovali v určitém smyslu protipóly. Neubauer byl inspirován myšlením, které dnes nazýváme postmodernou, Kuhnem, ovlivněn mystikou, religionistikou, teologií, magickým realismem a mnoha dalšími věcmi, které dalece přesahují exaktní vědu. Kováč zůstal stoupencem vědy v jejím scientistickém pojetí.¹⁶⁶

Oba pisatele spojoval hluboký zájem o epistemologické otázky, vášnivě se přeli především o povahu vědy. Jejich stanoviska byla radikálně odlišná. Zatímco Neubauer chápal současnou podobu vědy za fakt *historický* a tedy kontingentní, Kováč ji považoval za determinovanou *biologicky*. Podle něj je současný obraz světa nutným výsledkem kognitivní činnosti člověka. Kauzalita, trojrozměrný prostor atd. jsou dány přirozenou konstrukcí našeho nervového systému a nemůžeme je proto opustit. „Preto radíme svoje vnemy, ktoré nám do mozgu prichádzajú v podobe jednorozmerných signálov, do skeletu trojrozmerného priestoru, preto musíme myslieť v termínoch kauzality, preto sme neschopní vyriešiť paradox nekonečna.“¹⁶⁷ Pokud se o něco podobného přeci jen snažíme, vzpíráme se své přirozenosti. Opouštíme-li nám vrozenou oblast determinismu, tápeme a noříme se do chaosu. Před chaosem nás může zachránit jen věda. Věda „je jediným nástrojom, ktorým si zaistíme cestu z irracionálneho chaosu, ktorý sme si vytvorili tým, že sme prekročili svoju ekologickú niku, čo nám pridelil prírodný výber.“¹⁶⁸ O co tedy dle něj můžeme usilovat? O popis našeho světa v jednoznačných matematických a fyzikálních pojmech. Tento popis bude konečný, protože lidské poznání je také konečné. Je jedno, zda je to jediný možný popis a jaká je skutečná podstata reality, rozhodující je jeho empirická verifikovatelnost a jeho použitelnost pro rozvoj lidstva. Až se nám exaktní popis podaří, ukáže se, že je věda omezená, že je jen jednou z mnoha lidských aktivit, avšak aktivitou velmi důležitou, základní, neboť se vytvoří „možnosť racionálneho riadenia evolúcie nášho druhu“.

Takový názor nenechal Neubauera chladným. Ihned v korespondenci oponoval a obvinil Kováče, že vidí vše mechanisticky. Trojrozměrný prostor, čas a kauzalitu Neubauer nepovažoval v žádném

¹⁶⁶ V roce 2011 zdvořile, ale velmi rozhodně odmítl převzít Cenu Víze 97, kterou mu hodlala udělit Nadace Dagmar a Václava Havlových. V dopise Václavu Havlovi tehdy napsal: „Váš program VIZE 97 som pozorne sledoval od jeho začiatku a chápal som ho v tom zmysle, ako ho vo svojom liste charakterizujete: ako ocenenie a vyzdvihnutie tých jednotlivcov, ktorí prezentujú verejnosti predstavy originálne a priekopnícke, takže sa netešia väčšinou podpore, ale mohli by inšpirovať a v dobrom zmysle ovplyvňovať budúcnosť. Necítim sa, že by som svojou prácou a svojimi názormi patril do tejto kategórie osobností. Som učiteľ a vedecký pracovník štandardného zaradenia, predstavujúci to väčšinové zameranie v československej vede, ktoré v roku 1992 označil Ivan Havel v časopise *Vesmír* (71, 2/63) ako ‚scientizmus‘ a ktorého globálnu povahu a dosah ste Vy osobne kritizovali a odsúdili vo svojom prejave na Svetovom ekonomickom fóre v Davose v roku 1992.“ In: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 417.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 20.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 21.

případě za záležitost naší přirozenosti. Právě naopak. Neváhal tvrdit, že si výše uvedené osvojujeme „scientistickým vymýváním mozku“ ve škole. Jedná se podle něj o výsledek vývoje západního myšlení v několika posledních stoletích, jenž vyústil ve scientismus. Neubauer napadl i obecnou platnost pojmu „přirozený výběr“. Jedná se dle něj pouze o výrok platící v rámci určité naší teorie. Nejiné je to v případě „konstrukce našeho nervového systému“. Samotný název nás podle něj usvědčuje z mechanicismu. Je snad v přírodě něco konstruováno? Naše chápání pojmů ‚hmota‘, ‚existence‘, ‚účel‘, ‚energie‘ je omezené, jsou pro nás jen „vyprázdněnými karikaturami symbolů ‚hýlé‘, ‚energeia‘, ‚ex-sistens‘ a ‚telos‘“, které jsou „velkými monumenty dějin setkání člověka a světa“.¹⁶⁹ Jsou tajemstvími, o jejichž pochopení usilujeme, nikoli definicemi, z nichž vycházíme. Takovému stanovisku Kováč obratem odmítl.

Zajímavým tématem korespondence se stala krize vědy a navrhovaná východiska z ní. Oba pisatelé se jednomyslně shodli v tom, že se současná věda dostala do krize. Každý z nich však navrhl jiné řešení. Kováč neviděl k vědě žádnou alternativu. Stav lidského poznání považoval za záležitost podmíněnou biologicky konstrukcí našeho nervového systému, alternativy tedy hledal uvnitř jím chápané vědy. Zaujal jej soudobý výzkum termodynamiky otevřených systémů vzdálených od rovnováhy, kde jsou vzájemné vztahy v systému natolik komplikované, že naše deterministické modely selhávají. Nová věda by se dle něj mohla opřít právě o toto pole výzkumu. Jedinou alternativou k tradiční ‚baconovské‘ vědě, je systémová věda. „Ešte šesťdesiate roky nášho storočia boli pre vedu rokmi priamočiareho optimizmu. Veda bola nielen teoretickou základňou ekonomického rozvoja a rastu životnej úrovne, ale aj zárukou jednoznačného pozitívneho riešenia ľudských problémov, včítane problému najhlavnejšieho: zmyslu života a ľudského šťastia.“¹⁷⁰ Nyní je situace odlišná. Praktická aplikovatelnost tradiční vědy vyústila v totalitní systémy a odpovídající sociální realitu. Kováč hodně přemýšlel o tom, že se může objevit „...nebezpečie technologickej aplikácie psychológie, ktoré by znamenalo znásilnenie a dehumanizáciu človeka, pretože by mu bralo možnosť voľby, možnosť expresivity...“ Jaké navrhoval řešení? Věda se má podílet na ‚nápravě věcí lidských‘, má „...vyjasnit‘ ‚mechanizmus‘ tvorby ľudských hodnôt a či dokáže navrhnúť ‚objektívne‘ hodnoty, ktoré by mohli byť základom všeľudskej ‚vedeckej‘ etiky.“ Za základní hodnotu uvedl kvantitativnost přežití (což Neubauer obratem silně kritizoval). Věřil, že „otázky, na ktoré si zatiaľ predčasne vymýšľame svojvoľné univerzálne odpovede (a na ktorých potom stavíme svoje arbitrárne filozofické systémy), budú raz uspokojivo zodpovedané vedou.“¹⁷¹

Neubauer byl mnohem radikálnější. Odmítl úzké pojetí novověké vědy a neváhal ji interpretovat jakožto hřích, jako zabsolutnění lidského ducha, následek pýchy a touhy být roven Bohu, vůle k moci a narcismu. Nám je pak zapotřebí pokání, jinak se ze současné krize nikdy nedostaneme. Cesta z krize pak vede přes doznání a radikální obrat. O co je třeba usilovat? O znovuobjevení přirozeného světa

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 27.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 36.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 121.

a těla, znovunabytí důvěry k smyslovým jevům a bezprostřední zkušenosti a o objevení vztahu k bytí a času, ke kosmu a dějinám.¹⁷²

Jak již bylo uvedeno, Ladislav Kováč se stal nejsystematičtějším oponentem Neubauerova myšlení. Těch, kdo Neubauera kritizovali, bylo ve všech obdobích jeho života mnoho. Velmi často se však jednalo o prvoplánový odpor bez důkladné analýzy a pochopení, mnohdy podbarvený silnými emocemi. Kováčova kritika byla jiná. Systematická, konstruktivní, laskavá. Napomohla jeho výjimečná inteligence, hluboká erudice nejen v biologii, úcta, kterou k Neubauerovi choval, i soustavné a velmi pozorné čtení jeho textů, za které možná vděčíme také normalizačnímu bezčasí. V běžném akademickém provozu by Kováč pravděpodobně k něčemu podobnému neměl prostor ani čas.

Patnáct let soustředěného kritického čtení Neubauerových textů umožnilo Ladislavu Kováčovi velmi systematicky poukázat na některé slabiny, s nimiž se Neubauerovo myšlení potýkalo. Poukazoval na intoleranci, suverénní, prorocký tón, zuřivý ikonoklasmus – náboženský zápal proti současné podobě vědy, neschopnost/neochotu zpochybnit vlastní postoje a absolutní přesvědčení o jejich všeobecné platnosti, na to, jak snadno se Neubauer nechával unést nadšením a byl pak zaslepený k protiargumentům. Upozorňoval také na nepřesnou práci s pojmy. V dopise z 9. září 1976 příteli vytkl: „ ‚Věda,‘ píšeš na jednom mieste, ‚spočívá na zcela určité metafyzice, ktorá je výrazem vôle k moci a narcismu ducha‘ [...] ‚Věda‘ – píšeš inde – ‚je usilováním o moudrost‘. A zas inde: ‚Věda... je mediem vztahu člověka k celku, je hledáním smyslu a úsilím o porozumění.‘ [...] no potom Ti musím priateľsky vytknúť nedostatočnú presnosť v narábaní s pojmy...“¹⁷³ Silně kritizoval také to, že Neubauer navrhl jako východisko ze současné krize svůj vlastní filosofický systém, a poukazoval na to, že podobné řešení navrhovalo neúspěšně již mnoho lidí před nimi. „Vychádza mi to tak, že alternatíva, ktorú navrhuješ v odpovedi na môj dotaz po alternatíve k modernej vede, je prijatie jedného konkrétneho filozofického názoru – toho, ku ktorému si sa dopracoval vo svojom myšlienkovom vývoji.“¹⁷⁴ Poukazoval na to, že se nejedná o příliš originální řešení a Neubauer není schopen argumenty dokázat, že právě jím navrhovaný systém je ten pravý a nejlepší.

Další opakovanou Kováčovou výtkou byla přílišná subjektivita Neubauerových hodnotících kritérií. Pokud Neubauer tvrdil, že není důležitá vnitřní konzistence vědy a možnosti jejího praktického uplatnění, a chtěl, „...aby kritériem vhodnosti určité racionální konstrukce byla schopnost zprostředkovat porozumění, naučit chápat přirozenou zkušenost (svět kolem mně, který vnímá) a tím učinila *můj* život bohatším,“ Kováč oprávněně namítl, že to, co činí život jednoho člověka bohatším,

¹⁷² Tamtéž, s. 107.

¹⁷³ Tamtéž, s. 97.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 97.

nemusi byť shodné s tým, čo činí bohatším život jiných ľudí. „Postoj k svetu, ktorý obohacuje Tvoj život, nie je alternatívou k modernej vede!“¹⁷⁵

Navzdory názorovým neshodám si Ladislav Kováč Zdeňka Neubaueru hlboko vážil. Kedyž v roce 1990 nabídl Neubauerovi děkan III. fakulty všeobecného lékařství, profesor Höschl, habilitaci, napsal Kováč (již jako ministr školství SR) následující doporučující posudek:

Odporúčam, aby RNDr. Zdeňkovi Neubauerovi bola umožnená habilitácia z odboru biológia. Dr. Neubauer je svetovo uznávaným odborníkom v oblasti fágovej biológie a jeho pionierske práce vo vyjasnení genetických funkcií lambda fága sú často citované v odbornej literatúre. Je zároveň našim popredným znalcom vývojovej teórie a priekopníkom výskumu v netradičných oblastiach biologického skúmania, predovšetkým premenlivosti morfológie bakteriálnych kolónií. Jedinečná znalosť klasickej a modernej filozofie robí z neho zároveň odborníka na filozofiu biológie, ktorý v celom Československu nemá porovnateľného partnera.

Dr. Neubauer je skúseným pedagógom. Jeho fascinujúce pôsobenie na mladých poslucháčov je všeobecne známe a vysvetliteľné tým, že v plnom rozsahu disponuje tými vlastnosťami, ktoré charakterizujú skutočného pedagóga: hlbokými znalosťami, veľkou obraznosťou, silou vlastného presvedčenia a rétorickým talentom.

doc. RNDr. Ladislav Kováč

Korespondence s Ladislavem Kováčem poskytla Zdeňku Neubauerovi cenné kritické zrcadlo, jež velmi soustavným způsobem pomáhalo utvářet a precizovat jeho vlastní názory.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 98.

VI. Duch a příroda – svébytné křesťanské inspirace

VI.1. Konverze ke křesťanství

Myšlenkové úsilí Zdeňka Neubauera provází nejen hledání alternativy k soudobé mainstreamové biologii, ale také touha najít způsob, jak pít z hlubokého pramene západního křesťanství, aniž by člověk upadl do bigotního katolictví. Jak proplout mezi mezi Skyllou ateismu a Charybdou rigidní náboženskosti? Výsledkem byla značně neortodoxní cesta, ovlivněná mystikou, hermetismem, kabalou, panpsychismem, astrologií, nebo podněty vycházejícími z hnutí New Age. Přes to všechno tvořilo křesťanství její základ a rámec.

Neubauerovi rodiče nebyli nábožensky založení. „Pokud vím, naši neměli svatbu v kostele. Pan starosta přišel k nám do bytu a oddal je doma. Rodiče byli oba formální katolíci, mamčininy prarodiče byli věřící, takoví ti venkovští, hlubocí. Zdeněk i já jsme byli pokřtěni v porodnicích. Oba nás rodiče přivedli k prvnímu svatému přijímání. Zdeněk byl v Brně u svatého Tomáše, já v Praze u Ludmily. Dokonce jsem ještě chodívala na náboženství.

„Když jsme potom se Zdeňkem společně ‚konvertovali‘, stali se praktikujícími katolíky, nebo když já jsem měla svatbu v kostele, tak maminka nikdy proti tomu nic neměla a vždycky tam s námi šla, ale sama určitě nebyla praktikující.“¹⁷⁶

V šedesátých letech Zdeněk začal studovat nejen biologii, ale také filozofii, jako téma diplomové práce si vybral myšlení Karla Rahnera, reformního katolického teologa. Důležité bylo jeho setkání s Jiřím Reinsbergem, který působil od roku 1946 do 2003 jako kněz v pražském Kostele Matky Boží před Týnem u Staroměstského náměstí.

Podle vyprávění malířky Věry Novákové Brázdové, s jejíž rodinou se Neubauerovi úzce přátelili, se Neubauer s páterem Reinsbergem setkal na základě jejího pozvání, a to během Slavnosti Ježíše Krista Krále na podzim roku 1966, kterou Reinsberg celebroid. Věra Brázdová považovala týnského kněze za velmi inspirativního a zajímavého a přála si s ním Zdeňka seznámit. Chtěla také podpořit paní doktorku Štěpánku Neubauerovou, Zdeňkovu maminku, která s nedůvěrou sledovala pokusy o praktikování východní spirituality, kterým se její syn tehdy věnoval. Setkání bylo úspěchem, oba protagonisté se spřátelili, Neubauer pak často doprovázel Reinsberga při cestě do jeho domu v Podolí a vedli spolu dlouhé rozhovory.¹⁷⁷

Kromě P. J. Reinsberga Neubauera ovlivnili také další katoličtí duchovní, především Petr Piřha, který se stal jeho zpovědníkem a duchovním rádcem, a také jeho spolužák a dlouholetý blízký přítel Tomáš Halík.

Konverze mladého vědce ukotvila v duchovní tradici a poskytla mu pevnou půdu pod nohama i hluboký pramen inspirace, z něhož čerpal s chutí a po svém. Tak jako usiloval o smíření vědy

¹⁷⁶ Vzpomínky Kamily Bendové. Blíže (viz) V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2021, s. 164.

¹⁷⁷ Z rozhovoru mezi Věrou Novákovou Brázdovou a Lucií Novákovou, v Praze 26. 4. 2021.

a filozofie, tak hledal cesty pro autentické prožívání křesťanství ve světě, který viděl priority jinde. Spatřoval dokonce v křesťanství cestu pro návrat do přirozeného světa.

V autobiografické reflexi k souboru křesťanských motivovaných esejů z roku 1979 Zdeněk Neubauer popisuje prožívaný rozpor mezi vědou a vírou: „Autor často dává k lepšímu, jak se v období svého obrácení stavoval při návratu z vědeckých seminářů ,v pětce‘ (Viničná 5) domů (Štěpánská 23) na mši u Štěpána. Když tak klečival vzadu na dlažbě, skláněl se v úctě před Nejsvětější Svátostí a spolu s ostatními se bil v prsa a opakoval ,má vina, má vina, má převeliká vina...‘, ,pozdvihla se jeho duše z prachu‘ a patříc z této ,moodyovské perspektivy‘ na svou tělesnou schránku, bývala zděšena nepřítomností, ba trapnou nenáležitostí toho, co provádí: bylo to něco zcela absurdního ve světle sebevědomého vystupování a v ozvěně duchaplných výroků, jimiž se před malou chvílí podílela na společném náhledu pravdy – vědecké pravdy o tom, jak tomu ve skutečnosti je. Ba věru: jiné pravdy než té, k níž zde nesměle a rozpačitě projevovala úctu, a ve zcela jiné skutečnosti než té, do níž vkládala svou důvěru...“¹⁷⁸

Tento rozpor Neubauera vedl od počátku sedmdesátých let k psaní souboru esejů, jež se jej snažily překonat. Některé zůstaly nedokončeny a dochovaly se torzovitě, jiné kolovaly v samizdatu. Jejich intenci autor vyjadřuje následovně: „Jsou to texty s náboženskou tematikou. Nejde však o teologii ani o religionistiku, ale o vydání počtu z vlastní víry, jakožto křesťana. Je to úsilí člověka dnešního světa myšlení, řeči a skutků, určeného vědou, technikou a scientismem, úsilí člověka, který je zároveň vědec, o návrat do přirozeného světa, svědectví tohoto navracení nebo alespoň svědectví důvěry a naděje v to, že uvnitř moderní ztracenosti zůstává tato cesta stále otevřená a že nám právě dnes mocnými znameními vychází vstříc – vzchází, nabízí se jako možnost záchrany.“¹⁷⁹

Křesťanská témata Zdeňka Neubauera neopustila ani v pozdějších letech. Ať už se jednalo o svatého Františka,¹⁸⁰ liturgii¹⁸¹ či další okruhy. Způsob, kterým ke křesťanství přistupoval, byl značně neortodoxní, a je na čtenářích, jak jej dovedou interpretovat a zužitkovat.

Biolog a kněz Marek Orko Vácha vyjadřuje svůj respekt k Neubauerově tvorbě na tomto poli takto: „Jeho průhledy do katolické teologie jsou pronikavé, hluboké a osvěžující, takové, jaké nenacházím nikde u současných teologů, hned zcela katolicky konzervativní, aby v příštím odstavci pobořil všechny zdi křesťanství nejen katolického a letěl zase jinam. Ano, při četbě Neubauera zřejmě mnozí pravověrní teologové tázavě pozvedají obočí s otázkou, zda se třeba v *Mystériích křesťanských* nepustil snad až příliš daleko. Ale o to přece nejde, nebo právě o to jde. Jde o ten let nad vlnami, o pronikání do podstaty Skutečnosti...“¹⁸²

K vědecké a filosofické se tu pojí Neubauerova značná erudice teologická, avšak rovněž ve velmi osobitém ztvárnění. Výstižně ji uchopit je proto obtížné.

¹⁷⁸ Z. Neubauer, *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*, Malvern: Praha 2019, s. 7–8.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 25–26.

¹⁸⁰ Z. Neubauer, *O svatém Františku*, Malvern: Praha 2006.

¹⁸¹ Z. Neubauer, *Mystéria křesťanská aneb O kosmogonickém tajemství Velikonoc*, Malvern: Praha 2009.

¹⁸² Marek Orko Vácha, doslov ke knize: Z. Neubauer, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 237–238.

Z druhé poloviny sedmdesátých let pocházejí dva větší soubory strojopisných textů Zdeňka Neubauera, první nazvaný *Smysl a Duch* a druhý s pracovním názvem *Bytí a hra* a podtitulem *Základy filosofické biologie*.

VI. 2. Smysl a Duch

Fragmenty souboru *Smysl a Duch* jsou uloženy v archivu knihovny Libri prohibiti. Neubauer soubor v 70. letech koncipoval do dvou velkých celků, jejichž zaměření je patrné z pracovního obsahu díla přetištěného v příloze C disertační práce (jedná se o jednu z verzí obsahu.) Není jasné, zda se jednalo o předběžný rozvrh, nebo přehled již existujících kapitol, neboť především druhá část této plánované monografie se dochovala pouze ve fragmentech, jejichž názvy s uvedeným obsahem často nekorespondují. Nejdelší dochovaný fragment má 179 stran a obsahuje téměř celý I. díl.

Není známo, proč zůstala monografie nedokončená, možná to souviselo s autorovou potřebou se ke svým textům opakovaně vracet, přepracovávat je v úsilí o co nejpregnantnější vyjádření. Časem se tak mnohé Neubauerovy texty spíše rozrůžňovaly, jejich části existovaly v mnoha variantách, a pokud se vydání nechopili autorovi přátelé, on sám se k němu často neodhodlal.

Jedna z částí prvního dílu strojopisného celku *Smysl a Duch* uveřejněna přeci jen byla, pod názvem „Co je to smysl?“, a to v Praze v roce 1980 ve sborníku *Smysl smyslu* v rámci samizdatové edice *Nové cesty myšlení*. Sborník obsahoval také další texty věnované fenoménu smyslu od Radima a Martina Palouše a Jiřího Němce.¹⁸³ Vydání se dočkala také část kapitoly *Teologie Ducha*, která byla pod názvem „Duch v křesťanské tradici“ zařazena v roce 1983 do samizdatového sborníku *Polis a religio* k sedmdesátinám Josefa Zvěřiny a v roce 2019 byla otištěna v knize *Bůh a příroda*.¹⁸⁴

První část Neubauerova souboru *Smysl a Duch* se soustřeďuje na hloubkovou analýzu pojmu smysl v jazyce, ve hře, v posvátném i živém. Je vůbec možné zkoumat něco takového jako smysl? Není smysl vždy skrytý za jevením jiných věcí? „Kdyby něco bylo tak skryto, že by nikdy samo nevystupovalo v jev, pak by konkrétní zkoumání fenoménu jako takového nebylo možné a šlo by nanejvýš nepřímou usuzovat z určitých náznaků na jevících se věcech na možnost či nutnost čehosi nepřítomného v jevu jako takovém. [...] Nejeví-li se něco vůbec, je-li něco skryto naprosto a zcela, pak o tom nemůže být řečeno ani to, že je to skryto.“¹⁸⁵ Už to, že o smyslu hovoříme, hledáme jej, pochybujeme o něm, naznačuje, že není skryt zcela a je tedy možné jej fenomenologicky zkoumat. Smysl je tedy úkolem pro naše usilování. Je jevením, podobně jako každá skutečnost či věc, není ani zcela skryt, ani zcela vyjeven a přístupný. „Žádná věc není tu potom před námi hotově, definitivně

¹⁸³ Další vydání: Z. Neubauer, „Co je to smysl?“, in: M. Palouš – Z. Neubauer – R. Palouš – J. Němec, *Smysl smyslu (Sborník studií)*, Edice Expedice, sv. 194, Praha 1980, s. 84–157. [Převzato z edice *Nové cesty myšlení*.] Z. Neubauer, „Co je to smysl?“, *Smysl smyslu (Sborník studií)*, P. Bratinka (ed.), Edice Svíce, 1982.

¹⁸⁴ Z. Neubauer, „Duch v křesťanské tradici“, in: *Polis a religio. Gratulační septet k sedmdesátinám Josefa Zvěřiny*, redakce Gaud Weber (= R. Palouš, H. Weberová), *Nové cesty myšlení*: Praha 1983, s. 5–69.

Další vydání:

Z. Neubauer, „Duch v křesťanské tradici“, in: *Polis a religio. Gratulační septet k sedmdesátinám Josefa Zvěřiny*. Edice Expedice, sv. 179, Praha 1984. [Nezměněná textová podoba sborníku vydaného v *Nových cestách myšlení*.]

Z. Neubauer, „Duch v křesťanské tradici“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 277–306.

¹⁸⁵ *Smysl smyslu (Sborník studií)*, *Nové cesty myšlení*: Praha 1980, s. 3–4.

v mrtvé, pasívní vyjevenosti, o žádné věci nelze v přísném smyslu slova konstatovat, že jsme už s ní hotovi! Taková vyjevenost, tj. vypotřebovanost všeho jevení, znamená, že ta věc už nevystupuje ze skrytu, což jest vlastně totéž, jako když řekneme, že už se nejeví. Slovo ‚jev‘ či ‚zjev‘ nelze chápat jako konec jevení, jako něco, čím jevení končí, ale právě jen jako projev onoho skutkování, nazývaného jevením. Definitivní skrytost a definitivní vyjevenost (*finis* = konec) znamenají tak totéž: konec jakéhokoli kontaktu, jakéhokoli kon-krece, tj. s-rostitosti, s-růstání, konec životní aktivity, onoho skutkování, jímž žije skutečnost, konec života, smrt. Ani Bůh není takto skryt nebo vyjeven: *Deus in revelatione* je třeba zřejmě chápat nikoli jako *Deus – ens revelatum*, nýbrž *ens revelans*.¹⁸⁶ Každá skutečnost se jeví v každé nové situaci novým a jiným ukazováním a poukazováním, nic není bez účasti na živých poukazech, nic nemůžeme jednou provždy uchopit a vlastnit. Totéž platí také o smyslu: jakkoli může být skrytý, jeví se, ukazuje se nám konkrétně v mnohých aktuálních situacích.

V hovorové řeči je slovo smysl bezproblémové. Posлуhač si nepotřebuje pokládat otázku, co míní mluvící slovem ‚smysl‘. Smysl smyslu je pro něj samozřejmý. Pokud se však snažíme tematizovat smysl jako pojem, dostáváme se do obtíží. Přitom je zrovna v současné době smysl smyslu častým tématem úvah, díky zhroucení tradičních hodnot, ztrátě metafyzického zakotvení a souvisejícím existenciálním otázkám.

Smysl existence je přitom plně prožíván právě v okamžiku, kdy se jako problém vůbec neklade – v radosti, uprostřed tvůrčího úsilí, v očekávání. Teprve neexistence prožitku smyslu vede k tázání po něm. Problém smyslu tak nachází své řešení v okamžiku, kdy zaniká, tedy v aktu naplnění smyslu existence. Podobně tak náboženské přesvědčení nedává odpověď na otázku po smyslu, nýbrž zbožnost sama tyto otázky ruší a přijímá skutečnost v její „smysluplné neuchopitelnosti“.¹⁸⁷

Smysl nelze učinit předmětem smysluplné řeči, je pouze možné jej zakusit. Přirozeným místem smyslu není totiž podle Neubauera rozum, nýbrž cit a tělesnost. „Co je to smysl nechápeme pojmově, nýbrž zakoušíme to v temnotě tělesné niternosti. [...] Smyslu se nelze zmocnit jeho abstrakcí od konkrétních jsoucen prostě proto, že on sám je konkrétností a svébytností každého jsoucna.“¹⁸⁸

Takto prožívaný smysl poukazuje na souvislost, vnitřní konzistenci, kontext, soulad s celkem. Pokud je smysl poukaz k celkovosti a vnitřní vzájemnosti, nemůžeme jej myslet jako cosi vně věci, není to vnější důvod, proč se o věc zajímám. Celkovost, která je symptomem smyslu, není vnější a náhodná, je výrazem vnitřní, svébytné a organické sounáležitosti. Smysl se týká „intimní až tělesné sounáležitosti, sourodosti a vzájemné otevřenosti člověka a skutečnosti“.¹⁸⁹ Prožíváme jej však vždy v konkrétnosti, v určitém životním poslání, úkonu, rozhodnutí. Zjevuje se „tak, že mne ta která skutečnost cele a plně zaujala – zahrnula mne do celkovosti, přijala v sounáležitost svého bytí.“¹⁹⁰ Jsme pak zainteresovaní, *in medias res*, bezprostředně u věci samé, uvnitř jejího bytí – *inter-esse*.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 5.

¹⁸⁷ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 392 – Smysl a Duch, fol. 42.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 12–13.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 47.

¹⁹⁰ Z. Neubauer, „Co je to smysl?“, s. 106.

„Tato plnost a celost mého zaujetí zakládá a zjevuje hledaný smysl mé vlastní existence, a to jakožto proces, tedy doslova vy-vstávání, vycházení ze sebe (ek-sistence, pro-cessio). [...] Existence je plně sama sebou (aut-entickou) v procesu naplňování svého přesahu, své lásky, realizuje se tehdy, když na sebe zapomíná; tehdy se v tom, k čemu se takto vztahuje, sama nachází, protože v tom nalézá svůj smysl. Proto je psáno, že ten, kdo svou duši ztratí, ten ji vpravdě nalezne.“¹⁹¹

Smysl se ukazuje jednak navenek, směřuje ke sdílení a obecnosti, zároveň však směřuje dovnitř, k plnosti a hloubce bytí. Zahrnuje tedy jak vnějšek, tak vnitřek, v jejich vzájemném napětí, „poukazuje k sebetranscendenci jsoucna, jehož bytí je procesem vzházení nitra ve zjevnost.“¹⁹² Výsostnou oblastí zjevování smyslu je jazyk. Kdykoli vyslovujeme výpověď, která je pravdivá, prožíváme jednotu jazyka, myšlení a bytí a uvědomujeme si svou bytostnou sounáležitost se skutečností. Je třeba však důsledně opustit představu, že to, co se jeví, se jeví nezávisle na procesu jevení. Nitro (skutečnost) se podílí na povrchu (jevech) do té míry, do jaké my sami se podílíme při vnímání a poznání svou zkušeností na nitru věcí.

Novověké myšlení skutečnosti smysl odepřelo a nahradilo jej účelem a funkcí, jež jsou věcem vnější. Jsoucna byla nahlížena jako vyskytující se objekty, jejichž existence k ničemu nepoukazuje. Smysl byl ztotožněn s funkcí, do níž člověk jsoucno zapojuje. Novověká ontologie jsoucnu smysl upřela. O smyslu se hovořilo pouze v souvislosti s lidským vědomím, vůlí a záměry. V novověku byl nakonec i člověk zařazen pod stejné funkční hledisko jako věci, byl zasazen do výrobního procesu a hodnocen podle toho, jak v něm svou funkci plní. Tato situace ústí do pocitu odcizení, útlaku a úzkosti, člověk se cítí vykořisťován, jeho činnosti jej vyčerpávají a nudí, prožívá stavy, jež jsou typické pro ztrátu smyslu vůbec.

Smysl tak ztratilo lidské usilování a práce, smysluplnost byla vykázána do doby volna, která člověku „jako ‚dovolená‘ dovoluje usilovat o smysluplnou seberealizaci. Ne náhodou se toto často namáhavé a lopotné usilování o smysl nazývá rekreací – tedy doslova znovustvořením (lat. *re-creatio*). Smysl se člověku v přírodě zjevuje totiž nikoliv ve funkci a účelu, ale v konkrétní, masivní, hmotné, organické plnosti bytí, v níž jsoucno a smysl nejsou odděleny.“¹⁹³ V přirozené skutečnosti je být a mít smysl totéž. „Smysl – svůj smysl – nachází člověk v přírodě nikoliv jako funkci směřující k cíli, ani jako výraz nějakého účelu či záměru, nýbrž v konkrétní masivní plnosti bytí, v němž jsoucnost, zjevnost, hodnota, účelnost a funkce nejsou odděleny, nýbrž vytváření přirozenou, harmonickou jednotu.“¹⁹⁴ V setkání s přírodou člověk prožívá, že smysl nedává jsoucnu svou vůlí, nýbrž že skutečnost sama dává smysl sobě samé i člověku. V přírodě člověk nic nevyrobí, ale stará se, pečuje a tvoří podle toho, co daná věc potřebuje, aby byla plněji sama sebou.

¹⁹¹ Z. Neubauer, „Co je to smysl?“, s. 107.

¹⁹² Z. Neubauer, *Smysl a duch*, s. 54.

¹⁹³ Z. Neubauer, „Co je to smysl?“, s. 123–124.

¹⁹⁴ Z. Neubauer, *Smysl a duch*, s. 58–59.

Odpověď na otázku, proč se Neubauer v druhé části plánované monografie zaměřil na analýzu ducha a jaká je zde souvislost s první částí věnované smyslu, je možné nahlédnout v kapitole Teologie Ducha, ve verzi, která byla pod názvem „Duch v křesťanské tradici“ zařazena do sborníku *Polis a religio*.¹⁹⁵ Neubauer zde hovoří o Duchu Svatém nikoli jako o metafyzické entitě, nýbrž jako o procesu vzcházení, podobně jako připodobnil procesu vzcházení pojem smyslu v prvním díle monografie. Mezi zkušeností smyslu a ducha tedy podle něj existuje analogie zdůrazňující dynamickou podobu obého i každého jednotlivého jsoucna, jež není výrobkem, substancí, ale stvořením.

Na ducha samotného (zvláště s ohledem na Ducha svatého) Neubauer nepohlíží jako na čistého ducha odděleného od hmotného světa. Připomíná křesťanský smysl dějin, který je úzce spjat s tělem (spása probíhá skrze Boží vtělení), a to, že pokud křesťanství používá slovo duch, nesouvisí to s abstraktní teorií či myšlením, nýbrž s konkrétně žitým vztahem k Bohu.

Duch se v křesťanství především zjevuje. Nikdy však nezjevuje sebe samotného, to by bylo strašidlo, nýbrž zjevuje Boha, je Božím působením, přičemž na sebe často bere podobu elementů (plamen, dech, proud). Duch je také tvůrčím, oživujícím Božím působením, dechem, který Adamovi vdechnul život. V Novém zákoně je duch často označován za ducha pravdy, nejedná se o pravdu jako o konstataci toho, co samo o sobě jest, ale o pravdu, kterou žijeme. „Písmo nepojednává o duchu a duchovních pravdách, nýbrž v *duchu* a v *pravdě* vypráví (*mýtheuei*) Boží skutečnosti jako dějiny. V tomto smyslu je biblické zjevení skutečně *mýthos* – vyprávění, něco, čeho smysl spočívá v ději.“¹⁹⁶ I v samotné teologii se pak snoubí cesta pojmů a racionality s cestou vyprávění.

Neubauera nevedl k systematickému zkoumání pojmu ducha pouze akademický zájem. Podobně jako usiloval svými „eidetickými“ úvahami o reformu biologie, přál si také obnoveným zájmem o ducha jakožto vnitřní dynamiku dějů a nositele života a smyslu tvořivě přispět k soudobé reflexi křesťanství a jeho místa ve světě. Mezi fragmenty strojopisu *Smysl a duch* se v Libri prohibiti dochoval také text nazvaný „Duch svatý v dějinách křesťanství“. Na straně 11 se zde píše: „Tato kritika musí vést k zamyšlení a změně smýšlení. Potřebujeme víc a víc svatého Ducha, víc a víc lásky svatého Ducha! Pro novou podobu našeho křesťanského života. Pro jednotu křesťanů. Pro živé svědectví bezduchému světu. Jednostranné rozumování vede k samoučelnosti a nechává otevřený nedostatek: intelektualismus vede jednou cestou k racionalismu a úpadku živé víry, druhou cestou k nepravé mystice a rozkolu. Askeze bez lásky a Ducha znemožňuje naši přítomnost v tomto světě, pro nějž máme být světlem a solí. Mystika musí být darem Církvi, když je darem Ducha, musí se stát víc službou než sebestředným zdokonalováním a soukromou extází. Liturgie musí být víc modlitbou z Ducha a v Duchu než vnějšně k Duchu; vždyť musí být stále víc plná Ducha svatého.“¹⁹⁷

¹⁹⁵ Obsah této kapitoly nekorresponduje zcela s výše uvedenou verzí obsahu celého díla. Kapitola publikovaná v *Polis a religio* má tyto části: Zjevení, Duch svatý trinitátní teologie, Duch svatý v mysli věřících, Duch Boží a duch lidský, Duch, duše a tělo, Bůh jako Duch, Duch svatý jako vzcházení, Bůh je láska: trojice jako souvzájemnost, Maria: země a duch, Duch svatý jako osoba.

¹⁹⁶ Z. Neubauer, „Duch v křesťanské tradici“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 279.

¹⁹⁷ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 56 – Duch Svatý, fol. 11.

VI. 3. Bytí a hra

Svébytné a tvořivé plnosti života se dotýká také rozsáhlé, dosud nevydané Neubauerovo dílo, jež je ve více než 20 fragmentech (některé o rozsahu více než sto stran) rovněž uloženo v Libri prohibiti.

Strojopis nese název *Bytí a hra* a podtitul *Základy filosofické biologie*. Je věnován ke stému výročí narození Ladislava Klímy, 22. 8. 1978, a klade si ambiciózní cíl: „Drzost: po 2,5 tis. letech nový návrh na podstatu, smysl!“¹⁹⁸

Podle slov autora *Bytí a hra* nechce být filosofickým spisem v současném pojetí filosofie, ale usiluje o dosažení původní jednoty vědy, filosofie, umění a náboženství. Neubauer nesměruje k vytvoření systému, ani traktátu, chce vydat „svědectví jednotě celku v extatické vizi“,¹⁹⁹ na základě vlastní zkušenosti. Slouží mu k tomu hra. Nevnímá ji jako nahodilou, nezodpovědnou, dětinskou činnost, ani jako záměrnou manipulaci, ale jako místo setkání s božským celkem veškerenstva, který se zjevuje ve hře, „v jejímž víru ztrácíme sebe sama a osvobozujeme tak svou zkušenost od vší částečnosti, nástrojovosti a účelnosti [...] v takto vzniklém prostoru lehkosti, svobody a radosti se zjeví skutečnost sama, ve svém smyslu, tj. pravdě, jako překypující bohatství bytí, jako závrtná a tajemná plnost života.“²⁰⁰ Hra přináší jednotu, živou, tvořivou totožnost se sebou samým. Při tomto ztotožnění ustupuje naše individualita, do popření vstupuje to, co Neubauer nazývá subjektivitou. „Hra je prožitek subjektivity osvobozený od individuace.“²⁰¹ Prožitek subjektivity provází svoboda, tvořivost a naplnění, oproti determinaci a chudobě bytí, které je pouhým výskytem.

Hru si neosvojují montáží svalů a nervů, smysl hry do mne vrůstá tím, že ji zakouším. Základem hry je schopnost mého těla představovat jakýkoli smysl. Taková hra přináší původní prožitek, že předmět je svým významem. Hrajeme-li s ostatními, zažíváme zároveň sounáležitost společného smyslu hry, který zakládá naše sebeuplatnění.

Pojem hry v takto tvořivém a svobodném smyslu koresponduje podle Neubauera se současným vědeckým pohledem na svět. Jmenuje „dary modernity“ – podle něj to nejlepší ze současné filosofie a vědy (kosmologie, nerovnovážná dynamika, hermeneutika...) navázalo přímo či nepřímo na tradici hermetickou (přes Eckharta, Böhma k Schellingovi, Schillerovi, Goethovi a v Čechách Ladislavu Klímovi). Věda přelomu 19. a 20. století je podle něj jiná než novověká, znovu uvažuje o podobnosti mezi subjektivitou a vesmírem. „Svět, nevědomí, tělesno jsou manifestací téhož života, téže subjektivity, jehož zjevením je vědomí.“²⁰² Pohled na svět už není mechanický, ale organický. Neubauer tuto vědu označuje za nesubstanční, mající za základ jsoucna pohyb a aktivitu, energii, *energeia*, bytí v činnosti. Veškerá stálost je pak teprve výrazem této aktivity. Prototypem jsoucna není mechanismus, ale děj, tok, bytí v sebeutváření, přičemž pohyb není jsoucnu něčím vnějším, jsoucno

¹⁹⁸ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 6 – Svět jako hra čili Hra jako ontologický symbol (podklady ke článku, 22. 8. 1978, fol. 1.

¹⁹⁹ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 9 – Bytí a hra, nástin filosofické biologie (část strojopisu), fol. 8.

²⁰⁰ Tamtéž, fol. 5–6.

²⁰¹ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 3 – Bytí a hra, synopsis, fol. 7.

²⁰² Tamtéž, s. 14.

samo je časoprostorovým uspořádáním pohybu. Čas již není pouze způsobem popisu fungování jsoouca, ale rozměrem jsoouca samotného.

Tvořivost a svoboda je ostatně přirozeným rozměrem samotného života, jemuž Neubauer věnuje druhou část *Bytí a hry*. Nastiňuje zde založení biologie, jež není ani mechanikou, ani chemií, ani popisnou klasifikací. Všechny tyto disciplíny jsou pouze pomocné, nevystihují podstatu života. Pro život je klíčová svébytnost, nevypočitatelnost, svoboda. A svébytná skutečnost se rodí z lůna hry.

VI. 4. Deus et natura a Nový Areopág

Na rozdíl od dvou výše uvedených rukopisů se ve své době do oběhu dostal soubor podobně angažovaných úvah na křesťanská témata *Deus et natura*.²⁰³ Ten uspořádal Zdeněk Neubauer roku 1979 nejprve jako „vánoční dárek pro kolegy, přátele a dámy mého srdce“.²⁰⁴ Svou motivaci zmiňuje například v dopisu tetě Maxe do Švýcarska: „...rád bych předal dál tu stále vzácnější pochodeň světla – řečtiny, latiny, filosofie a theologie – onoho vzdělání v tom pravém, dávném slova smyslu, které není vědomostmi nebo odbornictvím, ale skutečným vzděláním duše – vzdělává se tak jako půda – proto kultura souvisí s kultivací – která se musí kypřit a zúrodnovat, aby přijala semena života věčného a přinesla užitek stonásobný!“²⁰⁵ Díky významné samizdatové edici *Deus et natura* našel cestu nejen k Neubauerovu bezprostřednímu okolí, Neubauer jej také rozesílal přátelům, například evangelickému faráři Zdeňku Joklovi²⁰⁶ či biologovi Ladislavu Kováčovi.²⁰⁷ Sborník kolující mezi autorovými přáteli vyšel o rok později péčí Radima Palouše v jím založené samizdatové edici *Nové cesty myšlení* a v témže roce také v širší definitivní verzi v Edici Expedice, za níž stáli I. M. Havel a Olga Havlová. V tomto vydání byl k původnímu souboru esejů „Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa“, „Víra a zázraky“, „Pout' na Turzovku“ a „Tractatus de peccato originali“ připojen také text „Bůh – hra – subjektivita“ věnovaný Ladislavu Klímovi.

Autor uvádí jako prameny svých úvah dílo filosofa Paula Ricoeura, fyzika Wernera Heisenberga, chemika Ilyi Prigogina, biologa Adolfa Portmanna, antropologa Carlose Castanedy, historika T. S. Kuhna, psychologa Carla Gustava Junga a filosofa Raymonda Ruyera.²⁰⁸

²⁰³ Z. Neubauer, *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*, Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980. Sborník obsahuje texty: „Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa“, „Pout' na Turzovku (studie mariologická)“, „Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu)“, „Víra a zázraky“, „Bůh – hra – subjektivita: Pocta k výročí úmrtí Ladislava Klímy“.

²⁰⁴ Zde ještě bez textu o Ladislavu Klímovi. Bližší informace o genezi svazku (viz) T. Hermann, „Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983“, in: Z. Neubauer, *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*, Malvern: Praha 2019, s. 331–351.

²⁰⁵ Z dopisu tetě Maxe do Švýcarska, ze dne 30. 8. 1981.

²⁰⁶ Dopis ThDr. Zdeňku Joklovi ze dne 5. února 1981: „Rebus sic stantibus jsem se však rozhodl zaslat Vám svůj soubor tří filosofických esejů *Deus et natura*, který jsem rozdával předloni jako vánoční dárek. Předchází jim patrně poněkud náročnější filosofický úvod, v jehož závěru je však řečeno, jak jednotlivé eseje vznikly. Kromě toho příkládám ‚Golema‘ a ‚Chiliasmus a eschatologie‘, které byly součástí podobného souboru úvah o novověké a moderní vědě.“ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 5. 2. 1981 (Praha), dopis Zdeňku Joklovi.

²⁰⁷ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 202.

²⁰⁸ Z. Neubauer, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 13.

Podrobnou analýzu souborů *Deus et natura* i *Nový Areopág* přináší studie Tomáše Hermanna nazvaná „Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983“.²⁰⁹ Studie obsahuje informace o kontextu a interpretaci jednotlivých textů, včetně použité ikonografie a je doplněna bibliografickými údaji. Zabývá se také obtížemi a principy edičního přístupu k Neubauerovým textům.

Červenou nití, která se táhne celým souborem, je Neubauerova koncepce tzv. ontologie subjektivity, kterou velmi imaginativně popisuje v eseji „Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa“. Tato koncepce představuje podle něj mnohem přirozenější přístup ke světu než je přístup rozvíjený současnou vědou, protože je blízký bezprostřednímu prožívání naší vlastní subjektivity. V něm je podle jeho slov naše vlastní bytí myšleno nikoli jako indikativ, nýbrž jako expresiv, jako vzcházení hlubin vlastního tělesného nitra v plnost vědomí. Stává se polem nikoli ve smyslu geometrickém, nýbrž polem, jež je třeba obdělávat a vzdělávat, je projevem „organické celistvosti Života, smysluplné sounáležitosti zkušenosti“.²¹⁰ Takovýto přístup směřuje k rehabilitaci poznání jako přirozeného vztahu ke skutečnosti, kdy jde především o porozumění smyslu. Právě porozumění smyslu je oblastí, v níž věda selhává, protože opomíjí oblasti, jež jsou pro člověka klíčové. „Vědecký popis světa nezná krásu, hodnotu, smysl, cit a snahu, neví nic o niternosti, porozumění – a neví nakonec nic ani o subjektu, vědomí a životě.“ Věda se soustřeďuje na výrobu technických konstruktů, jež postupně ničí člověka i svět a jsou jen důsledkem „onoho nic, jemuž se říká objektivní realita a na němž je dnes postaven nejen vědecký způsob myšlení, ale celý náš pobyt – a nebojme se to říci – celý náš přirozený postoj ke světu.“²¹¹

Ontologie subjektivity chápe svět jako „svobodný zdroj překypujícího bohatství vzcházející předmětnosti, do níž se vtěluje.“²¹² V předmětnosti subjektivita spočívá, ale nesmí v ní ulpět. Nejde o petrifikaci poznání jako takového, ale o samotnou zkušenost poznávání. Takto chápaný svět je svět přirozený, v němž bytí spočívá ve „svobodném rozvrhování svých vlastních, nekonečných možností“, což dobře vyjadřuje slovo *natural/fysis*, označující vznik, růst, pohyb smysluplné vnitřní sebeproměny. Bytí coby *fysis* je božskou mocí, která sebe sama vydává, jejíž plnost spočívá ve vyprazdňování a nikoli v trvání či sebeuchovávaní.

Uvědomování si vztahu k této božské dimenzi bytí je náboženství. Jemu jsou věnovány další eseje knihy „Víra a zázraky“ usiluje o nalezení autentické cesty k pochopení zázraků, s nimiž křesťanství (viz evangelia) ve velmi přirozené podobě počítá, jež jsou však dnešnímu člověku velmi vzdálené. Současní věřící často zdůrazňují racionalitu své víry, to, že neodporuje vědeckému chápání světa, a z vlastní náboženské praxe vylučují vše magické a zázračné (prorokování, uctívání svatých míst...). Takový postoj, uvádí Neubauer, můžeme trefně označit jako výprodej křesťanství za sníženou cenu.

²⁰⁹ T. Hermann, „Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983“, in: Z. Neubauer, *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*, Malvern: Praha 2019, s. 331–351.

²¹⁰ Z. Neubauer, „Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa“, in: týž, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 16.

²¹¹ Tamtéž, s. 21.

²¹² Tamtéž, s. 22.

Bible i křesťanská tradice je však zázraků plná. Jak se k tomu postavit, aniž by se věřící člověk i sama církev dostali do rozpolceného postoje? Biblické zprávy jsou přeci o témže světě, v němž žijeme my, a Ježíš na nesčetných místech zdůrazňuje, že schopnost činit zázraky – projevy svrchované svobody vůči světu – záleží na lidské víře. Ne víře v Boha, ale důvěře, že se tak stane.

Pokud zázraky chápeme jako nadpřirozený zásah do přirozeného světa, přijímáme novověký vědecký pohled na svět, uvnitř něhož platí pouze přírodní zákony a v němž nemá nic nadpřirozeného místo. (Když se zjeví Panna Marie v Čechách, ptají se lidé, jak je to možné, když se zjeví na Moravě, ptají se, co chtěla.) Co jsou ony přírodní zákony, na jejichž výlučnosti tolik lpíme? „Rozpaky nad zázraky vyrůstají z přesvědčení novověkého člověka, že jeho porozumění skutečnosti je natolik úplné, aby věděl, co je možné a co skutečnosti odporuje. S patentem na rozum si tak osvojujeme i patent na skutečnost.“²¹³

Přirozený postoj k zázraku u člověka, který není ovlivněný novověkým vědeckým myšlením, se nepohybuje v rovině možnosti či nemožnosti, ale v rovině smyslu. Pokud usilujeme o odvysvětlení zázraku, zbavuje nás to podivu, úcty, vděčnosti a bázně, znamená to odmítnutí otázky po smyslu události, neboť přírodní děje samy o sobě žádný smysl nemají. Znamená to také ztrátu důvěry ve smysluplnost stvoření. S touto důvěrou ztrácíme také bázeň před tím, co nás přesahuje. Zbývá nám jen strach před neznámým a absolutně cizím, proti čemuž bojujeme popíráním. O to více pak lpíme na pouhé vlastní existenci, na jejím nesmyslném výskytovém trvání, jako na jediném, co nám zbývá.

Zázrakům se věnuje i následující esej, „Pout' na Turzovku“, vycházející z vlastní zkušenosti autora z putování na slovenské poutní místo se svými přáteli. Pout' samotná rozehrála v Neubauerovi celou řadu obrazů, jejichž ústředním motivem je Panna Maria. Nejprve v souvislosti s Marií zmiňuje starozákonní obraz hrající si Moudrosti, která byla přítomna při stvoření. „Maria jako symbol zjevuje, že posledním tajemstvím Bytí není nicota – temnota, propast, chaos, zlo, inercie, tíže, boj či zákonitost, ale hrající si Moudrost.“²¹⁴ Maria je pro něj nejen moudrost, ale i země, povstávání světla a Boha z hlubin tělesnosti a hmoty podvolením se záměru Nejvyššího. A právě Turzovka (podobně jako jiná mariánská poutní místa), je místem, kde je tato dimenze božství země, s níž se v Marii setkáváme, stále otevřena.²¹⁵

Třetí křesťanský zaměřenou esejí v *Deus et natura* je pojednání „Tractatus de peccato originali. O dědičném hříchu“. Popudem k sepsání byla Neubauerovi otázka venkovského faráře, proč celé lidstvo nevinně trpí za hřích Adamův a jak se může tento nepatrný prohřešek týkat celého stvoření.

Na začátku své úvahy se Neubauer pozastavuje nad skutečností, že latinské označení pro dědičný hřích vůbec neobsahuje slovo dědičný. *Origo*, jež výraz *peccatum originale* obsahuje, znamená počátek, zdroj či původ. Není zde tedy myšlen hřích, který by se nějak dědil, ale hřích, který stojí na počátku a je původem či zdrojem lidské existence v upadlosti a hříšnosti. V řečtině se *origo* řekne *arché*. *Arché* znamená kromě začátku také vládu, tedy to, co ovlivňuje veškerou naši lidskou

²¹³ Z. Neubauer, „Víra a zázraky“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 86.

²¹⁴ Z. Neubauer, „Pout' na Turzovku“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 33.

²¹⁵ Podobným textem věnovaným Marii je druhá část eseje „Dvě přízemní meditace“, *Kritický sborník V*, 1985, č. 3, s. 1–11. Jedná se o mírně upravenou verzi dvou úvah z textu „Svatojánský výlet“, ve sborníku *Laudatio R.P.* věnovanému Radimu Paloušovi k šedesátinám.

zkušenost. *Peccatum originale* je v tom, co započal, stále přítomen, je obsažen ve všem lidském konání a směřování. V čem tento počáteční a vládnoucí hřích spočívá? *Peccatum originale* je odpadnutím od naší sounáležitosti s Bohem. Člověk chce být jako bohové, chce vědět dobré i zlé a chce se tohoto cíle vlastními silami zmocnit. Jedná se o pokus dojít plnosti bytí ze sebe sama, který vede k zabsolutnění vlastní konečnosti a uzavření se v ní. Člověk chce rozhodovat přímo podle příjemnosti a žádostivosti, nikoli z naslouchání Bohu. Blaho a slast však nejsou totožné s blažeností a radostí. Šťěstí (blaženost) je plnost bytí, nedosáhneme jej stupňováním příjemnosti, nýbrž cestou na první pohled paradoxně protikladnou – vzdáním se sebe sama a poslušností. Tak získáme účast na Božím životě a účastníme se svou konečností na jeho nekonečnosti.

Dojde-li k hříchu, nastává v ose bytí zlom, ztrácí se sounáležitost, vztah, smysl. Jen ke světu, k němuž člověk nenáleží, se může chovat odcizeně, sobecky, bezohledně. Zlom osy vede až ke ztrátě duše.

Hřích zároveň vede ke ztrátě ráje. Vyhnání z ráje není trestem navíc, vyplývá organicky z pádu, je důsledkem hříchu. Názorně to dle Neubauera lze ukázat na dějinách novověku, kdy novověká věda a světonázor představují jen další zpupné vztažení ruky po ovoci poznání z neposlušnosti, nevěry a nedůvěry. Je to, podobně jako u Adamovy neposlušnosti, drama v čase. Důsledky lidské zpupnosti nebyly viditelné okamžitě, projeví se až postupně. Po prvotní aspiraci a očekávání přišla rezignace a rozčarování.

Nová jednota ducha a těla byla zjednána Kristovou obětí. Sjednocení božské a lidské přirozenosti v Kristu je symbolem sjednocení člověka s Bohem, nikoli z lidské svévole a vzdoru, ale v naprostém vydání se Boha člověku, v lásce vzdání se sebe sama. Podobný návrat probíhá, píše Neubauer, i v současné vědě. Jsme svědky velké proměny v dějinách vědeckého myšlení, kdy se fyzika či kosmologie stávají dějištěm zjevujícím jsoouco nikoli jako pouhý výskyt a pasivní poslušnost přírodním zákonům, ale jako svébytnou a tvořivou plnost života.

Na *Deus et natura* navazuje časově i myšlenkově další soubor Neubauerových textů nazvaný *Nový Areopág*, vydaný roku 1983. Jednotlivé eseje vznikaly v letech 1980 až 1982 a nesou názvy „Řecký odkaz a křesťanství“, „Radikální skepse“, „Přírodní vědy a náboženství“ a „Víra a zázraky“ (tento text byl v mírně odlišné podobě otištěn již v *Deus et natura*). Autor se v nich vyrovnává s rozdíly a podobnostmi křesťanské tradice, antické filosofie a západní vědy. Proces tvorby *Nového Areopágu* zmiňuje mimo jiné v korespondenci s Ladislavem Kováčem. V dopisu ze dne 9. března 1983 píše: „Milý Laco, posílám Ti slíbenou druhou část série svých textů *Nový Areopág*, v níž se přesněji zaměřuji na problém, který jsi ve svém minulém dopise formuloval. Doufám, že jsi dostal část první (,Řecký odkaz...‘) odeslaný asi před měsícem. V jejím nynějším pokračování, ,Věda a náboženství‘, se snažím ukázat, že jde o něco zcela jiného než o alternativní paradigmaty, jak se to jeví Tobě. V tomto posledním textu je celá má současná bytost a duchovní zkušenost. Psal jsem to však s šibeničním termínem za velmi drsných okolností, tak se na mne nezlob, jestli konečná kvalita stále ještě není taková, jaká má být. A hlavně se nezlob, že i na Tebe (případně na někoho z Tvých přátel) se

obracím s nevšední prosbou o zanesení stylistických úprav. – Velice se těším, že mi dáš vědět alespoň Tvou *affective evaluation* četby.“²¹⁶

V první eseji „Řecký odkaz a křesťanství“ porovnává Neubauer křesťanství a řeckou filosofii, dva veliké a odlišné pilíře evropské kultury. Biblická tradice má podle něj konkrétní, tělesný, obrazný charakter, který je povahy mýtické a předává se vyprávěním příběhů, které si my jako jeho dědici vztahujeme na sebe, připomínáme si je a znovu do nich vstupujeme. „V životních příbězích biblických patriarchů, zákonodárců a proroků nacházíme sebe sama, svou konkrétní životní situaci, zrcadlíme svůj život do jejich života a promítáme do nich své slabosti, úzkosti a naděje.“

Řecká tradice je jiná, má logickou, ideální, duchovní povahu. Do řeckých bohů a hrdinů se nevžíváme, u řeckých myslitelů, básníků či dějepisců hledáme řešení našich intelektuálních, morálních či politických problémů, odvozujeme od nich hodnoty či pojmy. „Návrat k výchozí historické zkušenosti je zároveň nalezení východiska ze současného labyrintu. Znalost původů a počátků znamená orientaci, která vede k zušlechtnění života. [...] Souborně to nazýváme vzdělanost. [...] Vzdělání není nutné ani k životu ani k spáse: není samo o sobě k ničemu – je však dobré samo v sobě. Aspoň my, dědici evropské vzdělanosti jsme přesvědčeni, že ačkoliv vzdělání nezakládá spasení, přesto ‚spáse prospívá‘, poněvadž je výchovou k sounáležitosti a porozumění se světem, který nás obklopuje, s tradicí, z níž jsme vyšli, tedy k porozumění i s námi samotnými.“²¹⁷

Vrcholem křesťanství je Ježíš, za vrchol řecké filosofie označuje Neubauer Sókrata. Oba přicházejí s neobvyklým pojetím pravdy. Pravda u nich, „není něčím na nás nezávislým, konstatovatelným, nýbrž něčím, co záleží na nás, co vytváříme, a zároveň něčím, čemu jsme zodpovědni a povinni poslušenstvím – poslušenstvím až k smrti. Že pravdu, která je naší pravdou, negarantuje ani ‚jsoucnost o sobě‘, ale ani náš úspěch ve vládě nad jsoucnem, nýbrž svědectví sebevydanosti v neúspěchu a ztroskotání.“²¹⁸ Vystoupení obou představuje dějinné události a my sami jsme vyzýváni k podobnému zápasu a nasazení a k tomu, abychom si uvědomili, že pravda nesouvisí s vědomostmi a znalostmi pravidel, metodami a návody. Proto je zbožnost farizeů jen zdánlivá, navzdory jejich upřímnosti při hledání a dodržování Božích příkázání. Zbožnost totiž nespočívá v dodržování „správně poznaného a jednou provždy daného systému příkazů. Ježíš zvěstuje, že pravda, spravedlnost a právo vůbec nemají povahu hierarchizované, konstatovatelné, poznatelné struktury nezávislé na nás, podle níž by se bylo možno jako podle mapy řídit a kterou by bylo možno zevně přikládat jako objektivní měřítko našeho jednání. Ježíš říká, že kdykoliv se o takovou vnější, objektivní orientaci pokusíme, vždy se nutně, ipso facto, mineme s tím, co je podstatné. Ježíšův soud nad farizeji není popřením jejich zbožnosti, usvědčením ze lži a přetvářky, nýbrž soudem nad touto zbožností samotnou, nad snahou ‚vědět dobré a zlé‘, která je sama o sobě již příčinou pádu.“²¹⁹ Není žádná objektivně konstatovatelná pravda, podle které bychom mohli upravit svůj život, s jistotou, že nikdy nesejdeme

²¹⁶ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 206–207.

²¹⁷ Z. Neubauer, „Řecký odkaz a křesťanství“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 154.

²¹⁸ Tamtéž, s. 158.

²¹⁹ Tamtéž, s. 160.

z cesty a nezabloudíme. Milovat Boha a bližního není žádný návod, důležité není Ježíšovo učení, ale celý jeho příběh, „pravda je totožná s naším hledáním a následováním“.²²⁰ V pravdě stojí ten, kdo odpovídá ‚tady jsem!‘.

Proto se Sokrates staví proti moudrosti sofistů. Nikoli proto, píše Neubauer, že by byli podvodníci, oni sami disponovali značným věděním a pomocí rétorických dovedností, práce s Logem, dosáhli značných praktických výsledků. Sokrates však svými otázkami usvědčuje Logos z jeho neoprávněnosti vlády nad pravdou, z nemožnosti pravdu určovat a vytvářet. Činí tak cestou paradoxu, kdy konfrontuje dvě argumentace, jež jsou logicky správné a evidentní, avšak jejichž závěry se logicky vylučují. Dospěje k důsledkům, které jsou absurdní a nepřijatelné. Nejde přitom o to, zpochybnit Logos, nýbrž o samu zkušenost paradoxu a absurdity. Co je to, co nás nutí odmítnout jako nesmyslný závěr, který je logicky správný? ptá se Neubauer. Pravda je víc než logický důkaz, dialogickou cestou je možné skrze Logos, skrze rozumovou úvahu zahlédnout pravdu. „Sama pravda však nemá povahu Logu, není ani slovem, ani úvahou, ani představou, ani věděním, nýbrž tím, co je vpravdě jsoucí. ‚Když se tedy jednotlivé tyto věci – slova, úvahy, představy, vjemy – o sebe vespolek třou jsouce zkoumány v dobrém smýšlení bez zaujatosti pomocí otázek a odpovědí, vyšlehne oheň poznání a pochopení...‘ (Platonův VI. list, 344b).“²²¹

Existuje ještě druhé, vyšší umění dialektické – aporie (bezcestí), kdy je Logos obrácen proti sobě samému, samo východisko rozumové úvahy je vyvráceno a popřeno. Toto umění ukazuje, že Logos nedokáže zaručit ani svou vlastní konzistenci. To, co skutečně jest, nemá povahu rozumu, ale povstává z protikladné směsi duchovního a tělesného, logického a smyslového.

Dnešní doba čelí nebezpečí domnívat se, že pomocí Logu pronikla do podstaty věcí a je schopna je ovládat. Věda se zaměřila na racionální povahu skutečnosti a proměnila své poznatky v dovednost skutečnost ovládat, v techniku. Upřela skutečnosti smysl a tajemství. Je to však jen domnělé vítězství. „Přitom však žijeme v chaosu a zmatku, uprostřed kulturní, politické, morální a ekologické katastrofy a přes všechny ohromující úspěchy vědy a techniky zakoušíme naprosté selhání všech jistot a ztrátu důvěry v pokrok a budoucnost. Naše sebevědomé věděním je postaveno na písku beznadějně nevědomosti ve všech základních otázkách. Proto těmto otázkám upíráme smysl a nelibě neseme, když nás někdo na mělkost, povrchnost a problematičnost našeho suverénního věděním upozorňuje. Dnešní člověk, tak jako Sókratův spoluobčan, je proto podrážděný a nedůtklivý, neboť sám cítí, že jeho pravda ho neuspokojuje, že vědecký výklad světa nepřinesl naplnění, které si od něho sliboval. Suverénní věděním současného člověka se pojí s hlubokým agnosticem a skepsí provázenou ztrátou všech iluzí.“²²² Jak osvobozující je pak uvědomit si, že nemusíme být vydáni na pospas doktrínám, ideologiím a naukám, které nás ovládly poté, co jsme se zbavili mýtu. Moudrost, ke které dojdeme, je skromná a prostá: nemusíme zaujímat žádnou absolutní božskou perspektivu, můžeme se vzdát nároku na absolutní a definitivní poznání. Skutečnost nemusíme vnímat jako text k vylouštění, nýbrž jako jazyk

²²⁰ Z. Neubauer, „Řecký odkaz a křesťanství“, s. 160.

²²¹ Tamtéž, s. 165–166.

²²² Tamtéž, s. 169.

k mluvení, můžeme se opět stát přirozenou součástí skutečnosti, jež překoná osamocení a odcizení člověka.

Proti snaze vybudovat neměnný systém vnějších a věčně platných pravd se Neubauer staví i v další eseji nazvané „Radikální skepse“. Snaží se zde nahradit běžné povědomí, jež chápe skepsi jakožto popírání jakékoli pravdy či skeptický relativismu a lhostejnost k pravdě, pohledem, který spočívá v uvědomění si vlastní podmíněnosti. Radikální skepsi označuje za výzvu k uvědomování si smyslu věci a toho, jak věc poukazuje k celku skutečnosti. Uvádí, že řecké slovo *hé skepsis* (zření) je postverbale slovesa *skeptomai*, tedy hledím, ohlížím se, ohledávám. „Radikální skepse znamená tedy doslova ohled ke kořeni, skrytému v půdě-substrátu subjektivity, z něhož všechno vědění a poznání vyrůstá.“²²³ Skepse je podle něj vztah jsoucna k sobě samotnému, svědomité a odpovědné ručení za smysl poznané pravdy a za smysl našeho vztahu ke skutečnosti. „Tak se nám skepse zjevila [...] jako zvrtná (reflexivní) perspektiva zjevující niternost jsoucna, jež je protějškem (rubem) všech nezvratných (,objektivních’) jistot.“²²⁴

Skutečnost se nám zjevuje stále znovu, je „nekonečnou hlubinou stále vzcházejícího zjevení“,²²⁵ není proto možné ji zachytit absolutním poznáním. Každá pravda je vždy konečná a podmíněná tím, jak se skutečnost zjevila právě nám v daném okamžiku. Tak jak je podmíněné naše poznání, jsou podmíněné i pojmy, jichž užíváme. Ony samy vycházejí z představ, archetypálních obrazů a symbolů, v nichž je uložena naše konkrétní tělesná zkušenost. Pochopit smysl určitého pojmu pak znamená uvidět a zažít jeho vztah k celku skutečnosti. Iluze definitivního vědění může vzniknout jen z vědomí vykořeněného z vlastní subjektivity, nese s sebou riziko zúžení skutečnosti na určitou teoretickou projekci, s níž je postupně ztotožněna, aniž by projekce sama byla tematizována.

Taková projekce je jedním z mýtů současnosti a Neubauer se jí věnuje v následující eseji „Přírodní vědy a náboženství“ s podtitulem „Novověké a dnešní tázání se po vztahu vědeckého poznání a křesťanské víry“. V jejím úvodu odmítá novověké rozdělení kompetencí mezi přírodovědou (poznává tento svět) a náboženstvím (vypovídá o zásvětí) s tím, že obraz světa, z něhož věda vychází, náboženství přímo vylučuje. Mechanická vědecká ontologie činí z náboženství cosi nepřipustného a logicky neslučitelného s praktickým pobýváním ve světě a vztahováním se ke světu. Zdá se, že náboženství je cosi iracionálního, co odporuje zdravému rozumu. Proto víru v dnešní době, i když je upřímná a pevná vždy provázejí pochybnosti a rozpaky ohrožující lidskou celistvost. Pokud člověk za těchto okolností víru odmítne, je to sice myslitelsky poctivé, ale co se týče vlastní celistvosti, moc si tím nepomůže, protože vzdát se zcela vlastní religiozity, tedy bezprostřednímu vztahu k přirozenému světu, je velmi obtížné.

Je velmi obtížné být celistvým a spokojeným obyvatelem světa vědeckého mýtu, v němž kralují náhoda a nutnost. „Kosmogonie, kterou dnes předkládá veřejnosti scientismus se svou evoluční verzí mýtu povrchnosti, je vlastně humana tragedia, podle níž se člověk vynořil coby zvláštní výjimka,

²²³ Z. Neubauer, „Radikální skepse“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 180.

²²⁴ Tamtéž, s. 202.

²²⁵ Tamtéž, s. 199.

episodická bytost, jež jako jediná uprostřed loutek a automatů konglomerujících a krystalizujících z toku chaotických vírů disipace volné energie je jediná vidoucí a vědoucí. Tak zaujal – ke svému údivu – místo diváka v prázdném hledišti, v němž se cítí osamocený, protože vidí, ví, ale nerozumí. Nerozumí ději, poněvadž v něm není čemu rozumět, ale nerozumí ani sobě samotnému, své paradoxní, podvojně roli aktivního diváka a pasivního účastníka děje, o němž ví, že nemá žádného autora ani režiséra, a tedy ani žádný smysl, žádnou morálku.“²²⁶

Ve své době považoval Zdeněk Neubauer tuto stat' za dosavadní vyvrcholení svých snah o interpretaci vědy a náboženství se zohledněním epistemologických změn v současné vědě.

VI. 5. Poeticky imaginativní myšlení – mýty, symboly, živly, alchymie a astrologie

V roce 1979 vyšla v římských *Studiích* péčí Karla Skalického Neubauerova esej „Golem“.²²⁷ V témže roce text vydala také Edice Expedice v publikaci *Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu*, společně s dvěma dalšími Neubauerovými texty *Zamyšlení nad vědou a filosofií* a „Chiliasmus a eschatologie“. S „Golemem“ jsou spojena hned dvě prvenství. *Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu* je vůbec první kniha, byť v samizdatu, která Neubauerovi vyšla, a „Golem“ je prvním publikovaným textem, kterým se autor pouští do vod na první pohled přímo nesouvisejících s biologií, epistemologií a filosofií. Předznamenává tak celou škálu často velmi neortodoxních témat, jimž se Neubauer s velkou vášní a ještě větší neortodoxností věnoval a jimž je společný poeticky imaginativní přístup ke světu. K mytologii se postupně přidala astrologie, taroty, kabala, živly a další náměty, jimiž si Neubauer vysloužil širokou plejádu často velmi ostré kritiky. Tato témata i jejich způsob zpracování ale k jeho dílu neodmyslitelně patří a vezmeme-li je vážně, mohou poskytnout celou řadu cenných vhledů a inspirace.

V „Golemovi“ Zdeněk Neubauer rozpracovává mytologický motiv, jemuž se již dříve věnoval na bytových seminářích.²²⁸ Svou úvahu uvádí obecnou analýzou mýtu, který definuje jako symbol ontologické zkušenosti ve formě vyprávění. Symbol podle něj není nahodilé zástupné znamení, ale shrnutí významu (od řeckého slova *syn-balló* – házím dohromady), podobně jako zkušenost není souhrn nahodilých událostí, ale souhrn událostí v jejich významu. Ontologická zkušenost je pak taková zkušenost, která se vztahuje ke skutečnosti jako celku a našemu setkání s ní. Umožňuje porozumět naší situaci a orientovat se v ní. Nelze ji nahradit racionální konstrukcí. Ontologickou

²²⁶ Z. Neubauer, „Přírodní vědy a náboženství“, in: *týž, Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 237.

²²⁷ Z. Neubauer, „Golem“, *Studie (Řím) III*, 1979, č. 63, s. 233–248. Esej pochází z roku 1975. Další vydání: Z. Neubauer, „Golem: mythus a symbol“, in: *týž, Od Smyslu Vědeckého Poznání k vědě jako poznávání smyslu*, Edice Expedice 1979, s. 100–127. Z. Neubauer, „Golem: mythus a symbol“, in: *týž, Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 1998, s. 43–63. Z. Neubauer, „Golem“, in: *týž, Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, s. 42–60.

²²⁸ „Na začátku stál Golem: oživená hliněná podoba. Golem jako motiv a téma, prvotní a na čas jediná položka mé ‚přednáškové nabídky‘ příspěvků k bytovým seminářům. Tehdy se na nich zkusmo sestavovala, v nich se zárodečně ustavila, z nich pak hlavně sestávala kultura paralelní polis. ‚Proč bude povídat o Golemovi? To opravdu myslí toho hliněného panáka?‘ dala průchod svému podivu a pochybě paní domu, kde měl *Golem jako mýtus a symbol* premiéru. Některým se to mé tehdejší expozé – zhruba to, co jste právě přečetli – hrubě nelíbilo. Ti si ode mne o dalších podivuhodných setkáních a poslechnuhodných námětech již vyprávět nedali. Jiné snad jsem zaujal soudě z počtu repríz a ze zájmu o další nabídky mého postupně se šířícího repertoáru.“ Z. Neubauer, „Golem a jeho šém: průvodce životem a kabalou života (zpětné ohlédnutí přes hranice věků)“, in: *týž, Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, s. 61.

zkušenost musí učinit každý jednotlivce, každá kultura, epocha i společenství vždy znovu pro sebe sama. Není pouze vlastnictvím toho, kdo ji prožije, ale je otevřena sdílení a předávání. A právě sdílení a předávání se děje prostřednictvím mýtů a symbolů. „Prvotním projevem smyslu v jazyce je zpěv a vyprávění. To, co nejvíce vypovídá o světě třeba antického člověka, kupodivu není potřeba masa na obyvatele, těžba kovů, způsob odívání, ani hláskoslovné změny. Klíčem k porozumění jeho světa jsou především mýty – příběhy uložené do hymnů, eposů, dramát a vyprávění.“²²⁹

Mýtický svět přitom podle Neubauera není svět vybájený, ale svět kultur, které jsou vůči mýtům citlivé, pro které jsou mýty živou skutečností. Dnes se s ním setkáváme především u společenství, která označujeme za primitivní, ale je dobré nezapomenout, že se mýtičností vyznačovaly mnohé velké, vzdělané a civilizované kultury. Je přitom dobré mít na mysli, že mýty svět nevykládají, ale vyprávějí. „Myslíme si, že obsahy mýtů jsou jakési představy o světě, naivní názory a hypotézy, kterými si mýtický člověk vykládal skutečnost.“ Neměl však potřebu si svá tvrzení kriticky ověřovat a dbát na jejich bezrozpornost. V tom spatřujeme projev naivity a zaostalosti. „Mýtický člověk si však skutečnost nevykládal. On ji vyprávěl – v podobě příběhů a pomocí představ, kterými vytvářel svůj svět. [...] Mýtus neinformuje o tom, co je, nýbrž formuje mysl vypravěče i posluchače, a to tak, že přivádí její pohyb do sounáležitosti se světem. V tom spočívá poznávací funkce mýtu a jeho role v porozumění. Rozumět zde neznamená přesně a jistotně vědět, nýbrž myslit, mluvit a jednat správně, to jest, v souladu s řádem světa a s vlastní přirozeností.“²³⁰

Vyprávění mýtu nelze nahradit jeho vysvětlením, protože v každé interpretaci dojde nutně ke kolapsu mnohvrstevnatosti, jež je pro mýtus typická. Žádný výklad nemůže být jediným správným, definitivním. K jednomu mýtu či symbolu může vést mnoho interpretací, klidně i navzájem protichůdných. Každý pokus o interpretaci mýtu čelí podle Neubauera dvěma nebezpečím – alegorizaci, kdy redukuje mýtus na pouhé obrazné vyjádření ideje, a historizaci, kdy redukuje mýtus na jedinečnou a nahodilou historickou událost. Zdůrazňujeme-li fakta a pojmy, mineme se se smyslem mýtu. „Cestou mezi touto Skyllou a Charybdou je taková (=interpretační) metoda, která se snaží vycházet z konkrétní zkušenosti a být práva mythu samotnému a nesnažit se jej převést na něco jiného: vyprávění mythu, symbolický obraz je pro ni *smysluplnou řečí*, která něco vypovídá, čemu je třeba naslouchat, a nikoli symptomem, který něco skrývá a který vyžaduje diagnózu.“²³¹

Tyto obecné úvahy pak autor ilustruje na příběhu o Golemovi. Jeho vytvoření interpretuje jako okultní, hermetickou podobu procesu absolutizace ducha, osamostatnění dvou pólů lidské osobnosti – ducha (vědomí) a těla (nevědomí), kdy vědomí ignoruje nereflektovanou a nevědomou psychiku, své vlastní tělo i okolní svět zpředměťuje a považuje jej za cosi vnějšího. Celý svět, příroda i člověk sám sobě se pak stává Golemem, „a to v té míře, v jaké naše vědomé já se z nich vydělilo a počalo je nazírat a považovat za objekty, za ‚to druhé‘, do jaké míry světu a přírodě upíráme hodnotu, smysl,

²²⁹ Z. Neubauer, „Malá rukověť k trilogii J. R. R. Tolkiena *Hobit – Pán prstenů – Silmarillion* & k (ne)pohádkám“, in: *týž, Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky*, Straky na vrbě: Praha 2010, s. 20.

²³⁰ Tamtéž, s. 52.

²³¹ Z. Neubauer, *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, s. 44.

rozumnost a podle toho se jsoucný zacházíme.“²³² Ztrátu sounáležitosti označuje Neubauer za ztrátu duše.

Golem, kterého člověk ze sebe vydělil, však nepřestává existovat. Potlačená tělesnost a živelnost povstává v děsivé podobě, která ohrožuje přehledný svět ducha a racionality. Čím více jsou tyto dimenze potlačeny, tím silněji vystupují jako temné mocnosti a nabývají převahy. Projevují se poruchami člověka i společnosti, od neuróz po křečovitě ideologie, propukají v šílenství individuální i davová. „Pohané a přírodní národy alespoň ztajené síly přírody a duše uctívají, dovedou s nimi žít a usmířit je obětmi. Moderní člověk, protože je prostě ignoruje, je jim vydán napospas. Marně zacpává trhliny svých vzdušných zámků anonymní racionalitou výpočetní techniky, statistiky, meliorace, hygieny, farmaceutiky, plánování či administrativních opatření. Kolem nás se rozevívá propast, chaos.“²³³

Záchrana je možná jen zevnitř člověka, prostřednictvím opětovného obnovení harmonické osobnosti. Je třeba pokorné obrácení našeho ducha od narcistického sebevzhlížení zpět k tělu, přírodě a ke světu, k uznání, že člověk není absolutním bytím, ani svrchovaným tvůrcem ani vševědoucím. Že je sám sobě především tajemstvím, výzvou a příležitostí. Vždyť výzva ‚poznej sebe sama‘ se netýká poznání vědomí, ale světa a duševna, z něhož teprve vědomí vyrůstá a k jehož službě je povoláno.

Text o Golemovi má pokračování, a to nejen ve formě opětovného vydání této eseje (vyšla znovu v letech 1998 a 2002). O více než dvacet let později, v roce 2002 vydalo nakladatelství Malvern knihu *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Kromě textů, jež vyšly již dříve, přináší esej „Golem a jeho šém: průvodce životem a kabalou života (zpětné ohlédnutí přes hranice věků)“²³⁴. Nakladatel, Jakub Hlaváček, text uvedl slovy: „úhelným kamenem tohoto svazku je [tato esej], jež přináší současné zralé plody autorova života a myšlení, s nimiž máme tu čest vůbec poprvé seznámit veřejnost.“²³⁴ Neubauer zde propojil téma Golema s kabalou, která se s přelomem tisíciletí dostala do středu jeho úvah. Text přinesl ve stručné a konzistentní formě mnohé myšlenky o duchovní, kalkulační a kombinatorické povaze vědy, které autor s velkým zaujetím rozpracovával během pozdních let svého života jednak v knize *O čem je věda?*²³⁵ a také v rozsáhlém a dosud nepublikovaném díle *Písmo, počet, pořadí*.

Dalším mýtickým motivem, který Zdeňka Neubauera zaujal, byla legenda o svatém grálu. Zpracoval ji především v eseji „Vyprávění o svatém Grálu“, která vyšla po revoluci v roce 1991 v časopise

²³² Z. Neubauer, *Golem & další příběhy o kabale...*, s. 53.

²³³ Tamtéž, s. 54.

²³⁴ Tamtéž, s. 7.

²³⁵ Z. Neubauer, *O čem je věda? (De possesset – o duchovním bytí Božím)*, Malvern: Praha 2009.

Souvislosti, poté ještě několikrát a byla dokonce přeložena do italštiny.²³⁶ Grálovou tematiku však můžeme v Neubauerově myšlení vystopovat i dříve, například v přednášce v rámci pondělků u Ivana M. Havla 14. 3. 1988, nebo v referátu pro náboženskou obec unitářskou dne 12. 4. 1988.²³⁷

V textu se Neubauer nejprve vrací k fenoménu mýtu obecně a k obecné nedůvěře, kterou k mýtům chová nejen vědecký pohled na svět, ale už i antická filozofie. Jádrem nedůvěry je přesvědčení, že skutečnost je hotovou soustavou bez času a děje, kterou je třeba vykládat pomocí pojmů a příčinných závislostí.

Mýtus přistupuje ke skutečnosti jinak. Chce ji vyprávět pomocí děje. Nevykládá a nevysvětluje, nepřináší odpovědi na otázky a řešení problémů. Důležitý je smysl vyprávěného děje, vnitřní poukazy a souvislosti, představy formované obrazotvorností.

V podobě mýtu se předává i křesťanství. Nevykládá svět, ale vypráví příběh o spáse, o Bohu, který se stal tělem a přebýval mezi námi natolik konkrétně, že o této události můžeme vyprávět. „Jde o mýtus v silném, mytologickém smyslu, totiž vyprávění minulé události, kosmicky významné a závazné, týkající se společného světa, Boha a člověka.“²³⁸ Proto se mluví o tvůrčím slově, skrze něž je všechno stvořeno. Bytí samo se stává prostorem dění a subjektem událostí. Událost spásy je pocíťována jako osvobozující mimo jiné proto, že navrácí člověka jeho přirozenému, mýtickému vztahu ke skutečnosti, kdy skutečnost je látkou příběhu a žádá si, aby byla vypravována v mýtech, symbolech a podobenstvích. Podobenství je pro tento případ velmi vhodné, protože, uvádí Neubauer, pochází z řeckého slova *parabolé* a parabola je elipsa mající jedno ohnisko zde a druhé v nekonečnu. Víra chce přirozeně u příběhu spásy přebývat a znovu a znovu si jej připomíná eposy, zpěvy, legendami, literárním i uměleckým zpracováním.

Příkladem takových silných příběhů jsou artušovské legendy a vyprávění o svatém grálu, legendární nádobě s Kristovou krví, jež vznikly ze setkání křesťanství s mytickým světem Keltů. Grál Neubauer považuje za výrazně ženský prvek, nádobu jakožto symbol uchování, skrytosti, těla, plodnosti, která náleží ke zcela jiné oblasti představ než otevřená polarita kříže. „Nádoba je symbolem uzavřeným [...] Navozuje pocit intimní blízkosti, skrytost a bezpečí lůna, tělesnou sounáležitost.“²³⁹ Artušovské legendy chtějí podle Neubauera ukázat nový proud dějin, který přijal Krista přímo a nikoli prostřednictvím apoštolátu a učení římské církve. Neubauer zde hovoří o keltské kultuře, v níž křesťanství vstupuje do podhoubí živé mýtické kultury, kterou se zde nesnaží vykořenit, ale absorbovat.

²³⁶ Z. Neubauer, „Vyprávění o svatém Grálu“, *Souvislosti*, 1991, č. 2/3, s. 34–51. Další vydání: Z. Neubauer, „Vyprávění o svatém Grálu“, *Unitář*, 1994, Hradec Králové, č. IV (duben), s. 3–15. Z. Neubauer, „Pojednání a vyprávění o svatém Grálu“, *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 1998, s. 9–40. Z. Neubauer, „Pojednání a vyprávění o svatém Grálu“, *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, s. 11–41. Překlad do italštiny: Z. Neubauer, „La cerca del Graal (Il mito eterno nella cultura celtica)“, *La Nuova Europa. Rivista internazionale di cultura*, 1992, Matrona, Milano, č. 1(5), s. 67–85.

²³⁷ Z. Neubauer, *Svatý grál: moderní podoba mýtu*, Venkov 1988. V témže roce vyšel také další Neubauerův text s podobnou tematikou: Z. Neubauer, *Tajemství svatého grálu*, Venkov 1988.

²³⁸ Z. Neubauer, „Pojednání a vyprávění o svatém Grálu“, in: týž, *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, s. 13.

²³⁹ Tamtéž, s. 18.

Stranou Neubauerova mýtofilného zájmu přirozeně nezůstaly ani pohádky. Pozoruhodná je například kniha *Do světa na zkušenou. O cestách tam a zase zpátky*, s podtitulem *Malá rukověť k trilogii J. R. R. Tolkiena Hobit – Pán prstenů – Silmarillion & k (ne)pohádkám*,²⁴⁰ která rozebírá důležité aspekty pohádek, mimo jiné motiv cesty z našeho světa do světa kdesi jinde, za sedmero horami a řekami. Tam neplatí zdatnost, bohatství a váženost světa našeho, obstojí tam často ti, kdo jsou nejmladší, odstrkovaní a chudí. Rozhodující je přitom statečné a ochotné srdce, s jehož pomocí hrdina přemůže draka či jiné zlo a zachrání princeznu nebo rovnou celý svět. Cestou zpět do našeho světa si však nemůže odnést ani bohatství ani slávu, pokud by se o to pokusil, promění se poklady v prach. Neodnáší si ani žádnou praktickou dovednost. Dokonce i návrat s nadpřirozenou bytostí, byť milovanou, bývá velmi ošemetný.

To nejdůležitější, co si pohádkový hrdina domů přináší, je zkušenost. Mísit oba světy není dost dobře možné, ale zkušenost obou světů je velmi ceněná. „Řekněme, že tato ‚zkušená‘ značí porozumění řádu skutečnosti, jež vzešlo ze zážitku zásvětí, tj. světa za tímto naším světem. A hrdina se v něm osvědčil jako věrný a dobrý navzdory propastné různosti světa onoho a tohoto. Zkušená se projevuje tím, že se hrdina vrátil pozitivně proměněn a nikoliv poškozen či zmrzačen.“²⁴¹ Může se však také stát, třeba zrovna v Tolkienových vyprávěních, že se hrdina po návratu domů již nedokáže začlenit do prostředí, ze kterého vyšel. Je už jiný, prožitá zkušenost jej proměnila, jeho cesta se mu stala osudnou. „To je cena zasvěcení. Volíme tento výraz jednak proto, že zkušenost lze nabýt za světem domova, jednak proto, že jde o zásadní zkušenost o světě. Za-svěcení znamená za-učení do povahy světa vůbec. Proto jde hrdina na zkušenou právě do světa. Cizím slovem se zasvěcení říká iniciace: je to počátek (*initium*) zcela jiného postoje ke světu.“²⁴²

Zasvěcení se netýká jen pohádek, můžeme jej nalézt i třeba ve světě vědy, pokračuje svou úvahu Neubauer. I zde se adepti zasvěcují do tajů rozmanitých oborů, i zde může mít zasvěcení různé důsledky. Někteří jím ve skutečnosti vůbec neprojdou, svou zasvěcenost pouze předstírají před nezasvěcenými a rádoby moudrými výroky se snaží udělat dojem na své laické posluchače. Jiní do světa za oponou vejdu, ale nedokáží se adaptovat při cestě zpět. I v našem světě pak mluví jazykem zásvětí, nejsou schopni převést to, do čeho byli zasvěcení, do jazyka, jemuž běžní smrtelníci rozumějí. Třetí typ hrdinů, ten nejvzácnější, dokáže svou zkušenost ze zásvětí transformovat v „ryzí zkušenost oproštěnou od odbornosti. To je dar zasvěcence. Někteří z nich mají dokonce dar nabídnout toto své zasvěcení ostatním.“²⁴³

S úctou k mýtickému pojetí světa se u Neubauera pojí také zájem o živly. Věnoval jim již svou seminární práci z filozofie při studiu na FF UK, která analyzuje prvky světa v Platónových dialozích

²⁴⁰ Z. Neubauer, *Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky*, Michal Jůza & Eva Jůzová: Praha 1990. Další vydání:

Z. Neubauer, *Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky*, Straky na vrbě: Praha 2010.

²⁴¹ Z. Neubauer, *Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky*, Straky na vrbě: Praha 2010, s. 26.

²⁴² Tamtéž, s. 28.

²⁴³ Tamtéž, s. 31–32.

„Epinomis“ (uvádí pět živlů) a „Timaios“ (zde není zmiňován aither a živlů je proto pouze čtveřice). Jeho analýza tehdy slavila úspěch: „Moje seminární práce z antické filosofie – ‚Prvky světa v Platonových dialozích Timaios a Epinomis‘ – je přijata jako práce ročníková a uvažuje se o její publikaci.“²⁴⁴ Později se Neubauer zabýval živly i v dalších textech, například v eseji „O přírodě a přirozenosti věcí“ publikované ve stejnojmenné knize v roce 1998²⁴⁵ a v knize *Skrytá pravda země* z roku, jejímž spoluautorem je Tomáš Škrdlant.²⁴⁶

Živly představují způsob uspořádání světa v imaginativním myšlení, který umožňuje přiznat všem věcem stejnou, živou podstatu. Pro lidské myšlení je takovéto uspořádání podle Neubauera přirozené: „České slovo ‚živel‘ v sobě obsahuje živost (na rozdíl např. od anglického ‚element‘). [...] jak bezděčná, přirozená, původní, bezprostřední, naléhavá a nepochybná je lidská zkušenost s živly, jakou vnímavostí jsme k tomuto řádu skutečnosti vybaveni, navzdory vědeckému racionalistickému postoji, který tento řád fakticky popřel a vymýtil.“²⁴⁷ Živly samy povstávají z neomezena, jsou neohrazené, neurčité, nekonečné a tudíž bezmezné, chovají se nezřízeně, spontánně, bezuzdně. Nedají se učinit ani složit, jejich vypuknutí lze pouze podnitit (rozdělat požár, spustit lavinu) – nesmírné účinky živlu jsou pak nesoiměřitelné s nepatrností jeho počátku. Mají v sobě cosi božského. „Aperatické bytí je suverénní a nezávislé, jeho živelná sómaticnost je sama sobě původem i důvodem. Tato naprostá suverenita vypovídá též o božství živlů, jejich posvátnosti, náležitosti k bohům...“²⁴⁸

Každý tvar je pak výsledkem setkání živlů, těla bytostí jsou z nich utkána, protože neustálý pohyb živlů působí vznik a zánik věcí.

V knize *Skrytá pravda země* jsou pak obsáhlé kapitoly věnované jednotlivým živlům. Voda je zde představena jako archetyp nevědomí, ženský princip a duše. „Je nejen hluboká, ale i sama hloubí, podemílá [...] plyne pod povrchem (pod vědomím?) skutečnosti. Obrábí ji svou neustálostí. Tvaruje uvnitř, nepozorovaně, trvale.“²⁴⁹ Autoři uvádí, že podle Bible je ona sama nestvořená a Hospodin z ní dává povstat stvoření. „Na počátku stvořil Hospodin nebe a zemi. Země byla houští a spouští – tmou nad propastí, a Duch Boží se vznášel nad vodami.“ (Gn 2, 1–2, Neubauerův překlad.) Podle tradice je voda také živá, viz předkoncilní formulí žehnání vody při křtu: proto tě žehnám, Tvore vodo.

²⁴⁴ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera. Seminární práce je přetištěna v Příloze D – dokumenty.

²⁴⁵ Z. Neubauer, *O Přírodě a přirozenosti věcí*, Malvern & Just: Praha 1998. Obsahuje texty: „Curriculum vitae auctoris aneb pisatelův životaběh“, „O Přírodě a přirozenosti věcí“, „O vosku a včelách“, „O kameni mudrců“, „Douška historická: Corpus hermeticum scientiae“.

²⁴⁶ Z. Neubauer – T. Škrdlant, *Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení*, Mladá Fronta, Edice Kolumbus, sv. 175, Praha 2005. Další vydání: Z. Neubauer – T. Škrdlant, *Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení*, Malvern: Praha 2021. Toto přepracované a doplněné vydání knihy připravil její spoluautor Tomáš Škrdlant.

²⁴⁷ Z. Neubauer, „O Přírodě a přirozenosti věcí“, in: týž: *O Přírodě a přirozenosti věcí*, Malvern & Just: Praha 1998, s. 18.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 21.

²⁴⁹ Z. Neubauer – T. Škrdlant, *Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení*. Mladá Fronta, Edice Kolumbus, sv. 175, Praha 2005, s. 50. Na této části textu má plný autorský podíl Tomáš Škrdlant.

Oheň je podle autorů archetypem myšlení, světla, poznání, pohybu a proměny. „Trvání plamene nespočívá ve stálosti, nýbrž je projevem nestálosti, s níž nestálost sama sebe obrozuje: svým spalováním zapaluje a svým zánikem vzniká.“²⁵⁰ Oheň všechno přetváří a sám je ztělesněním čistého pohybu a sebestroměny, neustálého počínání ze sebe sama. Zkouší pravost jevů a proniká k jádru věcí. Je božským principem pro každé náboženství.

Vzduch je archetypem zdroje i projevů života, zprostředkovatelem slova/řeči a prostředníkem porozumění. Slovo vz-duch naznačuje vzestup, vmach, však teprve silou ohně stoupá nahoru. Autoři zmiňují také aithér: „Jako aithér byl původně označován jakýsi čistší, tj. od látkovosti a tělesnosti očištěný duchovní vzduch plnicí vesmírný prostor, živící nebeský oheň, udržující v pohybu nebeské sféry. Byl to nebeský živel, jakýsi božský, přečistý vzduch, jenž, ač neviditelný, se tělesnému zraku projevuje jako světlo slunce a zář hvězd, duši pak jako světlo rozumu a záře idejí.“²⁵¹

Země na první pohled působí pevným dojmem, je však také aperiatická a chaotická, jak se na živel sluší. Její živelnou povahu dobře vystihuje řecké *chtón* – chtónický poukazuje k zemským hlubinám, k bezednu podsvětí, zaznívá v něm nehostinnost, temnota, propast. Přirozeným pohybem zemského živlu je padání, rozpad, propad, hroucení, propadání. „Země je bytostně propastná; archetypální představou, s níž by měl být zemský živel spojován především, je zející bezednost jícnu.“²⁵²

Od živelů je jen kousek k astrologii, ostatně jedna z kapitol *Skryté pravdy země* nese název „Astrologie jako příklad použití živlového jazyka“. Vědecký pohled na svět považuje astrologii za nesmysl. Zdůrazňuje, že neexistuje žádný mechanismus, pomocí něhož by mohly hvězdy mít vliv na pozemské události. Astrologie je s moderní astronomií, astrofyzikou a kosmologií neslučitelná. Jak je možné, že se jí řídily celé epochy a kultury lidských dějin? Jak je možné, že se i dnes tolik lidí, často velmi vzdělaných, astrologií zabývá? Je opravdu omylem a nesmyslem? ptá se Neubauer v eseji „Kosmologický rámec astrologie“ otištěné v *Kritickém sborníku*.²⁵³ Je obtížné si představit, že by se tolik velkých a úspěšných civilizací zabývalo nějakým absolutním nesmyslem. Jaké by bylo stanovisko, podle něhož by astrologie smysl dávala? V jakém smyslu je astrologie věděním a čeho se toho vědění týká?

Přirozeným místem lidského pobytu je prostor mezi nebem a zemí, který je založen jednak na rozdílu obou řádů – nebeského i pozemského – a jednak na jejich vzájemném vztahu. Přestože je člověk pozemšťan, je obyvatelem celého veškerenstva. „Kosmická orientace člověka předpokládala vztáhnout mnohotvárnou, konkrétní, tělesnou zkušenost pozemskou k abstraktnímu, duchovnímu řádu nebeskému. Znamenala pokus uvést proměnlivé, nevypočitatelné, nahodilé, temné, zastřené – vše to, o čem může být jen tušení, domněnka, co je však životně, „osudově“ důležité – do souvislosti s tím, co je samo o sobě vzdálené a lhostejné, avšak jasné, vypočitatelné a nutné, o čem lze tudíž mít přesné

²⁵⁰ Z. Neubauer, „O Přírodě a přirozenosti věcí“, s. 27.

²⁵¹ Z. Neubauer – T. Škrdlant, *Skrytá pravda země...*, s. 85.

²⁵² Tamtéž, s. 29.

²⁵³ Z. Neubauer, „Kosmologický rámec astrologie“, *Kritický sborník XV*, 1995, č. 3, s. 42–48. Další vydání: Z. Neubauer, „Kosmologický rámec astrologie“, in: *týž, Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 239–153.

vědění.²⁵⁴ Kosmologie zjednała jednotu dvou protikladů, posvátný sňatek Nebe a Země, založila na něm povahu lidského života, smysl lidské existence a sebezpočtení člověka. Člověk pak usiloval žít s kosmickým řádem v souladu, tak aby se život jednotlivce i společenství stal součástí kosmického souzvuku. Každý individuální soulad představuje nový výkon harmonie světového řádu. „Moudrý, svatý či spravedlivý život není žádnou ‚podjednotkou‘, tj. součástíkou hladce zapadající do soukolí, nýbrž jedinečným usebráním celku [...] motivem kosmické symfonie. To je smysl hermetického učení o vztahu mikrokosmu a makrokosmu. Jak narativní příklady kosmického řádu (‚příběh‘, ‚vyprávění‘), tak příklady hudební (‚harmonie‘, ‚symfonie‘, ‚partitura‘, ‚skladba‘) shodně naznačují, že existuje mnoho způsobů, jak ‚sňatek‘ mezi Nebesy a Zemí uzavřít, jak ‚harmonii světa‘ uskutečnit, rozvíjet, žít a vyjádřit.“²⁵⁵

Vědecký obraz světa nezná hodnoty, podobu, smysl. Avšak právě tyto stránky hrají v lidském životě významnou roli, k nim se obrací naše vnímání, chápání a představivost, narozdíl od číselně vyjádřitelných veličin, které často vnímáme jako méně významné. „Zdá se skoro, že naše cesta do světa, v němž dává astrologie smysl, nebude příliš dlouhá: je to cesta návratu z objektivního světa, který byl skutečný sám o sobě, do světa, za jehož skutečnost jsme odpovědní; ze světa fakticity, slibující jistotu poznání, zpět do světa podob, které chtějí být rozpoznány, do světa symbolů vyžadujících výklad, hodnot záležejících v ocenění, významů vyvstávajících z aktu pochopení. Naše cesta vede *domů* – do přirozeného světa, jak se nám dává v našem sebe-prožívání a v tělesné zkušenosti.“²⁵⁶ Molekuly, atomy, měřitelné veličiny zde buď nevystupují, nebo hrají jen vedlejší roli. V tomto světě se odehrávají naše životní příběhy a osudy, o jejichž smyslu astrologie vypráví. Nad tímto světem se klenou hvězdy, nikoli jako vzdálená obrovská netečná tělesa, nýbrž coby nebeská znamení. V přirozeném světě má všechno svůj smysl a význam, každé znamení něco zjevuje a někam ukazuje. Svůj význam má i každé místo. Takto i v běžné řeči používáme slova místo, směr, situace – nikoli jako kvantifikovatelný údaj, ale jako výpověď o kvalitách a hodnotách, jejichž význam vyplývá ze vztahů, ze souladu či nesouladu s celkem. Tuto matici přirozené řeči musíme mít na mysli, když posuzujeme řeč astrologie. Pokud se snažíme chápat její řeč dnešními významy objektivní vědy, není divu, že nám připadá nesmyslná.

Ústřední roli hrají v přirozeném světě a tedy i v astrologii vzájemné polohy planet. Přestože jsou udávány číselně, v úhlových stupních, důležitá je podoba vzniklých obrazců. Hodnota a podoba přináležejí také okamžikům v čase, který není vnímán jako homogenní, rovnoměrně plynoucí, jehož všechny okamžiky jsou rovnocenné. V přirozeném světě nejsou žádné dva okamžiky rovnocenné. Jsou chvíle více či méně příhodné, hovoříme o šťastném roku, černém dni... Souvislost mezi určitou povahou okamžiku a jeho astronomickým určením představuje pak základní pilíř astrologie.

„Z astrologického hlediska se kosmický čas neskládá z okamžiků – bodů, nýbrž z měnících se *podob*; neplyne rovnoměrně a lhostejně, nýbrž je sledem situací, tedy scén, v nichž se odehrávají děje pozemských dramát. Různé podoby a kvality kosmického času odpovídají změnám stavu prostoru

²⁵⁴ Tamtéž, s. 43.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 43–44.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 44.

mezi Nebem a Zemí: stav světa vyjadřuje kvalitu, hodnotu, podobu, smysl té které chvíle.“²⁵⁷ Astrologie vychází z předpokladu, že je možné tento stav vyčíst z postavení hvězd. Propojení nebeských dějů s pozemskými vytváří jakýsi přirozený kosmický časoprostor. Astrologii pak můžeme charakterizovat jako diagnostiku chvílí. K tomu slouží horoskop, dávající do souvislosti nebeskou scénérii v daném času a místě s pozemskými okamžiky.

Nejdůležitější chvílí je přitom chvíle počáteční, událost vstupu do existence, vznik, zrod. Počátek určuje zásadním způsobem kvalitu každé události či bytosti, její povahu či přirozenost. Do každé bytosti jsou otištěny její kosmické počáteční podmínky. „Proto to jediné, co ke vznikajícímu jsouncu – *jakožto* vznikajícímu – přirozené patří a co je podmiňuje, je *okamžik počátku*: bez něho by nebylo ani to, co v něm bylo počato. V tomto ohledu je povaha/struktura počátku jako takového ryze časová a je dána kvalitou chvíle. Proto se v astrologii připisuje mimořádný význam právě chvíli vzniku.“²⁵⁸ Bytost, která z počátku povstane, si pak nese kosmickou pečeť chvíle svého vzniku s sebou jako jádro, kolem kterého se její existence rozvíjí. Skrze tento svůj původní rozvrh rezonuje s melodií všech následujících chvil. „Z toho, co jsme řekli, je snad zřejmé, že z kosmického založení jedinečné přirozenosti nevyplývá žádné ‚předurčení‘ ve smyslu vědeckého determinismu či islámského fatalismu. (Tyto námitky patří k těm nejhlupejším, leč bohužel nejčastějším, které jsou astrologii předhazovány.) Horoskop diagnostikuje *osobní* naladění – obecně: naladění jedinečnosti – vůči kosmu a kosmickému času. Je výpovědí o výchozím rozvrhu možností a jeho znalost dává příležitost k odpovědnému osobnímu vztahu k celku. Záleží na jedinci, zda a jak tyto své osobní dispozice bude schopen využít k vytváření osobnosti a životního příběhu, jakým způsobem svou *citlivost* na kosmické situace promění ve *vnímavost vůči* kosmickému dění, v porozumění svébytné jinakosti jiných způsobů ladění, tj. jiným podobám kosmicity u druhých. Záleží na mně, do jaké míry uvedu svou přirozenou dispozici v soulad s veškerenstvím, či zda se mi dokonce podaří provést svůj ‚part‘ tak, že se stane trvalou součástí kosmické harmonie.“²⁵⁹

Astrologie je tedy myslitelná a srozumitelná pouze v rámci světa, který chápe a prožívá skutečnost přirozeným způsobem jako tvůrčí děj. Jedná se o svět mýtický a narativní, v němž má každá věc svůj příběh a ona sama je křížovatkou příběhů. Astrologie nabízí možnost se ve světě mýtické zkušenosti teoreticky orientovat. Z mýtického světa čerpá i výkladové prostředky – živly, kovy, barvy, obrazy, čísla, živočichy. Nejedná se o zaostalost ani naivitu. Porozumění je zprostředkováno obrazně, metaforicky, symbolicky. „O tom, zda tento svět je, či není skutečný, zda je ještě světem současného člověka, lze vést spor. Lze se ptát, zda jsme z něho, okusivše ovoce objektivního poznání, nebyli definitivně vyhnáni, a zda tedy ještě lze považovat tuto přirozenou vrstvu naší zkušenosti za relevantní a užitečnou pro současného člověka, či zda jde o pouhý relikv a nefunkční balast. Stejným právem by však bylo možno vznášet pochybnost o tom, zda je objektivní svět vědy lidsky obyvatelný, zda jeho

²⁵⁷ Z. Neubauer, „Kosmologický rámec astrologie“, s. 45.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 46.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 46–47.

třistaleté trvání není toliko bezvýznamnou epizodou vůči mnohatisícileté zkušenosti se světem, o němž vypovídá astrologie spolu s ostatními úctyhodně starými esoterními naukami.²⁶⁰

Astrologii není možné s objektivním vědeckým poznáním porovnávat ani kombinovat. Je zbytečné, aby se obě perspektivy vyčerpávaly neplodnými spory. Nemusí si být ani lhostejné. „Tou třetí možností je komplementarita: každá z nich náleží jiné zkušenostní oblasti, odpovídá jiné rovině lidského poznání a založení, a tak se mohou doplňovat. Přispěje to zdraví duše. Zdraví pak souvisí se spásou, sdílelo s ní totéž jméno: *salus*,“²⁶¹ uzavírá svou úvahu Neubauer.

Ve světě imaginativního myšlení, mýtů a živlů je vše určitým způsobem považováno za živé, nejen zvířata a lidé, ale také minerály, kovy i samy živly. Vše přirozené žije sebestproměnou. Tu můžeme pozorovat třeba na svém vlastním myšlení. Naše myšlenky se rodí, rozrůstají, vyvíjejí, vedou vlastní život. Některé trvají, jiné se ztrácejí. Ty nejlepší a nejvíce životaschopné podoby dozrávají a nesou plody, obohacují společnou zkušenost. Lidská přirozenost zušlechťená poznáním zraje a proměňuje se.

Podobným zráním, kultivací a proměnou se tradičně zabývala alchymie. „Nespočívala však v soustavném a metodickém získávání poznatků, v jejich hromadění, pořádání, zveřejňování, nýbrž ve vznešeném umění pečující vlády a vladařské péče, s níž adept napomáhá přírodě – její i vlastní přirozenosti – v přirozeném sklonu k naplnění svých možností, v tíhnutí k sebeuskutečnění, celistvosti a úplnosti.“²⁶² Touto péčí podstupují proměnu nejen hmotná jsoučna, ale především adept sám. Proměnu podstupuje i jeho duše, spěje k dokonalosti a připravuje si ve svém nitru příbytek Toho, kdo je vrcholnou dokonalostí. „Nedílnou součástí Velkého Díla trans-substanciace hmoty je přepodstatnění adepty duše, její uzdravení a spása.“²⁶³ Zdar Velkého Díla, tedy látková proměna, pak svědčí o proměně adepta v mistra, vypovídá o jeho zralosti.

Alchymii není možné považovat za předchůdce dnešní chemie, která vykládá proměny látkových kvalit hmoty změnami složení a přeskupením prvků, z nichž se hmota skládá, ne nepodobně jako dětská stavebnice. Chemie proto může popsat rovnici i takovou bouřlivou reakci jako je sloučení vodíku a kyslíku na vodu. Pro chemii je počet atomů stejný, došlo tedy pouze k jejich přemístění. Podle Neubauera je možná lepší dívat se na alchymii jako na předchůdkyni dnešní biologie, neboť se zaměřuje na proces plození, vývoj a zrání hmoty. Alchymista se snaží tyto procesy usměrňovat a kultivovat.

V přirozeném světě jazykem přírody nejsou rovnice, ale tvary a podoby, čemuž v lidském myšlení odpovídá imaginace. Alchymie se tedy na tentýž proces vzniku vody dívá především z hlediska změny, proměny vlastností látek a vnímá totéž živelně, chaoticky, ničivě. „Neměnná, jednotvárná, obecná, do nekonečna se opakující, ‚všudestojná‘ a ‚vzdystejná‘ stránka skutečnosti není předmětem

²⁶⁰ Tamtéž, s. 47.

²⁶¹ Tamtéž, s. 48.

²⁶² Z. Neubauer, „O kameni mudrců“, in: *týž, O Přírodě a přirozenosti věcí*, Malvern: Praha 1998, s. 93.

²⁶³ Tamtéž, s. 93.

alchymistova zájmu. [...] To, o co jde, je podoba, povaha, smysl.²⁶⁴ V hermetických naukách se na poznání nepodílí jen intelekt oproštěný od představ, jako je to ve vědě, ale obraznost, intuice, fantazie a inspirace. Hermetické poznání také není definitivní a jednoznačné. Je proměnlivé, dramatické a stále otevřené „tak jako každý partnerský vztah. Královské Umění je tudíž méně přesné, určité, jednoznačné, méně soustavné a metodické než současná přírodověda. Alchymie je totiž vskutku spíše uměním než vědou. To však neznamená, že je proto méně pravdivá, že méně [...] odpovídá skutečnosti. Odkud se vůbec bere předpoklad, že skutečnost sama je přesná, jednoznačná a definitivní? Povaha přírody je mnohotvárná a proměnlivá, příroda není objektivní daností, nýbrž tvůrčím dramatem.“²⁶⁵

²⁶⁴ Z. Neubauer, „O kameni mudrců“, s. 95.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 99.

VII. Ricoeurovské inspirace a rehabilitace subjektu

VII. 1. Setkávání s Paulem Ricoeurem

Když byl 23.–24. dubna 1993 v Teramu v Itálii Paulu Ricoeurovi u příležitosti oslav jeho narozenin udělen čestný doktorát politických věd a čestné občanství města, byl na ceremoniál pozván také rektor Karlovy Univerzity. Zastoupil jej Zdeněk Neubauer, který byl zároveň jediným reprezentantem Východní Evropy. Ve svém příspěvku vzpomněl na své první setkání s dílem Paula Ricoeura na počátku 70. let:

„Jednoho krásného dne, je tomu dvacet let, jsem v obvyklém spěchu odkudsi kamsi narazil na svého dávného přítele (teologa Dana Drápala), kterého jsem pár let neviděl. Během obvyklé výměny zdvořilostních informací vyndal z tašky a podal mi objemný svazek s tím, že by mne to mohlo zajímat. ‚Mrknu se na to,‘ odpověděl jsem se zdvořilou rozpačitostí, nedoveda si představit, kde bych na takový tlustospis vzal čas. Jmenovalo se to *Konflikt interpretací* – sborník hermeneutických esejů jakéhosi Paula Ricoeura. Bylo to osudové setkání: v autorovi jsem našel svého učitele a v jeho metodě jsem rozpoznal ideál tohoto způsobu filosofického zkoumání, který mi učaroval. Od té doby se Paul Ricoeur stal ‚mým filosofem‘ a spolu s maminkou jsem podrobně četl a studoval (alespoň do revoluce) všechna díla, na která jsem padl.“²⁶⁶

Jedním z Ricoeurových textů, které Neubauera silně ovlivnily, byla esej nazvaná „Dějiny filosofie a jednota pravdy“.²⁶⁷ Ricoeur uvádí jako motto citát ze Spinosy, podle něhož nás poznávání věcí vede k poznávání samotného Boha.²⁶⁸ Bůh je jeden. Je tedy i poznání jen jedno? Existuje jedna pravda? Podíváme-li se na ideu pravdy a dějinnou situaci filosofie, vidíme mezi obojím zjevnou aporii. Různé filosofie přinášejí velmi rozmanité a nesourodé odpovědi na základní otázky. Podle nich se zdá, že je pravda proměnlivá. „Dějiny filosofie jsou tak hotovou lekcí skepticismu.“²⁶⁹ Proti tomu nárok na existenci pravdy vyvolává určitý dogmatismus, z jehož perspektivy se dějiny filosofie mohou jevit jako přehlídka omylů.

Ricoeur bere obě tato stanoviska velmi vážně a varuje před unáhlenými závěry, jež by vedly buď k eklekticismu, nebo k postulování imanentní logiky dějin. Co kdybychom aporii nevnímali jako smrtelnou vadu, ale jako živoucí paradox?

K hledání pravdy patří podle Ricoeura zaujatost a riziko omylu. Jestliže jsme se rozhodli, že se pokusíme porozumět určitému filosofovi, neptáme se, zda má pravdu nebo ne. Ke konkrétním filosofiím je potřeba přistupovat přes otázky, které si kladou, nikoli přes odpovědi na ně. Pravda určité

²⁶⁶ Neubauerův příspěvek na 4. mezinárodním neopersonalistickém sjezdu v Teramu v dubnu 1994 v duchu oslav 80. narozenin Paula Ricoeura, vzpomínky na setkání s Ricoeurem. Blíže (viz) Z. Neubauer, „Vozit sovy do Terama“, *Prostor*, 1994, č. 27, s. 49.

²⁶⁷ Esej byla otištěna v roce 1985 v *Kritickém sborníku*, přičemž zde uveřejněný text je překladem z francouzského originálu „L'histoire de la philosophie et l'unité du vrai“, vydaného v knize Paula Ricoeura *Histoire et vérité*. Neubauer měl k dispozici text originálu a je pravděpodobné, že se podílel na překladu do češtiny.

²⁶⁸ Quo magis res singulares intelligimus, eo magis Deum intelligimus.

²⁶⁹ P. Ricoeur, „Dějiny filosofie a jednota pravdy“, *Kritický sborník* V, 1985, č. 3, s. 12.

filosofie je víc než vnitřní soulad jejích otázek a odpovědí, je to odkrytí smyslu vlastní situace, která se jí v podobě otázky jevila jako problematická. Navíc může mít pravda značný intersubjektivní aspekt, kdy každý vyslovuje a rozvíjí své vnímání světa v rozhovoru a zápasu s druhými. Jednotlivé filosofie minulosti v tomto rozhovoru neustále mění svůj smysl, jsou opětovně čteny a interpretovány.

Každé zkoumání konkrétní filosofie od nás vyžaduje nový výkon sympatie, jakousi filosofickou představivost, která znamená jisté zadržení. Ricoeur ji nazývá epoché pravdy. „Porozumět určité filosofii znamená postihnout její ústřední nahlédnutí, nebo směr, jímž se rozvíjí, nebo její organickou propojenost, či její systematické uspořádání. [...] Jednota určité filosofie je jednota jedinečná.“²⁷⁰

Při studiu jednotlivých filosofii je také důležité vyhnout se úskalí typologizace, neboť typologie zavádí do mrtvých abstrakcí, jichž jsou dějiny idejí plny. Namísto jedinečných filosofii pak známe pouze jejich prázdnou skořápku, jejich zespolečenštelou slupku. Původ označení je navíc často pejorativní: „Většina slov z typologického slovníku byla potupnými kategoriemi, do nichž se protivníci pokoušeli uzavřít své soky jako do abstraktní ohrady, kde měli zajít hladý.“²⁷¹

Jak je tedy možné výše zmíněnou aporii překonat? Co když idea pravdy není nečasová neosobní abstrakce? Ricoeur zde uvádí obraz pravdy jako horizontu, který je vytyčen povinností myslet. Co v takovém případě znamená hledat pravdu?

„Hledání pravdy [...] je napjato mezi dvěma póly: na jedné straně jsem vázán osobní situací, na druhé straně hledím vystihnout bytí. Na jedné straně je na mně, abych cosi odhalil, cosi, co odhalit nepřisluší nikomu jinému než právě mně; má-li moje existence nějaký smysl, není-li marná, pak mám určité postavení v bytí a toto postavení mne vyzývá, abych položil otázku, kterou za mne nemůže položit nikdo jiný; přitom již v samé stísněnosti mého postavení, v omezenosti mých informací, mých setkání, mé četby se rýsuje konečnost mého povolání k pravdě. A přesto, hledat pravdu na druhé straně znamená, že chci říci něco, co je platné pro všechny, co vyrůstá na půdě mé situace jako cosi universálního; nechci nic vymýšlet, říkat, co se mi zlíbí, chci říkat, co jest. Z hloubi své situace hledím být vázán bytím. Necht' se bytí myslí ve mně – to je můj slib pravdy. Tak je hledání pravdy napjato mezi ‚konečností‘ mého tázání a ‚otevřeností‘ bytí.“²⁷²

Existuje vůbec něco jako jednota pravdy? Podle Ricoeura se k odpovědi přiblížíme, když prozkoumáme vztah mezi povinností myslet a jakousi ontologickou nadějí, kterou míníme, když říkáme ‚doufám, že jsem v pravdě‘. Předložka zde hraje důležitou roli, pravda není pouze cílový bod či horizont, ale jakýmsi prostředím, ovzduším, světlem. Vede nás to k tématu bytí jako ‚otevřenosti‘. Otevřenost znamená, že každý dialog je a priori možný, protože ‚bytí je právě ten akt, který, předchází a zakládá každou možnost tázání, zakládá vzájemnost nejjedinečnejších filosofických intencí.“²⁷³

²⁷⁰ P. Ricoeur, „Dějiny filosofie a jednota pravdy“, s 17.

²⁷¹ Tamtéž, s. 17–18.

²⁷² Tamtéž, s. 21–22. Tento citát použil Zdeněk Neubauer jako motto k textu „O povaze bytí“ z roku 1984, tedy ještě dříve, než byl překlad Ricoeurovy eseje zveřejněn v *Kritickém sborníku*.

²⁷³ Tamtéž, s. 26.

Tuto otevřenost, která v jednotě zakládá všechny otázky, nemůžeme pojmovat a vtělit do souvislé řeči. Proto doufáme, že máme pravdu, ale nemůžeme říci, že pravdu vlastníme. Nemůžeme panovat nad dějinami a vnucovat jim nějaký racionální řád.

„Čím hlouběji pronikáme do určité filosofie, čím více se jí dáváme vyvlastnit (čím více tedy chápeme její nepřevoditelnost na určité typy), čím více zastáváme její autonomii vůči vlivům, které na ni působily, čím více zdůrazňujeme její jinakost oproti každé jiné filosofii – tím více jsme odměňováni radostí z toho, že jsme se dotkli toho podstatného, jako bychom právě tehdy, když se noříme do hlubin určité filosofie, když poznáváme, kde jsou její obtíže, jaké jsou její intence, jaká řešení zamítá, zakoušeli její nevýslovné souznění se všemi ostatními a jako bychom právě tehdy dospívali k přesvědčení, že Platón, Descartes i Kant jsou otevřeni jedním a týmž bytím,“²⁷⁴ uzavřel svou esej Paul Ricoeur.

Neubauer byl nadšen. Představa pravdy a smyslu, jež neexistují objektivně a nezávisle na poznávající bytosti, nýbrž se závazně konstituují v procesu chápání světa, byla jeho myšlení velmi blízká. V podobných intencích Neubauer uvažoval již ve své diplomové práci z filosofie, Není divu, že v Ricoeurovi objevil spřízněnou duši a silný zdroj inspirace.

Ricoeur Neubauera velmi hluboce ovlivnil nejen četbou, ale i osobním přátelstvím. K jejich prvnímu setkání došlo roku 1980. Spolupráce s nově založenou Nadačí Jana Husa umožnila zvát na bytové semináře také zahraniční hosty a Zdeněk Neubauer podepsal zvací dopis pro Paula Ricoeura. Ricoeur pozvání přijal a v září 1980 navštívil Prahu.²⁷⁵

„Jako zvoucí jsem byl osobu prvního kontaktu a měl jsem zvaného během jeho pobytu tak říkajíc ‚na starosti‘. Očekávání jeho návštěvy, několikrát odkládané, mne naplňovalo úzkostí. Nadšení z díla vedlo bezděčně, leč nevyhnutelně k idealizaci autora, v němž jsem čím dál tím víc viděl svého duchovního učitele. Nebezpečí osobního zklamání se zdálo ohrožovat – navzdory všem rozumovým argumentům – mou intelektuální integritu. Jednoho dne zazvonil telefon a ze sluchátka se ozvalo prosté: ‚Ici Paul.‘ Dali jsme si schůzku u pomníku Jana Husa, který pro nás všechny, protestanty i katolíky, zosobňuje osobní odpovědnost pravdě. Pro identifikaci – aby se někdo cizí a nežádoucí mezi nás nevmezeřil – jsem držel pod paží Ricoeurovu poslední knihu *La métaphore vive* (Živá metafora), která mne ostatně snad nejvíc ovlivnila. A toto je svědectví, které vydávám: Od prvního okamžiku našeho setkání se moje obavy zcela rozplynuly. A postupně jsem poznal, že osobní setkání s tímto podivuhodným mužem mne obohatilo víc než všechny jeho knihy dohromady.“²⁷⁶

²⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

²⁷⁵ Jak uvádí B. Dayová v knize *Sametová filosofie*, Paul Ricoeur navštívil Prahu před rokem 1989 dvakrát. Při první návštěvě v roce 1980 poskytl u Radima Palouše ve Všehrdově mlýně v rámci Kampademie rozhovor vedený Jirím Němcem, který se nedopatřením nezachoval. Při druhé návštěvě v březnu 1986 jej dle vzpomínek Zdeňka Neubauera zastihla zpráva o sebevraždě jeho syna. Ricoeur požádal Neubauera o společnost, a tak se v noci procházeli po Vyšehradě a hovořili o keltských kořenech české kultury a civilizace. Po revoluci následovaly další cesty do Prahy. Roku 1993 byl Ricoeur vůbec prvním laureátem Ceny Karla IV, kterou uděluje Karlova Univerzita. V Praze přednášel také v listopadu roku 2000 ve velké aule Karolina na konferenci ACAT. Jeho příspěvek nesl název: „Křehká identita: úcta k druhému a kulturní identita“ (Fragile identité: respect de l'autre et identité culturelle).

²⁷⁶ Z. Neubauer, „Vozit sovy do Terama“, s. 49–50.

Ricoeur se po setkání s českým disentem stal aktivním podporovatelem jeho aktivit.²⁷⁷

Během svého pobytu přednesl v Praze 11. září 1980 Paul Ricoeur přednášku nazvanou „Krise subjektu v západní filosofii“. S výše uvedenou esejí „Dějiny filosofie a jednota pravdy“ úzce souvisí. Tak jako nám není pravda dána objektivně, bezprostředně, nezávisle na nás, nejsme si bezprostředně dáni ani my sami. Bezprostřední subjekt, tak jak jej vytvořila klasická tradice západní filosofie, prošel ve dvacátém století krizí, jež vedla až k proklamaci „smrti subjektu“. Kdo je ve skutečnosti mrtev? ptá se Ricoeur. Subjekt, nebo jen určité jeho pojetí? „Descartes vychází z přesvědčení – které dnes nahlížíme jako neopodstatněné – že subjekt zná lépe sebe než svět. Celá filosofie karteziánského *cogito* je založena na předpokladu, že věci jsou pochybné, avšak ‚já‘ je nepochybné. Krizi subjektu pak možno souhrnně označit jako zhroucení této víry ve vědomí sebe sama: ukazuje se totiž, že ‚já‘ je stejně temné a klamné jako věci. Historicky toto podezření jako první vyjádřili velcí myslitelé pochybnosti – Freud, Marx a Nietzsche.“²⁷⁸ Na ně navazuje francouzský strukturalismus, který dojde pomocí analýzy jazyka a mýtů k náhledu, že myslící subjekt je jen povrchní iluzí. To vše jsou závažné námítky a je třeba je promyslet. Ricoeur ve své přednášce navrhuje nové, hermeneutické pojetí subjektu, subjektu zprostředkovaného, který sám sebe poznává a utváří skrze jazyk, symboly a dílo. Jazyk, symboly i díla jsou vždy podmíněny kulturně a jsou výsledkem mnoha generací vývoje určitého společenství. Pro dané společenství jsou závazné, ale nemusejí korelovat se zkušeností jiného společenství. Nemají obecnou, objektivní platnost, nezávislou na subjektu.

První platformou, na níž subjekt poznává sebe sama i okolní svět, je jazyk. Veškerá naše zkušenost je utvářena jazykem a jazyk je pravděpodobně přítomen i v hlubině nevědomí. Naše sebepoznání se utváří také skrze symboly, jakožto významy mající kromě původního smyslu ještě smysl druhotný, zakotvený v antropologii a vztahu člověka ke kosmu. Jednota obou smyslů nám pomáhá uchopit a ujednotit zkušenost i porozumět sami sobě. Třetí rovinou sebepoznání je dílo. V díle tak není ani tak důležitý jeho autor, jako svět, který před nás dílo předkládá. Dílo je komplexnější než jazyk a symboly, rozvíjí určitý svět, horizont existence, existuje jako možnost obývat svět jinak. „Každé velké dílo mění to, co Heidegger nazývá našim bytím-ve-světě. Velké dílo *vytváří* nové bytí-ve-světě. [...] Zde nacházíme ten nejsilnější smysl slova ‚poetika‘, které neznamená pouze budování vnitřní struktury díla, nýbrž budování nového vztahu ke světu – který je zároveň vytvářen i objevován.“ Vynalézat a nalézat je zde úzce propojeno. „Je zbytečné se ptát, zda to či ono vidění světa existovalo před vytvořením díla, nebo zda začíná existovat až s dílem samým: obojí je pravda. V jistém smyslu je

²⁷⁷ „Ricoeur se stal velmi významnou a snad přímo rozhodující postavou pro sympatie a pomoc francouzských intelektuálů českému nezávislému myšlení osmdesátých let, když přijel v létě 1980 do Prahy (připravoval se tehdy překlad výboru jeho textů, a on se chtěl setkat s několika představiteli neoficiálního českého myšlení, protože si nebyl jist, zda svým souhlasem s vydáním nedělá chybu). Měl se tehdy setkat mj. také s Radimem Paloušem a Zdeňkem Neubauerem, který byl Ricoeurovými spisy velmi nadšen; měl též přijít do jejich kruhu. [...] Když se pak vrátil do Francie, velmi se zasloužil o start dlouhodobých aktivit francouzských intelektuálů, kteří sdružení v Asociaci Jana Husa (jejímž dlouholetým předsedou pak byl prof. Vernant) anebo s její podporou jezdili do Prahy přednášet a přiváželi s sebou také filosofickou literaturu. Od té doby navštívil prof. Ricoeur naši zemi několikrát, bohužel však vždy jen nakrátko. Je to muž velmi zaměstnaný. (Předmluva Ladislava Hejdánka ke knize: P. Ricoeur – F. Azouvi – M. de Launay, *Myslet a věřit*, Kalich: Praha 2000, s. 7–11.)

²⁷⁸ P. Ricoeur, „Krise subjektu v západní filosofii“, in: Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 92. K filosofům podezření blíže viz Ricoeurovu knihu *Freud a filosofie*. V ní uvádí, že Marx ukazuje, jak je člověk podmíněn ekonomikou a výrobními prostředky, Nietzsche determinuje člověka vůlí k moci a Freud redukuje lidskou přirozenost na sexuální pud a tedy implikuje, že ani subjekt není pánem ve svém domě.

tvůrce pod tlakem čehosi, co má být řečeno. Vezměme takového Cézanna: maloval stokrát jednu a tu samou horu – proč? Každé to dílo bylo dokonalé. Jenže před ním pořád stálo cosi, co si žádalo být malováno. A přitom ono ‚cosi‘ existovalo právě jen tehdy, když to bylo malováno. V tomto smyslu se malíř, jako každý tvůrce, cítí vázán nekonečným dluhem.“ Něco podobného platí i pro svět fyziky či astronomie. „Newtonovský svět existoval v jistém smyslu před Newtonem, avšak kulturně existuje až po Newtonovi: teprve tehdy začali lidé obývat newtonovský svět. [...] V tomto pohledu se poezie v zásadě neliší od vědy. Rozšiřuje pouze oblast světa za hranice toho, co je měřitelné a čím můžeme pomocí techniky manipulovat. Nicméně, ty aspekty světa, které zjevuje poezie, jsou právě tak skutečné, jako je skutečné to, co odhaluje a vynalézá věda. Proto musíme mít velmi otevřené pojetí skutečnosti. To, co máme za skutečnost, se neustále mění podle toho, jak ji díla všeho druhu zároveň vynalézají a objevují.“²⁷⁹ Největší akt sebepochopení pak spočívá v tom, že si osvojíme určité vidění světa, které nám nabízí veliké dílo. Je to odstoupení od sebe, jakýsi okruh, který opišeme na cestě od sebe k sobě. „Porozumět sám sobě znamená porozumět si *tváří v tvář* textům.“ Nevnucovat textům své vlastní omezené porozumění, ale vystavovat se jim a přijmout od nich „širší a prostrannější já.“ V tomto smyslu pochopení sebe sama je souhrn našich odpovědí na všechno, co nás vybízí, co nás vyzývá, abychom obývali svět jinak.“²⁸⁰

Neubauera Ricoeurova přednáška velmi zaujala a cítil potřebu ji reflektovat a autorovy myšlenky dál tvořivě rozvíjet. V roce 1983 publikoval v *Kritickém sborníku* dva ricoeurovské texty datované 1982: „K Ricoeurově krizi subjektu“²⁸¹ a „Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu“ (diskuzní příspěvek v k přednášce Paula Ricoeura)²⁸². V obou dál rozvíjí myšlenku, že věci se nám dávají prostřednictvím naší zkušenosti a chápání, které skrze tuto zkušenost povstává, je závazné.

V eseji „K Ricoeurově krizi subjektu“ zmiňuje, že se v novověku zformoval specifický pohled na svět, kdy poznání, s jasností a zřetelností, kterou mu propůjčila matematická formalizace, usilovalo o uspořádání chaotické a živelné vnější skutečnosti do „kauzálních závislostí a účelných souvislostí“. Za výslovným smyslem, který si člověk uvědomuje a který ztotožňuje se svými pojmy a představami, se však skrývají další a hlubší vrstvy významů, se svou vlastní logikou a existencí. Ty do velké míry určují lidské myšlení a konání, aniž by si to člověk uvědomoval. Při odhalování a popisu těchto vrstev se dá zdánlivě dobře obejít bez subjektivity a vědomí, logika hlubších struktur může vypadat jako výraz biologických, ekonomických, společenských či psychických ‚objektivních zákonitostí‘. Z této perspektivy je myslící subjekt pouhou iluzí.

Ricoeur podle Neubauera odmítá jak zabsolutněný subjekt novověku, tak takovéto popření subjektu. Chce obojí nahradit zkušeností obrácení subjektu k „pokorné, fenomenologické zkušenosti

²⁷⁹ Tamtéž, s. 99–100.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 101.

²⁸¹ Z. Neubauer, „K Ricoeurově krizi subjektu“, *Kritický sborník* III, 1983, č. 1, s. 15–24.

²⁸² Z. Neubauer, „Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu“, *Kritický sborník* III, 1983, č. 3, s. 29–41.

sebe sama, k náhledu vlastní podmíněnosti smyslem, smyslem skutečnosti; vědomí smysl nevytváří, smysl je mu *dáván* k pochopení.²⁸³ Tento hermeneuticky obrácený subjekt si je vědom, že poznání „není konstatace výskytu objektivní reality pomocí pozorování a měření, nýbrž úsilí o pochopení smyslu skutečnosti“. Poznávání je pak chápající sebezproměna, v níž se subjekt vzdává sebe sama. Otevírá se vzcházejícímu smyslu skutečnosti, „jehož není ani původcem, ani vládcem, nýbrž zodpovědným pečovatelem a nositelem“. Smysl skutečnosti tedy není „objektivní vlastností výskytového jsoucna o sobě“, každý poznáný smysl je vzhledem ke konkrétní poznávající subjektivitě autonomní. Samo vnímání není nikdy mechanickým otiskem vnímané věci v poznávajícím, vždy k němu náleží výběr, rozlišování a sjednocování na základě minulé zkušenosti. „Poznatek není anonymním, neutrálním popisem stavu věcí (Sachverhalt), nýbrž jedinečným, tvůrčím, riskantním a zodpovědným činem subjektu, který v něm sebe sama vydává všanc.“²⁸⁴ A to jak v případě poznání humanitního, tak vědeckého. Mohou tak existovat různé vědecké teorie, podobně jako jsou různé umělecké směry a kulturní styly.

Hermeneutická zkušenost poznání, uzavírá Neubauer svou úvahu, by nás neměla vést ke skepsi a relativizaci veškerého vědění. Takovýto důsledek platí jen z pozice absolutního subjektu. Pro současnou filosofii je fenomenologická perspektiva příležitostí k novému setkání se subjektivitou, v níž ve zkušenosti povstává poznání jako úsilí o porozumění smyslu jsoucna. Za takového porozumění nese subjekt odpovědnost.

V diskuzním příspěvku k přednášce Paula Ricoeura „Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu“ se Neubauer pokouší vyslovit některé ontologické důsledky Ricoeurova pojetí vědomí. Představuje subjektivitu jako působící, aktivní niternost jsoucna. Samo bytí jsoucna je podle Neubauera subjektivní povahy.

„Nejen vědomí, nýbrž i skutečnost je nutno chápat hlouběji a zprostředkovaněji: skutečnost, jež má smysl a jež skrze pochopení tohoto svého smyslu zprostředkovává sebezpoznání, nemůže již být objektivní realitou v novověkém, vědeckém pojetí.“²⁸⁵ Základní aktivitou vědomí je reflexe, jakožto proces stále se prohlubujícího porozumění smyslu skutečnosti. Neubauer uvádí, že je reflexe odvozena z latinského *re-flecto*, tedy ohýbám znovu, otáčím, což navozuje spíše představu hermeneutického kruhu než statickou samodanost jasných a zřetelných obsahů mysli, jak ji vidí novověk. Je-li poznání podobno hermeneutickému kruhu interpretace, pak je poznání děním sebezproměny, které proniká stále hlouběji k „jádro věci“. Podobně navozuje slovo přemýšlení představu úsilí o poznání opakovaným zpřítomňováním přemýšleného. Skutečnost tak není vyloučena ze života subjektu, ale je předmětem jeho poznání, obsahem a smyslem jeho vztahu k sobě.

„Z toho plyne ontologický důsledek: skutečnosti musí náležet nitro, právě ono jádro věcí, které je vyjadřováno našimi myšlenkami, slovy a skutky. [...] Tento obsah skutečnosti je obsahem radikálně: není to cosi prozatímně skrytého, dočasně schovaného, co lze vytáhnout na povrch, tj. zvnějšnit, a tak

²⁸³ Z. Neubauer, „K Ricoeurově krizi subjektu“, *Kritický sborník* III, 1983, č. 1, s. 17.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁸⁵ Z. Neubauer, „Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu“, *Kritický sborník* III, 1983, č. 3, s. 30.

definitivně poznat. Obsah skutečnosti v ontologickém slova smyslu je takové povahy, že o něm přirozená zkušenost hovoří jako o plnosti: jsoouco (věci, slova, myšlenky, činy) je smyslu-plné, ne že by mělo nějaký určitý, definitivní smysl skrytý za jevovou stránkou a vyhmátnutelný či vyluštitelný jednou provždy. [...] Smyslu-plnost však ontologicky znamená, že žádný určitý smysl, zjevující se v aktu pochopení, skutečnost nevyčerpá, že jsoouco nelze beze zbytku vysvětlit, převést na poznatky.²⁸⁶ Náleží-li nitro skutečnosti, stejně jako náleží nitro poznávajícímu, je poznávající i poznávané co do povahy bytí sourodé. V žádném případě to však neznamena, že bychom o tom, co věci jsou, rozhodovali my, že by poznávání znamenalo promítání našich představ do věci. „Naše vlastní nitro není prostorem svévolného vzházení [...] sebe-pochopení není sebe-prosazením, nýbrž jeho přímým opakem.“ Poznání není prostředkem k prosazování sebe sama, či svých názorů na úkor skutečnosti. Takovému poznání by chybělo to podstatné – otevřenost k sebeproměně. Poznání však není ani beztvare obtiskování věci do poznávajícího. Poznáváme „tím lépe a dokonaleji, čím víc na jedné straně zapomínáme na sebe a oddáváme se zcela věci, ale na druhé straně, čím víc tak činíme osobitě a svébytně, nikoliv otrocky, řemeslně, mechanicky.“²⁸⁷ Jedinečnost a svébytnost vnitřního vhledu proniká jevovou stránkou přímo k jádru věci a z-jevuje skutečnost.

„Čeho dosahuje malíř kombinací nanášených barev, dosahuje spisovatel posloupností znaků a skladatel kombinací tónů. Poselství díla je přitom tím pravdivější a věrnější, čím více v těchto činnostech ustupují autorovy vlastní představy, záměry, zájmy, názory, postoje a projekty do pozadí, čím více je tak jeho ‚angažovanost‘ potlačena, ale přitom čím více prostoru je poskytnuto jeho jedinečnému, osobnímu mistrovství. Mohli bychom říci: čím více ustupuje do pozadí vše *subjektivní*, tím více se uplatní *subjektivita* – subjektivita samotné skutečnosti. Tím se také poznávající-tvůrce stává *skutečným subjektem*, tj. poddaným – tj. subjektem ve smyslu věci, služebníkem a vládcem pravdy, které svou vládou, svým mistrovstvím *slouží*, a přitom si tímto poznáním pravdu osvojuje, pravdu ‚ovládá‘ (srv. například ‚ovládat zeměpis‘).²⁸⁸ Služebná vláda přitom není výsadou mistrů, podobnou zkušenost udělá i žák, který si osvojí látku do školy, nebo zvládne nějaký tělocvičný úkon. ‚*Jsm*e tím víc, čím svobodněji a plněji věc sama skrze naši svébytnost promlouvá.“²⁸⁹ Naopak, čím méně předmět ovládáme, tím více si musíme vypomáhat mechanickými pomůckami, memorováním, či napodobováním. Vnější nápodoba však nevede k mistrovství ani k pravdě. Mistrovství i pravda vždy souvisí s jedinečností osobního náhledu, není plagiátem skutečnosti, ale jejím originálním pochopením a tvůrčím vyjádřením. Jsoouco se nám dává zprostředkovaně, skrze svobodnou a tvůrčí aktivitu subjektu.

V ontologii, která přisuzuje subjektivitu veškerému bytí jsoouca, spatřuje Neubauer alternativu ke skepsi a agnosticizmu, k nimž vede noetická krize novověkého pojetí subjektu a objektu.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 32.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 35–36.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 37.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 37.

Intenzitu, s níž Ricoeurovo myšlení Zdeňka Neubauera zasáhlo, dokládá i napsání dalšího Ricoeurovského textu – již třetího v roce 1982. Nese jméno „Metafora jako ontologický symbol“ a jedná se o úvahu nad knihou *La métaphore vive*, jež Paulu Ricoeurovi vyšla v roce 1975.²⁹⁰ Jak již bylo zmíněno výše, podle Neubauerových slov to bylo Ricoeurovo dílo, které jej nejvíce ovlivnilo.²⁹¹

Pokud se, tak jak zmiňuje Ricoeur, k subjektu i k poznání pravdy dostáváme zprostředkovaně, hrají zde důležitou roli také symboly. Neubauer uvádí, že symbol shrnuje mnohost zkušeností do zkušenosti jediné a tu zobrazuje tak, že zdůrazní její smysl. Takovými symboly jsou i symboly ontologické, jež se snaží vystihnout povahu bytí. Někteří myslitelé zahlédli povahu bytí v dynamických a neomezených symbolech *fysis* či *apeiron*, jiní v tvaru, stálosti a řádu čísel či částic *arithmos*, *atomos*. Obě tyto ontologické zkušenosti jsou protichůdné a tato protichůdnost podle Neubauera vykryštovala u Sókrata a Platóna do ontologického pojmu ideje jakožto označení pro pravé jsoucno. „Tajemství platónských idejí, procházejících dějinami myšlení, jakoby ztělesňovalo nevýslovnost a nevyjádřitelnost ontologické zkušenosti bytí, jež se zjevuje zároveň jako *peras* i jako *apeiron*.“²⁹² Samo pojmenování *idea* (*eidos*) – tedy vzhled, vid, podoba – naznačuje, že povaha bytí se „nachází v napětí mezi viděním (*idein*) a věděním (*eidenai*) a v jejich vnitřní jednotě, přístupné rozumové intuici (vhledu).“²⁹³ Neubauer spatřuje v ideji vrcholný ontologický pojem, který však neustále čelí hrozbě pojmového vyprázdnění, a tak si filosofické poznání nalézá další, nové ontologické symboly, jež jsou schopny oživit ontologickou zkušenost, která našla své vyjádření v idejích.

Podobným ontologickým symbolem jako ideje, jejichž pole povstávání rámuje protichůdné ontologické zkušenosti, jsou metafory. I ty zahrnují různé významy, těžiště smyslu však nespočívá v žádném z nich, „nýbrž právě v jejich vzájemném napětí. A stejně jako symbolu, také metafoře neporozumíme, ani když ji chápeme doslova, ani když ji ‚odinterpretujeme‘ co pouhý nezávazný, libovolný, významově neutrální a ‚informačně nulový‘ ornament. Její smysl se zjevuje pouze v prostoru *mezi* oběma ohnisky, mezi nimiž osciluje sémantické pole slova, namáhaného svým neobvyklým užitím. [...] Metafora zjevuje to, o co jde, právě v tajemném, ‚dialektickém‘ jest-a-není.“ Pravda vědění, která se pomocí symbolů a metafor konstituuje, spočívá podle Neubauera v usjednocení vlastní zkušenosti, umožňuje usebrání celku souvislosti co do smyslu.

Podobnou dialektickou povahu jako metafory, má i bytí samo. I ono je otevřeno protichůdným interpretacím a teprve v poli usjednocujícího odkazování jsme schopni zahlédnout věc samu i její smysl. „Metafora nám ukazuje jsoucno jako svébytný pohyb, znázorňuje tento pohyb posunem, přenosem významu, a vyzývá nás, abychom se ho účastnili pochopením, které uvádí smysl do téhož pohybu.“²⁹⁴

²⁹⁰ P. Ricoeur, *La métaphore vive*, Seuil: Paris 1975.

²⁹¹ Z. Neubauer, „Vozit sovy do Terama“, s. 50.

²⁹² Z. Neubauer, „Metafora jako ontologický symbol“, in: týž, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 129.

²⁹³ Tamtéž, s. 130.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 136, 139.

K zahlédnutí smyslu a povahy bytí nás přivádějí také mýty. „Smysl mýtu se totiž zjevuje právě uprostřed, mezi Skyllou alegorického výkladu a Charybdou masívní, dogmatické mytologie. Ke skutečnému smyslu mýtu – např. o prvním pádu, líčeném v 3. kapitole Geneze – nepronikneme, ani budeme-li jej považovat za jinotaj pro něco jiného, co by se dalo říci přímo a bez obalu, ani když jej budeme – jak tomu chce fundamentalistický fideismus – přijímat doslovně, jako reportáž o jisté události, která se prostě stala tak a nejinak. V obou případech se totiž mineme obecným, kosmickým významem onoho biblického příběhu a nedobereme se jeho závaznosti, která může být založena jen na vnitřním pochopení. Jak náboženská řeč, tak sny a věštby jsou mytické povahy a mluví jazykem symbolů. Není to ani projev naivity, ani výraz nějaké mimořádné tajemnosti toho, oč v takové řeči jde, na rozdíl od věcí prostých, obyčejných. Symbolická řeč není specifikum exotických zkušeností. Ani mýtus, ani sen nic nešifrují – naopak dávají zkušenost takovou jaká jest: jako nápodobu (*mimésis*) sebe sama, jako vztaženost (*analogia*) k sobě samotné.“²⁹⁵

V roce 1986 byly Neubauerovy ricoeurovské eseje shromážděny v publikaci *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, kterou vydala Edice Expedice.²⁹⁶ Kniha obsahuje tyto texty: P. Ricoeur „Krise subjektu v západní filosofii“, Z. Neubauer „K Ricoeurově Krizi subjektu“, „Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu“, „Metafora jako ontologický symbol“, „Filosofie víry“, rozhovor „O řeči, zjevení a ontologii“²⁹⁷ a ediční poznámku Karla Palka.

Kromě esejů, jež byly zmíněny již výše, je zde i jeden nový text s názvem „Filosofie víry“,²⁹⁸ v němž se Neubauer zamýšlí nad potenciálem Ricoeurova myšlení založit novou, křesťanskou filosofii.

Jak by křesťanská filosofie měla vypadat? Měla by podle Neubauera myslet skutečnost nikoli jako danost, nýbrž tak, jak ji představuje Zjevení: jako stvořenou a spasenou. Přiměřeným postojem ke skutečnosti je víra a nikoli vědění či skepse. Samo bytí totiž nemá povahu věditelnosti. „Bytí, jemuž je přiměřeným postojem víra, není ex definitione předmětem vědění, a nemůže proto o něm existovat nějaká nauka.“²⁹⁹

Taková křesťanská filosofie nebude považovat víru za žádný absurdní heroický výkon, nýbrž za základní a přirozený postoj ke světu. „Pro filozofii vycházející ze zkušenosti víry nemůže pravda

²⁹⁵ Tamtéž, s. 142.

²⁹⁶ Z. Neubauer, *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986. K vydání připravil Karel Palek.

²⁹⁷ Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 357 – Rozhovor s Paulem Ricoeurem, první verze rozhovoru, fol. 1. Rozhovor „O řeči, zjevení a ontologii“ vedl Neubauer během Ricoeurovy návštěvy v Praze na podzim roku 1980. [Z. Neubauer] „Po celou dobu vašeho pobytu v Praze jsem se těšil na kousek volné chvíle, kdy bych s vámi mohl osobně rozmlouvat o tom, jak rozumím vaší filosofii a do jaké míry závěry, které z ní vyvozují pro ontologii, jsou v intencích vašeho myšlení...“

²⁹⁸ Z. Neubauer, „Filosofie víry“, in: *týž, Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 84–112. Další otisk: Z. Neubauer, „Filosofie víry“, *PARAF* 1986, č. 4, s. 29–44.

²⁹⁹ Z. Neubauer, „Filosofie víry“, s. 30.

spočívat v definitivních poznacích a výpovědích, nýbrž musí být jistotou, která nás činí svobodnými jak od tenat fakticity a fatality, tak od zoufalství nad jeho pomíjivostí a klamností.“³⁰⁰

Výše uvedené aspekty nachází Neubauer v díle Paula Ricoeura, jež vychází z fenomenologie. Uvádí, že fenomenologie chtěla být přísnou vědou o obsazích lidského vědomí, fenomény však nejsou žádné obsahy vědomí, „vědomí je v každém fenoménu obsaženo jako celek; fenomén je jedinečným usjednocením lidského vědomí v porozumění.“³⁰¹ Porozumění je vždy porozumění smyslu. Smysl není možné vykázat z fenoménu samotného, ani však není možné smysl od fenoménu zcela oddělit. Smysl k jevenému fenoménu bytostně náleží.

Vnější projev porozumění je výklad smyslu, interpretace – svěbytný kulturní fenomén, který byl reflektován již v antice jako *ars interpretandi*. „Hermeneutika nebyla nikdy vědou (epistémé, scientia), nýbrž právě uměním (*techné, ars*). Vždy bylo totiž zřejmé, že smysl, který vykládá, není nikde předem dán jaksi nezávisle na výkladu: interpretace je vždy jedinečným tvůrčím výkonem.“³⁰² Proto lze dospět k protichůdným výkladům, ke konfliktu interpretací. Bytí se vypovídá mnohým způsobem, není možné jej vystihnout jedinou interpretací. Jsouco se ukazuje v plnosti, smyslu je vždy nadbytek – *le surplus de sens*, cituje Neubauer Ricoeura.³⁰³

Interpretace má bytostně jazykovou strukturu. „Ono Aristotelovo *to on legetai pollachos* je významné nejen oním *pollachos*, ale zejména pro ono *legetai*, tj. říká se, vypovídá se (francouzsky: *veut dire*): bytí se výsostně zjevuje v řeči, interpretace má bytostně jazykovou strukturu.“³⁰⁴

Neubauer připomíná význam Ricoerova díla *Živá metafora*, jež se zabývá dějinami metafor a ukazuje také bytostně metaforickou povahu jazyka. Jazyk je schopen vyjádřit skutečnost právě díky této své povaze, kterou může lingvistika považovat za vágnost a nedokonalost. Vyjadřuje skutečnost nejen tím, že ji označuje slovy, nýbrž tím, že v napětí a přenosu významů dává zahlédnout smysl věcí, jenž vzchází z interpretace. Ricoeur vyzývá k obnově důvěry v řeč právě v tomto bodě, který se nám může zdát zavádějící, protože smysl metafor není oddělitelný od jejího pochopení. Jsouco samo, dovozuje Ricoeur, nějak jest-a-není, jest ve smyslu jest-jako: jeho bytí je metaforické.³⁰⁵

Tato metaforičnost bytí se dotýká také pravdy. Nejde o to, že by byla pravda nejasná či nepřesná, ale o to, že neodkazuje na sebe samu, nýbrž zjevuje to, čeho je pravdou, podobně jako symbol či metafora. „Pravdu proto nelze definitivně dokázat: pravda je bezbranná vůči skepsi, pochybnosti a nevěře. Na druhé straně se však vždy znovu rodí a nabízí naší důvěře z nitra téže skutečnosti...“³⁰⁶ Taková pravda neomezuje vůli či myšlení, jsme jí poslušni nikoli ze strachu nebo touhy po odměně,

³⁰⁰ Tamtéž, s. 29.

³⁰¹ Tamtéž, s. 31.

³⁰² Tamtéž, s. 32.

³⁰³ Tamtéž, s. 34.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 36.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 40.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 40.

nýbrž proto, že jsme ji pochopili, osvojili si ji a příslušíme jí. Jsme za ni spoluzodpovědní. Jsme jejími svědky nikoli, když trváme na tom, že ji máme, ale pokud svědčíme v její prospěch. Pravda na nás není nezávislá. V tom se křesťanská filosofie odlišuje od scientismu, který je přesvědčený, že nás pravda nepotřebuje, je k nám lhostejná, a proto můžeme být my lhostejní k ní.

Dílo i osobní přátelství Paula Ricoeura přinesly Neubauerovi vydatnou intelektuální potravu a ovlivnily styl jeho uvažování na dlouhá desetiletí. Vedly jej k formulaci vlastní filosofické koncepce, kterou nazval ‚ontologická relevance subjektivity‘. Není snadné se v ní vyznat, náznaky se objevují v mnoha různých textech. Koncepti ontologické relevance subjektivity je možné nalézt v textu ‚O povaze bytí‘, který původně vyšel ve sborníku *Hostina* věnovaném památce Jana Patočky, jako 209. svazek Edice Expedice v Praze v roce 1985.³⁰⁷

Podle tohoto Neubauerova textu není poznání nikdy pouhou kumulací faktů. Každý nový poznatek se vztahuje k celku všech dosud získaných zkušeností, není samostatnou entitou, ale začleňuje se do struktury veškeré zkušenosti. Tato struktura pro člověka představuje logiku světa, smysl věcí. Pochopení smyslu věci není pouze čímsi ‚subjektivním‘ – sekundárním projevem psychických procesů člověka, nýbrž je bezprostředním zakoušením povahy bytí.

Subjektivita je nejpůvodnějším a nejpřirozenějším lidským prožitkem. Je základem naší přirozenosti. Člověk je subjektem a má povědomí, i když překryté vědeckým přístupem ke světu, že veškeré bytí je subjektivní povahy. Tento původní pocit, který může působit naivně, chce Neubauer povznést na ontologickou zkušenost. Naše pochopení není čímsi, co s povahou skutečnosti nespojuje, v pochopení smyslu se nám zjevuje věc sama. Takováto zkušenost pak dává důvěru ve smysluplnost bytí.

Určitá věc se nám vždy zjevuje v kontextu celku. Stejně jako poznatky není ani poznávaná věc oddělená od celku skutečnosti, nýbrž je do něj vrostlá sítí vztahů. Tento poukaz k celku není vnější, nýbrž vnitřní. Jednotlivé věci od sebe nejsou odděleny, nýbrž jsou vnitřně sjednoceny v celek smysluplných souvislostí. Tento celek smyslu není míněn metafyzicky jako předem daný smysl, nezávislý na konkrétních věcech. Vychází naopak z každého jednotlivého jsoucna, ve kterém vždy nově vzhází celek skutečnosti ve zjevnost.

To, jak se nám věci zjevují, i naše pochopení věcí, je tedy podobné (svou povahou sourodé) – v obou případech dochází k novému vzházení celku skutečnosti. Můžeme tedy říci, že vhléd (poznávání) odpovídá vzhledu (poznávanému). Podobné jsou si i v tom, že jsou reflexivní (sebevztažné) a transcendentní (překračují sebe sama).

Filosofické poznání je svou povahou subjektivní. Je založeno na osobním pochopení smyslu celku skutečnosti, na vnitřním náhledu smyslu. Vztahuje se skrze sebe k ostatnímu, usiluje o obrácení vlastního nitra skutečnosti ve zjevnost. Obrácením do nitra se zbavuje fascinace povrchem. Pohled na

³⁰⁷ Sborník byl o rok později vydán knižně v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, svazek 207, v Torontu. O důležitosti textu svědčí skutečnost, že byl později přetištěn ještě dvakrát, ve sborníku přednášek cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy Cesta za smyslem bytí a poznání* v roce 1988 a v roce 2001 ve sborníku Neubauerových textů *Smysl a svět*, jenž byl vydán u příležitosti předání ceny Vize 97 Zdeňku Neubauerovi. Blíže (viz) Z. Neubauer, ‚O povaze bytí‘, in: týž, *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Vize 97: Praha 2001, s. 15–39.) Z toho vydání vychází následující analýza.

povrch a nikam dál vede k postulování existence objektivní reality. Tato objektivita tvoří ontologické východisko scientismu, je základem novověké vědy, jakožto čistá danost bez niternosti a bez subjektivity. Objektivní poznání má definitivní povahu, využívá kvantitativní parametry a používá pouze vnějšíkovou kauzalitu. Z hlediska objektivitativy charakterizuje jsoucna pasivní výskyt a oddělenost od sebe navzájem i od celku.

V přirozeném světě oproti tomu charakterizuje jsoucna sebezpřekračující otevřenost (transcendence) a partnerská vztaženost k ostatnímu (relativita).

Pod vlivem novověké vědy došlo postupně ke ztotožnění objektivitativy a bytí jsoucna. Jsoucno přestalo mít v našich očích smysl a svébytnost, zůstal mu jen pasivní časoprostorový výskyt. Vznikl scientismus jakožto totální nárok vědy na úplné a definitivní poznání skutečnost a příslib spásy skrze vědu. Do scientismu jsou lidé uváděni povinnou školní docházkou, která je zbavuje přirozené zkušenosti. Namísto přirozeného světa nastupuje scientistický dogmatismus, případně skepse. Přirozený svět se stává pouhým zdáním. Z pohledu scientismu je věda poznáním, které je prosté jakýchkoli spekulací. Filosofie je tedy zbytečná.

V současné době dochází dle Neubauera ke krizi objektivitativy. Současná věda není schopna poskytnout bezrozporný obraz světa, objevily se pluralita teorií i epistemologické zvraty. Absolutní danost si objektivitativy může nárokovat pouze v určitém paradigmatu, jež tvoří základ dané objektivitativy. Představuje určitý způsob odpovědi na otázku po povaze bytí. Uvnitř paradigmatu tedy nemá tato otázka již smysl, a proto ji může scientismus (z hlediska scientistického paradigmatu) považovat za zbytečnou. Objektivitativy je relativní, přestože si její relativitu neuvědomujeme. Objektivitativy je tedy odvozená od přirozeného světa a nikoli naopak.

Objektivitativy nepředchází přirozený svět, ale je jeho plodem. Je výsledkem určitého pochopení světa, jeho projekcí. Povstala ze subjektivního poznání přirozeného světa. Subjektivní poznání je totiž reflexivní, umožňuje získat odstup od sebe sama, což je základním předpokladem ustavení objektivitativy. Protože je objektivitativy ustavená, nemůže mít ontologický nárok. Je však a má být vědeckou ctností.

Jak již bylo řečeno, povstává objektivitativy z přirozeného světa. Není tedy výsadou novověké vědy. Každá společnost a kultura si vytváří svou vlastní objektivitativy, jakožto prostor veřejného. Pomocí tohoto prostoru chápe daná společnost své místo v rámci celku skutečnosti, nachází své místo v kosmu. Každá společnost tudíž vytváří objektivitativy jedinečnou, která je tím pádem odlišná od objektivitativy jiného společenství.

Objektivitativy není absolutní danost, nýbrž námi vytvořený přístup ke světu, o nějž jsme povinni pečovat. Je to malá oblast řádu vydobytá na chaosu. Protože je vytvořená a vydobytá, musí být opečovávána – kultivována. Společenství kultivuje nejen svůj intelekt (vzděláváním) a estetický cit (kultura), ale také mravy, způsob obhospodařování země (kultivace) a vztah k božskému (kult).

Teprve věda prohlásila svou objektivitativy za nezávislou na lidském společenství. Domnívá se, že jsou přírodní zákony výrazem objektivitativy, nereflexuje, že je objektivitativy způsobem formulace těchto zákonů. Objektivitativy nepředchází naše soudy, nýbrž je jejich důsledkem.

Velké převraty vědeckých teorií ve 20. století postavily absolutní nároky scientistické vědy do otázky. Turbulentní vývoj pak často vyústil ve skepsi či agnosticismus a v rezignaci na hledání pravdy. Relativismus, který z toho plyne, je však mělký, stále se ještě pohybuje v ontologii povrchu. Stále ještě chápe skutečnost jako objektivní realitu, o které můžeme mít buď absolutní vědomost, nebo žádnou.

Tento bludný kruh může překročit filosofie, když nahlíží, že objektivita není absolutní, nýbrž povstává v aktu pochopení. Nemůžeme chápané od aktu pochopení oddělit, nemůžeme zapomínat na předpoklady, na kterých spočívá.

Filosofie nahlíží vztah přirozeného světa a objektivitu z obrácené perspektivy než scientismus: Přirozený svět není odvozený, nýbrž primární. Filosofická důvěra v přirozený svět není naivní, je vědomou reflexí našeho prožívání přirozeného světa. Filosofie neusiluje ani o mystické přivrácení k hlubině bytí, ani se neodvrací od mnohotvárné a plné zkušenosti subjektivitu k jasnosti a povrchnosti objektivní reality. Jejím cílem je citlivě a soustředěně vnímat sám proces vzcházení smyslu ve zjevnost. Tento proces není možné beze zbytku pochopit ani jednoznačně popsat, je však možné se jej bezprostředně účastnit skrze logos, tedy myšlením a řečí. I myšlení a řeč jsou totiž způsobem vzcházení smyslu ve zjevnost, jakkoli jsou všechny formulace povahy bytí vždy prozatímní a omezené.

Filosofie je péčí o přirozený svět, o jeho celistvost smysl a jednotu. Vždy znovu klade do otázky všechna naše absolutní tvrzení a konstrukce a umožňuje nám se z nich vymanit. Je formou péče o duši, nejen o naši vlastní, nýbrž o celý přirozený svět, neboť „duše je přirozeným pohybem všech věcí“, jak zní výměr Aristotelův. A za péči o přirozený svět, tedy skutečnost včetně nás samých, neseme zodpovědnost. „Za skutečnost, kterou nelze ani vidět, ani objevit, ani vymyslet, ale přesto poznávat naši bezprostřední účastí na ní – rozumějme: o veškeré skutečnosti se vpravdě rozhoduje v myšlení, řeči a konání každého člověka, neboť z nitra pochopení vzchází ve zjevnost celek jsoucna.“³⁰⁸

VII. 2. Subjektivní materialismus – tělesnost jako místo smyslu

S rehabilitací subjektivitu a důrazem na její ontologický rozměr úzce souvisí také pojem „subjektivní materialismus“. Vznikl údajně jako vtip, pokus obsadit neobsazenou filosofickou pozici, v protikladu k objektivnímu a subjektivnímu idealismu a dialektickému materialismu. Ať už je geneze jakákoli, pojem je výstižný.

Subjektivní materialismus v Neubauerově pojetí znamená odmítnutí objektivní reality i transcendentální subjektivitu novověku. Novověkou objektivitu kritizuje jako výsledek redukce živého, tělesného jsoucna na pouhý povrch, výskyt a formu (idolatrie fakticity), který považuje subjektivitu za nepříjemnou příměs, již se zbavujeme objektivní metodou. Tento postoj Neubauer prohlašuje za jednu z variant odvěké lidské touhy po absolutním, božském poznání. Odmítá také existenci transcendentální subjektivitu, lidské vědomí podle něj nestojí nad světem, neumožňuje od něj odstup. Racionalita není všemocná, není možné doufat, že vše je nebo bude vysvětlitelné rozumem. Skutečnost nemůže být ukazována předmětně, ale pouze reflexivně. Nemůžeme myslet věci tak, jak jsou, ale tak, jak se nám dávají.

³⁰⁸ Z. Neubauer, „O povaze bytí“, s. 39.

Novověk prohlásil subjektivitu za výhradně lidskou záležitost, příroda je nahlížena jako objekt, pasivní výskyt bez vědomí. Tím však novověký člověk ve svém důsledku popřel subjektivitu sebe sama – zabsolutněná subjektivita lidského vědomí se stala přeludem, čímsi objektivně nejsoucím, důsledkem fungování centrální nervové soustavy. V konečném důsledku je lidská subjektivita redukována na pseudojev způsobený chemickými reakcemi probíhajícími v našem organismu.

Neubauer přistupuje k subjektivitě zcela jinak. Chápe ji jako vědomé zakoušení bytí vlastního jsoouca, základní zkušenost a prožitek všeho živého, místo niternosti a vědomí. Je to prostor vzcházení vlastního bytí v jev, místo svébytnosti a smysluplné sebeproměny umožňující prožít plnost a sounáležitost s celkem bytí. Slovo *subjectum* podle něj původně znamenalo totéž co podstata, jedná se o latinský kalk z řeckého slova *hypokeimenon* – to, co leží pod (*sub-iacet*) – substrát. Pro tradiční ontologii je podstata zdrojem vlastního pohybu, jakožto spontánní, smysluplné, aktivní změny.

Subjektivita není záležitost čistého ducha, ale vždy je vázána na tělesnost. Jsoouco je tělem (ne však tělesem), živé bytosti jsou „svobodnými, autonomními projevy subjektivity samotné“.³⁰⁹ Tělesnost je bytí, které ze sebe sama vychází, překračuje se a proměňuje se, čímž dochází naplnění. Je také místem smysluplnosti – smysl je chápán jako tělesná plnost jsoouca.

Neubauerův materialismus nechápe hmotu jako mrtvý, poddajný a tvárný materiál, nýbrž smysluplnou přeměnu tělesnosti. On sám k tomu píše v dopise Ladislavu Kováčovi ze dne 17. 1. 1978: „Mé hluboké přesvědčení, že subjektivita je dimensí hmotného světa, mne paradoxně vskutku přibližuje ‚dialektickému a historickému materialismu‘ v silném významu těchto slov, abstrahovanému od svých idealistických kořenů a ideologického bytování, za předpokladu, že subjektivitou nebudeme rozumět ducha, hmotou *res extensa* a světem prostorový konstrukt fungující v čase.“³¹⁰

Není znám žádný Neubauerův text, který by byl subjektivnímu materialismu přímo věnován.³¹¹ Narážíme zde na podobný problém jako u Neubauerovy koncepce eidetické biologie – nemáme k dispozici žádné systematické pojednání, jež by se tématem koherentně zabývalo a nezbyvá než destilovat informace z celé palety textů věnovaných nejrůznějším tématům. Mnohé nalezneme v eseji „O povaze bytí“ a v ostatních esejích inspirovaných Paulem Ricoeuirem, které byly analyzovány výše.

Je dobré připomenout také stať „Dvě přízemní meditace“ otištěnou v roce 1985 v *Kritickém sborníku*.³¹² Její první část je nazvána „Chvála mateřštiny“ a zabývá se způsobem, kterým se tělesnost a smysl projevují v jazyce. Mateřský jazyk není podle Neubauera jazyk naší biologické matky, nýbrž jazyk matky archetypální – Matky Země. Je to jazyk určitého území, lidí, kteří jej obývají, jejich kultury, škol, je to řeč prožívané zkušenosti. Mateřský jazyk je jazyk vtělený a představuje skutečnost

³⁰⁹ Tamtéž, s 47.

³¹⁰ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 155.

³¹¹ Někteří pamětníci zmiňují existenci asi dvacetistránkového spisu Zdeňka Neubauera věnovaného přímo jmenovitě subjektivnímu materialismu. Dosud se jej však nepodařilo dohledat a je otázka, zda se nejedná o text „O povaze bytí“, který se otázkou subjektivity zabývá.

³¹² Z. Neubauer, „Dvě přízemní meditace“, *Kritický sborník V*, 1985, č. 3, s. 1–11. Mírně upravená verze dvou úvah z textu „Svatojánský výlet“, ve sborníku *Laudatio R.P.* věnovanému Radimu Paloušovi k šedesátinám.

našeho vtělení. Slova v mateřštině jsou vždy spojena s konkrétními zážitky, s původní zkušeností. Zpřítomňují celé komplexy situací, se kterými jsme se setkali. Mateřština nám otevírá přístup k pokladnici vlastních vzpomínek. „Právě tyto zážitky, nespojité útržky prvotní zkušenosti, jsou vlastním obsahem výroků v mateřštině: nebyloť ještě pojmových škatulek v mateřštině v době, kdy jsme si mateřský jazyk osvojovali. [...] hutná, konkrétní tělesnost, jak jsme ji celou svou bytostí sáli, v nás stále trvá“ a je uložena právě v mateřském jazyce.

Obsahy konkrétních zážitků pak představují jádro pojmů, „živého smyslu slov“. Kromě tohoto jádra existuje také ‚cytoplazmatická periferie‘ pojmů, která jako améba „oblévá svět vychlípeninami své dráždivé a vnímavé ‚membrány‘. Vibracemi eidetických variací těchto svých vychlípenin vyhmatavá každá taková ‚améba‘ významy slov a ‚panožkami‘ svých metafor se přemísťuje po zkušenosti.“³¹³

Různé jazyky si mohou být podobné například fonetikou nebo gramatikou, tedy svými formálními stránkami, případně běžně užívanou slovní zásobou. Je to však jen povrchní podobnost, která umožňuje povrchní naučitelnost, která ovšem nesouvisí s esencí jazyka. Ta se zjevuje „nejzřetelněji v mateřském vztahu každého jazyka ke svým vlastním dětem“.³¹⁴

Pokud se učíme cizí jazyk, překračujeme hranice jiného světa, „jde o mysterijní zasvěcení, jímž člověk podstupuje riziko sebepřetvoření. Avšak nepodstoupí-li tuto proměnu, zůstanou jeho znalosti povrchní: mnohotvárnost světů, k nimž vede ‚brána jazyků‘, mu zůstane uzavřena – tak jako modernímu turistovi.“³¹⁵

Druhá část je nazvána „O pomněnkách“. Pomněnka bahenní – krásná nevinná květina vyrůstající z bahna, podobá se v tom, píše Neubauer, východnímu symbolu lotosu, jehož květ také povstává z hlubin bažiny. Vzniká a roste přetvářením kalu a hniloby. Barva pomněnky je modrá, stejně jako je modř barvou mariánskou. „Celá tato oblast představ je v křesťanství spojena s vírou ve zrození Boha z ženy a v jeho vzkříšení z hrobu. Vyjadřuje se tu hluboká zkušenost, že sama temnota hmoty vykvetá ve světlo. Hmota není pouze osvětlována zevně: světlo lze z ní přímo vykřesat, vyvolat z jejího nitra. Hmota se sama proměňuje ve světlo, kdykoliv z ní vyšlehne plamen, který ji spaluje: v utrpení, bolestech a sebevydání se tělesnost mění ve svůj opak. To je symbol všech zápalných obětí a celopalů, to je též symbol Matky sedmibolestné. Květ je pak ztělesněním a zároveň zjemněním hrubé, živelné dialektiky temnoty a světla, jejím biologickým uskutečněním. Květ je symbolem zjevnosti nitra.“³¹⁶ V květu se z látkové amorfnosti rodí řád, k čemuž dochází organicky, vnitřním rozlišením. Jedná se o Portmannův vlastní jev, živá bytost v něm dochází sebevyjádření. Řád není hmotě vtiskován zvenčí, tělesnost není žádnou pasivní hlinou. Řád se rodí uvnitř. Tento proces Neubauer nazývá „genetickou exformací“ – vzházení ve zjevnost. Zatímco nápady k nám přicházejí zvenčí jako inspirace, pravda se

³¹³ Z. Neubauer, „Dvě přízemní meditace“, s. 2–3.

³¹⁴ Tamtéž, s. 6.

³¹⁵ Tamtéž, s. 5.

³¹⁶ Z. Neubauer, „Dvě přízemní meditace“, s. 7, 8.

rodí v našem srdci. Zjevujeme ji pak v myšlení, slovech i skutcích. Pravdu nepřebíráme odnikud zvenčí. To, co vyznáváme a konáme, pramení z nás a neseme ze to zodpovědnost.

Analogií může být protiklad *logos – métér*. *Logos* přichází do světa zvenčí. *Logos* souvisí s obecnou poznatelností a srozumitelností, je symbolem mezilidské komunikace, *métér* je symbolem našeho lidského údělu. Archetypální vztah a napětí mezi *logos – métér* se odráží v symbolice Marie a Krista, kdy Kristus je kosmický a vševládny *pantorkator*, zatímco Marie je symbolem naší tělesné sounáležitosti se zemí. „Země se na každém místě jedinečně stýká s nebem na obzoru. Proto je tolik mariánských poutních míst, kdežto kristovských je poskrovnu – jsou-li vůbec nějaká. Christos-logos je stále týž, Marii však náleží místní jména, Marie hostýnská, levočská, turzovská, lurdská, čenstochovská... – k pohoršení protestantů a posměchu racionalistů. A současný sekulární člověk „kosmického světověku“, jemuž je doslova *vsechno jedno*, už vůbec to obojí nerozliší: že Logos je jeden, kdežto země je mnohá.“³¹⁷

Marie bývá označována za Prostřednici všech milostí, *mediatrix omnium gratiarum*. Skrze Marii se setkáváme k Kristem. „S Ježíšem se nelze setkat přímo, stejně jako se nesetkáváme bezprostředně ani sami se sebou.“ Vše je nám dáno skrze naši vlastní tělesnost, i naše poznání pochází zevnitř, skrze naši vlastní sebeproměnu. Ani spása k nám nepřichází zvenčí, nýbrž je velkým dílem sebeproměny. „To je ten tajemný proces, v němž samotný náš vnitřní zmatek, naše nedokonalost, amorfni nijakost a hříšnost ‚transmutuje‘ pod sluncem Boží Pravdy v květ dokonalosti těla proměněného.“³¹⁸ Proto jsou největšími křesťanskými svátky Vánoce a Velikonoce – Kristovo narození a vzkříšení představují vzejití Boha z nitra hmoty, zatímco Zvěstování se slaví jen okrajově a stvoření vůbec.

Neubauerovy ricoeurovské texty vycházely od roku 1983 v samizdatovém *Kritickém sborníku*.³¹⁹ Jejich přehled, doplněný i o ostatní texty, jež byly Neubauerovi v tomto periodiku uveřejněny, je uveden v Příloze B. V této souvislosti nelze opomenout zásadní podíl Karla Palka (známého také pod pseudonymem Petr Fidelius), redaktora a později editora *Kritického sborníku*.³²⁰ Konečná verze mnoha Neubauerových esejů vznikla po debatách s ním, Palek se textům velmi pečlivě věnoval, verze otištěné v *Kritickém sborníku* je možné považovat za referenční.

³¹⁷ Tamtéž, s. 7.

³¹⁸ Tamtéž, s. 9.

³¹⁹ Původně samizdatový časopis, vznikl na jaře roku 1981 jako platforma pro soustředění roztroušeně kolujícího samizdatu, v reakci na nedostatek příležitostí pro uplatnění kritického hodnocení v prostředí normalizace. Zaměřoval se na literární a jazykovou kritiku, filosofii a reflexi uměleckých projevů. Finančně byl podporován z Francie, pomoc organizoval básník Pierre Emmanuel. Podobným pokusem byl časopis *Spektrum*, který však neměl dlouhého trvání. *Kritický sborník* přetrvál i změny, od roku 1990 byl vydáván oficiálně nejprve jako čtvrtletník, pak jako ročenka. Vycházel až do roku 2001.

³²⁰ K Palkově práci na *Kritickém sborníku* blíže (viz) P. Fidelius, *Kritické eseje*, Torst: Praha 2000.

VIII. V paralelní polis

VIII. 1. Kecanda a Kampademie

Období takzvané normalizace na počátku sedmdesátých let hluboce zasáhlo českou společnost. Zdeněk Neubauer výstižně zachycuje tehdejší atmosféru: „Po invazi se totiž všechno zastavilo. Přitom vůbec nejde jenom o to, že mnozí byli vyhozeni, pronásledováni atd. Já například vyhozen nebyl. Nejhorší na tom bylo něco jiného: jako by najednou všechno přestalo mít smysl. Veškerá vědecká práce ztratila svůj elán a místo něj nastoupila divná, bezvýhodná nicota. (Mluvím teď o období před vznikem Charty 77, potom se jakási alespoň sublimovaná podoba něčeho, co dávalo smysl, přece jen objevila.)“³²¹

Rušily se časopisy, střední i vysoké školy opustilo mnoho učitelů a studentů. Jan Patočka odešel roku 1972 nuceně do důchodu. Jednou z výjimek byl matematik ruského původu Miroslav Katětov, natolik známý v Sovětském svazu, že se univerzita neodvážila jej vyhodit. Jeho střední semináře probíhaly bez přerušení, často také s účastí Zdeňka Neubauera.

Zpětná interpretace normalizačního období však nemusí být nutně jen negativní. V rozhovoru z roku 2010 Neubauer uvádí: „My jsme si nakonec našli natolik smysluplnou náhradu za běžnou vědeckou činnost, která nám byla znemožněna, že si nemůžeme stěžovat na ztrátu času. My jsme ho naopak získali, takže dnes můžeme říct: zaplat' pánbůh za to všechno! Jediné, co se tehdy dalo udělat, bylo totiž přestat ‚dělat vědu‘ a začít myslet.“³²²

Vzniklo mnoho bytových seminářů. Motivaci jejich účastníků popisuje Lenka Karfíková: „Normální hodnoty a cíle, jako třeba možnost realizovat se ve svém zaměstnání, tehdy nefungovaly. Všichni jsme počítali s tím, že budeme pracovat jako topiči nebo uklízečky. Proto bylo třeba najít smysl někde jinde. A zde se najednou objevila možnost založit svůj život na přemýšlení, problematizování a racionální úvaze. [...] Filosofie pro nás nebyla jenom nějaká formace [...] byl to jiný, alternativní způsob života.“³²³

Zdeněk Neubauer se aktivně účastnil několika dlouhodobých filosofických bytových seminářů: nejprve v tzv. Kecandy (1970–1977) a posléze na ni navazující tzv. Kampademie, pojmenované podle Všehrdova mlýna na Kampě, kde se v bytě Radima Palouše již od roku 1974 účastníci setkávali každé druhé pondělí.³²⁴ Liché pondělky byly současně vyhrazeny přednáškám konaným v bytě u Havlů na tehdejších Engelsově nábřeží.

³²¹ M. Bendová (ed.), *Filosofie v podzemí. Filosofie v zázemí*, Nomáda: Praha 2013, s. 36.

³²² Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 285.

³²³ M. Bendová (ed.), *Filosofie v podzemí...*, s. 36–37.

³²⁴ Zatímco Kecanda byla otevřeným živým společenstvím, které čerpalo z kontinuity od 60. let (ekumenický seminář v Jirchářích, marxisticko-křesťanský dialog), Kampademie se oproti tomu jeví daleko více jako uzavřený klub, skupina důvěrných přátel.

První ze seminářů, Kecanda, se ustanovil na přelomu let 1969 a 1970. Nad společnou četbou a komentováním textů se scházela menší skupina zájemců nejprve v Jirchářích, poté na Břevnově a od roku 1972 ve vile Brázdových na Vinohradech. Během břevnovské fáze přibyl mezi účastníky také Zdeněk Neubauer, kterého přivedl Tomáš Halík.³²⁵ Vinohradských setkání se účastnili mimo jiné Dan Drápal, Tomáš Halík, Zdeněk Kratochvíl, Daniel Koupa, Jiří Němec, Martin Palouš a Jan Sokol. Textem, na který se skupina obzvláště soustředila, se stal Nietzscheho *Also sprach Zrathustra*,³²⁶ který podle Halíkových vzpomínek přečetli a komentovali celkem třikrát. „Kecanda však znamenala nejen hlubokou intelektuální formaci, ale měla i své vyzářování duchovní a politické. Tvrdím, že také duchovní a morální klima v kruzích pražské katolické inteligence by bez tohoto místa dlouholetého dialogu (nejen vzájemného dialogu účastníků semináře, ale zejména pokusu poctivě zdvihnout rukavici, kterou Nietzsche hodil křesťanstvu na prahu našeho století) bylo podstatně chudší, a český katolický disent by těžko mohl zvládnout tu úlohu, kterou pak sehrál v pestré koalici skupin odporujících totalitnímu režimu. Právě v okruhu tohoto semináře uzrál jeden z pramenů hnutí Charta 77.“³²⁷ Po zformování Charty se Kecanda přestala scházet, ale z jejích členů se koncem sedmdesátých let postupně ustavil další seminář nazvaný Kampademie.

Kampademie se setkávala nejprve v bytě Kroupových, po narození jejich dítěte se konání přesunulo do Všehrdova mlýna na Kampě (odtud název Kampademie), kde bydlela rodina Paloušových. Společných čtení Platóna se účastnil také Martinův otec Radim Palouš i další: Zdeněk Kratochvíl, Ivan M. Havel, Zdeněk Neubauer, Tomáš Halík, Pavel Bratinka, jako jediná žena byla do společenství přijata Helena Weberová. K hostům patřil také Václav Benda a Josef Zvěřina. V roce 1989 se většina členů skupiny zapojila do revolučních aktivit.³²⁸

Další ustavenou skupinou byla takzvaná Okcidentologická společnost, kterou založil Zdeněk Neubauer spolu s Martinem Paloušem a Helenou Weberovou. Společnost se scházela pravidelně nad četbou klasiků – Homéra, Vergílie, Hésioda, Danta, Shakespeara či Goetha.³²⁹

Se dvěma blízkými přáteli z okruhu Kampademie, Ivanem M. Havlem a Martinem Paloušem podnikl Zdeněk Neubauer v červnu roku 1982 na první pohled docela obyčejný výlet, který však měl pro všechny tři účastníky neobyčejný význam. Všichni tři byli čerstvě zaměstnáni v oddělení intelektuálních dělníků a domácích programátorů výrobního družstva Meta, v takzvané „stoosmnáctce“.³³⁰ Výlet byl neobyčejný již tím, že jej mohli podniknout ve všední den, neboť domácí

³²⁵ T. Halík, „K dějinám Kecandy aneb Předchůdcové Akademie“, in: I. M. Havel (ed.) *Bytí je vlnobití: gratulovník k 80. narozeninám Radima Palouše*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2004, s. 10.

³²⁶ M. Palouš, *Stopy v písku*, Koduček: Praha 2022, s. 22.

³²⁷ T. Halík, „K dějinám Kecandy aneb Předchůdcové Akademie“, s. 11.

³²⁸ Bližší informace o Kampademii (viz) D. Kroupa, *Dějiny Kampademie*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010.

³²⁹ M. Palouš, *Stopy v písku*, s. 28.

³³⁰ Zdeněk Neubauer se do Mety dostal na pozvání Ivana a Martina, kteří zde již pracovali (Martin Palouš od roku 1980 a Ivan M. Havel od února 1981). Neubauer byl dlouhodobě nespokojen na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, měl stále větší problémy a nebyl mu umožněn žádný profesní rozvoj ani postup. Do Mety nastoupil s ulehčením. Bližší informace viz kapitola IX. 1.

programátoři měli volnou pracovní dobu. Pro tři přátele to byla výzva užít si svobody a zároveň vnímat cokoli, co přichází, jako oslovující zjevení smyslu. „Ale proč hledat nějaký cíl? Právě osvobození od konkrétního cíle nás naplňuje očekáváním překvapivých zážitků, byť drobných a zdánlivě nesouvisejících, a my se budeme ubírat otevření jejich hlubšímu významu a hledat jejich skrytý společný jmenovatel.“³³¹ V rozhovorech, které mezi sebou na výletě vedli, se odráželi mnohá témata, která je i okruh jejich přátel zaměstnávala a představovala lákavou alternativu k šedi oficiálního vědeckého diskurzu tehdejšího Československa. Svatojánský výlet trojice jednak písemně zaznamenala formou společných vzpomínek do společné knihy³³² a výlet na svatého Jana byl také v následujících letech podnikán opakovaně.³³³ Pestrost svých prožitků neváhali výletníci podpořit užitím prostředků, jež jim k tomu přišly vhodné.³³⁴

S Kampademií úzce souvisí také korespondence rodiny Václava Havla (a s ní i Zdeňka Neubauer a dalších osob) s Václavem Havlem během jeho uvěznění v letech 1979 až 1983.³³⁵ Havlovy dopisy jsou známy jako *Dopisy Olze*,³³⁶ méně známé jsou dopisy z druhé strany, které nejprve přicházely od manželky Olgy, ale postupně do nich více a více vstupovali také další aktéři, především Václavův bratr Ivan. „Ahoj Věno, tak se mi zdá, že se opět po nějaké době budu muset věnovat korespondenci s Tebou, abys nám tam duševně nezakrnl [...] Budeš, předpokládám vymýšlet nové hry a věnovat se hlubokým filosofickým úvahám. Občas napiš, co jsi vymyslel. Já Ti zas občas napíšu třeba o nějakých zajímavých knížkách, které jsem četl,“ píše Ivan bratrovi 15. června 1979.³³⁷

³³¹ I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, *Svatojánský výlet*, Malvern & B. Just: Praha 1999, s. 7.

³³² I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, „Svatojánský výlet“, in: I. M. Havel – M. Palouš (ed.) *Laudatio R. P.: Radimu Paloušovi k šedesátinám*, Edice Expedice, sv. 196, Praha 1984, s. 68–238. Obsahuje vzpomínkovou prózu „Svatojánský výlet“ a příspěvky: M. Balabán, „Ubi es“, E. Kohák, „O věku výchovy“, L. Hejránek, „Tolerance dnes a zítra“, M. Rejchrt, „Bude vám přidáno“, V. Benda, „Dopis místo úvahy“, D. Kroupa, „Věda, filozofie a náboženství“, T. Halík, „K psychologii mravního jednání“, J. Zvěřina, „Technika – komunikace – kultura – víra“.

Samostatné vydání:

I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, *Svatojánský výlet*, Nové cesty myšlení: Praha 1985.

Další vydání:

I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, *Svatojánský výlet*, Malvern a Just: Praha 1999.

³³³ I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, „Svatojánský výlet II“, in: I. M. Havel (ed.), *Bytí je vlnobití: gratulovník k 80. narozeninám Radima Palouše*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2004, s. 205–247.

³³⁴ „A pak, svatojánské výlety taky bývaly spojeny s výlety do čtvrté dimenze. [...] Protože psilocybin to celé ještě trochu zintenzivňuje. Víš, co vnímat. Výlet do čtvrté dimenze s lysohlávkou jsme dělali i v interiéru, většinou na masopustní úterý. Ale poté, co jsem zažil, co je vstup do čtvrté dimenze v přírodě, tak už bych to nikdy v interiéru nedělal. [...] Ale jakmile zažiješ, co to je, když ‚to‘ pustíš ven a necháš svět roztančit a prostě vstoupíš do toho světa – už jen koukáš. To je to tajemství svatojánské noci... Jednou nám taky Vašek na Hrádečku nabídl lysohlávkou a pro mě to byl velký zážitek. [...] Barevný obrázky z návštěvní knihy z Hrádečku jsou toho roku plný houbiček.“ Neubauer, Z. & Putna M.C.: „Když píšu, je to výrazem toho, že jsem něco zahlídl. Rozhovor o svatojánském výletě a o Kampademií, o dopisech z vězení a o dopisech do vězení, o *Consolatio philosophica* a o Hrádečku, a taktéž o katolicismu, lysohlávce či Tolkienovi.“ Blíže (viz) Z. Neubauer, *Consolatio philosophiae hodierna*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010, s. 40.

³³⁵ Havel byl zatčen 29. května 1979 v rámci zátahu na VONS, byl držen ve vazbě a v říjnu odsouzen na čtyři a půl roku nepodmíněně. V únoru 1983 mu byl výkon trestu ze zdravotních důvodů (zápal plic) přerušen. Ve vyšetřovací vazbě v Ruzyni (červen až prosinec 1979) si mohl Havel psát s více lidmi, během uvěznění v Heřmanicích a na Borech (leden 1980 až únor 1983) již pouze s nejbližšími členy rodiny.

³³⁶ V. Havel, *Dopisy Olze*, Spisy 5, Torst: Praha 1999.

³³⁷ I. M. Havel a kol., *Dopisy od Olgy*, Knihovna Václava Havla: Praha 2011, s. 28, 29.

Ivan posílal bratrovi úvahy o širokém spektru témat, která jej postupem času zaměstnávala. Patří sem kvantová fyzika, Douglas Hofstadter, Ilya Prigogine, Martin Heidegger, Emanuel Lévinas a další. Jeho intelektuální exkurze zůstávaly zpočátku bez odezvy, ale poté, co Václava Havla přeložili do věznice v Heřmanicích, chytl se na nahozenou udici a postupně začal rozvíjet své vlastní úvahy o zjevování řádu světa, hledání smyslu a odpovědnosti. Do dialogu postupně vstoupili i další členové Kampademie, včetně Zdeňka Neubauera. Jeho průlom do korespondence proběhl poněkud dramaticky: „[...] přišel za mnou Ivan a povídá: Poslouchej, já dostávám takový divný dopisy od svého bratra. On se nějak dal na filosofii nebo co a já nevím moc, co s tím. Nemohl by sis to přečíst a dát mi k tomu nějaký rady? – No, já nic zlého netušil, napsal jsem Ivanovi takové štěky a přihrávky v domnění, že on si opravdu láme hlavu, jaká moudra bratrovi napsat do vězení. Takže to bylo míněno spíše jako taháky pro Ivana, ve kterých jsem se nijak neostýchal. [...] Jenže Ivan to prostě vzal, opsal a poslal. Tím způsobil, že Vašek se z toho psychicky zhroutil, protože si najednou uvědomil, že je úplnej blbec a že nic takového jako filosofii neměl podnikat...“³³⁸ Slovy Václava Havla: „Ivanův dopis dovršil zhoubné dílo: brilantní, hluboké a přitom stručné poznámky Zdeňka N. k mým prvním dopisům o divadle ve mne vyvolaly totální zhnusení z mých úvahových dopisů: začly se mi najednou jevit jen jako neskutečné rozžvatlávání banalit.“³³⁹ Jejich písemný „rozhovor“ však pokračoval, oba hledali paralely mezi Havlovou zkušeností „absolutního horizontu bytí“ a Neubauerovou koncepcí „ontologie subjektivity“. V dopisech z posledního období (druhá polovina roku 1982 a rok 1983) se Neubauer stal nikoli již jen citovanou osobou, ale v podstatě třetím partnerem korespondence mezi oběma bratry. Havel pak dokonce požádal Neubauera o napsání úvodu k vydání svých *Dopisů Olze*, a to dokonce ještě z vězení, prostřednictvím dominikánského řeholníka Dominika Duky.³⁴⁰ Vzniklá esej *Consolatio philosophiae hodierna* byla pak skutečně spolu s Havlovými dopisy otištěna.³⁴¹

Participace na dopisech Václavu Havlovi nebyla jediná Neubauerova vězeňská korespondence. V letech 1980 až 1983 si dopisoval se svým uvězněným švagrem, Václavem Bendou. Tato korespondence také vyšla knižně.³⁴²

³³⁸ Z. Neubauer – M. C. Putna, „Když píšu, je to výrazem toho, že jsem něco zahlíd. Rozhovor o svatojánském výletě a o Kampademii, o dopisech z vězení a o dopisech do vězení, o *Consolatio philosophica* a o Hrádečku, a taktéž o katolicismu, lysohlávce či Tolkienovi“, in: Z. Neubauer, *Consolatio philosophiae hodierna*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010, s. 48.

³³⁹ Dopis Václava Havla z vězení V113 ze dne 30. ledna 1982. Blíže (viz) I. M. Havel a kol., *Dopisy od Olgy*, Knihovna Václava Havla: Praha 2011, s. 17.

³⁴⁰ Blíže (viz) I. M. Havel a kol., *Dopisy od Olgy*, Knihovna Václava Havla: Praha 2011. M. C. Putna, *Česká katolická literatura 1945–1989*, s. 677–683.

³⁴¹ Úvodní studie Sidonia (Zdeňka Neubauera) k šestnácti dopisům Václava Havla z vězení Plzeň Bory, léto 1982. Blíže (viz), Z. Neubauer, „*Consolatio philosophiae hodierna*“, in: V. Havel, *Šestnáct dopisů. Dopisy Olze, díl II*, Edice expedice, sv. 157, Praha 1983, s. 1–35.

Další vydání:

Z. Neubauer, „*Consolatio philosophiae hodierna*“, *Studie* (Řím) 1983, č. 87–89, s. 209–230.

Z. Neubauer, „*Consolatio philosophiae hodierna*“, in: V. Havel – Sidonius, *Výzva k transcendenci – Consolatio philosophiae hodierna*, Edice Rozmluvy: Londýn 1984, s. 55–76.

Z. Neubauer, „*Consolatio philosophiae hodierna*“, Venkov, 1987, sešit XIII. [Strojopis, samizdat.]

Z. Neubauer, *Consolatio philosophiae hodierna. K šestnácti dopisům Václava Havla*, Sešity knihovny Václava Havla 2010/3, Praha 2010. Dvojjazyčná česko-anglická verze, doplněná rozhovorem mezi Zdeňkem Neubauerem a M. C. Putnou.

³⁴² Z. Neubauer, *Cenzurováno: dopisy Zdeňka Neubauera Václavu Bendovi do vězení (1980–1983)*, Knihovna Václava Havla, Praha 2013. Jedná se o soubor dopisů, které napsal Zdeněk Neubauer v letech 1980 až 1983 do vězení svému švagrovi Václavu Bendovi, s předmluvou M. Palouše.

VIII. 2. Symposia na Hrádečku

Kontakt mezi Zdeňkem Neubauerem a Václavem Havlem neustal ani po Havlově propuštění v roce 1983. Havel se po propuštění z vězení připojil ke Kampademii. V osmdesátých letech (1983 – 1989) se Kampademie potkávala jednou ročně na týdenních symposiích v obci Hrádeček, na chalupě Václava Havla. Na pořadu dne byla filosofická četba a rozpravy. Ve fotokopiích návštěvní knihy Hrádečku³⁴³ se dochovaly mnohé informace týkající se symposií a témat, jimž se skupina přátel věnovala. V mnohých případech se jedná o motivy, které byly v Neubauerově myšlení velmi živé, a to daleko nad rámec Kampademie:

V roce 1983 se symposium konalo 28. 6. – 1. 7., hlavními tématy byl chiasmus, věčnost a nesmrtelnost, ontologie subjektivity, živá metafora a symbolika tarot. Zdeněk Neubauer označil v zápisu do pamětní knihy Hrádečku toto první setkání za „světovou událost“ (*eine weltoffenbarende Versammlung* = setkání otevírající svět). Ivan Havel připsal: „nezapomenutelných 72 hodin téměř nepřetržité filozofické debaty na Hrádečku.“

O rok později proběhlo setkání od pondělí 25. 6. do čtvrtka 28. 6. 1984. Zdeněk Neubauer zde hovořil o povaze bytí, k dalším tématům patřila mimo jiné řeč přirozeného světa a její časy, způsoby poznání, diskuze nad textem „Člověk bez skrupulí“ od Václava Bělohradského a referát Václava Havla o politice a svědomí.

Třetí symposium následovalo o rok později, od pondělí 24. června do čtvrtka 27. června 1985. Zdeněk Neubauer zde například přednášel o základech astrologie, pamětní kniha je vyzdobena četnými kresbami houbiček.

Následující symposium (24. až 26. června 1986) hovořil Zdeněk Neubauer o pojetí času u Davida Bohma a o „morfontologii“. Debatovalo se také nad Havlovou hrou *Pokoušení*.³⁴⁴ V pamětní knize je uvedena fotografie, na níž Zdeněk rozmlouvá s Pavlem Bratinkou na cestě k Hrádečku. Výřez z fotografie je v pamětní knize uveden v koláži se známou, nápadně podobnou fotografií (ze *Spieglu*), na které je zachycen Martin Heidegger při rozhovoru s Rudolfem Augsteinem; „Nám snad zbývá věnovat svoji námahu tomu, abychom budovali úzké stezky přechodu, jež by vedly o kousek dál.“

VIII. 3. Paralelní polis a Paraf

Paralelní polis je politicko-společenský koncept, který popsal Václav Benda ve stejnojmenném textu z roku 1978. Podnětem mu byla situace, do níž se disent dostal po uveřejnění Charty 77. Kolem Charty se organicky začaly tvořit různorodé společenské struktury, jež v mnohém přebíraly funkce struktur oficiálních. „Většina struktur vážících se tak či onak k životu obce (tj. životu politickému) funguje buď zcela nedostatečně, nebo dokonce škodlivě. Navrhují proto, abychom se spojili v úsilí o postupné vytvoření paralelních struktur, schopných alespoň v omezené míře suplovat chybějící obecně prospěšné a nezbytné funkce: tam, kde to jde, je třeba využít i existujících struktur a ‚humanizovat je‘.“³⁴⁵

³⁴³ D. Kroupa, *Dějiny Kampademie*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010, s. 61–69.

³⁴⁴ Blíže (viz) M. Palouš, *Stopy v písku*, s. 89–107.

³⁴⁵ V. Benda, *Noční kádrový dotazník a jiné boje*, Agite/Fra: Praha 2009, s. 59.

Paralelní struktury usilovaly o činnost především na poli kultury a školství („jestliže příslušníci operativy StB znají jménem mé 1–9 let staré děti, nemohu si dělat přílišné iluze o jejich oficiálních studijních možnostech“³⁴⁶), budovaly však také paralelní informační systém, jehož cílem bylo průběžné šíření svobodných informací mezi disent a sympatizanty.

Jednalo se o pozoruhodné množství tiskovin. Podle údajů knihy *Česká samizdatová periodika 1968–1989* vycházelo letech 1970 až 1989 na sto padesát českých samizdatových časopisů. K hlavnímu rozvoj publikační činnosti došlo s postupným uvolněním režimu v druhé polovině osmdesátých let.³⁴⁷

Zapojil se také Václav Benda a uplatnil jak svůj jazykový talent, tak znalosti získané studiem bohemistiky a filosofie. „Spor s mocí, do kterého jsem vstoupil – a to v tomto státě znamená vstoupili jsme, celá moje rodina až do třetího pokolení, všichni moji přátelé, kteří se mě včas veřejně neodřeknou – bude dlouhý, vyčerpávající a podle všech lidských měřítek beznadějný... Je to podivná válka (a pochopte prosím, že se jen obtížně dopracovávám mentality obětí nebo mučedníků – mému habitu by daleko spíše vyhovovala tanková divize, městská guerilla či prostě postaru vztyčit praporec s křížem a vytrhnout na hlavní město). Vedena je výlučně slovy – a přitom má moc na jeden náš psací stroj k dispozici deset tiskáren.“³⁴⁸

„Manžel měl vystudovanou literaturu a už před vznikem časopisu několika lidem, například Radimu Paloušovi či mému bratru Zdeňku Neubauerovi, opravoval jejich texty. Měl schopnost upravovat texty do dobré češtiny a přitom ctít styl autora. Navíc měl také vystudovanou filozofii. Když přišel z vězení v třiaosmdesátém roce, pokoušel se bez úspěchu sehnat místo. [...] Zůstal tedy doma, já jsem byla zaměstnaná, měli jsme malou dcerku a on se staral o domácnost. Ve čtyřiaosmdesátém roce byl mluvčím Charty a rok později, přestože byla dále spousta práce, VONS atd., bylo možné dělat ještě něco jiného. Říkala jsem mu, že by bylo rozumné využít své znalosti a začít vydávat časopis.“³⁴⁹

Časopis byl pojmenován PARAF (PARalelní Akta Filozofie), celkem vyšlo deset čísel, ve formátu A4 s úctyhodným rozsahem, který u každého čísla přesahoval sto stran. V každém roce vyšla minimálně dvě čísla (v roce 1986 dokonce tři), pouze v roce 1989 bylo vydáno již jen jediné číslo. Vzhledem k podmínkám, v nichž periodikum vznikalo, se jedná o velmi pozoruhodný výkon.

Přípravných prací se účastnil celý tým pomocníků: „...a ohledně rozmnožování: nejdřív to přepisovala jedna dáma z UTIA – asi 12x, pak jsme to doma opravovali (v každém exempláři) a teprve pak to Ivan Chvatík rozmnožoval. Manžel nebyl jen vydavatel, ale hlavně šéfredaktor: všechny texty, obzvláště překlady, pečlivě opravoval a korigoval a případné opravy konzultoval s autory (a já jsem pak musela přeškrtnutá slova začernovat, aby se to písarce lépe četlo...) – ale to se možná rozumí

³⁴⁶ Tamtéž, s. 61.

³⁴⁷ Bliže (viz) P. Blažek, *PARAF (PARalelní Akta Filozofie). Vydávání samizdatového časopisu 1985–1989*, Ústav pro soudobé dějiny AVČR: Praha 2006, s. 10. Podle údajů v z knihy J. Possetové, *Česká samizdatová periodika 1968–1989*, Továrna na sítotisk: Brno 1991.

³⁴⁸ V. Benda, *Noční kádrový dotazník a jiné boje*, s. 16–17.

³⁴⁹ P. Blažek, *PARAF...*, s. 11.

samo sebou.³⁵⁰ Přípravy časopisu se účastnila celá Bendova rodina. „Práce byla v rodině hierarchizovaná, část rodiny od starší sestry výše dělala korektury, sedělo se přitom u jednoho stolu, máma nebo táta diktovali chyby a ostatní opravovali. Na nás mladší zbývalo ‚slistovávání‘ [...] Udělalo se to během několika hodin. Na začátku se vyklidil celý pokoj. Dostali jsme na jedné hromadě padesát kusů od každé stránky, udělaly se hromádky s prvním listem a postupně se přidávaly další. Důležité bylo vymyslet co nejrychlejší a nejefektivnější způsob obíhání. Když přišlo pětadvacet výtisků, byly papíry pouze na postelích, při padesáti to bylo již obtížnější, dávalo se to i na zem, a to pak musel člověk zvlášť sledovat, aby se hromádky nesmíchávaly dohromady.“³⁵¹

Obtíže způsobené samotnými podmínkami samizdatu se stupňovaly, když některé podklady pro časopis zabavila StB během domovních prohlídek u Bendů, což činilo práci ještě obtížnější. Jinak byli příslušníci StB „spíše rádi, že [Václav Benda] věnuje tolik času filosofii.“³⁵²

Co se týče obsahu, časopis publikoval filosofické statě českých autorů žijících v Československu nebo v zahraničí, pod vlastními jmény nebo pseudonymy, a překlady významných světových filosofů (Arendtová, Ricoeur, Voegelin, Lévinas...), dále polemiky a recenze.

Paraf otiskl tyto texty Zdeňka Neubauera:

- „Obrana spekulace“, *PARAF* 1985, č. 2, s. 4–17.³⁵³
- „Filosofie víry“, *PARAF* 1986, č. 4, s. 29–44.³⁵⁴
- „Fuchsův omyl o Neubauerovi“, *PARAF* 1988, č. 8, s. 88–98.³⁵⁵
- „Chiliasmus a eschatologie“, *PARAF* 1988, č. 9, s. 57–65.³⁵⁶

VIII. 4. Pondělky u Havlů

Dalším ze seminářů, kterých se Zdeněk Neubauer účastnil, byly takzvané pondělky u Havlů. Konaly se od roku 1977 v bytě Ivana M. Havla na Rašínově (tehdy Engelsově) nábřeží 78, s výjimkou období od 23. 11. 1987 do 6. 6. 1988, kdy probíhaly v Ječné 7 u rodiny Němců.³⁵⁷ Účastnili se jich Ivan M. Havel, Jiří Fiala, Jiří Němec, Petr Rezek, Zdeněk Kratochvíl, Milan Machovec, Daniel Kroupa,

³⁵⁰ Osobní korespondence s autorkou disertační práce, 2. listopadu 2016.

³⁵¹ Rozhovor s Patrikem Bendou, 24. května 2002. Blíže (viz) P. Blažek, *PARAF...*, s. 39.

³⁵² Tamtéž, s. 17.

³⁵³ Další vydání: Z. Neubauer, „Obrana spekulace“, in: *týž, Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 51–64.

³⁵⁴ Další vydání: Z. Neubauer, „Filosofie víry“, in: *týž, Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice sv. 228, Praha 1986, s. 84–112.

³⁵⁵ Jedná se o důležitou polemiku se statí Jiřího Fuchse „Domnělá krize objektivity“, *PARAF* 1987, č. 6, s. 132–144. Neubauer se ohrazuje proti kritice svého pojetí kritiky scientismu, jak ji shrnul J. Fuchs v uvedené stati; označuje sice sám sebe za „antiscientistu“, nikoli však proto, že by se stavěl proti vědě, ale proto, že kritizuje její příliš jednostranné chápání.

³⁵⁶ Předchozí a další vydání: Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie“, *Od Smyslu Vědeckého Poznání k vědě jako poznávání smyslu*, Edice Expedice 1979, s. 128–140. Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie“, *Spektrum 2, Index on Censorship*: London 1979, s. 32–45. Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou“, *Filosofický časopis* 39, 1991, č. 6, s. 1001–8. Z. Neubauer, „Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou“, in: *týž, Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 9–18.

³⁵⁷ Blíže (viz) J. W. Markupová, *Ivan M. Havel*, Karolinum: Praha 2007, s. 110–114.

Radim Palouš, Martin Palouš, Ivan Chvatík a další. „Ivanovy bytové semináře v pondělí večer byly jedním z nejpodnětnějších středisek nezávislé vědy a kultury s širokým rozpětím od literární kritiky (Bedřich Fučík) a pedagogiky (Radim Palouš) po astrologii (Daniela Fišerová) nebo architekturu japonských zahrad (Čestmír Kafka).“³⁵⁸

V rámci pondělků přednesl Zdeněk Neubauer tyto příspěvky:

- 15. 03. 1978 Má cesta k dialektickému a historickému materialismu. (Filosofické problémy kybernetiky)
- 10. 05. 1978 Svět jako hra čili hra jako ontologický symbol (základy filosofické biologie) Ke 100. výročí narození L. Klímy
- 27. 11. 1978 Princetonská gnóze (o knize R. Ruyera *La gnose de Princeton*)
- 08. 01. 1979 Debata o smyslu (Jiří Němec vs. Zdeněk Neubauer)
- 05. 03. 1979 Nová smlouva (O stati I. Prigogina a I. Stengersové *New Alliance*)
- 25. 02. 1980 Symbolika Tarotu
- 14. 04. 1980 O evoluci a evolucionismu
- 12. 05. 1980 Volná diskuse Z. Neubauer – Pavel Materna
- 09. 06. 1980 Struktura vědeckých revolucí (O knize T. S. Kuhna *The Structure of Scientific Revolutions*)
- 13. 10. 1980 O metafoře
- 05. 01. 1981 Z. Neubauer a Martin Palouš: Večer tříkrálový – aneb cokoli chcete (Epifanie – svátek fenomenologů)
- 13. 04. 1981 Zdeněk Neubauer a Peter Sýkora: Zen a umění údržby motocyklu (diskuse ke knize R. M. Pirsiga)
- 07. 12. 1981 Bible a antická tradice
- 15. 03. 1982 Diskuse Z. Neubauer vs. Z. Pinc
- 10. 05. 1982 Carl Gustav Jung
- 24. 05. 1982 Carl Gustav Jung (Dokončení)
- 03. 10. 1983 Nová smlouva (O knize I. Prigoginova a I. Stengersové)
- 20. 02. 1984 Dialog smrtelníka s Bohem o svobodné vůli; Radim Palouš: anebo je Bůh taoistou? (Inscenace dialogu R. Smullyana)
- 19. 03. 1984 Bůh a nevědomí (O knize V. Whitea)
- 14. 03. 1988 Svatý Grál

Jedna přednáška byla věnována dílu Zdeňka Neubauera.

- 21. 06. 1982 Zdeněk Pinc: O filosofii Zdeňka Neubauera (K jeho 40. narozeninám)

S Ivanem M. Havlem Zdeňka Neubauera pojilo mnohem více, než jen aktivní účast na pondělních seminářích. Kromě Svatojánského výletu, jenž byl zmíněn výše, nalezneme záznamy o dlouhodobém

³⁵⁸ P. Kůrka, „Tarotová edice“, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 171.

intenzivním intelektuálním rozhovoru v písemných dialozích, které spolu oba protagonisté vedli v letech 1984 až 1994 a jež kolovaly samizdatem a zveřejňovány byly nejprve postupně a poté i v souborné knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*.³⁵⁹

VIII. 5. Bdělé oko StB

Aktivity paralelní polis, zvláště její rozsáhlá přednášková činnost samozřejmě nezůstaly stranou zájmu Státní bezpečnosti. Přestože Neubauer nebyl signatářem Charty, byl v úzkém kontaktu nejen se svou sestrou Kamilou Bendovou, ale i dalšími lidmi, kterých se Charta dotýkala. I on byl tedy tajnou policií sledován a v únoru 1980 byl pro něj nadstrážmistrem Blažkem založen spis s krycím názvem *Filosof*.³⁶⁰

Spis poskytuje podrobné informace o přednáškové činnosti Paralelní polis i o účasti zahraničních přednášejících a dalších osob ze zahraničí.³⁶¹ Tajná policie sledovala také Neubauerovo působení na přírodovědecké fakultě. „Pramen uvádí, že o Neubauerovi je na fakultě všeobecně známo, že je člověk antisocialisticky zaměřený. Takto vystupuje i mezi studenty, kdy příležitostně přednáší a vede praktika. Pramen hovořil s několika studenty v průběhu letošního školního roku, kteří potvrdili, resp. sdělili pramenu, že v přednáškách se objevují dvojsmyslné narážky na zřízení v ČSSR, různé filozofické myšlenky odporující zásadám socialismu. Neubauer již jako pracovník fakulty vystudoval fakultu filosofickou. Pramen uvádí, že on sám osobně zakázal účast Neubauera na řadě vědeckých jednáních a konferencích se studenty, právě pro jeho negativní vystupování. [...] Neubauer se snaží vystupovat na fakultě jako ‚politický mučedník‘, ale v podstatě nemá důvody proč se cítit politicky diskriminovaný. [...] Neubauer má osobní styky na signatáře Ch-77. Tyto informace má Fabián zřejmě od vedoucí katedry, kde je Neubauer zaměstnán, prof. Bendové. Pramen hovořil i s Bendovou, která uvedla, že ‚má na katedře pěknou sebranku‘, jmenovala Neubauera, Kouteckou, Závadu. [...] Všichni tři jsou silně antikomunisticky zaměřeni. Bendová důvěrně sdělila pramenu, že s Kouteckou má velké potíže, zejména když se napije, protože veřejně nadává na KSČ.“³⁶²

³⁵⁹ I. M. Havel – Z. Neubauer, *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*, Sofis: Praha 2003. K vydání připravil a doslovem a poznámkami opatřil Karel Palek. Základem pro toto knižní vydání byly především dochované autorské rukopisy z let 1984–1994.

Prvních šest dialogů bylo publikováno v letech 1984–1987 v samizdatové Edici Expedice: „Dialog o páté cestě“, Edice Expedice, sv. 197, 1984. „Dialog o mínění“, Edice Expedice, sv. 202, 1985. „Dialog o mudrování“, Edice Expedice, sv. 214, 1985. „Dialog o otázkách“, Edice Expedice, sv. 220, 1986. Další dva dialogy „Dialog o snění“, „Dialog chaotický o různí a nerůzní“, Edice Expedice, sv. 253, 1987. První čtyři dialogy byly navíc reeditovány v samizdatové edici *Nové cesty myšlení*. Mimoto vyšlo samizdatově *Sidonia a Sakateky dialogů patero* (D1–D5), Praha 1986. „Dialog o otázkách“ se dočkal ještě před Listopadem anglického překladu (*Dialogue on questions*), publikován byl však (ve zkrácené verzi) až po 1989, a to ve sborníku M. Goetz-Stankiewicz (ed.), *Good-bye, Samizdat (Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing)*, Northwestern University Press: Evanston, Illinois 1992.

³⁶⁰ Zmínky o Zdeňku Neubauerovi obsahuje také mnoho dalších spisů Státní bezpečnosti.

³⁶¹ „Pramen se dozvěděl rozhovorem s Tominovou o návštěvě fr. st. přísl. v Praze. Tato Francouzka se jmenuje Katrin Simon. Dle Tominové se jedná o mladou a velmi sympatickou Francouzku, která pracuje jako učitelka matematiky a výtvarné výchovy. Do ČSSR přijela s konkrétním úkolem, a to aby zjistila situaci ve věznicích ČSSR a podmínky k výkonu trestu. Při zjišťování těchto skutečností již navštívila rodinné příslušníky uvězněných členů VONSu a to Bendovou a Uhlovou. Bendovou navštívila 27. 2. 1980. Překladaatele při rozhovoru jí dělal její bratr Zdeněk Neubauer.“ Spis *Filosof*, arch. č. KR-839864 MV, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), záznam č. 325 ze dne 29. 2. 1980.

³⁶² Spis *Filosof*, arch. č. KR-839864 MV, sbírka Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), záznam č. 35 ze dne 11. 12. 1981. Prof. Bendová je jiná osoba než Kamila Bendová, sestra Zdeňka Neubauera.

StB se neomezovala pouze na pozorování, ale prováděla také zásahy, jež měly za cíl omezit a narušit činnost paralelních struktur. Představu, jak takové zásahy probíhaly a v jaké vážnosti měly perlustrované osoby Státní bezpečnost, poskytnete například záznam npor. Otakara Černého, který uvádíme v originálním znění, včetně pravopisných chyb:

„Na základě získaného agenturního poznatku [...] o konání tzv. matematicko filosofické přednášky v bytě ing. Ivana Havla a jeho bratra Václava Havla dne 29. 9. 1986 bylo přistoupeno k provedení profylakticko rozkladného opatření k zamezení uskutečnění této akce.

V součinnosti s OS SNB Praha 2 byla od 18.00 hod. do 20.00 hod. provedena perlustrace příchozích osob do domu bratří Havlů, kdy bylo perlustrováno 8 osob.

Jan Sokol, který měl přednášet byl dle zákona č. 40/74 Sb. paragraf 20 předveden na MO VB Vyšehradská k ověření totožnosti, neboť měl neplatný občanský průkaz [...] Vytěžením Jana Sokola (zájmová osoba 5 odboru X.S. SNB) bylo zjištěno, že jmenovaný měl u ing. Ivana Havla přednést úvodní slovo na téma ‚lidská osobnost‘. O tom, kdo bude přednášky u ing. Ivana Havla přítomen Jan Sokol nevěděl. Rovněž nikdo nevěděl, jaké téma si Sokol sám zvolí. Jmenovaný byl upozorněn na svoji nežádoucí aktivitu v rámci přednášek v bytě ing. Ivana Havla a přislíbil, že se do budoucna těchto přednášek nezúčastní s poznámkou, že je to škoda.“ Předveden byl také signatář Charty 77, bubeník Plastic People, Jiří Schneider. „Jmenovaný patří k tzv. Druhé garnituře osob, které Václav Havel využívá pro různé pomocné práce a těží z jejich oddanosti ke svojí osobě. Podle slov Schneidera patří Václav Havel k neúnavným bojovníkům za dodržování lidských práv, čehož si Schneider velice váží. I přes upozornění hodlá Václava Havla i nadále navštěvovat.“³⁶³

³⁶³ Akce SÁVA – záznam z opatření. Blíže (viz) J. Fiala – I. Chvatík (ed.), *Transdisciplinární gratulovník Ivanu M. Havlovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1998/2000, s. 591–592.

IX. Střetnutí paradigmat

IX. 1. Mimo fakultu: polooficiální přednášková činnost

Paralelně s prací na Přírodovědecké fakultě UK a participací na aktivitách Československé společnosti mikrobiologické se v druhé polovině sedmdesátých let začíná formovat Neubauerova polooficiální a neoficiální přednášková činnost. Jednou z příčin byla tíživá situace na fakultě. Neubauer ji zpětně komentoval v rozhovoru z roku 2010:

„K očekávanému zlepšení totiž nedocházelo, naopak: kritéria, kdo smí a nesmí publikovat, kdo smí a nesmí přednášet, se jednak všelijak zostřovala, ale hlavně se začala skutečně aplikovat. Já jsem například nedostal pedagogické místo, takže oficiálně jsme nemohl ani řídit diplomky, natož přednášet, ale léta jsem to neoficiálně dělal. Jenomže najednou to přestalo být žádané a vítané [...] A to šlo přitom o přírodovědeckou fakultu, katedru mikrobiologie, tedy velmi odborný obor, a já jsem se z Itálie vrátil s velikým vědeckým renomé. Tady jsem ovšem nemohl udělat ani kandidaturu. ‚Zdeňku, prosím vás, buďte rozumný. Hlavně neprovokujte, ať se o vás moc neví.‘ A k tomu: ‚My přece dobře víme, že vám na nějakých titulech a postupech nezáleží.‘ Víte, to je sice pravda, mně na tom nezáleželo. Jenomže když tam pak trčíte a nemáte ani habilitaci, a tím pádem jste vlastně trpěný, to se pak máte jako ten svobodný strýček, který se na svátky přifaří ke šťastnějším příbuzným. Na stálo to opravdu nejde. A není to z důvodu závisti nebo ctižádosti. Za takové situace je velmi těžké zdůvodnit, proč ve vědecké práci ještě vůbec nějak pokračovat.“³⁶⁴ Z této situace se Neubauer snažil uniknout i v rámci fakulty. Jeho dlouholetý kolega a přítel Anton Markoš vzpomíná: „Někdy kolem roku 1975 jsme ustavili neformální skupinu asi 6 lidí, kteří se scházeli na fakultě jednou-dvakrát za měsíc. Interpretovaly se nejnovější výkřiky špičkové vědy, jindy pak referáty o knihách, které se díky Zdeňkovým známostem dostaly k nám: obvykle o nich referoval Zdeněk sám, pak pochopitelně poskytl ke čtení. Vzpomínám na diskuse kolem čerstvé nobelovky I. Prigogina (a knihy *La nouvelle alliance*, kterou napsal spolu s Isabelle Stengers), kolem *Náhody a nutnosti* J. Monoda, velký dojem ve mně zanechal sborník *The self-organizing universe* editovaný E. Jantschem. Inspirací byla i řada přehledů od špičkových vědců, které vycházely v *Scientific American*.“³⁶⁵

Zatímco v dnešní době není obtížné získat během několika dní (maximálně týdnů) v podstatě jakoukoli knihu z libovolné části světa a mnoho publikací je dostupných ihned v online formě, situace v Československu v sedmdesátých letech vypadala diametrálně odlišně. Zahraniční publikace byly téměř nedostupné, a když už se je podařilo získat, kolovaly v originálech (nebo kopiích) mezi mnoha lidmi. Ti pak, pokud je měli zapůjčené, měli na přečtení často jen několik dní nebo hodin. Jak se Neubauer k těmto zdrojům dostával? Podle vzpomínek Antona Markoše často využívali jako jeden ze zdrojů výtisky *Current Contents*, které byly každý týden doručovány do Národní lékařské knihovny na

³⁶⁴ Rozhovor se uskutečnil v rámci příprav dvou diskuzních večerů věnovaných české filozofii v době normalizace, které se konaly v kině Perštýn na podzim roku 2010. Úryvky z něj byly otištěny v knize M. Bendová – J. Borovanská – D. Vejvodová (ed.), *Filosofie v podzemí – Filosofie v zázemí. Podoby filosofie v době normalizace a po sametové revoluci*, Nomáda: Praha 2013. Přepis celého rozhovoru (viz) Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017. Citace pochází ze strany 285.

³⁶⁵ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 451.

Náměstí I. P. Pavlova, nedaleko od fakulty. Přírodovědecká fakulta tyto přehledy nejnovějších článků z finančních důvodů neobjednávala. Po přečtení abstraktů v *Current Contents* poté zájemci psali korespondenční lístky autorům s žádostí o zaslání textů a doufali, že jim kopie článků pošlou. U knih, které Neubauera zajímaly, využíval často pomoci tety Maxy ze Švýcarska.

Current Contents ostatně Neubauer sledoval již během svého pobytu v Itálii. O jejich pročitání se zmiňuje již na samém počátku neapolského období, například v dopisu z 11. května 1967 adresovaném tetě Maxe.

Důležité byly také informace z časopisů, především popularizačních. Neubauer pravidelně četl *Scientific American*, *Sciences* a *La Recherche*. *Scientific American* posílala teta Maxa, *Sciences* dostával Václav Benda, *La Recherche* zasílal zájemcům zdarma pražský Institut français až do roku 1990. „Nedokážu si představit vývoj mého myšlení bez sledování *Scientific American* po dlouhé roky (od 1964), těším se na doručení každého výtisku,“ zmínil například tetě Maxe v dopise ze dne 1. listopadu 1979.

31. 5. 1982 odešel Zdeněk Neubauer na vlastní žádost z Přírodovědecké fakulty UK. V žádosti o ukončení pracovního poměru odůvodnil svůj odchod zdravotními důvody, ale skutečná příčina ležela pravděpodobně jinde. Začátek osmdesátých let byl pro Zdeňka Neubauera těžký také z osobních důvodů. Na jaře roku 1981 mu zemřela maminka, se kterou bydlel a o kterou se do poslední chvíle velmi obětavě staral. V bytě na Nedvědově náměstí zůstal nyní sám. Jeho další profesní směřování bylo velmi nejasné. Ve složité situaci pomohli přátelé, kteří mu zařídili místo domácího programátora v podniku Meta.

Meta bylo družstvo Československého svazu invalidů, jehož členové pracovali mimo jiné v ČKD-polovodiče.³⁶⁶ Založil jej V. Hanzel, až do roku 1968 vysoký stranický funkcionář. Během normalizace přišel Hanzel s nápadem založit podnik využívající práci domácích programátorů a tento nápad také uskutečnil. V Metě zaměstnával osoby s těžkým zdravotním postižením a změněnou pracovní schopností. Úkryt zde našlo mnoho představitelů disentu. Od roku 1980 zde pracoval také Martin Palouš a 1. 2. 1981 nastoupil Ivan M. Havel. Napadlo je, že by byla Meta vhodná i pro Zdeňka Neubauera: „Zdeňkovi jsme řekli, že se tak nad ním uzavře hladina, což mu hrozně vyhovovalo, protože na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kde tehdy působil, měl stále větší komplikace, nějak tam nebyl spokojen. Do Mety nastoupil s nadšením. Nejvíce ho tam lákala ta zavřená hladina.“³⁶⁷ Funkci programátora v Metě vykonával Neubauer až do roku 1990, kdy se opět vrátil na Přírodovědeckou fakultu, tentokrát však do zcela jiného prostředí a se zcela jinými možnostmi.

Práce v Metě měla několik výhod. Kromě „zavřené hladiny“ a bezpečného prostředí to byla především relativní pracovní volnost. Domácí programátor mohl svou práci vykonávat v libovolnou

³⁶⁶ Bližší informace o družstvu Meta (viz) J. W. Markupová, *Ivan M. Havel*, Karolinum: Praha 2007, s. 131.

³⁶⁷ J. Lukeš, „Právě proto, že jsem.“ *Rozhovor s Ivanem M. Havlem*, Knihovna Václava Havla, sv. 11, Praha 2017, s. 266–267.

denní dobu a většinou jej nezaměstnala celých osm hodin.³⁶⁸ Programováním se Zdeňkovi navíc otevřel nový svět.

IX. 2. Československá vědeckotechnická společnost (VTS)

IX. 2. 1. Filosofické problémy kybernetiky (1976–1982)

Také během práce v Metě zůstal Neubauer činný jako soukromý badatel, pořádal přednášky pro ‚paralelní kulturu‘, psal články zabývající se filosofií, epistemologií, teologií, teoretickou biologií. Již v druhé polovině 70. let se k široké paletě jeho aktivit připojily polooficiální přednáškové cykly a letní školy pod patronací Československé vědeckotechnické společnosti.³⁶⁹

Cílem Neubauerových přednášek bylo jednak referovat o nových a zajímavých publikacích, s nimiž se setkal a které nebyly běžně v Československu dostupné. Rozpracovával však nadále svůj vlastní filosofický náhled na biologii a povahu poznání vůbec, což považoval za své poslání.

Historie přednáškových cyklů začala na podzim roku 1976 ve Výzkumném ústavu matematických strojů jako školení pro straníky a kandidáty strany. Za organizaci zodpovídala dr. Pavla Pekárková. Situace v tehdejší Československu nebyla vůbec snadná. Je s podivem, že bylo takto zaměřené přednášky vůbec možné organizovat na půdě jakékoli oficiální instituce, která nutně podléhala kontrole komunistické strany: ‚Dr. Pekárkové je třeba vyslovit uznání: bylo třeba mnoho odvahy, statečnosti a velkého osobního nasazení k podstoupení existenčního rizika, aby obhajovala – v rámci KSČ, pod stranickou disciplinou! – nutnost, aby kurz, jednou objednaný, pokračoval i poté, co se jeho ‚plíživé kacířství profláklo‘ a kdy už byl nad ním vysloven ‚interdikt‘: na vnitřní pokyn byla straníkům účast zakázána a ostatním zaměstnancům bylo doporučeno jej nenavštěvovat. Tehdy v lavicích velkého sálu zbylo z původních přes padesát školenců necelý tucet disidentů, zčásti signatářů tehdy zveřejněného prohlášení Charty 77, které na půdě VÚMSu mělo tehdy obzvlášť dramatické důsledky. Uprostřed hysterie se dr. Pekárkové ještě podařilo předat štafetu odvahy paní ing. Věře Kopalové, která převedla původní stranické školení na vzdělávací činnost Vědeckotechnické společnosti,‘ vzpomínal na první roky přednášek Zdeněk Neubauer.³⁷⁰

V roce 1977 tedy přednáškový cyklus opět začal v prostorách Výzkumného ústavu matematických strojů, probíhal však již pod hlavičkou Československé vědeckotechnické společnosti. Organizovala

³⁶⁸ J. Lukeš, *„Právě proto, že jsem...“*, s. 269.

³⁶⁹ ‚Dceřinná organizace Národní fronty, jejímž cílem bylo ‚dohonit a předhonit kapitalistickou vědu a techniku‘ – blíže (viz) J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 166, pozn. 5.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 166, poznámka pod čarou.

jej Věra Kopalová.³⁷¹ Cyklus byl nazván ‚Filosofické problémy kybernetiky‘, a přestože byl původně plánován jako čtyři dvouhodinové přednášky, trval nakonec celých pět let.³⁷²

Ani na počátku toho cyklu nebyla situace jednoduchá. „Na přednášky brzy začali chodit lidé zvenku, a to se stalo kamenem úrazu. Vedení VÚMSu bylo totiž posedlé strachem z průmyslové špionáže. (Nebylo zcela jasné, zda se jedná o obavu, že naše počítače se budou vyrábět jinde, či o obavu z vyzrazení, že naše počítače jsou okopírované americké.) Tehdy Věra Kopalová přišla na geniální nápad přenést přednášky do ÚDA.³⁷³ ÚDA nabízel široké spektrum kulturních akcí od kursů ruštiny po kursy vaření a šití. Filosofické problémy kybernetiky zde byly dokonale schované. [...] Přesunem do ÚDA se rozšířilo publikum. Účastníci již nemuseli procházet kolem podezřívavých vrátných VÚMSu, navíc byl ÚDA výhodně situován na konečné metra.“³⁷⁴

Přednášky byly velmi pestré. Výhodou byla svobodná volba témat, Neubauer mohl mluvit o čem, co jej zrovna zajímalo a zaměstnávalo, nemusel se držet žádných osnov, učebních plánů ani pokynů shora. Při přednášení byl zcela svobodný, s oblibou se zaměřoval na filosofickou formulaci základních otázek po vědě. K tématům konce sedmdesátých let patřila například kodaňská interpretace kvantové fyziky, princip neurčitosti, komplementarity a inseparability, molekulární biologie s důrazem na Monodovy práce (Neubauer napsal po Monodově smrti dokonce nekrolog, který byl uveřejněn v *Bulletinu*.³⁷⁵), Prigoginova zobecněná termodynamika a lingvistika (Ricoeur, Whorf).³⁷⁶ Neubauer

³⁷¹ „Zdeňku, příkládám dvě pozvánky, které právě rozesílám, a březnový program ÚDA, kam ‚Filosofické problémy kybernetiky‘ už nestačili zařadit, takže tam alespoň z jejich lidí nikdo nebude. Jinak si tam můžeš pozvat, koho chceš. Je tam volný přístup (kromě cizích státních příslušníků!!). Tabule je, křídlo raději vezmu (pokud nezapomenu). Zásuvky jsou a navíc vezmu prodlužovací šňůru s rozdvijkou (právě jsme ji fasovali). Promítání je taky možné (proto nás přesunuli do jiné učebny), vlastní aparát ale musíš hlásit na vrátnici (a taky magneták aj.), abys ho zase bez obtíží mohl odnést. O nekonečném jednání s ředitelem Ti povím ústně, vlastně to ještě není skončeno, ale po pracovní době do toho snad nebude tolik šťourat – to bychom to nerozjeli nikdy. S pozdravem a ve středu nashledanou! Věra“ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 11. března 1981, dopis od Věry Kopalové.

³⁷² Na přednášky vzpomíná Zdeněk Neubauer také v korespondenci, například v dopise tetě Maxe do Švýcarska, napsaném pravděpodobně na jaře roku 1981: „Kromě toho se mi minulou středu povedla zcela neočekávaně konečně uskutečněná přednáška pro VTS – VÚMS, tentokrát na půdě vojenské university (!). Přitom to byla velmi obtížná situace – kromě starých účastníků tam přišlo díky Věrině neúnavné propagandě – také mnoho nových, a to od bábinek z Unitarie (!!) až po matematiky prvního rangu (!) – a tento disparátní soubor jsem měl oslovit. Ale jak konečný subjektivní pocit, tak celkový ohlas je zcela uspokojivý.“

³⁷³ Ústřední dům armády.

³⁷⁴ J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, s. 166. Tehdejší konečnou stanicí metra A byla Leninova, dnešní Dejvická.

³⁷⁵ Z. Neubauer – E. Koutecká, „K úmrtí Jacquesa Monoda“, *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 1976, č. 17, s. 23–24. Poté přetištěno in A. Markoš (ed.), *Náhoda a nutnost*, Pavel Mervart: Červený Kostelec 2008. Jednou z pohnutek k sepsání byla názorová polemika, kterou v té době Neubauer korespondenčně vedl s Ladislavem Kováčem. Neubauer se nekrologem mimo jiné snažil Kováče přesvědčit o tom, že jeho tvrdá kritika vědy je podložena důkladnou znalostí fakt: „Potěšila mně Tvá zmínka o našem nekrologu na Monoda – jsem rád, že zasáhla cíl: byls tak trochu jeho hlavním adresátem! Dotýká se klíčového problému, který mne v Tvém dopisu zarazil. De mortuis nil nisi bene... vidíš, že dovedu dát současně ‚biologii‘ co její jest (a dokonce maličko navíc... trochu jsem to v methodické sympatii přexponoval)! Právě já, který se prohlašuji za Monodova antipoda. Vidiš, má kritika nemluví z ignorancie – jáms to uznal!“ Kováč jeho fundovanost uznává: „Monodovský nekrolog Vás dvoch uverejnený v Bulletinu mi hovoril z duše; charakterizovali ste pri tom esenciu Monodovho diela lepšie, než by to možno (súdiac práve podľa toho, čo rozprával on sám na zmienenom sympóziu) dokázal on sám. Ako človek, ktorý tak skvelo pochopí a charakterizuje priam jadro súčasnej biológie, môže byť k nej súčasne tak nekompromisne tvrdý a takým ikonoklastom, ostáva mi teda naďalej záhadou.“ Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 107.

³⁷⁶ Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1984, s. 4.

zmiňuje v dopise tetě Maxe ze dne 1. 11. 1979: „Včera se uskutečnila první přednáška třetího (!) kursu Filosofických problémů kybernetiky. Tento rok bych se chtěl soustředit na jazyk (zatímco v minulých dvou letech byly hlavními tématy revoluce ve fyzice a výzva, kterou představuje Prigoginova zobecněná termodynamika).“

Prigogine měl v tomto období na Neubauera veliký vliv. Text *Nové aliance*³⁷⁷ Neubauer obdržel pravděpodobně od Ladislava Kováče, který jej zmiňuje v dopise ze 31. 7. 1978 – „Priložene Ti posielam štúdiu Prigogina a Stengersovej. V najmenšom nepochybujem, že Ťa naplní nadšením.“ V tehdejší Československu se jednalo o vzácný exemplář, se kterým bylo třeba odpovídajícím způsobem nakládat, neboť možnosti šíření textů byly velmi omezené: „...zacházej preto s nimi, prosím Ťa, ako s drahocenným materiálom a ak budeš môcť, vráť mi ich čo najskôr; je tu o nich veľa iných záujemcov... Chcel som Ti urobiť xerokópie, no, bohužiaľ, nemám teraz takú možnosť.“³⁷⁸

Neubauer byl za zaslání textu velmi vděčný, „nebýt Tebe, býval bych se s Prigoginem ještě dlouho nesetkal“³⁷⁹ a během podzimu téhož roku jej přečetl. Považoval jej za přelomovou zkušenost zakládající zcela nový postoj ke skutečnosti, o jehož formulaci on sám usiloval již delší dobu, například esejí „Dopis o biologii“. Jeho reakce byla nadšená: „Až na to, že to není ontologie, jak Ty se domníváš, ale úžasná zkušenost – daru modernity, která určitou ontologii předpokládá – *implicite – exactly that of the ‚new alliance‘* – čili v mé terminologii ‚partnerství s přírodou‘! Že tato zkušenost je již dnes odměňována Nobelovými cenami (pár roků po Monodovi – mezi oběma zeje propast – předěl, o kterém je právě tato práce! – za který ses mi ještě v Ivance vysmíval, že ‚všude chci vidět revoluce, tam kde je docela přirozený (!) vývoj poznání!‘), je osvobozením a nadějí, nad kterou se sám zalykám!“³⁸⁰

Stat' se stala bohatým zdrojem inspirace i živnou půdou pro myšlení. Ve svých přednáškách o ní Neubauer mnohokrát referoval, například 5. března následujícího roku v rámci pondělků u Havlů. Téma nacházíme i v následujícím roce. V pátek 10. října 1980 pořádal Neubauer na Biofyzikálním ústavu v Brně se svými kolegy (Anton Markoš, Peter Sýkora, Vladimír Vondrejs) v návaznosti na Mikrobiologický sjezd ve Zlíně neoficiální diskusní prigoginovský seminář, kde měl přednášku, během které *La nouvelle alliance* představil.³⁸¹ V té době měl už další podklady, publikace, které přinesl Anton Markoš z Belgie přímo z Prigoginova pracoviště.³⁸²

Velmi nosným tématem konce sedmdesátých let byla pro Neubauera také Ruyerova *Princetonská gnoze*. Ani získání Ruyery knihy nebylo v tehdejší Československu snadné. „Bohužel ta úžasná kniha, která představuje pro mne jakoby podání ruky přes oceán, v okamžiku, kdy jsem se cítil

³⁷⁷ I. Prigogine – I. Stengers, *Nouvelle alliance*. Český text vyšel v překladu Jana Sokola v polovině osmdesátých let: I. Prigogine – I. Stengers, „Nová aliance I., II.“, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 39, 1984, s. 181–195 a 241–252.

³⁷⁸ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 167–168.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 183.

³⁸⁰ Dopis Ladislavu Kováčovi ze dne 13. října 1978. Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 183.

³⁸¹ Tamtéž, s. 194.

³⁸² Tamtéž, s. 191.

osamocen a vydán v posměch a neporozumění, ještě není mým vlastnictvím – měl jsem ji na krátkou dobu půjčenu. Jmenuje se: Raymond Ruyer: *La Gnose de Princeton* (Fayard 1974)...³⁸³

Neubauer se s ní seznámil se s ní v létě 1976 a cítil velkou názorovou spřízněnost. Dopis Ladislavu Kováčovi z 9. prosince 1976 uvádí citátem z Ruyera a dále píše: „V poslední době – datované počátkem prázdnin – prošlo moje poznání prudkým, bouřlivým vývojem – jako gigantická sluneční erupce mne zachvátil a oslnil svět, který se mi otevřel. Vše to, co jsem polemicky a spekulativně postuloval, co jsem tušil, ale nevěděl a neviděl, čehož nedostatek jsem bolestně prožíval – ale neprožíval to samé, to vše, co jsem vyjádřil ve svém dopise Tobě snad nejúplněji, ale nedokonale a špatně a polemicky, to se mi stalo bezprostředním prožitkem, daleko samozřejmějším, než ono *ego sum*. V takovém stavu jen stěží jsem si mohl troufat na střízlivou, věcnou a srozumitelnou odpověď, která by stanovisko partnera respektovala a rozuměla mu. Setkal jsem se s díly, která vyslovují moje poznání daleko dokonaleji a *zraleji*, než jsem se já ve svých prvních črtách a esejích pokoušel. Za takové situace jsem se necítil práv formulovat odpověď, dokud si neosvojím toto vyzrálé pojmosloví a techniku, případně – a to bych považoval za ideál – dokud Tě s nimi neseznámím.“³⁸⁴

Ruyerova gnóze pro Neubauera představovala vzor odpoutání od objektivistického a mechanického popisu, návrat k niternosti, duši a vědomí, jež je přiznáno všem bytostem, nejen člověku, dokonce i vesmíru samotnému, příklon ke smyslu i renesanci mýtického myšlení, ať již ve smyslu naturfilosofie či přírodního náboženství.³⁸⁵ O tématu referoval například 27. listopadu 1978 v rámci pondělků u Havlů.

Během sedmdesátých let se Neubauer hlouběji seznamuje také s dílem švýcarského biologa a filosofa Adolfa Portmanna. Poprvé se s ním setkal pravděpodobně v roce 1969/1970 prostřednictvím svého švagra Václava Bendy, který dostal od Jiřího Němce nabídku na překlad Portmannovy knihy *Neue Wege der Biologie*³⁸⁶ pro nakladatelství Vyšehrad. Po zrušení katedry filosofie na Přírodovědecké fakultě UK, na které krátce (3 dny) pracoval,³⁸⁷ se Václav Benda ocitl v obtížné existenční situaci a nabídku na překlad proto přijal. Na okolnosti překladu vzpomíná Kamila Bendová v rozhovoru s Martinem C. Putnou: „Začalo to tím, že jsme tu knížku dali Zdeňkovi, aby si ji přečetl a řekl nám, jestli za to stojí. Přečetl si první dvě kapitoly a nebyl nijak nadšen. Vašek se přesto rozhodl, že do toho

³⁸³ Tamtéž, s. 108–109.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 106.

³⁸⁵ Raymond Ruyer: „Svémi ústy vědci veškerou mytologii zavrhnou. Zacházejí s mýtem s pohrdáním hrubiánů, a za svůj přítom sami berou mýtus, který bychom mohli nazvat Mýtem naprostého slepce. Vesmír jako celek sama sebe nevidí a nezná. Je velkým tržištěm těles, která se setkávají, aniž by o tom věděla: kde slepě působí mechanické ‚informace‘; kde odesílatelé i příjemci ‚zpráv‘ vnímají jejich obsah, asi tak jako ho vnímá telefonní kabel; kde poštu roznáší negramotní a nevidomí listonoši; kde pošta funguje pro bytosti neznalé mluvy a psaní, pro bytosti, jímž doručené zprávy nedávají žádný smysl. Je to nesmyslný mýtus. Ano, mýtus, protože jeho podstata spočívá v opakovaném zrcadlení jistých jevů naší běžné zkušenosti, které vskutku slepými jsou. Všechny úkazy klasické fyziky jsou slepé. Když už mýtus, pak Gnoze volí alespoň takový, který není tak absurdní.“ R. Ruyer, *La gnose de princeton*, Fayard: Paris 1974, s. 116–118. Citováno z: A. Markoš, *Tajemství hladiny*, Dokořán: Praha 2003, s. 101.

³⁸⁶ A. Portmann, *Neue Wege der Biologie*, Piper: München 1960.

³⁸⁷ Na katedru nastoupil 1. října 1969 a zrušena byla 3. října téhož roku.

půjde. Moje maminka, jejíž mateřština je němčina, s ním seděla u psacího stolu a překládala slovo od slova. Vašek to zapisoval a přitom to rovnou převáděl do srozumitelných českých vět. Nakonec celý překlad vzal a ručně opravoval. A když měl nějaké problémy, v biologické terminologii nebo filosofického rázu, řešil je se Zdeňkem. [...] Toto Portmannovo dílo, *O nové horizonty v biologii*, mělo na Zdeňka myslím zásadní vliv.³⁸⁸ Překlad nakonec nevydal Vyšehrad, vyšel až o devět let později v roce 1979 samizdatovém vydání v Edici Expedice³⁸⁹ a poté po sametové revoluci ve sborníku SciPhi.³⁹⁰

Neubauer Portmanna zmiňuje také v dopisu tetě Maxe ze dne 7. července 1977: „Děkuji moc za ten výstřížek o Portmannovi, na který jsi maminku upozornila. Sborník vydaný k jeho narozeninám a obsahující jeho základní studia, který podle oné recenze vyšel pod názvem Adolf Portmann: *Biologie und Geist*, by mne nesmírně potěšil, kdybys mi přivezla.“

Nejplodnější portmannovské období však nastalo až v polovině osmdesátých let, kdy se Neubauer Adolfu Portmannovi intenzivně věnoval v rámci přednášek pro Vědeckotechnickou společnost (14. 11. 1984, 12. 12. 1984, 23. 1. 1985, 20. 2. 1985, později pak 10. 6. 1987).

Neubauer ve svých přednáškách nereferoval pouze o autorech, kteří jej zaujali, ale rozvíjel také svou vlastní koncepci materialismu, k níž se později mnohokrát v náznacích vracel. Základními pojmy pro toto uchopení skutečnosti byl smysl, svébytnost, niternost a tělesnost. Hmota pro něj nebyla pasivní látkou, za její základ považoval energii, vztah mezi látkou a tvarem nebyl nahodilý, byl výsledkem časícího se a prostořícího se dění, které se vyznačovalo bergsonovským činným, tvůrčím trváním.³⁹¹ „Skutečnost není konstatovatelný inventář nebo konstrukt, ale právě živá, revoluční sebestproměna, dialektický a historický materiální pohyb, tj. dění, které jazyk a myšlení nikoli popisuje, ale skutečně napodobuje – činí totéž co do logiky věci, protože i jazyk a myšlení jsou tělesné, materiální povahy – dramaty revoluční sebestproměny, schopností sebevývoje. Proto poznání je vždy tvůrčí čin vytváření nového – je to společenská tvůrčí praxe, která se vztahuje sama k sobě a nemůže se zastavit, protože se stává svým vlastním předmětem.“³⁹²

Myšlení je tedy chápáno velmi dynamicky, coby dialektický proces, který proměňuje svým pohybem nejen sebe sama, ale skutečnost samotnou. Jeho specifickou podobou je pak myšlení filozofické, nikoli jako odborné poznání s vlastním předmětem, ale coby složka pohybu myšlení

³⁸⁸ V. Benda – Z. Neubauer, *Neapolské listy*, Malvern: Praha 2020, s. 176–177.

³⁸⁹ Jednalo se o svazek č. 73 s názvem *O nové horizonty v biologii*, text „v roce 1979 pro sebe a své přátele opsala Olga Havlová“, obrázky pro samizdatové vydání překreslil Pavel Brázda. Zdeňk Neubauer opatřil Portmannův text předmluvou.

³⁹⁰ A. Portmann, „Nové cesty biologie“, in: J. Fiala (ed.) *Ke stému výročí narození Adolfa Portmanna (1897–1982)*, SciPhi, sv. 7 a 8, Praha 1997.

³⁹¹ Tato problematika je u Neubauera systematicky uchopena již v *Zamyšlení nad vědou a filosofií*.

³⁹² Jedná se o syllabus k první přednášce čtvrtého ročníku Neubauerova kurzu Filosofické problémy kybernetiky. Přednáška proběhla 22. října 1980 v Ústředním domě armády na tehdejší nám. Říjnové revoluce v místnosti 312 a Neubauer v ní shrnul témata předchozích ročníků přednášek. Blíže (viz) J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 49.

obecně, jehož cílem není jakési deterministické poznání, ale svobodná možnost uchopit „totéž zcela jinak“.³⁹³

Dynamické a sebevztažné je i vědecké poznání. Ve svých přednáškách Neubauer na konci sedmdesátých let opakovaně kritizoval novověkou přírodovědu za její mechaničnost a za to, že svět chápala jako konstrukt, a současnou situaci chápal jako velkou výzvu k jinému uchopení skutečnosti. Je podle něj nutné opustit představu vědy coby inventarizace jsoucen nacházejících se v popsatebné objektivitě. Není možné se domnívat, že věda dosáhne nadčasového a kumulativního poznání, takový koncept je ve světle poznatků současné vědy neudržitelný. Věda není teoretickým konstatováním o povaze skutečnosti, není nezávislá na historickém a poznávacím kontextu. Člověk a jeho poznání tvoří integrální součást skutečnosti. To však znamená, že je zapotřebí skutečnost myslet takovou, aby v ní něco takového jako poznání, historicita, ale i subjektivita a život byly vůbec možné a myslitelné.

V letech 1980 a 1981 přednášky pokračovaly. Zdeněk Neubauer přednesl v rámci cyklu ‚Filosofické problémy kybernetiky‘ tyto přednášky:

- 22. 10. 1980 Shrnutí dosavadních výkladů
- 17. 12. 1980 Úvod do Hofstadterovy knihy Gödel-Escher-Bach

V roce 1981 bylo přednášek sedm:

- 21. 1. 1981 Paradoxy. Gödelova věta
- 22. 4. 1981 Paradoxy myšlení a umělá inteligence
- 20. 5. 1981 Kouzlo paradoxu – dokazatelnost a pravda
- 10. 6. 1981 Kouzlo samovztažnosti – hra
- 14. 10. 1981 Samovztažnost a dialektická jednota obsahu a formy
- 18. 11. 1981 Turingův test čili zda stroje mohou myslet³⁹⁴

„Mé přednášky ‚Filosofické problémy kybernetiky‘ překonaly organizační a osobní krizi³⁹⁵ a staly se nyní dokonce obecně přístupné a jsou hojně navštěvovány. Nevím, jestli jsem Ti to psal, inspiruji se ponejvíc knihou *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*, o které jsi jistě musela alespoň slyšet (Pulitzer Price 1980) – je úžasná tím, že v samotném centru matematiky a logiky hovoří o téže problematice, jakou jsem se zabýval v minulých kursech, nyní však tak mohu činit jazykem

³⁹³ Tamtéž, s. 50.

³⁹⁴ Přehled přednášek kurzů Filosofické problémy kybernetiky a Kybernetické problémy přírodovědy od roku 1980 do roku 1989 je uveden v publikaci J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauro Sexagenario*, Praha 2002, s. 21–32.

³⁹⁵ Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 11. července 1980, dopis Ing. Milošovi Jílkovi CSc.: „Vážený pane inženýre, děkuji Vám z celého srdce za Váš podnětný a milý dopis, zájem a resonanci v ‚otázkách společného zájmu‘. Je to pro mne vždy něco nesmírně vzácného – v mrazivé samotě pohrdající izolace, v níž jsem se postupně ocitl, jak se stávalo zřejmým, že mi nejde o *current research*, i. e. o *puzzle solving activity* mluveno s T. S. Kuhnem, ale kladení a problematisování základních otázek biologie. Hledání nového paradigmatu vede mj. k zabývání se ‚nevhodnými modely‘ z hlediska ortodoxie vládnoucí, a tudíž ipso facto k bezúspěšnosti. Kapacita mého mozku programovaná v nejnímavějším období tvůrčího života na kabalistické finesy regulací ranných funkcí bakteriofága lambda je nepoužitelná od okamžiku, kdy jsem odmítl kokónkováním stále jedné a téže myšlenky – zpětnovazebného *feedbacku* lacino ohromovat a konkurovat. Zbývá mi tak jenom ona původní láska k Životu – touha po otevírání se jeho nezbadatelným tajemstvím.“ Miloš Jílek navštívil na jaře roku 1980 dvě Neubauerovy přednášky, přečetl si také jeho příspěvky o diferenciaci v *Bulletinu československé společnosti mikrobiologické* a poté mu napsal 22. 6. 1980 dopis z Janských lázní na téma důležitost počítačového modelování. Zdeněk Neubauer na jeho text reagoval zhruba o dva týdny později dopisem, z něhož je výše uvedený úryvek.

posluchačům daleko přístupnějším. A pro mne je to zároveň nesmírně cenné nové dobrodružství ducha,“ napsal Neubauer v roce 1981 v dopisu tetě Maxe do Švýcarska.

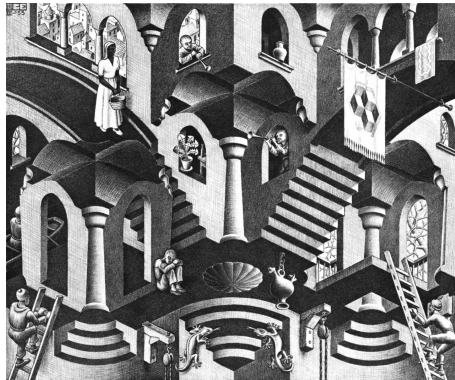
Hlavním tématem přednáškového roku 1980/81 se tedy stala kniha Douglase R. Hofstadtera *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*.³⁹⁶ Neubauer se velmi podrobně zabýval Hofstadterovou koncepcí „self-reference“ – soběvztažnosti, kterou ilustroval hojnými příklady: fugami Johanna Sebastiana Bacha, obrazy M. C. Eschera a Gödelovým teorémem. Soběvztažnost chápal Neubauer jako klíčový pojem pro pochopení subjektivity, který dobře zapadal do jeho vlastních filosoficko-biologických úvah.

Barokní fugy se k sobě vztahují pomocí svých vlastních prvků – motivů, harmonie – jejichž úrovně do sebe vzájemně přecházejí a hierarchicky se proplétají. Úrovně není možné od sebe oddělit. Tuto propletenost při poslechu neprožíváme jako chaos, ale jako harmonii, kterou dokážeme vnitřně pochopit. „To, co je zde nazýváno selfreference a zevně působí

jako paradox, je zevnitř prožíváno jako subjektivita.“³⁹⁷ Subjektivitu Neubauer nechápal jako výlučnou vlastnost lidské psychiky, považoval ji za podstatu jakékoli živé tělesnosti a niternosti. Živé bytosti pro něj nejsou mechanismem, mění se vlastním pohybem, sebestproměnou.

Kouzlo soběvztažnosti Neubauer při přednáškách ilustroval také obrazy M. C. Eschera. Jejich propletené a zacyklené hierarchie znemožňují uchopit obraz jako celek, což Neubauer přiblížil³⁹⁸ obrazem Konvexní a konkávní. Vysvětloval, že zde není možná jednotící interpretace založená na kumulaci interpretace detailů, protože do sebe detaily nezapadají, nejsou jednotně uspořádány. Výsledný obraz je paradoxní, je třeba nahlédnout jej najednou, vystoupit z něj a pohlédnout na něj zvenku. Podobně jako Escherův obraz nemá základní úroveň popisu, tak ji nemá ani naše zkušenost se světem, neboť je tělesné a nikoli rovinné povahy.

Paradoxy obsahuje i přirozený jazyk, který je schopen vytvářet věty, které se k sobě vztahují. Neubauer uvedl jako příklad větu: „Já jsem nepravdivá.“³⁹⁹ Ta obsahuje logický paradox. Paradoxnost přirozeného jazyka je často považována za jeho nedostatek. Podobné nedostatky se však objevují i v systémech, po nichž vyžadujeme jednoznačnost, například v matematice. Neubauer použil příklad Gödelova teorému, tak, jak jej představuje Hofstadterova kniha. Gödel podle něj dokázal, že větu „já jsem nedokazatelná“ lze vytvořit pomocí prostředků formálního kalkulu. Pokud je tato věta

M. C. Escher: Convex and concave, 1955

³⁹⁶ Kniha vyšla i česky, ale mnohem později: D. R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach: existenciální gordická balada*, Argo: Praha 2012.

³⁹⁷ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, Dodatky (nezpracováno). Syllabus „Paradoxy myšlení a umělá inteligence“ k přednášce 4. kurzu Filosofické problémy kybernetiky, VÚMS (ÚDA), dne 22. dubna 1981, s. 2.

³⁹⁸ 20. května 1981.

³⁹⁹ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, Dodatky (nezpracováno). Syllabus „Kouzlo paradoxu – dokazatelnost a pravda“ k přednášce 4. kurzu Filosofické problémy kybernetiky, VÚMS (ÚDA), dne 20. května 1981, s. 3.

nepravdivá, je dokazatelná. To by však znamenalo, že by byla dokazatelná nepravda a kalkul by obsahoval spor. V každém netriviálním kalkulu tedy existují pravdivé výroky, které jsou nedokazatelné. Systém je vždy bohatší, než je schopen ze sebe vydedukovat – nestačí nikdy na sebe sama. Pravda je víc, než dokazatelnost, není to formální logická charakteristika, pravdivost nelze rozlišit, je třeba ji rozhodnout. Není to konstatace, rozhoduje se o ní v praktickém, tvůrčím činu, uzavřel Neubauer svůj výklad Gödela a postavil proti sobě dva přístupy ke světu. První z nich nazval „idealistický a metafyzický“. Jako příklad uvedl scholastiku, která vnímá svět jako pevně strukturovaný a logicky popsateľný. Představa neměnnosti a pevných pravidel podle něj umožňuje jasnou formalizaci v podobě pravidel a zákonů. Jako protiklad pak jmenoval přístup „materialistický a dialektický“, který zastávali například alchymisté. Skutečnost pro ně byla sebestopově, nepřístupovali k ní teoreticky, spekulativně a duchovně, ale konkrétně a tělesně. „Podstatná neformalizovatelnost konkrétní zkušenosti znemožňuje výklad věci samotné, totožný s tím, „jak se to ve skutečnosti má“, nýbrž nutí poukazovat k ní pomocí obrazů, metafor, jinotajů, příkladů, ilustrací, přirovnání, podobenství atp.“⁴⁰⁰ Takové poznání nepopisujeme jazykem, ale vyjadřujeme je z nitra, zevnitř poznání samotného. S tím souvisí i odlišné pojetí inteligence – nikoli jako schopnosti přemýšlet a rozhodovat se podle rigidních pravidel, nýbrž jako aktivity založené na sebevztahu a sebestopově.

Dalšími důležitými tématy byly pro Neubauera kouzlo, slavnost a hra. Důkladně je rozebral v přednášce z 10. června 1981, zabýval se jimi však již dříve, například v eseji věnované Ladislavu Klímovi.⁴⁰¹ Kouzlo podle Neubauera souvisí s proměněním, působí proměnu věci zevnitř, v extrémním případě může jít až o vznik z ničeho nebo zánik. S prožitkem změny a proměny je spojený půvab, zkušenost svobody od existence. Proměnu a svobodu od existence přináší také hra, neboť nám dává vystoupit z perspektivy všednodennosti a osvobozuje nás od vlastní vůle. Tato svoboda je však paradoxní. Hru musíme brát vážně, aby pro nás měla smysl, prožíváme ji, jsme plně uvnitř, zároveň však víme, že z ní můžeme kdykoli vystoupit. Jsme plně uvnitř i plně venku. Hra má smysl a účel sama v sobě, patří k ní svoboda, velkorysá marnotratnost a plýtvání, dává nám prožít změnu hodnotového pořadí. Je spojena s napětím a náruživostí, zároveň se řídí vlastními pravidly, jež je nutné osvojit si namáhavým cvikem. Pravidla tvoří vnitřní strukturu hry a je třeba je respektovat. Respekt k pravidlům však není formální tabu, ale vědomý vnitřní vztah. Teprve poté, když si pravidla zvnitřníme, staneme se vůči nim svobodní a vzhledem k celkovému smyslu hry je můžeme i překročit. Dodržování pravidel neznamená úzkostlivé lpění na maličkostech, ale rozpoznání podstatného od nepodstatného. Ve hře se ztrácím sám sobě, zapomínám na sebe i vlastní důstojnost, čímž paradoxně

⁴⁰⁰ Syllabus přednášky z 22. dubna 1981, s. 4.

⁴⁰¹ Původně Z. Neubauer, „Bůh – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, in: též, *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*, Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 259–295. Esej pochází z roku 1978. Další vydání: Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, P. Tigrid (ed.), *Svědectví* 16, Paříž 1980, č. 62, s. 289–295. Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, *Spektrum* 3, Index on Censorship: London 1981, s. 168–187. Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, *Studie* (Řím) II/1984, č. 92, s. 142–154. Z. Neubauer, „Pocta Ladislavu Klímovi“, *Respekt* 4, 1993, č. 14, s. 22–23. [Zkrácená verze.] Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*, Malvern: Praha 1999, s. 145–159. Z. Neubauer, „Bůh – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, in: též *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*, Malvern: Praha 2019, s. 125–140.

sám sebe nalézám, plně jsem, činím bezprostřední zkušenost vlastního bytí. Jako příklad uvádí Neubauer antickou tragédií.⁴⁰² To, co na nás v životě dopadá, zde vidíme na scéně najednou, z odstupu, díky čemuž znovu vyvstane smysl naší situace a dostáváme šanci se ve své situaci nově orientovat. Tato ontologická zkušenost nám přitom zjevuje, že bytí jsoucna nepočívá v jeho konečné jedinečnosti, v přísné odlišnosti a sebeuchování, ale naopak ve ztracení se sobě samotnému, v otevírání se živé skutečnosti.

„Hra je tak skutečným, konkrétním prožitkem samovztažnosti: ve hře jde o ni samotnou – vztahuje se k sobě a tím může zkušenost napodobovat, vyjadřovat, reprezentovat. Hra může napodobovat a rozvrhovat a vytvářet skutečnost právě proto, že je zážitkem toho, co skutečnost bytostně je: sebestopřítomnou v soběvztažnosti [...] skutečnost sama má povahu hry.“⁴⁰³ Bytí dalece přesahuje normální život příčin a účelů, hokynářských výdajů a zisků. Je místem svobodného zjevování. Do podobného prostoru svobody nám dává vstoupit i slavnost.⁴⁰⁴

Naše odcizení hry i slavnosti vyrůstá dle Neubaueera ze stejného kořene jako naše odcizení životu. Své vlastní bytí jsme redukovali na pasivní trvání, předmětný výskyt, stejně jako jsme to udělali se všemi ostatními jsoucnými. Skutečnost chápeme jako objektivní realitu s absolutní daností, dokonce i v oblasti etických a estetických hodnot. „Vláda ‚říše platnosti‘ tak omezuje, ochuzuje, popírá lidský život možná ještě více než předsudek objektivní hmotné, jakkoliv uznávání ‚vyšších pravidel‘ dodává člověku pravé důstojnosti a vážnosti, jež jsou nutné k jeho dýchavičnému sebestopřítomování, kterým se snaží kompenzovat stínovitost a bezduchost vlastní existence, zacházející na úbytě života. [...] ‚Realistický‘ pohled na skutečnost jako objektivní danost musí zcela ignorovat zkušenost, že člověk plně a doopravdy žije teprve v ‚nepravdivé‘ svobodě hry...“⁴⁰⁵

Na podzim roku 1981 se v přednášce ze dne 16. 10. Neubauer znovu vrací ke své koncepci „materialismu“ a pokouší se ji precizovat. Kritizuje dialektický materialismus za otázku, zda je prvotní myšlení nebo hmota, protože od sebe tyto dvě entity odděluje a klade je do protikladu. „Metafyzické myšlení vůbec není schopno hmotu myslet,“ uvádí Neubauer a pokračuje: „jakmile ji myslí, myslí ji jako předmět, který je vně a mimo.“⁴⁰⁶ Tato metafyzická tradice podle něj rozkládá hmotu na látku a tvar, jež jsou si zcela vnější a jejichž spojením je nahodilý srůst – „aristotelské concretus“. Skutečně metafyzické myšlení se nevztahuje k věcem z vnějšku, z duchovní, božské perspektivy, ale tak, že předmět je zároveň obsahem myšlení samotného a myslet znamená vztahovat se sám k sobě.

⁴⁰² Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, Dodatky (nezpracováno). Syllabus „Kouzlo samovztažnosti – hra“ k přednášce 4. kurzu Filosofické problémy kybernetiky, VÚMS (ÚDA), dne 20. května 1981, s. 5.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 6.

⁴⁰⁴ Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, in: *týž, Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*, Malvern: Praha 1999, s. 146.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 149.

⁴⁰⁶ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, Dodatky (nezpracováno). Syllabus „Samovztažnost a dialektická jednota obsahu a formy“ k přednášce 5. kurzu Filosofické problémy kybernetiky, VÚMS (ÚDA), dne 14. října 1981, s. 6.

V roce 1982 přednesl Zdeněk Neubauer v rámci cyklu ‚Filosofické problémy kybernetiky‘ tyto přednášky:

- 21. 1. 1982 Analogie a problém smyslu
- 17. 3. 1982 Dialektika stejného a různého⁴⁰⁷
- 20. 10. 1982 Abdukce a holografický model mozku
- 17. 11. 1982 Kreativita

Kromě prohlubování a rozvíjení témat z předchozích ročníků přednášek se nově objevuje téma Pribramova holografického modelu mozku. Neubauera zaujal Pribramův text ‚The Brain, the Telephone, the Thermostat and the Hologram‘ uveřejněný v roce 1981,⁴⁰⁸ podrobně o něm referoval a rozvíjel myšlenku materiální jednoty světa, na kterou Pribramova holografická abdukce poukazuje. Skutečnost ‚má povahu idejí, tj, vzhledů (chceme-li: patterns), na něž patříme ‚vnitřním zrakem‘. [...] To, že na ideje bezprostředně patříme, znamená, že patříme k nim [...] v jednotě ‚vědět‘ a ‚vidět‘, kterou řecké slovo idea vyjadřuje. Souvisí to s naším závěrem, že pochopení znamená osvojení si věci samé.‘⁴⁰⁹

Zdeněk Neubauer celý pětiletý cyklus Filosofické problémy kybernetiky uzavřel těmito slovy: ‚Naše společné úvahy – po celá ta léta, kdy jsme se setkávali nad ‚filosofickými problémy kybernetiky‘, byly nesený přes různorodost témat a okruhů stále jedinou myšlenkou, jedním společným jmenovatelem, který představoval jakési ‚thema cum variationibus‘. Které toto téma je, zda je to vztah vědy a filosofie, skutečnosti a poznání, látky a tvaru, obsahu a formy, problematika umělé inteligence, vzájemnost vědomí a těla, myšlení a hmoty, otázka po smyslu atp., záleží na tom, jak tuto jednotu pojmem, jak onu vůdčí myšlenku nazveme. Podle toho se nám zjeví celek našich úvah a logika této jejich jednoty v jiném rozvrhu a v jiném světle. Avšak sama skutečnost, že lze různorodou látku, kterou jsme probrali a křivolakost cest, kterými jsme prošli, vůbec jednotně pojímat, svědčí o čemsi opravdu jednom a podstatném na moderní zkušenosti světa, jak jí představuje právě ‚věk kybernetiky‘.‘⁴¹⁰

IX. 2. 2. Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989)

Přednáška 17. 11. 1982 představovala tečku za cyklem Filosofické problémy kybernetiky. Nepředstavovala však konec Neubauerových přednášek pro veřejnost. V následujícím roce se rozeběhl nový kurz s názvem ‚Kybernetické problémy přírodovědy‘. Přednáškový cyklus probíhal v letech 1983–1989.

⁴⁰⁷ Před prázdninami měla být ještě jedna přednáška, která odpadla. Blíže (viz) J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, s. 23.

⁴⁰⁸ K. H. Pribram, ‚The Brain, the Telephone, the Thermostat and the Hologram‘, *Cognition and Brain Theory*, 1981, 4(2), s. 105–122.

⁴⁰⁹ J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, s. 23.

⁴¹⁰ Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, Dodatky (nezpracováno). Syllabus ‚Abdukce a holografický model mozku‘ k přednášce 6. kurzu Filosofické problémy kybernetiky, VÚMS (ÚDA), dne 23. října 1982, s. 1.

První přednášku proslovil RNDr. PhDr. Zdeněk Neubauer, CSc. ve středu 20. dubna 1983 v 17 hodin v Ústředním domě armády tehdejších na náměstí Říjnové revoluce 4,⁴¹¹ v učebně 209.⁴¹²

Organizátorem přednášek byl Petr Kůrka, který převzal organizační záležitosti po Věře Kopalové, se všemi dobovými peripetemi. „Organizace nebyla příliš složitá. Bylo třeba rezervovat posluchárnu na rok dopředu a pak jsem rozesílal pozvánky podle adresáře stálých účastníků. Spolupráce s ÚDA však neměla dlouhého trvání. Jednou na přednášku omylem zabloudil jeden z místních podplukovníků, stanul zjevně překvapen množstvím lidí, které spatřil, a chvílku setrval. Zanedlouho potom mi volala úřednice ÚDA, že příští přednáška se nemůže konat, protože posluchárna se bude malovat. Když jsem se ptal na další přednášku o měsíc později, dostal jsem rozpačitou odpověď, že to také nepůjde, a pochopil jsem, že malování v ÚDA probíhá důkladným vojenským způsobem. Tehdy mě v Krči navštívili dva podplukovníci z ÚDA a vyžádali si ode mne písemné prohlášení, že přednášky probíhaly obvyklým způsobem a k ničemu mimořádnému při nich nedošlo. To sice nebyla úplně pravda, protože každá Zdeňkova přednáška byla mimořádná, neměl jsem ale odvalu jim to vysvětlovat.“⁴¹³

Navzdory nedůvěře nadřízených orgánů kurz zdárně pokračoval. V roce 1983 proběhly tyto Neubauerovy přednášky:

- 20. 4. 1983 Geny, viry a mémy
- 18. 5. 1983 Logika živého
- 15. 6. 1983 Mechanično a biologično. Řád skrze odchylky
- 19. 10. 1983 Dějiny věd, mémy a fluktuace
- 16. 11. 1983 O Kuhnově knize *Struktura vědecké revoluce*
- 21. 12. 1983 Vznik a periodizace myšlení a filosofie

Sylaby z těchto přednášek byly zpracovány do sborníku *Kybernetické problémy přírodovědy*,⁴¹⁴ jenž se stal záhy velmi populárním. Petr Kůrka vzpomíná: „Ze sborníku se stal bestseller. Nebyl samozřejmě prodejný, ale dostával jsem dopisy od vědecko-technických společností mnoha výzkumných ústavů, podniků racionalizace či semenářství, kde sborník vyžadovali v rámci své politicko-odborné činnosti. Kolega Vladimír Albrecht mi vyprávěl, jak na návštěvě u svých vzdálených příbuzných na šumavské vísece mu ho ukazovali jako obzvláštní raritu.“⁴¹⁵

Do sborníku byly zahrnuty také dvě Neubauerovy přednášky z následujícího roku:

- 18. 1. 1984 O Kuhnově knize *Struktura vědecké revoluce II*
- 15. 2. 1984 Některé příklady z dějin věd

⁴¹¹ V roce 1990 se náměstí vrátilo ke staronovému názvu Vítězné náměstí. Později (od 21. 3. 1984) se přednášky přesunuly do Domu techniky na Novotného lávce, do ústředí Československé vědeckotechnické společnosti.

⁴¹² J. Fiala, „Filosofické problémy kybernetiky/Kybernetické problémy přírodovědy“, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 25.

⁴¹³ P. Kůrka, „Tarotová edice“, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 168.

⁴¹⁴ Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1984.

⁴¹⁵ Z. Neubauer, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002, předmluva ke knize – bez paginace.

V rámci tohoto přednáškového cyklu Neubauer nejprve zdůraznil, že se jedná o cyklus navazující na „Filosofické problémy kybernetiky“. Uvedl, že si pod vlivem četby Kuhna, Ruyera a Hofstadtera osvojil „kybernetický způsob uvažování“⁴¹⁶ a změnil proto i název kurzu. Kybernetika zůstala i nadále centrálním pojmem, Neubauer do ní zahrnul teorii informace, umělou inteligenci, robotiku, teorii řízení, informatiku, matematickou lingvistiku, ale také systémový přístup – nikoli jen jako disciplínu, ale jako způsob vidění a rozumění celku skutečnosti. Neubauer v kybernetice viděl klíčový prostředek pro artikulaci a snad i překonání krize metafyzického programu novověké vědy.

Proti mechanocentrickému pohledu na přírodu kladl Neubauer důraz na pohled biocentrický, na obrat k subjektu jakožto k tělesnosti. Zatímco mechanický pohled vychází z lidské zkušenosti s aktivitou, jež vytváří, napodobuje a představuje, zakládá se zkušenost biologična na reflexi, vnímání a pocitování. V centru stojí subjektivita založená nažití a prožívání, biologie a psychologie jakožto vědy zkušenostní. Subjekt není chápán jako descartovský „hmotný výskyt“, nýbrž jako proces sebeudržování, sebeproměny a sebeutváření. Podobně ani skutečnost nechápal Neubauer jako bytí o sobě, jako hotový, ideální svět, který je možné zkoumat pomocí neměnných přírodních zákonů, ale jako bytostné dění a uskutečňování vztahu člověka a světa, jakožto řád skrze fluktuace, odchýlení se od volného pádu – hladké disipace volné energie, jako dění sebeudržujících se odchylek, jež nám pomáhá pochopit právě kybernetika.⁴¹⁷ Kybernetika se také stala vědou nové smlouvy, zatímco stará smlouva člověka s bohem konstruktérem za zády přírody je mrtvá.

Důraz současné biologie na studium látkové výměny – metabolismu Neubauer označil za hokynářský přístup bez valného přínosu (to, co si organismy vyměňují s prostředím, je u všech v podstatě stejné) a na jeho místo kladl látkovou přeměnu. Přirozená jsoucna jsou pro něj množinami singularit, možností seberegulace a zásahů, jsou bytostným sebeproměňováním, neustále interpretují sebe sama co do svého tvaru, složení, chování a pohybu. Udrží se pouze to, co je schopno adaptace a transformace, smysluplné a životaschopné sebeproměny.

Neubauerův důraz na tělesnost se netýkal pouze živých bytostí, ale také myšlenek a idejí: „Dialektický a historický materialismus důsledně vychází z přesvědčení,⁴¹⁸ že to, co je skutečným movens a podstatou dějin – včetně poznání a myšlení, nejsou abstraktní ideje, ideologie, věroučné soustavy či jiné mémy a mémové komplexy o sobě, tj. starající se o sebe, nýbrž jenom ty, které vyjadřují celkový zkušenostní kontext dějin, odrážejí konkrétní tělesnou a společenskou praxi, tvůrčí a přetvářející interakci s materiální přírodní skutečností. ‚Tělesnost‘ informace (ať už genetické nebo kulturní) nutno hledat nikoli v její struktuře, nýbrž v jejím obsahu, tj. smyslu. A tento smysl je právě vztahem k celkovosti. Nová zkušenost není dalším záznamem, zabírajícím tolik a tolik ‚bloků‘ naší paměti, nýbrž je vždy faktickým přestrukturováním, přehodnocením celku naší zkušenosti...“⁴¹⁹ Tělesnost je přitom důležitá i při rozhodovacích procesech. Neubauer varoval před tím, abychom za

⁴¹⁶ Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*, s. 2–3.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 29.

⁴¹⁸ Způsob, kterým Zdeněk Neubauer používá výrazy „dialektický a historický materialismus“ je třeba vnímat jako jemnou ironii a provokaci zároveň. Naplňuje je však vážně míněným obsahem.

⁴¹⁹ Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*, s. 34.

sebe nechali rozhodovat počítače „ne proto, že počítače nemají intelekt, ale proto, že nemají tělo – tělesnou zkušenost lidského světa, z níž a na jejímž základě mohou vůbec vznikat zodpovědná, autentická lidská rozhodnutí“.⁴²⁰ Analogie tělesnosti se stala základem historického materialismu, který Neubauer stavěl jako protiklad metafyzickým neo-mechanistickým ontologiím stability.

Ve dvou přednáškách (v listopadu 1983 a v lednu 1984) se pak Neubauer zabýval analýzou Kuhnovy knihy *Struktura vědeckých revolucí*. Vědecké teorie dle něj nejsou popisem skutečnosti, ale mémovými komplexy, které mezi sebou soupeří. Podobně jako Kuhn uvádí i Neubauer, že vědecké poznání není absolutní, nejde v něm o kumulaci poznatků, má historickou a společenskou povahu. Není možné oddělit je od tradice, interpretace, obrazného vyjadřování a autorit. Pokud dojde k nahrazení starého paradigmatu novým, děje se tak na základě zcela jiných než vědeckých kritérií, jež odráží především změnu sebepochopení člověka. Důvody vedoucí ke změně paradigmatu jsou často trans-vědecké i trans-vědomé. Dialog mezi paradigmaty není proto možný. Tvůrci paradigmatických revolucí nejsou podle Neubauera outsideri nezatižení profesionální formací v rámci etablovaného paradigmatu, ale ti, kteří si paradigma osvojili až k mistrovství, zevnitř prožili jeho meze a tak získali vůči němu svobodu.

Za vrchol Neubauerovy neoficiální přednáškové činnosti můžeme považovat roky 1984 a 1985.

Neubauer se zde podrobně věnoval především těmto myslitelům: Richardu Dawkinsovi, Barbaře McClintockové a Adolfu Portmannovi. V roce 1984 vypadaly přednášky takto:

- 18. 1. 1984 O Kuhnově knize *Struktura vědecké revoluce II*
- 15. 2. 1984 Některé příklady z dějin věd
- 21. 3. 1984 Richard Dawkins I.
- 18. 4. 1984 Richard Dawkins II.
- 16. 5. 1984 Barbara McClintocková I.
- 20. 6. 1984 Barbara McClintocková II.
- 17. 10. 1984 Barbara McClintocková III.
- 14. 11. 1984 Estetika v přírodě (Adolf Portmann)
- 12. 12. 1984 Jevy v přírodě (Adolf Portmann)

Přednášky jsou opět shromážděny do sborníku, tentokrát pod jménem *Střetnutí paradigmat v současné biologii*.⁴²¹

Volba autorů nebyla náhodná a přednášky rozhodně neměly mít popisný charakter. Podle Neubauera nazrála doba veliké epistemologické změny, přerodu z mechanistického chápání skutečnosti v pojetí biologické, čas zcela radikálního obratu, revoluce. Ústřední otázka zní: „...jsou organismy automaty – chemické stroje řídicí se genetickým předpisem – nebo jsou to skutečné

⁴²⁰ Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*, s. 7.

⁴²¹ Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985. Přepřacováno pro Z. Neubauer, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002. Viz též Z. Neubauer – J. Fiala, *Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti*, Malvern: Praha 2011.

bytosti?⁴²² Tato revoluce podle něj nepřichází jako danost, jako nutný pohyb dějin, ale jako výzva, které je nutné se chopit a uskutečnit ji, nestojíme v ní jako diváci neosobních procesů, ale jako aktéři proměny, jejíž uskutečnění závisí na úsilí nás všech. „Tematika zachycená v tomto úseku naší cesty, představující jakýsi ‚biologický exkurs‘, nám umožňuje skutečně vstoupit *in medias res* zápolení o povahu Života, stát se účastníky dramatu, které právě probíhá, které otřásá současnou biologii a staví biology proti sobě. V tomto dramatu nejde o to dozvědět se, kdo má pravdu: o této pravdě, pravdě Života, se teprve rozhoduje. A rozhoduje se také o samotné povaze vědy o Životě, o biologii, ba přímo o jejím bytí. Neboť naše teze zní, že biologie, jež by byla práva svému jménu, dosud neexistuje, že však dnes, na pozadí hlubokých změn v chápání skutečnosti se nachází její zrození pod dosud nejpříznivější konstelací.“⁴²³ Úsilí o novou biologii, založenou na jiném než mechanickém pohledu na skutečnost, nebylo pro Neubauera nic nového, ani se nejednalo o záležitost několika posledních let. S touhou po radikální reformě se vrátil již v roce 1970 ze svého stipendijního pobytu v Neapoli.⁴²⁴

Drama porodních bolestí nového paradigmatu je v Neubauerových přednáškách ilustrováno protikladem dvou myslitelů. Prvním z nich je britský biolog Clinton Richard Dawkins, jenž je pro Neubauera prototypem mechanického pohledu na život. Dawkins radikálně domyslel syntézu dvou silných proudů novověké přírodovědy – descartovského mechanicismu a darwinistického evolucionismu a podařilo se mu zahrnout životní procesy do jednotného mechanistického obrazu světa. Chápe živé bytosti pouze jako pasivní projev chemické konkurence alternativních kombinací atomů, jež vytvářejí úseky řetězce DNA. Organismy nazývá nástroji přežití (survival machines) a dopravními prostředky (vehicles) genů. Dawkins je zároveň (a nepřekvapivě) militantní ateista a autor několika takto laděných populárně naučných knih.⁴²⁵

Jako protiváhu Dawkinse volí Neubauer Barbaru McClintockovou, objevitelku genetické transpozice, která za svou práci obdržela roku 1983 Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství.⁴²⁶ Její přístup k organismům je zcela odlišný. McClintocková nepovažuje organismy za prostou realizaci genetického zápisu, nýbrž za autonomní bytosti, které mohou v rámci procesů sebeproměny smysluplně měnit také svou genetickou informaci. „Schopnost buňky vnímat zlomené konce chromozómů, zaměřit je k sobě bez ohledu na vzdálenost a pak je spojit tak, že jsou příslušné zlomy vzájemně správně orientovány, je zvláště zjevným příkladem vnímavosti (sensitivity) buněk ke všemu, co se v nich děje. Činí moudrá rozhodnutí a jednají podle nich. [...] Cílem pro budoucnost bude určit rozsah znalostí (knowledge), které má buňka o sobě samé, a jak využívá těchto znalostí uváženým (thoughtfull – od thought, myšlenka) způsobem, když je k tomu vyzvána (challenged),“ cituje

⁴²² Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985, s. 8.

⁴²³ Tamtéž, s. 7.

⁴²⁴ „Těž nepohrdnu a mám velký zájem o dobrou literaturu okultní, astrologickou, alchymistickou, zvláště starou – resp. o staré, též souvisí s mým programem důsledné revise věd. Ale to jistě víš. [...] Samozřejmě mám zájem o všechno, co uznáš za vhodné, o Driesche – vzhledem ke svému plánu revidovat od základu strukturu biologie – mám samozřejmě zájem velký.“ Dopis mamince 7. 10. 1968.

⁴²⁵ Například kniha z roku 1976 *The Selfish Gene*, která v českém překladu vyšla roku 1998 pod názvem *Sobecký gen*; nebo *The Blind Watchmaker*, vydáno 1986 a do češtiny přeloženo v roce 2002 pod titulem *Slepý hodinář*.

⁴²⁶ Tato Nobelova cena byla pro Zdeňka Neubauera silným podnětem k celé koncepci i prožívanou satisfakcí. Viz polemiky s Ladislavem Kováčem in: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019.

Neubauer nobelovskou přednášku McClintockové.⁴²⁷ McClintocková vnáší do biologie otázky a koncepce, jež byly považovány za překonané a mrtvé – vitalismus, holismus, lamarkismus.⁴²⁸ Neubauer to přijímá s povděkem, staré poznatky podle něj do nového paradigmatu vstupují, přestože ne ve formě fakt, nýbrž ve formě zkušenosti, ke které je možné kdykoli se vrátit a znovu ji využít. Je si však také vědom úskalí, které v sobě skrývá nové pojetí biologie respektující niternost, sebeproměnu a svébytnost. „Možnost rehabilitace biologie jakožto vědy je proto zároveň atentátem na její vědecký statut, alespoň v tom smyslu, jak jsme byli zvyklí vědu odjakživa chápat.“⁴²⁹ Ani zde se nejedná v Neubauerově myšlení o nový motiv. V dopisu Ladislavu Kováčovi ze dne 12. 4. 1976 čteme: „Problém, o který nám jde, nabývá tedy rozhodující, zásadní povahy: je věda o Životě, jako tvůrčím procesu v *durée*, možná jako *věda*, tj. rozumové poznání, anebo je takové setkání výhradní doménou intuice, jak tvrdí Bergson? Odpověď ovšem může dát jenom úspěšný čin. Myšlenková práce, kterou spolu konáme, je však jeho předpokladem.“⁴³⁰

V listopadu roku 1984 začal Zdeněk Neubauer přednášet na VTS o rakouském zoologovi Adolfu Portmannovi. Jeho zařazení za Barbaru McClintockovou nebylo náhodné, jednalo se o logické vyústění Neubauerovy snahy o nový pohled na biologii. Navzdory své revolučnosti pro něj totiž McClintocková zůstává v myšlenkovém rámci darwinistické biologie, neboť dimenze svébytnosti organismu je pro ni orientována především na schopnost přežít. „Genom je schopen sebeřeorganizování, když se střetne s potížemi, na něž nebyl připraven [...] Tyto reorganizace vzcházejí z ‚šoku‘, který nutí genom k přestavbě, aby překonal ohrožení svého přežití,“ cituje Neubauer nobelovskou přednášku McClintockové.⁴³¹ Adolf Portman jde dál, ve své snaze o rehabilitaci morfologie zdůrazňuje svébytnost a subjektivitu organismů, což jsou přesně ty dimenze živé skutečnosti, o něž Neubauerovi nejvíce šlo.

⁴²⁷ Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, s. 126.

⁴²⁸ „Jestliže se stanou otázky, o které nám jde – tj. hranice a smysl exaktní vědy – základními otázkami pro každého přemýšlejšího člověka na konci tohoto tisíciletí, stane se tak díky tomu, že byly položeny a promyšleny oním úžasným obdobím, kterým bylo minulé století a začátek tohoto, které je pro nás stejně tajemné, nepřístupné a nepochopené, jako třeba alexandrijský hellenismus. (Myslím tím proud Goethe-Schelling-Nietzsche-Bergson) a celou *Naturphilosophie* a *Lebensphilosophie*. První tolik zesměšněnou, odsouzenou a neúspěšnou (jsem tak rád, že jste o ni v *Bulletinu* učinil pozitivní zmínku), druhou zneužitou a diskreditovanou (nacismus, Rassenlehre). (I *Naturphilosophie* byla v nepoznané podobě zneužita: právě v lysenkismu; společným jmenovatelem zneužití byla vždy vůle k moci, kterou správně vyložil Nietzsche jako kořen západního myšlení, ústící do nihilismu.) *Naturphilosophie* šlo o to, porozumět přírodě, jak se s ní setkáváme v našem poznání. Jít za poznatek, nechat se jím poučit, proměnit. Nikoliv, jak tomu chce věda sensu stricto, jen konstatovat a využít ‚skutečností‘ samých o sobě lhostejných! *Lebensphilosophie* zdůrazňovala hodnotu a hloubku skutečnosti mimo-lidské, či přesněji mimo-vědomé, ne-vědomé; nutnost setkání s Tajemstvím, uznání toho, co přesahuje naše chápání, co má naše chápání obohatit, z *čeho* naše rozumění vyrůstá. Věda naproti tomu chce do nesmyslného, slepého chaosu, za který skutečnost pokládá, zavést řád, *udělit* jsoucnu smysl. Otázku po smyslu jsoucnu a jevů proto odmítá. *Jev* (tvar listu, krása a vůně květu, plodnice houby, kolonie bakteriální) je pouze bezvýznamný, vedlejší produkt, za kterým se skrývá podstata. Podstata, která je neviditelná, racionální, matematická. Proto se ptá po *mechanismu*, protože ‚mechanismus‘ je názorový, časoprostorový pendant abstraktní myšlenky. *Proto* ony ‚klíčové otázky‘ nejdříve vyvstávají v biologii, i když jejich význam je obecnější: biologie je totiž jediná přírodní věda, která se stále ještě, byť v upadlém módu, konfrontuje s něčím *nezávisle skutečným*, co se uskutečňuje a působí (*wirkt – Wirklichkeit*) *nezávisle* na našem pochopení.“ Dopis Ladislavu Kováčovi ze dne 14. 1. 1976, blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 24.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 9.

⁴³⁰ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, s. 52.

⁴³¹ Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, s. 8.

Současné biologii Portman (Neubauerovými ústy) vytýká zaměření na horizont mikroskopičnosti, jenž se soustřeďuje na látkovou, funkční a chemickou podstatu života a s oblibou sestupuje až na molekulární úroveň. Funkční a látková úroveň je však velmi monotónní, společná všemu živému, jen stěží postačuje pro vysvětlení rozmanitosti života. Rozmanitost života není vysvětlitelná selekčním tlakem, naopak variabilita narůstá, „když selekční tlak povolí (tropy, domestikace, stabilní společenství), nebo když je ‚břemeno funkčnosti‘ z nějakého jevu či orgánu snato (plodnice některých hub, parohy, paví vějíř, podzimní listí), tj. když už jejich efektivita není limitujícím faktorem. Tam, kde bychom pode Darwina očekávali zakrnění, dochází k výbuchu estetické fantasie.“⁴³²

Jako protiváhu tomuto příliš jednostrannému pohledu Portmann zavádí horizont niternosti. Ten zahrnuje etologii a psychologii živočichů a především morfologii tzv. „vlastních jevů“. Vlastní jev – *eigentliche Erscheinung* – je Portmannův pojem, kterým označuje jevy sloužící k sebevyjádření živých bytostí, obracející se k vnímání, související s nitrem a prožíváním sebe sama. Právě tyto jevy jsou dle něj tím, co je na životě nejdůležitější, vyjadřují jedinečnou esenci bytosti, jsou výrazem rodové, druhové i individuální svébytnosti.

To, jak organismus vypadá, není výsledkem náhody či nutnosti, vzhled je třeba interpretovat jako projev, podobně jako nahlížíme na lidské jednání, slova či díla, jež náleží do kulturní dimenze života. Nejedná se o spontánní či slepé hříčky přírody, ale o esenciální stránku života, která teprve dává smysl úsilí o přežití.

Sebevyjádření není záležitost určitého orgánu, funkce nebo chování, je to dimenze, ve které se sjednocuje celá existence živé bytosti. Sebevyjádření často přechází do sebepřekročení a může vést až k sebeobětování pro určitý jev, který je pro danou bytost smysluplný a klíčový. Viditelné je to především u živých bytostí. „Zde všude se probouzí ono podivné, tajemné úsilí o virtuozitu, zdatnost, preciznost, úplnost atd., prostě o dokonalost, která daleko přesahuje účel činnosti, pokud vůbec nějaký je, a jejíž výsledek je zcela neadekvátní vynaloženému úsilí a námaze a lze ho měřit pouze radostí a zadostiučiněním ze sebepřekonání, dokázání si, že jsme byli schopni dojít – vedeni logikou věci, tj. vnitřní povahou činnosti – za naše vlastní meze či dokonce až za samotné meze toho, co se vůbec zdálo možné. A protože mnoho z těchto individuálních, společenských výkonů či úsilí a hodnot celých epoch nemá často vůbec co činit s oblastí vnímatelného, ba někdy bývají dokonce naprosto skryté a anonymní (dokonce jakýkoli projev přímo vylučující, jako dokonalost v službě, v sebezapření a sebeobětování, v soustředění či rozjímání), považujeme estetickou stránku, obracející se k smyslovému vnímání, za zvláštní, byť nejnápadnější a nejtypičtější druh kulturní dimenze, skrz niž se vztahuje nitro bytosti k světu a tím se uskutečňuje, nabývá na jsoucnosti, a tak naplňuje svou existenci smyslem. Pro mimolidskou bytost, v biologii, je pak estetický přístup ke kulturní dimenzi života nejschůdnější, je nejvíc nasnadě, protože je nejnápadnější *kat exochén*.“⁴³³

Portmannovi věnoval Zdeněk Neubauer také dvě první přednášky roku 1985. Tím však ani zdaleka nebyla vyčerpána portmannovská inspirace v jeho díle. Portmanna a jeho důležitost pro svou vlastní myšlenkovou linii zmiňuje například v dopise ThDr. Zdeňku Joklovi ze dne 5. února 1981. „Jinými

⁴³² Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, s. 8.

⁴³³ Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, s. 161.

tématy, o kterých jsem už při podobných příležitostech několikrát mluvil, které však nemohu dokumentovat písemnou podobou, jsou: Estetika v přírodě – opírá se o knihu švýcarského zoologa Adolfa Portmanna *Neue Wege der Biologie* a ostatní jeho dílo, které se stalo rukověť mého vlastního odborného usilování...⁴³⁴ Portmanna uvádí také v korespondenci s Ladislavem Kováčem, a to v dopisech ze dne 3. 1. 1977, 11. 8. 1978 a 15. 4. 1985,⁴³⁵ dále v textu „Za kreacionismus a vitalismus (filosofovo bláznovské intermezzo)“⁴³⁶ a především pak v rozsáhlé eseji „Esse obiectivum – esse intentionale. Cestou k fenomenologické biologii,“ která byla otištěna jako součást interního sborníku UK *Scientia & Philosophia* v říjnu 1997.⁴³⁷ Neubauer zde mimo jiné komentuje recepci portmannovské estetiky a představuje ji jako výzvu „Jak jsme si řekli, Portmannova fenomenologická estetika se neujala vůbec. A přesto právě ona představuje mohutný podnět, vzor a přirozené východisko skutečně fenomenologické biologie, tj. biologie hledící ke svěbytné povaze živého jsoouca, jež si samo určuje způsob, jakým chce být poznáváno.“⁴³⁸

Jedním z dalších důvodů významu portmannovské estetiky pro Neubauerovo dílo je její aplikovatelnost na mykologii⁴³⁹ a dokonce výzkum bakteriálních kolonií, jímž se dlouhé roky zabýval. „Přístup mikrobiologů k životním projevům bakterií je téměř výhradně biochemický. Proto byly velmi intenzivně studovány tzv. ‚sekundární metabolity‘, tj. látky jako pigmenty, antibiotika atd., které bakteriím ‚nejsou k ničemu‘ [...] neváhám označit obecně takové životní projevy, jako jsou sekundární metabolismus či tvorba kolonií u bakterií, stejně jako ornamentika zrněk kukuřice a ostatní podobné biologické jevy, s nimiž se dále seznámíme a k nimž náleží především estetická stránka Života, za projevy kulturní.“⁴⁴⁰

⁴³⁴ Jednalo se o přípravu přednášky, kterou měl Zdeněk Neubauer přednést evangelickým farářům v Brně 4. března 1981. S doktorem Joklem se v korespondenci domlouvali na konkrétních tématech přednášky. Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 4. 3. 1981, dopis doktoru Joklovi.

⁴³⁵ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019.

⁴³⁶ Z. Neubauer, „Za kreacionismus a vitalismus (Filosofovo bláznovské intermezzo)“, in: I. Šetlík (ed.) *Hledání společného jazyka*, SVI Fgú ČSAV: Praha 1990, s. 138–147. Sborník ze symposia, které se konalo v Chlumu u Třeboně ve dnech 8.–13. 10. 1988, organizovaného MBÚ ČSAV a VTS při OAM MBÚ. Další vydání: Z. Neubauer, „Za kreacionismus a vitalismus (Filosofovo bláznovské intermezzo)“, in: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 272–283.

⁴³⁷ Z. Neubauer, „Esse obiectivum – esse intentionale. Cestou k fenomenologické biologii“, *Ke stému výročí narození Adolfa Portmanna*, J. Fiala (ed.), SciPhi: Praha 1997, svazek 8, s. 113–160. Německý překlad (viz) Z. Neubauer, „Esse intentionale – esse obiectivum. Auf dem Wege zur phänomenologischen Biologie“, *Naturwissenschaft heute im Ansatz Goethes*, přel. D. Pleštil, W. Schad (ed.), J. M. Mayer: Stuttgart–Berlin 2007, s. 70 – 88. Revidovaná verze vyšla ve sborníku I. M. Havel – A. Markoš (ed.), *Is there a Purpose in Nature? How to navigate between the Scylla of mechanism and the Charybdis of teleology*, Vesmír & CTS: Prague 2002, s. 93–102.

⁴³⁸ Z. Neubauer, „Esse obiectivum – esse intentionale“, s. 149.

⁴³⁹ „Ve skutečnosti vzešlo moje nadšení ze zkušenosti mykologické – kterýžto zájem opět, jaksi dialekticky, byl motivován právě oním nadšením – jenomže tenkrát jsem nedovedl ještě ten podivný pocit úžasu nad tím, že kde nic tu nic – a náhle carposoma! nazvat. Dnes chápu, že to, co mne tehdy oslnilo, byl vlastní jev! Proto jsem také svou nedávnou přednášku o estetice v přírodě [...] skončil takovým vyznáním – a jako příklad jsem dal právě Coprinus – hnojník, kde již vůbec nelze té skvostné plodnici žádný ‚biologický účel‘ připsat: rozteče se v kapku a pohádková závojná filigránská krása zmizí – rozplyne se na tomtéž místě, kde vznikla. Tedy ani ochrana ani rozptyl spór – plodnice se mění v absolutní vlastní jev! A přece – zřejmě právě proto!, protože je osvobozena od limitu funkčnosti – patří plodnice hnojníků k esteticky nejdokonalejším útvarům houbové říše!“ Dopis Antonu Markošovi ze dne 25. 2. 1980. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Biologická sekce – katedra filozofie a dějin přírodních věd, Dokumentační sbírka Zdeněk Neubauer, B – III./ Korespondence odeslaná (jednotlivci, vč. korporace), kt. 9.

⁴⁴⁰ Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, s. 154–155.

„Obrovská proměnlivost, složitá vnitřní stavba a celkový vzhled, jeho dědičnost a způsoby přecházení jednoho typu v druhý činí z tohoto snad nejjednoduššího myslitelného mnohobuněčného útvaru jedinečný doklad sebevyjádření v jevu ve hře, rozverně hře sebeukazování, jako základ Života a klíč k biologii. [...] Náš výzkum tak odkryl zářivý příklad, jak z nejjednodušších prostředků lze realizovat tvarové hodnoty, které zřejmě nemají žádné funkční, biologické zdůvodnění, tj. smysl pro přežití. A přesto je právě tato funkce uskutečňování v jevu, sebevydávající se služba vzházení a svědčení smyslu ve smyslové, vnímatelné podobě v čase a prostoru to pro život živých bytostí nejdůležitější. Jenom tím, že se takový útvar, a byť by to byla jen kapička cytoplasmy, projeví, uskuteční, dává možnost sebeproměny – a v ní, v uskutečňování tohoto Sebe spočívá život...“⁴⁴¹

Přednášková činnost pokračovala také v roce 1985. V tomto roce se ve VTS v Praze, na Novotného lávce č. 4, ve druhém patře, ve velkém sálu konaly tyto přednášky Zdeňka Neubauera:

- 23. 1. 1985 Estetika v biologii (Adolf Portmann)
- 20. 2. 1985 Estetika v biologii (dokončení)
- 21. 3. 1985 Morfologická pole (R. Sheldrake)
- 17. 4. 1985 Morfologická pole II.
- 15. 5. 1985 Morfologická pole III.
- 12. 6. 1985 Gregory Bateson Pattern that connects
- 16. 10. 1985 Creatura et Pleroma
- 13. 11. 1985 Gregory Bateson. Difference.
- 11. 12. 1985 Informace a tělesnost

První dvě přednášky vyšly ve sborníku *Střetnutí paradigmat v současné biologii*,⁴⁴² ostatní byly shromážděny do sborníku *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*.⁴⁴³

Po dokončení výkladu o Adolfu Portmannovi se Zdeněk Neubauer zaměřil na anglického biochemika a fyziologa Ruperta Sheldrakea, konkrétně na jeho teorii morfoické rezonance. Referoval o kontroverzní Sheldrakeově knize *A New Science of Life, the Hypothesis of Formative Causation*, vydané v roce 1982. Sheldrake v ní postuloval existenci transcendentálních morfo-genetických polí, jež obsahují informace o tvaru živé bytosti, o její vnitřní a vnější struktuře a chování. Prostřednictvím těchto polí spolu živé bytosti komunikují, a to i pokud nejsou v bezprostředním kontaktu. Vzniká dokonce jakési panpsychické propojení v rámci celé biosféry, protože jednotlivá individuální pole se kombinují s ostatními a vytvářejí „společné univerzální pole morfo-logické, respektive morfo-genetické paměti vesmíru“.⁴⁴⁴ Neubauer v přednáškách uvádí Sheldrakeův příklad s krysami. Když se jedna

⁴⁴¹ Úryvek z dopisu švagrovi do vězení NVÚ Heřmanice. Soukromý archiv rodiny Bendovy, Korespondence ze dne 28. 6. 1980, dopis Václavu Bendovi.

⁴⁴² Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985. Přepřacováno (viz) Z. Neubauer, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002. Z. Neubauer – J. Fiala, *Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti*, Malvern: Praha 2011.

⁴⁴³ Z. Neubauer – J. Fiala, *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1986.

⁴⁴⁴ Z. Neubauer – J. Fiala, *Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti*, Malvern: Praha 2011, s. 326.

krysa naučí nějaký nový vzorec chování, bude mít jakákoli krysa ze stejné rodové linie nebo vychovaná za stejných podmínek tendenci naučit se nový vzorec chování rychleji. Čím vyšší bude počet krys, které si dané chování osvojí, tím snadněji se budou učit další, jejich přímý vzájemný kontakt k tomu není zapotřebí.

Neubauer si byl heretičnosti a kontroverznosti knihy vědom, nicméně spatřoval v morfogenetických polích možnost rehabilitovat formativní příčinnost biologických tvarů, jež současné biologii chybí, způsob, který by opět umožnil „myslet tvar“. „Sheldrake zřejmě přímo na sobě zakusil nemožnost odvodit jevy morfogeneze z biochemie hormonů, z mechanismu jejich účinku a obecně z chemického složení a metabolismu rostlinných buněk, tj. nemyslitelnost, absurditu takové představy.“⁴⁴⁵

Sheldrake také podle něj poukazuje na některé nevyřešené problémy biologie, především na omezené možnosti mechanistického přístupu při objasňování adaptace, evoluce, psychiky a morfogeneze v širokém slova smyslu (embryologie, diferenciaci...) a na to, že se v případě mechanicismu nejedná o hypotézu, nýbrž o paradigma. „Že na molekuly a přepínače lze převést všechny problémy biologie, není dokazatelný fakt, nýbrž pouze zatvrzelé apriorní přesvědčení. [...] Je to pochopitelné: mechanicismus není vyvratitelnou hypotézou – úsudkem, nýbrž paradigmatickým – předsudkem, jehož kořeny, jak víme, tkví hluboko v novověké ontologii. Proto je mechanicismus prakticky nevyvratitelný jako každé paradigma. [...] K jeho vyvrácení by bylo nejprve třeba změkčit samotnou půdu, v níž je mechanistický předpoklad zakořeněn. Problém však je v tom, že na této půdě spočívá celá budova novověké vědy, tedy Vědy sensu stricto. Povolí-li tato půda, zhroutí se i samotné základy vědeckosti.“⁴⁴⁶

Téma morfogenetických polí zůstalo v Neubauerově tvorbě aktuální i poté. O tři roky později přednesl v rámci podzimní školy Československé vědeckotechnické společnosti „Matematické modely morfogeneze“, která se konala v Bechyni 26. – 30. 9. 1988 příspěvek „Pojem morfogenetického pole“. Jednalo se o rozsáhlý exkurs na téma pole v biologii, zahrnující analýzu autorů jako např. Eduard Driesch, Alexandr Gavrilovič Gurvič, Paul Weiss, Ludwig von Bertalanffy, Conrad Waddington a Brian Goodwin. Text byl otištěn ve sborníku⁴⁴⁷ ze zmíněné podzimní školy a později posloužil také jako jeden ze tří textů pro Neubauerovu habilitaci.⁴⁴⁸

Od června roku 1985 zaměřil Zdeněk Neubauer v přednáškách pozornost na dílo Gregory Batesona, rozvíjel především jeho myšlenku, že mezi vědomím a přírodou existuje přirozená jednota. Rozebíral také jeho pojetí informace (*a difference that makes a difference*) a zdůrazňoval význam příběhů pro lidské poznání (*we think in terms of stories*).

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 322.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 329.

⁴⁴⁷ P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 191–234.

⁴⁴⁸ Z. Neubauer, *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Habilitační spis, obsahuje tyto tři texty: „Zachraňte jevy aneb chvála bláznovství“, „O strukturalistickém hnutí v biologii“ a „Pojem morfogenetického pole“. Habilitace proběhla na 2LF UK v listopadu 1990.

7. – 11. října 1985 se v Alšovicích u Železného Brodu konala podzimní škola nazvaná Moderní matematika v přírodních vědách. Formálně ji organizovala Československá společnost vědeckotechnická, stejně jako pravidelně přednášky během roku, měla 27 účastníků.

Neubauer zde hovořil o jazykové teorii genetické informace a interpretoval genom nikoli jako počítačový program, nýbrž jako soubor znalostí a postupů, z nichž si organismus vybírá dle svých potřeb. Také z tohoto setkání byl vytvořen sborník a Neubauerův příspěvek je v něm uveden pod titulem „Jazyková teorie genetické informace“.⁴⁴⁹ Akce se však nelíbila Státní bezpečnosti a druhý ročník podzimní školy v Alšovicích se již uskutečnit nemohl.⁴⁵⁰

24. 11. – 6. 12. 1985 se Zdeněk Neubauer zúčastnil v Vysokých Tatrách v Zotavovně ROH Magura konference SOFSEM zaměřené na počítačovou vědu a přednesl zde seriál tří přednášek na téma Počítačová a jazyková metafora v biologii.⁴⁵¹

Přednášková činnost na Novotného lávce probíhala nadále. V roce 1986 Zdeněk Neubauer v přednáškách alternoval s Jiřím Fialou a Petrem Piťhou. Jiří Fiala přednesl pět přednášek, Petr Piťha dvě přednášky, Neubauerových příspěvků bylo devět, jednou přednášel s Jiřím Fialou dohromady:

- 8. 1. 1986 Gregory Bateson. Informace.
- 5. 2. 1986 Jazyk a mozek I
- 5. 3. 1986 Jazyk a mozek II
- 2. 4. 1986 Jazyk a mozek III
- 16. 4. 1986 Jazyk a mozek IV
- 30. 4. 1986 Jazyk a mozek V
- 11. 6. 1986 Jazyk a mozek VI
- 15. 10. 1986 Implikátní řád I. (spolu s Jiřím Fialou)
- 12. 11. 1986 Implikátní řád II
- 10. 12. 1986 Klasifikace věd podle času explikace

Z přednášek vznikl téměř třistastránkový sborník jménem *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*.⁴⁵² Spoluautorem byl Jiří Fiala.

⁴⁴⁹ Z. Neubauer, „Jazyková teorie genetické informace“, in: P. Kůrka (ed.), *Moderní matematika v přírodních vědách*, ZP ČSVTS při FGÚ ČSAV: Praha 1985, s. 2–36.

⁴⁵⁰ „Státní bezpečnosti se asi nelíbilo, že na ní neměla žádného zpravodaje, a stěžovala si ve Fyziologickém ústavu. Ředitel FgÚ, Dr. Drahotka, pak na pobočce VTS mé další organizační aktivity zablokoval. Proto se neuskutečnil plánovaný druhý ročník podzimní školy v Alšovicích. Přednášky na Novotného lávce však pokračovaly dál. V nouzi pomohl přítel, Lukáš Pellar, shodou okolností také funkcionář ČSVTS, tentokrát ve Výzkumné a provozní základně výzkumných ústavů v Běchovicích. To mělo i další výhodu, neboť v Běchovicích měli reprografické oddělení, kde nám při tisku dalších sborníků velmi vyšel vstříc jeho vedoucí, pan Šidlák. Přednášky se ovšem i nadále odehrávaly na Novotného lávce, navíc jsme je rozšířili na čtrnáctidenní periodu.“ P. Kůrka, „Tarotová edice“, in: J. Fiala (ed.) *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 171–172.

⁴⁵¹ Z. Neubauer, „Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností)“, *SOFSEM '85 XII/II*, ÚVT ÚJEP Brno, Jednota ČMF, s. 307–340. Příspěvek z konference věnované aktuálním teoretickým i praktickým trendům v informatice.

⁴⁵² Z. Neubauer – J. Fiala, *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*, ZP ČSVTS při FgÚ ČSAV: Praha 1986.

Rok 1987 přinesl celkem 18(!) přednášek. Co do počtu se jednalo o rekordní rok. I zde se v přednášení střídali Jiří Fiala (3x), Petr Piřha (6x) a Zdeněk Neubauer (9x). Neubauerovy přednášky vypadaly takto:

- 21. 1. 1987 O časotvaru živých bytostí [Mozek jako orgán vnímající děj utvářené skutečnosti v čase.]
- 18. 2. 1987 Dialektika instinktivního a naučeného [Čas jako způsob explikace, spojnice mezi implikátním a explikátním řádem. Začátek Batesonova metadialogu.]
- 18. 3. 1987 Ontologická dimenze učení [Pud – instinkt. Pokračování v metadialogu.]
- 1. 4. 1987 Věda jako živý organismus [Časotvar a Nalimov. Instinkt. Pokračování v metadialogu.]
- 13. 5. 1987 Instinktivní učení [Protiklad etologie a behaviorismu.]
- 10. 6. 1987 Čas a člověk (Adolf Portmann) [Behaviorismus a etologie. Portmannovo pojetí času a člověka (podle článku M. Greenové).]
- 28. 10. 1987 Instinkt a archetyp [Ateismus, monoteismus, polyteismus. Horizont u Vopěnky. Jungova práce o instinktu a archetypu.]
- 25. 11. 1987 Mít a být [Ames, Bateson. Být a mít.]
- 9. 12. 1987 O věci [Heidegger, Das Ding. Ke sporu etologů s behavioristy. Instinkt u Junga.]

Tyto přednášky nevyšly tiskem, v hranatých závorkách je proto připojen stručný popis tématu, tak, jak jej prezentuje soupis přednášek od Jiřího Fialy publikovaný v gratulačním sborníku k Neubauerovým šedesátinám.⁴⁵³

V roce 1988 přednášky pokračovaly v podobném režimu, část se odehrála na Novotného lávce, část v Ústavu vědeckých lékařských informací na nám. I. P. Pavlova. Zdeněk Neubauer se při přednášení střídal s Jiřím Fialou (6x) a Zdeňkem Kratochvílem (2x). On sám přednesl tyto příspěvky:

- 13. 1. 1988 Etologie a instinkt [Etologie jako základní biologická disciplína. Psychologofobie u etologů, kteří chtějí být objektivnímu vědci.]
- 10. 2. 1988 Pojem věci a tělesa [Bohm, Davis, Newton, Skinner.]
- 9. 3. 1988 Eros a tartaros [Pud – instinkt – reflex.]
- 6. 4. 1988 Instinkt a chování, kooperace a kompetice [A také začátek výkladu o nerozlišitelnosti (H. Ch. Von Bayer). Tato přednáška se konala v Lékařském domě na I. P. Pavlova.]
- 4. 5. 1988 Nerozlišitelnost [Pokračování o nerozlišitelnosti (Bayer).]
- 5. 10. 1988 Obecná vědecká vzdělanost [A nevědeckost večerníčků. Přednáška se konala v Lékařském domě.]
- 31. 11. 1988 Živé bytosti a kvantový svět

⁴⁵³ J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 28–30.

V plánu byl sborník pod jménem *Svět jako tvar a informace*. Nebyl však dokončen a místo něj vyšly starší Neubauerovy stati pod názvem *Cesta za smyslem bytí a poznání*.⁴⁵⁴

V zámku Bechyně se 26. – 30. září 1988 konala podzimní škola Matematické modely morfogeneze. Organizátorem byla i v tomto případě Československá společnost vědeckotechnická. Z přednášek vznikl sborník *Geometrie živého*,⁴⁵⁵ jenž obsahuje také tři Neubauerovy texty. Prvním je „Zachraňte jevy aneb chvála bláznovství“, následuje „O strukturalistickém hnutí v biologii“ a „Pojem morfogenetického pole“.⁴⁵⁶ Hned po skončení podzimní školy v Bechyni někteří účastníci odjeli do Chlumu u Třeboně, kde se konala konference „Hledání společného jazyka“. Organizoval ji Mikrobiologický ústav v Třeboni. V Chlumu došlo k ostrému střetu mezi Zdeňkem Neubauerem a zastánci „exaktní vědy“, což vzhledem k povaze jeho příspěvku „Za kreacionismus a vitalismus, Filosofovo bláznovské intermezzo“ nebylo nijak překvapivé. Bližší informace k povaze sporu přináší kapitola Války o vědu. Z této konference byl vydán sborník.⁴⁵⁷

Posledním rokem Neubauerových přednášek pro Československou vědeckotechnickou společnost byl rok 1989. Zdeněk Neubauer alternoval se Zdeňkem Kratochvílem a přednesl celkem 9 přednášek, poslední dvě již v turbulentním prostředí celospolečenských změn, které jej krátce poté vynesly do čela znovuobnovené katedry filosofie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze a jeho přednáškovou činnost pro ČSVTS ukončily.

- 11. 1. 1989 Pojem epistemologické renesance
- 8. 2. 1989 Tempier a antropický princip [Začátek výkladu o antropickém principu.]
- 8. 3. 1989 Antropický princip [Promítání obrázků s komentáři.]
- 5. 4. 1989 Slabý, silný a finální antropický princip
- 31. 5. 1989 Kosmologie [Darwinismus versus bible, Christian von Bayer, moderní kosmologie, Barrow a jeho nová kniha *World within world*.]
- 11. 10. 1989 Zrození vědomí [Homér, Nietzsche, Tempier, Wirthův tarot, C. Castaneda.]
- 8. 11. 1989 Dějinnost vesmíru [Vynořování kosmu jako události.]
- 6. 12. 1989 Místo člověka v kosmu [Začátek výkladu o antropickém principu.]⁴⁵⁸
- 20. 12. 1989 Autoreferenční dárek [Pluralismus a demokracie, Pierre Thuilier o Bohmovi, deterministický chaos.]

⁴⁵⁴ Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988.

⁴⁵⁵ P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989.

⁴⁵⁶ Tyto tři texty podal později Zdeněk Neubauer jako svůj habilitační spis *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*, Praha, 1990.

⁴⁵⁷ I. Šetlík (ed.), *Hledání společného jazyka*, SVI Fgú ČSAV: Praha 1990, s. 138–147. Sborník ze symposia, které se konalo v Chlumu u Třeboně ve dnech 8.–13. 10. 1988, organizovaného MBÚ ČSAV a VTS při OAM MBÚ.

⁴⁵⁸ Zápis z přednášky byl otištěn v gratulačním sborníku J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 65–71. Další vydání: Z. Neubauer, „Místo člověka v kosmu neboli o Antropickém principu“, *Kontext – časopis pro rodinnou terapii*, 1991, 19(1), s. 19–24. Z. Neubauer, „Místo člověka v kosmu“, in: *týž, Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 71–79.

Přehled sborníků cyklu Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989) je uveden v Příloze B.

Přednáškové cykly pro Československou-vědeckotechnickou společnost vznikly jako nouzové řešení vynucené nepříznivou společenskou situací Československa. Ukázaly se však neuvěřitelně životodárné. A to jak pro přednášející, tak pro posluchače. Formovaly mnohé z osobností, které po pádu komunismu pomáhaly utvářet znovu se rodící občanskou společnost i její akademickou obec. To, co bylo původně plánováno jako několik málo setkání, se postupně rozvinulo v neuvěřitelně pestrý a systematický vzdělávací cyklus, který trval 14! let a umožnil Zdeňku Neubauerovi formulovat klíčové myšlenky svého intelektuálního přístupu a publikovat texty, které jsou intelektuálně přínosné i dnes, po více než čtvrt století po jejich sepsání. Představují v mnoha aspektech vrchol Neubauerovy tvorby. Dík patří nejen jejich autorovi, ale také všem, kteří se na organizaci přednáškových cyklů a zapisování textů podíleli: Pavle Pekárkové, Věře Kopalové, Petrovi Kůrkovi, Jiřímu Fialovi a mnoha dalším, jejichž jména nejsou nikde zmiňována. Dnes je již těžko představitelné, kolik jejich ochoty, nadšení a úsilí je za vším skryto.

IX. 3. Vopěnkův filosofický seminář

Když v roce 1968 schválila vědecká rada UK profesuru českého matematiky Petra Vopěnky, nemohl nikdo tušit, že ke jmenování profesorem dojde až o více než dvacet let později, v roce 1990.

Schválený, ale nejmenovaný profesor směl však i za doby normalizace na matematicko-fyzikální fakultě zůstat, a to mimo jiné díky intervenci významného ruského matematika Pavla Sergejeviče Alexandrova.

Vopěnkovo postavení na fakultě bylo značně marginální, podařilo se mu však v roce 1983 založit na MFF filozofický seminář, který si postupně získal velkou oblibu. Vopěnka na něm představoval svůj text *Rozpravy s geometrií*, přednášeli zde i mnozí další, jimž byla akademická půda za normalizace zapovězena (Radim Palouš, Petr Rezek, Stanislav Sousedík, Jiří Polívka, Zdeněk Neubauer). „Přiznávám, že umožnit vzdělaným disidentům přednášet na Univerzitě Karlově mě neodolatelně vábilo. Spatřoval jsem v tom totiž svoji osobní pomstu spočívající v zesměšnění nevzdělanců působících tehdy na vysokých školách v rouše filosofů. Jak bude z dalšího patrné, tato pomsta se vydařila. Abych mohl přednášky různých nežádoucích osob na fakultě vůbec odůvodnit, musel jsem je krýt přednáškami s matematickou tematikou. Proto jsem začal pracovat na *Rozpravách s geometrií*, které měly být navenek základním tématem semináře, přičemž při přednáškách by se střídali se mnou jiní přednášející. Podle okolností tak bylo možno buď pro tyto přednášející uvolnit větší prostor, nebo odbočit více do matematiky, jakmile by seminář vzbudil nežádoucí pozornost.“⁴⁵⁹

Filozofický seminář měl svůj první ročník ve školním roce 1983/84. Vopěnka se během přednášek střídal se Stanislavem Sousedíkem, který přednášel úvod do středověké filosofie. V roce 1984/85 alternovali Petr Vopěnka a Zdeněk Neubauer, následující rok se k nim přidali i Jiří Polívka hovořící

⁴⁵⁹ P. Vopěnka, „Zpráva o filozofickém semináři konaném v osmdesátých letech na MFF KU“, in: J. Fiala – I. Chvatík (ed.), *Transdisciplinární gratulovník Ivanu M. Havlovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1998/2000, s. 569–570.

o aristotelovské metafyzice a Radim Palouš, který ve třech přednáškách komentoval výchovnou situaci ve školství. V zimním semestru 1986/87 se střídali Petr Rezek, jenž přednášel o Husserlovi, a Zdeněk Horský, který srovnával ptolemaiovský a kopernikovský systém.

Koncem října 1986 byl seminář udán na StB s tím, že na něm přednášejí signatáři Charty 77. StB vyvinula tlak na děkana, aby Vopěnkovu činnost omezil. „Poté jsem byl téměř po celý zimní semestr 86/87 vystaven dobře promyšlenému psychologickému tlaku, který spočíval v tom, že mi každých čtrnáct dní, vždy v pátek před odchodem z fakulty, bylo oznámeno, že se mám v pondělí dopoledne dostavit k děkanovi v záležitosti mého dalšího působení na fakultě. Při těchto jednáních na mne nejprve děkan naléhal, abych zrušil přednášky Zdeňka Horského a Petra Rezka. To jsem odmítl s výmluvou, že bych to před studenty neuměl odůvodnit. Po těchto neúspěšných jednáních vydal děkan obecné nařízení, podle něž na fakultě smí z mimofakultních pracovníků přednášet pouze ten, kdo k tomu bude mít povolení od svého zaměstnavatele. Zdeněk Horský byl zaměstnancem ČSAV a potvrzení si opatřil. Petr Rezek byl však zaměstnán jako domovník a OPBH (státní organizace zaměstnávající domovníky a uklízečky domů) se zdráhala vydat potvrzení tohoto druhu. Nakonec jsme to z ní přece jenom vymámili a děkanovi jsem slavnostně předal historický dokument, podle něž OPBH potvrzuje, že domovník Petr Rezek může přednášet na Karlově univerzitě.“⁴⁶⁰

Protože ani toto nařízení nepřineslo očekávaný efekt, děkan účast mimofakultních přednášejících na semináři zakázal a Vopěnkovi sdělil, že pokud zákaz bude porušovat, rozváže s ním pracovní poměr. Bylo to na konci zimního semestru školního roku 1986/87. Vopěnka chtěl seminář zcela zrušit, ale protože jej studenti měli zapsané na celý školní rok, vyřešil letní semestr tak, že přednášel sám a pokračoval *Čtvrtými rozpravami o geometrii*. V roce 1987/88 Vopěnka seminář nepořádal. Přednesl jen samostatnou večerní přednášku 7. října 1987 na téma Gödelův důkaz nutné existence Boha. Ve spisech StB se k ní píše: „Vopěnka na zákrok státních orgánů dostal přímý zákaz nechat hostovat bez předchozího souhlasu další osoby. Vopěnka se domnívá, že se sníží tímto opatřením účast posluchačů. U Zdeňka Neubauerera a dalších, kteří v loňském roce na MFF KU přednášeli, to způsobilo roztrpčení.“⁴⁶¹

V roce 1988/89 zřídil Vopěnka na přání studentů Seminář z filosofie matematiky. „Přednášel jsem sám, protože jsem měl stále zakázáno zvat kohokoli mimo fakultu. Tento seminář byl velmi pečlivě sledován některými funkcionáři KSČ a přivodil mi řadu nepříjemností, často opět z dnešního hlediska komických. 15. listopadu 1989 seminář končil pozváním všech účastníků na manifestaci studentů na Albertově konané 17. listopadu 1989.“⁴⁶²

V rámci Vopěnkova semináře přednesl Zdeněk Neubauer tyto přednášky:⁴⁶³

⁴⁶⁰ P. Vopěnka, „Zpráva o filosofickém semináři...“, s. 572–573.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 573.

⁴⁶² Tamtéž, s. 574.

⁴⁶³ Soupis všech přednášek Vopěnkova filosofického semináře (viz) J. Fiala (ed.), „Vopěnkův filosofický seminář“, *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 313–317. Názvy zde uvedené nepředstavují názvy přednášek, ale Fialovu charakteristiku hlavních témat.

1984/85

- 10. 10. 1984 Vztah myšlení exaktního k filosofickému
- 24. 10. 1984 Metafysika a fenomenologie
- 07. 11. 1984 Světosloví
- 06. 03. 1985 Zkušenost, vzdělání, evidence
- 13. 03. 1985 Světosloví, kosmologie
- 27. 03. 1985 Kosmologie
- 10. 04. 1985 Svět vědy
- 24. 04. 1985 Svět vědy

1985/86

- 26. 02. 1986 Clinamen nebo druhý kočičí škleb atomismu
- 05. 03. 1986 Třetí kočičí škleb atomismu aneb druhý soumrak bohů

Ve svých přednáškách Zdeněk Neubauer formou často na sobě navzájem nezávislých glos reagoval na *Rozpravy s geometrií*, jež přednášel Petr Vopěnka. „Filosof slyší, vzpomíná a snad i rozumí. Některé pojmy, které ožily, se pak ale zakalí, vypustí šlahouny a úponky asociací a nových vidin. Nevytváří tak nový objev, ale poukazuje kamsi za sebe, či do sebe – do nitra souvislostí. Ne proto, aby v každém nápadu se zračil nějaký svět – nýbrž proto aby se zahlédla sama skutečnost.“⁴⁶⁴ Snažil se poukazovat na filosofické souvislosti Vopěnkových úvah a hledal také paralely mezi matematikou a filosofií. Východiskem mu byl nápis nad Platónovou akademií ‚Nechť nevstupuje nikdo kdo by nebyl geometrem‘. Proč je schopnost vstoupit do geometrického světa předpokladem filosofování? ptá se Neubauer. „Geometrické zasvěcení znamená vstup do geometrického světa, oproštění od všeho, co tam nepatří. Toto oproštění, od-myšlení všeho balastu, očištění – to budeme nazývat *epoché*. [...] Geometrické zasvěcení je osvojení si *epoché* jistého druhu a projitím určitou katechezí, vnitřního přijetí společných pravidel hry.“⁴⁶⁵ Geometrii tedy můžeme nahlížet jako průpravu, přípravu k účtě k pravdě.

Proč je geometrie královskou cestou k filosofii? Protože se v ní nedá lhát. V geometrii je možný omyl, nikoli lhaní. „Geometrie jako by byla tajemným způsobem vyňata z babylonského zmatení jazyků. Těch jazyků, o které se opírá vzdělání humanitní. Takové vzdělání je ohroženo možností klamu a lži, prázdnoty a předstírání. Ale všechny pokusy si to zjednodušit tím, že se osvobodíme od tenat přirozeného jazyka přijetím jazyka matematiky, jazyka formálního (v němž je obsah totožný s formou) ztroskotaly. Byly to totiž pokusy zatáhnout matematiku do babylonského hříchu, vystavět věž až do nebe.“⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Úryvek z Neubauerovy přednášky „Vztah myšlení exaktního k filosofickému“, 10. 10. 1984, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauro Sexagenario*, Praha 2002, s. 253.

⁴⁶⁵ Tamtéž, s. 257.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 275.

Ideálem je podle Neubauera rozvíjení obou proudů vzdělanosti: „Ve velkých dobách vzepětí evropské vzdělanosti – v antice, gotice, renesanci i baroku – docházelo ke sjednocení obou těchto stránek vzdělanosti. Oba sloupy – humanistický i matematický – spolu vytvářely klenbu vzdělání, které je vzděláním duše. Vzdělání není něčím, v čem mohou být mezery. Vzdělání se týká duše, a nikoli dovedností, paměti atd. Geometrické vzdělání pak znamenalo přijetí tvaru. K. I. Dietzenhofer kreslil své plány od ruky a v dokonalých geometrických proporcích. Ti, kdo stavěli – v jednotě s krajinou, s duší – Dietzenhoferovy kostely, ti pak když postavili barokní statek, byl stejně krásný.“⁴⁶⁷

IX. 4. Katětovův seminář

Na MFF UK také již od 70. let probíhal kurs „Matematické modely v psychologii a příbuzných oborech“. Založil jej profesor Miroslav Katětov společně s (tehdejší) docentem Alešem Pultrem. Katětovův seminář se konal v knihovně Matematického ústavu Karlovy univerzity v budově Matematicko-fyzikální fakulty v Karlíně. K přednášejícím se roku 1972 připojil také Ivan M. Havel.

Oba semináře, Vopěnkův i Katětovův, i jejich účastníci byli v úzkém kontaktu. Jiří Fiala na Katětovův seminář vzpomíná takto: „Přímo jsem se poznal s profesorem Katětovem až po r. 1968, kdy byl zbaven všeho, čeho ho zbavit mohli; jeho sláva byla však taková, že zbavit ho profesury možné nebylo. V roce 1970 otevřel na Matematicko-fyzikální fakultě seminář o matematických metodách v psychologii. Matematická psychologie nebyla u nás (s výjimkou statistických metod) studována ani rozvíjena a profesora Katětova tyto otázky zajímaly odedávna. Během druhé světové války totiž pracoval v Ústavu lidské práce, kde se zabýval matematickými teoriemi při standardizaci psychologických testů; mj. tehdy začal používat metodu faktorové analýzy, novou i ve světě. Měl jsem to štěstí, že jsem byl tehdy přizván (prostřednictvím prof. A. Pultra) k práci v tomto semináři. Seminář se v samých začátcích zabýval čistě matematickými problémy v souvislosti s psychologií (teorii informace, stochastickými procesy, počítači, perceptrony, umělou inteligencí), ale prof. Katětov velmi záhy pozval k účasti řadu našich vynikajících psychologů, kteří museli po r. 1969 opustit Filozofickou fakultu (nebo na ní ani nikdy být nemohli), zvláště pak doc. Václava Břicháčka, který se stal jednou z hlavních osobností tohoto semináře, dále dr. Jaroslava Madlafouska, dr. Michaela Žantovského, dr. Josefa Láta a řadu dalších. Postupně se tak na semináře dostávala etologie, zvláště pak „human ethology“, lingvistika, a nakonec i obory lékařské (zvláště pozoruhodné byly výzkumy v souvislosti s matematickými modely roztroušené sklerózy, na nichž se spolu s prof. Katětovem podílel doc. Pavel Jedlička) a psychiatrické (prof. Cyril Höschl). Tehdy se také změnil název semináře na „seminář o matematických metodách v psychologii a příbuzných oblastech“. Přibyla pak i tematika obecné či teoretické biologie a v osmdesátých letech i otázky filozofické – filozofie vědy (zvláště prof. Zdeněk Neubauer); mnoho témat bylo věnováno Thomově teorii katastrof a jejím aplikacím, Prigoginově nerovnovážné termodynamice, konekcionizmu a neuronovým sítím (série přednášek doc. Ivana

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 275.

M. Havla, už od r. 1972). Seminář se stal záhy jedním z nejotevřenějších prostorů na univerzitě, kde mohli hovořit i ti lidé, kteří jinak mohli přednášet jen v bytových seminářích.⁴⁶⁸

Mezi přednášející se postupně zařadili také Kateřina Brázdová, Petr Piřha a Michael Žantovský. Od roku 1982 patřil mezi pravidelné řečníky také Zdeněk Neubauer. Zahájil 3. listopadu 1982 spolu s Ivanem Havlem přednáškou „O některých zvláštních fenoménech souvisejících s přirozeným myšlením“.⁴⁶⁹ V roce 1983 pokračoval Zdeněk Neubauer tématy, jež mu byla blízká: „Anti Dawkins: meze zobecněného evolucionismu“ a „Molekulární biologie a zobecněná termodynamika“. Informoval také o událostech a tendencích v současné vědě. Společně s Jiřím Fialou přednesl v roce 1984 příspěvek nazvaný „Teorie a svět“, věnovaný knize M. Eigena a R. Winklera *Das Spiel* a dvě další přednášky věnované vývoji na poli genetiky: „Řízená sebeproměna genetické informace“ o Barbaře McClintockové a „O některých současných otázkách genetiky“. V pozdějších letech následovaly tyto jeho přednášky: „Počítačové metafory v molekulární genetice (1985), „Dichotomie a reprezentace“ (1987), „Bohmovo pojetí skutečnosti a jeho ohlas“ (1987) a „Morfologická pole“ (1987).

Na rozdíl od ostatních neoficiálních či polooficiálních seminářů a také od Vopěnkova semináře přežival Katětovův seminář v dobách po Sametové revoluci. Od zimního semestru 1990 byl přejmenován na Transdisciplinární seminář a pořádali jej Matematický ústav UK, Katedra aplikované matematiky MFF UK, Katedra filosofie matematiky a přírodních věd MFF UK a Centrum pro teoretická studia. Přednášeli také cizinci: Harry Salmon, Robert Nicolai, John Searle, Ludvík Bass, G. H. Muller či Garry Malinas. V roce 1996 (po smrti prof. Katětova) byl seminář přejmenován na Katětovův transdisciplinární seminář a přesídlil na Malou Stranu.⁴⁷⁰

Zdeněk Neubauer přednesl v rámci tohoto semináře následující příspěvky:

- 1990 Idea vzdělanosti
- 1991 René Thom aristotelik – semiobiologie
- 1992 Problém fyzické existence (Leclerc)
- 1993 Semitské a indoevropské rysy současné vědy
- 1994 O intuici
- 1995 Objektivita a intencionalita (cestou k fenomenologické biologii)
Fenomenologická biologie
Popper – Kuhn: ikonografický a symbolický výklad jednoho základního nedorozumění
Alchymické kořeny computer science

Po smrti prof. Katětova (15. 12. 1995) se od letního semestru přestěhoval seminář – nyní pojmenovaný Katětovův transdisciplinární seminář – do budovy Matematicko-fyzikální fakulty UK na

⁴⁶⁸ J. Fiala, „Miroslav Katětov /1918–1995/“, *Vesmír* 75, 1996, č. 2, s. 72.

⁴⁶⁹ Údaje o přednáškách Zdeňka Neubauera v rámci Katětova semináře poskytla Kamila Bendová.

⁴⁷⁰ Tyto i následující údaje poskytla Kamila Bendová.

Malostranském náměstí na katedru matematické logiky a filosofie matematiky, kde probíhal do konce letního semestru v roce 2001 a zanikl po odchodu prof. Vopěnky z fakulty.

Zdeněk Neubauer přednesl v rámci tohoto semináře následující příspěvky:

- 1996 Karteziánská mystéria
 Descartův snový triptych aneb zjevení novověku
- 1997 Descartův důkaz Boží existence
 Corpus hermeticus scientia (hermetické kořeny a hermetická povaha vědy)
 Ke stému výročí narození Adolfa Portmanna (spolu se Stanislavem Komárkem)
- 1998 Role kabaly v proměně renesanční magie v moderní vědu
 Počátek–initium–iniciace
 Adolf Portmann (k vydání sborníku k 100. narozeninám)
- 1999 Podmínky vzpomínky (vryp a vtíp)
 Setkání nebes aneb Poimandrés
- 2000 Kolik andělů se vejde na špičku jehly aneb o přemístování
 Joachim a třetí říše ducha (trinitární struktura stvoření a duchovní podstata novověku)
- 2001 Mémy versus gény. Zvrat v evoluční etice – triumf vzájemnosti.

Historie Katětovova semináře však překvapivě pokračovala i v novém tisíciletí. Za své pokračování vděčí seminář i jeho návštěvníci Kamile Bendové: „V té době jsem učila na katedře logiky na Filozofické fakultě UK a Zdeněk si mi stěžoval právě na konec semináře. Nabídla jsem mu, že se pokusím seminář otevřít na FF UK. Což se mi povedlo. Získala jsem dokonce velkou posluchárnu v budově na Palachově náměstí (spolu s katedrou estetiky) a posunula seminář na odpolední hodinu. Nazvala jsem seminář filosofický, při anglosaském pojetí slova filosofie – tj. zahrnující vše o světě. V této podobě probíhal seminář šest let, do konce letního semestru 2007 a bylo tam předneseno přes 200 přednášek. Pozvánky na seminář jsem podepisovala já za fakultu (byť jsem později pracovala jako inspektorka v Úřadu pro ochranu osobních údajů), doc. Jirí Fiala za Matematickou jednotu a Ivan M. Havel za CTS – Centrum pro teoretická studia.“⁴⁷¹

Organizace takového množství přednášek v rámci pravidelného cyklu představuje obdivuhodný výkon. V některých měsících proběhly i čtyři přednášky za sebou. Vzhledem k tomu, že systematické zpracování tohoto přednáškového cyklu zatím chybí, s velkou úctou k rozsahu i obsahu cyklu a pro ilustraci šíří témat, jež seminář zahrnoval, přetiskujeme v Příloze B úplný seznam příspěvků Filosofického semináře, tak, jak jej poskytla organizátorka, paní Kamila Bendová.

⁴⁷¹ Z osobní korespondence s autorkou disertační práce.

IX. Války o vědu

IX. 1. Návrat na UK a vědeckou veřejnost

Sametová revoluce v roce 1989 přinesla velké změny do života mnoha lidí. Zdeněk Neubauer nebyl výjimkou. Krátce po revoluci byl požádán, aby obnovil na Přírodovědecké fakultě UK katedru, jež navázala na „filosofický seminář“ založený roku 1920 (na tehdy ustavené fakultě) biologem a filosofem Emanuele Rádlem a pozdější katedru bez náhrady zrušenou v roce 1969⁴⁷² a převedenou do Ústavu marxismu-leninismu. Vedoucím Ústavu filosofie přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK se oficiálně stal 1. května 1990.⁴⁷³ Neubauer zároveň začal přednášet na FF UK, kde vedl dvousemestrový kurz Filosofické otázky přírodovědy, a působil také v rámci nově založeného Centra pro teoretická studia.

Katedra filosofie na PřF UK formálně vznikla jako katedra v rámci Institutu základů vzdělanosti, sdružujícího obdobná pracoviště na UK. Z tohoto institutu později vznikla samostatná Fakulta humanitních studií. Zatímco filosofické katedry na jednotlivých fakultách většinou zanikly, Katedra filosofie a dějin přírodních věd je zde výjimkou, a to i zásluhou Zdeňka Neubaueera.

O poslání obnovené katedry měl Neubauer velmi konkrétní představu. Jeho vize byla přirozeným vyústěním celého předchozího myšlenkového vývoje a činnosti v rámci polooficiálních předrevolučních seminářů.⁴⁷⁴ Katedra měla podle něj poskytovat studentům jednak všeobecný základ, který přesahoval rámec jednotlivých odborných předmětů, jež byly na fakultě vyučovány. Kromě všeobecného rozhledu měla zprostředkovávat vazby a souvislosti mezi jednotlivými obory, vědami a kulturním kontextem, z něhož vyšly a s nímž souvisejí. Měla usilovat o zařazování poznatků a teorií do historických a myšlenkových souvislostí, neměla přitom opomíjet netradiční teorie a hypotézy, jež mohly být s aktuálním vědeckým kontextem neslučitelné, ale mohly se v budoucnu ukázat jako plodné a užitečné. Katedra měla studenty proto vychovávat k pluralitnímu a demokratickému přístupu jak k vědě, tak ke společnosti.

Neubauer měl velmi konkrétní představu také o lidech, kteří měli na katedře působit. Nemělo se jednat o nahodilé seskupení odborníků v různých oblastech, ale o spolupracující tým, jehož základem měla být skupina zformovaná okruhem přednášek Kybernetických problémů přírodovědy, Katětova i Vopěnkova semináře a také semináře Antona Markoše z evoluční a teoretické biologie na PřF UK.

O důležitosti přínosu katedry Neubauer nepochyboval. „...jsme účastníky velikého zvratu v pojetí jšoucna a v chápání povahy vědeckého poznání jako takového [...] v novém chápání skutečnosti bude

⁴⁷² V 60. letech na katedře působili zajímaví lidé, například Dr. Volková, Jindra Tichá, Jiří Polívka, Břetislav Fajkus, Jiří Michálek, kteří učili nejen na přírodovědecké fakultě, ale i na MFF UK.

⁴⁷³ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953-1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubaueera. Neubauer zároveň začal přednášet na FF UK, kde vedl dvousemestrový kurz Filosofické otázky přírodovědy.

⁴⁷⁴ Viz Neubauerův text „O poslání katedry filosofie a metodologie přírodních věd na PřF UK“ datovaný 4. ledna 1990, (viz) Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 306–309.

hrát, podle mého přesvědčení, právě biologie roli základní vědy. Máme nyní možnost, abychom jako biologové tuto jedinečnou šanci naší vědy nepropásli. [...] V tom vidím především smysl vznikající katedry. K tomu náleží i to, že by mohla nabídnout svou pomoc při reformách studia přírodních věd, které tak jako tak před námi stojí.“⁴⁷⁵

Rok 1990 pro Zdeňka Neubauera neznamenal pouze převzetí klíčů od katedry na přírodovědecké fakultě. „Milý Zdeňku, porevoluční období na Univerzitě má v mých očích jeden vážný handicap: že nejsi dosud profesorem,“⁴⁷⁶ napsal 27. června 1990 Neubauerovi v dopise Cyril Höschl, v té době již děkan 3. lékařské fakulty UK v Praze. Navrhl mu na této fakultě habilitaci v oboru biologie, s tím, že ke jmenování profesorem by došlo v zápětí po habilitaci. Není těžké odhadnout, jak na takovou nabídku Neubauer reagoval. V oficiálním dopise proděkanovi 3. LF UK, Richardovi Roytkovi, ze dne 8. září se k habilitačnímu řízení přihlásil.

K habilitaci bylo zapotřebí předložit habilitační spis a přednést asi dvacetiminutovou přednášku. Jako spis Neubauer předložil monografii *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*, reprint textů ze sborníku *Geometrie živého*, obsahující tři studie: „Zachraňte jevy aneb chvála bláznovství“,⁴⁷⁷ „O strukturalistickém hnutí v biologii“⁴⁷⁸ a „Pojem morfogenetického pole“.⁴⁷⁹ Přiložil také svůj životopis,⁴⁸⁰ citační index a seznam prací. Doporučení pro zahájení habilitačního řízení dal rektor Univerzity Karlovy a Neubauerův dlouholetý přítel, Radim Palouš. Doporučující dopisy zaslali také Ivan Šetlík, Ladislav Kováč a Anton Markoš, v té době působící na Rockefellerově univerzitě v New

⁴⁷⁵ Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, s. 309.

⁴⁷⁶ Viz AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953–1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera.

⁴⁷⁷ Původně vyšlo: Z. Neubauer, „Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství“, in: P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 3–34. Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.

Další vydání: Z. Neubauer, „Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství“, in: též, *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 3–34. Habilitační spis, reprint textů z *Geometrie živého*. U tohoto textu je v dnešní době obtížné si představit, že by mohl tvořit základ habilitačního spisu.

Z. Neubauer, „Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství“, in: též, *O počátku, cestě a znamení časů. Úvahy o vědě a vědění*. Malvern: Praha 2007, s. 69–108.

⁴⁷⁸ Původně vyšlo: Z. Neubauer, „O strukturalistickém hnutí v biologii“, in: P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 43–78. Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.

Další vydání: Z. Neubauer, „O strukturalistickém hnutí v biologii“, in: též, *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*, Praha, 1990, s. 43–78. Habilitační spis, reprint textů z *Geometrie živého*.

⁴⁷⁹ Původně vyšlo: Z. Neubauer, „Pojem morfogenetického pole“, in: P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 191–234. Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.

Další vydání: Z. Neubauer, „Pojem morfogenetického pole“, in: též, *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*, Praha, 1990, s. 191–234. Habilitační spis, reprint textů z *Geometrie živého*.

Úvodní dialog z textu byl otištěn také pod názvem „O poslání filosofie“, in: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 65–70.

⁴⁸⁰ Určitou pozoruhodností předloženého životopisu je na straně 4 zmínka o cestě do USA v roce 1975, za účelem účasti na International Workshop on Phage Genetics ve Warrentonu, kam Neubauer vycestoval na pozvání pořadatelů potají, v rámci dovolené. Na zpáteční cestě navštívil v doprovodu profesora Calefa Itálii a přednesl několik přednášek na univerzitě v Římě. Tato cesta je zmiňována také v knize *O svatém Františku* na s. 28.

Yorku. Ocenění Neubauerovy práce potvrdil také dopis od Enrico Calefa z 10. září 1990.⁴⁸¹ Svě doporučení zaslat také Giuseppe Sermonti, editor prestižního časopisu *Rivista di biologia/Biology Forum*, který vyzdvihl Neubauerův přínos pro soudobé strukturalistické hnutí v biologii a potvrdil, že je Neubauer nově jmenován členem redakční rady tohoto časopisu.⁴⁸²

Během září 1990 ustavena komise pro přípravu jmenovacího řízení, jejímž předsedou se stal Jiří Manych, vedoucí Ústavu lékařské biologie 3. LF UK, dalšími členy a tedy oponenty byli Jiří Chaloupka z Mikrobiologického ústavu ČSAV a Zdeněk Pinc z katedry filosofie a sociálních věd Pedagogické fakulty UK.

Jiří Chaloupka ve svém posudku vyzdvihl dlouholetý přínos Zdeňka Neubauera pro českou vědu a jeho nucený odchod z fakulty na počátku osmdesátých let označil za újmu spíše pro fakultu než pro Neubauera, který si své molekulárně biologické znalosti doplnil o znalosti filosofické a obecně epistemologické a vypracoval se v kvalifikovaného teoretického biologa. „Zdeněk Neubauer vždy byl a je vyhraněnou a originální vědeckou osobností, která se od běžného vědeckého pracovníka lišila kladením nepřijemných vědeckých otázek a snahou najít na ně neortodoxní odpověď. [...] S úvahami a závěry Dr. Neubauera je možno nesouhlasit [...] ale je nutno o nich přemýšlet a není možno je ignorovat.“⁴⁸³ Neubauer bude podle něj vždy narušovat hladinu konformního myšlení. Protože konformita znamená vždy stagnaci, je třeba si neortodoxních individualit vážit, neboť jsou hybnou silou vědeckého pokroku. Habilitaci Chaloupka považoval za potřebnou a doporučil ji.

Habilitaci doporučil i druhý oponent, Zdeněk Pinc. Vyzdvihl dílo Edmunda Husserla a Paula Ricoeura jakožto hlavní zdroje Neubauerova myšlení, které jsou sice v jeho díle téměř nezmiňované (Husserl v podstatě vůbec, Ricoeur jen v určitém období), ale tvoří jeho substrát. „Předložená práce je živým dokladem, že myšlení vyhnané arogancí – duchovní i světskou – na okraj společnosti nemusí nutně zplanět, ale může svou nezávaností na rigidní struktury dospět výrazu, který přesáhne dobový kontext i rámec dané společnosti.“⁴⁸⁴

Habilitační řízení proběhlo 11. října 1990, v tajném hlasování bylo pro jmenování 12 hlasů, proti nebyl nikdo. Vědecká rada na svém zasedání 11. října návrh na jmenování docentem doporučila. Kolegium rektora jmenování 26. listopadu 1990 schválilo.

Necelý rok poté, 12. září 1991 přednesl Zdeněk Neubauer na 3. LF UK profesorskou přednášku. Jako smysl svého působení na univerzitě v ní uvedl pěstování vnímavosti studentů ke smyslu vlastního vědění a poznání, vzbuzení zájmu o hlubší a širší souvislosti oboru a soulad odbornosti a kulturnosti.

⁴⁸¹ Doporučující dopisy (viz) AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953-1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera.

⁴⁸² AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953-1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera, dopis Giuseppe Sermontiho.

⁴⁸³ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953-1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera, posudek Jiřího Chaloupky na Neubauerovu habilitační práci.

⁴⁸⁴ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1953-1989, RNDr. spisy, rigorózní řízení, k. č. 24 (prozatímní číslování), složka Zdeňka Neubauera, posudek Zdeňka Pince na Neubauerovu habilitační práci.

Hovořil dále o biologii, jež by nezapomínala na život a smysl a neredukovala vše živé na bezduché mechanismy. Právě takovou biologii by chtěl svým studentům zprostředkovat. „Nejen příroda, nýbrž i přírodověda má povahu fysis; její poznání je přirozené. Právě při zrodu nových poznatků, při vzniku, růstu, vývoji, zániku a střídě různých teorií, přístupů, paradigmat může filosofie nabídnout své služby, včetně služeb hermeneutických – tlumočnických: zprostředkovat porozumění různým přístupům a alternativám, které se nevejdou do jednoho a téhož teoretického rámce, logicky se sice vylučují, ale přirozeně doplňují. Svůj hlavní úkol vidím ve snaze napomáhat tomuto demokratickému pojetí vědy jako pluralitního poznání: podporovat vývoj od střetávání paradigmat k jejich komplementaritě.“⁴⁸⁵

Habilitace i jmenování profesorem proběhly tedy téměř v rámci jednoho roku. Takové tempo bylo myslitelné snad jen v době porevolučních změn a alespoň částečně Zdeňku Neubauerovi vynahradilo obtíže z doby normalizace.

„Profesor Neubauer ve svých úvahách opakuje hlavní teze postmoderních filozofů. Zpochybňuje objektivitu nejen poznání, ale i samotné skutečnosti, kterou odmítá chápat jako objektivní realitu, a zásadně také vylučuje předpoklad kosmického řádu. Svě závěry opírá zejména o všeobecnou nedůvěru v pokrok, která se u něho vztahuje i na pokrok vědecký. To podle něho vede ke ztrátě důvěry ve vědu vůbec. [...] Podobně nepořádné závěry vyplývají z nepořádné četby a nedokonalého porozumění dílu Wenera Heisenberga, z něhož si Neubauer vybírá jeho kritiku objektivnosti.“⁴⁸⁶

Otakar Jelínek nebyl jediným kritikem Neubauerova přístupu. Od konce osmdesátých let se u nás naplno rozhořely spory mezi táborem těch, pro které bylo určité mainstreamové pojetí moderní vědy s jeho ontologickými předpoklady jedinou správnou cestou pro přístup ke světu a kteří si za své přesvědčení vysloužili označení „scientisté“, a zastánci pluralitního přístupu, kteří chápali vědu šířeji a pro něž byla věda jen jedním z příběhů, jímž lidstvo uchopuje skutečnost.

Spory na české scéně se Neubauera přímo dotýkaly. Pokud chtěl někdo ze stoupců exaktních věd najít typického představitele „postmodernistů“ a poukázat na slabiny jejich přístupu, byl Zdeněk Neubauer většinou první na řadě, a to bez ohledu na přírodovědeckou erudici. Její nedostatek často vedl scientisty k tomu, aby prohlásili daného autora za zcela nekompetentního se k čemukoli ohledně vědy vyjadřovat. Neubauer kompetentní byl, a přesto přicházel na paškál jako první. Co scientisty tak dráždilo? V čem se oba tábory lišily?

Přístup postmodernistů je pluralitní. Pravda není jedna, exaktní a autoritativní, teprve mnohost přístupů zaručuje plastický a plný pohled na svět. Když byl uprostřed turbulencí sametové revoluce vznesen požadavek na obnovení Rádlovy katedry na Přírodovědecké fakultě UK, sestavili 25. 12.

⁴⁸⁵ Profesorská přednáška, s. 11. Viz Příloha D.

⁴⁸⁶ Citace z článku Otakara Jelínka „Postmodernismus a exaktní vědy“ zveřejněného 23. 7. 2007 na webu Českého klubu skeptiků Sysifos. <https://www.sisyfos.cz/clanek/251-postmodernismus-a-exaktni-vedy>

1989 „na žádost a pro orientaci studentů vysokých škol“ Petr Kůrka, Jiří Fiala, Zdeněk Kratochvíl a Zdeněk Neubauer text nazvaný „Vzdělání místo ideologie“.⁴⁸⁷

Vzdělání je podle nich třeba chápat jako jeden celek, nemá je tvořit seznam znalostí, ale smysl a cit pro souvislosti, který je třeba vypěstovat. Vědění se nemá měřit souhlasem se skutečností, ale souladem s vlastní zkušeností. Pravda je příliš mnohotvárná na to, aby bylo možné pokrýt ji množinou platných tvrzení. Dává se v nejrůznějších perspektivách, podle naší aktuální zkušenosti.

Mírou vzdělanosti je pak schopnost otevřít se této pluralitě. Čím hodnotnější je vzdělání, tím je zkušenost bohatší a duše je vnímavější pro různé aspekty skutečnosti. Pravda není shoda vědomostí s fakty, nýbrž soulad zkušenosti a skutečnosti, a tedy i soulad člověka se sebou samým.

Smyslem výuky je poskytnout prostor pro prezentaci různých pohledů a názorů, které není možné sloučit do jedné racionální soustavy, které však odhalují mnohorozměrnost skutečnosti. Různé směry, teorie, filosofie pak nejsou představovány jako navzájem se vylučující, ale jako pluralitní způsoby vztahování se ke světu, způsoby bytí v pravdě.

Zastánci exaktního přístupu ke světu si přesně toto nemyslí a považují to za neodůvodněný a nebezpečný relativismus. Věda dle nich přináší jednotný a stále se zpřesňující obraz světa a je přesně oddělena od nevědeckého přístupu ke světu: „Věda je to, co používá vědeckou metodu, která vznikla historickým způsobem. Všechno ostatní, co se tváří jako věda, co si vypůjčuje vědeckou terminologii, ale nepoužívá vědecké metody, je pavěda nebo pseudověda,“ uvedl Jiří Grygar v rozhovoru poskytnutém Českému Rozhlasu 3 v lednu roku 1998.⁴⁸⁸ „...vědecká metoda přirozeně není jedna, má velice mnoho výhonků, ale všechny patří pod ten hlavní – řekl bych – deštník. [...] Mně připadá, že přírodní věda se rozvíjí harmonicky už několik staletí a že vlastně nějaká speciální situace v této chvíli nenastala.“ Podle něj za stávající situaci může deziluze veřejnosti, přílišná očekávání kladená na výsledky vědy, jež se nespĺnila a vedou v současné době k odklonu od vědy a k názoru, že se věda přežila a měla by být nahrazena něčím jiným.

Podobné stanovisko zastává i slovenský biochemik Ladislav Kováč, dlouholetý korespondenční partner a myšlenkový oponent Zdeňka Neubauera. Upozorňuje také na slabiny postmoderního přístupu: „No k vede nieto rovnako účinných alternatív; aspoň ja ich nevidím. Naopak, jedno je mi zřejmé. Nesmierne silnú ľudskú potrebu kognitívnej konzistencie uspokojuje veda tým, že ponúka ‚vedecký obraz sveta‘: nedokonalý, fragmentárny, no ak nie konzistentný ináč, nuž aspoň v podobe skepticizmu, a teda nevyhnutne i tolerancie.“⁴⁸⁹ Ideálem vědy podle něj není jen vnitřní konzistence tohoto obrazu, ale především jeho soulad se skutečností. Pokud vědecký pohled nepřijmeme, nutí nás to hledat alternativy jinde, v nejrůznějších mytologiích, kterým snadno propůjčíme vnitřní konzistenci. Pokud však na soulad našeho obrazu s vnější skutečností rezignujeme, může to snadno vést k důrazu

⁴⁸⁷ Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 303.

⁴⁸⁸ Rozhovor vedli redaktorka H. Tyburcová, profesor Zdeněk Neubauer, dr. Jiří Grygar na stanici Český Rozhlas 3 – Vltava. Rozhovor byl předtočen a do éteru odezněly jen některé pasáže (na pokračování, 29. a 30. ledna 1998). Citováno z: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 355, 358, 359.

⁴⁸⁹ Dopis Ladislava Kováče ze dne 7. 2. 1976. Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 33.

na sociální konzistenci a k vytvoření ideologie. Člověk je sociální bytost, bez ideologie existovat nedokáže. Ideologie vědy má alespoň tu výhodu, že se vyznačuje dvojitou konzistencí – vnitřní i vnější, kterou je souladem skutečností.

Překvapivá byla silná emocionalita, která spory provázela.⁴⁹⁰ Během konference „Hledání společného jazyka“, kterou organizoval Mikrobiologický ústav ČSAV v říjnu 1988 přednesl Neubauer poněkud provokativní příspěvek nazvaný „Za kreacionismus a vitalismus (filosofovo bláznovské intermezzo)“⁴⁹¹ a hledání společného jazyka vyústilo v ostrý názorový střet, který vyvrcholil ve večerní kuloárové debatě. „Ježto to celé bylo motivováno tím, že se mu mé vystoupení v Chlumu líbilo (a o jeho upřímnosti v tomto ohledu nebylo možno pochybovat), dodal jsem si odvahy, abych si svůj záznam svého příspěvku včetně oné osudné večerní diskuse⁴⁹² (jen naprostou náhodou dosud nepřemazané v rámci přípravy na to *interview*) vyslechl. Užasl jsem, jak to, co zasunuto pod nános studu a hnusu ve mně ve vzpomínkách vyvolávalo stud, spočívalo na přesných formulacích a šťastném tvaru, který pouze v důsledku nepřátelského kontextu, situace vystavenosti výsměchu a neochoty slyšet a rozumět se mohla v mých vzpomínkách změnit v blábolivé selhání. To bylo velké osvobození,“ vzpomínal na konflikt Neubauer v dopise Ladislavu Kováčovi.⁴⁹³

V první polovině devadesátých let vychází Neubauerova kniha, jež je zajímavá v této souvislosti. Jedná se o *Přímluvce postmoderny*.⁴⁹⁴ Zdeněk Neubauer se zde k postmoderně hlásí, ale velmi specifickým způsobem.

Zůstává otázkou, nakolik si byli protagonisté v československém prostředí vědomi toho, že se nejedná o lokální a osobní konflikt, ale globální spor, pro nějž se později vžilo označení Science Wars – války o vědu. Válka se naplno rozhořela v devadesátých letech a především ve Spojených státech amerických, ale podhoubí doutnalo již mnohem dříve.

⁴⁹⁰ Přepis výše uvedené debaty mezi Jiřím Grygarem a Zdeňkem Neubauerem provází následující ediční poznámka: „Zde uveřejňujeme přepis celého nesestříhaného sezení, které trvalo asi 65 minut. Přepis jsme upravili po stránce gramatické, vynechali četná plevelná slova a doplnili agramatické věty. Poslední dvě minuty skončily ve vzájemném překřikování, přepis nedává smysl a byl vypuštěn.“ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 355.

⁴⁹¹ I. Šetlík (ed), *Hledání společného jazyka*, Sborník ze symposia v Chlumu u Třeboně (8.–13. 10. 1988), Fyziologický ústav ČSAV: Praha 1990, s. 138–147.

⁴⁹² Přepis této diskuse se v publikovaném sborníku nepodařilo najít.

⁴⁹³ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 287.

⁴⁹⁴ Z. Neubauer, *Přímluvce postmoderny*, Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4. Vydalo Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová. Obsahuje texty: „Scientia qua religio“, „Nebe a země – věda a mýtus“, „Přímluvce postmoderny“.

X. 2. Války o vědu v kontextu

X. 2. 1. Dvě kultury a Science Studies

7. května 1959 přednesl britský fyzikální chemik C. P. Snow v Cambridge přednášku nazvanou „The Two Cultures“.⁴⁹⁵ Popsal v ní ostré oddělení světa vědy od světa literárně-humanistické kultury a uvedl, že znalost obou kultur je vnímána velmi rozdílně. Pokud se humanitní učenec nevyzná ve světě vědy, je to tolerováno, pokud však vědec nemá dostatečné znalosti v humanitní oblasti, je považován za nevzdělaného. Existují tu dva oddělené světy, oba nám přinášejí většinu znalostí o nás samotných i o světě kolem nás. Nejsou však schopny vzájemné komunikace, protože jsou nesouměřitelné a každý z nich mluví jiným jazykem.⁴⁹⁶

V roce 1962 publikoval Thomas Samuel Kuhn, v oné době profesor dějin vědy na univerzitě v Berkeley, knihu *Struktura vědeckých revolucí*, v níž zpochybnil kumulativní povahu lidského poznání a přišel s myšlenkou paradigmatických zvrátů.

Kuhn ve své knize zavádí pojem vědecké revoluce a argumentuje, že se při těchto revolucích nemění pouze vědecké teorie, ale samotné standardy, podle kterých jsou vědecké teorie hodnoceny. Díky této změně není možné poměřovat paradigmatu v jednotlivých etapách, a to ani paradigmatu v etapách, které po sobě bezprostředně následují. Vědecké poznání nemá kumulativní charakter.

Změna paradigmatu znamená úplné opuštění paradigmatu předchozího a v novém období proto neexistují žádné standardy, podle kterých by bylo možné posuzovat vědecké teorie vytvořené během předchozího období. Pouze v rámci určitého paradigmatu je možné posuzovat pravdivost či nepravdivost určité teorie. „Abychom se vyjádřili přesněji, je potřeba opustit implicitní či explicitní představu, že změny paradigmatu vedou vědce stále blíže k pravdě.“⁴⁹⁷

Pokud je možné posuzovat teorie pouze v rámci určitého paradigmatu, pak nemají teorie jednoho paradigmatu žádnou přednost před druhými. Nelze tedy vzájemně posuzovat astrologii s astronomií a evolucionismus s kreacionismem, protože obsah teorie je určen nejen externími faktory, ale především kulturními aspekty.

Kuhnův přístup zpochybňuje koncept vědeckého pokroku. Věda se dle něj mění, nikoli však směrem k přesnějšímu popisu či vysvětlení světa. Vědecký pokrok se podobá spíše biologické evoluci, jedná se o proces uváděný do chodu potřebou řešit aktuální problémy, nekonverguje k nějakému absolutnímu cíli, jednotné teorii či pravdě. Pokud se v rámci období normální vědy ukáže, že stávající teorie nejsou schopny vyřešit aktuální problémy, objeví se a prosadí nové myšlenky, jež jsou pro vyřešení těchto problémů vhodné. Na tomto procesu není nic nevyhnutelného. Podobně jako nebylo nevyhnutelné objevení savců během druhohor, ani na tom, že po pádu meteoritu přežili, zatímco dinosauři vyhynuli, neexistuje ani žádná nevyhnutelnost, jež by nás přivedla k objevu Maxwellových rovnic či Einsteinových teorií. Maxwellovy rovnice či všeobecná teorie relativity se během vývoje

⁴⁹⁵ Snow uveřejnil na toto téma v roce 1959 také knihu nazvanou *The Two Cultures and the Scientific Revolution*. Neubauer věnoval o mnoho let později této knize svou recenzi: Z. Neubauer, „O svátosti, entropii a Shakespearovi“, *Vesmír* 76, 1997, č. 4, s. 226–227.

⁴⁹⁶ Tyto dva nesouměřitelné světy však není možné ztotožňovat se znesvářenými tábory „válek o vědu“. I mezi exaktními vědci nalézáme příznivce pluralitního přístupu a někteří z humanitních vzdělanců jsou zásadoví scientisté.

⁴⁹⁷ T. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago University Press 1996, s. 170.

ukázaly vhodnější než jiné teorie, podobně jako se savci ukázali životaschopnější než dinosauři. Až se objeví nové problémy a otázky, budou i tyto teorie nahrazeny dalšími, a tak dále.

Složitá situace šedesátých let dala v Americe vzniknout také velmi různorodému, avšak silnému kontrakulturnímu hnutí, jež mělo vliv na mnohé země, tehdejší Československo nevyjímaje. Touha po „velké změně“⁴⁹⁸ se netýkala pouze přehodnocení tradic, společenského uspořádání a spirituality. Dala povstat i úsilí o revizi vědeckého pohledu na svět. Fritjof Capra, David Bohm, Karl Pribram, Ilja Prigogine, James Lovelock, Rupert Sheldrake a mnozí jiní, ti všichni se považovali za hlasatele nové, holistické vědy, hledali alternativní interpretace a paralely mezi kvantovou fyzikou a východní metafyzikou, astrologií, meditací... Jejich knihy se těšily mezinárodní popularitě, oni považovali sami sebe za avantgardu vědeckého pokroku a budovatele Nového věku, jehož úsvit dle svého názoru právě prožívali. Zatímco laické obecnstvo bylo nadšeno a *Tao Fyziky*⁴⁹⁹ a *Bod obratu*⁵⁰⁰ hltali čtenáři po celém světě,⁵⁰¹ mainstreamová věda se k jejich úsilí stavěla s nedůvěrou a prohlašovala je za pseudo-vědu.

Celé kontrakulturní hnutí nese výrazné gnostické prvky a s oblibou se na vědu odvolávalo. Správné poznání považovalo za klíčově důležité. Jeho stoupenci vědu často používali (a dodnes používají) pro legitimizaci svých vlastních názorů a určité vědecké směry a názory jim sloužily jako zbraň proti stávajícímu vědeckému mainstreamu. Pokud tak činili představitelé exaktních vědeckých oborů, například fyzik Capra, považovala to mainstreamová věda za víceméně svéráznou interpretaci. Mnohem horší byla situace v případech, kdy alternativním autorům erudice v exaktních oborech scházela.

V sedmdesátých letech vykrytalizoval na západních univerzitách obor nazývaný „science studies“, tedy věda o vědě. Soustřeďuje se na úlohu lidského faktoru ve vědě, poukazuje na to, že je vědecké vědění podmíněné kulturními faktory. Vědu chápe jako jednu z mnoha lidských činností, jež se podílejí na utváření lidské kultury a společnosti. Naše vidění světa je dle science studies natolik určováno našimi vlastními kulturními tradicemi, že si tohoto vlivu tradic nejsme vůbec vědomi. Zdůrazňuje relativismus, konstruktivismus a subjektivismus, jako základní vliv při našem poznávání světa, na rozdíl od realismu, racionalismu a objektivismu, na nichž si zakládá klasická věda. Podle té je vědecké poznání determinováno přirozeným světem a kodifikováno jeho objektivním zkoumáním. Není možné říci, že by se před objevením science studies nikdo historií, filosofií či sociologií vědy nezabýval. Většinou se však jednalo o události, které nestály v centru pozornosti laické ani odborné veřejnosti. Příkladem mohou být cambridgeské přednášky Ludwiga Wittgensteina. Wittgenstein získal

⁴⁹⁸ T. Rozsak, *Zrod kontrakultury. Úvahy o technokratické společnosti a mládeži v opozici*, Malvern: Praha 2015.

⁴⁹⁹ Caprova kniha *The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels Between Modern Physics and Eastern Mysticism* vyšla ve Spojených státech v roce 1975 a byla přeložena do 23 jazyků. Jak název napovídá, kniha rozebírá paralely mezi moderní fyzikou a východní mystikou.

⁵⁰⁰ Další Caprova kniha *The Turning Point: Science, Society, and the Rising Culture*, vyšla v USA v roce 1982. Autor v ní rozebírá tradiční karteziánské paradigma, analyzuje společenské a filosofické důsledky moderní vědy a vybízí k vytvoření jednotícího holistického paradigmatu a vizi nové reality.

⁵⁰¹ Viz například recenzi k českému vydání, kterou publikoval Stanislav Komárek v časopise *Vesmír* 82, 2003, č. 1, s. 28.

v roce 1939 profesuru na univerzitě v Cambridge a začal přednášet kurz nazvaný „Základy matematiky“.⁵⁰² Jeho přednášky navštěvoval mimo jiné matematik Alan Turing. Wittgensteinův přístup shrnuje Ray Monk ve své knize *The Duty of Genius*: „Wittgensteinova technika nespočívala v reinterpetaci určitých matematických důkazů, nýbrž v přepsání celé matematiky takovým způsobem, že se matematická logika zdála být filosofickým zkršením, za které ji považoval. Zcela odmítal obraz matematiky jakožto vědy, která objevuje fakta o matematických objektech (číslech, množinách atd.). ‚Budu se stále znovu pokoušet ukázat,‘ říkal, ‚že to, čemu se říká matematický objev, by mělo být vhodněji nazýváno matematický vynález.‘ Podle něj nebylo v matematice nic, co by se dalo objevovat. [...] Matematiku považoval za součást jazykových her. [...] Turing s jeho přístupem nesouhlasil. ‚Turing nenamítá nic proti tomu, co říkám. Souhlasí s každým slovem. Nesouhlasí s představou, která tvoří základ mých myšlenek. Myslí si, že podkopávám matematiku a zavádím do ní bolševismus. Tak tomu však není.‘⁵⁰³

Tyto přístupy však většinou stály mimo zájem široké veřejnosti a médií a nesnažily se vyvolat otevřený konflikt. Science studies však nepřistoupily k vědě jako k výlučnému způsobu poznávání pravdy (ať již o světě, či o člověku), nýbrž jako k jedné z mnoha oblastí lidské činnosti, jež je kulturně podmíněna a nemá privilegovaný přístup ke skutečnosti. Jejich protagonisté kritizovali vědce, že svou činnost obklopili aurou jistoty a nezpochybnitelnosti. Vytýkali jim, že zatímco v privátní konverzaci jsou ochotní uznat, že je věda lidsky podmíněná, zahrnuje nejistotu a že představa jednoduchých experimentů s jasnými a průkaznými výsledky náleží do oblasti mýtů, výukových či popularizačních aktivit, ve veřejném prostoru na jistotě vědeckých poznatků trvají. Tvrdili, že díky tomu vzniká zkršený obraz, určitá část veřejnosti považuje vědecké poznatky za absolutní a nezpochybnitelný přístup k Pravdě, vědce pak za určitý druh božských bytostí, které lidem tyto pravdy přinášejí.

Věda podle nich není automatický proces, který by jednoznačně vedl k pravdě. Experimentální podpora vědeckých myšlenek navíc nevychází z jednoho či dvou klíčových experimentů, nýbrž z celé palety experimentů a teorií. Žádný poznatek nevyplývá přímo z naměřených údajů, či z provedeného experimentu. Pro konkrétní experiment je vždy nutná interpretace, neexistuje žádný jednoduchý

⁵⁰² Wittgensteinovy přednášky byly vydány, viz např. L. Wittgenstein, *Wittgenstein's Lectures on the Foundations of Mathematics*, Cambridge, C. Diamond (ed.), The University of Chicago Press, 1989. Viz také D. Bloor, „Wittgenstein and Mannheim on the Sociology of Mathematics“, *Studies in History and Philosophy of Science* 1973, Part A, sv. 4, s. 173–191. Bloor zde rozebírá Wittgensteinovo pojetí matematiky ze sociologického hlediska a tvrdí, že i matematické poznatky jsou ovlivněny kulturními a sociálními podmínkami.

⁵⁰³ R. Monk, *Ludwig Wittgenstein: The Duty of Genius*, London: Vintage, 1991, s. 416, 418. Citováno z: J. A. Labinger – H. Collins (ed.), *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001, s. 15. [V čeština kniha vyšla v roce 1996 pod názvem *Úděl génia*.]

algorithmický proces vědecké metody, který by vedl k jednoznačné interpretaci experimentu. Volba interpretace, která se nakonec prosadí, je záležitostí komplexního sociálního procesu.⁵⁰⁴

Přístupy zdůrazňující kulturní podmíněnost vědy se odvolávají také na pozdního Wittgensteina, Kuhna, Feyerabenda, Rortyho, silný program sociologie vědění⁵⁰⁵ a Quineho koncepci nedourčenosti vědeckých teorií.

Proti takovéto kritice se stoupenci exaktní vědy velmi aktivně bránili. Útoky na nové směry kritizující vědu nalezneme na počátku 90. let v knihách amerického fyzika Stevena Weinberga⁵⁰⁶ a britského biologa Lewise Wolperta,⁵⁰⁷ nevysloužily si však větší pozornost. Když však v roce 1994 došlo k ostré debatě mezi Wolpertem a Harry Collinsem⁵⁰⁸ na setkání Americké národní asociace učenců, pronikly ozvěny sporu mimo rámec akademického prostředí. Formální vyhlášení války o vědu pak přinesla o rok později kniha amerického biologa Paula Grossanda a amerického matematika Normana Levitta nazvaná *Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels with Science*.⁵⁰⁹ Levitt s Grosse provedli v knize analýzu literárních, sociologických a feministických přístupů ve filozofii a sociologii vědy a zaměřili se na témata jako je radikální environmentalismus, aktivismus zaměřený na práva zvířat či afrocentrická historie. Tvrdili, že všechny tyto rozdílné oblasti mají určité společné znaky: především intelektuální nedbalost, negativní postoj k vědě a politickou agendu, za níž stojí americká akademická levice. Ostře kritizovali také silný program sociologie vědy jako pokus o společenské znevážení vědy.

⁵⁰⁴ Nad úlohou science studies se zamýšlí také Trevor Pinch. Podle něj vedou science studies ke zdravějšímu postoji k vědě. Příliš rigidní model vědy, ve kterém jsme vyrostli, vede k náhledu, že pokud věda nedokáže přinést jistotu, nedokáže přinést nic. Pokud se kritickým přístupům a mimo jiné i science studies podařilo, aby aura tohoto sekulárního náboženství poněkud vybledla, jedná se o velmi záslužnou činnost. Nebezpečí nekritického přístupu k vědě totiž spočívá mimo jiné ve snadnosti, s níž se tento obraz může překloupat ve svůj pravý opak, kdy se na vědu pohlíží jako na politicko-ekonomické spiknutí a na její poznatky jako na podvodné výsledky sloužící mocenským zájmům. V tomto ohledu je možné říci, že je agresivní přístup science studies plodem nekritického přístupu k vědě. Je nutné podporovat zdravé kritické myšlení, jež nám umožní vést kultivovanou diskuzi a vyhnout se oběma výše uvedeným extrémním přístupům. Blíže (viz) T. Pinch, „Does Science Studies Undermine Science? Wittgenstein, Turing and Polanyi as Precursors for Science Studies and the Science Wars, in: J. A. Labinger – H. Collins, *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001, s. 22.

⁵⁰⁵ Silný program sociologie vědění rozpracoval David Bloor na počátku sedmdesátých let 20. století na Edinburské univerzitě. Jedná se o specifický výzkumný program v rámci sociologie vědění, který sociologickému výkladu podrobuje nejen poznatky a přesvědčení, ale také vědecké poznání samo. „Silný program vychází z názoru, že pravdivost, racionalita, vědeckost a další atributy, které spojujeme s poznáním, nejsou tomuto poznání a priori nijak vlastní již v okamžiku jeho vzniku, ale jsou mu a posteriori přisuzovány člověkem na základě nejrůznějších kritérií a příčin. [...] Ve vztahu k vědeckému poznání tedy lze říci, že z hlediska silného programu se vědecké poznání nevyvíjí na základě nějakých logických pravidel a že jeho podoba není jednoznačně determinována vzájemnou racionální interakcí mezi vědcem a realitou, nýbrž je výsledkem kauzálního působení nejrůznějších příčin, mezi nimiž jsou kromě jiných i příčiny sociální povahy.“ Blíže (viz) L. Benda, *Racionální a sociální: filosofie a sociologie ve sporu o povahu vědy*. (Disertační práce, Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta), Plzeň 2015, s. 10, 13, 14. <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/20679/1/DD-Benda-final.pdf>

⁵⁰⁶ S. Weinberg, *Dreams of a Final Theory: The Scientist's Search for the Ultimate Laws of Nature*, Vintage: London 1993.

⁵⁰⁷ L. Wolpert, *The Unnatural Nature of Science: Why Science Does Not Make (Common) Sense*, Harvard University Press 1994.

⁵⁰⁸ Britský sociolog na univerzitě v Cardiffu.

⁵⁰⁹ P. R. Gross – N. Levitt, *Higher Superstition: Academic Left and Its Quarrels With Science*, The Johns Hopkins University Press: Baltimore, London 1994.

X. 2. 2. Útok vlastními zbraněmi

„Hluboké proměny teorií ve dvacátém století podkopaly karteziánsko-newtonskou metafyziku, převratné studie historie a filosofie vědy vznesly další pochybnosti o věrohodnosti vědy a feministická a poststrukturalistická kritika v nedávné době demystifikovaly základní obsah mainstreamové západní vědecké praxe jakožto ideologii nadvlády skrytou za fasádou objektivitu.“ Když časopis *Social Text* uveřejnil v roce 1996 článek začínající těmito slovy, zdálo se, že se jedná o další z mnoha postmoderních hlasů proklamujících populární sociální konstruktivismus a kritizující mocenské nároky stávajícího establishmentu. „Je tedy stále zřejmější, že fyzikální realita není o nic méně než sociální realita pouze sociálním a lingvistickým konstruktem, že vědecké poznání je na hony vzdáleno objektivitě a pouze odráží a potvrzuje dominantní ideologie a vztahy moci panující v kultuře, jež jim dala povstat.“

Cílem autora textu „Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity“, profesora fyziky na New York University, bylo „dále rozpracovat tyto hluboké analýzy s ohledem na nedávný vývoj na poli kvantové gravitace: nového odvětví fyziky, v němž došlo ke konečné syntéze Heisenbergovy kvantové mechaniky a Einsteinovy všeobecné relativity a jejich překročení.“ Ve své analýze se odvolává na řadu autorit, seznam literatury je velmi úctyhodný, zahrnuje více než dvě stě titulů (což je vzhledem k délce článku neobvyklé) od mnoha zvučných jmen (od Althussera, přes Bohma, Capru, Chomského, Derridu, Gödela, Kuhna, Latoura, Morina, Prigogina až po Žižka).

Argumentační linie textu vykazuje mnohé slabiny. Nejsou dodrženy zásady logického vyplývání, závěry, které z fyzikálních teorií autor vyvozuje, nevyplývají z premis, autority jsou citovány často ve zcela odlišných kontextech, text obsahuje mnoho odvážných metafor spojujících vědní obory, jež jsou od sebe velmi vzdálené. Článek je zakončen odvážným voláním po revizi matematiky:

„mainstreamová západní fyzika je už od dob Galilea formulována jazykem matematiky. Čí je ovšem tato matematika? Jedná se o zásadní otázku, neboť jak si povšiml Aronowitz, „ani logika ani matematika nejsou ušetřeny sociální kontaminace“. Feministické myslitelky opakovaně poukazovaly na to, že je současná kultura zcela kontaminována kapitalismem, patriarchátem a militarismem: „matematika je portrétována jako žena, jejíž přirozenou touhou je podlehnout jiným“. Osvobození vědy tedy nemůže proběhnout bez důkladné revize kánonu matematiky.“

Můžeme si pomyslet, že na profesora fyziky je to dost odvážný názor, nicméně prestižní americký filozofický časopis *Social Text* v létě roku 1996 text bez námitek přijal a otiskl.⁵¹⁰ Nedlouho poté poslal tentýž autor, Alan Sokal, do redakce časopisu další článek: „Transgressing the Boundaries: An Afterword“. Na rozdíl od prvního textu jeho zveřejnění *Social Text* odmítl. Příspěvek pak vyšel během podzimu 1996 v periodiku *Dissent*,⁵¹¹ v nepatrně pozměněné podobě také v *Philosophy and Literature*⁵¹² a rozpoutal hotovou bouři. Sokal v něm prohlásil svůj první článek za parodii. „Podobně

⁵¹⁰ A. Sokal, „Transgressing the boundaries: towards a transformative hermeneutics of quantum gravity“, *Social Text*, 1996, č. 46/47, s. 218–252. Citováno z: https://web.stanford.edu/dept/HPS/critstudies/transgress_v2_noafterword.pdf

⁵¹¹ Číslo 43, s. 93–99. Citováno z: https://physics.nyu.edu/faculty/sokal/afterword_v1a/afterword_v1a_singlefile.html

⁵¹² Číslo 20, říjen 1996, s. 338–346.

jako žánr, který chci kritizovat – a jehož myriády příkladů jsem uvedl ve svém seznamu literatury – je můj text směsicí pravd, polopravd, čtvrtpravd, lží, nelogických závěrů a syntakticky správných vět, které nemají žádný význam. [...] Proč jsem to udělal? Přiznávám, že jsem nestydatý starý levičák, který nikdy vlastně nepochopil, jakým způsobem může dekonstrukce pomoci pracující třídě. A jsem starý nudný vědec, který naivně věří, že existuje svět okolo nás, že existují objektivní pravdy týkající se tohoto světa a že mým úkolem je jejich odhalování. (Pokud by věda byla jen výsledkem toho, co sociálními konvencemi prohlásíme za ‚pravdu‘, proč by mi stálo za to věnovat jí velkou část mého už tak dost krátkého pozemského života?)“

Na svůj původní text reagoval Alan Sokal ještě dalším článkem „A Physicist Experiments With Cultural Studies“, který byl zveřejněn v květnu 1996 v časopise *Lingua Franca*.⁵¹³ „V druhém odstavci prohlašuji bez jakéhokoli důvodu či důkazu, že ‚fyzikální realita‘ [všimněte si uvozovek] ... je od základu sociální a lingvistický konstrukt. Nehovořím zde o našich *teoriích* fyzikální reality, to bych rád zdůraznil, nýbrž o realitě samotné. Rád bych vyzval kohokoli, kdo se domnívá, že jsou fyzikální zákony pouhou konvencí, aby je zkusil překročit směrem ven z okna mého bytu (bydlím v dvacátém prvním podlaží).“

Sokal se svými texty snaží nejen poukázat na některá úskalí sociálního konstruktivismu a postmoderního diskurzu, ale také upozornit aktivisty, že se jejich aplikací na společenské dění pouštějí na tenký led. Cituje amerického filosofa vědy a epistemologa Larry Laudana: „Nenapsal jsem toto dílo pouze s cílem uvést exegezi na pravou mírou. Mým vyšším cílem jsou mí současníci, kteří – přání u nich bylo otcem myšlenky – si přivlastnili závěry filosofie vědy a použili je v mnoha sociálních a politických kauzách, na něž tyto závěry není možné vztahovat. Feministkám, obhájčům náboženství (včetně kreacionistů), stoupencům kontrakultury, neokonzervativcům a mnoha jejich dalším podivných souputníkům přináší údajná nesouměřitelnost a neurčitost vědeckých teorií vodu na jejich mlýny. Když nahradíme myšlenku důležitosti fakt a evidence představou, že vše podléhá subjektivním zájmům a perspektivám, jedná se o nejvýznamnější nejzhooubnější projev anti-intelektualismu naší doby, který předčí snad jen americké politické kampaně.“⁵¹⁴

Lehkost, s jakou postmodernisté berou do úst pojmy a teorie exaktních věd, nedala Alanovi Sokalovi spát. O rok později vydal společně s belgickým teoretickým fyzikem a filozofem vědy knihu *Fashionable Nonsense*. Rozlišuje v ní čtyři typy zneužívání pojmů a teorií přírodních věd.⁵¹⁵

Prvním případem je odvolávání se na vědeckou teorii, přestože o ní autor nemá dostatečné znalosti a jeho pochopení této teorie je pouze vágní. „Nejběžnější taktikou je používat vědeckou (nebo pseudo-vědeckou) terminologii bez toho, abychom si lámali hlavu s tím, co ta slova skutečně *znamenají*.“

⁵¹³ A. Sokal, „A physicist experiment with cultural studies“, *Lingua Franca*, 1996, květen/červen, s. 62–64.

⁵¹⁴ Alan Sokal sledoval při psaní svého článku především politický cíl – protestoval proti subjektivismu v americké levici. Protestoval také snaze smazat rozdíl mezi fakty a fikcí a proti gnozeologickému agnosticizmu, proti stylistické zmatenosti a nejasnosti, která byla vydávána za moudrost. Obhajoval existenci pravdy, jasné a logické myšlení, zdůrazňoval distinkci mezi pravdivými a nepravdivými soudy. Jedině pravdivé a jasné myšlení může podle něj vést ke změně ve společnosti, o níž levice usiluje.

⁵¹⁵ A. Sokal – J. Bricmont, *Fashionable nonsense. Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*, Picador: New York, 1998, s. 4–5.

Druhou kategorií, kterou uvádí, je neoprávněné vnášení pojmů a koncepcí pocházejících z přírodních věd do věd společenských. Pojmy, které se používají v exaktních vědách, mají přesně definovaný význam. Do společenských věd se přenášejí pomocí analogií, s posunutím nebo rozšířením významu. Zůstává pak otázkou, nakolik se stále jedná o původní pojem, nakolik je vůbec možná analogie mezi definovanými pojmy přírodních věd a pojmy humanitních věd, které není možné ověřovat empiricky. A zůstává samozřejmě také otázkou, nakolik je cílem analogie snaha zakrýt slabiny své vlastní teorie tím, že se odvoláme k teorii s vyšší kredibilitou a se statusem vědeckosti. Sem by náležela i třetí kategorie, tedy „ukazování povrchní erudice tím, že kolem sebe bezostyšně házíme technickými pojmy v kontextu, v němž jsou zcela irelevantní. Cílem je bezpochyby udělat dojem na čtenáře, který neprošel vědeckou formací, a zastrašit jej.“⁵¹⁶ Poslední, čtvrtou kategorií, je používání manipulativních výroků, efektní kombinace slov, která však nenese smysl.⁵¹⁷

X. 2. 3. Zákopová válka

Konflikt se záhy dostal do stavu, kdy ani jedna ze stran nechtěla opustit svá stanoviska a ostře kritizovala přístup protistrany.

Stoupenci exaktní vědy poukazovali na nekonzistenci, terminologickou nejasnost, subjektivitu sdělovaného. Ostře napadali relativismus, představu, že poznatky o světě okolo nás mohou být v jedné kultuře pravdivé a v jiné nepravdivé, ty, kteří „systematicky zaměňují fakta a hodnoty, pravdy a víry, svět a naše znalosti světa. Navíc jsou schopni důsledně popírat, že takovéto rozlišování vůbec dává smysl. Někteří tvrdí, že jsou čarodějnice stejně reálné jako atomy, nebo dávají najevo, že netuší, zda je Země plochá, krev cirkuluje nebo zda skutečně došlo ke křížovým výpravám. Je pozoruhodné, že jsou tyto lidé jinak rozumnými výzkumníky a univerzitními profesory. Toto vše dává tušit existenci radikálně relativistického a podivného akademického ducha doby.“⁵¹⁸ Tento přístup označovali za nepoctivý: „Cílem vědy je poznat věci takové, jaké skutečně jsou. Je to obtížný cíl, není však nedosažitelný (alespoň v případě určitých částí skutečnosti a určité míry aproximace). Pokud tento cíl změníme – pokud například namísto něj usilujeme o konsensus – pak bude vše přirozeně mnohem snazší. Jak však v podobném kontextu pozoroval Bertrand Russell, je to podobné, jako bychom dali přednost krádeži před poctivým úsilím.“⁵¹⁹

⁵¹⁶ A. Sokal – J. Bricmont, *Fashionable nonsense. Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*, Picador: New York, 1998, s. 5.

⁵¹⁷ Podíváme-li se Sokalovou optikou na Neubauerovy texty, můžeme v nich najít četná místa, jež je možné podle názoru Ladislava Kováče do těchto kategorií zahrnout. Kováč Neubauera kritizuje, že se často a s velkým zaujetím odvolává na zobecněnou termodynamiku bez toho, aby se s odpovídajícími vědeckými pracemi hlouběji seznámil. „Na adresu všech, kteří by bez znalosti těchto konkrétních študií, či presnejšie konkrétnej bázy, z ktorej prigoginovské generalizácie vyrastajú, chceli zo seba robiť či už apologetov, alebo kritikov Prigogina (a Teba, nehnevaj sa, v tejto fáze, kým si aspoň nedáš tú prácu, aby si sa pokúsil prehrýzť sa priloženou Prigoginovou knihou, počítam medzi nich), môžem povedať len to, čo som v krátkom komentári – ktorý Ti tiež posielam (a ktorý vznikol už pred mnohými mesiacmi a bol určený niektorým z našich kolegov, čo sa nadchýňali Popperovými sociálnymi teóriami, s ktorými som na rozdiel od jeho epistemológie nevedel súhlasiť) – povedal na adresu tých, ktorí sa dnes s bohorovnou suverenitou vyjadrujú o ‚povahe človeka‘ bez toho, aby rešpektovali to, čo dnešné antropologické vedy o človeku naozaj vedia.“ Kováčův dopis ze dne 16. 10. 1978. Blíže (viz) L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biológii*, Malvern, Praha 2019, s. 189.

⁵¹⁸ J. Bricmont – A. Sokal, „Science and sociology of science. Beyond war and peace“, in: J. A. Labinger – H. Collins (ed.), *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001, s. 29.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 37.

Zastánci humanitního tábora obviňovali exaktní vědce z touhy po moci, epistemologické naivity a neochoty podívat na věc z jiného úhlu pohledu. N. David Mermin, emeritní profesor fyziky na Cornellově univerzitě ve státě New York v USA zveřejnil v časopise *Nature* v roce 2008⁵²⁰ recenzi na Sokalovu knihu *Beyond the Hoax: Science, Philosophy and Culture*.⁵²¹ Píše zde: „[Sokal] má obdivuhodný zápal pro jasnost myšlení a je vášnivým odpůrcem těch, kteří prohlašují nesmysly za hlubokomyslnost, ať už se jedná o komentátory vědy, hlasatele náboženství nebo vládců států. Ale Sokalova neochota rozšířit rámec svého myšlení, aby zahrnul také jiné pohledy, jež jsou legitimní a oprávněné, podkopává efektivitu jeho tažení proti bludům.“

Jednou věcí je obsahová podstata sporu, druhou je způsob, kterým byly debaty vedeny. Většinou se neodehrávaly na akademické půdě, nýbrž v médiích, a často nedodržovaly etická ani formální pravidla odborné diskuze a představovaly především snahu o rychlé vítězství ve veřejném prostoru. Úroveň debat i nedostatečná obeznámenost diskutujících s názory a argumenty protistrany byla předmětem časté kritiky: „Pokud použijeme určité tvrzení mimo jeho kontext, jedná se o nebezpečný precedens. Používat jen to, co se nám hodí, je přirozená lidská tendence, ale pokud přejdeme do útoku bez toho, abychom se s daným tématem či tvrzením hlouběji seznámili, je to z akademického hlediska neomluvitelné.“⁵²²

Přestože není možné říci, že by časem stanoviska obou táborů konvergovala k jakési shodě, lze si povšimnout určité snahy o nalezení smíru. Jednou z vlašťovek byla konference na University of California v Santa Cruz, kterou svolal americký teoretický fyzik Michael Nauenberg v roce 1997 a již se zúčastnili zástupci obou táborů, mezi nimi i Alan Sokal a britský sociolog Harry Collins. Collins svolal v témže roce do Southamptonu „mírovou konferenci“, její výstupy byly v roce 2001 publikovány v knize *The One Culture? A Conversation About Science*.⁵²³ V roce 2008 byl pak francouzský sociolog a filozof vědy Bruno Latour, jeden z oblíbených terčů Alana Sokala, zvolen čestným členem Americké akademie umění a věd.

X. 2. 4. Obsahová podstata sporu

Nesmiřitelnost a emoce, jež celý spor provázejí, mohou někdy zastínit samu obsahovou podstatu, která vůbec není triviální a je dobré se u ní pozastavit. Nejedná se pouze o dva odlišné teoretické přístupy ke zkoumání vědy, ale o projekce konceptuálních stanovisek, mezi kterými není možné racionálně rozhodnout. Nemáme prostředky, kterými bychom mohli jednotlivá východiska vyvrátit. Následující rozdělení samozřejmě obsahuje zjednodušení, mezi jednotlivými hledisky je mnoho dílčích variant.

Na jednom konci spektra nalezneme názor, že existuje racionalita sama o sobě, je jen jedna a my se k ní můžeme přibližovat, nebo se od ní vzdalovat. Postavení racionality je výlučné a absolutistické. Tento konceptuální rámec předpokládá existenci absolutní a čisté racionality (i jen jako nedosažitelný, normativní ideál), nikoli racionality subjektivní a dílčí, pluralita racionalit je nepřipustná. Racionalita

⁵²⁰ N. Mermin, „Science wars revisited“, *Nature* 454, 2008, s. 276–277. <https://doi.org/10.1038/454276a>

⁵²¹ A. Sokal, *Beyond the Hoax. Science, philosophy and culture*, Oxford University Press 2008.

⁵²² Z předmluvy ke knize: J. A. Labinger – H. Collins (ed.): *The One Culture?*, s. 8.

⁵²³ J. A. Labinger – H. Collins (ed.): *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001.

je demarkačním kritériem, cílem je racionalita „o sobě“, vysvětluje se pomocí jí samotné, ostatní „iracionální“ faktory jsou podružné.

Zhruba uprostřed spektra bychom našli stanovisko, že nejsme sice schopni vyvrátit radikální skepticismus ani solipsismus, v určitém smyslu vždy budeme odděleni od reality, nemáme k ní bezprostřední přístup a nemáme žádný pevný základ, na kterém bychom své poznání založili. V běžném životě i v životě vědy operujeme s jakýmsi implicitním předpokladem, že jsme schopni získat alespoň nějaké spolehlivé informace o skutečnosti. Jedná se o víru ve fundamentální roli rozumu a jakýsi operativní racionalismus ve smyslu, v němž uvádí Larvorovu charakteristiku racionalismu Libor Benda: „Zde uplatňované pojetí racionalistické filosofie vědy přitom není moje vlastní, ale vychází z vymezení racionalismu, které ve své knize o Imrem Lakatosovi podal Brendan Larvor.⁵²⁴ Podle něj lze racionalismus obecně vymezit jako pohled založený na předpokladu, že lidé hovoří a jednají určitým způsobem, protože k tomu mají dobré důvody. Taková charakteristika se může na první pohled jevit jako triviální, nicméně racionalismus v Larvorově pojetí se v tomto ohledu vyznačuje tím, že rozum (v podobě oněch dobrých důvodů) chápe jako fundamentální kategorii v tom smyslu, že tyto důvody nepodrobují dalšímu výkladu (např. za účelem odhalení příčin, které k těmto důvodům vedly), ale výklad na jejich úrovni pokládá za konečný.“⁵²⁵

Z hlediska ležícího na zcela opačném konci spektra je možné považovat racionalitu za sociálně a kulturně podmíněnou, a nikoli za odosobněnou, nezávislé a univerzální kritérium. Racionalita je zde atribut přesvědčení, které je budováno a udržováno určitým společenstvím a může být předmětem zkoumání. Je vždy konkrétní, zastávaná určitými lidmi či společenstvími v určité situaci. Toto pojetí racionality bychom mohli nazvat relativistické, racionalita je vždy působením určitých příčin, vždy je k něčemu vztažena.

Podobné spektrum bychom našli také v chápání pojmu pravda. V extrémní podobě by koncept pravdy vypadal jako základní fyzikální zákon, podle kterého se řídí celý vesmír, či absolutní pravda přístupná lidskému intelektu (podobně jako v klasické metafyzice). Platí zde *adaequatio intellectus et rei*. Z hlediska fyziky je pak například možné říci, že existuje jádro fyzikálních teorií, které se nemění. Většinou se jedná o rovnice samotné, spolu se základním pochopením významu jednotlivých symbolů a aplikovatelnosti rovnic na určitou oblast jevů. Pak existuje měkkší, proměnlivější část. Maxwellovy rovnice jsou dodnes platné, na Maxwellův éter však již nevěříme.

Uprostřed spektra by ležela jaksi obecná představa korespondence, tak, jak ji zmiňuje například Pavel Kouba v knize *Spor o pravdu*: „...se světem se to nějak má a naše poznání se postupně blíží k odhalení jeho stavu a k pochopení způsobu, jakým funguje. [...] Tento základní půdorys vědeckého sebeporozumění plní úspěšně svou úlohu, aniž musí být výslovně reflektován, či dokonce zpytován ohledně své filosofické nosnosti. Přírodovědci se dnes ani nedomnívají, že postihují nějakou „realitu o sobě“, a spokojují se s myšlenkou, že vytvářejí teoretický model skutečnosti, který v rozhodujících aspektech osvědčuje svou funkčnost: je vytvořen kontrolovatelně koherentním postupem (což je

⁵²⁴ B. Larvor, *Lakatos: An Introduction*, London – New York: Routledge 1998, s. 75–77.

⁵²⁵ L. Benda, *Racionální a sociální: filosofie a sociologie ve sporu o povahu vědy*, s. 8–9.

nejlépe prokázáno matematickým uchopením zkoumaného jevu), je schopen predikovat přírodní děje a dosahovat vyčtených techno-praktických účelů. Model a skutečnost si tímto způsobem mohou odpovídat, i když nedisponujeme nezpochybnitelnou pravdivostí myšlenky ani ryzí daností skutečnosti samé, jejichž prostřednictvím bychom s definitivní evidencí nahlédli korespondenci jako takovou.⁵²⁶

Druhý extrém spektra pak chápe pravdu jako shodu subjektu se sebou samým, nebo jako výsledek shody mezi jednotlivými subjekty. V extrémní podobě prohlašuje pravdu za čistou intersubjektivitu.⁵²⁷ Dalším důležitým pojmem, u kterého je třeba se zastavit, je kulturní a sociální podmíněnost vědy. I zde je možné vytvořit pomyslné spektrum. Extrémní stanovisko na jednom jeho konci nahlíží na vědu, alespoň v podobě jejího tvrdého jádra, jako na prostou kulturních a sociálních vlivů. Přírodní zákony, které objevujeme, by stejně objevily i jiné kultury, civilizace či obyvatelé jiných planet. Fyzik Alan Cromer napsal v roce 1997: „Konstruktivismus je postmoderní protivědecká filozofie.“⁵²⁸

Na druhém konci spektra leží názor, že věda je vždy přirozeně ovlivněná aktuálním kontextem. Může se jednat buď o prosté ovlivnění, tak jak je zmiňuje kanadský historik biologie Jan Sapp ve své knize o historii biologie, nazvané *Genesis*. Cituje zde amerického evolučního biologa Richarda Lewontina: „Většinou je však ideologický vliv společnosti na vědu mnohem skrytější. Objevuje se v podobě základního přístupu, který si vědci mnohdy sami neuvědomují, který však hluboce ovlivňuje způsoby, jakým vysvětlují různé jevy, a který zpětně upevňuje ty společenské postoje, jež byly primárním stimulem vzniku daného přístupu.“⁵²⁹

Sapp poukazuje například na to, že darwinistická představa o soupeření mezi druhy by stěží našla lepší živnou půdu, než Anglii 19. století s prudkou industrializací, restrukturalizací společnosti, chudobou a nezaměstnaností. „Darwin ve své knize řekl nahlas to, co si spousta lidí ve skrytu duše myslela: že svět je jeden veliký zápas. Zákon silnějšího podle nich skvěle vysvětloval skutečné fungování přírody i společnosti. Podobně jako přírodní teologové nerozlišovali mezi vědou a náboženstvím, i někteří evolucionisté považovali biologickou evoluci a kulturně-sociální vztahy za dvě strany téže mince. Představa společnosti jako nástavbového bitevního pole pro přírodní zákony se stala ve společenských, politických i ekonomických teoriích devatenáctého století standardem.“⁵³⁰

Zatímco v devatenáctém století byly podle Sappa důležitými tématy zákon silnějšího, třídní boj a soupeření o zdroje, zaměření na mutualismus, kooperační chování a symbiotické vazby se dostalo do hledáčku zkoumání až o sto let později ve zcela jiném společensko-kulturním kontextu. Podobně uvažují i Brickmont se Sokalem: „Věda je lidská činnost a stejně jako každá jiná lidská činnost si zasluhuje být předmětem přísné sociální analýzy. Jaký výzkumný problém považujeme za důležitý, jakým způsobem rozdělujeme finance na výzkum, kdo získá prestiž a moc, jakou roli hraje vědecká expertiza ve veřejných politických debatách, jakou formou se vědecké poznatky implementují do

⁵²⁶ P. Kouba, „Pravda v porozumění“, in: K. Trlifajová – J. Frei (ed.) *Spor o pravdu*, Filosofía: Praha 2016, s. 45.

⁵²⁷ R. Rorty, *Truth and Progress: Philosophical Papers III*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 71–72.

⁵²⁸ A. Cromer, *Connected knowledge: science, philosophy, and education*, Oxford University Press: New York 1997, s. 10.

⁵²⁹ Citace z knihy *Biologie jako ideologie* od Richarda Lewontina. Blíže (viz) J. Sapp, *Genesis. Velký příběh biologie*, Academia: Praha 2015, s. 396.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 83.

technologie a v čí prospěch – to všechno je silně ovlivněno politickými, ekonomickými a do jisté míry ideologickými okolnostmi, stejně jako vnitřní logikou vědeckého zkoumání. [...] Na subtilnější úrovni je možné říci, že i obsah vědecké debaty – jaké teorie vzniknou a udrží se při životě, jaká kritéria budou použita při rozhodování mezi konkurenčními teoriemi – je ovlivněn převládajícími mentálními přístupy, jež jsou samy ovlivněny hluboce zakořeněnými historickými faktory.⁵³¹

Ovlivnění však můžeme chápat také jako negativní faktor, okolnost, která zakrývá pravdu a odvádí zkoumajícího od kánonu pro děláni dobré vědy.

X. 2. 5. Explicitní a tacitní vědění

V souvislosti s kulturní a sociální podmíněností vědy je zajímavé zmínit koncepci maďarsko-britského chemika a filozofa Michael Polanyiho, který rozlišuje dva druhy lidského poznání. První z nich je poznání explicitní. Jedná se o znalosti v běžném chápání – formulované a publikované teorie, výpočty, hypotézy. Najdeme je v dokumentech, databázích a učebnicích. Druhým typem poznání je poznání tiché – tacitní, neartikulované intuitivní vědění a znalosti, jež pramení z kontextu, zkušeností a hodnot. Je obtížné toto vědění sdělit, předává se dlouhodobou socializací, nápodobou a opakovanou praxí.

Vždy „víme více, než jsme schopni vyjádřit slovy“, uvádí Polanyi.⁵³²

Tiché vědění představuje důležitou součást vědecké praxe, jako jednotné přesvědčení vědců o povaze světa a o tom, co do vědy patří a co nikoliv, které se projevuje intuicí, pomocí které se vědci nechávají vést při svém rozhodování, zvláště v případech, které jsou nejednoznačné a vyžadují interpretaci. „Nemůžete použít své brýle pro to, abyste zkoumali své brýle. Teorie je podobná brýlím, zkoumáte s její pomocí věci a vaše znalosti teorie spočívají v jejím používání. Přebýváte v ní podobně jako přebýváte ve svém těle a v nástrojích, s jejichž pomocí zvětšujete schopnosti svého těla. Je třeba říci, že pokud „testujeme“ teorii, jsme ve skutečnosti závislí, podřízeným a velmi nekritickým způsobem, na jiných mlčky přijímaných teoriích a předpokladech, které si během dané činnosti nejsme schopni uvědomit.“⁵³³

Lidské vědění, včetně jeho tiché komponenty, se podle Polanyiho transformuje do takzvaných neosobních standardů excelence (impersonal standards of excellence). „Každý akt osobního poznávání přispívá k ustavení odpovídajících standardů výkonu.“⁵³⁴ Úspěšné a účinné způsoby dosahování určitých cílů vedou postupně k tomu, že se objevuje určitý standard zvládnutí určité dovednosti. Tento standard časem získává univerzální platnost a stává se všeobecně uznávaným „tichým“ kritériem odbornosti a výkonu v určité oblasti.

Dobrym příkladem jsou vědecké standardy výkonu. „Vědecká činnost je činností orientovanou na produkci pravdivého poznání o světě, a vědecké standardy excelence jsou tedy obecně uznávanými

⁵³¹ J. Bricmont – A. Sokal, „Science and sociology of science: Beyond war and peace“, in: J. A. Labinger – H. Collins, *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001, s. 30.

⁵³² M. Polanyi, *The Tacit Dimension*, Chicago – London: The University of Chicago Press 2009, s. 4.

⁵³³ M. Polanyi – H. Prosch, „Personal knowledge“, in: tíž, *Meaning*, Chicago – London: The University of Chicago Press 1975, s. 37.

⁵³⁴ Tamtéž, s. 43.

standardsy schopnosti produkovat pravdivé poznání o světě, které se v průběhu dějin samy konstituovaly výkonem vědecké praxe, a to v podobě tacitního vědění, kterým vědci disponují. Tyto standardy jsou následně zároveň používány jako kritérium k rozhodování o tom, koho lze legitimně pokládat za vědce a koho nikoliv, kde status vědce náleží pouze tomu, kdo tacitní znalostí těchto standardů prokazatelně disponuje. Z tacitní povahy těchto standardů pak konečně vyplývá, že si je lze osvojit pouze prostřednictvím participace na vědecké praxi s ostatními vědci – žádným jiným způsobem si je osvojit nelze.“⁵³⁵

X. 3. Přestřelky ve Vesmíru

Bitevním polem válek o vědu byla v zahraničním i československém prostředí často média. V našem domácím prostředí byl oblíbenou platformou pro prezentaci názorů časopis *Vesmír*.⁵³⁶

Na jeho stránkách se přispěvatelé vypořádávali s nebezpečím plynoucím z odlišných přístupů k vědě i ke skutečnosti již dlouho před vypuknutím otevřených sporů o povahu vědy, i když se nejednalo o skutečnou polemiku. Většinou šlo pouze o odsouzení postojů, které nebyly v souladu s oficiálním stanoviskem vládnoucí strany. Je důležité si uvědomit, že jakákoli otevřená polemika či veřejná diskuze byla zcela mimo možnosti, které skýtal režim v Československu.

V roce 1979 byl otištěn článek Prokopa Mála, Vladimíra Pacovského a Petra Jakeše⁵³⁷ „O povinnosti popularizace a propagace vědy“, v němž se kromě zdůrazňování potřeby popularizace vědecké práce za účelem získávání socialistické mládeže pro studium exaktních oborů zaobírají také hrozbou „pseudovědy“. Šarlatánství tu s námi dle autorů je a bude, neboť si je masy žádají. Ve strohém světě racionality se lidem žít nechce. Geolog Jakeš píše: „Když například napíšu knihu nebo článek o tom, že na Marsu žijí inteligentní bytosti, tak tuto práci vydá nakladatelství ve 30 000–50 000 výtiscích (možná ve 100 000), kdežto když budu chtít publikovat knížku s titulem ‚Mars kouzla zbavený‘, kde rozeberu, že na této planetě patrně dochází pouze k nějakým prudkým chemickým reakcím a že tu nejsou stopy po životě jako na Zemi, buď o ni nakladatel neprojeví zájem, nebo vyjde nejvýš ve 3 000–4 000 výtiscích. [...] Věda a získávání nových informací je samo o sobě pro nás badatele ohromným dobrodružstvím, ale když lidem objasníte, že na dně moře není zvláštní had nebo že v jistém jezeře nežije lochneska, tak pro ně celá věc ztrácí přitažlivost.“⁵³⁸ Profesor Málek si vzápětí posteskl, že nás pseudověda „ještě natrápí i v budoucnosti“, a v tom měl dozajista pravdu.

⁵³⁵ L. Benda, *Racionální a sociální: filosofie a sociologie ve sporu o povahu vědy*, s. 61.

⁵³⁶ Jedná se o dodnes vycházející popularizační periodikum s dlouhou historií. První číslo vyšlo 3. 5. 1871 s podtitulem *Časopis pro šíření vědy přírodní, země- a národopisné* a s cílem seznamovat široké publikum s pokroky ve vědě. Na úvodní straně prvního čísla se píše: „Nevylučujem z programu svého žádný odbor vědy přírodní, byť laikovi sebe obtížnějším a nepřístupnějším býti se zdál; přední snahou naší bude podávati pokud možno nejširší rozhled do nejnovějších pokroků přírodních věd způsobem populárním, každému pochopitelným, zajímavým a poučným.“ K historii časopisu *Vesmír* viz: T. Hermann, „Časy Vesmíru“, *Vesmír* 100, 2021, č. 5, s. 292–294 a *Vesmír* 100, 2021, č. 6, s. 398–401.

⁵³⁷ Prof. MUDr. Prokop Málek byl lékař, chirurg, vysokoškolský pedagog, první ředitel Institutu klinické a experimentální medicíny a dlouholetý šéfredaktor časopisu *Vesmír*; Vladimír Pacovský byl taktéž lékař, internista a přednosta III. interní kliniky fakultní nemocnice v Praze 2 a Petr Jakeš pracoval jako geolog a geochemik, docent Univerzity Karlovy.

⁵³⁸ P. Málek – V. Pacovský – P. Jakeš, „O povinnosti popularizace a propagace vědy“, *Vesmír* 58, 1979, č. 5, s. 132.

V předchozí podkapitole bylo naznačeno spektrum chápání pojmů pravda a racionalita, jež sahá od „absolutní“ pravdy a racionality, jež existují samy o sobě, až ke stanovisku, že pravda i racionalita jsou plodem intersubjektivní, včetně celé širší mezipolohy mezi oběma extrémami. Ve *Vesmíru* 70. a 80. let nalezneme četné příklady „tvrdého“ přístupu. Mezi jeho zastánce patřili často sovětsí vědci, jejichž příspěvky časopis z pochopitelných společensko-politických důvodů často otiskoval. Příkladem může být příspěvek „Od hypotézy k pravdě“ sovětského teoretického fyzika Arkadije Bejnusoviče Migdala z roku 1980.⁵³⁹ Jeho chápání skutečnosti je silně redukcionistické: „Věda už dávno přijala za svůj velmi jednoduchý a přesvědčivý předpoklad, že procesy probíhající v živé přírodě jsou s definitivní platností určovány zákony vzájemného působení elektronů v atomech a molekulách, jež byly stanoveny při fyzikálních pokusech. Až dosud byla tato hypotéza vždy potvrzena. Navíc se ukázala natolik plodná, že vedla k objasnění i tak záhadného jevu, jakým je dědičnost.“

Na stránkách časopisu je v tomto období velmi zřetelný vliv komunistické ideologie. Zda autoři své texty mysleli upřímně, či se jednalo o nutnou úlitbu, je dnes obtížné posoudit: „Na XXV. sjezdu KSSS, který je pro nás zdrojem poučení, bylo poukázáno na to, že soudobá vědeckotechnická revoluce představuje jeden z nejdůležitějších úseků třídního boje. Výsledky současné ostré soutěže na poli vědy a techniky podstatně ovlivní průběh i závěry zápasu mezi silami socialismu a kapitalismu. Podmínky tohoto zápasu jsou krajně tvrdé a nelze je žádným způsobem pominout nebo přeskochit. Je proto zcela přirozené, že se otázkami rozvoje čs. vědy, problémy jejího pronikání do všech oblastí života zabývá velmi usilovně vedoucí síla naší společnosti – komunistická strana, která je zárukou správného zaměření politiky v oblasti vědy socialistické společnosti.“⁵⁴⁰

O šest let později nebyla situace jiná. „Nejnověji se vztahem vědy a společnosti zabývají i dokumenty z jednání XXVII. sjezdu KSSS a XVI. sjezdu KSČ. Jejich závěry jsou jasné: Splnění úkolů rozvoje vědy a vědeckotechnického rozvoje podmiňuje dosažení hlavních, strategických cílů soudobého socialismu ve světovém měřítku, tj. definitivní vítězství mírové spolupráce, efektivní, vědecky podložené zvládnutí krizových jevů globální povahy. Pro budování socialismu v mezinárodním i národním měřítku, pro lidstvo jako celek, není dnes jiné cesty ke skutečně šťastné budoucnosti, než té, kterou nabízí pokrok vědeckého poznání.“⁵⁴¹

Samozřejmě nebyl *Vesmír* časopisem ideologickým. Naprostá většina článků, které v něm i během tehdy vycházely, upřímně usilovala o srozumitelné prezentování výsledků vědeckých výzkumů. Je však zapotřebí si uvědomit, v jakém prostředí se tehdejší přispěvatelé nacházeli a jaký byl oficiální

⁵³⁹ A. B. Migdal, „Od hypotézy k pravdě“, *Vesmír* 59, 1980, č. 4, s. 99–101. (Citace je ze strany 101.)

⁵⁴⁰ V. Kubánek, „K některým otázkám vědy a vědní politiky v ČSSR“, *Vesmír* 59, 1980, č. 5, s. 131.

⁵⁴¹ M. Havel, „Odpovědnost vědy“, *Vesmír* 65, 1986, č. 3, s. 125.

diskurz. Není proto překvapivé, že první příspěvky, jež se staví k mainstreamové vědě kriticky, se v časopisu objevily až po revoluci.⁵⁴²

Zdeňku Neubauerovi byly před rokem 1989 ve *Vesmíru* uveřejněny dva články. První vyšel v roce 1965 (autorovi bylo tehdy 23 let a byl studentem PřF UK) a zabýval se Benzerovou metodou mapování genetické informace.⁵⁴³ Následovala dlouhá pauza až do počátku osmdesátých let, kdy byl otištěn článek „Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií“. Jednalo se o popularizační článek o výzkumu serácií na katedře katedry genetiky, mikrobiologie a biofyziky přírodovědecké fakulty UK, jeho spoluautorkami byly A. Krekulová a E. Koutecká.⁵⁴⁴

Na přelomu let 1989 a 1990 se zcela mění společensko-politická situace v Československu i v časopisu *Vesmír*. Šéfredaktorem se stává Ivan M. Havel⁵⁴⁵, který bude tuto funkci zastávat dlouhých 29 let až do roku 2019. S jeho příchodem i změnami ve společnosti se *Vesmír* otevřel i autorům a názorům, jež dříve nemohly být veřejně prezentovány. Součástí nové redakční rady se stal i Zdeněk Neubauer a jako člen redakce je uváděn až do čísla 3 roku 2008.

Příspěvky týkající se sporu o povahu vědy otiskl *Vesmír* mnohokrát. „Je zajímavé sledovat vášnivý, až fanatický boj mezi pravověrnými scientisty a některými zastánci ‚tajemných věd‘ – parapsychologie, astrologie, mysticismu. (Vesmír má co dělat, aby zde nehrál roli ringu.)“⁵⁴⁶ posteskl si Ivan M. Havel ve svém úvodníku v roce 1992.⁵⁴⁷

⁵⁴² Situace v méně oficiálních publikacích byla naštěstí odlišná. Příkladem mohou být například sborníky z polooficiálních přednáškových cyklů a letních škol pod patronací Československé vědeckotechnické společnosti. Sborníky byly interní a nepodléhaly cenzuře. Příspěvky Zdeňka Neubauera, jež se kriticky vůči mainstreamu vymezovaly, vyšly například zde: Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*, ZP ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985. Z. Neubauer, „Jazyková teorie genetické informace“, in: P. Kůrka (ed.) *Moderní matematika v přírodních vědách*, ZP ČSVTS při FGÚ ČSAV: Alšovice 1985, s. 2–36. Z. Neubauer – J. Fiala, *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1986. Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988. Z. Neubauer, „Zachraňte jevy aneb chvála bláznovství“, „O strukturalistickém hnutí v biologii“, „Pojem morfogenetického pole“, in: P. Kůrka (ed.), *Geometrie živého*, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989. Blíže (viz) kapitola *Střetnutí paradigmat*.

⁵⁴³ Z. Neubauer, „Vtip genetické mapy“, *Vesmír* 44, 1965, č. 3, s. 70–71.

⁵⁴⁴ Z. Neubauer – E. Koutecká – A. Krekulová, „Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií“, *Vesmír* 65, 1982, č. 5, s. 151–153.

⁵⁴⁵ Ivan Havel se stal šéfredaktorem časopisu v dubnu 1990. Prvním číslem, v němž je v tiráži v této funkci uveden, bylo srpnové vydání. Ve funkci Havel nahradil Prokopa Mála. Podrobné informace viz: I. Boháček, „Havlův *Vesmír*“, *Vesmír* 100, 2021, č. 6, s. 350.

⁵⁴⁶ I. M. Havel, „O scientismu“, *Vesmír* 72, 1992, 2, s. 63.

⁵⁴⁷ Kromě tohoto úvodníku stojí za pozornost například vydání knihy *Okultismus a věda* o d Stanislava Libovického, na niž upozorňuje Josef Chalupský ve *Vesmíru* v roce 1994, 73/9, s. 489: „Okolnosti vydání této knihy si zasluhují jednu doušku. Kniha vyšla v nakladatelství uvedeném v záhlaví, které se dosud představilo jen tímto prvním a dosud jediným produktem! Založil je totiž dnes v důchodu bývalý pracovník nejdříve Fyzikálního ústavu ČSAV, později z důvodu, že se tam cítil šikanován, pracovník Státního výzkumného ústavu ochrany materiálu Dr. Stanislav Libovický, CSc. (nar. 1932) a to právě za účelem vydání této knihy. Je tak nespokojený se současným přívalem ‚nevědecké‘ literatury a podle něj nepatřičným ovlivňováním lidí, že prodal polovinu své části domu, aby získal peníze na náklady za knihu! (Kdo se chce seznámit s jeho názorem na ‚chorobnou vědu‘, ať si přečte bývalou redakci na polovinu zkrácený článek ve *Vesmíru* (1989, 68/5, s. 274). Knihu prodává do knihkupectví za cenu, kterou stálo pořízení jednoho výtisku. Alespoň mu nebude možno vytknout, že dal něco dohromady a vydal jen proto, aby se svezl na módní vlně současných zájmů a aby ‚nahrabal peníze‘. Není pochyb o tom, že jsou jistě na opačné straně někteří stejně zapálení a nezištní přívrženci.“ Zmíněný článek vyšel Stanislavu Libovickému ve *Vesmíru* 1989, 68/5, s. 274–276 a protestuje v něm proti „zaplavování československých deníků a časopisů pseudovědou“ a vyzývá oficiální československou vědu, aby podnikla potřebné kroky k zastavení tohoto trendu. Text končí výzvou: „Je načase, aby boj proti tmářství v Československu byl postaven na profesionální základnu.“

Hned v dubnu roku 1990 vychází Zdeňku Neubauerovi ve *Vesmíru* článek nazvaný „Kosmopolitický manifest“. Píše se v něm: „Naše zákony a konstanty nejsou ani zdaleka tak zákonité a konstantní, jak se nám snažily namluvit celé generace fyziků a biologů, kteří zneužívali svého postavení k tomu, aby mohli prohlásit danou strukturu hmoty za definitivní, a tak se pohodlně zabydlit ve svých neotřesitelných paradigmatech. [...] Nikdo, ani vědečtí kosmologové, nemohou vyloučit, že v jiných světech existují jiné možnosti a jiná myšlení, a tak i rozdílná věda a odlišní kosmologové.“⁵⁴⁸

Objevuje se také téma důležitosti tvaru a pokusy o načrtnutí eidetického pohledu na živé bytosti. „*Vzhled* je ta stránka jevů, která se obrací k *pohledu* tak, že umožňuje *vhled*. Vzhledovou stránku lze označit také jako *projev*. Projev, výraz, exprese – to vše mluví o vy-jadřování: jádro, smysl, obsah, podstata věci přitom vystupuje z pod roušky pouhých jevů. [...] Platón označil vlastní povahu věci termínem *ideje*: *idea* či *eidos* znamená vzhled – jednota vidění a vědění: vidění věditelného.“⁵⁴⁹

V témže čísle *Vesmíru*, které vyšlo v dubnu roku 1990, byl uveřejněn také článek ruského akademika, vedoucího katedry Moskevského fyzikálně-technického institutu, Borise Raušenbacha. Text nazvaný „Věda a vzdělání“ pojednává o rozdílu mezi racionálním a obrazným myšlením a výrazně se odlišuje od textů ruských autorů, jež byly zmiňovány výše, přístupem i kvalitou zpracování.

Obrazné je podle autora starší, původnější, logické myšlení se vyvinulo později. „To nejsou jenom dvě komponenty jazyka, to jsou i dva typy postižení světa, přičemž pro představitele těchto typů je obtížné chápat jeden druhého. [...] K ucelenému vnímání světa vedou jen obě tyto cesty současně, obě jsou stejně podstatné a zanedbání jedné z nich je zhoubné jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost.“⁵⁵⁰ V současné době žijeme dle Raušenbacha v období, kdy je důraz kladen především na myšlení racionální. Mohlo by se tedy zdát, že je mimoracionální myšlení nepodstatné. Není tomu tak. Vzešly z něj například mravní principy, jichž je racionální myšlení prosto. Obraznost a pocity také zásadním způsobem formují lidské poznání a lidskou osobnost, přestože nejsou nijak spojeny s bezprostřední analýzou. „U harmonicky rozvinutých lidí je jejich chování určováno oběma zdroji poznání – jak racionálním, tak mimologickým – přičemž oba tyto typy jsou v jisté rovnováze.“⁵⁵¹

„Dnes, v období vítězství přírodovědeckého poznání, ohromujících objevů ve fyzice, astronomii, biologii a dalších vědách, které racionálně vysvětlují život ve vesmíru, vznikl obrovský problém vytvořit vědecký obraz světa a na jeho základě pak vědecký světový názor. Mnoho lidí se domnívá, že řešení tohoto problému lidstvo obšťastní. Takové tvrzení je však velmi pochybné. Lidstvo potřebuje ucelený světový názor, jehož základem bude jak vědecký obraz světa, tak i mimovědecké vnímání světa (zahrnující i vnímání obrazné). Svět se musí postihovat, jak říká Homér, i myslí i srdcem.“ Přílišný důraz na racionální přístup vede také k oslabení mravnosti, jejímž systematickým budováním se zabývá například církev. „V našem současném životě takovéto mechanismy výchovy k mravnosti

⁵⁴⁸ Z. Neubauer, „Kosmopolitický manifest“, *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 228.

⁵⁴⁹ Z. Neubauer, „Pravda a krása“, *Vesmír* 69, 1990, č. 9, s. 497.

⁵⁵⁰ B. Raušenbach, „Věda a vzdělání“, *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 224. Přeloženo z časopisu *Kommunist* 8/89, s. 89–97, redakčně kráceno.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 225

a podporování mravnosti téměř neexistují. Tajemství pokání nelze nahradit sebekritikou nebo přetřásáním nemorálních činů na schůzích. Pojem stavovské cti prakticky vymizel.“ Na závěr autor varuje před současnou nerovnováhou a nebezpečím, jež je s ní spojeno: „Dnešní život se svým hypertrofovaným zaměřením stavět především na racionálním poznání, a tudíž s přezíravým vztahem k tomu, co jsem označil za iracionální, intuitivní, emocionální, vytváří nebezpečné deformace v chování lidské pospolitosti.“⁵⁵²

Zdeňka Neubauera článek zaujal jako důležitý příspěvek k debatě o „dvojí kultuře“. Raušenbachovu kritiku jednostranného přístupu ke světu a výchově přivítal, přesto však měl řadu výhrad a cítil potřebu na článek reagovat. Ještě téhož roku publikoval ve *Vesmíru* text „Souběžné zpracování informace, nebo na sebe kolmé rozměry pravdy?“⁵⁵³, v němž předkládá čtenáři tři námitky vůči Rauschenbachově argumentaci. Zajímavá je jejich povaha. První námitka se týkala ztotožňování vědeckého s racionálním a obrazného s iracionálním. Neubauer chápe racionalitu jinak: „*Ratio* znamenalo v latině poměr. Racionalita je schopnost uvést zkušenosti do řádných a bezrozporných vztahů čili poměrů. Racionalita se česky řekne ‚rozumnost‘. Cítíme dobře, že rozumnost není totožná s vědeckostí ve smyslu nějaké určité nauky, ani s logikou ve smyslu určitého kalkulu.“ Racionalita má podle Neubauera obecnější povahu, prožíváme ji jednak v poznání, ale také třeba ve tvorbě, kde pro nás znamená krásu, či při jednání, kdy je pro nás dobrem. Racionalita také buduje soulad mezi různými zkušenostmi, a pak ji vnímáme jako moudrost.

Druhá námitka je namířená proti tomu, aby bylo náboženství ztotožňováno s obrazností, citem či mravností. Dle Neubauera jde v náboženství především o víru. „Víra je vztahem bezprostřední důvěry, která vůbec poskytuje pravdě poznávací a intuitivní prostor a která je předpokladem jakéhokoliv porozumění, v jednotě rozumu, citu, vůle a jiných duševních mohutností. Náboženství (*religio*) je kultivací této schopnosti bezprostředního vztahu člověka a skutečnosti, po staletí vědomě pěstovanou a předávanou.“

Třetí námitka se týká překladu Homérova „myslí i srdcem“ z 447 verše šestého zpěvu Iliady. V originále je *kata frena kai kata thymon*, přičemž *frén* a *thymos* Neubauer překládá jako bránci a dým a považuje tyto výrazy za „příměry konkrétně tělesné, jež mají daleko k rozdílu, který my činíme mezi racionalitou, logikou a diskursivním myšlením na straně jedné a citem, vnímáním, hodnocením na straně druhé“.

Rok 1991 je nejplodnějším neubauerovským rokem, co se příspěvků do časopisu *Vesmír* týče. Je jich celkem osm, vycházejí v číslech 1, 2, 3, 4, 5 (zde jsou otištěny dva texty, spoluautorkou druhého je Marie Svobodová), 7 a 12. Velmi zajímavá je škála témat, jimiž se Neubauer zabývá.

⁵⁵² Tamtéž, s. 227.

⁵⁵³ Z. Neubauer, „Souběžné zpracování informace nebo na sebe kolmé rozměry pravdy“, *Vesmír* 69, 1990, č. 12, s. 685.

První z příspěvků je nazván „Vrah nebo oběť?“⁵⁵⁴ a reaguje na zmínku o Paulu Kammererovi v článku Vítězslava Orela věnovanému Jaroslavu Kříženeckému, který byl otištěn ve *Vesmíru* v dubnu 1990⁵⁵⁵.

O koho se jednalo a proč měl Neubauer potřebu na článek reagovat?

Paul Kammerer byl rakouský biolog z přelomu 19. a 20. století. Žil a působil ve Vídni a proslavil se experimenty s obojživelníky, jež byly zaměřené na dědičný přenos získaných vlastností. Nejprve se soustředil na vliv prostředí na zabarvení mloků a později prováděl pokusy s ropuškou starostlivou. Vystavoval ropušky vysokým teplotám, aby je donutil pářit ve vodě, při čemž se podle jeho výsledků samcům vyvinuly na vnitřní straně prstů lepkavé mozoly, jež se přesunuly i na potomky. Jeho objev mu získal celosvětovou popularitu, až do chvíle, kdy v srpnu roku 1926 uveřejnil *Nature* článek Gladwyna Kingsleya Nobleho a Hanse Przibrama, kteří podrobili zkoumání Kammererův exemplář ropušky a objevili v místě mozolu vstříknutou tmavou tekutinu. Vzhledem k tomu, že byl k dispozici pouze tento jeden exemplář ropušky, prohlásili výzkum za neprůkazný a požadovali opakování experimentů.⁵⁵⁶ Rozpoutala se vášnivá debata. Kammerer se dušoval, že se žádného podvodu nedopustil. K opakování experimentu však nedošlo a nešťastný biolog spáchal měsíc po uveřejnění článku v *Nature* sebevraždu. Dodnes není jasné, co se ve skutečnosti stalo, zda výsledky zfalšoval sám Kammerer, nebo došlo ke vstříknutí tekutiny až později, když už Kammerer neměl k exempláři přístup.

Vítězslav Orel o Kammererově vině nepochybuje: „Halasně propagovaný důkaz dědičnosti získaných vlastností se ukázal být podvodem.“ Neubauer se samozřejmostí tohoto tvrzení cítil popuzen. Ve svém článku se odvolal na knihu Artura Koestlera *The Case of the Midwife Toad*⁵⁵⁷ (Případ ropušky vejconosné), a na evidenci, kterou přinesla. Prohlásil označování Kammerera za podvodníka za úspěšný mým – replikující se mentální informaci, kterou bez rozmyslu opakujeme. „Avšak mýtus [...] zůstane neotřesitelnou pravdou, která [...] ovládla techniku učebnic a běžného povědomí navždy. [...] A tak zůstane asi Kammererovi role vědeckého podvodníka – zřejmě z důvodů mýticko-vzdělávacích – asi už navždy přisouzena. Nebo aspoň do doby, než současnou biologickou dynastií ve vědě nahradí nová, která se bude dovolávat jiných světců a mučedníků.“⁵⁵⁸

Proč cítil Neubauer potřebu se Kammerera zastat? Vadilo mu bezduché opakování učebnicových klišé? Chtěl poskytnout prostor teorii dědičnosti získaných vlastností? Sympatizoval s Kammererem, protože byl sám často terčem útoků odlišně smýšlejících vědců?⁵⁵⁹ Ať již byl důvod jakýkoli, Kammerer Neubauera opravdu zaujal, protože měl potřebu se k němu vrátit v dalším článku

⁵⁵⁴ Z. Neubauer, „Vrah nebo oběť?“ *Vesmír* 70, 1991, č. 1, s. 50.

⁵⁵⁵ V. Orel, „Koho jsem si opravdu vážil“, *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 215.

⁵⁵⁶ G. K. Noble – H. Przibram, „Kammerer's Alytes“, *Nature*, 1926, 118, s. 209–211.

⁵⁵⁷ A. Koestler, *The Case of the Midwife Toad*, Vintage: Hutchinson, London 1971.

⁵⁵⁸ Z. Neubauer, „Vrah nebo oběť?“, s. 50.

⁵⁵⁹ Například konference Hledání společného jazyka v Chlumu u Třeboně v roce 1988, nebo diskuzní fórum Akademie věd ČR v Třešti v roce 1994. Oba případy jsou popsány in: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 261 a 320.

publikovaném ve *Vesmíru* o půl roku později,⁵⁶⁰ v němž se zabývá komentářem Gregory Batesona věnovanému možné dědičnosti získaných vlastností u ropušek.⁵⁶¹

V dalším článku, nazvaném „Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin“⁵⁶² reagoval Zdeněk Neubauer na odkaz českého biologa a zoologa Aloise Mrázka, na jeho tezi, že se odpor k vývojové nauce opíral o novověký postoj, a nikoli o bibli, středověk či náboženství jako takové. S Mrázkem souhlasil: „Bible zjevila skutečnost jako stvořenou, bytostně dějinnou, jejíž čas plyne odněkud někam.“ Neměnnost, nadčasovost a zákonitost přírody se objevuje později, během novověku. „Reálný prostor byl ztotožněn s prostorem geometrickým, reálná jsoucna s mechanickými soustavami, děje s fungováním.“ Zatímco středověk chápal živé bytosti jako „jednotnou soustavu plynule propojenou nesčetnými přechody a souvislostmi“⁵⁶³ doba se změnila, a když v 18. století přišel Carl Linné se svým systémem považujícím přírodu za nezávislé položky, „jejichž povaha byla dána jedinečnou kombinací rozlišitelných (diskrétních) podstatných (esenciálních), pokud možno matematicky stanovitelných vlastností,“ tento náhled se postupně etabloval.

Zformovala se „stará aliance“ (takto ji nazvali Monod a Prigogine), dělba poznání mezi vědou a náboženstvím, podle které se věda měla zabývat fyzickým světem a náboženství mělo mít v péči svět duchovní. V ní se „dovršil ‚denumenizační proces‘ postupného odbožštění a odkouzlení přírody; ten má své kořeny už v biblické tradici, v boji proti polyteismu. Stará aliance spočívá přitom na deismu, který pojímá svět jako mechanický konstrukt, sestavený najednou bohem-hodinářem.“⁵⁶⁴

Do představy neměnného, mechanického světa zasáhl evolucionismus. Pokud je organismus mechanismem – tak, jak učil Descartes – nemohl se přeci vyvíjet postupně a nemohl se ani proměňovat. Vzniklý rozpor pomohlo zmírnit Darwinovo řešení, pomocí něhož se živé bytosti staly součástí mechanického světa. Druh už nemusel být považován za ideální a zákonitý, byl prohlášen za náhodnou a pasívní výslednici nebiologických zákonitostí. „Darwin nevnese do biologie evoluční myšlenku, on naopak evoluci tak říkájíc ‚smetl ze stolu‘ tím, že ji vysvětlil jako náhodný statistický výsledek zákonitostí mechanických. Stejně si počínají současní neodarwinisté: evoluce je zdáním, je to pouze makroskopický projev náhodně kombinatorických obměn na chemické úrovni.“ Takový postoj je však nepřijatelný pro náboženství, pro něž jsou život a smysl klíčovými pojmy. Došlo k výraznému sporu, který je dodnes mylně chápán jako spor vědy a náboženství a který „profesor Mrázek přesně diagnostikuje jako spor mezi Linném a Darwinem. Oba jsou spjaty s novověkou vědou. Linnéismus byl schopen uzavřít smlouvu mezi vědou a náboženstvím, darwinismus mezi vědou a evolucí. Byly to však sňatky z rozumu a od samého počátku byly neplatné.“

⁵⁶⁰ Z. Neubauer, „O dědičnosti získaných vlastností“, *Vesmír* 70, 1991, č. 7, s. 411.

⁵⁶¹ G. Bateson, *Mind and Nature*, Hampton Press: New Jersey 1979, s. 142–143.

⁵⁶² Z. Neubauer, „Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin“, *Vesmír* 70, 1991, č. 2, s. 96–97.

⁵⁶³ Z. Neubauer, „Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin“, s. 96.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 97. Zajímavý je komentář Stanislava Komárka, publikovaný o tři roky později: „Toto rozdělení zájmů působnosti vydrželo relativně velmi dlouho, přičemž důsledně nevměšování se do kompetencí sféry ‚konkurenční‘ či ‚sesterské‘ organizace (racionalistická novověká přírodověda a neméně racionalistická tomistická teologie ostatně koření v téměř myšlenkovém substrátu) bylo důsledně dodržováno.“ S. Komárek, „Zcela nová aliance“, *Vesmír* 73, 1994, č. 3, s. 165.

Současná věda již však ztratila svou novověkou podobu. Vše je pro ni výsledkem evoluce, není nutné evoluci darwinovským způsobem racionalizovat. Svět ani evoluce nemá mechanickou podobu, „molekulární mechanismy nám už také nepřipadají tak mechanické, aby opravňovaly neomechanisty k triumfu a kreacionisty ke kritice. Na to jsou tyto ‚mechanismy‘ příliš blízko kvantové úrovni hmoty a fungují na tajemných, globálních, nemechanických principech mikrosvěta.“ Dnešní věda chápe skutečnost jinak a nabízí člověku i jeho náboženství „novou alianci“. Teď záleží jen na vědcích a věřících, zda budou ochotni tuto novou smlouvu uzavřít a „vzdají-li se novověkých předsudků, které už dávno ztratily svůj kontext a jsou zastávány a hájeny jen ze setrvačnosti,“ uzavírá svůj text Zdeněk Neubauer.⁵⁶⁵

Hned o měsíc později, v třetím čísle *Vesmíru* roku 1991 publikuje Zdeněk Neubauer kritickou reakci na článek lékaře Prokopa Mála „Panacea“ o hledání všeléku. Prof. MUDr. Prokop Málek, renomovaný lékař, chirurg, působil také jako vysokoškolský pedagog a první ředitel Institutu klinické a experimentální medicíny. Byl též dlouholetým šéfredaktorem časopisu *Vesmír*, v této funkci jej v roce 1990 vystřídal Ivan M. Havel. Článek nazvaný „Panacea“ vyšel ve *Vesmíru* v roce 1990.⁵⁶⁶ Málek v něm kriticky přistupuje k lidské snaze najít všeobecný lék, který by působil na všechny choroby, označuje jej za pověru a poukazuje na možná nebezpečí, ať již v podobě vysazení standardní léčby a jejím nahrazení alternativními prostředky v případě vážných onemocnění, nebo zanedbávání prevence a řádné péče o zdraví, kterou má „všelék“ vyřešit.

Není těžké pochopit, proč měl Zdeněk Neubauer potřebu na článek odpovědět. Není však jasné, proč tak učinil až o rok později. Je možné, že napsal svou reakci dříve a redakce časopisu ji poskytla Málkovi, aby se k ní mohl vyjádřit, neboť Neubauerův článek i Málkova odpověď na něj vyšly najednou – obě v březnovém čísle *Vesmíru* 1991 v sekci nazvané „Diskuze“. Máme tu tedy skutečnou diskusi složenou ze tří po sobě následujících textů: původního Málkova z roku 1990, Neubauerovy reakce na něj a dalšího Málkova textu napsaného jako odpověď Neubauerovi z roku 1991.

Neubauer svůj článek nazval „Panacea a přírodní zákony“.⁵⁶⁷ Uvádí, že není znám žádný přírodní zákon, který by existenci všeléku vylučoval. Pokud takovouto možnost odmítáme, jsou důvodem naše předsudky, „představa, že jsme svazkem oddělených kauzálních řetězců a že účinek léků spočívá v zásahu do těchto mechanismů. A ježto mechanismus infarktu myokardu je zcela jiný než mechanismus bércového vředu (abych užil autorových příkladů), je vyloučeno, aby nějaká látka příznivě působila na oba. Možnost celkového povzbuzení, zjednáání, udržení, či nastolení celkové rovnováhy a vnitřního souladu (k čemuž náleží i důvěra, tradice, dispozice, kulturní kontext) tyto představy ovšem vylučují.“ Tradiční prostředky přirozeného lékařství podle Neubauera naslouchaly rostlinám i tělu, a když se podíváme na historii oficiálního lékařství, nalezneme mnoho příkladů léčebných prostředků, které byly nejprve vyzdvihovány a později zavrhnuty (rtuť, kortikoidy, fluór...),

⁵⁶⁵ Z. Neubauer, „Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin“, *Vesmír* 70, 1991, č. 2, s. 96–97.

⁵⁶⁶ P. Málek, „Panacea“, *Vesmír* 69, 1990, č. 3, s. 155.

⁵⁶⁷ Z. Neubauer, „Panacea a přírodní zákony“, *Vesmír* 70, 1991, č. 3, s. 166.

což ukazuje „daleko úděsnější racionalistické dějiny panacey než veškeré dějiny ‚nekritické lidské touhy a víry v zázraky‘,“ končí svůj text Neubauer.

Taková reakce nenechala Málka chladným.⁵⁶⁸ Nepovažuje Neubauera jakožto laika za kompetentního se k vývoji medicíny jakkoli vyjadřovat. „Lékař vidí lékařské problémy zevnitř, ze středu dění, osobně je prožívá a zevšeobecňuje na základě svých profesionálních znalostí. Neodborník přistupuje k těmto problémům zvnějšku, na základě svých znalostí na jiné rovině. Lékař zná nejlépe možnosti a omezení dosavadních preventivních a léčebných metod,“ a proto má „povinnost zaměřovat pozornost veřejnosti na nebezpečí jednostranných pohledů.“ Neubauer dle něj ani nepochopil význam pojmu „všelék“ a rozšiřuje jej na vše, co „podporuje odolnost organismu“, namísto obecné představy léku, „který sám o sobě zneškodní všechny choroby“. Neubauer tedy dle něj polemizuje s něčím, co autor původního článku neměl na mysli. Popudily jej také „úděsné racionalistické dějiny“ oficiální medicíny a předkládá namísto toho výčet jejich úspěchů. Nad hlavní námitkou Neubauerova článku – tedy kritikou představy, že je organismus sestaven z nesouvisejících mechanismů a kauzálních řetězců, jež znemožňuje celostní přístup, po němž Neubauer volá, se Prokop Málek ve své odpovědi nezamýšlí.

Diskuze ve *Vesmíru* poukazuje na jev, který se v Neubauerově životě objevil mnohokrát. Pokusil se upozornit na alternativní úhel pohledu v určitém vědním oboru a učinil tak způsobem, který nebyl zcela diplomatický. Jeho tvrzení se setkala s popuzeným zamítnutím a výzvou k nezasahování do oborů, v nichž není odborníkem. Samotný obsah a smysl Neubauerova komentáře přitom reflektován nebyl. Podobné, opakující se situace, pravděpodobně Zdeňka Neubauera postupně během devadesátých let vedly nejen ke stažení z *Vesmíru*, ale také z celé veřejné sféry.⁵⁶⁹

Další dva Neubauerovy texty, které byly ve *Vesmíru* otištěny v dubnu a květnu roku 1991, se zabývají biochemií. První z nich nese název „Redukcionismus v biochemii“ a zabývá se otázkou, zda je možné biochemii redukovat na chemii. Vysvětluje chemická struktura molekul bezesbytku jejich funkci, nebo je ve hře ještě něco dalšího?

Neubauerova úvaha se odvíjí od představy prostoru, která je odlišná od prostoru geometrického, jenž je jsoucny zaplňován a je vůči nim inertní. Neubauer chápe prostor jako prostor možností, který je svým obsahem strukturován a v němž každá uskutečněná struktura otevírá jiné možnosti a další prostor jiného logického řádu. Jako příklad uvádí alosterické bílkoviny. Alosterie znamená afinitu ke dvěma nebo více chemickým látkám, jež nejsou příbuzné. Pokud dojde k vazbě, dojde také ke změně prostorové konformace bílkoviny a tím i ke změně její funkce. Alosterie umožňuje propojit nesouvisející chemické či fyzikální procesy. Do vztahu se dostávají skutečnosti zcela nepřibuzné. Bakteriální buňka může například v prostředí obsahujícím určitý cukr uvést do procesu výrobu enzymů, jež daný cukr zpracovávají jako potravu pro bakterii. V chemickém světě se takováto libovůle afinit nevyskytuje. „Logika regulace není kauzální, nýbrž teleonomická. [...] Vůči prostoru

⁵⁶⁸ Málkova reakce je otištěna zde: *Vesmír* 70, 1991, č. 3, s. 166–167.

⁵⁶⁹ V této souvislosti je zajímavá frekvence Neubauerových článků v časopisu *Vesmír*: 1965 (1), 1982 (1), 1990 (5), 1991 (8), 1992 (3), 1993 (3), 1994 (2), 1995 (3), 1996 (1) pod pseudonymem, 1997 (2), 2006 (1).

chemickému je prostor regulace jakýmsi ‚nadprostorem‘, nikoli ‚podprostorem‘ (‚zvláštním druhem chemismu‘, jak se rádo říká).“ U rozdílu mezi chemií a biochemií tedy nejde o rozdílnou kauzalitu, ale o rozdílnou logiku. „Živé organismy jsou obyvateli jiného prostoru, o mnoho řádů vyššího, než je prostor chemický. Z chemismu lze vysvětlit jejich existenci, nikoli však pochopit jejich bytí.“⁵⁷⁰

Odlišné logiky uspořádání se dotýká následující text, vydaný o měsíc později. Pojednává také o biochemii, tentokrát však se zaměřením na estetiku. Neubauer vzpomíná článek ze *Scientific American* od britského molekulárního biologa Maxe Ferdinanda Perutze, jenž se týkal rozluštění struktury hemoglobinu.⁵⁷¹ Perutz v něm popisuje své překvapení a znechucení nad odpudivým vzhledem bílkoviny, o jejíž spatření tak dlouho usiloval: „Byl to triumf – a přesto přinášel i nádech zklamání. Mohlo hledání konečné pravdy skončit u tak ošklivého objektu, připomínajícího střeva?“

Neubauer se nad touto skutečností nepozastavuje. Vnitřnosti jsou přeci tím, co je uvnitř a není určeno pohledu očí. Odvolává se na švýcarského zoologa Adolfa Portmanna a jeho důraz na protiklad vnitřku, jenž je uzpůsoben funkci, a vnějšku, který slouží k projevu. „Střeva nejsou k ukazování, nýbrž k trávení, tak jako enzymy. Jejich morfologie náleží do jiného světa, než je svět podob, vzhledů – prostor zrakové estetiky. [...] Také vnitřnosti souvisejí s vnímáním, avšak s vnímáním zevnitř: vedle svých funkcí fyziologických plní poslání orgánů citové vnímavosti. ‚Viscerální vnímání‘ je zaměřené na jiné hodnoty než smysly vnější: o srdci, žaludku, žluči, morku kostí mluvíme v souvislosti s citovými postoji k světu a se vztahy k druhým subjektům. Nejsou tedy pro vnější ‚bližší pohled‘, nýbrž pro hlubší ‚vhled‘ do nitra skutečnosti, jsou schopny sou-citu – vnitřní komunikace.“⁵⁷² Oba články týkající se biochemie vyšly v témže roce ve sborníku *SciPhi*.⁵⁷³

Na přelomu let 1991 a 1992 se na stránkách *Vesmíru* rozpoutala intenzivní diskuze o scientismu, do které přispělo mnoho autorů. Kromě Zdeňka Neubauera to byl šéfredaktor časopisu Ivan M. Havel, biolog a filosof Luboš Bělka, logik Pavel Materna, fyzik Jiří Langer, lékař Vratislav Schreiber a bioložka Fatima Cvrčková.

V posledním čísle roku 1991 otiskl *Vesmír* článek Luboše Bělky⁵⁷⁴ nazvaný ‚Fénix ‚vědeckého kreacionismu‘“⁵⁷⁵. Text se zaměřuje na kritiku ‚vědy o stvoření‘, které dal povstat v 60. letech 20. století americký evangelikální fundamentalismus, ve snaze vytvořit alternativu evolucionismu. Bělka odsuzuje agresivní snahy vědeckého kreacionismu proniknout do škol, označuje je za propagandu a indoktrinaci a uvádí příklady soudních procesů, do nichž celá záležitost vyústila. Takové řešení je dle

⁵⁷⁰ Z. Neubauer, ‚Estetika v biochemii‘, *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 268–269.

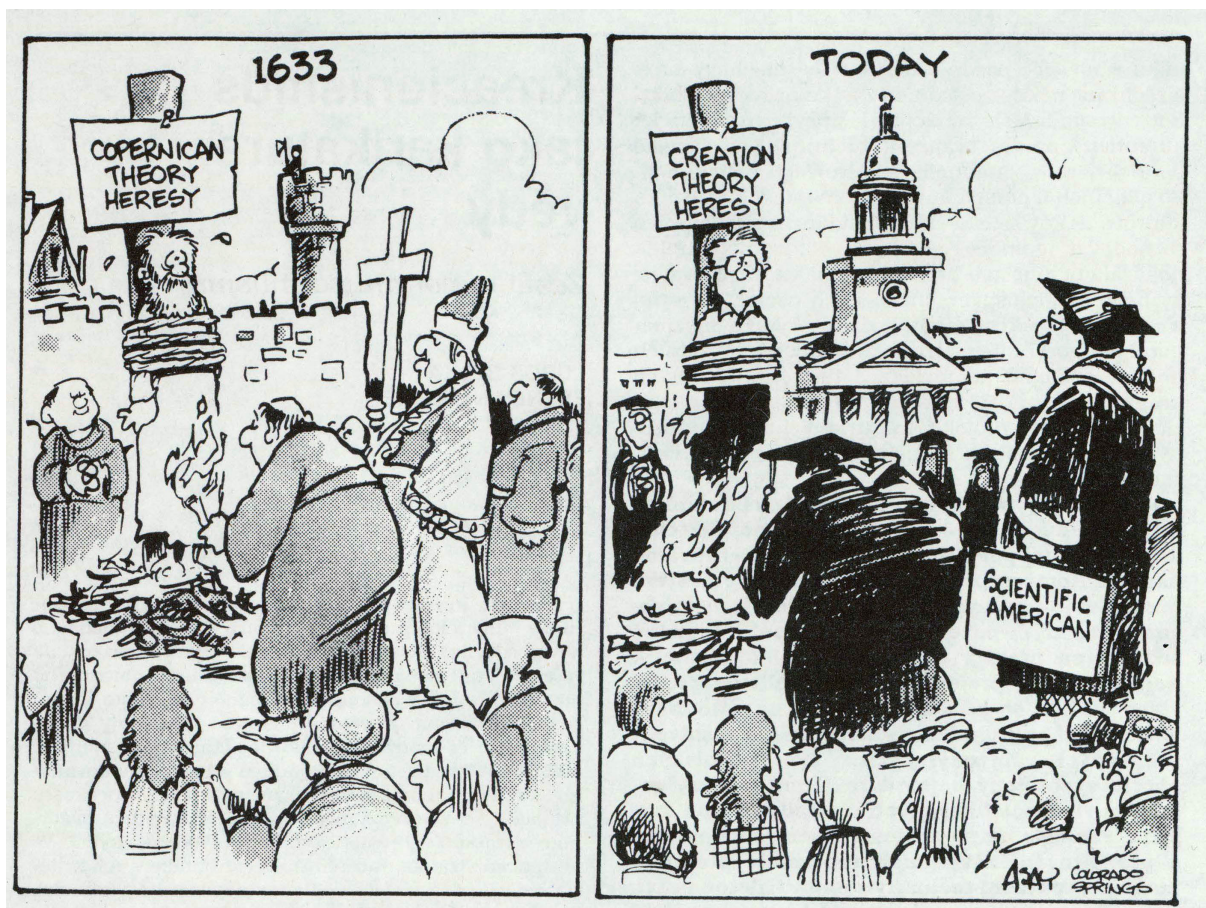
⁵⁷¹ M. F. Perutz, ‚The Hemoglobin Molecule‘, *Scientific American* 1964, č. 211(5), s. 64–79. Perutz obdržel o dva roky předtím, v roce 1962, za výzkum globulárních bílkovin Nobelovu cenu.

⁵⁷² Z. Neubauer, ‚Estetika v biochemii‘, *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 269.

⁵⁷³ Z. Neubauer, ‚Redukcionismus v biochemii‘, *SciPhi* 1991, č. 1, s. 25–29, ‚Estetika v biologii‘, *SciPhi* 1991, č. 1, s. 30–34. *SciPhi – Scientia & Philosophia* – interní sborník pro potřeby učitelů a studentů kateder základů vzdělanosti UK; Hrncířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová.

⁵⁷⁴ Luboš Bělka (*1958) vystudoval biologii a filosofii na Masarykově univerzitě v Brně. V rámci doktorského studia se poté věnoval tématu vědeckého kreacionismu. Nejprve pracoval jako biolog na Akademii věd České republiky, později převážil jeho zájem o religionistiku, především buddhismus.

⁵⁷⁵ L. Bělka – Z. Neubauer, ‚Fénix vědeckého kreacionismu‘, *Vesmír* 70, 1991, č. 12, s. 671–673.

Karikatura k příběhu Forresta Mimse, *Vesmír* 71, 1992, č. 5, s. 284.

něj legitimní, protože společnost má právo bránit se proti absolutizujícím přístupům. „Totalitářské tendence ‚vědeckého kreacionismu‘ spočívají právě v jeho snaze ‚vlastnit‘ pravdu. ‚Vědecký kreacionismus‘ je výlitkem scientismu,“ jenž je přesvědčen o tom, že jedině věda může poznat pravdu a ostatní sféry lidského poznání jsou méněcenné a představují pouhé mínění.

Ve svém článku uvádí Bělka také přehled sedmi základních dogmat vědeckého kreacionismu a evolucionismu. Jedním z nich je samozřejmě protiklad jednorázového stvoření života a jeho postupné emergence z neživého působením přírodních procesů.

Neubauer měl pravděpodobně jako člen redakční rady možnost seznámit se s Bělkovým textem ještě před jeho otištěním a využil příležitosti jej okomentovat. Jeho komentář se netýká celého článku, jedná se o glosu ne vždy zcela jasného rozlišení mezi vědou a náboženstvím.⁵⁷⁶

„Srovnáme-li obě sedmice ‚dogmat‘ – kreacionistickou a evolucionistickou – není patrný velký rozdíl mezi ‚stvořením‘ a ‚emergencí‘, tedy doslova ‚vynořením‘. [...] Má-li mít slovo ‚emergence‘ nějaký význam, pak musí označovat bytostnou nevyvoditelnost nové skutečnosti z předchozího stavu,“ zamýšlí se Neubauer. Uvádí příklad soudního rozhodnutí ze Státu Arkansas z roku 1981, kdy byla výuka vědeckého kreacionismu jakožto vědy ve školách zakázána, s odůvodněním, že se nejedná

⁵⁷⁶ L. Bělka – Z. Neubauer, „Fénix vědeckého kreacionismu“, s. 672.

o vědu, nýbrž o náboženství. Soudce ve svém odůvodnění napsal, že ‚stvoření z ničeho‘ je typický náboženský pojem a náboženské tvrzení, nikoli vědecké.

Pak by se ale na školách nesměla vyučovat ani kosmologie! pozastavuje se Neubauer. Zmiňuje článek fyzika a kosmologa Johna D. Barrowa uveřejněný v *Physical Letters* nazvaný ‚Stvoření vesmíru z ničeho‘. ‚Značné množství vůdčích teoretických kosmologů se dnes zabývají problémy, jež lze s tímto názvem spojovat. [...] V době, kdy byla vyhlášena americká ústava, jež chtěla předejít náboženským sporům a skoncovat s evropskou intolerancí, se zdálo snadné odlišit vědu od náboženství. Dnes se to stalo opět problematické.‘ Dotýká se tak tématu, které jej velmi zajímalo a k němuž se opakovaně vracel. Jedná se o náboženské a mytologické aspekty novověké i současné vědy (zmiňme alespoň antropický princip, jako příklad mýtu, který se objevil přímo uprostřed vědy).⁵⁷⁷

Luboš Bělka se dokonce stal spoluautorem dalšího Neubauerova článku pro *Vesmír*, jehož tématem je důraz na pluralitu vědění a svobodu vědeckého bádání. Text nese název ‚Kreacionismus jako karikatura vědy Zesílí nápor antiscentismu?‘⁵⁷⁸ a probírá případ amatérského amerického vědce Forresta Mimsa, který se v roce 1988 téměř stal přispěvatelem časopisu *Scientific American* (měl přispívat do sloupku věnovaném amatérské vědě). Když se však ukázalo, že Mims je praktikující křesťan a nevěří Darwinově evoluci, časopis s ním spolupracovat odmítl. Celý případ byl značně medializován, viz například karikatura, která je k článku přiložena.

Neubauerovi a Bělkovi slouží Mimsův případ jako podklad pro úvahu o potřebnosti plurality. Nárok vědecké pravdy na výlučnost se podle nich dostává do rozporu nejen se svědomím, nýbrž také se svobodou k pravdě. Svoboda k pravdě je základním kamenem nejen humanitních věd, ale také věd exaktních. Není možné nepřipouštět diskuzi o dokázaných pravdách vědy, není možné, aby si věda nárokovala výhody demokracie, ale odmítala se podřídit jejím pravidlům. ‚Názor, že ve vědě lze ve jménu pravdy suspendovat platnost demokratických zásad, zakládá nebezpečný precedens a vyvolal v souvislosti s Mimsovým případem v americké veřejnosti oprávněné obavy z nedozírných následků. [...] Pokud tvrdíme, že diskuze a pluralita názorů nejsou ve vědě na místě, jedná se o logický důsledek ‚vědeckého světového názoru‘, postoje, který ‚do kompetence vědy zahrnuje celý svět‘.

Nepředstavuje ‚vědecký světový názor‘ karikaturu vědy?‘

Je povinností vědců ochraňovat veřejnost před omylem, lží a podvodem? Pokud si na tuto otázku odpovíme kladně, vede to nutně k určité formě totality a inkvizice, zamýšlí se dále Neubauer a vzpomíná na debatu v rámci konference ‚Hledání společného jazyka‘, kterou organizoval Mikrobiologický ústav ČSAV v říjnu 1988 a během které se zároveň ozývalo volání po demokracii i snaha skoncovat s ‚pavědou‘. Neubauer s cenzurou nesouhlasí: ‚dialog není ani kolbištěm sporných názorů, ani uměním kompromisů, nýbrž mocným nástrojem poznání pravdy. [...] Připustíme, že

⁵⁷⁷ Blíže (viz) Z. Neubauer, ‚Místo člověka v kosmu neboli o Antropickém principu‘, *Kontext – časopis pro rodinnou terapii* 1991, č. 19(1), s. 19–24. Na základě přednášky ve společnosti pro rodinnou terapii v Praze dne 27. 3. 1990. Další vydání: Z. Neubauer, ‚Místo člověka v kosmu‘, in: *týž, Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 71–79.

⁵⁷⁸ L. Bělka – Z. Neubauer, ‚Kreacionismus jako karikatura vědy. Zesílí nápor antiscentismu?‘ *Vesmír* 71, 1992, č. 5, s. 283–285.

pravda vědy je pluralitní a komplementární, či zvolíme princip vlády jednoho paradigmatu v přesvědčení, že to náleží k nedotknutelným principům vědy? Podřídíme vědu demokratickým principům, nebo má naopak věda určovat meze demokracie?“ Pokud si zvolíme druhou možnost, končí Neubauer s Bělkou svůj článek, nemůžeme se pak podívat, že se vědecký svět ještě více vzdálí světu přirozené zkušenosti a společenská prestiž vědy ještě více poklesne.

Téma zůstalo živé i v následujícím roce. Hned v druhém čísle *Vesmíru* v roce 1992 otiskuje časopis úvodník Ivana M. Havla s názvem „O scientismu“. Co je to scientismus, klade si autor otázku?⁵⁷⁹

Scientismus považuje za určitou formu šovinismu vědy, za postoj, podle kterého

- 1) věda odhaluje pravdu
- 2) pravda je jediná
- 3) věda jediná odhaluje pravdu

„Jsem proti scientismu jako takovému – proti scientismu jako ideologii. Právě proto, že se nesrovnává s mou tolerancí: je prý jen jedna pravda, jen jedna věda, vše ostatní je nevěda, pavěda, antivěda. My vědci, experti na pravdu, jsme jediní, kdo má právo třídít zrno od plev, nejen právo, i povinnost. Šovinismus vědy triumfuje.“ Havel upozorňuje na to, že zde vzniká vnitřní paradox: „věda má svou pravdu, je tedy nad člověkem, nad jeho omyly a slabostmi, náladami, city, preferencemi – ale kdo rozhoduje, co je věda? Člověk.“⁵⁸⁰ Upozorňuje také na to, že scientismus nemůže být vědecky vyvrácen, protože sám určuje, co je to věda.

Jeho článek vyvolal širokou odezvu. Hned následující číslo *Vesmíru* přineslo celou sérii článků, které na Havlův úvodník reagují.

První z nich napsal logik Pavel Materna⁵⁸¹ a obvinil v něm Havla, že podsouvá svým oponentům „slabé teze“, které pak s lehkostí vyvrací. Debata podle něj postrádá smysl, pokud a dokud si neujasníme, co míníme slovem „pravda“. Málokdo z nás skutečně rezignuje na pojem pravdy jakožto korespondence se skutečností. V praxi všichni sdílíme předpoklad, že dokážeme principiálně rozpoznat pravdu od nepravdy. V opačném případě by nebyla možná komunikace, nepsali bychom články a nehájili rozličné teze. Pokud se domníváme, že existuje objektivní pravda, neříkáme tím přeci zároveň, že tuto pravdu vlastníme.

Na problematičnost pojmů pravda i věda poukazuje také druhý příspěvek, jehož autorem je fyzik Jiří Langer.⁵⁸² „Potíž je možná v tom, že bych pojmy ‚pravda‘ a ‚věda‘ rád viděl vymezeny tak, aby se

⁵⁷⁹ Zajímavý dobový výměr scientismu nabízí Ilustrovaný encyklopedický slovník, který vydalo nakladatelství Academia v roce 1982. Dle něj je scientismus „buržoazní koncepcí, jež absolutizuje úlohu vědy, při čemž však nepřihlíží k jejímu reálnému postavení a funkci ve společnosti. Scientismus zpravidla redukuje veškeré vědecké poznání na přístupy a metody tzv. exaktních věd, které často neadekvátně aplikuje i při řešení některých společenských a světonázorových problémů. Scientismus též nedoceňuje a zpochybňuje filozofii jakožto specifickou formu společenského vědomí a popírá její svěbytnost a oprávnění.“ Citováno z: *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 168.

⁵⁸⁰ I. M. Havel, „O scientismu“, *Vesmír* 71, 1992, č. 2, s. 63.

⁵⁸¹ Prof. Pavel Materna (*1930), vystudoval FFUK, obor filozofie a psychologie, v roce 1957 následovala aspirantura z logiky. Přednášel logiku na Masarykově univerzitě v Brně. Ve Filozofickém ústavu AV ČR se zabýval transparentním pojetím logiky jako teorie tzv. konstrukcí.

⁵⁸² Jiří Langer (*1939), vystudoval Matematicko-fyzikální fakultu UK. Na katedře matematické fyziky se zabýval teorií relativity, historií fyziky a filozofií přírodních věd.

přínejmenším první otázka (tj. zda věří, že věda odhaluje pravdu) dala zodpovědět kladně. „Věda je však dle něj nositelem nejdůvěryhodnějšího vědění, které nám je k dispozici. „Věřím spolu s K. Popperem, že užívat spojení ‚je vědecky dokázáno‘ jako ekvivalent ‚dokázáno nezvratně‘ je chybné. Na druhé straně důkazům vedeným *jinak* než vědeckými metodami zpravidla nerozumím vůbec.“

Ani další dva ze zveřejněných článků (Vratislav Schreiber a Fatima Cvrčková) se nepouštějí do žádných ostrých sporů. „Pokud se vůbec o nálepce scientismu mohu dohadovat, tak musím říci, že neznám jiné scientisty, než ty konkrétní (‚tiché‘, ‚pracovní‘ podle I. M. Havla), kteří se snaží, aby jejich práce došly uznání [...] přispěly do světového fondu vědy, a tak zlepšily péči o nemocné lidi. Tito scientisté ochotně přijmou jakoukoli alternativní metodu, když bude pomáhat. Vůbec nevyznávají jakousi ‚scientistickou ideologii‘ a už vůbec ne ‚vědecký šovinismus‘, tj. slepou víru v nadřazenost svého způsobu poznání.“⁵⁸³

Posledním (a nejkratším) příspěvkem v této debatě je text Zdeňka Neubauera „Co je scientismus a proč jsem proti?“.⁵⁸⁴ Není jasné, zda z časových důvodů, nebo proto, že jej již podobné debaty unavovaly, ale do argumentace se nepustil. „Tuto otázku mi také spousta lidí položilo. Všem jsem slíboval, že se k ní vyjádřím. Nějak mi to však nešlo. Asi proto, že jsem chtěl předejít těmto a podobným námitkám. To vskutku nějak nejde. Vyžaduje to, aby druhý věděl, co míním. To jest, aby hleděl tímtež směrem. A pak by se neptal.“

Postupem času frekvence Neubauerových příspěvků do časopisu klesala. Souvisí to možná se slábnutím tendence zapojovat se do veřejných debat i prostoru, ke které přispělo i několik ostrých konfrontací. Jednou z nich byl spor během výjezdního zasedání Vědecké rady Akademie věd České republiky, které se konalo začátkem dubna 1994 v moravském zámku v Třešti. Zhruba sedmdesát účastníků z nejrůznějších oborů tam debatovalo o dalším směřování české vědy. Ivan M. Havel, který se setkání také zúčastnil, je hodnotil pozitivně. V úvodníku květnového čísla časopisu *Vesmír*⁵⁸⁵ napsal: „...dva dlouhé dny všichni debatovali – ve shodě i neshodě, souhlasu i nesouhlasu, vzájemném pochopení i nepochopení, hlavně však (mluvím za sebe) v poznání, že to bylo zdravé, že už to bylo třeba a že to brzy bude třeba zas. [...] K malému jiskření nicméně došlo. Nad problémem, který nedovedu přesně nazvat, i když jsme se jím ve *Vesmíru* (včetně těchto úvodníků) již několikrát obírali. Za ty čtyři dekády, kdy o naší vědě rozhodovali a svou vědeckostí se kasali mocní, se svět jaksi změnil, a změnil se v něm i postoj a respekt k vědě – aspoň u někoho a k vědě v jistém pojetí. Po moderně přišla postmoderna, k níž jsou mnohdy počítáni i rozliční skeptikové a kritikové, ať už kritikové vědy, či postoje k vědě či důsledků vědy... [...] Přes všechny výhody i nevýhody jedněch i druhých, měl jsem pocit, že byly chvíle zásadní shody.“ Zdeněk Neubauer nehodnotil výjezdní zasedání akademie ani zdaleka tak harmonicky. „L. Kováč prohlásil za nesmysl Petříčkovu tvrzení, že

⁵⁸³ V. Schreiber, „O staronové nálepce ‚scientismu‘“, *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 168.

⁵⁸⁴ Z. Neubauer, „Co je scientismus a proč jsem proti?“ *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 169.

⁵⁸⁵ I. M. Havel, „Třeštění v Třešti“, *Vesmír* 73, 1994, č. 5, s. 243.

objektivní poznání je nesmysl. Právě při diskuzi k této přednášce došlo k největšímu třeštění. [...] Shoda byla shodou chvíli, leč nepanovala. Chyběl k tomu společný jazyk – společná vnímavost.“⁵⁸⁶

Všechny tyto okolnosti je třeba mít na mysli při pohledu na další vývoj Neubauerových příspěvků do časopisu *Vesmír*. V roce 1996 mu vychází jediný text, nikoli pod pravým jménem autora, nýbrž pod pseudonymem Jan Pravda. Článek „Mimozemšťané, vědci a média“⁵⁸⁷ se zamýšlí nad úspěšností „ufonologických“ příspěvků v médiích a poukazuje na odlišný způsob práce s fakty ve vědeckém prostředí a v médiích. V médiích jsou vědecké důkazy cizorodým prvkem, zde „fakta vedou jiný způsob existence, vůči níž je existence vědeckých důkazů okrajová“.⁵⁸⁸ Způsob, kterým média „hovoří, zatahuje diváka do hry, která zahrnuje jeho zájmy, pocity a tužby, zatímco objektivní vědecká argumentace na ně nesmí brát zřetel“.⁵⁸⁹ Média jsou tak mnohem bližší přirozenému vnímání světa s touhou po tajemství a transcenci. Pokud si myslíme, že záliba v ufonologii svědčí o tom, jak málo proniklo vědecká vzdělanost do naší společnosti, mýlíme se. Podle Neubauera je to přesně naopak: „Ježto k lidské kultuře náleží zcela přirozeně zkušenost transcendence, má každá doba svá vidění, zjevení a setkání s nebeskými posly – bohy, démony, anděly, světcí apod. Skutečnost, že se dnes tyto zážitky odehrávají tak často ve stylu sci-fi, jen dokládá, jak dalece představy, pojmy a kategorie, jimiž disponuje myšlení, vnímání a obrazotvornost běžných lidí, a to, k čemu se upírají jejich naděje, tužby a očekávání, jsou určovány právě vědeckými a technickými formami nazírání.“

Chuť přispívat do *Vesmíru* dále klesla pravděpodobně i díky sporu nad nekrologem Thomase Samuele Kuhna. Kuhn zemřel 17. června roku 1996 a Zdeněk Neubauer sepsal v září téhož roku jeho nekrolog. Kvůli neshodám nad textem však nekrolog vyšel ve *Vesmíru* až v květnu 1997.⁵⁹⁰ V roce 1997 vychází Neubauerovi už jen příspěvek „O svátosti, entropii a Shakespearovi“.⁵⁹¹ Nejednalo se o text napsaný přímo pro časopis *Vesmír*, ale o upravenou verzi autorova příspěvku „Univerzita a idea vzdělanosti“ do sborníku *Obnova ideje univerzity*, jehož editorem by Jiří Fiala a který vydalo nakladatelství Karolinum v roce 1993.

Poté spolupráce s časopisem utichla a symbolickou tečku pak učinil v roce 2006 text autorů Tomáše Hermanna, Antona Markoše a Zdeňka Neubauera „Darwinismus je mrtev – a co dál?“⁵⁹²

⁵⁸⁶ Z. Neubauer, „Nedorozumění v Třešti“, *Vesmír* 73, 1994, č. 9, s. 510–511.

⁵⁸⁷ Z. Neubauer, „Mimozemšťané, vědci a média“, *Vesmír* 75, 1996, č. 4, s. 227–228.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 227.

⁵⁸⁹ Tamtéž, s. 228.

⁵⁹⁰ Z. Neubauer, „T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam“, *Vesmír* 76, 1997, č. 5, s. 275–278. O důležitosti textu svědčí i to, že byl poté vydán ještě dvakrát: Z. Neubauer, „T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam“, in: týž, *O počátku, cestě a znamení času*. Malvern: Praha 2007, s. 171–187. Z. Neubauer, „T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam“ in: L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019, s. 330–341.

⁵⁹¹ Z. Neubauer, „O svátosti, entropii a Shakespearovi“, *Vesmír* 76, 1997, č. 4, s. 226–227.

⁵⁹² T. Hermann – A. Markoš – Z. Neubauer, Z.: „Darwinismus je mrtev – a co dál?“ *Vesmír* 85, 2006, č. 9, s. 560.

Jednalo se o upravenou doprovodnou stať ke knize Emanuela Rádla *Dějiny biologických teorií novověku*,⁵⁹³ kterou uvedení autoři připravili k vydání.

Chronologický přehled článků Zdeňka Neubauera publikovaných v časopise *Vesmír* je uveden v Příloze B.

Polemiky v časopise *Vesmír* tedy představovaly českou, či vlastně československou platformu, v níž se odráželo světové dění kolem válek o vědu. Přestože byl Neubauer častým přispěvatelem do časopisu, jeho tvorba se tím ani zdaleka nevyčerpala. Na přelomu osmdesátých a hlavně v první polovině devadesátých let napsal mnoho dalších studií, sborníkových příspěvků a esejů, zmiňme alespoň práce pro *Kritický sborník* a *Souvislosti*. Krátce po roce 1990 dále vyšly dvě souborné publikace. Nejprve *Nový Areopág*,⁵⁹⁴ vycházející ze samizdatu a promýšlející vztah mezi náboženstvím a vědou, poté *Přímluvce postmoderny*,⁵⁹⁵ kde Neubauer reflektuje kontext válek o vědu, vyrovnává se originálním způsobem s postmodernou a formuluje další stanoviska, jež nadlouho určují jeho pozici v české filosofii a vědě v 90. letech.

Ke všem těmto aktivitám je třeba připočíst také akademickou činnost způsobenou Neubauerovým porevolučním návratem na přírodovědeckou a filosofickou fakultu UK a přednáškovou činností na obou z nich.

X. 4. Neubauer a kritika novověké vědy

Zdeněk Neubauer bývá často označován za kritika vědy. Toto tvrzení je a není pravdivé. Je zapotřebí rozlišovat, kdy hovoří o vědě ve smyslu novověké objektivistické ontologie, kterou odmítá a staví se proti jejím univerzalistickým nárokům, pro něž ji neváhá označit za náboženství novověku, a kdy hovoří o vědě jako o kulturním fenoménu, který je obohacující součástí lidského poznání a orientace ve světě. Taková věda sice pomáhá svět poznat a proměnit, neposkytuje však univerzální výklad ani klíč. Proti takovéto vědě se Neubauer neobrací. Mnozí z Neubauerových kritiků tuto distinkci nerozlišovali, což vedlo často k ostrým, emočně vypjatým polemikám.

Pokud máme tento rozdíl na paměti, je čtení a pochopení Neubauera snazší. Budeme si moci vychutnat jeho analýzy ontologických důsledků koncepcí Monoda či Dawkinse i ironii, s níž kritizuje jejich často nereflektované přijímání filosofy či vědci.

„Právě pro tento univerzalistický nárok Neubauer neuznává logický pozitivismus a jeho moderní odvozeniny, a dokonce ani Poppera a falzifikacionismus (je to opakovaně zdůrazněno např.

⁵⁹³ E. Rádl, *Dějiny biologických teorií novověku*, Academia: Praha 2006.

⁵⁹⁴ Z. Neubauer, *Nový Areopág*, H. Weberová (ed.), Křesťanská akademie: Praha 1992. Soubor studií, obsahuje texty: „Nový Areopág“, „Řecký odkaz a křesťanství“, „Přírodní vědy a náboženství“, „Radikální skepse“, „Víra a zázraky“, „Rozhovor o řeči, zjevení a ontologii s P. Ricoeurem“. Další vydání: Z. Neubauer, „Nový Areopág“, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 143–274.

⁵⁹⁵ Z. Neubauer, *Přímluvce postmoderny*, Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4. Vydalo Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová. Obsahuje texty: „Scientia qua religio“, „Nebe a země – věda a mýtus“, „Přímluvce postmoderny“.

v korespondenci s Ladislavem Kováčem)⁵⁹⁶ na jedné straně, ale například taky novotomismus a jeho odvozeniny (který chce být také ‚vědecký‘) na straně druhé. Jeho základ je jiný, je jím fenomenologická kritika, např. Husserlovu *Krisis* akceptuje, ačkoliv se s ní také zcela neztotožňuje... Každá kritika vůči ZN, vedená z pozice nebo předpokladů logického pozitivismu nebo empirismu, z hlediska jejich předpokladů, ‚co je věda‘, je pak snadná, ale mívá se. Je třeba si uvědomit, že nikdo z takových ‚teoretiků‘ či kritiků nemá univerzální mandát k tomu být nadřazeným arbitrem toho, ‚co je věda‘.⁵⁹⁷

Vědy jako tvořivého kulturního fenoménu, který rozšiřuje lidské poznání, si Neubauer velmi vážil. Její poznatky u něj často vzbuzovaly nadšení, přemýšlel o nich a ve svých úvahách je rád rozpracovával. Jakmile se však věda začala prohlašovat za univerzální ontologii, dogmatismus, nebo dokonce mocenský nástroj na potlačování jiných přístupů, byl prvním, kdo se stavěl proti. Takové nároky považoval za protivědecké, zdůrazňoval, že věda vždy vyrůstá ze svých alternativ a její podstatnou složkou je hledání a bádání mimo rámec kodifikovaného vědeckého mainstreamu.

Podobně kritický byl také k nároku vědy na objektivitu. Upozorňoval, že je třeba rozlišovat mezi nutnou a správnou objektivitou metodickou jakožto vědeckou ctností a objektivitou jako ontologickým východiskem scientismu, chápanou jako čistá danost bez niternosti a bez subjektivity.⁵⁹⁸ Absolutní danost si podle něj objektivita může nárokovat pouze v určitém paradigmatu. Neubauer však objektivitu označoval za odvozenou od přirozeného světa a nikoli naopak. Objektivita je pak výsledkem určitého pochopení světa, jeho projekcí. Povstala z určitého poznání přirozeného světa. Není tedy výsadou novověké vědy. Každá společnost a kultura si vytváří svou vlastní objektivitu, pomocí které chápe své místo v rámci celku skutečnosti. Objektivity jednotlivých společenství jsou proto odlišné.

V přirozeném světě, zdůrazňuje Neubauer, oproti tomu charakterizuje jsoucna sebepřekračující otevřenost (transcendence) a partnerská vztaženost k ostatnímu (relativita). Proto kladl takový důraz na subjektivitu, hledal a posléze postuloval „ontologii subjektivity“⁵⁹⁹ proto ta vstřícnost a vnímavost k jiným alternativním, překonaným či nevědeckým koncepcím. Prubířským kamenem těchto úvah mu bylo pole biologie. Pokud biologie jako věda o živém nemůže být objektivní vědou, jaká by měla být?

X. 5 Objektivní a eidetická biologie

Své vlastní teoreticko-biologické stanovisko Zdeněk Neubauer propracovával během celého svého profesního života. Po celou dobu osciluje mezi jeho zkušeností a praxí v molekulární genetice

⁵⁹⁶ L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*, Malvern: Praha 2019.

⁵⁹⁷ T. Hermann, citace z podkladu ke komentáři k připravované edici Neubauerových teoreticko-biologických textů (dosud nevydáno); poskytnuto a použito s laskavým svolením autora a zároveň školitele této práce.

⁵⁹⁸ Blíže (viz) Z. Neubauer, „O povaze bytí“, *Hostina*, Edice Expedice, sv. 209, Praha 1985. Další vydání: Z. Neubauer, „O povaze bytí“, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s.144–167.

⁵⁹⁹ Blíže (viz) Z. Neubauer, „Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa“, *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*, Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 7–39.

a mikrobiologii, jak bylo představeno v první části práce, a na straně druhé jeho úsilím a ambicemi v obecnějších epistemologických a filosofických otázkách. První stopy je možné nalézt již na počátku sedmdesátých let v *Zamyšlení nad vědou a filosofií*,⁶⁰⁰ poté v „Dopisu o biologii“⁶⁰¹ a rozsáhlém fragmentu nazvaném *Bytí a hra*⁶⁰² s podtitulem *Základy filosofické biologie*. Zdůrazňuje zde niternost a svébytnost všeho živého, jejichž filosofickým vyjádřením se pak na přelomu 70. a 80. let stává takzvaná ontologie subjektivity. V 80. letech plynule navazují přednášky v rámci Československé vědecko-technické společnosti a další tvorba publikovaná touto společností. Do tohoto kontextu náleží také práce věnované jazykové či počítačové metafoře života⁶⁰³ a strukturalismu⁶⁰⁴ v biologii.

Na počátku 90. let přednáší Zdeněk Neubauer na přírodovědecké fakultě cyklus nazvaný *Základy biologického myšlení* a jeho obměňované verze (též na fakultě filosofické). Svůj nástin teoretické biologie rozpracovává například v eseji „Esse obiectivum – esse intentionale“,⁶⁰⁵ v roce 2000 následuje stat’ „Hledání ztraceného genu“ jako předmluva ke knize Antona Markoše *Tajemství hladiny*.⁶⁰⁶ O rok později se objevuje text pod názvem „Biomoc“, kde své pojetí explicitně označuje jako „eidetická biologie“ v opozici vůči „biologii molekulární“. ⁶⁰⁷ Název „eidetická biologie“ Zdeněk Neubauer v příslušných textech dříve nepoužíval, dobral se ho právě až v této pozdější době a objevuje se rovněž v pozdním poetickém vyznání *Rozkvétání ibišku*,⁶⁰⁸ zveřejněném krátce před autorovou smrtí. „Přesto má smysl o něm jako o souhrnném pojmenování jeho stanoviska hovořit, neboť podle všeho se k němu hlásil a takto i vešlo již za jeho života do obecnějšího povědomí.“⁶⁰⁹ Původně v 70. letech Neubauer usiloval svými slovy o „filosofickou biologii“ a hovořil převážně o „subjektivní ontologii“, tuto terminologii však podle všeho postupně opustil, resp. upřesnil ve prospěch subtilnějšího uchopení problematiky na poli biologického poznání.“⁶¹⁰ Neubauer totiž již od

⁶⁰⁰ Z. Neubauer, *Zamyšlení nad vědou a filosofií* (Diplomová práce FFUK Praha), Praha 1971.

⁶⁰¹ Z. Neubauer, „Dopis o biologii“, in: týž, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 72–91.

⁶⁰² Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 9 – Bytí a hra, nástin filosofické biologie.

⁶⁰³ Například příspěvky z konference věnované aktuálním teoretickým i praktickým trendům v informatice. Blíže (viz) Z. Neubauer, „Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností)“, in: *SOFSEM '85 XII/II*, ÚVT ÚJEP, Jednota ČMF: Brno 1985, s. 307–340.

⁶⁰⁴ Například přednášky v rámci podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988. Blíže (viz) Z. Neubauer, „O strukturalistickém hnutí v biologii“, in *Geometrie živého*, ed. J. Fiala, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 43–78.

⁶⁰⁵ Z. Neubauer, „Esse obiectivum – esse intentionale. Cestou k fenomenologické biologii. K subjektivitě bytí a fenomenologii živé skutečnosti“, *SciPhi. Scientia & Philosophia*, 1997, č. 8, s. 113–160.

⁶⁰⁶ Z. Neubauer, „Hledání ztraceného genu cestou biologické hermeneutiky“, in: A. Markoš, *Tajemství hladiny. Hermeneutika živého*, Dokořán: Praha 2003, s. 11–32.

⁶⁰⁷ Z. Neubauer, „Biomoc“, webový časopis a portál *Vhled*, 2001, č. 1; tiskem jako Z. Neubauer, „K eidetické biologii. VIII. kapitola: Biomoc“, in: týž, *Biomoc*, Malvern: Praha 2002, s. 228–272.

⁶⁰⁸ Z. Neubauer, *Rozkvétání ibišku*, Malvern: Praha 2014.

⁶⁰⁹ Např. A. Markoš v příslušné kapitole knihy *Tajemství hladiny*, nebo profesor zoologie Ivan Horáček v přednášce „Eidetická biologie vzniku savců“, 16. 11. 2018, PFF UK, popularizační sekce Sysifa.

⁶¹⁰ T. Hermann, citace z podkladu ke komentáři k připravované edici Neubauerových teoreticko-biologických textů (dosud nevydáno); poskytnuto a použito s laskavým svolením autora a zároveň školitele této práce.

80. let a frekventovaně v 90. letech používá termín „eidetický prostor“ a jemu příbuzné varianty; „jedná se konkrétněji o konceptualizaci a *teorii biologické prostorovosti* s důrazem na primární význam tvarových a strukturálních vlastností či projevů života, organického jevového utváření ve variačním poli konkrétní živé bytosti inherentních podob (*eidé*: podoby). Teorie představuje svébytnou aplikaci a tvořivou transformaci původní fenomenologické epistemologie (jmenovitě Husserlova zakládajícího konceptu ‚eidetické variace‘ a z ní vycházející hermeneutiky s důrazem na dynamiku interpretativních vztahů; častěji Neubauer používá pro svůj záměr výrazu biologie *fenomenologická* či *hermeneutická* (a příbuzná spojení), eidetická biologie zahrnuje explicitně fenomenologii, estetiku a hermeneutiku živého. K uvedenému východisku však postupně přibírá řadu dalších inspirací z teorie, filosofie a historie vědy nebo soudobé filosofie biologie.“⁶¹¹

Neubauer usiluje o promýšlení a vystižení základů biologického poznání. Přistupuje přitom kriticky jednak vůči tzv. idealismu starší biologické i filosofické tradice, jednak vůči „subjekt-objektovému založení novověké vědy, zejména jejímu latentnímu karteziánismu a mechanicismu, neboť sebezkušenost poznávajícího aktéra se mu stává explanačním modem poznávaných životních projevů a procesů (obecně vědomí jako součást poznávané reality a vice versa). Konsekventně dospívá k provokativní, problematické, ale zdůvodňované pozici, že ‚biologie jako objektivní věda o jsoucnu jakožto živém nemůže existovat‘; exemplárními disciplínami pro uplatnění principů eidetické biologie jsou např. etologie, ekologie, obory založené na empirickém, autorovými slovy ‚znalostním‘ poznávání živé přírody nebo též psychologie s jejich komplexními nároky a nutně plně neobjektivizovatelnými komponentami.“⁶¹²

Pravděpodobně nejsoustavnějším Neubauerovým textem pojednávajícím o pojetí biologického poznání označeného explicitně jako „eidetická biologie“ je tedy výše zmíněná stať „Biomoc“, jež byla zveřejněna jako zahajovací článek prvního čísla internetového periodika a portálu *Vhled*, který založil Miroslav Žák.⁶¹³ Stať zde byla však uvedena bez redakce a ve značně nepřehledné formě. V následujícím roce byla otištěna v širším knižním výboru, avšak bez posledního oddílu „Darwinismus a neodarwinismus“ a bez vysvětlujících poznámek. Text má fragmentární charakter, není zcela soudržný a vykazuje určité stylistické slabiny, jež mohou být znakem nesnadnosti vyhmátávání a formulace tématu. To je vhodné mít na paměti při následujícím pokusu o stručné shrnutí jeho základních pojmů a pozic.

Podobně jako v mnoha jiných statích začíná Neubauerova úvaha lingvistickou analýzou, takzvanou střeoevropskou etymologií „moci“. Autor uvádí, že je bytí spřízněno s jazykem a způsoby bytí můžeme ilustrovat způsobovými slovesy. Smím, umím, musím, mohu i znám, všechna tato modální slovesa souvisí se slovesem „moci“. Moc je základní vlastnost všeho živého. Není nutné chápat ji primárně jako agresi, je to především síla vycházející z živé bytosti, moc plodivá, moc k růstu,

⁶¹¹ T. Hermann, tamtéž.

⁶¹² T. Hermann, tamtéž.

⁶¹³ Dostupné z: [https://www.vhled.cz/Archiv/Casopis_Vhled\(cislo1\)/Vstupni_stranka/Svet_jako_organismus/Biomoc1.html](https://www.vhled.cz/Archiv/Casopis_Vhled(cislo1)/Vstupni_stranka/Svet_jako_organismus/Biomoc1.html) (15. 9. 2023)

proměně, zjevu i působení na druhé, síla, schopnost i dovednost. Nejvyšším projevem moci je pak sebezpřekročení, vydání sebe sama. Zde se Neubauerův koncept moci opírá o Nietzscheho, připomeňme znovu, že již v 70. letech na něm a jeho pojetí hry chtěl zakládat svou filosofickou biologii.

Moc má aktivní i pasivní podobu. Živá bytost může být aktivní a moc mít, pak něco umí či zná, jindy může být pasivním objektem moci cizí. Slovo „moc“ může dále být příslovcem. V tomto případě znamená mnohost a velikost, nadmíru. Moc dále souvisí s vůlí. Vůle není jen síla vlastního charakteru, ale je propojena s volností – prostorem svobody, kde mohu uskutečňovat své záměry.

K moci poukazuje také české slovo skutečnost, které značí moc projevenou v činu – skutek. Ke skutečnosti se často vztahujeme jako k prostoru. Nejedná se však o prostor geometrický, jež Neubauer vymezuje jako „pseudoprostor“ vytvořený na počátku novověku ztotožněním reálného prostoru s klasickým geometrickým. Geometrický prostor je nekonečný, všudestojný, všechna místa v něm aktuálně existují a jsou určena souřadnicemi. Vše se dá změřit a vyjádřit čísly. Místa jsou body o sobě, které se pouze nacházejí vedle sebe, ale nejsou jeden vůči druhému v žádném vztahu. Neubauer geometrický prostor nazývá „skladištěm objektů“ a uvádí, že je v něm nouze o místo, neboť každá bytost v něm určitý prostor zabírá.

Do protikladu k tomuto prostoru klade Neubauer „prostor eidetický“, v němž bytosti prostor vytvářejí. Tento prostor nechápe jako danost mezí, nýbrž jako činnost rozprostírání se. V biologii bychom jej mohli připodobnit k vytváření nik. Je to místo zjevujících se tvarů, prostor pravděpodobností. Základními vlastnostmi eidetického prostoru jsou volnost a možnost. Eidetický prostor nemá povahu kaleidoskopu, má vždy svou paměť a zkušenost. Je také dynamický, každá nová podoba proměňuje eidetickou krajinu jako celek. Tento přirozený pohyb není nikdy dokončen, protože uskutečněný tvar je opět látkou k další přeměně. Rodí se také nové, povstává ze samotné hloubi skutečnosti jakožto uskutečnění určité možnosti.

Eidetický prostor má horizont. Není to pevná, „peratická“ mez, nýbrž obzor, který určuje celkový rys krajiny, což znamená, že v ní vystupuje určitý způsob zjevování a podobání se. Každá interpretace je určitý způsob vztahování se k horizontu. Setkávání různých krajin dává povstat, opět v husserlovské terminologii, horizontu horizontů – světu.

S horizontem souvisí také pojetí pravdy. Pravda je myšlena nikoli jako něco, co můžeme „mít“. Náš vztah k pravdě je mnohem silnější, můžeme pravdou jen „být“, dosvědčovat ji. Moc pravdy je sémantická. Nová pravda způsobí změnu obzoru: dojde ke změně perspektivy a tím pádem i změně světa. Tvary pak k sobě náležejí jiným způsobem. Tyto teze mají velmi přímou návaznost na Neubauerovu koncepci představenou již v raném *Zamyšlení nad vědou a filosofií*, kde je podrobně rozpracována a argumentována a tvoří základ jeho epistemologické pozice.

Ústředním pojmem eidetické biologie je *eidos*, který Zdeněk Neubauer překládá jako „podoba“ a vykládá jej jako jedinečný způsob přirozeného jsoucna usebrat se určitým způsobem. Nejedná se o žádný lhostejný vnější vzor, k němuž se jsoucno více či méně přibližuje, povstává vždy autonomně, z nitra a zkušenosti daného konkrétního jsoucna. Ztělesněním podoby je tělo. Těla si mohou být

podobná – přirozený svět se pohybuje v řádu podobnosti – nikdy však nejsou totožná. Totožnost je vlastností novověké ontologie a jejího rozvrhu světa. Neubauer dále rozlišuje tvar a podobu takto: tvar jako to, co zachytí fotoaparát, co můžeme zkopírovat, a podobu jako to, co činí bytost tím, čím je, je možné ji vyjádřit, ztvárnit, ale toto ztvárnění vyžaduje tvůrčí výkon obrazotvornosti a představivosti. Abychom ve tvaru spatřili podobu, musíme být s danou bytostí či věcí soupodstatní a musíme ji znát ve smyslu poznání jako povstávání dané bytosti v naší vlastní duši. Být poznán pak znamená stát se součástí někoho jiného. Vnímání nemá povahu technického záznamu, je součástí vztahu k bytí vnímaného.

Podoba je prostor možností, řád utváření a změny. Je celistvá a jednoduchá, vzniklá neustálým úsilím o sebevyhmatávání a sebeuchopování (podobně jako Portmannovo sebevyjádření niternosti).⁶¹⁴ Vždy v sobě obsahuje všechny předchozí stavy, a to nikoli jako pasivní sediment, ale jako substrát, z něhož následující podoby vyrůstají.

Zde Neubauer navazuje na Adolfa Portmanna a dále jeho myšlenky rozvíjí. Zatímco Portmann chápe *Innerlichkeit* fyziologickým a psychologickým způsobem, Neubauerovo pojetí sahá dále. Jedná se nejen o vnitřní život živé bytosti, ale také o zdroj energie a aktivity, který živou bytost přesahuje; jak výstižně uvádí v jednom textu z konce 80. let: „Živá bytost pramení z nitra hmotné skutečnosti, z hlubin snad závratnějších, než do kterých nahlíží fyzika.“⁶¹⁵

Niternost je Neubauerovi zároveň tzv. hermeneutickým prostorem, v němž se živá bytost usjednocuje, interpretuje sebe sama a svou interpretaci pak projeví svým sebevyjádřením a vzhledem. Tuto myšlenku opakovaně uchopoval již dávno, například v roce 1985: „veškerá skutečnost se vždy znovu, v každé věci, jedinečně usjednocuje („ordinuje“ tj. strukturuje, sřadí) ve smysluplný celek. *Bytí jsoucna spočívá ve smyslu každého jsoucna, tj. ve vnitřním – vždy novém – vzcházení celku skutečnosti ve zjevnost.*“⁶¹⁶

Neubauer dále poukazuje na to, jak jednotvárné jsou základní pochody a přeživací funkce organismů, ať už se jedná o metabolismus, chemickou strukturu nebo rozmnožovací funkce. Nic z toho nečiní živou bytost tím, čím je, a nic z toho nebývá pro danou živou bytost prostředkem sebevyjádření. Jedná se pouze o substrát a základ, na které její existence spočívá, o primární projevy, které existenci samu umožňují a jsou předpokladem pro sebevyjádření.

Sebevyjádření živé bytosti není vedeno snahou obstát v boji o život. Zabarvení motýlích křídel, ptačí zpěv ani lidské oblečení nemůžeme redukovat na projev snahy získat sexuálního partnera a zajistit předání svých genů potomstvu. Podle výstižné formulace rovněž již z poloviny 80. let, sebevyjádření je „dimenzí, v níž se sjednocuje (osmyslňuje) celá existence živé bytosti“.⁶¹⁷ Často

⁶¹⁴ Blíže (viz) A. Portmann, *Neue Wege der Biologie*, Piper: München 1960.

⁶¹⁵ Z. Neubauer, „Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství“, in: *týž, O počátku, cestě a znamení časů*, Malvern: Praha 2007, s. 107.

⁶¹⁶ Z. Neubauer, „O povaze bytí“, in: *týž, Smysl a svět. Hermeneutický pohled na svět*, ed. J. Fiala, Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97, sv. 3: Praha 2001, s. 18.

⁶¹⁷ Z. Neubauer – J. Fiala, *Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti*, Malvern: Praha 2011, s. 172.

právě v okamžiku, kdy tlak prostředí poleví a životní nouze zmizí, rozvine se sebevyjadřování do nebývalých forem. (Viz Neubauerovy pokusy se seráciemi.) A naopak, život bez sebevyjádření se stává pouhým přežíváním. Sebevyjádření může mít mnohé podoby a jednou z nich je vzhled. Vzhled je způsob usjednocení rozmanitých, mnohotvárných a proměnlivých projevů živé bytosti. Vždy poukazuje k jednotě věci, vždy je proto celkový. Ve vzhledu se zpřítomňuje to, co je pro danou bytost specifické, co ji činí tím, čím je. Tedy člověkem, trávou, nebo motýlem. Na základě čeho ji poznáme. Vzhled se nedává smyslům (nespatřujeme jej), ani rozumu (nepoznáváme jej). Vyžaduje od nás interpretaci a akt pochopení, kdy danou bytost jako to či ono rozpoznáme.

Sebevyjádření nemusí mít jen podobu vzhledu. Estetická stránka je pouze jednou z možností, jak naplnit vlastní existenci smyslem. Sebe-uskutečnění, naplnění, projevení niternosti živé bytosti, její bytnost, se ukazuje také v jejích kulturních projevech. Mezi kulturní projevy náleží „i mnohé lidské oblasti vztahů k sobě a ke světu, jako je myšlení, poznání, technika, mystika, hry, sporty a záliby. Zde všude se probouzí ono podivné, tajemné úsilí o virtuozitu, zdatnost, preciznost, úplnost atd., prostě o *dokonalost*, která daleko přesahuje účel činnosti, pokud vůbec nějaký je, a jejíž výsledek je zcela neadekvátní vynaloženému úsilí a námaze: lze ho měřit pouze radostí a zadostiučiněním ze sebe překonání, dokázání si, že jsme byli schopni dojít vedeni logikou věci, tj. vnitřní povahou činnosti, až za naše vlastní meze či dokonce až za samotné meze toho, co se vůbec zdálo být možným.“⁶¹⁸

Neubauer uvádí, že s eidetickým pohledem dochází ke změně úrovně selekce v biologii. Pro darwinismus je předmětem selekce jednotlivec. Neodarwinismus posouvá selekci o úroveň níž, předmět selekce jsou geny (úseky DNA). Důsledkem teorie sobeckého genu je tvrzení, že vítězí „přetvářka“. Eidetická biologie naopak posouvá selekci o úroveň výš, předmětem selekce jsou podoby. Živá bytost je/existuje natolik, nakolik ztělesňuje určitou interpretaci, nakolik se stává autoritou. Důležitá je autenticita a přesvědčivost; „to, co je účinné, je přesvědčivost, plynoucí ze sémantické způsobilosti (tj. vhodnosti). V našem případě zapadnutí do epistemologického kontextu eidetického prostoru představ a prosazení se v něm.“⁶¹⁹

Jako protiklad k mechanickému řádu skutečnosti staví Neubauer takzvaný řád holonomní. Vychází z koncepce implikátního a explikátního řádu fyzika Davida Bohma⁶²⁰ a pojetí mozku Karla Pribrama⁶²¹ a postuluje neoddělitelnost celku a částí. Skutečnost je podle Neubauer holonomní povahy – v každé části je nějakým způsobem obsažen celek skutečnosti, skutečnost není možné fragmentovat bez toho, abychom některé důležité aspekty ztratili.

⁶¹⁸ Tamtéž., s. 175.

⁶¹⁹ Z. Neubauer, „K eidetické biologii...“, s. 252.

⁶²⁰ Blíže (viz) D. Bohm, *Wholeness and the Implicate Order*, Routledge: London 1980.

⁶²¹ Blíže (viz) K. H. Pribram, „The Brain, the telephone, the thermostat and the hologram,“ *Cognition and Brain Theory*, 1981, č. 4(2), s. 105–122.

Lidské poznání má k fragmentaci, klasifikaci a třídění sklon. Je třeba si však uvědomit, že je fragmentace pouze pomůckou, která nám umožňuje jednotlivé předměty lépe uchopit, nikoli vyložit skutečnou povahou světa.

V návaznosti na Aristotela Neubauer uvádí tři důležité vlastnosti živých bytostí:

- Tělesnost (*sóma*) – týká se zjevnosti
- Rozprostraněnost (*megethos*) – týká se prostorovosti
- Pohyb/změna (*kinésis*) – týká se časovosti

Soudobá biologie, kterou Neubauer nazývá objektivní, pojímá výše uvedené vlastnosti takto:

- Tělesnost – živé bytosti redukuje na objekty
- Rozprostraněnost – přirozený prostor nahrazuje prostorem geometrickým
- Časovost – přirozený čas nahrazuje časem chronometrickým

Eidetická biologie je pak pokusem o rehabilitaci přirozeného výkladu výše uvedených vlastností.

Pracuje s nimi takto:

- Tělesnost – autonomie živých bytostí, podoby
- Rozprostraněnost – prostor pravděpodobností, bytosti prostor vytvářejí, „prostoří se“
- Časovost – přirozený čas jako „stavební látka“ všeho živého

Tělesnost

Centrem každé živé bytosti je její nitro, z něj vychází veškerá její aktivita, nejenom ve smyslu činů, ale také ve smyslu utváření svého vlastního tvaru. Tvar nikdy není náhodný, není výsledkem náhody, nutnosti, ani působení vnějšího prostředí. Moc je zde schopnost nabýt bytostného tvaru, který není trpný výsledek nahloučení molekul. Živá bytost je nedelegovaný činný počátek i základ své pravdivosti a nikoli soustava jednotlivých nespojitých prvků, znaků, funkcí. Z ničeho se neskládá. Je celistvostí jevení. Musí být originální i srozumitelná zároveň.

Proti současné biologii, která chápe organismus jako funkční koherenci užitečných konvencí, implementovanou do chemických reakcí, staví Neubauer koncept subjektivity tělesnosti: „My však vyjdeme z pojetí živé tělesnosti, jak se nám dává v bezprostředním zakoušení sebe sama jako naše skutečnost (ztělesněná zkušenost), zahrnující mnohotvárnou, rozmanitou zkušenost našeho bytí na světě. Ztělesněná životní zkušenost představuje usazeninu našich zážitků, vjemů, dojmů a událostí dorozumění nebo porozumění, sediment, jehož různorodá látka je neustále proměňována v soudržné podloží (*subject*), v jehož struktuře se zračí podoba našeho životního příběhu (jak v jeho jedinečnosti, tak v sebestylizační typičnosti).“⁶²²

Svůj bytostný tvar má také duše. I ona je prostorem možností a zračí se v ní podoba našeho životního příběhu. „To znamená, že duše jakožto můj ‚tělesný tvar‘ (tj. vnitřní tvar, tvar mé niternosti), dává místo (tj. příležitost) všemu, co poznává, co se jí dává poznat, aby každá věc, v tom, čím

⁶²² Z. Neubauer, „K eidetické biologii...“, s. 244.

skutečně jest jakožto poznatelná, v duši poznávajícího skutečně povstává (to jest, aby bytí poznávané věci se co do vzhledu skutečně stávalo součástí, rozměrem jejího bytí).“⁶²³

Mezi tvary panují vztahy podobnosti. Podobnost je mnohoznačný, dynamický vztah. Obsahuje v sobě polysémii poukazů – každé jsoucno je mnohsměrnou křížovatkou a obsahuje poukazy k vnitřním i vnějším horizontům. Neubauer je připodobňuje ke vztahům mezi slovy ve větě. Každé slovo má mnoho významů, dohromady dávají smysluplnou větu. Dochází k sémantické konkordanci, smíření jednotlivých poukazů do smysluplného celku. Poukazům rozumíme díky naší soupodstatnosti s ostatními živými bytostmi.

Prostoření

Eidetický prostor byl již v základních obrysech popsán výše. Namísto geometrického prostoru, ve kterém bytosti a věci místa zabírají, je vyzdvižen eidetický prostor, kde bytosti a věci místo vytvářejí. Jedná se nikoli o danost mezí, ale o činnost rozprostírání se.

Eidetický prostor je ovlivněn tím, co v něm vystupuje jako autorita. Autorita je mocná sama sebou ve smyslu integrity, plnosti a čistoty osobního bytí. Ona sama je si sídlem, prostorem volnosti, svobody, nikoli ponižujícího nucení. Nepotřebuje jiné po-moci. Jedná se o neadresovaný vlastní jev, který je vlastně adresovaný „všem“. V eidetické krajině/prostoru se pohybujeme pomocí *nús*. *Nús* čili mysl či rozum sám prý původně označoval větvení. V každém případě však je *nús* příbuzný s *nein*, tedy plavat, plout (tedy usměrněně se pohybovat v plynném, plynoucím prostředí. *Nús* jako nástroj *noéisis* (vnímání, myšlení) původně vypovídal o jakémisi intencionálním čítí, tj. o orientaci na základě tušení toho, co je nezjevné, nepatrné. Orientujeme se na základě vztažení k horizontu, ten vždy odkazuje za sebe. *Nús* v sobě obsahuje mohutnost transcendence. Řecké slovo *nús* bylo nešikovně přeloženo do latiny jako *intellectus*. Označení *nús* jako *intellectus* (a *noéisis* jako *intelligentia*) je projevem typicky intelektuální interpretace.

Časovost

Čas není chápán jako veličina, ale jako stavební látka, ze které povstávají všechny živé bytosti. Novověké myšlení podle Neubauera zapomnělo na čas. Libuje si v tvrdých a neměnných poučkách a váží si jen toho, co je věčně platné a neměnné. Podřizuje čas zákonům o zachování a rovnicím, mění čas na veličinu, sled stejných počítatelných jednotek, nevěří, že časem může něco vzniknout. Chápe čas neplodným a sterilním způsobem, ani rození nepovažuje za vznik nového, ale pouze za reprodukci, tedy sériovou výrobu.

Takové pojetí tvoří naprostý opak bytí přirozeného. Přirozenost „z času sestává a z něj též povstává“.⁶²⁴ Přirozeně jsoucí vzhází samo od sebe a ze sebe sama, jako sám čas. Každá živá bytost mění svou podobu smysluplnou sebestproměnou. Ona sama je pak časotvarem. „Vznikání potřebuje a spotřebuje čas tak jako jezení potravu a tkaní přízi. V tělesném vzhledu se zračí

⁶²³ Tamtéž., s. 246.

⁶²⁴ Z. Neubauer, „O časové povaze přirozenosti“, in: týž, *Hledání společného světa*, Malvern: Praha 2017, s. 214.

průběh přetváření, tj. podoba času.⁶²⁵ Každá následující podoba živé bytosti se podobá té předcházející, a vzniká dvěma způsoby. Jednak přírůstkem, například u rostlin nebo u členovců, a jednak proměnou, například v případě vývoje živočišných zárodků, či myšlenek.

Vnímáme-li nedostatek času, je podle Neubauera na vině nedostatek přirozené skutečnosti. Často se snažíme věci urychlit, místo abychom čas naplňovali. Přirozené je podobou času, a proto čas potřebuje. Přirozené se nedá urychlit bez újmy na kvalitě. Zrání, vědomosti, zručnost, to vše se přirozeně rozvíjí časem, potřebuje svůj čas.

Na závěr uvedme heslovité shrnutí rozdílů mezi objektivní a eidetickou biologii, jež by na základě textu „Biomoci“ mohlo vypadat takto:

Objektivní biologie

mechanické pojetí skutečnosti
objektivní poznání
jednotlivé prvky spolu nesouvisí
člověk je od světa oddělen
scientismus/racionalistické křesťanství
trojrozměrný, neměnný prostor
lineární, chronometrický čas

Eidetická biologie

organické pojetí skutečnosti
participační poznání
hologram
člověk je se světem soupodstatný a propojený
přirozená religiozita/organické křesťanství
prostoření
čas jako stavební látka

Uvedený souhrn Neubauerovy teoreticko-biologické pozice a základních pojmů, sledující jeho vlastní formulace, si neklade nárok být systematickým výkladem Neubauerovy koncepce „eidetické biologie“, nýbrž usiluje o zmapování hlavních milníků a pojmů. Snažila jsem se nastínit Neubauerovo klíčové téma, ale jsem si vědoma provizornosti svého výkladu i otevřenosti další interpretaci či kritice.

Jak bylo uvedeno již na začátku práce, narážíme na obtíže obrovské komplexnosti a rozsáhlosti Neubauerova díla, které navíc dosud nebylo v celku adekvátně zpřístupněno. Také proto byla úvaha o eidetické biologii orámována devadesátými lety a přelomem tisíciletí, kdy vzniká mimo jiné text „Biomoci“. Následují další texty, většinou příležitostně publikované zásluhou jemu blízkých kolegů a přátel, jiné zůstaly nedokončeny či nevydány.

⁶²⁵ Tamtéž, s. 217.

Závěr

Jádrem disertační práce je život a dílo Zdeňka Neubauera do roku 1990. Přesto však obsahuje, především v kapitole Války o vědu, určitý přesah do devadesátých let. Toto desetiletí představuje v Neubauerově životě velmi intenzivní období, v němž se prolíná intenzivní akademická s mnohými výstupy v médiích, na seminářích či konferencích.

Kolem přelomu tisíciletí se těžiště autorovy působnosti postupně, vlivem vnějších i vnitřních příčin, přesunulo do soukromí. Přidala se nová témata a oblasti zájmu. Je třeba zmínit především usilovnou, ale ze zdravotních příčin již velmi limitovanou práci na dosud nepublikovaném díle *Písmo, počet, pořadí*,⁶²⁶ které přináší nové autorovy pohledy na dějiny vědy i filosofie i velmi svébytnou metafyziku. Jedná se o interpretačně náročný text, který je zatím jen obtížně integrovatelný do celku autorova díla. Do jeho analýzy jsem se vědomě nepustila. Pokud by však má práce mohla posloužit jako vstupní podnět pro interpretaci pozdních textů, budu za to velmi ráda.

Přestože, jak bylo uvedeno výše, porevolučnímu období jsem se již systematicky nevěnovala, přeci jen bych se u něj chtěla krátce zastavit. Neubauerovy knihy v tomto období vycházely většinou péčí jeho přátel, kteří je s láskou a úctou vybrali, připravili k publikaci a vydali. Za všechny bych chtěla zmínit Jiřího Fialu, Michala Jůzu, Antona Markoše, Fatimu Cvrčkovou, Václava Cílka a Jakuba Hlaváčka. Bez nich bychom tu neměli tyto knihy:

Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky: Malá rukověť k trilogii J. R. R. Tolkiena Hobit – Pán prstenů – Silmarillion, Michal Jůza & Eva Jůzová: Praha 1990.

Přímluvce postmoderny, Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4. [Vydalo Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová. Obsahuje texty: Scientia qua religio, Nebe a země – věda a mýtus, Přímluvce postmoderny]

O Přírodě a přirozenosti věcí, Malvern & Just: Praha 1998. [Obsahuje: Curriculum vitae auctoris aneb pisatelův životaběh, O Přírodě a přirozenosti věcí, O vosku a včelách, O kameni mudrců, Douška historická: Corpus hermeticum scientiae.]

Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních, Malvern: Praha 1998. [Obsahuje texty: Pojednání a vyprávění o svatém Grálu, Golem, Maria jako archetyp, O posvátnosti místa.]

Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět, J. Fiala (ed.), Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001. [Obsahuje texty: Ivan M. Havel: Sidonius, O povaze bytí, Vzdělání vědecké versus humanitní aneb o entropii a Shakespearovi, Pluralita světů a jednota vědění (O universitě, přírodovědě a evoluci), Když se mění paradigma aneb o dramatické jednotě zkušenosti, Vhled a zvhled aneb o intuici, Mimo dobro a zlo: Nietzscheova biologická ontologie, Bergson a Darwinismus, Intelektuální autobiografie.]

⁶²⁶ Z. Neubauer, *Písmo, počet, pořadí* (rukopis, dosud nepublikováno, 2016).

- Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 2002, dotisk 2007. [Jedná se o nové vydání knihy *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*, Malvern: Praha 1998. Byly doplněny následující texty: *Golem a jeho šém: průvodce životem a kabalou života (Zpětné ohlédnutí přes hranice věků.)*, *Kalich a kříž o symbolice novověkého schizmatu*.]
- Slabikář hermetické symboliky & čítanka tarotu*, Malvern: Praha 2003. (Spoluautor: J. Hlaváček)
- O Sněhurce aneb cesta za smyslem bytí a poznání*, Malvern: Praha 2004.
- Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení*, Mladá Fronta, Edice Kolumbus, sv. 175, Praha 2005. (Spoluautor: T. Škrdlant)
- O svatém Františku*, Malvern: Praha 2006. [Obsahuje kapitoly: Čtyři pohnutky aneb *E pur si muove*, Zrod středověku, Životopisný portrét Františkův, Zázrak v Grecciu: zjevení novověku z mysteria chudoby, Mysterium chudoby, Stigmatizace, Univerzita, Ubertino]
- O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*, Malvern: Praha 2007. [Obsahuje texty: Úvod – Zdeněk jméno mé, Poušť a les aneb dvojí pramen metafyziky, Muže a ženu stvořil je, Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství, Aut Moses aut Darwin? Vývoj versus stvoření, T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam, Scientia que religio, Přímluvce postmoderny, Věda proti pavědám, Odnaučili jsme se rozumět symbolům, proto nám začaly vládnout, Joachim da Fiore, Zrození Novověku, Kazit mládež a zavádět nové bohy.]
- O čem je věda? (De possess – o duchovním bytí Božím)*, Malvern: Praha 2009.
- Mystéria křesťanská aneb O kosmogonickém tajemství Velikonoc*, Malvern: Praha 2009.
- O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře*, Malvern: Praha 2011. (Spoluautor: P. Piřha) [Knižní vydání textů, jež byly v 90. letech publikovány v časopise *Cesta*. Doplněno a rozšířeno autory pro knižní vydání.]
- Rozkvětání ibišku*, Malvern: Praha 2014.
- Boschův triptych v zrcadle Písma*, Malvern: Praha 2016. [S doslovem Dominiky Grygarové. Text původně vyšel jako: Apotheóza metamorfózy čili o přírodě jako tvůrčí sebestroměně delegované zemi. ‚Zahrada pozemských rozkoší‘ nebo ‚Třetí den stvoření‘? Boschův triptych v zrcadle Písma. *Baraka časopis pro Nový Věk* 2002, č. 12, s. 36–45.]

Shrnutí

Zdeněk Neubauer (30. 5. 1942 – 5. 7. 2016) je český myslitel a vědec, který inspiroval celou řadu českých intelektuálů i zájemců z řad veřejnosti. Na Přírodovědecké fakultě UK v Praze vystudoval biologii, svůj počáteční zájem o mykologii později vyměnil za mikrobiologii, v níž graduoval v roce 1965. V letech 1967–70 působil ve slavné Mezinárodní laboratoři pro genetiku a biofyziku v Neapoli, kde se zabýval zejména studiem bakteriofága lambda, teoreticky významného bakteriálního viru. Po návratu graduoval v roce 1971 na Filosofické fakultě UK v oboru filosofie. V té době začal publikovat vlastní texty v oblasti filosofie a rozhraní filosofických a biologických disciplín, většinou v samizdatu. V roce 1982 opustil pro své nekonformní názory univerzitu a živil se jako programátor v podniku ČKD, kde tou dobou působila i řada dalších disidentů. V roce 1990 obnovil Katedru filosofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK, kterou vedl od roku 1991 jako docent a od roku 1992 jako profesor a kde i po svém penzionování dále působil.

Disertační práce zpracovává život a dílo Zdeňka Neubauera do roku 1990, s malých přesahem do devadesátých let. Z praktických důvodů je rozdělena do kapitol Dětství, Neapolský pobyt, Serratia marcescens, Dopis o biologii, Paul Ricoeur a rehabilitace subjektu, Duch a příroda, Střetnutí paradigmat a Války o vědu, přestože se jednotlivá témata navzájem překrývají. K práci je připojena bibliografie.

Summary

Zdeněk Neubauer (30 May 1942 – 5 July 2016) was a Czech thinker and scientist who inspired many Czech intellectuals and interested members of the public. He studied biology at the Faculty of Science of Charles University in Prague, but later changed his initial interest in mycology to microbiology, in which he graduated in 1965. From 1967–70 he worked at the famous International Laboratory for Genetics and Biophysics in Naples, where he was mainly involved in the study of bacteriophage lambda, a theoretically important bacterial virus. On his return, in 1971, he graduated in Philosophy at the Faculty of Philosophy of Charles University. At that time he began to publish his own texts in the field of philosophy and the interface between philosophical and biological disciplines, mostly in samizdat. In 1982, he left the university because of his non-conformist views and made a living as a programmer at the ČKD company, where many other dissidents were working at the time. In 1990, he reestablished the Department of Philosophy and History of Natural Sciences at the Faculty of Science of Charles University, which he headed from 1991 as an associate professor and from 1992 as a professor, and where he continued to work after his retirement.

The dissertation deals with the life and work of Zdeněk Neubauer until 1990, with a small overlap into the 1990s. For practical reasons, it is divided into the chapters Childhood, The Naples Stay, *Serratia marcescens*, Letter on Biology, Paul Ricoeur and the Rehabilitation of the Subject, Spirit and Nature, The Clash of Paradigms, and The Science Wars, although the individual themes overlap. A bibliography accompanies the work.

Seznam literatury

V tomto seznamu nejsou uvedeny publikace Zdeňka Neubauera. Ty naleznete v příložené bibliografii.

- G. Bachelard, *Poetika snění*, Malvern: Praha 2010.
- O. Barfield, *Záchrana jevů*, Malvern: Praha 2018.
- G. Bateson, *Mind and Nature*, Hampton Press: New Jersey 1979.
- V. Benda, *Noční kádrový dotazník a jiné boje*, Agite/Fra: Praha 2009.
- L. Benda, *Racionální a sociální: filosofie a sociologie ve sporu o povahu vědy*. (Disertační práce, Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta), Plzeň 2015, <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/20679/1/DD-Benda-final.pdf>
- M. Bendová (ed.), *Filosofie v podzemí – filosofie v zázemí*, Nomáda, Praha 2013.
- B. Blažek, *PARAF (PARalelní Akta Filosofie)*. Vydávání samizdatového časopisu 1985–1989, Ústav pro soudobé dějiny AVČR: Praha 2006.
- D. Bloor, „Wittgenstein and Mannheim on the sociology of mathematics“, *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, svazek 4, srpen 1973, s. 173–191.
- I. Boháček, „Havlův Vesmír“, *Vesmír* 6, 2021, č. 6, s. 350.
- D. Bohm, *Wholeness and the Implicate Order*, Routledge: London 1980.
- J. Cairns – J. Overbaugh – S. Miller, „The origin of mutants“, *Nature* 1988, č. 335, s. 142–145.
- F. Capra, *Tao fyziky*, DharmaGaia: Praha 2003.
- F. Capra, *Bod obratu*, DharmaGaia: Praha 2002.
- C. Castaneda, *The Teachings of Don Juan*, Penguin Books 2004.
- E. Coreth, *Metaphysik: Eine methodisch-systematische Grundlegung*, Innsbruck, Wien, München: Tyrolia 1961.
- A. Cromer, *Connected Knowledge: Science, Philosophy, and Education*, Oxford University Press: New York 1997.
- F. Cvrčková, „O nepsaných pravidlech, (epigenetické) paměti a (lidském) zapomínání“, *Vesmír* 80, 2001, č. 8, s. 456–457.
- F. Cvrčková, „Doslov aneb o duchu doby“, in: S. Mancuso – A. Viola, *Vnímavá zeleň. Citlivost a inteligence rostlinného světa*, Malvern: Praha 2018.
- J. Čepel – I. Pátková – A. Blahůšková – F. Cvrčková – A. Markoš, „Patterning of mutually interacting bacterial bodies: close contacts and airborne signals“, *BMC Microbiology* 10, 2010, s. 139, doi: 10.1186/1471-2180-10-139
- B. Dayová, *Sametoví filosofové*, Doplněk: Praha 1999.
- H. A. Eisen – C. Fuerst – L. Siminovitch – R. Thomas – L. Lambert – L. Pereira da Silva – F. Jacob, „Genetics and physiology of defective lysogeny in K12 (A): studies of early mutants.“ *Virology* 1966, č. 30, s. 224–241.
- J. Fiala, „Miroslav Katětov /1918–1995/“, *Vesmír* 75, 1996, č. 2, s. 72.
- P. Fidelius, *Kritické eseje*, Torst: Praha 2000.
- R. N. Giere, *Scientific Perspectivism*, The University of Chicago Press 2010.

- J. W. Goethe, *Faust*, VEB Verlag der Kunst 1963.
- J. W. Golden – S. J. Robinson – R. Haselkorn, „Rearrangement of nitrogen fixation genes during heterocyst differentiation in the cyanobacterium *Anabaena*“, *Nature* 1985, č. 314, s. 419–423.
- P. R. Gross – N. Levitt, *Higher Superstition: Academic Left and Its Quarrels With Science*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore: London 1994.
- T. Halík, „K dějinám Kecandy aneb Předchůdcové Akademie“, in: I. M. Havel (ed.) *Bytí je vlnobítí: gratulovník k 80. narozeninám Radima Palouše*, Středokluky: Zdeněk Susa, 2004.
- T. Halík, *To že byl život?* Nakladatelství Lidové noviny: Praha 2018.
- W. J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, Suny Press, 1998.
- I. M. Havel, „S Ivanem Lefkovitsem o Ivanu Lefkovitsovi a Zdeňku Neubauerovi“, *Vesmír* 80, 2001, č. 8, s. 452–455.
- I. M. Havel a kol., *Dopisy od Olgy*, Knihovna Václava Havla: Praha 2011.
- I. M. Havel, „Odpovědnost vědy“, *Vesmír* 65, 1986, č. 3, s. 125.
- I. M. Havel, „O scientismu“, *Vesmír* 71, 1992, č. 2, s. 63.
- I. M. Havel, „Třeštění v Třešti“, *Vesmír* 73, 1994, č. 5, s. 243.
- V. Havel, *Dopisy Olze*, Spisy 5, Torst: Praha 1999.
- T. Hermann, „Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983“, in: Z. Neubauer, *Bůh a příroda*, Malvern: Praha 2019, s. 331–351.
- T. Hermann, „Časy Vesmíru“, *Vesmír* 100, 2021, č. 5, s. 292–294 a *Vesmír* 100, 2021, č. 6, s. 398–401.
- Hermann, T. & Markoš, A. & Neubauer, Z.: „Darwinismus je mrtev – a co dál?“ *Vesmír* 2006, 85(9), s. 560.
- D. R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach: existenciální gordická balada*, Argo: Praha 2012.
- A. D. Kaiser, „Mutations in a temperate bacteriophage affecting its ability to lysogenize *Escherichia coli*“, *Virology* 1957, č. 3, s. 42–61.
- A. Koestler, *The Case of the Midwife Toad*, Vintage, Hutchinson: London 1971.
- P. Kouba, „Pravda v porozumění“, in: K. Trlifajová – J. Frei (ed.) *Spor o pravdu*, Filosofia: Praha 2016.
- D. Kroupa, *Dějiny Kampademie*, Knihovna Václava Havla: Praha 2010.
- V. Kubánek, „K některým otázkám vědy a vědní politiky v ČSSR“, *Vesmír* 59, 1980, č. 5, s. 131.
- T. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago University Press 1996.
- I. Kuchár – O. Procházka – V. Zeman (ed.), *Filosofie vědy*, Svoboda: Praha 1968.
- P. Kůrka, „Tarotová edice“, in: J. Fiala (ed.), *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, Praha 2002, s. 165–203.
- J. A. Labinger – H. Collins, *The One Culture? A Conversation about Science*, University of Chicago Press, 2001.
- B. Larvor, *Lakatos: An Introduction*, London – New York: Routledge 1998.
- R. Legroux – J. Margou, „État organisé des colonies bactériennes“, *Annales*, Institut Pasteur 1920, č. 34, s. 417–431.

- M. Lieb, „UV sensitivity of Escherichia coli containing heat-inductible λ prophages“, *Science* 1964, č. 145, s. 135.
- J. Lovelock, *Gaia: Živoucí planeta*, Mladá fronta: Praha 1994.
- J. Lukeš, „Právě proto, že jsem.“ *Rozhovor s Ivanem M. Havlem*, Knihovna Václava Havla, sv. 11, Praha 2017.
- P. Málek – V. Pacovský – P. Jakeš, „O povinnosti popularizace a propagace vědy“, *Vesmír* 58, 1979, č. 5, s. 132.
- P. Málek, „Panacea“, *Vesmír* 69, 1990, č. 3, s. 155.
- A. Markoš, *Tajemství hladiny*, Dokořán: Praha 2003.
- A. Markoš (ed.), *Náhoda a nutnost. Jacques Monod v zrcadle dnešní doby*, Pavel Mervart: Červený Kostelec 2008.
- A. Markoš (ed.), *Jazyková metafora živého*, Pavel Mervart: Červený Kostelec 2010.
- A. Markoš, *Evoluční tápání*, Pavel Mervart: Červený Kostelec 2016.
- J. W. Markupová, *Ivan M. Havel*, Karolinum: Praha 2007.
- N. Mermin, „Science wars revisited“, *Nature* 2008, č. 454, s. 276–277.
- A. B. Migdal, „Od hypotézy k pravdě“, *Vesmír* 59, 1980, č. 4, s. 99–101.
- R. Monk, *Ludwig Wittgenstein: The Duty of Genius*, Vintage: London 1991.
- F. Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, Alfred Kröner Verlag 1930.
- G. K. Noble – H. Przibram, „Kammerer's Alytes“, *Nature* 1926, č. 118, s. 209–211.
- V. Orel, „Koho jsem si opravdu vážil“, *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 215.
- M. Palouš, *Stopy v písku*, Kodudek: Praha 2022.
- P. E. Pinoy, „Sur les myxobacteries“, *Annales*, Institut Pasteur 1921, č. 35, s. 488–495.
- M. F. Perutz, „The hemoglobin molecule“, *Scientific American* 1964, 211(5), s. 64–79.
- M. Polanyi, *The Tacit Dimension*, Chicago – London: The University of Chicago Press 2009.
- M. Polanyi – H. Prosch, „Personal Knowledge“, in: tíž, *Meaning*, Chicago – London: The University of Chicago Press 1975.
- J. Posset, *Česká samizdatová periodika 1968–1989*, Továrna na sítotisk: Brno 1991.
- A. Portmann, *Neue Wege der Biologie*, Piper: München 1960.
- A. Portmann, „Nové cesty biologie“, in: J. Fiala (ed.), *Ke stému výročí narození Adolfa Portmanna (1897–1982)* SciPhi, sv. 7 a 8, Praha 1997.
- K. H. Pribram, „The Brain, the Telephone, the Thermostat and the Hologram“, *Cognition and Brain Theory* 1981, 4(2), s. 105–122.
- I. Prigogine – I. Stengers, „Nová aliance I., II.“, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 39, 1984, s. 181–195 a 241–252.
- C. M. Radding – J. Szpirer – R. Thomas, „The structural gene for λ exonuclease“, *Proc. Nat. Acad. Sci. USA* 1967, č. 57, s. 277–283.
- E. Rádl, *Dějiny biologických teorií novověku*, Academia: Praha 2006.
- B. Raušenbach, „Věda a vzdělání“, *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 224.

- H. Reichenbach, „The ecology of the myxobacteria“, *Environmental Microbiology* 1999, č. 1, s. 15–21.
- P. Ricoeur – F. Azouvi – M. de Launay, *Myslet a věřit*, Kalich: Praha 2000.
- P. Ricoeur, *La métaphore vive*, Seuil: Paris 1975.
- P. Ricoeur, *Hermeneutics & the Human Sciences*, Cambridge University Press, 1981.
- P. Ricoeur, „Krise subjektu v západní filozofii“, in: Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988.
- R. Rorty, *Truth and Progress: Philosophical Papers III*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- E. Rosenberg (ed.), *Myxobacteria: Development and Cell Interactions*, Springer Verlag: New York, 1984.
- T. Rozsak, *Zrod kontrakultury. Úvahy o technokratické společnosti a mládeži v opozici*, Malvern: Praha 2015.
- Ruyer, R.: *La gnose de princeton*. Fayard, Paris 1974.
- R. Sagerová – F. J. Ryan, *Buněčná genetika*, Academia: Praha 1968.
- J. Sapp, *Genesis. Velký příběh biologie*, Academia: Praha 2015.
- J. A. Shapiro, „Bacteria as multicellular organisms“, *Scientific American* 1988, č. 6.
- J. A. Shapiro, „Photographing bacterial colonies. A. S. M“, *News* 1985, č. 51, 62–69.
- J. A. Shapiro, „Intercellular communication and genetic change in bacteria“, in: H. O. Halvorson – D. Pramer – M. Rogul (ed.), *Engineered Organisms in the Environment: Scientific Issues*, American Society for Microbiology 1985, s. 63–69.
- J. A. Shapiro, „Organization of developing Escherichia coli colonies viewed by scanning electron microscopy“, *Journal of Bacteriology* 1987, č. 169, s. 142–156.
- J. A. Shapiro – M. Dworkin, (ed.): *Bacteria as multicellular organisms*, Oxford University Press 1997.
- V. Schreiber, „O staronové nálepce ‚scientismu‘“, *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 168.
- K. Skalický, „Úvaha o vztahu mezi vědou a vírou“, *Studie*, č. 17, Řím 1969, s. 266–275.
- K. Skalický, *Vyznání na hraně času a věčnosti. Všechny cesty vedou do Říma*, Trinitas: Svitavy 2019.
- A. Sokal, „Transgressing the boundaries: towards a transformative hermeneutics of quantum gravity“, *Social Text* 46/47, 1996, s. 218–252.
- A. Sokal, „A physicist experiment with cultural studies“, *Lingua Franca*, 1996, květen/červen, s. 62–64.
- A. Sokal – J. Bricmont, *Fashionable nonsense. Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*, Picador: New York, 1998.
- A. Sokal, *Beyond the Hoax. Science, philosophy and culture*, Oxford University Press 2008.
- J. Star, „Biology research, Italian style“, *Scientific Research* 1967, s. 75.
- I. Šetlík (ed), *Hledání společného jazyka*, Sborník ze symposia v Chlumu u Třeboně (8.–13. 10. 1988). Fyziologický ústav ČSAV: Praha 1990.
- I. Tretera, *Vzpomínky na Bohumila Hrabala a život vůbec*, Paseka: Praha 2011.

- P. Vopěnka, „Zpráva o filosofickém semináři konaném v osmdesátých letech na MFF KU“, *Transdisciplinární gratulovník Ivanu M. Havlovi k šedesátým narozeninám*, J. Fiala – I. Chvatík (ed.), Praha 1998/2000, s. 569–570.
- S. Weinberg, *Dreams of a Final Theory: The Scientist's Search for the Ultimate Laws of Nature*, Vintage: London 1993.
- L. Wittgenstein, *Wittgenstein's Lectures on the Foundations of Mathematics, Cambridge, 1939*, S. Diamond (ed.), The University of Chicago Press, 1989.
- L. Wolpert, *The Unnatural Nature of Science: Why Science Does Not Make (Common) Sense*, Harvard University Press 1994.
- J. Zissler, „Integration-negative (int) mutants of phage A“, *Virology* 1967, č. 31, s. 189.
-

Příloha A – Bibliografie Zdeňka Neubauera

1965

Vtip genetické mapy. *Vesmír* 44, 1965, č. 3, s. 70–71. [Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky, tématem je Benzerova mapovací metoda.]

1965/1

The capacity of the bacterial host for the reproduction of the RNA phage f2. (Spoluautor: V. Závada) *Biochemical and Biophysical Research Communications* 20, 1965, č. 1, s. 1–3. [Vyšlo 18. 6. 1965. Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky. Podle Web of Science šestý nejcitovanější Neubauerův text – 7 citací do roku 2020.]

1965/2

1966

The capacity of the bacterial host for the reproduction of the RNA phage f2 II. Its UV sensitivity in 5-BU labelled host and the effect of the thymineless death. (Spoluautoři: V. Závada, J. Fikotová, E. Koutecká a M. Rašková) *Biochemical and Biophysical Research Communications* 22, 1966, č. 5, s. 480–483. [Vyšlo 8. 3. 1966.]

1966/1

The sensitivity of the reproduction of RNA phage to UV irradiation of the host cell prior infection – the dependence of the RNA phage f2 reproduction upon the integrity of the host DNA. (Spoluautor: V. Závada) *IX. International Congress for Microbiology. Abstract of papers to be presented at focal topic sessions*, 1966, s. 471. [Abstrakt uvedený ve sborníku z Mezinárodního mikrobiologického kongresu v Moskvě 24.–30. července 1966, který se zabýval genetickou regulací mikrobiálního metabolismu. Sborník obsahuje dvě skupiny abstraktů, první jsou „accepted for presentation“, druhá skupina je „open for discussion“. Neubauerův abstrakt je v druhé skupině.]

1966/2

Microbial ribosomes with enzymes and model systems. (Spoluautoři: V. Liebl, L. Bejšovcová a M. Strnadová) *IX. International Congress for Microbiology. Abstract of papers to be presented at focal topic sessions*. 1966, s. 11. [Viz poznámka k 1966/2.]

1966/3

1967

Brief consideration of the meaning of the lysogenic conversion in salmonella anatum phage system. *Nature* 1967, č. 213, s. 1263. [Vydáno 25. března 1967.]

1967/1

A model concerning the early functions in lambda bacteriophage. [Odborný text z oboru molekulární biologie a genetiky; afiliace Mezinárodní laboratoř genetiky a biofyziky v Neapoli; strojopis; datován 1967; sbírka PřF. Není jasné, zda bylo vydáno.]

1967/2

A study on heat induction of rec⁻ lysogen for λ int-cIts857. [Viz poznámka k 1967/2.]

1967/3

1968

A Model Concerning the Early Functions in Lambda Bacteriophage. Lysogeny Workshop Sorrento 1968. Phage Information Service.*

1968/1

Immunity Regulation in Defective Lysogens. (Spoluautor: E. Calef)
Lysogeny Workshop Sorrento 1968. Phage Information Service.*
1968/2

Active and inactive states of the CI gene in some lambda defective phages. (Spoluautor: E. Calef.)
Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology, 1968, č. 33, s. 765–767. [Podle Web of Science
třetí nejcitovanější Neubauerův text – 45 citací do roku 2020.]

Laudatio Z.N. uvádí také:

Active and inactive states of the CI gene in some lambda defective phages. (Spoluautor: E. Calef.)
Symposium on Modern Genetics, 1968, Hong Kong, s. 211.
1968/3

Active and inactive phase variation in CI gene of lambda prophage. (Spoluautor: E. Calef.) *Symposium
on Modern Genetics*. HongKong 1968, s. 211.*
1968/4

1969

1970

The antirepressor: a new element in regulation of protein synthesis. (Spoluautoři: E. Calef, A. B.
Oppenheim) *Nature* 1970, č. 226, s. 31. [Vydáno 4. dubna 1970. Podle Web of Science druhý
nejcitovanější Neubauerův text, 49 citací do roku 2020.]
1970/1

Immunity phase-shift in defective lysogens: Non-mutational hereditary change of early regulation of λ
prophage. (Spoluautor: E. Calef) *Journal of Molecular Biology*, 1970, č. 51, s. 1–13. [Vydáno 14.
července 1970. Podle Web of Science je nejvíce citovaný ze všech Neubauerových textů – 66 citací do
roku 2020.]
1970/2

Prophage deletions selected by heat induction of bacteria lysogenic for λ int₆C₁857. *Virology*, 1970,
č. 42, s. 225–228. [Podle Web of Science pátý nejcitovanější Neubauerův text – 8 citací do roku 2020.]
1970/3

1971

Zamyšlení nad vědou a filosofií. Praha 1971. [Diplomová práce z oboru epistemologie, podaná na
katedře filosofie na FF UK v Praze v roce 1971. Později předložena jako rigorózní práce.]

Další vydání:

Věda a filosofie. *Studie* (Řím) I-II-III/1971, č. 25-26-27, s. 359–395. [Nepatrně odlišná verze textu
jako reakce na článek Karla Skalického. Vyšlo pod pseudonymem Zdeněk Novosedlecký.]

Zamyšlení nad vědou a filosofií. *Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu*, Edice
Expedice, sv. 56, Praha 1979.

Zamyšlení nad vědou a filosofií. *Cesta za smyslem bytí a poznání*, ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha
1988, s. 1–71. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

Zamyšlení nad vědou a filosofií. Venkov, 1988, sešit III. [Strojopis, samizdat.]
1971/1

Lysogenie profág jako episom. (Spoluautor V. Závada) *Zprávy z epidemiologie a mikrobiologie*, 1971,
č. 13, s. 23.*
1971/2

Prophage mutants unable to kill the host upon induction. *Folia microbiologica* 16, 1971, č. 6, s. 548.
[Abstrakt otištěný ve sborníku k deváté výroční konferenci Československé společnosti
mikrobiologické, která se konala ve Starém Smokovci dne 5.–7. května 1971.]
1971/3

Regulace regulátorových genů v systému ranných funkcí profága Lambda. *Acta hygienica, epidemiol. et microbiol.*, Praha 1971, příloha X, s. 1.*

1971/4

The genetics of the antiimmune phenotype of defective lambda lysogens. (Spoluautoři: E. Calef, A. Avitable, L. Del Giudice, C. Marchelli, T. Menna, A. Soller) *The Bacteriophage Lambda* 1971, A. D. Hershey (ed.), Cold Spring Harbor Laboratory Press: New York, s. 609–620.

1971/5

1972

Molekulární genetika. (Spoluautor: V. Závada) *Malé mikromolekulární monografie*. Ústav makromolekulární chemie ČSAV, Praha 1972, č. 9, s. 13–44.*

1972/1

Bakteriofág jako modelový systém. *Malé mikromolekulární monografie*. Ústav makromolekulární chemie ČSAV, Praha 1972, č. 9, s. 117–136.*

1972/2

Bakteriofág lambda jako nástroj genetické a regulační analýsy. (Spoluautor: V. Závada) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 12, 1972, č. 2, s. 20–23.*

1972/3

Role cIII produktu a antiimmunity při zygotické indukci profága lambda. (Spoluautor: V. Špelina) *X. výroční sjezd Československé společnosti mikrobiologické*, Brno 1972, s. 1–45.*

1972/4

Stadium variability lysogenních kmenů přežívajících tepelnou indukci. (Spoluautorka E. Koutecká) *X. výroční sjezd Československé společnosti mikrobiologické*, Brno 1972, s. 146.*

1972/5

1973

Two repressors in bacteriophage lambda. (Spoluautoři: M. Hampacherová a E. Koutecká.) *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 120, s. 133–137. [Vydáno 24. ledna 1973.]

1973/1

Two repressors of bacteriophage lambda: immunity and anti-immunity. (Spoluautoři: M. Hampacherová a E. Koutecká.) *Folia microbiologica*, 1973, s. 187. [Abstrakt otištěný ve sborníku k desáté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala v Brně dne 26.–28. září 1972.]

1973/2

The role of the cIII product and antiimmunity in the zygotic induction of lambda. (Spoluautor: V. Špelina) *Folia microbiologica*, 1973, s. 187. [Viz poznámka 1973/2.]

1973/3

Virové funkce v lysogenním systému a jejich regulace. Zpráva o výsledcích dosažených při řešení dílčího úkolu V329. (Spoluautoři: V. Závada, E. Koutecká, Krekulová, V. Špelina, M. Hampacherová, D. Vihanová) Praha 1973.*

1973/4

Phage and prophage decision in defective lambda lysogens: the role of cII product. (Spoluautorka: D. Vihanová.) *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 122, s. 367. [Vydáno v červnu 1973.]

1973/5

The role of cIII product and anti-immunity in zygotic induction of bacteriophage lambda. (Spoluautoři: V. Špelina, V. Závada.) *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 123, s. 355–361. [Vydáno v prosinci 1973.]

1973/6

Phenotype variability in a lysogen carrying a heat inducible lambda prophage. (Spoluautoři: E. Koutecká, J. Círýn) *Molecular and General Genetics*, 1973, č. 125, s. 359–61. [Vydáno v prosinci 1973.]

1973/7

Sdružená resistance na antibiotika a její teoretický význam. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1973, s. 19–27.*

1973/8

1974

Alternující regulační obvody a diferenciacie buněčných populací. (Spoluautorka: E. Koutecká). *Biologické listy*, 1974, č. 39, s. 57–61.

1974/1

Odstranění a obnovení imunity po UV ozáření lysogenů a role cII produktu. (Spoluautorka D. Vihanová) *11. výroční sjezd Československé společnosti mikrobiologické*, 1974, s. 187.*

1974/2

Řízení genové aktivity – vymezení pojmů. (Spoluautorka: E. Koutecká). *Biologické listy*, 1974, č. 39 (2), s. 136–37.

1974/3

1975

Nonmutational hereditary changes of prophage lambda gene activity in nondefective lysogens. (Spoluautoři: J. Círýn, E. Koutecká) *Folia microbiologica*, 1975, s. 94–95. [Abstrakt otištěný ve sborníku k jedenácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Špindlerově Mlýně – Bedřichově dne 14.–16. května 1974.]

1975/1

Differentiation in UV irradiated bacteria lysogenic for a defective prophage and the role of the cII gene in this process. (Spoluautorka: D. Vihanová) *Folia microbiologica*, 1975, s. 95. [Viz poznámka k 1975/1.]

1975/2

An Attempt to describe regulation of lambda bacteriophage by means of situation calculus. (Spoluautoři: K. Bendová, V. Benda) *Folia microbiologica*, 1975, s. 95–96. [Viz poznámka k 1975/1.]

1975/3

Jak se aktinomycin D váže na DNA. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1975, č. 2, s. 11–12.*

1975/4

Indukované mutace, schopnost mikroorganismu regulovat změnu a předávání informace vzhledem k prostředí. *Biologické listy*, 1975, č. 40, s. 146–149.*

1975/5

Several equilibrium states of prophage gene activity in lambda lysogens. (Spoluautorka E. Koutecká) *Biology of temperate bacteriophage*, 1975, č. 5, s. 68.*

1975/6

Virus dětské obrny jako model regulace na úrovni postsynthetické změny genových produktů. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1975, č. 4, s. 19–22.*

1975/7

1976

Regulace temperovaného bakteriofága (Úvaha nad současným stavem vědomostí). (Spoluautorka: E. Koutecká) *Nové poznatky v genetice (Závěry přednášek IV. konference Genet. sekce Biol. spol., Brno)* 1976, s. 66–67.*

1976/1

K úmrtí Jacquesa Monoda. (Spoluautorka: E. Koutecká) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické*, 1976, č. 17, s. 23–24.

1976/2

Dopis o biologii. [Originální znění podle rukopisu, který obdržel Ladislav Kováč na jaře 1976. Vyšlo pak, poprvé a bez udání jména autora, v revue Křesťanské akademie v Římě *Studie* (49/1, 49–66, 1977), bez úvodního motta a bez většiny postskriptů a apendixů. Poté text vyšel, pozměněný tentokrát autorem (a také bez postskriptů a apendixů) Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988. Kováč se v jednom z pozdějších dopisů (11. 5. 1989) pozastavuje nad touto změnou. Stejná pozměněná verze vyšla též knižně in *O Sněhurce aneb Cesta za smyslem bytí a poznání*. Malvern: Praha 2004, 97–113. V původním znění a se všemi doplňky poprvé otištěn v L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019.]

1976/3

1977

Uspořádání genomu fága lambda v bakt. buňce souvisí s dědičnou regulační fází lysogenního systému. (Spoluautorky E. Černá, E. Koutecká) *XIII. sjezd Československé společnosti mikrobiologické*, Zlín 1977, s. 260.*

1977/1

Organization of lambda phage genome in bacterial cell is related to genetic control of phases of lysogenic system. (Spoluautoři: E. Černá, E. Koutecká, J. Doskočil) *Folia microbiologica* 22, 1977, č. 6, s. 515. [Abstrakt otištěný ve sborníku ke třinácté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala v Gottwaldově (Zlíně) dne 26.–28. dubna 1977.]

1977/2

1978

Phase variation concerning the regulation of phage expression in non-defective lambda lysogens: The involvement of prophage-derived plasmids and of the shifts in their oligomerisation. (Spoluautoři: E. Koutecká, E. Černá, J. Doskočil.) *Molecular and General Genetics*, 1978, č. 158, s. 313–323. [Vydáno v lednu 1978.]

1978/1

Viking. Kritika existence mart'anských mikroorganismů. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 2, s. 10–12.*

1978/2

Soumrak areobiologie: Pozitivní výsledky biol. testů a nepřítomnosti organických sloučenin na Marsu. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 2, s. 20–22.*

1978/3

O theorii disipativních struktur. *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 1, s. 15–16.*

1978/4

Orientace bakterií v prostoru a jejich aktivní vztah k prostředí. (Spoluautorka E. Koutecká) *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 3, s. 9–15.*

1978/5

Změny genomu jako biologický proces. *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 19, 1978, č. 4, s. 14–19. [K tematice diskusního panelu na 14. sjezdu Československé společnosti mikrobiologické.]

1978/6

1979

Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu. Edice Expedice, sv. 56, Praha 1979. [1. původní vydání, sborník obsahuje tyto texty: Zamyšlení nad vědou a filosofií, Golem, Chiliasmus a eschatologie.]

Osudy jednotlivých esejů:

- Zamyšlení nad vědou a filosofií. Praha 1971. [Viz poznámka 1971/1.]
- Golem: mythos a symbol. *Od Smyslu Vědeckého Poznání k vědě jako poznávání smyslu.* Edice Expedice 1979, s. 100–127. [Esej pochází z roku 1975.]

Další vydání:

Golem. *Studie (Řím)* III/1979, č. 63, s. 233–248.

Golem: mythos a symbol. *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních.* Malvern: Praha 1998, s. 43–63.

Golem. *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních.* Malvern: Praha 2002, s. 42–60.

- Chiliasmus a eschatologie. *Od Smyslu Vědeckého Poznání k vědě jako poznávání smyslu.* Edice Expedice 1979, s. 128–140. [Pozadím ekologické krize je dle autora ztráta „smyslu člověka“ (ekologická krize je současně krizí kultury), přitom vědomí zmíněné ekologické krize je provázeno znaky typickými pro chiliasmus (hrůza z blížícího se konce světa); autor se pokouší tuto chiliastickou strukturu vložit do perspektivy eschatologie, definované jako „smysluplná řeč o konci světa“ – eschatologie nechápe konec světa jako katastrofu, nýbrž jako poslední soud, vyvrcholení odpovědnosti, výzvu k pokání a naději na spásu. Esej pochází z roku 1972.]

Další vydání:

Chiliasmus a eschatologie. *Spektrum 2*, Index on Censorship: London 1979, s. 32–45.

Chiliasmus a eschatologie. *PARAF* 1988, č. 9, s. 57–65.

Chiliasmus a eschatologie. Venkov, 1988, sešit III. [Strojopis, samizdat.]

Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou. *Filosofický časopis* 39, 1991, č. 6, s. 1001–8.

Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 9–18.

1979/1

Filosofie jako svědectví o zjevení bytí v symbolu. *Cesty myšlení, filosofický sborník.* Nové cesty myšlení, Praha 1979, s. 69–101. [Samizdatová edice Platonské Akademie, vyd. Radim Palouš.

Tématem sborníku je kritika antropocentrismu. Obsahuje texty: D. Kroupy, M. Palouše, Z. Neubauera, R. Palouše, Z. Kratochvíla (Vojtěch Illa) a T. Halíka (Kalypton).]

Další vydání:

Co je filosofie? *Studie (Řím)* 1980, č. 70, s. 326–354.

Co je filosofie? *REFF* I, 1991, č. 1, příloha s. XXI–XXVI.

Filosofie jako svědectví o zjevení bytí v symbolu. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 19–50.

1971/2

Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Polemos*, sv. 1 (filosofický sborník), Praha 1979, s. 15–35.

Další vydání:

Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity).* Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 73–157.

Další vydání:

Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Deus et natura.* Nové cesty myšlení, 1980.

Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Deus et natura*. Edice Studnice, sv. 25, Brno 1987.
 Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Malvern: Praha 1999, s. 101–144.
 Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu). *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 45–79.

1971/3

Diferenciace a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů. (Spoluautoři: A. Krekulová, E. Koutecká.) *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 20, 1979, č. 6, s. 2–7.

Další vydání:

Diferenciace a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů. *Biomoc*. Malvern: Praha 2002, s. 216–223.

1971/4

Předmluva ke knize Adolfa Portmanna *O nové horizonty v biologii*. Edice Expedice 1979, sv. 73, 1979, s. 3–22. [Předmluva k českému vydání, překlad knihy *Neue Wege der Biologie* vypracovali Václav Benda a Zdeněk Neubauer původně pro nakladatelství Vyšehrad v roce 1970, překlad však nevyšel, vydáno poprvé až v Edici Expedice 1979.]

Přepřevládáno pro:

A. Portmann, Nové cesty biologie. In: J. Fiala (ed.) *Ke stému výročí Adolfa Portmanna*. Hrnčičství a nakladatelství Michal Jůza a Eva Jůzová, Praha 1995, SciPhi 7, s. 51–59.

1971/5

1980

Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity). Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980. [Sborník obsahuje texty: Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa, Pouť na Turzovku (studie mariologická), Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu), Appendix: De opinione Rahneriana cum adnotationibus criticis, Víra a zázraky, Bůh – hra – subjektivita: Pocta k výročí úmrtí Ladislava Klímy. Podrobná studie a bibliografické údaje ke svazku i jednotlivým textům: T. Hermann, Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983. In: Z. Neubauer, *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 331–351. Dochoval se také strojopis z roku 1979 připravený Neubauerem jako vánoční dárek pro přátele, obsahuje texty: Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa, Pouť na Turzovku (studie mariologická), Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu), Víra a zázraky.]

Další vydání:

Deus et natura. Nové cesty myšlení, 1980.

Deus et natura. Edice Studnice, sv. 25, Brno 1987.

Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity). Sus liberans: Praha 1999.

Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě. Malvern: Praha 2019. [Kromě *Deus et natura* obsahuje také *Nový Areopág* a další texty.]

Osudy jednotlivých esejů:

- Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 7–39.

Další vydání:

Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa. *Deus et natura*. Nové cesty myšlení, 1980.

Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa. *Deus et natura*. Edice Studnice, sv. 25, Brno 1987.

Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Malvern: Praha 1999, s. 9–28.

Ontologie subjektivity jako zkušenost přirozeného světa. *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 15–29.

- Pouť na Turzovku (studie mariologická). *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 41–72.

Další vydání:

Pouť na Turzovku (studie mariologická). *Deus et natura*. Nové cesty myšlení, 1980.

Pouť na Turzovku (studie mariologická). *Deus et natura*. Edice Studnice, sv. 25, Brno 1987.

Pouť na Turzovku. In: M. Svobodová, *Turzovka: Lurdy v srdci Evropy: svědectví o zjeveních, uzdraveních a událostech kolem Turzovky, jak se šířily mezi lidmi*. Gemma 89, 1991, s. 114–125. [Přepřacovaná verze.]

Pouť na Turzovku (studie mariologická). *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Malvern: Praha 1999, s. 83–99.

Pouť na Turzovku (studie mariologická). *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 31–44.

- Tractatus de peccato originali (O dědičném hříchu), Appendix: De opinione Rahneriana cum adnotationibus criticis. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980. [Viz poznámka 1979/3.]
- Víra a zázraky. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 158–258. [Esej pochází z roku 1982.]

Další vydání:

Víra a zázraky. *Deus et natura*. Nové cesty myšlení, 1980.

Víra a zázraky. *Deus et natura*. Edice Studnice, sv. 25, Brno 1987.

Víra a zázraky. *Nový Areopág*. H. Weberová (ed.), Křesťanská Akademie: Praha 1992, s. 97–112. [Mírně odlišná verze.]

Víra a zázraky. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Malvern: Praha 1999, s. 29–81.

Víra a zázraky. *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 81–123, 249–274.

- Bůh – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Edice Expedice, sv. 92, Praha 1980, s. 259–295. [Studie k 100. výročí narození a 50. výročí úmrtí L. Klímy; datováno v Praze, na Dušičky L. P. 1978.]

Další vydání:

Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. P. Tigrid (ed.), *Svědectví* 16, Paříž 1980, č. 62, s. 289–295.

Bůh – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Kašpar* 1981, č. 1, s. 21–30.

Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Spektrum* 3, Index on Censorship: London 1981, s. 168–187.

Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Studie (Řím)* II/1984, č. 92, s. 142–154.

Slavnost – hra – subjektivita. *Vibrace* 1985, č. 2, s. 128–143.

Pocta Ladislavu Klímovi. *Respekt* 4, 1993, č. 14, s. 22–23. [Zkrácená verze.]

Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Deus et natura (Náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity)*. Malvern: Praha 1999, s. 145–159.

Bůh – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi. *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě*. Malvern: Praha 2019, s. 125–140.

1980/1

Co je to smysl? *Smysl smyslu (Sborník studií)*. Nové cesty myšlení: Praha 1980. [První část z nepublikovaného Neubauerova rukopisu Smysl a duch. Tématem sborníku je fenomén smyslu, sborník obsahuje texty R. Palouše, M. Palouše, Z. Neubauera a J. Němce.]

Další vydání:

Co je to smysl? *Smysl smyslu (Sborník studií)*. Edice Expedice, sv. 194, Praha 1980, s. 84–157. [Převzato z edice Nové cesty myšlení.]

Co je to smysl? *Smysl smyslu (Sborník studií)*. P. Bratinka (ed.), Edice Svíce, 1982.

Co je to smysl? Venkov, 1987, sešit I. [Samizdat, strojopis.]

1980/2

Záznam diskuse o smyslu. (Spoluautor: J. Němec a kol.) *Smysl smyslu (Sborník studií)*. Nové cesty myšlení, Praha 1980. [Záznam diskuse z bytového filosofického semináře 8. 1. 1979.]

Další vydání:

Co je to smysl? *Smysl smyslu (Sborník studií)*. P. Bratinka (ed.), Edice Svíce, 1982.

Co je to smysl? *Smysl smyslu (Sborník studií)*. Edice Expedice, sv. 194, 245–310.

1980/3

- K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia maracens*. (Spoluautoři: A. Krekulová, E. Koutecká.) *Bulletin československé společnosti mikrobiologické* 21, 1980, č. 4, s. 2–6.
Další vydání:
K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia maracens*. *Biomoc*. Malvern: Praha 2002, s. 223–227. 1980/4
- Il cammino della filosofia. *Le vie del pensiero (I "nuovi" filosofi di Praga)*. CSEO outprints, Bologna 1980, č. 6, s. 34–71.* 1980/5
- 1981**
- Analýsa regulačních pochodů při diferenciaci bakteriálních populací. Závěrečná zpráva dílčího úkolu V26/5 (Spoluautoři: E. Koutecká, A. Krekulová) 1981.* 1981/1
- 1982**
- Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií. (Spoluautoři: E. Koutecká, A. Krekulová.) *Vesmír* 61, 1982, č. 5, s. 151–153. [Popularizační článek o výsledcích práce katedry genetiky, mikrobiologie a biofyziky přírodovědecké fakulty UK.] 1982/1
- Il nuovo Areopago. *Il nuovo Areopago*, 1982, č. 1/1 s. 162–167. [České vydání viz údaje o knize *Nový Areopág* 1992. Součást Simposio sul nuovo Areopago pořádaném Pl. Akademií 1981] 1982/2
- **Laudatio Z. N.** Praha 1982. [Samizdatový gratulační sborník ke 40. narozeninám Zdeňka Neubauera. Obsahuje texty T. Halíka, L. Hejdánka, P. Bratinky, R. Palouše, D. Kroupy, M. Palouše, V. Havla, V. Bendy, J. Němce, M. Hyblera, V. Jirousové, E. Bondyho, A. Stankoviče, E. Abrams, J. Vodňanského, P. Vopěnky a I. M. Havla] 1982/3
- 1983**
- Duch v křesťanské tradici. *Polis a religio. Gratulační septet k sedmdesátinám Josefa Zvěřiny*. Nové cesty myšlení, Praha 1983, s. 5–69. [redakce Gaud Weber (= R. Palouš, H. Weberová). Neubauer svůj příspěvek označil Z kapitoly ‚Teologie ducha‘ z rukopisu *Šmysl a duch*.]
Další vydání:
Duch v křesťanské tradici. *Polis a religio. Gratulační septet k sedmdesátinám Josefa Zvěřiny*. Edice Expedice, sv. 179, Praha 1984. [Nezměněná textová podoba sborníku vydaného v *Nových cestách myšlení*.]
Duch v křesťanské tradici. Bůh a příroda. Malvern: Praha 2019, s. 277–306. 1983/1
- Consolatio philosophiae hodierna. In: V. Havel, *Šestnáct dopisů. Dopisy Olze, díl II*. Edice Expedice, sv. 157, Praha 1983, s. 1–35. [úvodní studie Sidonia (Zdeňka Neubauera) k šestnácti dopisům Václava Havla z vězení Plzeň Bory, léto 1982].
Další vydání:
Consolatio philosophiae hodierna. *Studie* (Řím) 1983, č. 87–89, s. 209–230.
Consolatio philosophiae hodierna. In: V. Havel, Sidonius: *Výzva k transcendenci – Consolatio philosophiae hodierna*. Edice Rozmluvy: Londýn 1984, s. 55–76.
Consolatio philosophiae hodierna. Venkov, 1987, sešit XIII. [Strojopis, samizdat.]
Consolatio philosophiae hodierna. K šestnácti dopisům Václava Havla. Sešity knihovny Václava Havla 2010/3: Praha 2010. [Dvojazyčná česko-anglická verze, doplněná rozhovorem mezi Zdeňkem Neubauerem a M. C. Putnou.] 1983/2

K Ricoeurově krizi subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 1, s. 15–24. [Studijní glosa k přednášce Paula Ricoeura o hermeneutickém pojetí subjektu; autor chápe krizi subjektu jako krizi osvícenské vědecké racionality – proti tomuto modernímu (materialisticky scientistickému) „absolutnímu subjektu“ je rozvíjena „pokornější“ koncepce subjektu hermeneutického; hermeneutický subjekt chápe sebe sama „relativně“, tj. ve vztahu k jinému, jeho poznání je výsledkem konfliktu interpretací.]

Další vydání:

K Ricoeurově krizi subjektu. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 19–25. [Přepřacováno.]

K Ricoeurově krizi subjektu. Venkov, 1987, sešit I. [Strojopis, samizdat.]

K Ricoeurově krizi subjektu. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 103–113. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

1983/3

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 3, s. 29–41. [Napsáno 1982, diskuzní příspěvek k přednášce Paula Ricoeura. Autor eseje se vrací k Ricoeurově argumentaci obsažené v přednášce, která byla zveřejněna v *Kritickém sborníku* č. 1/1983; jestliže Ricoeur tvrdí, že sebepoznání není dáno subjektu bezprostředně (podstatné je prostředkování znakem, jazykem), Neubauer zkoumá, jaké důsledky má tato teze pro ontologii (povahu bytí a jsoucná); ani skutečnost nám není dána bezprostředně a veškeré poznávání je tedy interpretací, což na subjekt klade etický požadavek odpovědnosti.]

Další vydání:

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 26–28. [Přepřacováno.]

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. Venkov, 1987, sešit I. [Strojopis, samizdat.]

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 114–127. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Kritický sborník 1981–1989: výběr ze samizdatových ročníků*. K. Palek (ed.), Triáda: Praha 2009, č. 16., s. 221–241.

1983/4

Krise neosobnosti a krise objektivit jako ontologický problém. *Rozmluvy* 1983, č. 1, s. 92–101. [rukopis pochází z roku 1982]

Převzato:

Krise neosobnosti a krise objektivit jako ontologický problém. *Přirozený svět jako politický problém (Eseje o člověku pozdní doby)*, Edice Expedice, sv. 188, Praha 1984 [sborník sestavený V. Havlem, obsahuje texty Z. Pince, V. Bělohorského, R. Preisnera, R. Kučery, M. Palouše, V. Havla, sestavil jej V. Havel]

Další vydání:

Krise neosobnosti a krise objektivit jako ontologický problém. Venkov, 1987, sešit I. [Samizdat, strojopis.]

1983/5

Předmluva ke knize V. Benda: *Z dopisů z vězení III*. Edice Popelnice: Praha 1983, s. 2–13 (jako Sidonius).

Další vydání:

Předmluva k dopisům V. Benda z vězení. Venkov, 1989, sešit X. [Strojopis, samizdat.]

1983/6

1984

Kybernetické problémy přírodovědy. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1984. [Sborník stejnojmenného přednáškového cyklu, který začal 16. února 1983. Obsahuje kapitoly: Geny a mémy, Biologický a mechanistický pohled na přírodu – příroda a stroj, Dějiny věd, mémy a fuktuace,

- O Kuhnově knize Struktura vědecké revoluce I., O Kuhnově knize Struktura vědecké revoluce II., Některé příklady z dějin věd, Dodatek: vznik a periodizace myšlení a filosofie, *Obrazová příloha.*
Další otisk:
Kybernetické problémy přírodovědy. *Biomoc.* Malvern: Praha 2002, s. 9–84. [Přetištěno s úpravami a doplněno předmluvou Petra Kůrky.]
1984/1
- Metafora jako ontologický symbol. *Kritický sborník IV*, 1984, č. 4, s. 59–73. [Napsáno 1982, jako úvaha nad knihou Paula Ricoeura: *La métaphore vive*. Seuil, Paris 1975. Studie inspirovaná Ricoeurovým pojetím metafory; ontologický symbol vyjadřuje ontologickou zkušenost, což je filozofické pochopení vztahu jsoucna a jeho bytí, které je napřímno k hermeneutickému tázání po smyslu.]
Další vydání:
Metafora jako ontologický symbol. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 59–83. [Přepřacováno.]
Metafora jako ontologický symbol. Venkov, 1987, sešit I. [Strojopis, samizdat.]
Metafora jako ontologický symbol. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ, Praha 1988, s. 128–143. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]
Metafora jako ontologický symbol. *Kritický sborník 1981–1989: výběr ze samizdatových ročníků*. K. Palek (ed.), Triáda, sv. 16, Praha 2009, s. 221–241.
1984/2
- Svatojánský výlet. (Spoluautoři: I. M. Havel, M. Palouš) *Laudatio R. P.: Radimu Paloušovi k šedesátinám*. I. M. Havel – M. Palouš (ed.) Edice Expedice, sv. 196, Praha 1984, s. 68–238. [Obsahuje vzpomínkovou prózu Svatojánský výlet a příspěvky: M. Balabán: Ubi es, E. Kohák: O věku výchovy, L. Hejdánek: Tolerance dnes a zítra, M. Rejchrt: Bude vám přidáno, V. Benda: Dopis místo úvahy, D. Kroupa: Věda, filozofie a náboženství, T. Halík: K psychologii mravního jednání, J. Zvěřina: Technika – komunikace – kultura – víra.]
Samostatné vydání:
Svatojánský výlet. (Spoluautoři: I. M. Havel, M. Palouš) Nové cesty myšlení: Praha 1985. [Samizdatová edice Platonské Akademie, vyd. Radim Palouš. Tři přátelé probírají své zážitky z výletu, a to tak, že třikrát – jeden po druhém – vykládají týž sled skutečností a jejich hlubinný význam.]
Další vydání:
Svatojánský výlet. (Spoluautoři: I. M. Havel, M. Palouš) Malvern a B. Just: Praha 1999.
1984/3
- Dialog o páté cestě. Edice Expedice, sv. 197, 1984. [Další vydání viz údaje ke knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*. Sofis, Praha 2003.]
1984/4
- L'eclisse di un modello di scienza. *Il nuovo Areopago* 4/12 1984, s. 48–71.*
1984/5
- 1985**
- Střetnutí paradigmat v současné biologii.** ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985. [Sborník je dedikován Evě Koutecké: „Tento biologický exkurs si dovoluji věnovat Evě Koutecké s vděčností za to, že mi vždy stála věrně po boku v mém životním usilování na tomto poli.“ Zachycuje přednášky cyklu Kybernetické problémy přírodovědy od března 1984 do února 1985. Obsahuje kapitoly: Richard Dawkins, Barbara McClintocková, Biologická estetika: Adolf Portmann, Dodatek I: Nad stránkami Scientific American, Dodatek II: Literatura k portmannovské biologii, Literární dodatek, *Obrazová příloha.*
Další, přepracované vydání:
Střetnutí paradigmat v biologii. *Biomoc.* Malvern: Praha 2002, s. 85–227.
Střetnutí paradigmat v současné biologii. *Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti*. (Spoluautor J. Fiala). Malvern: Praha 2011, s. 19–236.
1985/1

Obrana spekulace. *PARAF* 1985, č. 2, s. 4–17. [Autor studie se vymezuje proti fenomenologické tendenci zabývat se filozoficky pouze tím, „co je ve zkušenosti přímo dané“, a obhajuje možnost filozofické spekulace – tj. možnost neomezovat své rozumové schopnosti pouze na analýzu toho, co již (ze zkušenosti) víme, nýbrž tematizovat i to, co rozum nemá ve svém vědění, ale o čem má povědomí (např. pojem transcendence); platónskou představu světa idejí, transcendentální vědění, nazývá autor „ontologickou zkušeností“, která není myšlena pouze pomocí logických vztahů, nýbrž také pomocí nepojmového obrazu a analogií.]

Další vydání:

Obrana spekulace. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 51–64.

1985/2

Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností). *SOFSEM '85 XII/II*, ÚVT ÚJEP Brno, Jednota ČMF, s. 307–340. [Příspěvek z konference věnované aktuálním teoretickým i praktickým trendům v informatice. Tématem je počítačová metafora buňky (DNA jako program) a jazyková metafora (DNA jako jazyk).]

Další vydání:

Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností). Venkov, 1987, sešit I.

[Samizdat, strojopis.]

1985/3

Jazyková teorie genetické informace. *Moderní matematika v přírodních vědách*. ZP ČSVTS při FGÚ ČSAV: Praha 1985, s. 2–36. [Sborník přednášek podzimní školy Moderní matematika v přírodních vědách, která se konala v Alšovicích 7.–11. října 1985. Dalšími přednášejícími a tedy i příspěvateli do sborníku byli: Anton Markoš (Dědičnost buněčných struktur – role epigenetické informace), Daniela Příkrylová (Mechanismus nebo interakce?), Peter Sýkora (Makroevolúcia a ontogenetická systematika), Petr Vopěnka (Úryvky z rukopisu knihy *Úvod do matematiky v alternativní teorii množin*), Petr Kůrka (Darwinovská a nedarwinovská evoluce v strategických hrách), Ivan Kramosil (Dva ontologické modely statistického rozhodování), Dan Pokorný, Petr Vopěnka, Jiří Šimek (Matematická metafora o výzkumu polyfaktoriálně podmíněných nemocí), Ivan M. Havel (Nový pohled na dění v mozku), Martin Palouš (Model a skutečnost), Jiří Fiala (Intuice v matematice) a Petr Piřha (Subjektivní a objektivní dimenze jazyka).]

1985/4

O povaze bytí. *Hostina*. Edice Expedice, sv. 209, Praha 1985. [Napsáno 1984, poprvé otištěno ve sborníku *Hostina*, věnovanému památce Jana Patočky, který redigoval Václav Havel. Tento sborník byl poté vydán knižně v Torontu, v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, sv. 207.]

Redigováno pro *Cesta za smyslem bytí a poznání*. Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 144–167.

Knižní, paperbackové vydání: *Hostina (filozofický sborník). Památce Jana Patočky*, V. Havel (ed.), Sixty-Eight Publishers Corp., Toronto Canada 1989, s. 99–126.

Další vydání:

Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001.

1985/5

Dvě přizemní meditace. *Kritický sborník V*, 1985, č. 3, s. 1–11. [Mírně upravená verze dvou úvah z textu „Svatojánský výlet“, ve sborníku *Laudatio R.P.* věnovanému Radimu Paloušovi k šedesátinám. Dvě úvahy: v první autor charakterizuje mateřštinu jako jazyk, který umíme „jinak“ než jazyky osvojené v průběhu života (v mateřštině nachází vyjádření naše zkušenost); ve druhé se autor zabývá kulturní (křesťanskou) symbolikou pomněnky.]

1985/6

Dialog o mínění. Edice Expedice, sv. 202, 1985. [Další vydání viz údaje ke knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*. Sofis: Praha 2003.]

1985/7

Dialog o mudrování. Edice Expedice, sv. 214, 1985. [Další vydání viz údaje ke knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*. Sofis: Praha 2003.]

1985/8

Kalich a kříž o symbolice novověkého schizmatu. *Střední Evropa* 1985, č. 4, s. 59–67. [Samizdat. Esejistické zamyšlení nad povahou katolického a protestantského pojetí víry; autor oba přístupy záměrně polarizuje, reformaci chápe jako projev novověké racionality a individualismu.]

Další vydání:

Kalich versus kříž. Nezávislé úvahy o symbolice novověkého schizmatu. *Souvislosti* 1990, č. 1/4, s. 36–41. [Drobné změny v textu provedl autor.]

Kalich a kříž. *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 2002, s. 146–154.

1985/9

1986

Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti. (Spoluautor J. Fiala) ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1986. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy od března 1985 do ledna 1986, obsahuje texty o Davidu Bohmovi, Rupertu Sheldrakeovi a Gregory Batesonovi.]

Další vydání:

Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti. *Sřetenutí paradigmát a řád živé skutečnosti*. (Spoluautor J. Fiala) Malvern, Praha 2011, s. 237–481.

Text o G. Batesonovi dále vydán:

Biologická kosmologie Gregory Batesona I. *Kontext* VIII, 1992, č. 1, s. 31–51.

Biologická kosmologie Gregory Batesona II. *Kontext* VIII, 1992, č. 2, s. 40–53.

1986/1

Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986. [Obsahuje tyto eseje: K Ricoeurově krizi subjektu (s. 19–25), Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu (s. 26–28), Metafora jako ontologický symbol (s. 59–83), Filosofie víry (s. 84–112), O řeči, zjevení a ontologii (rozhovor s P. Ricoeurem) (s. 113–148).]

Osudy jednotlivých esejů:

- K Ricoeurově krizi subjektu. [Viz poznámka 1983/3.]
- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. [Viz poznámka 1983/4.]
- Metafora jako ontologický symbol. [Viz poznámka 1984/2.]
- Filosofie víry. *Bytí a subjektivita. Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice sv. 228, Praha 1986, s. 84–112. [Esej zkoumá ontologický vztah mezi náboženskou vírou a filozofickým myšlením v díle P. Ricoeura; text vychází z teze, že Zjevení je pro víru ontologicky relevantní (vyjadřuje charakter bytí), a proto křesťanská filozofie „nesmí pokládat víru za heroismus absurdity, nýbrž za základní, přirozený postoj ke světu, přiměřený jeho povaze“; v následujícím výkladu si autor všímá fenomenologických, psychoanalytických a strukturalistických inspirací a východisek u Ricoeura a filozofova návratu k „ontologii logu“, tzn. k představě ontologické svébytnosti jazyka zjevujícího zkušenost bytí.]

Další vydání:

Filosofie víry. *PARAF* 1986, č. 4, s. 29–44.

Filosofie víry. Venkov, 1987, sešit I. [Strojopis, samizdat.]

- O řeči, zjevení a ontologii (rozhovor s P. Ricoeurem). *Bytí a subjektivita. Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice sv. 228, Praha 1986, s. 113–148.

Další vydání:

O řeči, zjevení, ontologii. Venkov, 1987, sešit I. [Strojopis, samizdat.]

O řeči, zjevení a ontologii (rozhovor s P. Ricoeurem). *Nový Areopág*. H. Weberová (ed.). Křesťanská akademie: Praha 1992.

1986/2

Faustova tajemná milenka (K Faustovskému mýtu nad Havlovým Pokoušením). *Faustování s Havlem, sborník věnovaný Václavu Havlovi k padesátinám*, Nové cesty myšlení 1986, s. 135–196. [Svazek obsahuje šest úvah na téma Havlovy hry Pokoušení: I. M. Havel: Fistulův monolog, M. Palouš: Divadlo na život a na smrt, H. Webrová: Marlowův Faustus a Havlův Foustka, R. Palouš: Pokoušení

- řeči, P. Bratinka a D. Kroupa: Normální člověk v nenormální situaci, Z. Neubauer: Faustova tajemná milenka. Úvodní prolog informuje o genezi textů a podává jejich stručné charakteristiky. Jako appendix je připojen záznam debaty, kterou vedli přispěvatelé s jubilanem po dokončení práce na sborníku. Současně vyšla kniha i v edici Expedice, sv. 232, Praha 1986.]
 Další vydání:
Faustova tajemná milenka (K Faustovskému mýtu nad Havlovým Pokoušením). Archa: Zlín 1991.
Faustova tajemná milenka (K Faustovskému mýtu nad Havlovým Pokoušením). *Divadelní revue* 1992, ročník 3, č. 3, s. 3–14. [Zkrácený text příspěvku na teatrologické konferenci „Don Juan a Faust v divadelní kultuře 20. století“, konané v září/říjnu 1991 v Praze. Faustova tajná milenka obsahuje vybrané pasáže studie ze samizdatového sborníku, s kapitolkami: Faustovská legenda, Duše, Malý český Faust, Duše ve světle vědy, Foustka a Faust, Foustka a Mefistofeles, Duše světa, Foustkovo pokoušení, Propadnutí d'áblu, La morale]
Faustova tajemná milenka. Faustování s Havlem: úvahy o archetypu Fausta nad evropskými kulturními dějinami a nad Havlovou hrou Pokoušení. Knihovna Václava Havla, Edice Knihovny Václava Havla, sv. 1, Praha 2010, s. 102–148.
- 1986/3
- Racionalizace technickoekonomických agend vývojového útvaru pomocí programového prostředku Datatrive11. (Spoluautoři: M. Franců, Králík, M. Tománek) *Racionalizace, bulletin z oblasti komplexní racionalizace*. ČKD, Praha 1986, č. 2, s. 21–24.*
- 1986/4
- Dialog o otázkách. Edice Expedice, sv. 220, 1986. [Další vydání viz údaje ke knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*. Sofis: Praha 2003.]
- 1986/5
- O divadle. Osoby Helenka a Sidonius*. (Spoluautorka H. Webrová). Edice Expedice: Praha 1986. [Kontemplativní rozhovor.]
- 1986/6
- 1987**
- O světě za okrajem. *Výzkum a praktické využití biolokace*. II. díl, ČSVTS FEL: Praha 1987, s. 51–58. [Text shrnující nové/new-age/alternativní paradigma vědy. Dochoval se také rukopis.]
- 1987/1
- Tříkrálové souvislosti. 1987 LS.*
- 1987/2
- Dialog o snění.
 Dialog chaotický o různí a nerůzní.
 Oba vydány: Edice Expedice, sv. 253, 1987. [Další vydání viz údaje ke knize *Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení*. Sofis, Praha 2003.]
- 1987/3
- Výběr záznamů průběhu bytového filosofického semináře paralelní kultury v Československu. T. R. Korder (T. R. Korder = kolektiv autorů, ZN = Jakub Zeman). *Nové cesty myšlení*: Praha 1987. [Výbor ze dvou předchozích svazků T. R. Kordera z let 1984 a 1986, soustředěný kolem problematiky pojetí dějin zejména s ohledem na filosofii dějin E. Voegelina a J. Patočky. Tiskem vyšlo v Purley: Athenaeum/Rozmluvy, 1988, sv. 45, pod názvem Voegelin & Patočka.]
- 1987/4
- Karl Gustav Jung – Hlubinná psychologie a náboženství. [Text přednášky.] Duchovní kořeny evolucionismu. [Text přednášky.] Velikonoce I a II. [Text přednášky.] Venkov, 1987, sešit II. [Samizdat, strojopis. Původ přednášek je nejasný, pravděpodobně se jednalo o Unitarii.]
- 1987/5

1988

Cesta za smyslem bytí a poznání. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988.

[Sborník cyklu Kybernetické problémy přírodovědy. Výběr ze starších Neubauerových esejů, vydán namísto nikdy nezrealizovaného sborníku *Svět jako tvar a informace*. Obsahuje tyto eseje: Zamyšlení nad vědou a filosofií, Dopis o biologii, Krize subjektu v západní filosofii, K Ricoeurově krizi subjektu, Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu, Metafora jako ontologický symbol, O povaze bytí, O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii]

Osudy jednotlivých esejů:

- Zamyšlení nad vědou a filosofií. Praha 1971. [Viz poznámka 1971/1.]
- Dopis o biologii. [Viz poznámka 1976/3.]
- Krize subjektu v západní filosofii. (Přepis přednášky Paula Ricoeura, kterou přednesl v Praze 11. září 1980) Vyšlo pouze zde.
- K Ricoeurově krizi subjektu. [Viz poznámka 1983/3.]
- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. [Viz poznámka 1983/4.]
- Metafora jako ontologický symbol. [Viz poznámka 1984/2.]
- O povaze bytí. [Viz poznámka 1985/5.]
- O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii. [Viz poznámka 1988/6.]

1988/1

Fuchsův omyl o Neubauerovi: k polemické stati Jiřího Fuchse „Domnělá krize objektivit“. *PARAF* 1988, č. 8, s. 88–98. [Autor se ohrazuje proti kritice svého pojetí kritiky scientismu, jak ji shrnul J. Fuchs v inkriminované polemice; upřesňuje, že je sice „antiscientistou“ – ne však v tom smyslu, že by vzýval subjektivistickou antipatii k vědeckosti, nýbrž v tom, že kritizuje jednostranné chápání vědy jako výlučně takového poznání, které je exaktní, přírodovědné.]

1988/2

Tajemství svatého grálu. Venkov, 1988, sešit IV. [Revidovaný text přednášky přednesené 2. února 1988 pro Náboženskou obec unitářskou. Strojopis, samizdat.]

1988/3

Svatý grál. Venkov, 1988, sešit V. [Přednáška pro náboženskou obec unitářskou na jaře 1988. Strojopis, samizdat.]

1988/4

Merlin. Venkov, 1988, sešit VI. [Přednáška pro náboženskou obec unitářskou 10. 5. 1988. Strojopis, samizdat.]

1988/5

O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii (filosofické posouzení způsobu vyjadřování myšlenek buď co možná nejjednoznačněji a nejpřesněji, nebo obrazně a živě). *Jednota měkkého a tvrdého stylu*. (Sborník k padesátinám Ivana M. Havla). Nové cesty myšlení: Praha 1988, s. 85–162.

Redigováno:

O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 170–211.

Přeloženo:

On Hard and Soft Style in Philosophy. *Goodbye, Samizdat. Twenty years of Czechoslovak Underground Writing*. M. Goetz–Stankiewicz (ed.) North Western Univ. Press Evanston, Illinois 1992.

1988/6

Samomluva M. B. P. – Mind/body problém o tom, jak se to vlastně má s problémem jako takovým. *Jednota měkkého a tvrdého stylu*. (Sborník k padesátinám Ivana M. Havla). Nové cesty myšlení: Praha 1988.

Další vydání:

Sidonius: M. B. P. – Mind/Body Problem. Venkov, 1989, sešit X. [Strojopis, samizdat.]

1989/10

1989

Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. *Geometrie živého*. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 3–34. [Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.]

Další vydání:

Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 3–34. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]

Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. *O počátku, cestě a znamení časů. Úvahy o vědě a vědění*. Malvern: Praha 2007, s. 69–108.

1989/1

O strukturalistickém hnutí v biologii. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 43–78. [Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.]

Další vydání:

O strukturalistickém hnutí v biologii. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 43–78. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]

1989/2

Pojem morfogenetického pole. *Geometrie živého*. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 191–234. [Sborník přednášek podzimní školy Matematické modely morfogeneze, Bechyně 26.–30. září 1988.]

Další vydání:

Pojem morfogenetického pole. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 191–234.

[Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]

Úvodní dialog z textu byl otištěn také:

O poslání filosofie. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 65–70.

1989/3

Mathematical models of Morfogenesis. (Spoluautor P. Kůrka) *Rivista di Biologia – Biology Forum* 1989, č. 82, s. 132–133.*

1989/4

Mistr Vyšebrodského oltáře LS 1989.*

1989/5

Vyšebrodský oltář a magický čtverec LS 1989.*

1989/6

Tříkrálové souvislosti. Venkov, 1989, sešit VII. [Text přednášky. Strojopis, samizdat.]

1989/7

Náboženství z kybernetického hlediska. Venkov, 1989, sešit VIII. [Text přednášky z 5. 1. 1986. Strojopis, samizdat.]

1989/8

Svatý grál: moderní podoba mýtu. Venkov, 1989, sešit IX. [Text přednášky přednesené pro Náboženskou obec unitářskou v r. 1988. Strojopis, samizdat.]

1989/9

O světě za okrajem. Základy astrologie. Venkov, 1989, sešit XI. [Před přednášky pro Náboženskou obec Unitářskou 29. 4. 1986. Strojopis, samizdat.]

1989/10

1990

O povaze tvaru a utváření živých bytostí. Praha 1990. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*. Obsahuje texty: Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství, O strukturalistickém hnutí v biologii, Pojem morfogenetického pole. Videozáznam habilitační přednášky na toto téma, "The Nature of Living Forms", pronesené v angličtině před vědeckou radou 3 LF UK uložen PCP LF UK Praha 3, 1990 VHS.*]

1990/1

Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky.: Malá rukověť k trilogii J. R. R. Tolkiena Hobit – Pán prstenů – Silmarillion. Michal Jůza & Eva Jůzová: Praha 1990.

Další vydání:

2. vydání *tamtéž*, 1992

Do světa na zkušenou čili O cestách tam a zase zpátky. Malá rukověť k trilogii J. R. R. Tolkiena Hobit Pán Prstenů – Silmarillion. Straky na vrbě: Praha 2010.

+ vyšlo poprvé jako součást Dodatků k Simarillionu studijní materiály pro potřeby tolkienovského semináře, Parcon 1990, s. 38–47.

Auf der Wanderschaft in die Welt oder Von den Reisen hin und wieder zurück. St. Michael 1991.

[Německý překlad Jitka Scharinger.]

1990/2

O smyslu Kruhu nezávislé inteligence. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 13. [Článek o iniciativě Kruh nezávislé inteligence, která byla založena v Praze dne 6. září 1989.]

1990/3

Kosmopolitický manifest. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 228. [Text psaný s nadsázkou, prezentuje názor, že každá část vesmíru má právo na sebeurčení a vlastní kosmologii.]

1990/4

Neurony, synapse a iontové kanály. *Vesmír* 69, 1990, č. 8 s. 432–433. [Doprovodný text k článku Františka Vyskočila.]

1990/5

Pravda a krása. *Vesmír* 69, 1990, č. 9, s. 497–498. [Popularizační článek z oboru biologie.]

1990/6

Souběžné zpracování informace nebo kolmé rozměry pravdy. *Vesmír* 69, 1990, č. 12, s. 685 [Diskuze reagující na článek B. Raušenbacha, Věda a vzdělání. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 224–227.]

1990/7

Zkušenost smrti. In: *R.A. Moody: Život po životě. EM Reflex, studentský časopis při 1. LF UK: Praha 1990, s. 34–35.* [Doslov ke knize.]

1990/8

Za kreacionismus a vitalismus (Filosofovo bláznovské intermezzo). *Hledání společného jazyka.* SVI Fgú ČSAV: Praha 1990, s. 138–147. [Sborník ze symposia, které se konalo v Chlumu u Třeboně ve dnech 8.–13. 10. 1988, organizovaného Mikrobiologickým ústavem ČSAV a VTS, uspořádal Ivan Šetlík.]

Další vydání:

Za kreacionismus a vitalismus (Filosofovo bláznovské intermezzo). *Listy o biologii.* Malvern: Praha 2019, s. 272–283.

1990/9

Pluralismo, liberta, democrazia. *Il nuovo Areopago* 1990, 9/2(34), s. 24–42 [Italský překlad textu Pluralismus, svoboda, demokracie jako ontologické principy.]

Pluralism, Freedom and Democracy as Ontological Principles. *Literature and Politics in Central Europe: Studies in Honour of Markéta Goetz-Stankiewicz.* Camden House Columbia 1993, s. 55–75. [Anglický překlad textu Pluralismus, svoboda, demokracie jako ontologické principy.]

Přepracováno a rozšířeno o Addendum:

Pluralita, svoboda, demokracie z hlediska ontologie stvoření. *Prostor VII*, 1993, č. 26, s.71–84. [Viz poznámka 1993/1.]

1990/10

O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 1. část: Preludium. *Cesta* 1990, č. 3, s. 22–31.

Další vydání jako součást knihy:

O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011.

1990/11

O základech astrologie. *Týdeník klubu 89, aktuality, tvorba, dialog* 1990, č. 9, vydáno 26. dubna 1990.

1990/12

1991

Sulle forme viventi e mentali On living and mental forms. *Documents, Biology Forum. Rivista di Biologia* 1991, 84(2), s. 203–207, 283–287.*

1991/1

Jakobson contra Jacob. Parisian conversations on structuralism. *Documents, Biology Forum. Rivista di Biologia* 1991, 84(4), s. 501–507.

Italský překlad:

Jakobson contra Jacob. Dalle conversazioni parigine sullo strutturalismo. *Rivista di Biologia* 1991, 84(5).*

1991/2

Vrah nebo oběť? *Vesmír* 70, 1991, č. 1, s. 50. [Článek o případu biologa Paula Kammerera.]

1991/3

Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin. *Vesmír* 70, 1991, č. 2, s. 96–97.

1991/4

Panacea a přírodní zákony. *Vesmír* 70, 1991, č. 3, s. 166. [Reakce na článek Prokopa Málka Panacea, uveřejněný ve *Vesmíru* 69, 1990, č. 3, s. 155.]

1991/5

Redukcionismus v biochemii. *Vesmír* 70, 1991, č. 4, s. 191–192.

Další otisk:

Redukcionismus v biochemii. *SciPhi* 1991, 1:25–29.

1991/6

Estetika v biochemii. *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 268–269.

Další otisk:

Estetika v biologii. *SciPhi* 1991, 1:30–34.

Hvězdy, nechte si okénko! (Spoluautorka: M. Svobodová) *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 295. [Článek o československé odbočce Mezinárodní transpersonální společnosti (ITA) a připravované konferenci v Praze.]

1991/7

O dědičnosti získaných vlastností. *Vesmír* 70, 1991, č. 7, s. 411.

1991/8

Fénix vědeckého kreacionismu. *Vesmír* 70, 1991, č. 12, s. 671–673. [Průvodní poznámka k článku Luboše Bělky.]

1991/9

Místo člověka v kosmu neboli o Antropickém principu. *Kontext – časopis pro rodinnou terapii* 1991, 19(1), s. 19–24. [Předneseno ve společnosti pro rodinnou terapii v Praze dne 27. 3. 1990.]

Další otisk:

Místo člověka v kosmu. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 71–79.

1991/10

Vyprávění o svatém Grálu. *Souvislosti* 1991, č. 2/3, s. 34–51.

Další vydání:

Vyprávění o svatém Grálu. *Unitář* 1994, Hradec Králové, č. IV (duben), s. 3–15.

Pojednání a vyprávění o svatém Grálu. *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 1998, s. 9–40.

Pojednání a vyprávění o svatém Grálu. *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 2002, s. 11–41.

Překlad do italštiny:

La cerca del Graal (Il mito eterno nella cultura celtica). *La Nuova Europa. Rivista internazionale di cultura* 1992. Matriona: Milano, č. 1(5), s. 67–85.

1991/11

Pluralita světů a jednota vědění. O universitě, přírodovědě a evoluci. Centrum pro teoretická studia, Univerzita Karlova: Praha 1991. [Výzkumná zpráva CTS 91-03, 19. listopadu 1991.]

Další vydání:

Pluralita světů a jednota vědění o universitě, přírodovědě a evoluci. *Kritický sborník XI*, 1991, č. 4, s. 21–37.

Pluralita světů a jednota vědění. O universitě, přírodovědě a evoluci. *Obnova ideje university*. J. Fiala (ed.) Univerzita Karlova, Karolinum: Praha 1993. [Připsáno Zdeňku Kratochvílovi. Přepřacováno pro anglické vydání *Rethinking University. A collection of texts on the Idea of university, with reference to the present time*. Karolinum – Charles Univ. Press: Prague 1994.]

1991/12

Základy biologického myšlení. *SciPhi*. Doporučená četba, č. 1–4, Praha 1991 a 1992. [Přepis přednášek, které Zdeňk Neubauer pronesl v zimním semestru 1990–1991 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (s výjimkou poslední přednášky, která byla pronesena již v semestru letním).]

Část 1 *SciPhi* 1991, 1:2–24

Část 2 *SciPhi* 1991, 1:1–19

Část 3 *SciPhi* 1991, 1:2–29 [9. a 10. přednáška]

Část 4 *SciPhi* 1992, 1:2–25 [11. a 12. přednáška]

1991/13

Pád totality a konec vědeckého světonázoru. *Přítomnost* 1991, č. 3, s. 8–9.

Další otisky:

SciPhi 1991, 1:81–85

Pád totality a konec vědeckého světonázoru. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 81–88.

Pád totality a konec vědeckého světonázoru. *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019, s. 313–319.

Překlad do italštiny:

La caduta del totalitarismo. *La Nuova Europa. Rivista internazionale di cultura*. Matriona: Milano 1992, 1(2), s. 81–89.

1991/14

Idea vzdělanosti ve vztahu k ideji university. *SciPhi* 1991, 1:69–80.

Další vydání:

Idea vzdělanosti ve vztahu k ideji university. *Obnova ideje university*. J. Fiala (ed.), Univerzita Karlova, Karolinum: Praha 1993, s. 118–130.

Přepřacováno pro anglické vydání:

Natural Sciences and the Idea of the University. J. Fiala (ed.), *Rethinking University. A collection of texts on the Idea of university, with reference to the present time*. Karolinum, Charles Univ. Press: Prague 1994, s. 144–170.

1991/15

Viry a víry. *Filosofické a metodologické problémy vzniku, sebeudržování a reprodukce biologických*

- individuí se zaměřením na buňky jako reprezentanta biologických objektů.* (ed. J. Stachová)
Filosofický ústav ČSAV: Praha 1991, s. 23–28.
[Text inspirovaný podle G. J. van Heijst – J. B. Flor, *La danse des tourbillons*. La Recherche 1991, č. 21/218, s. 224–229.]
Další vydání
Viry a víry. *SciPhi* 1991, 2:19–22
Viry a víry. *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 158–163. 1991/16
- Mythus. *Prostor* 1991, č. 15, s. 39–56. [Studie s kapitolami Druhy příběhů: dějiny, pověsti, báje a bajky, Mythická povaha světa, Mythické chápání světa. Původně přednáška odeznělá na půdě Křesťanské akademie Praha v rámci cyklu Člověk a náboženství.]
Další vydání:
Mythus. *Člověk a náboženství*. Sborníky Křesťanské akademie: Praha 1991 s. 41–67. 1991/17
- Universita a vzdělanost. *Přítomnost*, 1991, č. 5, s. 18–19. 1991/18
- Faust mysterious mistress on the archetypal meaning of Havel's play Temptation. *Don Juan and Faust in the XXth Century: Theatre Conference, 27.9. – 1.10.1991 Prague*. E. Šormová (ed.), Filozofická fakulta Karlovy Univerzity: Praha 1991, s. 99–100. [Sborník příspěvků (v angličtině a francouzštině) z uvedené mezinárodní konference, mj. s příspěvkem zabývajícími se v souvislosti s tématem, též hrami: V. Havel, Londré Felicia H., The Playwright and the Archetype: Three Choices (s. 22–28); Z. Neubauer, Faust's Mysterious Mistress on the Archetypal Meaning of Havel's Play Temptation (s. 99–100, o: Pokoušení); M. L. Quinn, Dramatizing Delirious Desire: Havel's Ztížená možnost soustředění and the Don Juan Theme (s. 163–172); Don Juan, Faust.]
Psychiatrie na rozcestí. *Přítomnost* 1991, č. 9, s. 30. (Příspěvek k diskuzi C. Höschla a B. Blažka.) 1991/19
- Vanutí vodnářského věku. (Spoluautorka M. Svobodová). *GEMMA* 1991, č. 5, s. 1–2. 1991/20
- Z. Kratochvíl, Lesk a bída astrologie. Poznámky z teoretické astrologie. *GEMMA* 1991, č. 6, s. 23.
[Recenze na knihu Z. Kratochvíla *Lesk a bída astrologie. Poznámky z teoretické astrologie*. Krajina, Strakonice 1991.] 1991/21
- Z. Kratochvíl: Dějiny filosofie. SPN Pha 1991 lektorský posudek.* 1991/22
- P. Vopěnka: *Druhé rozpravy s geometrií*. Fokus a Práh: Praha 1991. [Úvodní slovo: „Všichni velcí filosofové byli matematiky“, s. 56 a násl., převzato pro souborné vydání *Rozprav s geometrií*
P. Vopěnka, *Úhelný kámen evropské vzdělanosti a moci*. Práh: Praha 2000, s. 910 a násl.] 1991/23
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 2. část: O vyjadřovacích prostředcích. *Cesta* 1991, č. 4, s. 20–29.
Další vydání jako součást knihy:
O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. 1991/24
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 3. část: Výklad první trojice: Narození; výklad prvního obrazu – Zvěstování. *Cesta* 1991, č. 5, s. 14–22.
Další vydání jako součást knihy:

- O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře.* (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. 1991/25
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 4. část: Výklad první trojice: Narození; výklad druhého (Narození) a třetího (Klanění) obrazu. *Cesta* 1991, č. 6, s. 16–27.
Další vydání jako součást knihy:
O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. 1991/26
- 1992**
- Nový Areopág.** H. Weberová (ed.), Křesťanská akademie: Praha 1992. [Soubor studií, obsahuje texty: Nový Areopág, Řecký odkaz a křesťanství, Přírodní vědy a náboženství, Radikální skepse, Víra a zázraky, Rozhovor o řeči, zjevení a ontologii s P. Ricoeuem. Podrobné údaje o osudu jednotlivých textů (viz) T. Hermann, Úvahy a studie Zdeňka Neubauera o náboženství a vědě z let 1979–1983. In: Z. Neubauer, *Bůh a příroda. Filosofické úvahy o náboženství a vědě.* Malvern: Praha 2019, s. 331–351.
Další vydání:
Nový Areopág. *Bůh a příroda.* Malvern: Praha 2019, s. 143–274. 1992/1
- Eredita greca e novita cristiana. *Il nuovo Areopago* 1982, č. 1/1 s. 79–102. [České vydání viz údaje o knize *Nový Areopág* 1992.] 1992/2
- Dopo il crollo di tutte le certezze. *Il nuovo Areopago* 1983, č. 3/7 s. 80–95. [České vydání viz údaje o knize *Nový Areopág* 1992.] 1992/3
- Kreacionismus jako karikatura vědy. Zesílí nápor antiscentismu? (Spoluautor: L. Bělka) *Vesmír* 71, 1992, č. 5, s. 283–285. 1992/4
- Gaia, návrat bohyně. *Vesmír* 71, 1992, č. 1, s. 32–33.
Další vydání:
Gaia, návrat bohyně. *Hledání společného světa.* Malvern, Praha 2017. 1992/5
- Co je to scientismus a proč jsem proti? *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 169 (diskuse). 1992/6
- Magická Praha. (Spoluautor: V. Cílek) *Prostor* 1992, č. 22, s. 55–63. 1992/7
- Změny „paradigmatu“. *Prostor* 1992, č. 5, s. 79–85. [Epistemologická poznámka k eseji Viléma Flussera v *Prostoru* č. 19.] 1992/8
- O houbách. Meditace lesní či autobiologická. CTS UK: Praha 1992. [Zpracováno na základě: I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, *Svatojánský výlet.* Nové cesty myšlení: Praha 1985]
Další vydání:
O houbách. Meditace lesní či autobiologická. *Laudatio Z.N. Sborník k padesátinám Zdeňka Neubauera.* J. Dočkálková (ed.), CTS: Praha 1992, s. 110–117.
O houbách. Meditace lesní či autobiologická. *Kritický sborník XII,* 1992, č. 2, s. 19–23. [Přepřacovaná verze.]

- O houbách (Autobiologické zamyšlení) *Mezi zvířetem a květinou – motiv houby v současném umění*. D. Magincová – M. Wells (ed.), Galerie Klatovy/Klenová & Arbor vitae Dragon Press: Klatovy 2008, s. 61–81. [Vydáno k výstavě na zámku Klenová v termínu 6. dubna – 24. srpna 2008. Autoři textů: M. Wells, P. Jirásek, Z. Neubauer.]
1992/9
- O houbách. Meditace autobiologická či lesní. *Útržky ze zápisníku zemřelého přírodovědce & O duši Země a romantické vědě*. (Hlavní autoři: J. E. Purkyně, J. Janko, S. Komárek, A. Markoš, Z. Neubauer, E. Rádl, B. Solařík) Academia: Praha 1010, s. 268–279. [Kniha představující esejistický text J. E. Purkyně; s připojeným souborem purkyňovských statí s Úvodem k Útržkům přeživších (s. 95–100), dále obsahujícím mj. výňatek z úvodu E. Rádla k vydání z roku 1910, doslov J. Loužila k vydání z roku 1987 a rozsáhlou stať V. Cílka.]
1992/10
- The Tao of Biology. *Acts of the The Twelfth international Transpersonal Conference Science, Spirituality and the Global Crisis: Toward a World with a Future*. Praha 1992.
Další vydání:
The Tao of Biology. *Výzkumná zpráva CTS 93-07*, květen 1993.
Česká verze:
Tao biologie. *Na vlnách změn, přednášky z 12. mezinárodní transpersonální konference*. Radost: Praha 1992, s. 73–91. [Zcela přepracovaný text.]
1992/11
- Sophia Maria. *Prostor* 1992, s. 164–166. [Příspěvek v části statí a úvahy. Recenze na knihu T. Schipflinger, *Sophia-Maria: Eine ganzheitliche Vision der Schöpfung*. Verlag Neue Stadt: München Zurich 1988, Reihe Koinonia, Ostkirchliches Institut Regensburg Band VII.]
1992/12
- Příspěvek na 12. mezinárodní transpersonální konferenci Science, Spirituality and the Global Crisis: toward a World with a Future v Praze 1992. [Společně s M. Svobodovou, příspěvek otištěn ve sborníku konference *Science, Spirituality and the Global Crisis: toward a World with a Future*. Praha 1992, s. 26–27.]
1992/13
- Věda, spiritualita a globální krize: vstříc světu s budoucností. (Spoluautorka M. Svobodová). *GEMMA* 1992, mimořádné číslo, s. 1–2. [Úvodní článek mimořádného čísla časopisu *GEMMA* k 12. mezinárodní transpersonální konferenci.]
1992/14
- K. H. Pribram: holografický model mozku. *GEMMA* 1992, mimořádné číslo, s. 16–18. [Viz poznámka 1992/13.]
1992/15
- Bateson známý neznámý. *Kontext VIII*, 1992, č. 1, s. 28–30.
1992/16
- Biologická kosmologie Gregory Batesona I. *Kontext VIII*, 1992, č. 1, s. 31–51.
Biologická kosmologie Gregory Batesona II. *Kontext VIII*, 1992, č. 2, s. 40–53. [Přetištěno z Z. Neubauer – J. Fiala, *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1986.]
1992/17
- Rádl a vývojové teorie. (Spoluautor S. Komárek) *Přítomnost* 4/1992, s. 22–23. [Příspěvek do souboru statí *Rádl redivivus*. Dalšími přispěvateli do diskuze byli: Z. Pinc, J. Šimsa, P. Zídek, S. Loewensteinová, P. Příhoda]
Další vydání:
S. Komárek, *Sto esejů o přírodě a společnosti. Doudlebia a jiné fenomény*. Edice Medusa, 1. sv., Vesmír 1995, s. 46–47.
1992/17

- Dogma a karma. *GEMMA* 1992, č. 3, s. 3–4. [Úvodní článek k diskusi o reinkarnaci.] 1992/18
- Neproslovený proslov. *Vita nostra* 1992, 3. LF UK, s. 76–77. 1992/19
- O filosofii, rétorice a sigetice aneb O přirozeném pojetí pravdy. *Česká mysl* 1992, XLII, č. 1–2, s. 14–29. 1992/20
- O roli mýtů a symbolů ve vědeckém poznání. *Symbol v lidském vnímání, myšlení a vyjadřování*. J. Stachová (ed.) FÚ ČSAV: Praha 1992, s. 37–45. [Sborník příspěvků ze semináře k tématu Symbol v lidském vnímání, myšlení a vyjadřování uspořádaného ve dnech 5.–7. listopadu 1991 Filozofickým ústavem ČSAV.] 1992/21
- Pout' na Turzovku, studie mariologická. *GEMMA* 1992, s. 114–125. 1992/22
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 5. část: Výklad druhé trojice: Utrpení; výklad čtvrtého obrazu – Getsemany. *Cesta* 1992, č. 7, s. 14–19.
Další vydání jako součást knihy:
O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. 1992/23
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 6. část: Výklad pátého obrazu – Ukřižování. *Cesta* 1992, č. 8, s. 14–19.
Další vydání jako součást knihy:
O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. 1992/24
- Neuentdeckung der Natur als Herausforderung an philosophisches Seinsverständnis.
Europa als Herausforderung an die Philosophie. Vorträge und Beiträge der Politischen Akademie der Konrad Adenauer Stiftung e.V. 1992, Weigert, Gaugel Köllen, sešit 23, s. 38–40.* 1992/25
- Neubauer: Útěšné svědectví Carlose Castanedy. Doslov ke knize C. Castanedy *Učení dona Juana*. Reflex, Edice X, Praha 1992, s. 177–183. [Další vydání Chvojko nakladatelství, Praha 1996, s. 177–183.] 1992/26
- **Laudatio Z. N.** CTS, Praha 1992. [Gratulační sborník k 50. narozeninám Zdeňka Neubauera.] 1992/27

1993

- Pluralita, svoboda, demokracie z hlediska „ontologie stvoření“. *Prostor* 1993, č. 26, s. 71–84.
[Závěrečná část stati „Pluralismus, svoboda, demokracie jako ontologické principy“ z roku 1990, která vyšla v překladu do italštiny: „Pluralismo, liberta, democrazia“, *Il nuovo Areopago* 1990, č. 2(34), s. 24–42, doplněná autorem o Addendum.] 1993/1

- Potulné rytířství Zdeňka Neubauera. *Lidové noviny*, 27. 11. 1993. [Rozhovor poskytnutý Michalu Růžičkovi.]
Další otisk:
Potulné rytířství Zdeňka Neubauera. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 273–280.
1993/2
- Poručíme větru a dešti. *Vesmír* 72, 1993, č. 1, s. 48–49. [Článek o pádu vědecké představy deterministického vesmíru.]
1993/3
- Popperovské medailonky. *Vesmír* 72, 1993, č. 2, s. 105–108.
1993/4
- Věda a mystika neboli o novém žánru. *Vesmír* 72, 1993, č. 10, s. 586–589.
1993/5
- Vzhled a vhled. K ontologickým předpokladům intuice. *Intuice ve vědě a filosofii*. J. Stachová – J. Nosek (ed.) FÚ AVČR: Praha 1993, s. 34–42. [Příspěvek přednesený 3. listopadu 1992 na mnohooborovém semináři „Intuice ve vědě a filozofii“ v Praze.]
Další otisk:
Vzhled a vhled. K ontologickým předpokladům intuice. *Iniciály. Sešity nezavedené literatury* 1993, č. IV(31), s. 24–26.
Přepřacovaná verze:
Vhled a vzhled neboli O intuici. *Kritický sborník XV*, 1995, č. 1–2, s. 63–71. [Podstatně rozšířená a přepracovaná verze textu.]
Další vydání:
Vhled a vzhled neboli O intuici. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 149–166. [Verze otištěná v *Kritickém sborníku*.]
1993/6
- Když se mění paradigma *aneb* O dramatické jednotě vědecké zkušenosti. *Kritický sborník XIII*, 1993, č. 2, s. 25–33.
Další vydání:
Když se mění paradigma *aneb* O dramatické jednotě vědecké zkušenosti. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 129–148.
1993/7
- Panoptikum světa a alchymie mysli *aneb* mysterium rationis insufficientis. *Světová literatura* 1993, č. 38/1, s. 116–119. [V části *Knihy čísla*: Douglas R. Hoffstadter: Gödel, Escher, Bach, věčný propletenec (=an Eternal Golden Braid, Basic Books Inc., Publ. N.Y. 1979), s. 89–136, spolu s autory: V. Eisenbruk (T. Míka), V. Zuska, J. Fiala (Golemovo esoterické bloudění, s. 93–96) – recenze.]
1993/8
- J. Fiala: Golemovo esoterické bloudění. *Světová literatura* 1993, č. 38/1, s. 116–119. [V části *Knihy čísla*, s. 89–136, s. 93–96, s. 95 – recenze.]
1993/9
- Le mythe du Golem, tentation permanente. *La vérité vous rendra libre! II. Les pièges d'une liberté sans transcendance*. Une Culture pour l'Europe, Colloque de Prague, septembre 1993, A.C.C.E. MAME, s. 77–82.*
1993/10
- Univerzita a idea vzdělanosti. *Obnova ideje university*. J. Fiala (ed.), Univerzita Karlova, Karolinum: Praha 1993, s. 118–168.
Obsahuje tři části:
• Idea vzdělanosti ve vztahu k ideji university. [Viz poznámka 1991/15.]
• Pluralita světů a jednotu vědění o universitě, přírodovědě a evoluci. [Viz poznámka 1992/12.]

- Vzdělání vědecké *versus* humanitní anebo o entropii a Shakespearovi. *Obnova ideje university*. J. Fiala (ed.) Univerzita Karlova, Karolinum: Praha 1993, s. 155–168.
Přepřacováno pro anglické vydání: *Rethinking the University. A Collection of Text on the Idea of University with Reference to the Present Time*. Charles University Press: Prague 1995.
Další vydání:
Vzdělání vědecké *versus* humanitní anebo o entropii a Shakespearovi. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97 Praha 2001, sv. 3, s. 83–98.
1993/11

- Holo, eko, trans – předpony nového věku. *Souvislosti* 1993, č. 4–5/18, s. 39–49.
Další vydání:
Holo, eko, trans – předpony nového věku. *Unitář* 1994, Hradec Králové, č. II (únor), s. 13–23.
Holo, eko, trans – předpony nového věku. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 109–124.
1993/12

- Anamnézis a echatologie. (Pokus o dodatečný reparát anebo poznámky na okraj světa). *Hegel v Čechách, na Moravě a v Americe*. Sborník k životnímu jubileu Milana Sobotky, profesora Karlovy univerzity. Dobré slovo od přátel. Katedra filosofie FFUK: Praha 1993, Spolek přátel, s. 10–13.
1993/13

- Postmoderna jako renesance. *Kritický sborník XIII*, 1993, č. 4, s. 24–31.
Další vydání:
Postmoderna jako renesance. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 95–108.
1993/14

- Man Hu? A greeting card to Markéta from the post-totalitarian battleground. (Spoluautor I. M. Havel) *Literature and Politics in Central Europe: Studies in Honour of Markéta Goetz-Stankiewicz*. Camden House Columbia 1993, s. 18–29.
1993/15

- Noční rozhovor s Nikodémem o duchovním rozměru skutečnosti a transpersonální psychologii. *Souvislosti* 1993, č. 2/16, s. 39–47.
Další vydání:
Noční rozhovor s Nikodémem o duchovním rozměru skutečnosti a transpersonální psychologii. *Unitář* 1994, Hradec Králové, č. I (leden), s. 3–11.
1993/16

- Conditio humana – conditio universi (Roztodivné rozvažování nad váhou, počítačem a opičkou). *Host* 1993, č. 2, s. 55–73.
1993/17

- Lejzr a smrž. (Spoluautor S. Komárek) *Tvar* 1993, č. 25, s. 1–3.
Další vydání:
Lejzr a smrž. In: S. Komárek, *Sto esejů o přírodě a společnosti – Doudlebia a jiné fenomény*. Edice Medusa, sv. 1, Vesmír 1995.
1993/18

- Věda a mystika neboli o novém žánru. *Vesmír* 72, 1993, č. 10, s. 586–589.
1993/19

- O posvátnosti místa (genius loci). In: H. Weberová (ed.) *O posvátnu*. Křesťanská akademie Praha, Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky, Praha 1993, sborník 8, s. 55–73. [Sborník příspěvků kolokvia pořádaného Českou křesťanskou akademií a oddělením religionistiky katedry FF UK.]
Další vydání:

O posvátnosti místa (genius loci). *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 1998, s. 95–101.

Přepřelováno pro nové vydání:

O posvátnosti místa (genius loci). *Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 2002, s. 155–186.

1993/20

Paul Ricoeur, laureát mezinárodní Ceny Karla IV. Zdůvodnění Ceny Karla IV. 7. dubna 1993. Text (bez uvedení autora) zveřejněn v publikaci *Cena Karla IV.* vydané UK, Hl. městem Praha a Českou spořitelnou, Praha 1993.

1993/21

Pocta Ladislavu Klímovi. *Respekt* 1993, č. 14, 5. – 18. 4., s. 22–23.

1993/22

1994

Přímluvce postmoderny. Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4. [Vydalo Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová. Obsahuje texty: Scientia qua religio, Nebe a země – věda a mýtus, Přímluvce postmoderny]

Osudy jednotlivých esejů:

- Scientia qua religio. *Přímluvce postmoderny*. Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4, s. 7–35.

Další vydání:

Scientia qua religio. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 189–210.

Překlad: Scientia qua religio. *Čovekat i negovite svetove: Uvod u savremenata češka filosofija*. Homo bohemicus, r. 2008, č. 2/3, s. 36–42. [Bulharská antologie textů českých filosofů.]

- Nebe a země – věda a mýtus. *Souvislosti*, 1994, č. 3(21), s. 48–57. [Předběžná podoba textu vydaného v knižní publikaci *Přímluvce postmoderny*.]

Další vydání:

Nebe a země – věda a mýtus. *Přímluvce postmoderny*. Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4, s. 37–56.

- Přímluvce postmoderny. *Směřování české vědy*. VR AV ČR Pha 1994 s. 53–60. [Diskusní seminář Třešť 6.–7. dubna 1994, předběžná podoba textu, který vyšel v pozdější stejnojmenné knižní publikaci.]

Další vydání:

Přímluvce postmoderny. *Přímluvce postmoderny*. Sci&Phi 1994, edice Skripta, sv. 4, s. 57–73.

Přímluvce postmoderny. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 211–224.

1994/1

Vaticinatio classica conditionis postmoderna. *Prostor* 1994, č. 29, s. 7–13. [Výklad Nietzscheho textu o pomatenci z *Radostné vědy* ve vztahu k objektivní realitě.]

1994/2

Vozit sovy do Terama. *Prostor* 1994, č. 27, s. 45–50. [Příspěvek na 4. mezinárodním neopersonalistickém sjezdu v Teramu v dubnu 1994 v duchu oslav 80. narozenin Paula Ricoeura, Neubauerovy vzpomínky na setkání s Ricoeurem.]

1994/3

Věda 20. století a nový obraz světa. *Prostor* 1994, č. 30, s. 25–30. [Stručný soupis nejvýznamnějších charakteristik současné vědecké avantgardy.]

1994/4

Myslet tvar. *Prostor* 1994, č. 30, s. 41–50.

Další otisk:

Myslet tvar. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 125–138.

1994/5

- Nedorozumění v Třešti. *Vesmír* 73, 1994, č. 9, s. 510–511. [Ohlédnutí za diskuzním fórem organizovaným Akademií věd v dubnu 1994.] 1994/6
- Strom a kámen dub a skála. *Vesmír* 73, 1994, č. 12, s. 696. [Dopis redakci.] 1994/7
- Duše Čech. (Spoluautorka M. Svobodová) *GEMMA* 1994, 10/11, s. 35.
 Další vydání:
 Duše Čech. *Baraka: časopis pro Nový Věk* 1999, č. 11, s. 44–45.
 Překlad do němčiny:
 Die Seele Böhmens. *Novalis* 1996, č. 9, s. 26–29. 1994/8
- Dialog smrtelníka s Bohem o svobodné vůli aneb je Bůh taoistou? (Spoluautor R. Palouš) *SciPhi* 1994, č. 6, s. 129–130. [Raymond M. Smullyan. Živá tradice. Pondělky, 20. 2. 84, zapsal J. Fiala] 1994/9
- Bůh a nevědomí. *SciPhi* 1994, č. 6, s. 134–138. [Victor White. Živá tradice. Pondělky, 19. 3. 84, zapsal J. Fiala.] 1994/10
- Fenomén MCP. In: M. Putna, *My poslední křesťané. Hněvivé eseje a vlídné kritiky*. Hermann & synové: Praha 1994, s. 251–259. [Doslov ke knize. Soubor textů z let 1989–1994 (zčásti publikovaných časopisecky – viz autorovy Ediční poznámky, s. 262), s dvěma základními tématy: místo a perspektivy křesťanství, situace a budoucnost literatury; v oddílu Literárnosti mj.: D. Hodrová, V. Vokolek, P. Rut, J. Zelenka, J. Pastýř, J. Topol & M. Komárek, P. Petr, B. Chlíbač, P. Kolmačka, J. F. Typlt, P. Borkovec.]
 Další vydání:
 Fenomén MCP. In: M. Putna: *My poslední křesťané. Hněvivé eseje a vlídné kritiky*. Torst: Praha 1999. [2. rozšířené vydání] 1994/11
- K velikonočnímu zamyšlení A.D. MCMXCIV vaticinatio classica conditionis postmoderna. *Unitář* 1994, Hradec Králové, č. IV (duben), s. 16–17. 1994/12
- Křesťanský mýtus? *Unitář* 1994, Hradec Králové, č. I (květen), s. 24–31.
 Další vydání:
 Křesťanský mýtus? *Iniciály* 1994, č. 38, s. 1–7. 1994/13
- Pravda je samozřejmě relativní, ale... *Stromateis, občasník farních obcí karlovarských* 1994, č. 5 (leden), s. 48. 1994/14
- Maria jako archetyp. *Meditace* 1994, č. 3/9, s. 14–27.
 Další vydání:
 Maria jako archetyp. *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 1998, s. 65–93.
 Maria jako archetyp. *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 2002, s. 118–145. [Použita verze z roku 1998, s mírnými redakčními zásahy a aktualizací poznámkového aparátu.] 1994/15
- Paul Ricoeur e Praga. *Prospettiva persona* 1994, Bologna, č. XXVI 101(1), s. 23–26.* 1994/16

Between the Universality of Learning and the Plurality of Knowledge. The Idea of University in Transition. *Rethinking University. A collection of texts on the Idea of university, with reference to the present time.* J. Fiala (ed.), Karolinum, Charles Univ. Press, Praha, 1994, s. 131–186. [Jedná se o překlad: Univerzita a idea vzdělanosti. *Obnova ideje university.* J. Fiala (ed.), Univerzita Karlova, Karolinum, Praha 1993, s. 118–168.]

Obsahuje tyto texty:

- Education and the Idea of the University s.131–143
- Natural Sciences and the Idea of the University s.144–170
- Scientific Literacy versus the Humanities, or On Entropy and Shakespeare s.170–186.

1994/17

Sidonius de Sidonio. *Neviditelná přítomnost.* 1994, s. 115.

1994/18

Kameň, iskra a mapy, otázka pre Zdeňka Neubauera. *Rozhovor časopis pre myšlenie* I, duben 1994, s. 20–28 FF UPJŠ Prešov. [Rozhovor se Zdeňkem Neubauerem, který vedl V. Suvák roku 1993 a v němž požádal prof. Neubauera, aby odpověděl na otázku týkající se „konce metafyziky“. Jeho odpověď vyšla o rok později v samizdatovém časopise *Rozhovor*, který vydávali studenti na katedře filosofie FF UPJŠ v Prešově.]

Další vydání:

V. Suvák, Jedna otázka – jedna odpověď. Rozhovor so Zdeňkom Neubauerom. *Filozofia* 2016, sv. 22, číslo 10, s. 892–897. [Nekrolog.]

1994/19

Čechy a duchovní podoba střední Evropy. *Meditace* 1994, č. 1/7, s. 14–21, zří 1994.

1994/20

Předmluva ke knize: S. Harrie, *Evropa v novém světle: evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem.* Éôs: Praha 1994, s. 11–27. [Monografie zkoumá otázku nového evropského vědomí a překonání rozdělení Evropy, soustřeďuje pozornost na kulturní prostor střední Evropy.]

1994/21

O kameni filosofů. In: M. Kushi – E. Esko, *Kámen mudrců – Úvod do alchymie, transmutace a nové vědy.* CAD Press: Bratislava 1994, s. 95–111. [Doslov ke knize.]

Přepřacováno:

O kameni mudrců. *O přírodě a přirozenosti věcí.* Malvern & Just: Praha 1998, s. 91–112.

1994/22

Gaudentia septuaginta vel Exultationes super Consultationes. Commentarius in CAC (Consultationes Academiae Catholicas). *Academia commemorationes et consultationes.* CTS: Praha 1994, s. 58–85. (Sborník k sedmdesátinám Radima Palouše, vydaného Centrem pro teoretická studie při UK v roce 1994. S barevnou přílohou z pamětní knihy na Hrádečku.)

Další vydání:

Milý Radime. Sborník k 70. narozeninám Radima Palouše. Knihovna Václava Havla: Praha 2013.

Sešity Knihovny Václava Havla roč. 5, sv. 14. 2. vydání podle sborníku *Academia commemorationes et consultationes.* Sborník k sedmdesátinám Radima Palouše, vydaného Centrem pro teoretická studie při UK v roce 1994.

1994/23

1995

Physics and Human Thought. *Natural Sciences and Human Thought.* Zwilling, Springer Verlag: Berlin Heidelberg 1995.

Další vydání (v českém překladu): *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 155–165.

1995/1

- K subjektivitě bytí a fenomenologii živé skutečnosti aneb Manifest Teoretické Biologie. *Výchova vzdělání v pozdní době Pamětní spis k životním jubileím univ.prof. PhDr. Radima Palouše, dr. h. c.* Studia paedagogica 11, PF UK: Praha 1995, s. 46–53. 1995/2
- Štít. (Spoluautoři: M. Jůza a E. Jůzová) *Souvislosti* 1995, č. 1/23, s. 164–167.
Přepřacováno a přeloženo do angličtiny pro monografickou knižní publikaci *Hommage à Bosch*. B. Wurm (ed.), Nadace Hieronymus: Praha 1997, s. 87–89. 1995/3
- Vhled a vzhled neboli O intuici. *Kritický sborník XV*, 1995, č. 1–2, s. 63–71. 1995/4
- Žirafa jako noční můra aneb co k tomu Brehm? *Vesmír* 74, 1995, č. 7, s. 405–406. [Popularizační článek o morfologii a estetice žiraf.] 1995/5
- Bohemia. (Spoluautorka M. Svobodová) *Eurotas News*. Newsletters of the ETA. 2, Spring 1995, s. 20–21. 1995/6
- Kosmologický rámeček astrologie. *Kritický sborník XV*, 1995, č. 3, s. 42–48.
Další vydání:
Kosmologický rámeček astrologie. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 139–154. 1995/7
- Vznik a znak. *Vesmír* 74, 1995, č. 3, s. 151–152. 1995/8
- O náhodě a spontaneitě. *Vesmír* 74, 1995, č. 11, s. 646–649. 1995/9
- Co to je tvořivé ženství. (Spoluautorka M. Svobodová) *Souvislosti* 1995, č. 3/25, s. 8–17. 1995/10
- 1996**
- Nietzschova biologická ontologie. In: F. Nietzsche, *Mimo dobro a zlo. Předehra k filosofii budoucnosti*. Aurora: Praha 1996, s. 190–218. [přeložila Věra Koubová, epilog: Zdeněk Neubauer.]
Další vydání:
Mimo dobro a zlo: Nietzschova biologická ontologie. *Kritický sborník XVI*, 1996, č. 2, s. 15–22.
[Přepřacovaná verze Neubauerova doslovu ke knize: F. Nietzsche, *Mimo dobro a zlo. Předehra k filosofii budoucnosti*. Aurora: Praha 1996, s. 199–218, na redakčních úpravách se podílel Karel Palek. Přepřacovaná verze v druhém vydání 1998.]
Mimo dobro a zlo: Nietzschova biologická ontologie. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 167–181. 1996/1
- Karlštejn jako archa záchrany aneb Král, Grál, Antikrist. (Spoluautoři: V. Cílek, M. C. Putna) *Souvislosti* 1996, č. 23/29, s. 174–184. 1996/2
- Hlásím se k řádu potulných rytířů. *MANA*, časopis rozšířeného vědomí 1996, č. 3, s. 33–37. 1996/3

Mimozemšťané, vědci a média. (Pod pseudonymem Jan Pravda) *Vesmír* 75, 1996, č. 4, s. 227–228.
1996/4

Svět jako hra (Blázen a Kejklíč, klíčové postavy tarotu). *MANA*, časopis rozšířeného vědomí 1996,
č. 4, s. 36–41.
1996/5

Jakub Böhme, René Descartes, Hieronymus Bosch, J.A. Komenský. *Dva poutníci. Hieronymus Bosch a Jan Amos Komenský*. [Materiál k výstavě Muzea J. A. Komenského. Uherský Brod, 6. 9. – 24. 11. 1996.]
1996/6

TÍS (aneb ko-laudace po drahně čtrnácti letech) *Sborník k padesátinám Václava Bendy*. P. Benda (ed.)
Splín: Praha 1996, s. 37–63.
1996/7

1997

Vážená paní profesorko (rozbor Boschova triptychu). *Souvislosti* 1997, č. 3–4/33–34, s. 37–45.
1997/1

Prokopios, postmoderní ohlédnutí. *Sázavsko IV*, červenec 1997, s. 107–110. [Tiskovina vydaná městem Sázava.]
1997/2

Corpus hermeticum scientiae. *Logos* 1997, č. 1/2, s. 9–20.

Další vydání:

Corpus hermeticum scientiae. *O Přírodě a přirozenosti věcí*. Malvern & Just: Praha 1998, s. 113–143.
1997/3

O svátosti, entropii a Shakespearovi. *Vesmír* 76, 1997, č. 4, s. 226–227.
1997/4

T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *Vesmír* 75, 1997, č. 5, s. 275–278. [Nekrolog na T. Kuhna Neubauer sepsal v září 1996 (Kuhn zemřel v červnu), ale kvůli neshodám nad textem byl vydán až v květnu 1997.]
Další vydání:
T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *O počátku, cestě a znamení časů*. Malvern: Praha 2007, s. 171–187.
T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019, s. 330–341.
1997/5

Muže a ženu stvořil je. *Prostor* 1997, č. 34, s. 63–78.
Další vydání:
Muže a ženu stvořil je. *O počátku, cestě a znamení časů*. Malvern: Praha 2007, s. 49–67.
1997/6

Útek do ráje aneb O virtuální realitě (Kapitolka z příštího tisíciletí). *Kritický sborník XVI*, 1997, č. 3, s. 12–20.
Další otisk:
Útek do ráje aneb O virtuální realitě. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 165–180.
1997/7

Esse objectivum esse intentionale. Cestou k fenomenologické biologii. *Ke stému výročí Adolfa Portmanna* (*1897 †1982) *SciPhi* 1997, č. 7–8/8, s. 113–160.
Německý překlad:
Esse intentionale – esse objectivum. Auf dem Wege zur phänomenologischen Biologie. *Naturwissenschaft heute im Ansatz Goethes. Ein Prager Symposium*. D. Pleštil – W. Schad (ed.), M. Mayer: Suttgart–Berlin 2007, s. 70–88. [Přeložil D. Pleštil]

Revised edition: *Is there a Purpose in Nature? How to navigate between the Scylla of mechanism and the Charybdis of teleology*. I. M. Havel – A. Markoš (ed.) Vesmír & CTS: Prague 2002, s. 93–102.

1997/8

Dvanáctiletý Ježíš v chrámu, obraz z Opočna. (Spoluautor M. Jůza) *Hommage Bosch*, B. Vurm (ed.), Nadace Hieronymus: Praha, str. 38–45 a 71–77.

1997/9

Holophonic. (Spoluautor F. Diaz). Czech/English, Andersen Consulting & Silicon Graphic Praha 1999, s. 6–7. [Neubauerův text tvoří úvod ke katalogu k výstavě.]

1997/10

1998

O Přírodě a přirozenosti věcí. Malvern & Just: Praha 1998. [Obsahuje: Curriculum vitae auctoris aneb pisatelův životaběh, O Přírodě a přirozenosti věcí, O vosku a včelách, O kameni mudrců, Douška historická: Corpus hermeticum scientiae.]

Osudy jednotlivých esejů:

- O Přírodě a přirozenosti věcí. *O přírodě a přirozenosti věcí*. Malvern & Just: Praha 1998, s. 15–70. [Analogon před Sokratikého zkoumání přírody a pokus o popis živé skutečnosti v živlech.]
- O vosku a včelách. *O přírodě a přirozenosti věcí*. Malvern & Just: Praha 1998, s. 73–90.
- O kameni mudrců. *O přírodě a přirozenosti věcí*. Malvern & Just: Praha 1998, s. 91–112. [Přepřacovaná verze textu O kameni filosofů, který vyšel jako doslov ke knize: M. Kushi – E. Esko: *Kámen mudrců – Úvod do alchymie, transmutace a nové vědy*. CAD Press: Bratislava 1994, s. 95–111.]

- Corpus hermeticum scientiae. [Viz poznámka 1997/3.]

1998/1

Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních. Malvern: Praha 1998.

[Nízkonákladová, první ručně sázená kniha, kterou Malvern Zdeňku Neubauerovi vydal. Obsahuje: Pojednání a vyprávění o svatém Grálu, Golem, Maria jako archetyp, O posvátnosti místa. Další vydání viz *Golem & další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 2002.]

Osudy jednotlivých esejů:

- Vyprávění o svatém Grálu. [Viz poznámka 1992/11.]
- Golem: mythos a symbol. [Viz poznámka 1979/1.]
- Maria jako archetyp. [Viz poznámka 1994/15.]
- O posvátnosti místa (genius loci). [Viz poznámka 1993/21.]

1998/2

Apertis oculis – elevatis superciliis (Sidoniu Epopeteia). In: *Transdisciplinární gratulovník k 60. narozeninám Ivana M. Havla*. J. Fiala – I. (ed.), Praha 1998, s. 383–409.

[První první vydání v Praze roku 1998 sestávalo z jednoho ručně sestaveného a svázaného výtisku, který byl k narozeninám předán oslavenci, a dvou výtisků uložených v archivech editoru. Obsahuje texty: Krajem přítomnosti, Thaumanti a mómoni – *divini* a podivíni, Ekologický svět obzorů, podob, tvarů a tváří, Ekoprostor, Měřtkové pochybnosti.]

Další vydání:

Apertis oculis – elevatis superciliis (Sidoniu Epopeteia). In: *Transdisciplinární gratulovník k 60. narozeninám Ivana M. Havla*. J. Fiala – I. (ed.), OIKOYMENH, 2000, s. 383–409. [Druhé první vydání vyšlo díky přispěním gratulanta Ludvíka Basse z Austrálie opět v Praze, a to v roce 2000 u příležitosti desátého výročí oslavencem založeného Centra pro teoretická studia, v počtu 300 výtisků doplněných vlastnoručně podepsaným oslavencovým poděkováním.]

Obsahuje tyto části:

- Krajem přítomnosti, s. 383–384.
- Thaumanti a mómoni – *divini* a podivíni, s. 384–387.
- Ekologický svět obzorů, podob, tvarů a tváří, s. 387–397.

Další vydání této části:

Pod názvem: Ekoprostor. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 181–200.

- Měřtkové pochybnosti, s. 397–406.

1998/3

- Duchovní život v éře lehkověrnosti, chaos, pluralita, hledání? *Prostor* 1998, č. 39–40, s. 58–62.
[Příspěvek do ankety.] 1998/4
- Soumrak duchovnosti. *Prostor* 1998, č. 39–40, s. 115–118. 1998/5
- Metafyzika je, když... *Kritický sborník XVIII*, 1998, č. 1, s. 3–9. 1998/6
- Ioachim da Fiore aneb zrození novověku. *Logos* 1998, č. 1/2, s. 20–29.
Další vydání: Ioachim da Fiore aneb zrození novověku. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 255–269. 1998/7
- Kazit mládež a zavádět jiné bohy. *Reflex* 1998, č. 45, s. 64. [Rozhovor s I. Brezinou o vědě a filosofii.]
Další vydání:
Kazit mládež a zavádět jiné bohy. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 271–296. 1998/8
- Vzdušný živel jako filosofický archetyp. *Vzduch jako jeden z živlů*. V. Bratrych – M. Lupač (ed.), Agentura Koniklec: Praha 1998, s. 16–23. 1998/9
- Věda proti pavědám (poznámky k některým tématům). *Analogon* 1998, č. 24/III, s. X–XIII. [16. 1. 1998 byla v radiostudiu Vltava uspořádána v rámci seriálu Věda proti pavědám debata mezi Z. Neubauerem a J. Grygarem. Oba účastníci obdrželi od moderátorky předem seznam možných témat. Text představuje Neubauerovu přípravu na diskuzi.]
Další vydání:
Věda proti pavědám. *O počátku, cestě a znamení časů*. Malvern: Praha 2007, s. 225–242.
Věda proti pavědám. *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019, s. 342. [Text je doplněn prepisem rozhlasové debaty, s. 355–372.] 1998/10
- 1999**
- Poušť a les aneb Dvojí pramen metafyziky. *Kritický sborník XVIII*, 1999, č. 2–3, s. 85–109.
[Text je komentářem k příspěvku Efraima Israele v debatě na téma „Metafyzika dnes“, v předchozím čísle časopisu, s. 21. K tématu viz také S. Komárek, Lejzr a smrž, *Tvar* 25, 1993, s. 1–3.]
Další vydání:
Poušť a les. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 21–47. 1999/1
- Bergson a darwinismus. *Kritický sborník XIX*, 1999/2000, č. 2–3, s. 106–116. 1999/2
- Dva zdroje a dvě součásti západní civilizace. *Sborník ze symposia „Základní koncepty západní civilizace a demokracie“* Občanský Institut: Praha 1999. 1999/3
- Universitas Tertii Aevi — k ikonografii Cloningerovy typologie osobnosti. *Cyril Höschl (k padesátinám)*. Tygis sro: Praha 1999, s. 64–71. 1999/4
- Pribramova holonomická vize světa. (Spoluautor J. Fiala) Publikace CTS: CTS-99-01, únor 1999. 1999/5
- Rosa a spravedlnost — John Dee a Astraea aneb magický zrod novověku. *Logos* 1999, č. 1/2, s. 48–61. 1999/6

Magie a matematika – Dee a Eukleides. *Logos* 1999, č. 1/2, s. 81–92.

1999/7

2000

Holografická abdukcce Karla Pribrama a holonomní řád skutečnosti. *Psyche et natura* 2000, č. 1, s. 38–47.

2000/1

Hledání ztraceného genu cestou biologické hermeneutiky. In: A. Markoš, *Tajemství hladiny. Hermeneutika živého*. Edice Medusa 11. svazek. Vesmír: Praha 2000, s. 9–31. [Předmluva ke knize.]

2000/2

A pastýři byli v krajině té... *Teologický sborník* 2000, č. 3, s. 3–37. [(L 2,820), příspěvek k anketě "Andělská navštívení"]

Další vydání:

A pastýři byli v krajině té... *Akadamičký Bulletin AVČR* 2000, č. 1, příloha II–IV.

2000/3

Vnímat jednotlivá teď. *Baraka* – časopis pro Nový Věk 2000, č. 11, s. 46–53. [Rozhovor Vlasty Marka.]

2000/4

Smysl a duch. In: I. O. Štampach, *A nahoře nic... O možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. Portál: Praha 2000, s. 135–154. [Doslov ke knize.]

2000/5

2001

Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět. J. Fiala (ed.) Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001. [Výbor filosoficko-epistemologických textů z let 1985–2000, které nebyly publikovány v samostatných knihách autora po roce 1989. Obsahuje texty: Ivan M. Havel: Sidonius, O povaze bytí, Vzdělání vědecké versus humanitní aneb o entropii a Shakespearovi, Pluralita světů a jednota vědění (O universitě, přírodovědě a evoluci), Když se mění paradigma aneb o dramatické jednotě zkušenosti, Vhled a vzhled aneb o intuici, Mimo dobro a zlo: Nietzscheva biologická ontologie, Bergson a Darwinismus, Intelektuální autobiografie.]

Osudy jednotlivých esejů:

- O povaze bytí. [Viz poznámka 1985/5.]
- O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii. [Viz poznámka 1988/6.]
- Vzdělání vědecké versus humanitní anebo o entropii a Shakespearovi. [Viz poznámka 1993/12.]
- Pluralita světů a jednota vědění. O universitě, přírodovědě a evoluci. [Viz poznámka 1992/12.]
- Když se mění paradigma aneb O dramatické jednotě vědecké zkušenosti. [Viz poznámka 1993/8.]
- Vzhled a vhléd. K ontologickým předpokladům intuice. [Viz poznámka 1993/7.]
- Mimo dobro a zlo: Nietzscheva biologická ontologie. [Viz poznámka 1996/1.]
- Bergson a darwinismus. [Viz poznámka 1999/2.]

2001/1

Biomoc. Webový časopis a portál *Vhled* (www.vhled.cz), č. 1, leden 2001, [https://www.vhled.cz/Archiv/Casopis_Vhled\(cislo1\)/Vstupni_stranka/Svet_jako_organismus/Biomoc1.html](https://www.vhled.cz/Archiv/Casopis_Vhled(cislo1)/Vstupni_stranka/Svet_jako_organismus/Biomoc1.html) (31. 8. 2022). [Text vznikl, nebo byl aspoň finalizován v roce 2000 patrně v určité souvislosti s knihou Antona Markoše *Tajemství hladiny*, ve které její autor tehdy vůbec prvně věnoval Neubauerově koncepci kapitolu s názvem Eidetická biologie a ke které Neubauer napsal též delší úvod. Rozsáhlá stať pod titulem Biomoc s širokým dodatkem Poznámky k eidetické biologii (místo souhrnu) byla pak v plném rozsahu uveřejněna v lednu 2001 jako zahajovací článek v 1. čísle internetového periodika a portálu *Vhled*, jež tehdy založil Miroslav Žák; text zde však byl uveden bez jakékoliv redakce a ve značně nepřehledné formě, technicky dělený do tří hlavních pokračování, dvou navazujících dodatků a dvou souborů kombinujících rozsáhlé autorské a drobnější redakční poznámky.]

Tentýž text posléze autor poskytl A. Markošovi a J. Hlaváčkovi pro tištěné vydání, k němuž došlo následujícího roku v rámci širšího knižního výboru pod celkovým stejnojmenným titulem *Biomoc*; vinou série technických nedopatření nebylo však ani toto vydání uspokojivé, uskutečnilo se bez autorské kontroly, prošlo sice na rozdíl od předchozího aspoň dílčí jazykovou redakcí, vypadl z něho ale poslední oddíl (Darwinismus a neodarwinismus) a nezahrnulo vysvětlující poznámky.]

Další vydání:

Biomoc. Biomoc. Malvern: Praha 2002, s. 228–268.

2001/2

Pohádka O Sněhurce aneb O přírodě. *Kritický Sborník XX*, 2000/2001, s. 7–26.

[Předběžná verze vytištěná jako Proslov laureáta ceny Vize'97 za rok 2001 v materiálech pro účastníky pod názvem: „O Sněhurce aneb o přírodě: Pohádka o tom, jak za našich dnů obětavá vzájemnost živých tvorů zlomila kletbu sobeckých genů“, byla zveřejněna v Univerzitní noviny – List Masarykovy Univerzity a Nadace *Universitas Masarykiana* 8:11/2001, s. 37–42.]

2001/3

Možek – evoluce – stvoření I. *Psyche et natura* 2001, č. 1, s. 59–74. Brno. Nakladatelství Tomáše Janečka. [Druhá část vyšla v roce 2002.]

2001/4

Odnaučili jsme se rozumět symbolům, proto nám začaly vládnout. *Právo* 14. 6. 2001, literární příloha *Salon*, s. 1–2. 2001. [Rozhovor vedený s Janem Sternem.]

Další vydání:

Odnaučili jsme se rozumět symbolům, proto nám začaly vládnout. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni.* Malvern: Praha 2007, s. 243–254.

2001/5

Po stopách Božského Dítěte. *Mladá Fronta Dnes* 22. prosince 2001, sešit B *Civilisace dnes*.

2001/6

Cena Vize 97 za rok 2001 Zdeňku Neubauerovi. *Univerzitní noviny*. 30. 11. 2001, s. 25–28. [Referát o udělení 5. 10. 2001 v Praze; připojena laudatia a projev laureáta. Hlavní autoři: V. Novotný, M. Králík, V. Havel, C. Höschl, I. Lefkovits, Z. Neubauer.]

2001/7

Kazit mládež a kázat nové bohy. *Mladá Fronta Dnes* 6. října 2001, č. 233, s. B6. [Rozhovor Z. Neubauera s E. Bobůrkovou u příležitosti udělení Ceny Vize 97.]

2001/8

2002

Biomoc. Malvern: Praha 2002. [Obsahuje texty z přednáškového cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy: Kybernetické problémy přírodovědy (Geny a mémy, Biologický a mechanistický pohled na přírodu – příroda a strojové analogie psychologické a molekulární úrovně života, Dějiny věd, mémy a fluktuace), Sřet paradigmat v biologii (Tři pohledy na život, Barbara McClintock, Biologická estetika – Adolf Portmann), Diferenciace a variabilita u mnohobuněčných bakteriálních systémů, K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia marcescens*, K eidetické biologii (Biomoc).*]

2002/1

Respondeo dicendum – Autosborník k desátému výročí padesátých narozenin. J. Fiala (ed.) O.P.S. Michal V. Hanezlín: Praha–Plzeň 2002.

2002/2

Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních. Malvern: Praha 2002, dotisk 2007. [Jedná se o nové vydání knihy *Golem a jiná vyprávění o symbolech a podivuhodných setkáních*. Malvern: Praha 1998. Tato kniha obsahovala následující eseje: Pojednání a vyprávění o svatém Grálu, Golem, Maria jako archetyp, O posvátnosti místa.] Ve vydání z roku 2002 byly doplněny následující texty:

- Golem a jeho šém: průvodce životem a kabalou života (Zpětné ohlédnutí přes hranice věků.)
 - Kalich a kříž o symbolice novověkého schizmatu. [Viz poznámka 1985/9.]
- 2002/3
- **Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario.** J. Fiala (ed.), Praha 2002. [Sborník k šedesátinám Zdeňka Neubauera. Obsahuje mimo jiné soupis přednášek cyklu Filosofické problémy kybernetiky 1980–82, Kybernetické problémy přírodovědy 1983–89, seznam cyklostylovaných a strojových sylabů, seznam zvukových nahrávek uložených v Libri prohibiti. Uvedeny jsou také Neubauerovy texty: Pojem epistemologické renesance, Místo člověka v kosmu, Filosofické poznámky k Rozpravám s geometrií, Filosofické rozpravy nad Rozpravami s geometrií, soupis přednášek na Vopěnkově filosofickém semináři a soupis Neubauerových přednášek na Katětově semináři]
- Jednotlivé texty:
- Pojem epistemologické renesance, s. 52–65. [Přepis Neubauerovy přednášky 11. ledna 1989 v rámci cyklu Kybernetické problémy přírodovědy.]
 - Místo člověka v kosmu, s. 66–71. [Přepis Neubauerovy přednášky 6. prosince 1989 v rámci cyklu Kybernetické problémy přírodovědy.]
 - Filosofické poznámky k Rozpravám s geometrií, s. 251–298. [Vopěnkův seminář 1984/1985. K 65. narozeninám Petra Vopěnky podle svých zápisů zpracoval Jiří Fiala v Praze v květnu 2000. Obsahuje Neubauerovy přednášky: 10. 10. 1984, 24. 10. 1984, 7. 11. 1984, 21. 11. 1984, 6. 3. 1985, 13. 3. 1985, 27. 3. 1985, 10. 4. 1985, 24. 4. 1985]
 - Filosofické rozpravy nad Rozpravami s geometrií, s. 299–311. [První kapitola nedokonečného spisu 1984–85.]
- 2002/4
- Mozek – Evoluce – Stvoření II. *Psyche et natura* 2002, č. 1, s. 43–70. Brno. Nakladatelství Tomáše Janečka. [První část textu vyšla v roce 2001.]
- 2002/5
- Živly jako filosofické archetypy. (Spoluautor: Z. Škrdlant) *Prostor* 2002, č. 55–56, s. 125–135. [Ukázka z připravované knihy *Skrytá pravda země*, kterou vydala Mladá fronta v roce 2005]
- 2002/6
- The Map is Not the Territory or The Purpose of Objective Reality. *Is There a Purpose in Nature? or How to Navigate Between the Scylla of Mechanism and Charybdis of Teleology.* I. M. Havel – A. Markoš) Vesmír/CTS: Praha 2002, s. 93–102 + diskuze s. 152–156. [Sborník z mezinárodní konference uspořádané v Praze 22.–25. března 1998. Hlavní zahraniční účastníci: Fritjof Capra (USA), Mae-Wan Ho (UK), Takeaki Hori (Japan), Ervin Laszlo (Italy), Tim Lenton (UK), Pier Luigi Luisi (Swiss), Giuseppe Sermoni (Italy), Weiming Tu (USA).]
- 2002/7
- Apotheóza metamorfózy čili o přírodě jako tvůrčí sebestproměně delegované zemi. Zahradá pozemských rozkoší nebo třetí den stvoření? Boschův triptych v zrcadle Písma. *Baraka, časopis pro Nový Věk* 2002, č. 12, s. 36–45.
- Další vydání:
Boschův triptych v zrcadle písma. Malvern: Praha 2016.
- 2002/8
- Sokolovské zlomky – perly nepaměti. Honzovi k dvanácté pětiletce. *Lidé města* 2002, č. 7. Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. Praha, s. 233–238. [Janu Sokolovi k 65. narozeninám.]
- 2002/9
- 2003**
- Slabikář hermetické symboliky & čítanka tarotu.** (Spoluautor: J. Hlaváček) Malvern: Praha 2003.
- 2003/1

Legenda o Golemovi – mýtus o náboženství vědy (Software of Golem – Hard Core of Science) In: *Golem: v náboženství, vědě a umění = en la religión, la ciencia y el arte*. Židovské muzeum: Praha 2003, s. 38–69. [Dvojazyčný česko-španělský sborník (česká část s. 5–128, španělská s. 129–264) ze semináře konaného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze.]

2003/2

2004

Sidonia a Sakateky čtrnáctero vykročení. (Spoluautor: Ivan M. Havel) Sofis: Praha 2003. [K vydání připravil a doslovem a poznámkami opatřil Karel Palek. Základem pro toto knižní vydání byly především dochované autorské rukopisy z let 1984–1994.]

Prvních šest dialogů bylo publikováno v letech 1984–1987 v samizdatové Edici Expedice:

Dialog o páté cestě. Edice Expedice, sv. 197, 1984.

Dialog o mínění. Edice Expedice, sv. 202, 1985.

Dialog o mudrování. Edice Expedice, sv. 214, 1985.

Dialog o otázkách. Edice Expedice, sv. 220, 1986.

Další dva dialogy (Dialog o snění, Dialog chaotický o různí a nerůzní), Edice Expedice, sv. 253, 1987.

První čtyři dialogy byly navíc reeditovány v samizdatové edici *Nové cesty myšlení*.

Mimoto vyšlo samizdatově *Sidonia a Sakateky dialogů patero* (D1–D5) v redakci Karla Palka (Praha 1986).

Dialog o páté cestě a Dialog o mudrování vydal M. Němejc v strojopisné samizdatové edici *Venkov* v roce 1986.

Dialog o otázkách se dočkal ještě před Listopadem anglického překladu (Dialogue on questions), publikován byl však (ve zkrácené verzi) až po 1989, a to ve sborníku *Good-bye, Samizdat (Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing)*, Marketa Goetz–Stankiewicz (ed.), Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1992.

+ Smysl, mysl a smích. *Lidé a města* 2002, č. 7, s. 216–221 2002, [číslo k 65. narozeninám Jana Sokola]

2004/1

O Sněhurce aneb cesta za smyslem bytí a poznání. Malvern: Praha 2004.

2004/2

Svatojánský výlet II. (Spoluautoři: I. M. Havel, M. Palouš) In: *Bytí je vlnobití: Gratulovník k 80. narozeninám Radima Palouše*. I. M. Havel (ed.) Středokluky: Z. Susa, 2004, s. 109–247.

2004/3

2005

Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení. (Spoluautor: T. Škrdlant) Mladá Fronta, Edice Kolumbus, sv. 175, Praha 2005.

Další vydání:

Skrytá pravda země – Živly jako archetypy ekologického myšlení. (Spoluautor: T. Škrdlant) Malvern: Praha 2021. [Přepřelované a doplněné vydání knihy připravil její spoluautor Tomáš Škrdlant.]

2005/1

Spor o Darwina jako symbol. *Prostor* 2005, č. 65/66, s. 115–132. [Diskuze o původu světa a života z pohledu filozofa. Uveřejněno v tematickém čísle věnovaném stvoření versus evoluci, v části statí a úvahy.]

Další vydání, pod jiným názvem):

Aut Moses aut Darwin? Vývoj versus stvoření. *O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni*. Malvern: Praha 2007, s. 109–170.

2005/2

Drogy a náboženství. *Teologie & Společnost* 2005, č. 4, s. 5–6. [Příspěvek do ankety, dalšími příspěvateli byli: L. Heryán, J. Hlaváček, L. Muchová, M. Opatrný]

2005/3

O časové povaze přirozenosti. *Evangelický kalendář 2006*. Kalich: Praha 2005, s. 17–33.

Další vydání:

O časové povaze přirozenosti. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 211–226.

2005/4

2006

O svatém Františku. Malvern: Praha 2006. [Obsahuje kapitoly: Čtyři pohnutky aneb *E pur si muove*, Zrod středověku, Životopisný portrét Františkův, Zázrak v Grecciu: zjevení novověku z mysteria chudoby, Mysterium chudoby, Stigmatizace, Univerzita, Ubertino]

2006/1

„Darwinizmus je mrtev“ – a co dál? (Spoluautoři: T. Hermann, A. Markoš) *Vesmír* 85, 2006, č. 9.

2006/2

Číslo a chůze. *Tvar* 2006, č. 3, s. 6. [Texty z interdisciplinárních setkání v rámci projektu Text v pohybu, která pořádalo oddělení poetiky Ústavu pro českou literaturu AV.]

2006/3

Dopis redakci Parafu. In: P. Blažek: *PARAF (Paralelní Akta Filozofie) Vydávání samizdatového časopisu 1985–1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR: Praha 2006, s. 93–94.

2006/4

2007

O počátku, cestě a znamení časů – Úvahy o vědě a věděni. Malvern: Praha 2007. [Obsahuje texty: Úvod – Zdeněk jméno mé, Poušť a les aneb dvojí pramen metafyziky, Muže a ženu stvořil je, Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství, Aut Moses aut Darwin? Vývoj versus stvoření, T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam, Scientia que religio, Přímluvce postmoderny, Věda proti pavědám, Odnaučili jsme se rozumět symbolům, proto nám začaly vládnout, Joachim da Fiore, Zrození Novověku, Kazit mládež a zavádět nové bohy.]

Osudy jednotlivých esejů:

- Poušť a les aneb Dvojí pramen metafyziky. [Viz poznámka 1999/1.]
- Muže a ženu stvořil je. [Viz poznámka 1997/6.]
- Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. [Viz poznámka 1989/1.]
- Aut Moses aut Darwin? Vývoj versus stvoření. [První verze pod názvem Spor o Darwina jako symbol. Viz poznámka 2005/2.]
- T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. [Viz poznámka 1997/5.]
- Scientia qua religio. [Viz poznámka 1994/1.]
- Přímluvce postmoderny. [Viz poznámka 1994/1.]
- Věda proti pavědám. [Viz poznámka 1998/10.]
- Odnaučili jsme se rozumět symbolům, proto nám začaly vládnout. [Viz poznámka 2001/5.]
- Joachim da Fiore aneb zrození novověku. [Viz poznámka 1998/7.]
- Kazit mládež a zavádět jiné bohy. [Viz poznámka 1998/8.]

2007/1

Towards a Darwinian biosemiotics. Life as mutual understanding. (Spoluautoři A. Markoš, F. Grygar, K. Kleisner) *Introduction to biosemiotics*. M. Barbieri (ed.), Springer, s. 235–255.

2007/2

2008

Lineární biologie. *Náhoda a Nutnost – Jacques Monod v zrcadle naší doby*. (ed. A. Markoš), Edice Amfibios sv. 9, Pavel Mervart: Praha 2008, s. 337–394.

2008/1

Překlad: Jacques Monod: Náhoda a Nutnost In: *Náhoda a Nutnost – Jacques Monod v zrcadle naší doby*. A. Markoš (ed.), Pavel Mervart: Praha 2008, s. 27–187. [Sborník statí, základ tvoří překlad

textu: Jacques Monod, *Le hasard et la nécessité*. Editions du Seuil, 1973. Překlad vypracovali Z. Žáček, Z. Neubauer a A. Markoš.]

2008/2

Bacterial body plans. Colony ontogeny in *Serratia marcescens*. (Spoluautoři: T. Rieger, A. Blahůšková, F. Cvrčková, A. Markoš) *Communicative & integrative biology* 1, 2008, s. 78–87. [doi: 10.4161/cib.1.1.6547]

2008/3

2009

Life as its own designer: Darwin's origin and western thought. (Spoluautoři: A. Markoš, F. Grygar, L. Hajnal a kol.) *Biosemtiotics* 2009, sv. 4.

2009/1

O čem je věda? (De possess – o duchovním bytí Božím). Malvern: Praha 2009.

2009/2

Mystéria křesťanská aneb O kosmogonickém tajemství Velikonoc. Malvern: Praha 2009.

2009/3

2010

Consolatio philosophiae hodierna. K šestnácti dopisům Václava Havla. Sešity knihovny Václava Havla 2010/3, Praha 2010. [Dvojjazyčná česko-anglická verze, doplněná rozhovorem mezi Zdeňkem Neubauerem a M. C. Putnou. Komentář Z. Neubauera (s. 7–31, anglicky s. 59–90), v minulosti byl standartní součástí samizdatových i exilových vydání Havlových šestnácti *Dopisů Olze* č. 129–144; připojen uvedený vzpomínkový rozhovor, s ediční poznámkou (s. 119), s biograficko-bibliografickou poznámkou o Z. Neubauerovi.]

2010/1

Patterning of mutually interacting bacterial bodies: close contacts and airborne signals. (Spoluautoři: J. Čepl, I. Pátková, A., Blahůšková, F., Cvrčková, A., Markoš) *BMC Microbiology* 2010, č. 10, č. článku: 139. [10.1186/1471-2180-10-139]

2010/2

2011

O pokladu v srdci Evropy: jedna z cest k duchovnímu bohatství obrazů Vyšebrodského oltáře. (Spoluautor: P. Piřha) Malvern: Praha 2011. [Knižní vydání textů, jež byly v 90. letech publikovány v časopise *Cesta*. Doplněno a rozšířeno autory pro knižní vydání.]

Samostatně byly dříve vydány tyto části:

- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 1. část: Preludium. *Cesta* 1990, č. 3, s. 22–31.
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 2. část: O vyjadřovacích prostředcích. *Cesta* 1990, č. 4, s. 20–29.
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 3. část: Výklad první trojice: Narození; výklad prvního obrazu – Zvěstování. *Cesta* 1990, č. 5, s. 14–22.
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 4. část: Výklad první trojice: Narození; výklad druhého (Narození) a třetího (Klanění) obrazu. *Cesta* 1990, č. 6, s. 16–27.
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 5. část: Výklad druhé trojice: Utrpení; výklad čtvrtého obrazu – Getsemany. *Cesta* 1992, č. 7, s. 14–19.
- O pokladu v srdci Evropy. Jedna z cest k duchovnímu bohatství vyšebrodského oltáře. (Spoluautor P. Piřha) 6. část: Výklad pátého obrazu – Ukřižování. *Cesta* 1992, č. 8, s. 14–19.

2011/1

2012

Developmental plasticity of bacterial colonies and consortia in germ-free and gnotobiotic settings. (Spoluautoři: I. Pátková, J. Čepl, T. Rieger, A. Blahůšková, A. Markoš) *BMC Microbiology* 2012, č. 12, č. článku: 178. [doi: 10.1186/1471-2180/12/178].

2012/1

- S. Komárek, Mudrc, který přehazuje výhybky, *Lidové noviny* 9. 6. 2012, s. 26/VI. [Článek k sedmdesátým narozeninám Zdeňka Neubauera, otištěný v sobotní příloze Orientace/zrcadlo.]

2012/2

- Opravdový vědec Neubauera nemůže obdivovat. *Lidové noviny* 24. 7. 2012. [Reakce Václava Hořejšího, ředitele Ústavu molekulární genetiky AV ČR na článek Stanislava Komárka ze dne 9. 6. 2012.]

2012/3

2013

Cenzurováno: dopisy Zdeňka Neubauera Václavu Bendovi do vězení (1980–1983). Knihovna Václava Havla: Praha 2013. [Soubor dopisů, které napsal Zdeněk Neubauer v letech 1980 až 1983 do vězení svému švagrovi Václavu Bendovi; s předmluvou M. Palouše.]

2013/1

- **Mozaika zamyšlení z polyfonické zahrady EDO.** M. Bartoš (ed.) Sluňákov: Olomouc 2013. [Sborník věnovaný Zdeňku Neubauerovi, obsahuje vybrané příspěvky z Ekologických dnů Olomouc 2013 s názvem Chvála polyfonie. Autoři: Z. Neubauer, M. Bartoš, V. Bělohradský, V. Cílek, T. Daněk, I. M. Havel, F. Jirousová, S. Komárek, Z. Kratochvíl, A. Markoš, P. Pokorný a D. Storch.]

2013/2

Ekologie člověka. *Mozaika zamyšlení z polyfonické zahrady EDO.* M. Bartoš (ed.) Sluňákov: Olomouc 2013, s. 302–334. [Přepis přednášky Z. Neubauera v rámci Ekologických dnů Olomouc 2013.]

2013/3

Jiří Fiala – učitel vědění *Filosofický časopis* 2013, sv. 61, číslo 1, s. 140–152. [Nekrolog na Jiřího Fialu.]

Další vydání:

Jiří Fiala: učitel vědění. In: J. Fiala, *Výška, šířka, hloubka, čas.* Malovaný kraj, o.p.s.: Břeclav, Praha 2013. [Výbor z knižně nevydaných textů J. Fialy o filosofii, umění, jazyce, sémantice, metafoře, matematice či logice. Neubauer jej doplnil o osobní vzpomínky na J. Fialu.]

2013/4

2014

Rozkvétání ibišku. Malvern: Praha 2014.

Překlad do němčiny:

Das Aufblühen des Hibiscus. Bemerkungen zur eidetischen Biologie. Edition Thanhäuser: Ottensheim 2017.

2014/1

Zdeněk, jméno mé. *LOGOS* 2014, č. 1/2, s. 36–37.

2014/2

2015

IMH-75-kladů-hnutek-měťů. In: I. M. Havel a kol., *Protázky a odvěty, aneb, Sborník k autorovým 75. narozeninám a jeho následky*. Palác Lucerna: Praha 2015, s. 94–99.

2015/1

2016

Boschův triptych v zrcadle Písma. Malvern: Praha 2016. [S doslovem Dominiky Grygarové. Text původně vyšel jako: Apotheóza metamorfózy čili o přírodě jako tvůrčí sebestroměně delegované zemi. ‚Zahrada pozemských rozkoší‘ nebo ‚Třetí den stvoření‘? Boschův triptych v zrcadle Písma. *Baraka časopis pro Nový Věk* 2002, č. 12, s. 36–45.]

2016/1

Variations and heredity in bacterial colonies. (Spoluautoři: J. Čepl, A. Blahůšková, A. Markoš) *Communicative & Integrative Biology* 2016, sv. 9, č. 6, e1261228. [doi: 10.1080/19420889.2016.1261228]

2016/2

Lékaři, pomoz si sám! *Reflexe. Filosofický časopis* 2016, č. 50, s. 19–40. [Esej byla vyžádána redakcí *Reflexe* jako jedna z kapitol připravované knihy *Hledání společného světa*. Text je převzatý z pozůstalosti autora, datace chybí.]

Další vydání:

Lékaři, pomoz si sám! *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 249–272.

2016/3

- V. Suvák, Jedna otázka – jedna odpověď. Rozhovor so Zdeňkem Neubauerem. *Filozofia* 2016, sv. 22, číslo 10, s. 892–897. [Viz 1994/19.]

2016/4

- M. Palouš, Zdeněk už tu není. *Filozofický časopis* 2016/4, s. 655 – 661. [Nekrolog na Zdeňka Neubauera.]

Další vydání:

Zdeněk už tu není. In: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 324–332.

2016/5

- I. M. Havel, Filosof poutník. *Vesmír* 95, 2019, č. 9, s. 478. [Řeč I. M. Havla při pohřbu Zdeňka Neubauera v kostele sv. Markéty 14. 7. 2016.]

Další vydání:

Filosof poutník. In: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 316–317.

2016/6

- Z. Kratochvíl, Pokus o upřímný nekrolog. *Reflexe* 2016, č. 50, s. 187–190.

Další vydání:

Pokus o upřímný nekrolog. In: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 318–323.

2016/7

- Z. Justoň, Zdeněk Neubauer aneb Pán příběhů. *UNI*, kulturní magazín 30. 9. 2016, s. 36–38.

2016/8

- S. Komárek, Básník v pravém slova smyslu. Lidové noviny 7. 7. 2016. [Nekrolog na Zdeňka Neubauera, vyšel v části „Názory“.]

Další vydání: Básník v pravém slova smyslu. In: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*, Malvern, Praha 2017.

2016/9

- P. Fišer, Odešel filozofický tulák Zdeněk Neubauer, zůstává po něm touha po rozumném celku. In: *Hospodářské noviny* 7. 7. 2016.

2016/10

2017

Hledání společného světa. Malvern: Praha 2017. [Obsahuje texty: Chiliasmus a eschatologie aneb partnerství s přírodou, Filosofie jako svědectví o zjevení bytí v symbolu, Obrana spekulace, O poslání filosofie, Místo člověka v kosmu, Pád totality a konec vědeckého světonázoru, Gaia – návrat bohyně, Postmoderna jako renesance, Holo, eko, trans – předpony nového věku, Myslet tvar, Kosmologický rámec astrologie, Fyzika a lidská mysl, Útěk do ráje aneb O virtuální realitě, Ekologický svět obzorů, podob, tvarů a tváří, Tvar a místo – ontologická inverze, O časové povaze přirozenosti, Soukromníkově přemítání o komplexitě, Lékaři, pomoz si sám, Potulné rytířství Zdeňka Neubauera, Měli jsme možnost zastavit se a myslet.]

Osudy jednotlivých esejů:

- Chiliasmus a eschatologie. [Viz poznámka 1979/1.]
- Filosofie jako svědectví o zjevení bytí v symbolu. [Viz poznámka 1979/2.]
- Obrana spekulace. [Viz poznámka 1985/2.]
- O poslání filosofie [Viz poznámka 1989/3.]
- Místo člověka v kosmu neboli o Antropickém principu. [Viz poznámka 1991/10.]
- Pád totality a konec vědeckého světonázoru. [Viz poznámka 1991/14.]
- Gaia, návrat bohyně. [Viz poznámka 1992/5.]
- Postmoderna jako renesance. [Viz poznámka 1993/15.]
- Holo, eko, trans – předpony nového věku. [Viz poznámka 1993/13.]
- Myslet tvar. [Viz poznámka 1994/5.]
- Kosmologický rámec astrologie. [Viz poznámka 1995/7.]
- Physics and Human Thought. [Viz poznámka 1995/1.]
- Útěk do ráje aneb O virtuální realitě (Kapitolka z příštího tisíciletí). [Viz poznámka 1997/7.]
- Ekologický svět obzorů, podob, tvarů a tváří. [Viz poznámka 1998/3.]
- Tvar a místo – ontologická inverze. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 201–210. [Text je datován 25. května 2000 v Praze.]
- O časové povaze přirozenosti. [Viz poznámka 2005/4.]
- Soukromníkově přemítání o komplexitě. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 227–248. [Text převzatý z pozůstalosti autora, má podtitul Podklady a nápady k seminárním příspěvkům a je datován 26. ledna 2006.]
- Lékaři, pomoz si sám. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 249–272. [Text z pozůstalosti autora, nedatován.]
- Potulné rytířství Zdeňka Neubauera. [Viz poznámka 1993/3.]
- Měli jsme možnost zastavit se a myslet. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 281–296. [Rozhovor poskytnutý Markétě Bendové v roce 2010, úryvky byly zveřejněny v: *Filosofie v podzemí, filosofie v zázemí. Podoby filosofie v době normalizace a po sametové revoluci*, M. Bendová – J. Borovanská – D. Vejvodová (ed.), Nomáda: Praha 2013.]
- Vzdělání místo ideologie. (Spoluautoři: P. Kůrka, J. Fiala a Z. Kratochvíl) *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 303–305. [Text datovaný 25. 12. 1989, manifest adresovaný vysokoškolským studentům za účelem obnovy svobodné akademické obce.]
- O poslání Katedry filosofie a metodologie přírodních věd na PřF UK. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 306–309. [Programový nástin obnovované katedry na PřF UK, v jejímž čele Neubauer stanul, text je datovaný 4. 1. 1990.]

2017/1

- T. Daněk, Smrt prorokova. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 333–338. [Nekrolog na Zdeňka Neubauera. Zkrácená verze byla zveřejněna v časopisu *Respekt*, dne 14. 7. 2016.]

2017/2

- V. Cílek, Neubauerova filosofická družina. *Hledání společného světa.* Malvern: Praha 2017, s. 339–349. [Vzpomínkový text na Zdeňka Neubauera.]

2017/3

- P. Piřha, Requiem za Prof. RNDr. et PhDr. Zdeňka Neubauera. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 350–355. [Řeč pronesená při pohřbu Zdeňka Neubauera v bazilice sv. Markéty v Praze-Břevnově, dne 14. července 2016.]
2017/4
- Z. Pinc, Ze zajetí těla vysvobozen. Vzpomínka na Zdeňka Neubauera. In: Salon. *Právo* 15. 7. 2017
2017/5

2018

2019

Listy o biologii. (Spoluautor: L. Kováč) Malvern: Praha 2019. [Korespondence Ladislava Kováče a Zdeňka Neubauera z let 1975–1990 doplněná o další texty.]
2019/1

2020

Bůh a příroda: filozofické úvahy o náboženství a vědě 1979–1983. Malvern: Praha 2019. [Obsahuje *Deus et natura*, *Nový Areopág*, *Duch v křesťanské tradici* a další texty.]
2020/1

Rozhlasové relace

Filosofický slovník

hesla: Poznání, Příčinnost, Finalita, Hodnota, Vztah, Duch, Hmota, Vědomí, Život, Víra, Evoluce, Věda, Vědomí, Víra

Diskusní filosofický klub:

Je marxismus zcela mrtev?

Vědecký a alternativní přístup ke skutečnosti

Deprese a současnost

Rozhlasová universita:

Evoluce života ve vesmíru (7. lekce kursu *Nové pohledy na vesmír*)

Šťastný Nový rok, pane profesore! Český rozhlas, Ostrava 1. 1. 1994, hodinový pořad

Co je to postmoderna? (I. M. Havel, J. Grygar, Petrová) Klub Vltava stanice Vltava ČR, 19. 02. 1994

Velikonoční mystéria, Český rozhlas, Ostrava (natáčen: 10. 3. 94, hodinový pořad)

Co dědíme po rodičích. relace *Dospělým přístupno*, Čs. Rozhlas Praha 10. 4. 1994

Vzdělávací pásmo, Vltava, 04. 05. 1994 *Věda a hermetismus, Alchymie, Zázrak tvoření* (G.Bateson)

Nedělní reflexe, Vltava (nábož. redakce): Přímluvce postmodernity, Nebe a země, věda a mýtus, Věda jako náboženství, Duše Čech 7. 8. 1994, 14. 8. 1994, 21. 8. 1994, 28. 8. 1994 (15minutový pořad)

Filmy (odborná spolupráce)

Josef Císařovský: *Bestiář* (červen–září 1992)

Josef Císařovský (SYNERGA FILM): *Mýtická trilogie: I. Kamenná pečeť II. Nedoorané pole III.*

Dračí nocleh. Premiéra, Jalta 10. 12. 1992

Josef Císařovský: *Čtyři okamžiky ticha* ČT MŽP; premiéra v kině Praha 21. 03. 1995, v TV: 6. 7. 1995

Josef Císařovský: *Nebesa zmizela, jako když se zavře kniha*. Tvůrčí skupina Drdová, Ladman; ČT.

Premiéra TV 9. 4. 1998; vysílání 16. 4. 1998 20.00 ČT2

Spolupráce a akér filmu HOUBA filmová esej z houbami přírodními i mentálními. ČT TS *Růžička*

DOCUfilm Praha Martin Řezníček, vytvořili Vít Janeček, Velimir Kováč...

Spolupráce na rozhovorech

Betlém s E. T. a prehistorickými ještěry – Tučňák – Noviny Prahy 4, 12. ročník, prosinec 2002
 „Veselé i vážné povídání o vánocích.“ s.12a-b.

Programové systémy

- Z. Staníček – Z. Neubauer, PERSONALISTIKA; Manuál IS NTÚ, Uživatelská příručka datové základny. ČKD Polovodiče NTÚ, 13. 3. 1984, Arch. čís. NVZA/271
- Z. Neubauer: PERSONALISTIKA Manuál IS NTÚ, Programátorská příručka. ČKD Polovodiče NTÚ, 13. 3. 1984, Arch. čís. NVZA/270; programovací jazyk: DATATRIEVE11, 55 str.
- Z. Neubauer – M. Franců, RAGES Racionalisovaný Agendový systém, práce se žádankami a objednacími návrhy. Dokumentace NVZM ČKD, 25. 1. 1985 Polovodiče NTÚ, Arch. čís. NVZM/277; programovací jazyk: DATATRIEVE11, 51 str.
- Z. Neubauer – M. Franců, INVENTÁŘ Inventurizace základních prostředků a předmětů postupné spotřeby realizovaná v DTR11M_plus. Dokumentace NVZM ČKD, 19. 4. 1985 Polovodiče NTÚ, Arch. čís. NVZM/332; programovací jazyk: DATATRIEVE11, 67 str.
- Z. Neubauer – M. Franců, RAGES Racionalizovaný Agendový Systém, převod do COBOLu s použitím FMS. Dokumentace NVZM ČKD, 11. 1. 1986, bez čísla, pouze zdrojové programy.
- Z. Neubauer – M. Franců, HONZA Hodiny Na Zakázku (programový systém pro sledování náběhů konstrukčních hodin na zakázku). Dokumentace NVZM ČKD, 16. 7. 1986, bez čísla, 44 str. COBOL
- Z. Neubauer – M. Franců, SPONZA Systém Předobjednávání Na Zakázku (programový systém pro podporu administrativy spojené s kompletací pohonových a automatizačních zakázek). 03/87. Výpisy zdrojových programů. COBOL + FMS pro PDP11.
- Z. Neubauer – M. Franců, PREMIE premiování pracovníků odboru. 11/87. Výpisy zdrojových programů. COBOL + FMS pro PDP11.
- Z. Neubauer – M. Franců, PRS personalistika odboru. Dokumentace NVZM ČKD, 13. 4. 1988, bez čísla. COBOL + FMS pro PDP11.
- Z. Neubauer – Králík, NÁBOR agenda náboru a základní personalistiky pracovníků. NVZM ČKD. dBASEIV.
- Z. Neubauer – Seifertová – Králík: PERSONALISTIKA 1.verse. NVZM ČKD. 05/89. dBASEIV.
- Z. Neubauer – Seifertová – M. Franců: CENOTVORBA podpora cenotvorby automatizačních zakázek. NVZM ČKD. 02/90. dBASEIV.

Seznam zkratk:

Cesta	nábožensko-filozofická revue, vydávala ji náboženská společnost českých unitářů Unitaria
EE	Edice Expedice, samizdatová edice 1975 až 1990, založená Václavem Havlem a Daňou Horákovou
FgÚ ČSAV	Fyziologický ústav Československé akademie věd
Kontext	časopis zaměřený na rodinnou terapii, vydával jej 1985–1995 MUDr. Petr Boš
LS	nezávislá edice autorizovaných textů přednášek, Hradec Králové
Meditace	časopis určený pro vnitřní potřebu spolku Unitářů
NCM	Nové cesty myšlení, edice (Platonské) Akademie, vydávané Radimem Paloušem
PARAF	Paralelní akta filosofie, filosofický časopis vydávaný Václavem Bendou
Psyche et Natura	časopis pro hlubinnou psychologii a interdisciplinární studia usilující o reflexi duševního pozadí skrytého ve vědách o člověku a přírodě, vycházel 2000 – 2002

REFF	Revue filozofické fakulty Brno, Studentský klub FFMU.
Rozmluvy	literární a filosofická revue vydávané stejnojmenným exilovým nakladatelstvím založeným 1982 v Londýně
SciPhi	Scientia & Philosophia – interní sborník pro potřeby učitelů a studentů kateder základů vzdělanosti sdružených v Institutu základů vzdělanosti University Karlovy; Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová
Spektrum	časopis pro literaturu a filosofii – reedice Index of Censorship, London 1981
ZP ČSTV	Závodní pobočka Československé vědecko-technické společnosti

* Takto označené texty se autorce disertační práce zatím nepodařilo fyzicky dohledat.

Příloha B – přehledy

B. 1. Zdeněk Neubauer a Studie

Neubauerova stať *Zamyšlení nad vědou a filosofií* byla vydána v roce 1971 v revue Křesťanské akademie v Římě *Studie*,⁶²⁷ v čísle 25-26-27, s. 359–395. Hlavním redaktorem *Studií* byl v roce 1967 jmenován katolický kněz a teolog žijící v exilu v Itálii, Karel Skalický, který tuto funkci zastával až do roku 1990. Skalický byl zároveň v letech 1970–1986 kaplanem v Generálním domě školských bratří Maristů v Římě a působil také jako duchovní správce českých uprchlíků v Itálii. S Neubauerem se několikrát v Římě osobně potkali, a to právě u Bratří Maristů.⁶²⁸ Zajímavé okolnosti vzniku Neubauerovy stať *Zamyšlení nad vědou a filosofií* jsou uvedeny výše v kapitole III.1.

Nejednalo se o jediný text, který Neubauerovi ve *Studiích* vyšel. Revue otiskla během následujících dvou desetiletí tyto jeho texty:

„Dopis o biologii“, *Studie* (Řím) 1977, č. 49/1, s. 49–66.

„Golem“, *Studie* (Řím) 1979, č. 63, s. 233–248.

„Co je filosofie?“, *Studie* (Řím) 1980, č. 70, s. 326–354.

„Consolatio philosophiae hodierna“, *Studie* (Řím) 1980, č. 87-88-89, s. 209–229.

„Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, *Studie* (Řím) 1984, č. 92, s. 142–154.

K jejich uveřejnění vedly Karla Skalického i osobní důvody: „K druhému typu setkání, řekl bych písemnému, pak docházelo, když se Zdeněk vrátil do Československa a odtud mi začalo docházet mnoho dokumentů, mezi nimiž byly i Zdeňkovy studie a články. A jelikož jsem ho už dobře znal z našich římských pohovorů na EURu⁶²⁹ a vážil jsem si ho, nebylo věci, kterou bych byl neuveřejnil, někdy i proti vůli některých mých spolupracovníků.“⁶³⁰

Zajímavé jsou okolnosti publikování „Dopisu o biologii“. Text vyšel 8 let po uveřejnění „Zamyšlení“. „*Studie* přešly ze čtyř čísel na šest čísel ročně. Příliv materiálu z Československa rostl a to tajnými kanály.“⁶³¹ „Dopis“ vyšel v čísle 49 společně se třemi dalšími statěmi jiných autorů, bez uvedení jména autora. „Ptáte se dál, jaká byla moje motivace jména těch tří studií neuvést, když – jak píšete – *Studie* obvykle jména autorů uváděly. Na to je prostá odpověď. Uváděl jsem vždycky jména autorů exilových, kteří nebyli na dosah čl. policie. Jména autorů z Československa jsem však neuváděl buď prostě proto, že jsem je neznal, anebo, když jsem je znal, proto, abych autora nepřivedl do maléru. A takto jsem to dělal nejen já, ale i Tigrid ve *Svědectví*, Pelikán v *Listech* a Hrubý v *Proměnách*. Byl to všeobecný způsob publikování autorů z Československa v exilových časopisech.“⁶³²

K publikaci této čtveřice stať se Karel Skalický vrací i v článku „Setkání s Pelikánem v Římě a co z něho vzešlo“ napsané pro *Listy* v roce 2021: „...trvalo skoro rok, než mi prostřednictvím anonymního posla došel svazek čtyř studií, z nichž první tři byly od anonymních autorů, a čtvrtá byla od Jakuba Trojana. Jejich názvy jsou: ‚Čeští filosofové po 30 letech‘, ‚Uzavřené a otevřené‘, ‚Dopis o biologii‘, ‚Teologie průšvihů‘. Jak jejich názvy, tak jejich jazyk naznačovaly, že duchovní provenience jednotlivých autorů je různá. A přece, jakoby tomu navzdory, navazovaly na sebe tak, jako kdyby byly psány pro jeden svazek či knihu. To jsem postřehl a to pak i napsal v úvodu k tomuto ‚čtvero-textu‘, který vyšel jako *Studie* 49/1977. Pokud jde o anonymitu autorů, tak pisatele ‚Dopisu o biologii‘ jsem uhádl na první přečtení. Šlo o Zdeňka Neubauera. Jeho myšlení i jazyk mi byly

⁶²⁷ Časopis *Studie* byl založen v roce 1958 iniciativou profesora filozofie a pozdějšího rektora české bohoslovecké koleje Nepomucenum Karla Vrány a Františka Plannera, který byl mimo jiné prvním českým rektorem Nepomucena a prelátem papeže Pavla VI. *Studie* publikovaly teologické, historické a filosofické eseje a stati. Zprvu vycházely nepravidelně, od roku 1969 jako čtvrtletník, od 1977 jako dvouměsíčník. Po roce 1977 byl okruh textů rozšířen také o politická a společenská témata.

⁶²⁸ Z dopisu prof. Skalického Lucii Novákové, 19. 4. 2021.

⁶²⁹ Část Říma, kde se nacházel Generální dům školských bratří Maristů, se nazývala Esposizione Universale Romana (EUR).

⁶³⁰ Z dopisu prof. Skalického Lucii Novákové, 19. 4. 2021.

⁶³¹ Tamtéž.

⁶³² Z dopisu prof. Skalického Lucii Novákové, 19. 4. 2021.

familiární z dřívějších osobních rozhovorů s ním. Vydal jsem ho však anonymně, protože jsem to pokládal za rozumnější, nechtěje mu v Československu působit žádné obtíže.“⁶³³

Podle úvodu tohoto čísla *Studií* o publikaci „Dopisu o biologii“ Neubauer nevěděl: „Anonymita prvních tří statí je dána tím, že u některých neznáme jména jejich autorů, u jedné pokládáme za rozumnější jméno smlčet. Všechny tu pak vycházejí bez vědomí svých autorů.“⁶³⁴

Posledním Neubauerovým textem, který *Studie* uveřejnily, byla „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi.“ Ke zveřejnění došlo v roce 1984.⁶³⁵ Po revoluci se situace změnila. *Studie* přestaly vycházet v roce 1991, Zdeněk Neubauer se s Karlem Skalickým sice opět setkali v Římě na počátku 90. let, ovšem již v odlišném kontextu. Neubauer již stál v čele katedry na Přírodovědecké fakultě a publikační možnosti ve svobodném Československu se rozeběhly na plné obrátky.

⁶³³ K. Skalický, „Setkání s Pelikánem v Římě a co z něho vzešlo“, *Listy* 51, 2021, č. 3, s. 67–70.

⁶³⁴ K. Skalický, *Studie*, Řím 1977, č. 49/1, s. 3, úvodní slovo.

⁶³⁵ Z. Neubauer, „Slavnost – hra – subjektivita. Pocta Ladislavu Klímovi“, *Studie* (Řím) 1984, č. 92, s. 142–154.

B. 2. Kritický sborník

Neubauerovy texty vycházely od roku 1983 v *Kritickém sborníku*, tehdy samizdatovém. Zde je uveden jejich přehled, doplněný i o ostatní texty, jež byly Neubauerovi v tomto periodiku uveřejněny.

1983

- K Ricoeurově krizi subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 1, s. 15–24.

Další vydání:

K Ricoeurově krizi subjektu. *Bytí a subjektivita. Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 19–25. [Přepřacováno.]

K Ricoeurově krizi subjektu. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 103–113. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 3, s. 29–41. [Napsáno 1982, diskuzní příspěvek k přednášce Paula Ricoeura.]

Další vydání:

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 26–28. [Přepřacováno.]

Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 114–127. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

1984

- Metafora jako ontologický symbol. *Kritický sborník* IV, 1984, č. 4, s. 59–73. [Napsáno 1982 jako úvaha nad knihou Paula Ricoeura: *La métaphore vive*. Seuil, Paris 1975.]

Další vydání:

Metafora jako ontologický symbol. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 59–83. [Přepřacováno.]

Metafora jako ontologický symbol. *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988, s. 128–143. [Sborník přednášek cyklu Kybernetické problémy přírodovědy]

1985

- Dvě přizemní meditace. *Kritický sborník* V, 1985, č. 3, s. 1–11. [Mírně upravená verze dvou úvah z textu „Svatojánský výlet“, ve sborníku *Laudatio R.P.* věnovanému Radimu Paloušovi k šedesátinám.]

1991

- Pluralita světů a jednota vědění o universitě, přírodovědě a evoluci. Center for Theoretical Study, Charles university: Prague 1991. [Výzkumná zpráva CTS 91-03, 19. listopadu 1991.]

Další vydání:

Pluralita světů a jednota vědění o universitě, přírodovědě a evoluci. *Kritický sborník* XI, 1991, č. 4, s. 21–37.

Pluralita světů a jednota vědění o universitě, přírodovědě a evoluci. *Obnova ideje university*. J. Fiala (ed.), Univerzita Karlova, Karolinum: Praha 1993. [Připsáno Zdeňku Kratochvílovi co skromné variace na jeho témata. Přepřacováno pro anglické vydání *Rethinking University. A collection of texts on the Idea of university, with reference to the present time*. Karolinum – Charles Univ. Press: Prague 1994.]

1992

- O houbách. Meditace lesní či autobiologická. CTS UK: Praha 1992. [Zpracováno na základě: I. M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer, *Svatojánský výlet*. Nové cesty myšlení: Praha 1985.]

Další vydání:

O houbách. Meditace lesní či autobiologická. *LAUDATIO Z.N. Sborník k padesátinám Zdeňka Neubauera*. J. Dočkálková (ed.), CTS: Praha 1992, s. 110–117.

O houbách. Meditace lesní či autobiologická. *Kritický sborník* XII, 1992, č. 2, s. 19–23. [Přepřacovaná verze.]

O houbách (Autobiologické zamyšlení) *Mezi zvířetem a květinou – motiv houby v současném umění*. (D. Magincová – M. Wells). Galerie Klatovy/Klenová & Arbor vitae Dragon Press: Klatovy

2008, s. 61–81. [Vydáno k výstavě na zámku Klenová v termínu 6. dubna – 24. srpna 2008. Autoři textů: M. Wells, P. Jirásek, Z. Neubauer.]

1993

- Když se mění paradigma *aneb* O dramatické jednotě vědecké zkušenosti. *Kritický sborník XIII*, 1993, č. 2, s. 25–33.

Další vydání:

Když se mění paradigma *aneb* O dramatické jednotě vědecké zkušenosti. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 129–148.

- Postmoderna jako renesance. *Kritický sborník XIII*, 1993, č. 4, s. 24–31.

Další vydání:

Postmoderna jako renesance. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 95–108.

1995

- Vzhled a vhléd. K ontologickým předpokladům intuice. *Intuice ve vědě a filosofii*. J. Stachová – J. Nosek (ed.), FÚ AVČR: Praha 1993, s. 34–42. [Příspěvek přednesený 3. listopadu 1992 na mezioborovém semináři „Intuice ve vědě a filozofii“ v Praze.]

Další vydání:

Vzhled a vhléd. K ontologickým předpokladům intuice. *Iniciály. Sešity nezavedené literatury* 1993, č. IV(31), s. 24–26.

Přepřacovaná verze:

- Vhléd a vzhled neboli O intuici. *Kritický sborník XV*, 1995, č. 1–2, s. 63–71. [Podstatně rozšířená a přepřacovaná verze textu.]

Další vydání:

Vhléd a vzhled neboli O intuici. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 149–166. [Verze otištěná v *Kritickém sborníku*.]

- Kosmologický rámec astrologie. *Kritický sborník XV*, 1995, č. 3, s. 42–48.

Další otisk:

Kosmologický rámec astrologie. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 139–154.

1996

- Mimo dobro a zlo: Nietzscheova biologická ontologie. *Kritický sborník XVI*, 1996, č. 2, s. 15–22. [Přepřacovaná verze Neubauerova doslovu ke knize: F. Nietzsche, *Mimo dobro a zlo. Předehra k filosofii budoucnosti*. Aurora: Praha 1996, s. 199–218, na redakčních úpravách se podílel Karel Palek. Přepřacovaná verze v druhém vydání 1998.]

Další vydání:

Mimo dobro a zlo: Nietzscheova biologická ontologie. *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97: Praha 2001, s. 167–181.

1997

- Útěk do ráje aneb O virtuální realitě (Kapitolka z příštího tisíciletí). *Kritický sborník XVI*, 1997, č. 3, s. 12–20.

Další otisk:

Útěk do ráje aneb O virtuální realitě. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 165–180.

1998

- Metafyzika je, když... *Kritický sborník XVIII*, 1998, č. 1, s. 3–9. [Zamyšlení nad pojmem metafyzika.]

1999

- Poušť a les aneb Dvojí pramen metafyziky. *Kritický sborník XVIII*, 1999, č. 2–3, s. 85–109. [Text je komentářem k příspěvku Efraima Israele v debatě na téma „Metafyzika dnes“, v předchozím čísle časopisu, s. 21. K tématu viz také S. Komárek, Lejzr a smrž, *Tvar* 25, s. 1–3, 1993.]
- Bergson a darwinismus. *Kritický sborník XIX*, 1999/2000, č. 2–3, s. 106–116.

2001

- O Sněhurce aneb o přírodě. *Kritický sborník XX*, 2000/2001, s. 7–26.

[Upravený a rozšířený text autorova proslovu při udělení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97 v Praze v říjnu 2001. Předběžná verze pod názvem: „O Sněhurce aneb o přírodě: Pohádka o tom, jak za našich dnů obětavá vzájemnost živých tvorů zlomila kletbu sobeckých genů“, byla zveřejněna v Univerzitních novinách – *Universitas Masarykiana* 8:11/2001, s. 37–42.]

B. 3. Sborníky cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989)*

Zde následuje přehled sborníků cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy (1983–1989)*, v nichž byly publikovány texty Zdeňka Neubauera. Sborníky byly interní, neprocházely cenzurou a Neubauer v nich publikoval své nejvýznamnější texty z té doby.⁶³⁶

Na genezi sborníků vzpomíná Petr Kůrka, organizátor celého přednáškového cyklu: „Pro účastníky akcí VTS bylo obvyklé vydávat sborník přednášek. V tom jsem viděl příležitost vydat tiskem texty, které by asi v žádném nakladatelství neprošly cenzurou. Bylo třeba jen od účastníků vybrat vložené, které se použilo na rozmnožení sborníku a na pronájem sálu. Již k předcházejícímu přednáškovému cyklu *Filosofické problémy kybernetiky* se připravovaly kratší texty či syllaby rozmnožované cyklostylem. Tímto způsobem vydala Věra Kopalová text *Nová aliance* od I. Prigogina a I. Stengersové, které přeložil Jan Sokol.“⁶³⁷

1984

Z. Neubauer, *Kybernetické problémy přírodovědy*. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1984, 138 stran. [Sborník stejnojmenného přednáškového cyklu, který začal 16. února 1983. Obsahuje kapitoly: Geny a mémy, Biologický a mechanistický pohled na přírodu – příroda a stroj, Dějiny věd, mémy a fuktuace, O Kuhnově knize *Struktura vědecké revoluce* I., O Kuhnově knize *Struktura vědecké revoluce* II., Některé příklady z dějin věd, Dodatek: vznik a periodizace myšlení a filosofie, Obrazová příloha.]

Další vydání:

Kybernetické problémy přírodovědy. Biomoc. Malvern: Praha 2002, s. 9–84. [Přetištěno s úpravami a doplněno předmluvou Petra Kůrky.]

1985

Z. Neubauer, *Střetnutí paradigmat v současné biologii*. ZP ČSTVS při Fgú ČSAV: Praha 1985, 261 stran. [Sborník je dedikován Evě Koutecké: „Tento biologický exkurs si dovoluji věnovat Evě Koutecké s vděčností za to, že mi vždy stála věrně po boku v mém životním usilování na tomto poli.“ Zachycuje přednášky cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy* od března 1984 do února 1985. Obsahuje kapitoly: Richard Dawkins, Barbara McClintocková, Biologická estetika: Adolf Portmann, Dodatek I: Nad stránkami *Scientific American*, Dodatek II: Literatura k portmannovské biologii, Literární dodatek, Obrazová příloha. Další, přepracované vydání:

Střetnutí paradigmat v biologii. Biomoc. Malvern: Praha 2022, 85–227.

Střetnutí paradigmat v současné biologii. Střetnutí paradigmat a řád živé skutečnosti. (Spoluautor: J. Fiala). Malvern: Praha 2011, s. 19–236.]

Moderní matematika v přírodních vědách. ZP ČSVTS při FGÚ ČSAV: Praha 1985, 169 stran. [Sborník přednášek podzimní školy *Moderní matematika v přírodních vědách*, která se konala v Alšovicích 7.–11. října 1985. Na s. 2–36 se nachází text Zdeňka Neubauera „Jazyková teorie genetické informace“. Dalšími přednášejícími a tedy i přispěvateli do sborníku byli: Anton Markoš (Dědičnost buněčných struktur – role epigenetické informace), Daniela Příkrylová (Mechanismus nebo interakce?), Peter Sýkora (Makroevolúcia a ontogenetická systematika), Petr Vopěnka (Úryvky z rukopisu knihy *Úvod do matematiky v alternativní teorii množin*), Petr Kůrka (Darwinovská a nedarwinovská evoluce v strategických hrách), Ivan Kramosil (Dva ontologické modely statistického rozhodování), Dan Pokorný, Petr Vopěnka, Jiří Šimek (Matematická metafora o výzkumu polyfaktoriálně podmíněných nemocí), Ivan M. Havel (Nový pohled na dění v mozku), Martin Palouš (Model a skutečnost), Jiří Fiala (Intuice v matematice) a Petr Piřha (Subjektivní a objektivní dimenze jazyka).]

1986

Z. Neubauer, *Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti*. (Spoluautor: J. Fiala) ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1986, 277 stran. [Sborník přednášek cyklu *Kybernetické problémy přírodovědy* od března 1985 do ledna 1986, obsahuje texty o Davidu Bohmovi, Rupertu Sheldrakeovi a Gregory Batesonovi.]

⁶³⁶ Informace o přednáškových cyklech shrnul Petr Kůrka v příspěvku „Tarotová edice“ v gratulačním sborníku *Charisteria Sidonio Neubauero Sexagenario*, J. Fiala (ed.), Praha 2002, s. 165–175. Přetištěno v předmluvě ke knize (viz) Z. Neubauer, *Biomoc*. Malvern: Praha 2002.

⁶³⁷ Tamtéž, s. 169.

Další vydání:

Implikátní a explikátní řád živé skutečnosti. *Sřetenutí paradigmat a řád živé skutečnosti*. (Spoluautor: J. Fiala) Malvern: Praha 2011, s. 237–481.

1987

V tomto roce nebyl vydán sborník obsahující Neubauerovy texty, nýbrž *Základní přednášky o jazyce* od Petra Piřhy, ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1987.

1988

Z. Neubauer, *Cesta za smyslem bytí a poznání*. ZP ČSVTS při VPZVÚ: Praha 1988. [Výběr ze starších Neubauerových esejů, vydán namísto nikdy nezrealizovaného sborníku *Svět jako tvar a informace*.

Obsahuje tyto texty:

- Zamyšlení nad vědou a filosofií
(1971, původně diplomová práce podaná na katedře filosofie na FF UK v Praze v roce 1971. Později předložena jako rigorózní práce. Další vydání: *Věda a filosofie. Studie* (Řím) I-II-III/1971, č. 25-26-27, s. 359–395 – nepatrně odlišná verze textu jako reakce na článek Karla Skalického. Vyšlo pod pseudonymem Zdeněk Novosedlecký: *Zamyšlení nad vědou a filosofií. Od smyslu vědeckého poznání k vědě jako poznávání smyslu*. Praha, Edice Expedice, sv. 56, 1979.)
- Dopis o biologii
(1976, originální znění je v dopisu, který obdržel Ladislav Kováč na jaře 1976. Vyšlo poprvé a bez udání jména autora v revue *Křesťanské akademie* v Římě *Studie* 49/1, 49–66, 1977, bez úvodního motta a bez většiny postskriptů a apendixů. Ve vydání z roku 1988 je text pozměněný autorem a bez postskriptů a apendixů. Stejná pozměněná verze vyšla též knižně in *O Sněhurce aneb Cesta za smyslem bytí a poznání*. Malvern: Praha 2004, 97–113. V původním znění a se všemi doplňky poprvé otištěn v L. Kováč – Z. Neubauer, *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019.)
- Krize subjektu v západní filosofii.
(Přepis přednášky Paula Ricoeura, kterou přednesl v Praze 11. září 1980)
- K Ricoeurově krizi subjektu
(1982, první vydání: K Ricoeurově krizi subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 1. Další, přepracované vydání: K Ricoeurově krizi subjektu. *Bytí a subjektivita. Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 19–25.)
- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu
(1982, diskuzní příspěvek k přednášce Paula Ricoeura. První vydání: Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Kritický sborník* III, 1983, č. 3, s. 29–41. Další, přepracované vydání: Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu. *Bytí a subjektivita. Ricoeurovské eseje*. Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 26–28.)
- Metafora jako ontologický symbol
(1982, úvaha nad knihou Paula Ricoeura: *La métaphore vive*. Seuil: Paris 1975. První vydání: Metafora jako ontologický symbol. *Kritický sborník* IV, 1984, č. 4, s. 59–73. Další, přepracované vydání: Metafora jako ontologický symbol. *Bytí a subjektivita: Ricoeurovské eseje*, Edice Expedice, sv. 228, Praha 1986, s. 59–83.)
- O povaze bytí
(1984, poprvé otištěno ve sborníku *Hostina*, věnovanému památce Jana Patočky, který redigoval Václav Havel, Edice Expedice, sv. 208, Praha 1985. Tento sborník byl poté vydán knižně v Torontu, v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, sv. 207. Další otisk ve sborníku *Smysl a svět – hermeneutický pohled na svět*. Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize'97, Praha 2001.)
- O tvrdém a měkkém stylu ve filosofii
(1988, první vydání ve samizdatovém sborníku k padesátinám Ivana M. Havla *Jednota měkkého a tvrdého stylu ve filosofii*. Nové cesty myšlení: Praha 1988. Ve sborníku *Cesta za smyslem bytí a poznání* je uvedena přepracovaná verze. Text byl také přeložen do angličtiny: On Hard and Soft Style of Philosophy, in: M. Goetz-Stankiewicz, *Good-bye, Samizdat – Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing*. Northwestern University Press: Evanston, Illinois 1992.)

1989

Geometrie živého. ZP ČSVTS při Fgú ČSAV: Praha 1989, s. 3–34. Sborník přednášek podzimní školy, která se konala v Bechyni 26.–30. září 1988. Zdeněk Neubauer zde má následující příspěvky:

- Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství, s. 3–34
Další vydání:
Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 3–34. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]
Zachraňte jevy aneb Chvála bláznovství. *O počátku, cestě a znamení časů. Úvahy o vědě a vědění*. Malvern: Praha 2007, s. 69–108.
- O strukturalistickém hnutí v biologii, s. 43–78
Další vydání:
O strukturalistickém hnutí v biologii. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 43–78. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]
- Pojem morfogenetického pole, s. 191–234
Další vydání:
Pojem morfogenetického pole. *O povaze tvaru a utváření živých bytostí*. Praha, 1990, s. 191–234. [Habilitationní spis, reprint textů z *Geometrie živého*.]
Úvodní dialog z textu byl otištěn také:
O poslání filosofie. *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017, s. 65–70.

Dalšími přednášejícími a tedy i příspěvateli do sborníku byli:

Petr Vopěnka (Neviditelné reálné tvary), Jiří Fiala (Pražský meziválečný strukturalismus), Petr Kůrka (Geometrie organického tvaru), Jiří Fiala (Vznik a vývoj tvarů), Věra Kůrková (Fraktály a dynamické systémy), Jiří Měska (Počítačová grafika, soběpodobnost a morfologie), Jiří Sádlo (O morfogenezi architektury rostlin), Anton Markoš (Buňky a morfogeneze), Petr Kůrka (Matematická teorie morfogenetického pole), Jaroslav Votruba (Gurvičova teorie morfogeneze a Fröhlichovy koherentní excitace), Petr Jirků (Přepisovací systémy), Michal Danilák (Počítačové modelovanie zložitých biologických tvarov), Vladimír Albrecht (O topologické, Hausdorffově a Rényiho dimenzi), Peter Sýkora (Prekonanie fraktálov: Katzova teória templetov pre komplexné tvary), Antonín Marián Svoboda (Morfometrika a proměnlivost).

B. 4. Filosofický seminář 2001–2007

Úplný seznam příspěvků Filosofického semináře, tak, jak jej poskytla organizátorka, paní Kamila Bendová.

2001

10. října 2001 Petr Vopěnka: Meditace o základech vědy
 17. října 2001 Zdeněk Neubauer:
 Svět s horizontem – vopěnkovská meditace nad jeho poznáním
 24. října 2001 Jiří Fiala: Problém indukce (jako záminka)
 07. listopadu 2001 Jan Sokol: Mikuláš z Cusy a počátky měření
 14. listopadu 2001 Pavel Kouba: Čas, *fysis* a metafyzika
 28. listopadu 2001 Jaroslav Peregrin: Co je jazyk?
 05. prosince 2001 Zdeněk Kratochvíl: Herakleitos, myšlení bez dialektiky
 12. prosince 2001 Martin C. Putna: Barlaam a Josafat
 19. prosince 2001 Kamila Bendová: Mariánská úcta a feminismus

2002

02. ledna 2002 Martin Palouš: Politická filosofie Erica Voegelina
 09. ledna 2002 Ivan M. Havel: Domény vědeckého diskurzu z ptačího pohledu
 20. února 2002 Zdeněk Pinc: Etika a evidence
 27. února 2002 Tomáš Halík
 13. března 2002 Jan Jůn: Etika novináře
 20. března 2002 Milan Sobotka: Trancendentní základ etiky u Kanta
 03. dubna 2002 Radim Palouš: Scholé – prázden (prázdniny?)
 10. dubna 2002 Pavel Materna: Pojem jakožto otázka
 22. května 2002 Mikuláš Lobkowicz: O původním smyslu metafyziky
 02. října 2002 Zdeněk Neubauer:
 Zdroj moderní vědecké racionality (Trialog de possess Mikuláše Kusánského)
 09. října 2002 Jaroslav Peregrin: Vídeňský kruh (z té lepší stránky)
 16. října 2002 Jan Sokol: Právo a etika
 30. října 2002 Stanislav Komárek: Moc, nemoc a mezilidské interakce
 06. listopadu 2002 Zdeněk Kratochvíl: Osud – náhoda, svoboda
 13. listopadu 2002 Josef Mural: Dva Humové vedle sebe
 27. listopadu 2002 Zdeněk Lukeš: Proměny Prahy – uskutečněné i neuskutečněné
 04. prosince 2002 Daniel Kroupa: Náboženské základy demokracie
 11. prosince 2002 Jaroslav Nešetřil: Matematika umění a umění matematiky
 17. prosince 2002 Jiří Stivín: Variace a improvizace

2003

08. ledna 2003 Zdeněk Neubauer: Golem
 19. února 2003 Jan Sokol: Jsou lidská práva přirozená?
 26. února 2003 Zdeněk Pinc: Antropologie a etika
 05. března 2003 Daniel Kroupa: Dějiny budoucnosti Evropy
 19. března 2003 Josef Mural: Descartova metodická skepse v *Meditacích o první filosofii*
 26. března 2003 Zdeněk Kratochvíl:
 Živly, Osud, Mysl – tři archaická pojetí božství, z nichž přežilo jen to poslední (reprezentováno Empedoklem, Herakleitem a Xenofanem)
 09. dubna 2003 Aleš Pultr: Potíže s popularisací matematiky aneb Mně se líbí paní nadlesní
 16. dubna 2003 Jiří Langer: Sametovost fyzikálních revolucí
 30. dubna 2003 Petr Jirků: Racionální versus iracionální rozhodování
 07. května 2003 Miloš Rejchrt: Nápad biblického fundamentalisty
 01. října 2003 Jiří Kabele: Jak vládli komunisté
 08. října 2003 Petr Jirků: Racionální versus iracionální rozhodování
 15. října 2003 Ilja Šrubař: Korupce jako sociální fenomén
 29. října 2003 Ivan M. Havel: Proměny
 05. listopadu 2003 Jiří Fiala: ...není nic než... (ke stému výročí narození F. P. Ramseye)

12. listopadu 2003 Zdeněk Neubauer: Písmo – Počet – Pořadí Aneb Jak povstala čísla?
 26. listopadu 2003 Zdeněk Konopásek: Ekonomie participace:
 angažovanost veřejnosti ve sporech o spalovnu Malešice
 03. prosince 2003 Ladislav Benyovszky: Heideggerova idea topologie bytí
 10. prosince 2003 David Vávra: Vlastní tvorba
 17. prosince 2003 Ivan Lefkovits: Buňky promlouvají k filosofům
- 2004
07. ledna 2004 Jan Šebestík: Filosofický odkaz Jeana Cavaillese
 18. února 2004 Zdeněk Neubauer, Tomáš Škrdlant: Živly aneb prozíravost českého jazyka
 03. března 2004 Jan Sokol: Je můj život opravdu můj?
 10. března 2004 Edvard Outrata: Reforma státní správy – největší zanedbání naší transformace
 17. března 2004 Zdeněk Pinc: Dva způsoby, jak myslet smysl života
 24. března 2004 Zdeněk Kratochvíl: Význam Zenonových paradoxů
 07. dubna 2004 Jiří Fiala: Proč je podle Bolzana prostor třírozměrný?
 14. dubna 2004 Petr Piřha: K otázkám české mythologie
 28. dubna 2004 Martin C. Putna: Český katolický fašismus?
 05. května 2004 Jan Vodňanský: Proměny mediálního světa aneb
 Moje setkání s Vilémem Flusserem
 19. května 2004 Antonín Střížek: O čtení obrazu a mé vlastní tvorbě
 06. října 2004 Jiří Kabele: Zamyšlení nad rozvojem
 13. října 2004 Ivan Dejmal: Místo, vlastnictví a svoboda
 20. října 2004 Miloš Rejchrt: Nápad biblického fundamentalisty
 27. října 2004 Zdeněk Neubauer: Unde novum? aneb Kosmodicea
 10. listopadu 2004 Mojmir Horyna: Výtvarné umělecké dílo jako rozvrh
 01. prosince 2004 Petr Vopěnka: Osud množinové matematiky
 08. prosince 2004 Stanislav Komárek: Člověk podle Portmanna aneb Proč jsme věčnými dětmi
 15. prosince 2004 Tomáš Kulka: Umění a falzum
- 2005
05. ledna 2005 Zdeněk Neubauer: Večer tříkrálový – znak, podoba, tělo
 12. ledna 2005 Jan Palouš: Věk galaxií
 23. února 2005 Jan Sokol: Má Evropa nějakou identitu?
 09. března 2005 Cyril Höschl: Schizofrenie jako porucha zpracování informací
 16. března 2005 Anton Markoš: Digitální zápis a živé tělo
 30. března 2005 Jiří Langer: Co dal „Annus mirabilis 1905“ filosofii
 06. dubna 2005 Jiří Fiala: Kusánovy krásné kvadratury kruhu?
 27. dubna 2005 Zdeněk Kratochvíl: Co chceme a nechceme vidět na řeckém umění, filosofii
 i náboženství
 18. května 2005 Zdeněk Neubauer: Soumrak darwinismu – Rádlovo trapné přehmátnutí
 či trefné vyhmátnutí? (Nad chystaným vydáním prvního překladu Rádlových
Dějin biologických teorií, apotheosis prima)
 25. května 2005 Štěpán Špínka: Člověk a připodobnění bohu v Platónově filosofii
 12. října 2005 Václav Břicháček: Sedm setkání s výzkumnými pracemi P. Zimbarda
 19. října 2005 Petr Janyška: Francie v dnešní Evropě
 26. října 2005 Aleš Pultr: Problém čtyř barev
 09. listopadu 2005 Zdeněk Neubauer: Darwinistický původ secese?
 aneb evoluční učení v Novém Umění
 16. listopadu 2005 Ivan M. Havel: Prožívání situací
 23. listopadu 2005 Antonín Střížek: O čtení obrazu a vlastní tvorbě II.
 07. prosince 2005 Jaroslav Nešetřil: Stromy v matematice a umění
 14. prosince 2005 Martin Palouš: O svobodě projevu
 21. prosince 2005 Jiří Fiala: Descartes

2006

22. února 2006 Petr Vopěnka: Uvažování scientistů
 01. března 2006 Jan Sokol: Politika hledá nové téma
 15. března 2006 Prokop Toman: Deformace informace
 22. března 2006 Milan Balabán: Biblická zvěst jako relativizace nebo likvidace všech údajně absolutních hodnot
 05. dubna 2006 Karol Sidon: Význam judaismu
 12. dubna 2006 Zdeněk Kratochvíl: Řecká astronomie před Platonem aneb astronomie a astromantie před astrologií
 26. dubna 2006 Jan Foll: Záhady času a prostoru ve filmu
 03. května 2006 Zdeněk Neubauer: Naturae iconographia sacra – posvátná ikonografie živého
 17. května 2006 Petr Král: Metafyzika pro chodce
 11. října 2006 Stanislav Komárek: Zvěrstvo, bestialita, zhovadilost
 18. října 2006 Fatima Cvrčková: Rostlina jako cizinec aneb o rozmanitosti forem a strategií života
 25. října 2006 Vlastimil Zuska: Narativní událost
 01. listopadu 2006 Jiří Fiala: Co přesně znamená přesně?
 08. listopadu 2006 Eduard Bakalář: Ochutnávky z evoluční psychologie
 15. listopadu 2006 Rudolf Kučera: Staré problémy demokracie v novém vydání
 22. listopadu 2006 Roman Joch: Lze s jistotou poznávat? aneb Pravda, svoboda a duše
 29. listopadu 2006 Arno Pařík: Existuje židovské umění?
 06. prosince 2006 Zdeněk Pinc: Co děláme, když moralizujeme mravnost nebo naopak, a jak k tomu přijde etika
 13. prosince 2006 Filip Karfík: Patočka jako filosof dějin
 20. prosince 2006 Petr Kůrka: Intuice a formalizace v matematice

2007

10. ledna 2007 Jan Šebestík: Zamyšlení nad dějinami vědy
 21. února 2007 Jiří Fiala: Možnosti a nutnosti
 28. února 2007 Anton Markoš: Vznik života
 70. března 2007 Ivan M. Havel: Vzpomínky, sny a výmysly
 14. března 2007 Julius Tomin: Platónův Theaitétos ve vztahu k dialogům s ním dramaticky souvisejícím
 21. března 2007 Zdeněk Kratochvíl: Hmota, duch a informace
 28. března 2007 Roman Joch: Ironie a hierarchie – Evelyn Waugh, Brideshead Revisited a kritika modernity
 04. dubna 2007 Jiří Langer: Empirismus a racionalismus ve vědeckém poznání
 11. dubna 2007 Stanislav Sousedík: Základy filosofické etiky Tomáše Akvinského
 18. dubna 2007 Ivan Martin Jirous: Against conceptualism
 25. dubna 2007 Marin Petiška: Zázraky a současný svět
 02. května 2007 Miroslav Petříček, Jan Foll: Tajemství identity v současném filmu
 09. května 2007 Jefim Fištejn: Rusko-německý mystický román
 16. května 2007 Bedřich Velický: Rozmezí mikrosvěta a makrosvěta

B. 5. Neubauer ve Vesmíru

Chronologický přehled článků Zdeňka Neubauera publikovaných v časopise *Vesmír*:

1965

Vtíp genetické mapy. *Vesmír* 44, 1965, č. 3, s. 70–71. [Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky, tématem je Benzerova mapovací metoda.]

1982

Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií. (Spoluautoři: E. Koutecká, A. Krekulová.) *Vesmír* 61, 1982, č. 5, s. 151–153. [Popularizační článek o výsledcích práce katedry genetiky, mikrobiologie a biofyziky přírodovědecké fakulty UK.]

1990

O smyslu Kruhu nezávislé inteligence. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 13. [Článek o iniciativě Kruh nezávislé inteligence, která byla založena v Praze dne 6. září 1989.]

Kosmopolitický manifest. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 228. [Manifest požadující právo na sebeurčení, tj. vlastní kosmologii, pro každý vesmír a část supervesmíru.]

Neurony, synapse a iontové kanály. *Vesmír* 69, 1990, č. 8, s. 432–433. [Doprovodný text k článku Františka Vyskočila. Pokus o komplexnější pojetí mozku, než z hlediska mechanismu a fungování.]

Pravda a krása. *Vesmír* 69, 1990, č. 9, s. 497–498. [Úvaha o důležitosti vzhledu a krásy.]

Souběžné zpracování informace nebo kolmé rozměry pravdy. *Vesmír* 69, 1990, č. 12, s. 685 [Diskuze reagující na článek B. Raušenbacha, Věda a vzdělání. *Vesmír* 69, 1990, č. 4, s. 224–227.]

1991

Vrah nebo oběť? *Vesmír* 70, 1991, č. 1, s. 50. [Článek o případu biologa Paula Kammerera.]

Stará a nová aliance, neboli Bible, Linné a Darwin. *Vesmír* 70, 1991, č. 2, s. 96–97. [Reakce na tezi českého biologa a zoologa Aloise Mrázka, že se odpor k vývojové nauce opíral o novověký postoj, a nikoli o bibli, středověk či náboženství jako takové.]

Panacea a přírodní zákony. *Vesmír* 70, 1991, č. 3, s. 166. [Kritická reakce na článek Prokopa Málka Panacea o hledání všeléku, uveřejněný ve *Vesmíru* 69, 1990, č. 3, s. 155.]

Redukcionismus v biochemii. *Vesmír* 70, 1991, č. 4, s. 191–192. [Text upozorňující na odlišnou logiku chemie a biochemie.] Další otisk: Redukcionismus v biochemii. *SciPhi* 1991, 1:25–29.

Estetika v biochemii. *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 268–269. [Článek poukazující na logiku uspořádání živých bytostí, na dělení na vnitřek a vnějšek.] Další otisk: Estetika v biologii. *SciPhi* 1991, 1:30–34.

Hvězdy, nechte si okénko! (Spoluautorka: M. Svobodová) *Vesmír* 70, 1991, č. 5, s. 295. [Článek o československé odbočce Mezinárodní transpersonální společnosti (ITA) a připravované konferenci v Praze.]

O dědičnosti získaných vlastností. *Vesmír* 70, 1991, č. 7, s. 411. [Článek věnovaný Batesonovu komentáři k dědičnosti získaných vlastností u ropušky, kterou proklamoval Paul Kammerer.]

Fénix vědeckého kreacionismu. *Vesmír* 70, 1991, č. 12, s. 671–673. [Průvodní poznámka k článku Luboše Bělky.]

1992

Kreacionismus jako karikatura vědy Zesílí nápor antiscientismu? (Spoluautor: L. Bělka) *Vesmír* 71, 1992, č. 5, s. 283–285. [Článek věnovaný případu amerického amatérského vědce Forresta Mimse.]

Gaia, návrat bohyně. *Vesmír* 71, 1992, č. 1, s. 32–33. [Text přibližující Lovelockovu teorii Gaia.] Další otisk: Z. Neubauer, *Hledání společného světa*. Malvern: Praha 2017.

Co je to scientismus a proč jsem proti? *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 169. [Diskuze vyvolaná úvodníkem I. M. Havel, O scientismu. *Vesmír* 71, 1992, č. 2, s. 63.]

Viry a víry. *Vesmír* 71, 1992, č. 3, s. 158–163. [Text byl napsán pod vlivem článku: podle G. J. van Heijst – J. B. Flor, La danse des tourbillons. *La Recherche* 21/218, s. 224–229.] První otisk v publikaci: *Filosofické a metodologické problémy vzniku, sebeudržování a reprodukce biologických individuí se zaměřením na buňky jako reprezentanta biologických objektů*. J. Stachová (ed.), Filosofický ústav ČSAV: Praha 1991, s. 23–28. Další otisk: *SciPhi* 2, 1991, s. 19–22.

1993

Poručíme větru a dešti. *Vesmír* 72, 1993, č. 1, s. 48–49. [Článek o pádu vědecké představy deterministického vesmíru.]

Popperovské medailonky. *Vesmír* 72, 1993, č. 2, s. 105–108. [Text věnovaný odkazu Karla Poppera.]

Věda a mystika neboli o novém žánru. *Vesmír* 72, 1993, č. 10, s. 586–589.

1994

Nedorozumění v Třešti. *Vesmír* 73, 1994, č. 9, s. 510–511. [Ohlédnutí za diskuzním fórem organizovaným Akademií věd v dubnu 1994.]

Strom a kámen, dub a skála. *Vesmír* 73, 1994, č. 12, s. 696. [Dopis redakci na téma slovního spojení v–antické literatuře.]

1995

Žirafa jako noční můra aneb co k tomu Brehm? *Vesmír* 74, 1995, č. 7, s. 405–406. [Popularizační článek o morfologii a estetice žiraf.]

Vznik a znak. *Vesmír* 74, 1995, č. 3, s. 151–152. [Reakce na článek J. Zrzavý, O vzniku evoluční novinky a příbuzných nočních můrách. *Vesmír* 74, 1995, č. 3, s. 145–149.]

O náhodě a spontaneitě. *Vesmír* 74, 1995, č. 11, s. 646–649.

1996

Mimozemšťané, vědci a média. *Vesmír* 75, 1995, č. 4, s. 227–228. [Text napsán pod pseudonymem Jan Pravda.]

1997

O svátosti, entropii a Shakespearovi. *Vesmír* 76, 1997, č. 4, s. 226–227. [Napsáno na základě části Neubauerova příspěvku „Univerzita a idea vzdělanosti“ do sborníku *Obnova ideje univerzity*, jehož editorem by Jiří Fiala. Sborník vydalo nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova: Praha 1993.]

T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *Vesmír* 76, 1997, č. 5, s. 275–278. [Nekrolog na T. Kuhna Neubauer sepsal v září 1996 (Kuhn zemřel v červnu), ale kvůli neshodám nad textem byl vydán až v květnu 1997.]

Další otisky:

T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *O počátku, cestě a znamení časů*. Malvern: Praha 2007, s. 171–187.

T. S. Kuhn (1923–1996) in memoriam. *Listy o biologii*. Malvern: Praha 2019, s. 330–341.

2006

Darwinizmus je mrtev - a co dál?. *Vesmír* 85, 2006, č. 9, s. 560. [Spoluautoři T. Hermann a A. Markoš. Upravená verze úvodu ke knize Emanuela Rádl *Dějiny biologických teorií novověku*,⁶³⁸ kterou uvedení autoři připravili k vydání.]

⁶³⁸ E. Rádl, *Dějiny biologických teorií novověku*, Academia: Praha 2006.

B. 6. Strojopisná samizdatová edice Venkov, vydavatel Miroslav Němejc, Edice děl Zdeňka Neubauera

Strojopisnou samizdatovou edici Venkov vydával ve Strakonicih Miroslav Němejc pro potřeby své a svých přátel v letech 1986 až 1989. Edice se zaměřovala především na texty Zdeňka Neubauera, okrajově také na práce jiných autorů, například Wittgensteina či Bubera. Snahou bylo šířit texty, jež editorovi přišly zajímavé, především v mimopražském prostředí. Z toho důvodu svou edici nazval Venkov. „O editorské činnosti jsem nic nevěděl, neměl jsem žádné zkušenosti, byl jsem truhlář, kterého to začalo zajímat. Jen zájem o věc mne přiměl se do vydávání pustit,“ komentoval Němejc zpětně práci na edici v rozhovoru s autorkou disertační práce.⁶³⁹

Se Zdeňkem Neubauerem se Němejc seznámil v Praze na sklonku roku 1982 na přednášce v Unitarii. Přednáška jej velmi zaujala a vzpomněl si, že má doma Neubauerovu knihu *Deus et Natura*, kterou od kohosi dostal. Vzal si ji s sebou na vojnu a s velikým zaujetím ji četl. Ještě před odchodem do vojenské služby se stačil vnutit na tolkienovský seminář, konaný u Bendů. Po návratu z vojny pravidelně navštěvoval Neubauerovy přednášky v rámci Kybernetických problémů přírodovědy. V pozdějších letech texty přepisoval z nahrávek a po autorizaci je následně rozepisoval. Neubauer z některých pak nechával pořídit xerokopie.

Sešit I. (1987)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 133 stran)

Obsahuje texty:

- Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností).
- Co je to smysl?
- K Ricoeurově krizi subjektu.
- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu.
- Metafora jako ontologický symbol.
- Filosofie víry.

Sešit I. (1987)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 133 stran)

Obsahuje texty:

- Kybernetické problémy biologie (K otázce dědičnosti získaných vlastností).
- Co je to smysl?
- K Ricoeurově krizi subjektu.
- Ontologické předpoklady hermeneutického pojetí subjektu.
- Metafora jako ontologický symbol.
- Filosofie víry.
- O řeči, zjevení, ontologii.

Bližší informace k těmto textům viz bibliografie Zdeňka Neubauera.

Sešit II. (1987)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 47 stran)

Obsahuje texty:

- Karl Gustav Jung – Hlubinná psychologie a náboženství.
- Duchovní kořeny evolucionismu.
- Velikonoce I a II.

Jedná se o přepis přednášek. Původ přednášek není zcela jasný, pravděpodobně byly prosloveny pro Náboženskou společnost českých unitářů.

⁶³⁹ Texty přepisoval Miroslav Němejc sám na průklepovém papíře zajímavým způsobem. Z psacího stroje vyndal pásku, vložil do něj listy papíru proložených kopíráky. Text psal velmi razantními údery, které proděravěly první stránku (bylo nutné ji vyhodit), vytvořily zhruba deset použitelných kopií.

Sešit III. (1988)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 62 stran)

Obsahuje texty:

- Chiliasmus a eschatologie.
- Zamyšlení nad vědou a filosofií.

Bližší informace k těmto textům viz bibliografie Zdeňka Neubauera.

Sešit IV. (1988)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 18 stran)

Obsahuje text:

- Tajemství svatého Grálu.

Revidovaný text přednášky přednesené 2. února 1988 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit V. (1988)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 29 stran)

Obsahuje text:

- Svatý Grál.

Revidovaný text přednášky přednesené na jaře 1988 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit VI. (1988)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 20 stran)

Obsahuje text:

- Merlin.

Revidovaný text přednášky přednesené 10. 5. 1988 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit VII. (1989)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 12 stran)

Obsahuje text:

- Tříkrálové souvislosti.

Revidovaný text přednášky.

Sešit VIII. (1989)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 18 stran + fotografie na dokumentačním fotopapíru)

Obsahuje text:

- Náboženství z kybernetického hlediska.

Autorizovaný text přednášky přednesené 5. 1. 1986 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit IX. (1989)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 24 stran + fotografie na dokumentačním fotopapíru)

Obsahuje text:

- Svatý grál: moderní podoba mýtu.

Text přednášky přednesené v roce 1988 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit X. (1989)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 11 stran)

Obsahuje texty:

- Předmluva k dopisům V. Bendy z vězení.
- Sidonius: M. B. P. – Mind/Body Problem

Bližší informace k těmto textům viz bibliografie Zdeňka Neubauera.

Sešit XI. (1989)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 25 stran)

Obsahuje texty:

- O světě za okrajem.
- Základy astrologie.

Revidovaný text přednášky přednesené 29. 4. 1986 pro Náboženskou obec českých unitářů.

Sešit XII. (1986)⁶⁴⁰

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 44 stran)

Obsahuje text:

- Sidonius a Sakateka: Dialog o páté cestě
- Sidonius a Sakateka: Dialog o mudrování

Bližší informace k těmto textům viz bibliografie Zdeňka Neubauera.

Sešit XIII. (1987)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 17 stran)

Obsahuje text:

- Consolatio philosophiae hodierna.

Bližší informace k tomuto textu viz bibliografie Zdeňka Neubauera.

Mimo edici:

- Slavnost, hra, subjektivita.

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 7 stran)

- P. Rezek, Neubauerův ontologický dar: Ricoerovské eseje. (1987)

(strojopis na průklepovém papíře, formát A4, v polokartonových deskách na hřbetu sesponkováno, 13 stran)

⁶⁴⁰ Čísla sešitů X až XIII byla připojena dodatečně, proto zde údaje nejsou seřazeny chronologicky.

Příloha C – obrazová dokumentace

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

2. Jedenáctiletá střední škola v Praze

Číslo: **L 19** O P I S

VYSVĚDČENÍ O MATURITNÍ ZKOUŠCE

Zdeněk Neubauer

Data narození: den **30.** měsíc **květen** rok 19 **42.**

místo **Brno**, okres **Brno**

Národnost: **česká** Státní příslušnost: **československá**

Podrobil se maturitní zkoušce na zdejší škole.

Maturitní zkoušku konal

z jazyka českého	s prospěchem	výborným
z jazyka ruského	s prospěchem	výborným
z matematiky	s prospěchem	výborným
z biologie	s prospěchem	výborným
z _____	s prospěchem	_____

Podle celkového výsledku maturitní zkoušky

— prospěl s vyznamenáním —

V **Praze** dne **6. června** **1960**

Razítko

Jan Martínek, v.r.
předseda komise

Dr. Karel Rakovič, v.r.
ředitel školy

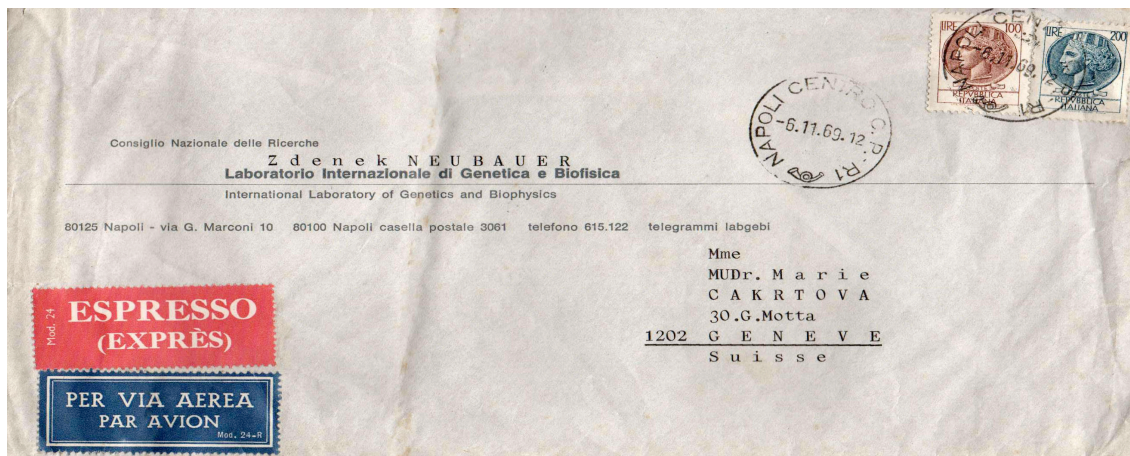
Květoslav Odvárka, v.r.
třídní učitel

ento opis souhlasí doslovně s předloženým
kopíjem - ověřeným opisem - 1 stránkovým
opátným kolkovou - dávkovou známkou
za **2,-** Kčs

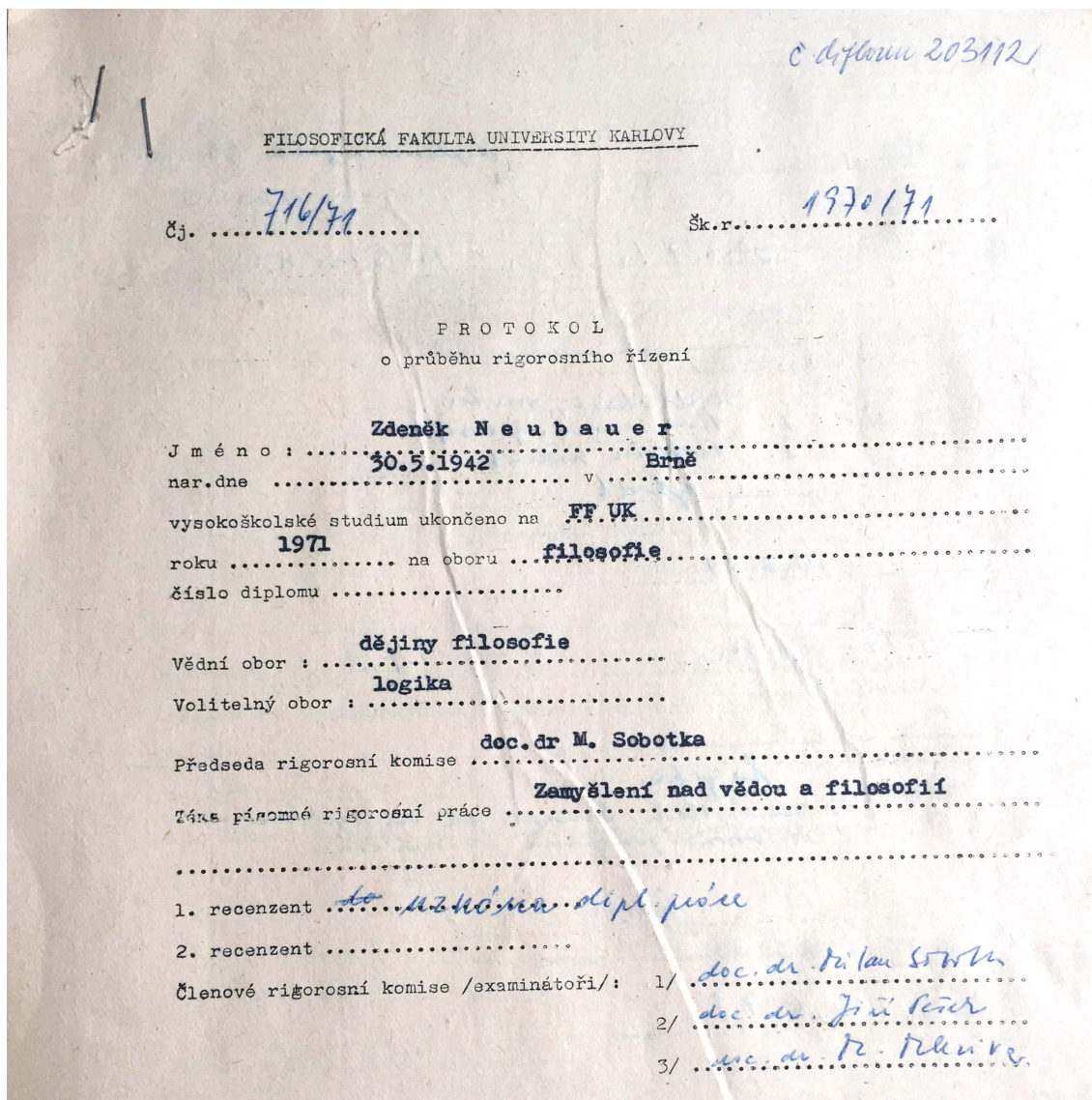
834144 1958
SOUD PRO PRAHU 7
7. 9. 1960 *Lerni*

SŠ - 2414 M

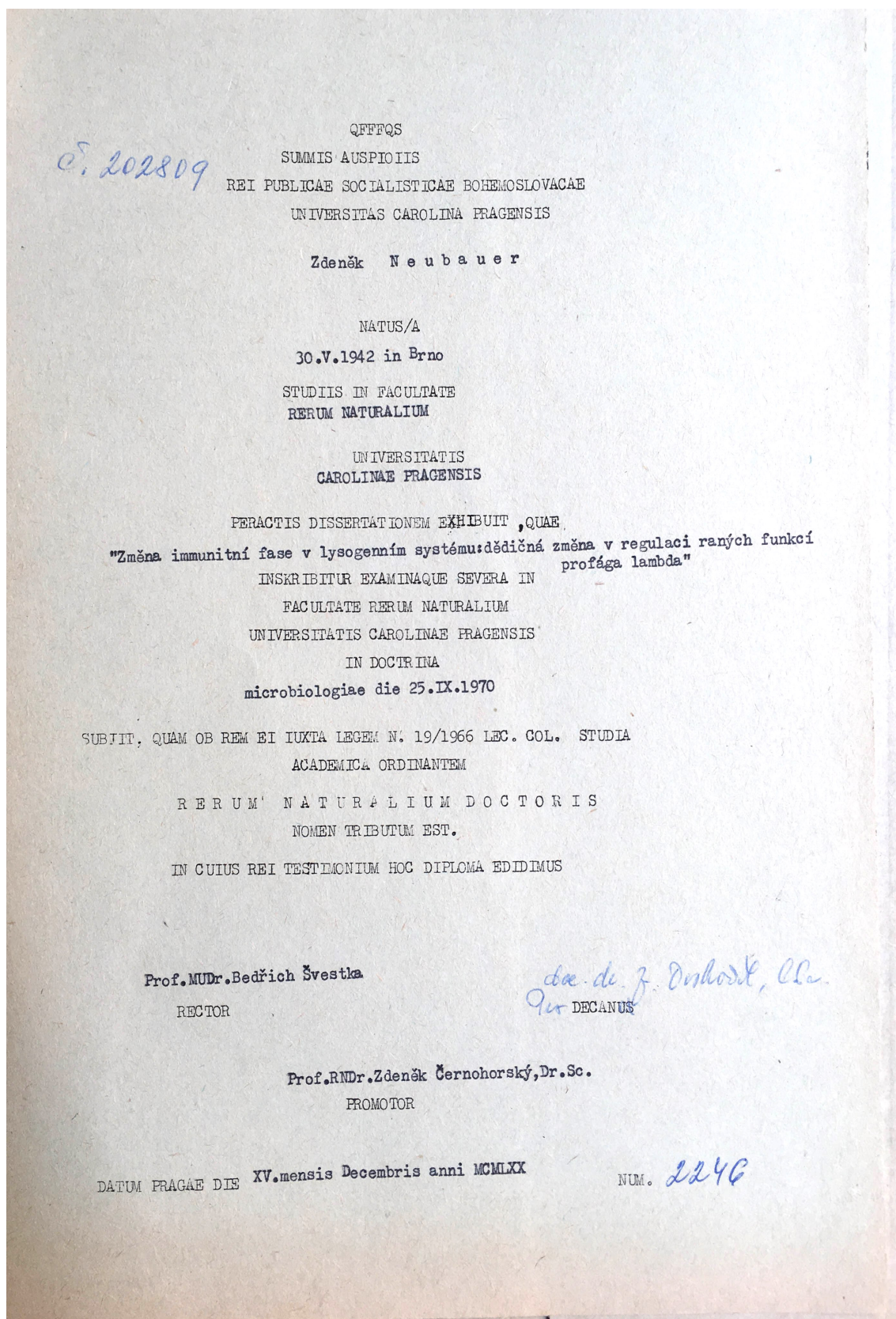
Obr. 1: Maturitní vysvědčení Zdeňka Neubauera

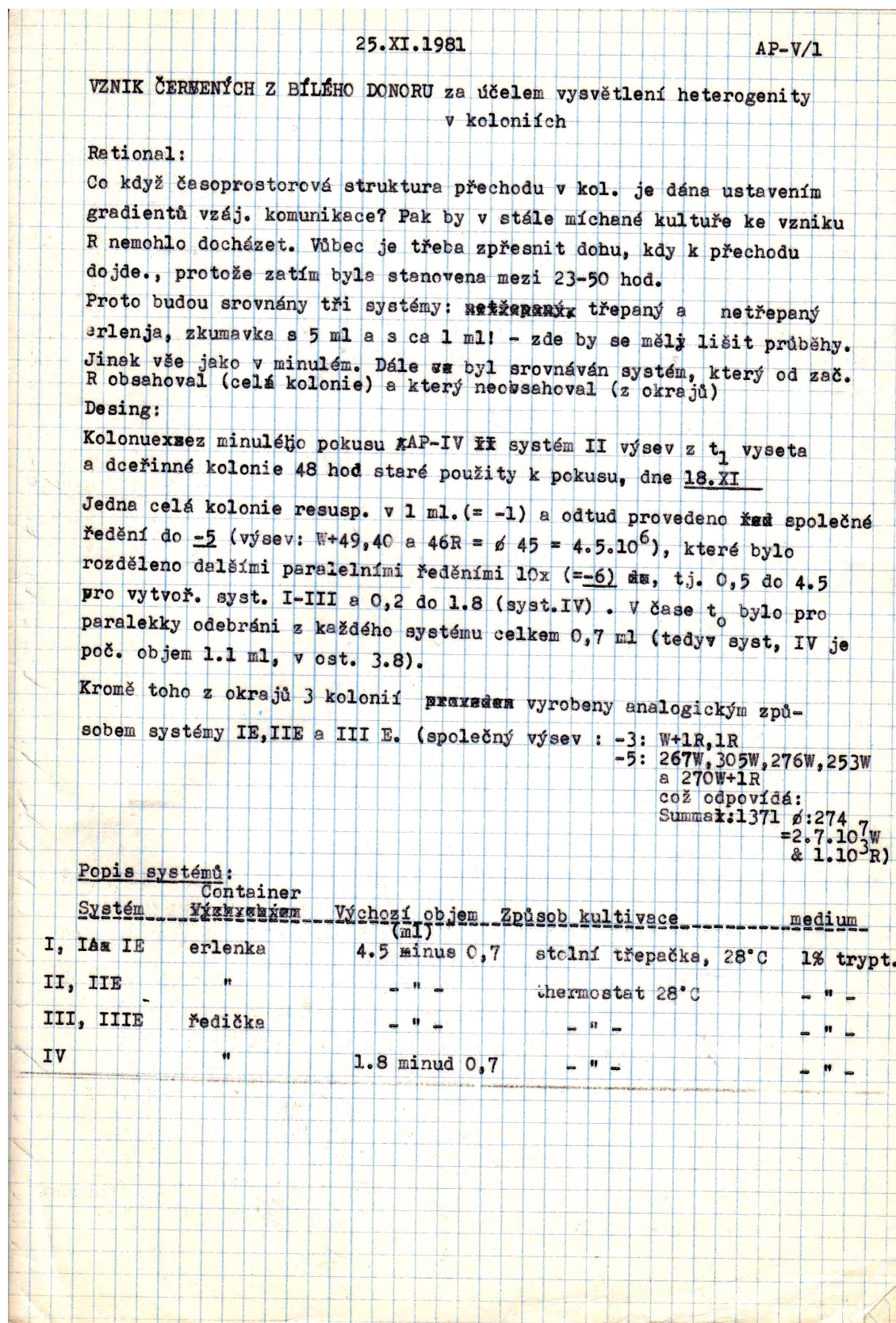
Obr. 2 Obálka Neubauerova dopisu tetě Maxe do Švýcarska.

Obr. 3 Úvodní strana protokolu o rigorózním řízení na FF UK v Praze.

Obr. 4 Diplom potvrzující absolvování rigorózního řízení na PřF UK v Praze.

Obr. 5: Každý pokus s koloniemi *Serratia marcescens* byl dokumentován laboratorními protokoly. Zde je ukázka – první strana protokolu ze dne 25. 11. 1981.

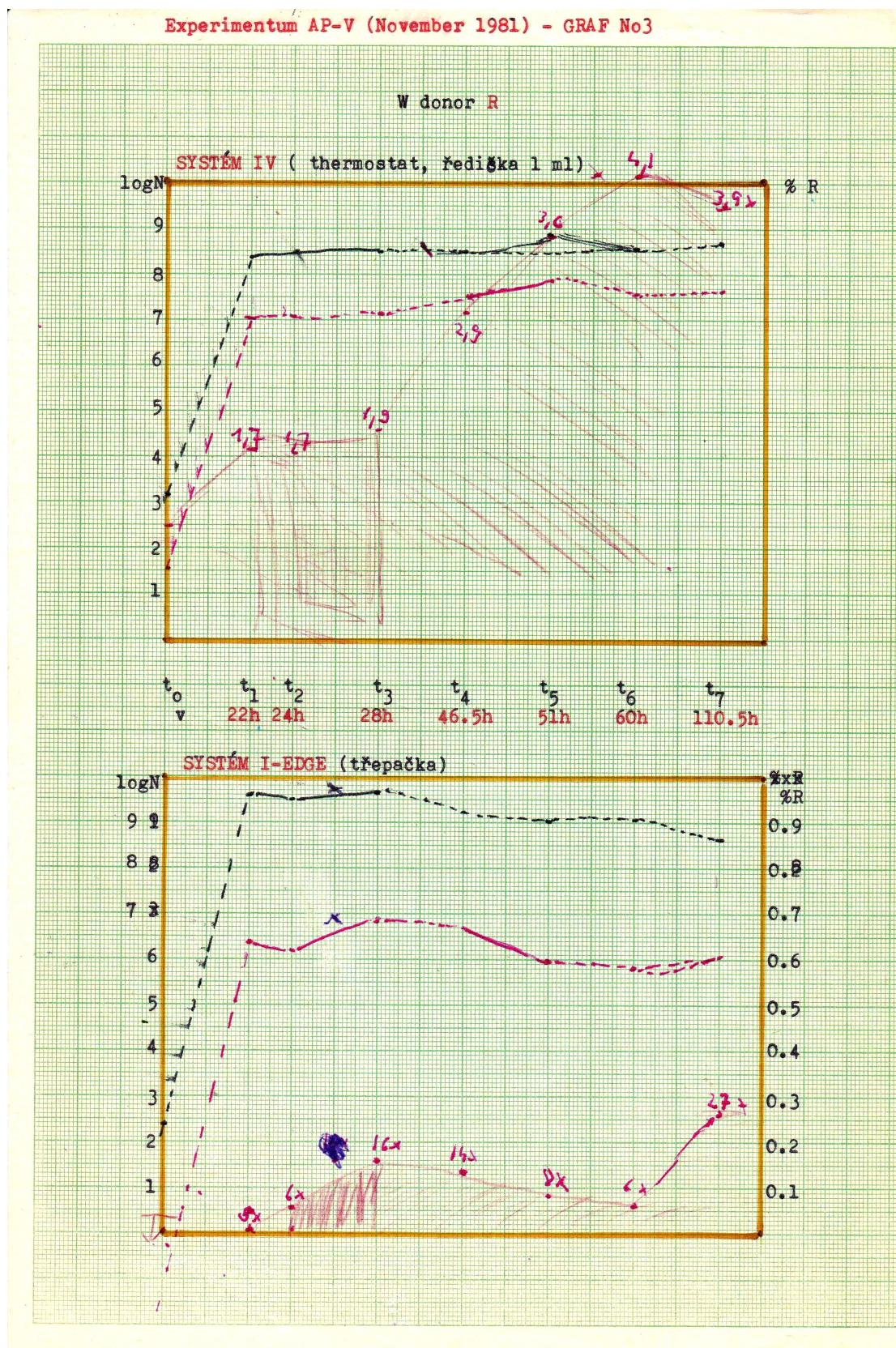
25. XI. 1981 AP-V/2

R E S U L T S

~~SYSTEMXOBRERXX~~

SYS- TEM	OP- BER	DATE	TIME	DE- LTA	P L A T I N G	W+R	W	R	R/R+W n (%)	ø%	
I.	t ₀	18. XI.	13.00	Oh	-1:128W+3R 132 5 127 10 160 8 113 2 134 5 145 7	1.4.10 ³ <u>3.14</u>	1.3.10 ³ 3.13	4.6.10 ¹ <u>1.66</u>	3.30 3.30 3.30 2.65 3.30	3.08	
	t ₁	19. XI.	11.00	22h	-7: nevyšla -6: W+96,86,102R			9.5.10 ⁷			
	t ₂	19. XI.	13.00	24h	-7:297W+9R 410W+5 276 11 -6:W+98,117R	3.4.10 ⁹ 9.53	3.3.10 ⁹ 9.52	1.0.10 ⁸ 8.00	2.96 3.09 2.48	2.84	
	t ₃		17.00	28h	-7:535W+13R 534 11 -6:W+156,156R	5.5.10 ⁹ 9.74	5.4.10 ⁹ 9.73	1.4.10 ⁸ 8.14	2.50 3.80 2.18	2.82	
	t ₄	20. XI.	11.30	46,5h	-7:208W+13R -6:W+126,115,121R	2.2.10 ⁹ 9.34	2.1.10 ⁹ 9.32	1.2.10 ⁸ 8.09	5.58 5.50 5.88	5.65	
	t ₅		16.00	51h	-7:133W+10R -6:W+94,95,102R	2.2.10⁹ 1.4.10 ⁹ 9.15	1.3.10 ⁹ 9.12	9.8.10 ⁷ 7.99 7.99	6.85 6.80 6.99	6.88	
	t ₆	21. XI.	11.00	60h	-7:88W+4R,106W+12 -6:W+55,68,64R	1.0.10 ⁹ 9.02	9.7.10 ⁸ 8.99	6.9.10 ⁷ 7.84	6.68 6.14 7.62	6.81	
	t ₇	23. XI.	13.30	110,5h	-7:66W+2R 66 3 -6:520W+24R	6.0.10 ⁸ 8.78	5.8.10 ⁸ 8.76	2.4.10 ⁷ 7.30	6.14 4.00 4.15	4.80	
	IA	t ₀	18. XI.	13.00	Oh	-1:161W+5R 118 4 134 3 120 1 121 4 127 1	1.3.10 ³ 3.12	1.3.10 ³ 3.11	3.0.10 ¹ 1.48	2.25 3.16 2.25	2.56
		t ₁	19. XI.	11.00	22h	-7:341W+12R 415 13 -6:W+125,112R	3.9.10 ⁹ 9.59	3.8.10 ⁹ 9.58	1.2.10 ⁸ 8.09	3.12 3.29 3.20	3.20
t ₂			13.00	24h	-8:29W+1R -7:324W+10R 375 14 300 11 -6:W+102,110,126R	3.3.10 ⁹ 9.52	3.2.10 ⁹ 9.51	1.1.10 ⁸ 8.06	3.44 3.39 3.38	3.40	
t ₃			17.00	28h	-8:34W -7:386W+18R 375 18 -6:W+129,150R	3.8.10 ⁹ 9.58	3.7.10 ⁹ 9.56	1.6.10 ⁸ 8.20	4.17 3.74 4.33	4.08	
t ₄		20. XI.	11.30	46,5h	-7:141W+12R -6:W+109,109,98R	1.6.10 ⁹ 9.19	1.4.10 ⁹ 9.15	1.5.10 ⁸ 8.16	9.34 6.98	8.06	
t ₅			16.00		-7:144W+9R -6:550W+63R 553 67; W+64R	1.2.10⁹ 8.1.10 ⁸ 8.91 9.08	1.1.10⁹ 7.5.10 ⁸ 8.87 9.06	6.5.10 ⁷ 7.84 7.81 7.32	7.84 7.96 8.05 10.2	8.06	

Obr. 6: Druhá strana téhož protokolu zachycující naměřená data.

Obr. 7: Zobrazení výsledků v grafu.

Combined staining revealed a concentric circle structure, probably the DNA molecule (Bradley). The head probably also contains an auxiliary structure (Margaretten, Kellenberger). The flagellum protrudes from the apex of the pentagonal pyramid of the head through the neck and has no differentiated cortex and medulla. It may show a central channel. This is terminated also by a pentagonal pyramidal structure from the base of which a terminal filament described in the lambda phage (Eiserling) shoots out. The filament may be composed of several fibres cemented together, being seen individually only rarely and observed with other phages of the B group (Bradley). The particles maintain a five-fold symmetry.

Isolation of a Bacteriophage Propagating in Bdellovibrio bacteriovorus. J. SCHINDLER, J. LUDVÍK, Department of Medical Microbiology and Immunology, Faculty of Medicine, Charles University, Prague, and Institute of Microbiology, Czechoslovak Academy of Sciences, Prague.

The phage was isolated from Prague sewage water. Its heretofore only host is the saprophytic mutant of the parasitic predatory *Bdellovibrio bacteriovorus*. It does not inactivate the plaque-forming ability of parasitic bdellovibrio. The phage, Mp-6, has a hexagonal head about 40 nm in diameter and a tail 20×14 nm with a coiled structure. Staining with acridine orange suggests that the phage contains double-stranded DNA.

Prophage Mutants Unable to Kill the Host upon Induction. Z. NEUBAUER, Faculty of Natural Sciences, Charles University, Prague.

Exposure of *Escherichia coli* K12 (λ int₆CI₅₅₇) lysogen carrying a heat-inducible prophage unable to excise from the host chromosome, to 42 C, results in extensive cell killing. Only about 10^{-8} cells form colonies at 42 C. Three types of survivors were found: (a) bacteria lysogenic for a defective prophage; (b) bacteria in which the prophage is entirely or partially deleted, (c) mutants called *vir^r* in which no defect in prophage could be detected but which are refractory to λ , even λ -virulent. Analysis of the defective lysogens (a) revealed that the defect in the prophage is always due to two mutations: one to the left of the CI region preventing the expression of the early genes at left (mutation of the positive regulatory gene N or a polar sex mutation); the other to the right of the CI region preventing λ -specific DNA synthesis (mutation in O or P or a polar mutation in *x*). A wide range of prophage deletions was found in the second group of heat survivors (b). By this selection it was possible to obtain "cryptic" lysogens retaining e.g. one, two, three, etc. λ -specific genes. However, the CI region, with two early promoters on either

side is always missing. The heat survivors represented by the third group (c), the *vir^r* mutants, are extremely low yielders of viable phage. In most cases, their inability to sustain λ growth extends also to the heteroimmune phage λ i434. In other cases, however, the refractivity is strictly immunity-specific. The early prophage functions are still heat-inducible in such strains. The *vir^r* character is related to the presence of the prophage.

Inactivation of Bacteriophages with cis-Platinum (II) diammine Dichloride. J. DROBNÍK, A. KREKULOVÁ, A. KUBELKOVÁ, Division of Biophysics, Faculty of Natural Sciences, Charles University, Prague.

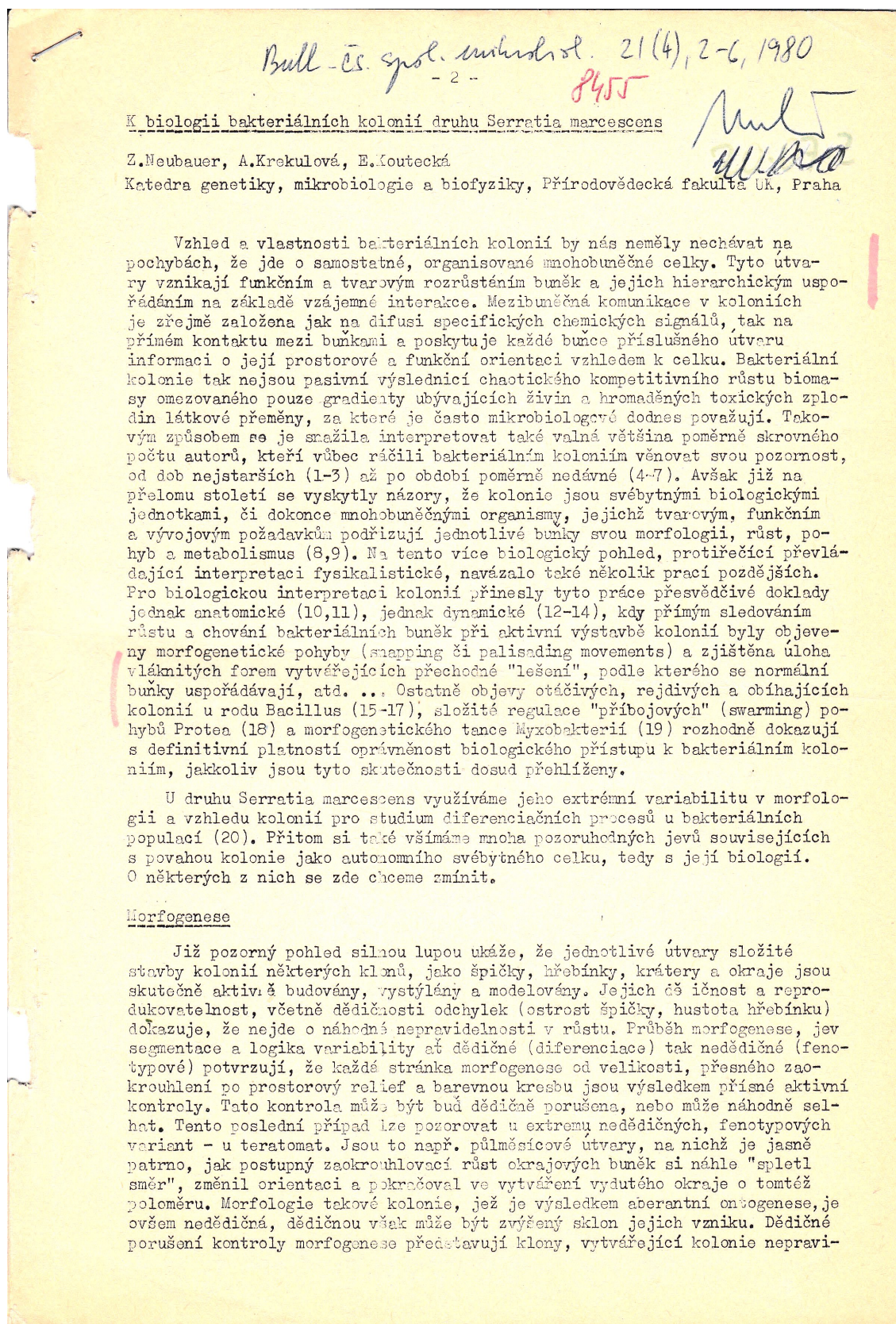
Inactivation of bacteriophages T₂, T₄, T_{4B01}, T₃ and Φ X174 by cis-platinum(II)diammine dichloride is not a simple exponential process. The survival curves show a shoulder at the beginning, followed by an exponential decrease with both the neutral complex and its hydrolysis product(s). The size of the shoulder is greater and the inactivation rate is smaller with T₂ and T₄ phages which are known as osmotic sensitive. This difference is less pronounced with the hydrolyzed complex which caused a greater inactivation effect. The inactivation by the complex is completely removed by AET. Some residual inactivation occurs after removal of the active platinum complex either by AET or by dilution; however, it is the same with T₃ and with Φ X174. Inactivation is not modified by the *Hcr* marker of the host bacterium. From the temperature dependence of inactivation constants, an energy of 17,100 cal/mole was calculated. It was concluded that permeability of the phage head plays a very important role in the inactivation process, and that the pattern of inactivation is different from that observed with alkylating agents and that it is not very much affected by the double-stranded or single-stranded (circular) form of the phage DNA.

Genetic "Amber" Map of the L Phage of Salmonella typhimurium. L. SOŠKOVÁ, J. SOŠKA, Department of General Biology, Faculty of Medicine, Brno, and Biophysical Institute, Czechoslovak Academy of Sciences, Brno.

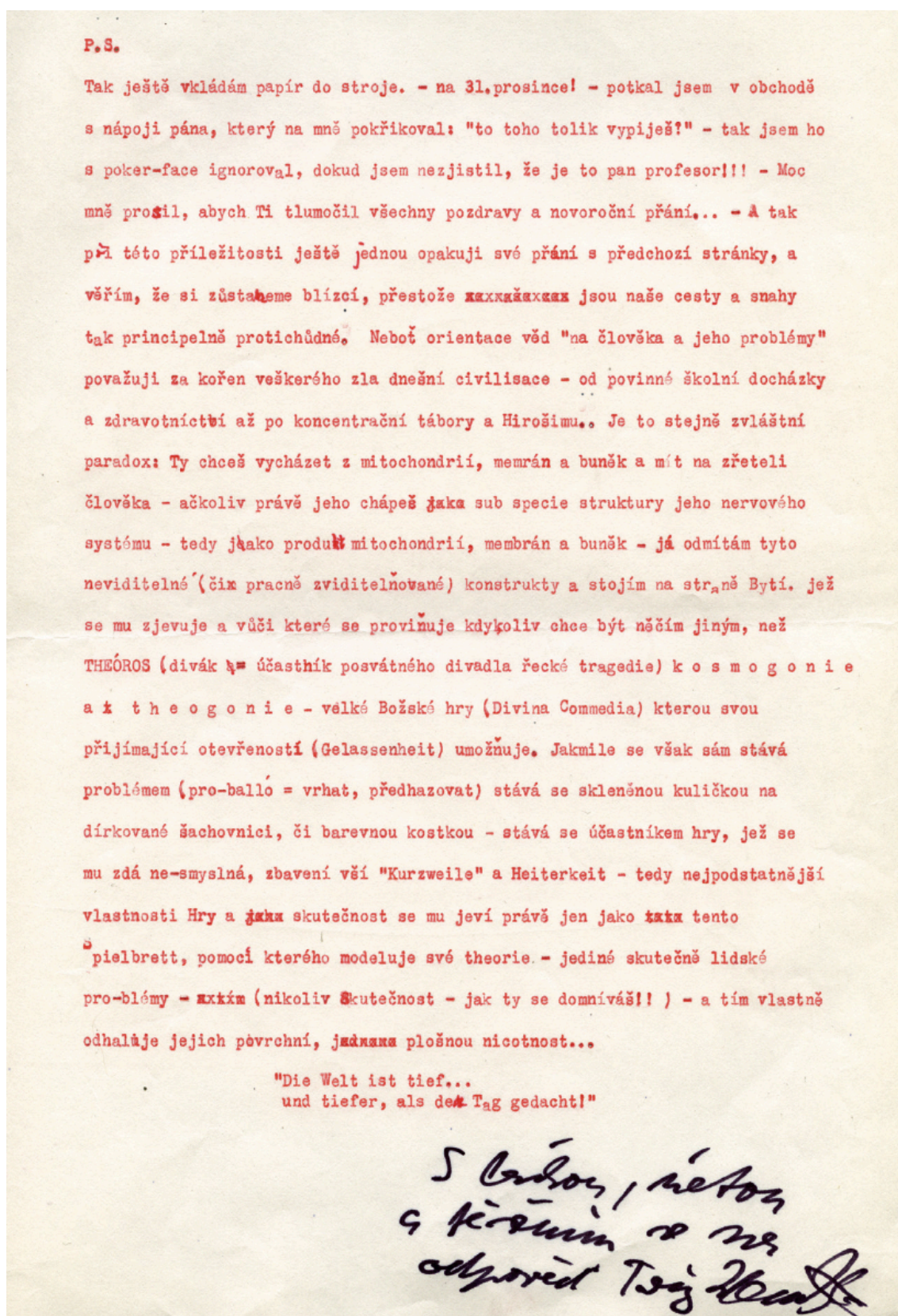
The L phage of *Salmonella typhimurium* was subjected to mutagenesis by hydroxylamine and the suppressor-sensitive amber mutants formed were isolated and classified into complementation groups. Using two- and three-factor crosses the gene sequence was determined. The map is circular and genes for the early functions were found near the "c" region. Representatives of the individual complementation groups were further complemented with conditionally lethal mutants of the related

Obr. 8: Prophage mutants unable to kill the host upon induction. *Folia microbiologica* 1971, sv. 16, č. 6, s. 548.

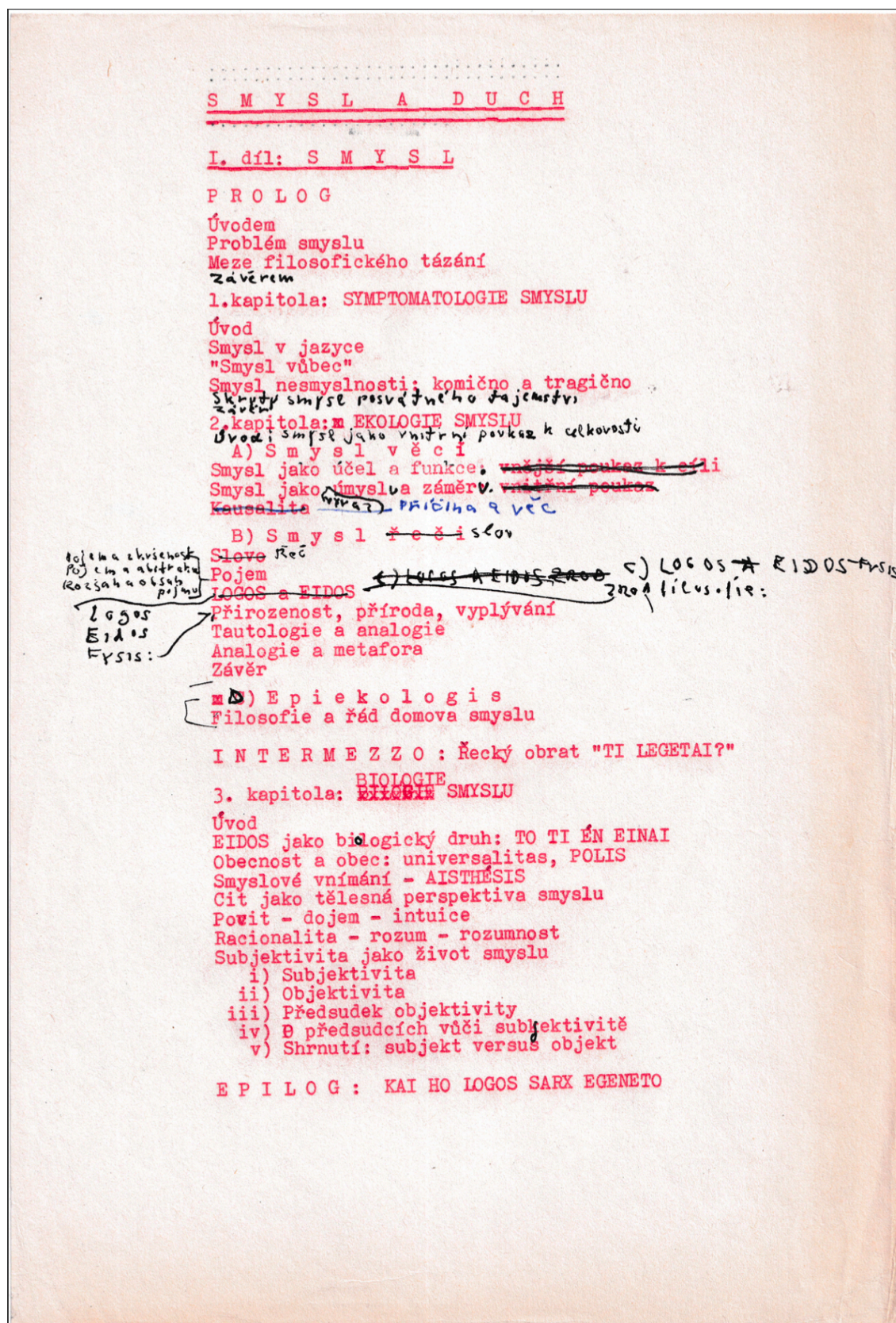
[Abstrakt příspěvku k deváté výroční konferenci Československé společnosti mikrobiologické, která se konala ve Starém Smokovci dne 5.–7. 5. 1971.]

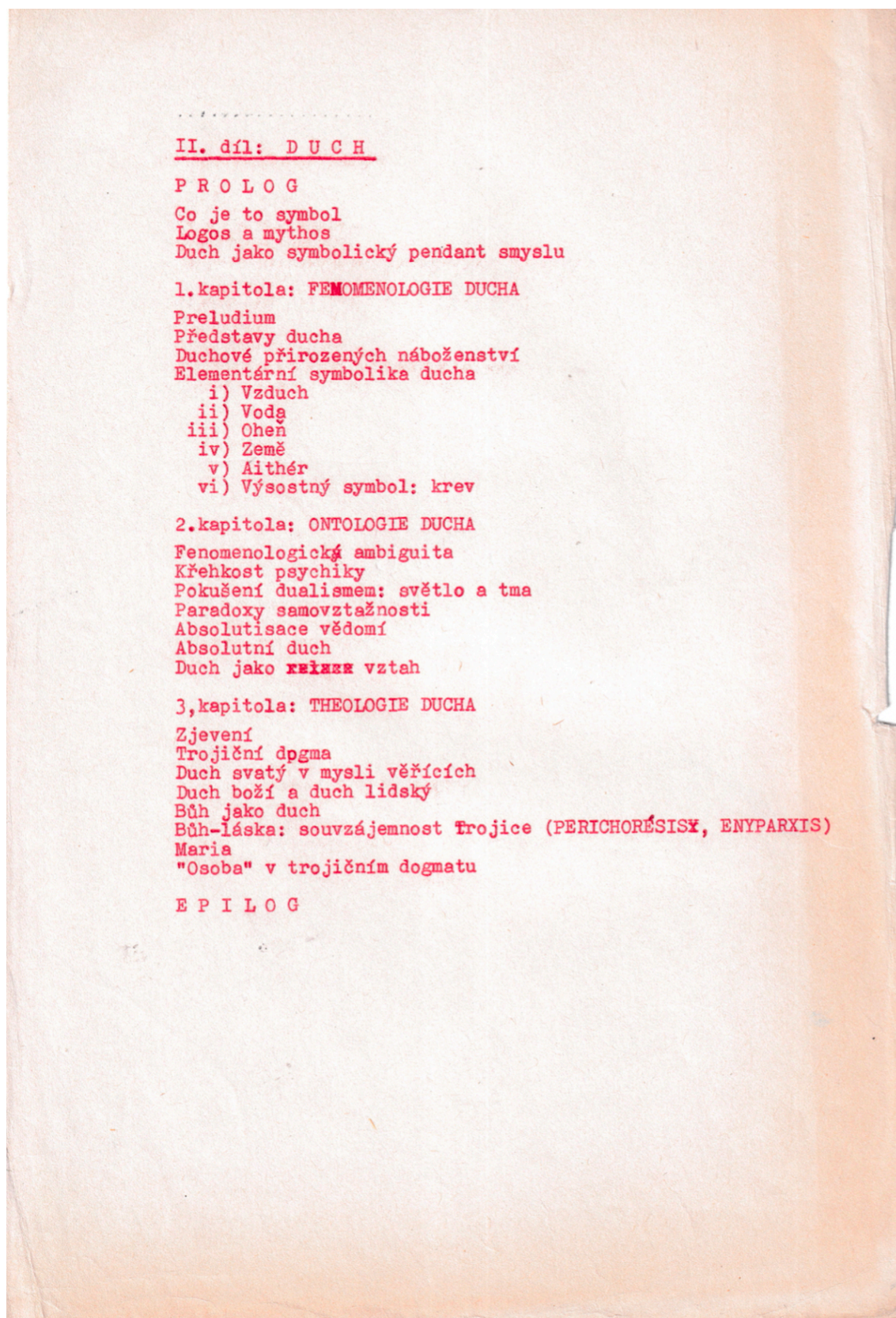
Obr. 9: První strana textu článku uveřejněného v *Bulletinu*: Neubauer, Z.; Krekulová, A.; Koutecká, E.: „K biologii bakteriálních kolonií druhu *Serratia marcescens*.“ *Bulletin Československé společnosti mikrobiologické* 1980, sv. 21(4).

Obr. 10: Ukázka Neubauerova dopisu Ladislavu Kováčovi s vlastnoručním pozdravem a podpisem.

Obr. 11: Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 391 – Smysl a Duch, úvod (fol.1).

Obr. 12: Knihovna Libri prohibiti, Archivní fondy, fond Zdeněk Neubauer, 391 – Smysl a Duch, úvod (fol.2).

Consilium ACADEMIAE catholicae
De emendatione rerum humanarum
Hrádeček A.D. 1983

TO VSECHNO
BY NEBYLO
BEZ KESOTY
KTERÁ JIŠTOUJE
30-

TIME TABLE :

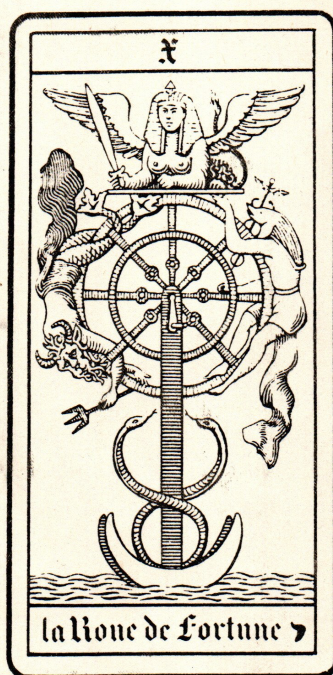
	ÚTERÝ 28.6.1983	STŘEDA 29.6.1983	ČTVRTEK 30.6.1983	PÁTEK 1.7.1983
DYMANÍ				
NOC		pracovní dýmání I. (cfr. retr.) somnia	Somnia	pracovní dýmání V. (cfr. retr.) somnia
DOPOLEDNE		pracovní dýmání II. <u>VĚČNOST A NESMRTELNOST</u> eternitas → immortalitas (excitator et pictor: MP) & extemporalitas trichtologica (PB)	free morning (optional excursion to Černá hora /Black Mountain/)	pracovní dýmání VI. <u>ONTOLOGIE</u> <u>SUBJEKTIVITA</u> e pluribus unum (disputatio communis) marginalia: HODNOTOVÁ ORIENTACE Fr. Jiránka
ODPOLEDNE	arrival and presentation of participants uphill walk	pracovní dýmání III. <u>ŽIVÁ METAFORA</u> acta Ricoeuriana (referens: ZN)	pracovní dýmání IV. (cfr. retr.) [interruptio conjunctionis diabolicae (zápas s drátem)] <u>free session</u> <u>JOSEF ŠAFARÍK</u> poeta philosophus (referens: VH)	closing session departure of participants
VEČER	pracovní dýmání I. <u>CHILIASMUS</u> finis temporum cum puncto interrogatorio (excitatores: RP, PB) (dormientes: ZN, IMH)	pracovní dýmání IV. <u>FIFI</u> fictio philosophica (muncius, referens et exhibitor: IMH)	pracovní dýmání V.* <u>SYMBOLIKA TAROT</u> cartomantia supernaturalis (mantis: ZN)	
LIST OF PARTICIPANTS :				
RP	Doc. PhDr. Radim Palouš, CSc (Universitas Carolinae), laudator			
MP	RNDr. Martin Palouš, prom. fil. (META), cunctator			
PB	Ing. Pavel Bratinka (METRO), inquisitor			
ZN	PhDr. RNDr. Zdeněk Neubauer (META), qualificator			
IMH	Ing. Ivan M. Havel, CSc, Ph.D. (META), manipulator			
VH	Václav Havel, prom. dram., convivator			

Obr. 13: Kampaemie – zápis v pamětní knize na Hrádečku.

KYBERNETICKÉ PROBLÉMY PŘÍRODOVĚDY

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK

Zdeněk Neubauer

ZP ČSTV PŘI FGÚ ČSAV

PRAHA 1984

Obr. 15: Titulní strana sborníku přednášek *Kybernetické problémy přírodovědy*.

Katedra filozofických, metodologických a historických základů
přírodovědy

Vedoucí katedry: Zdeněk Neubauer

Tajemník katedry: Eva Koutecká

Pracovníci katedry: Zdeněk Kratochvíl, Martin Palouš, Jiří Michálek,
Břetislav Fajkus, Stanislav Komárek, Jan Horský

Seznam přednášek zajišťovaných katedrou:

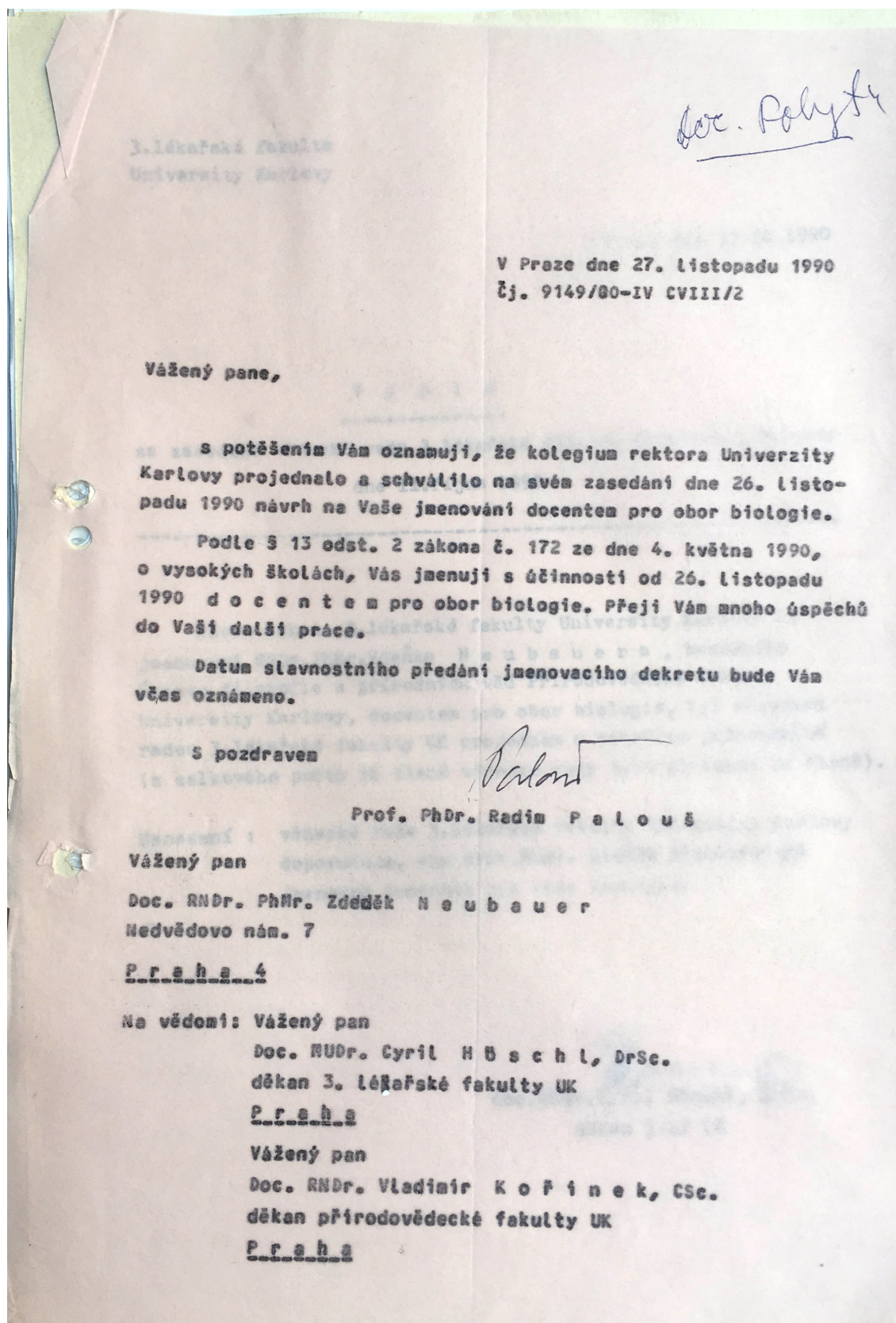
A. Volitelné přednášky (à 2 hod. za semestr pro I. a II. ročník)

Úvod do filosofie (Michálek)	2/0	2/0
Dějiny filosofie I (Kratochvíl)	2/0	2/0
Dějiny filosofie II (Kratochvíl, Michálek)	2/0	2/0
Logika (Kárka - MFF)	2/0	2/0
Vědecké pojmy (Neubauer)	2/0	2/0
Kapitoly z dějin přírodních věd (Fajkus)	2/0	2/0
Dějiny biologie (Komárek)	-	2/0
Živá příroda: Svět jevů a svět interpretací (Komárek)-		2/0
Dějiny demokracie (Palouš)	2/0	-
Kultura jazykového projevu (Pítha - MFF)	-	2/0

B. Výběrové přednášky pro III. až V. ročník

Termodynamika evolučního procesu (Doskočil - ÚLAG ČSAV)	2/0	-
Teorie her a evoluce (Kárka -MFF)	2/0	-
Náhoda a nutnost (Kárka-MFF, Neubauer)	-	2/0
Sociobiologie (Frynta)	2/0	2/0
Evoluční biologie (Frynta, Horáček, Flégr)	0/2	0/2
Metodologie přírodních věd (Fajkus)	2/0	-
Matematická logika v přír. vědách (Materna-MFF)	2/0	2/0
Základy biologického myšlení (Neubauer)	2/0	2/0
Přírodní estetika (Komárek)	-	2/0
Dějiny biochemie (Štrbáňová -ÚTDE)	-	2/0
Biologie XIX. století (Janko -ÚTDE)	2/0	-
Natura et cultura (Komárek)	2/0	-
Historiografie přírodních věd (Horský)	-	2/0
Problém přírodní filosofie (Kratochvíl)	2/0	-
Úvod do teorie poznání (Fajkus)	2/0	-
Úvod do fenomenologie (Michálek)	-	2/0

Obr. 16: Předměty vyučované Katedrou filosofie a dějin přírodních věd na PŘF UK počátkem 90. let.

Obr. 17: Dopis oznamující jmenování Zdeňka Neubauera docentem.

Příloha D - dokumenty

Dokument 1:

**Zdeněk Neubauer:
„Prvky světa v Platonových kosmologiích.“**

Seminární práce Zdeňka Neubauera ze studia na FF UK. Tématem je antická filosofie – ‚Prvky světa v Platonových dialozích Timaios a Epinomis‘. Neubauer uvádí, že byla přijata jako práce ročníková.

παρῆσται δὲ, ἐν ὁρίῳ εἰς
 εἰς τὴν βίαντων μανθάνω, ὅσοις
 ἡσυχαστὸς πάντων εἰς ἀναπαύσε-
 ται διακοσμησὸς (Petrivius 991c-992d)

PRVKY SVĚTA V PLATONOVÍCH KOSMOLOGIÍCH

Když líčí Athénský host v Epinomidě přirozenost živoků /ta sóa/ vzniklých spojením duše a těla /to sóma - i geometrické těleso/, ukazuje, že zatím co duše je jediná, božská, první a vševládající /980 e/, jest druhů těles, ze kterých lze "nejkrásnější a nejlépe tvořit", pět: oheň, voda, země, vzduch a aithér /981 b/. Jejich spojením vznikají těla /hmotná součást/ živoků. Podle toho, který z oněch pěti prvků má ve kterém převahu, lze rozeznávat patero druhů živoků /981 c/. Všechna těla však obsahují všech pět prvků, jeden hlavní, ostatní v menším množství "za účelem spojení" /syndesmá chárin - 984 c/. Jejich vzájemným poměrem vzniká rozmanitost těl. Jsou zde tedy moderním způsobem redukovány, resp. převedeny kvalitativní rozdíly na poměry kvantitativní.

Nejvyšším prvkem jest oheň, který převládá v rodě hvězd, "jemuž se dostalo nejkrásnějšího těla a nejšťastnější a nejlepší duše" /981 d/. Dokazuje se zde obsírně, že právě proto, že vykonávají stále stejné, matematicky přesné dráhy, nutno soudit, že se jim dostává rozumnosti, a to v míře největší /982 a/. Nejvyšší a nejdokonalejší duši lze též přisoudit nejdokonalejší jednání: toto může být pouze jedno. Stálá změna chování a úmyslů je výrazem hledání, neustálenosti, nespokojenosti s dosavadním stavem - a tudíž výrazem nedokonalosti /982 b/. Jsou to právě nebeská tělesa, rod ohnivých živoků, který uskutečňuje řád krásy a harmonie přírody v největší míře. Jsou obrovská a kulatého tvaru, daleko větší než naše země. I to je důkazem, že mají duši, která jediná je schopna se pohybovat vlastní silou./983 a/. Nemůže totiž existovat síla vnější, která by tak obrovským tělesům dodávala pohyb tak dokonalým způsobem. Nebeská tělesa jsou neměnná, věčná nebo s tak dlouhým životem, "pro každého postačujícím, nad nějž by si nijak nezádal delšího" /982 a/. Jsou tedy "sama bohy, nebo obrazy bohů" a proto je mámě právem velebit.

Za rodem hvězd se nachází rod živoků s převládajícím živlem aithéryným - daimoni, dále rod vzdušný /984 d/. Vzdušný rod stojí uprostřed a způsobuje zprostředkování /harmeniá - 984 e/ mezi živoky z ohně a z aithéru a oběma rody následujícími. Rod aithéryný i vzdušný jsou z prvků zcela přehledných a proto neviditelných, "i když jsou zcela

blízko" /984 e/. Zajímají se o záležitosti lidské, znají naše myšlenky a sdělují je bohům /985 a/. Způsobují tedy jakési spojení mezi nebem a zemí. Jsou náchylni k lidským citům, milují lidi dobré a nenávidějí zlé. Tím se liší od rodu nejvyšších bohů, kterých se city nedotýkají a kteří žijí život čisté rozumnosti /985 a/.

Živel vodný převládá v utváření těl polobohů, někdy viditelných, jindy neviditelných, "jsoucích divnou záhadou pro svůj slabý zjev" /985 b-c/.

Posledním, zemským /geinon/ rodem je pak rod rostlin, živočichů a člověka. /982 d/.

Máme zde tedy pět živlů, jimž svou přirozeností odpovídá pět druhů živoků - rozumných, oduševnělých bytostí. Nejvyšším je ohnivý rod hvězd a tyto, "konajíce svou cestu tančí tanec ze všech tanců nejkrásnější a nejvelkolepější a tak naplníjí co je třeba všemu živoucím" /982 e/. Toto je, jak se zdá, vůdčí myšlenkou dialogu^{x/}, ve kterém se řeší otázka, co je třeba znát členu "nočního shromáždění" /nykterinos syllogos - 992 d/, tj. státníkovi, aby se stal moudrým, a kde se dochází k závěru, že tato cesta vede přes č í s l o /arithmos - 976 e/, tj. analost nej přesnější nauky matematické, jejímž příjím vtělením je pohyb hvězd na obloze, skrze nějž nám dává bůh poznat cestu moudrosti /977-979/. A tak poznání vědecké /matematiky, teoretické astronomie/ vede nazpět člověka k nejdůležitější součásti etnosti /areté/ - ke zbožnosti /eusebeia - 989 b/.

Rozbor kteréhokoliv problému nebo stavu vede nutně k hledání příčin. Protože kauzální naxy vedou - ex definitione - ad regressum infinitum, je nutno stanovit určité příčiny za počáteční v rámci metody, kterou se k nim dospělo, dále neodvoditelné. Musí si být všechny logicky rovnocenné, tj. nacházet se na stejné rovině abstrakce, být důsledkem téže dedukce a schopné státí se součástí stejného typu úvah. Takové příčiny, základní kameny pak nazýváme p r v k y /elementa, stoicheia/.

^{x/} "Le motif directeur de tout le dialogue" /Ch. Mugler, La philosophie physique et biologique de l'Épinomis - Revue des Etudes Grecques 62, 1949, p.66, annot.2, citováno V. Novotným v "Platonis Épinomis", p.136/

- 3 -

Z toho vidíme, že výběr stanovení prvků jako základních, dále nedělitelných kamenů deduktivní výstavby jakékoliv problematiky je teleologický – je funkcí nejen oblasti, ale i metody a cíle výzkumu. /Tak např. v chemii jsou jimi prvky Mendělejevovy soustavy, c h e m i c - k ý m i metodami dále nedělitelné; z jejich slučování a vzájemných poměrů odvozujeme vlastnosti všech látek, předmětu výzkumu chemie. Podobnou roli hrají elementární částice v nukleární fyzice, geny v genetice atp. /

V Epinomidě je jmenováno pět "těl" /sómata, slovo "stoicheia" v Epinomidě užitá není/: pýr, aithér, aer, hydór a gé /96l c/. V kosmologii Timaiové jsou jmenovány pouze čtyři /39 c/, bez aithéru. Tento je zde jmenován pouze jako druh vzduchu /58 d/. Chceme-li vysvětlit tento rozpor, lze vyjít ze dvou zásadních stanovisek, která, pokud obě stačí stejně uspokojivě v sobě zahrnout všechny informace, které jsou k dispozici, jsou si rovnocenná: lze pojmout tento rozdíl jako rozpor neslučitelný v rámci jednoho autora a pak přiřknout daná díla různým autorům, různému názorovému období téhož autora nebo konečně jako vědomé vyjádření různých, rozporných názorů téhož autora^{x/}. Nebo lze vyjít z předpokladu totožnosti autora i názoru Epinomidy a Timaiá a podle zásady "když se dojde ke sporu, je třeba rozlišovat" usoudit, že prvky v timaiovské kosmologii a "živokozpytu" /"zoologii" sensu lato/ Epinomidy nejsou si zcela ekvivalentní.

Co jest čtvero prvků Timaiových? – Jsou to prvky, ze kterých je složena hmota vysvětlující vznik, rozmanitost, pohyb a přeměny světa s m y s l o v ý c h p ř e d m ě t ů. Smyslové předměty jsou v i d i - t e l n é /horaton/ a h m a t a t e l n é /hapton/. Jejich viditelnost způsobuje oheň, hmatatelnost země /31 b/. K nim přistupuje "spojovací pouto /syndesmos/. Protože jde o vznik těles trojrozměrných, jest nutno, aby přistoupila pouta dvě.. Platon zde vyjadřuje/zcela po způsobu moderní fyziky/stavbu hmoty pomocí matematických úměr. Těmito pouty jsou vzduch a voda tak, aby se měl oheň ke vzduchu jako vzduch k vodě a jako voda k zemi /32 b/.

^{x/} Tomu by napovídala skutečnost, že oba názory vkládá autor do úst různým lidem: Timaios je pythagorevec zjevující tajné učení egyptské, Athénský host Nomoi a Epinomidy je myslitel – státovědec, snad Platon sám.

- 4 -

Trojrozměrnost předmětů smyslového vnímání je tedy základním důvodem, že prvky, ze kterých jsou odvozeny, jsou čtyři. Na rozdíl od Epinomidy jde zde však analýza ještě dál. Konstatuje se, že jeden prvek může přecházet v druhý, jako voda se stává ledem, tekutinou i parou /48 b-c/. Tento nový poznatek rozšiřuje, tj. mění zkoumanou oblast a vyžaduje nové vysvětlení novými prostředky na úrovni další, tj. úrovni přeměny prvků mezi sebou. Teprve z hlediska tohoto poznatku přestávají hrát čtyři živly úlohu základních prvků a zkoumání jejich podstaty, tj. jejich stavby z prvků jiných, základnějších, nabývá smyslu. Tak věta "až dosud totiž nikdo nevyložil o jejich /tj. prvků/ vzniku, nýbrž mluvíme, jako by každý znal pravou podstatu ohně i každého z těchto živlů, a činíme je počátečními prvky všehomíra, podobnými hláskám řeči, ačkoliv by je člověk nemohl pravděpodobně srovnávat ani se slabikami" /48a-c/ je vlastně vyjádřením tohoto sestupu na novou hladinu. Následující slova "o počátku všeho nebo o počátcích, o tom nyní nehodláme mluvit i pro nic jiného, než proto, že jest příliš nyní jším způsobu výkladu /kata ton paronta tropon tés diexodeí/ obtížně objasnit, jak si to sami představujeme" lze chápat jako stanovení spodní meze, hladiny, s které vyplývá nový pojem "prvku", jak odpovídá "nynějším způsobu výkladu".

Tento způsob výkladu je matematický přístup a umožňuje postavit geometrický obraz světa. Neboť pod úrovní třírozměrných těles /a tato mají teprve vzniknout/ není již hmoty, tj. hmotné činitele již nejsou vhodným operandem v logické výstavbě. Zcela po způsobu moderní vědy je zde jsoučno redukováno na matematické symboly, zde na dva základní trojúhelníky, které podle neměnných vzorů světa nadsmyslného /zde hrající úlohu účelů/ jsou vtiskovány /tedy imprimovány logickou úvahou - tento proces vzniku připomíná obrácený proces abstrakce/ do přijímající, bez tvaré, tvaru schopné schránky /hypodoché/, kojné /tithété/, živitelky /trofos/, matky /méter/, všechno přijímající /pandéhés/ tlačivé látky /ekmageion/ /49 a-55 a/.^{x/}

^{x/} Prof. Novotný /"O Platonovi" III, p. 269/ správně poukazuje na to, že tento pojem nelze ztotožňovat s prostorem ve smyslu pasivní nádrže a ztotožňuje jej s "možností", tj. aristoteleovskou "dynamis". Zapomíná však, že kromě pasivního prostoru Newtonova /a Kantova/ existuje ještě moderní pojem prostoru, prostoru relativistické fyziky, jehož geometrické vlastnosti se ve vztahu k hmotě /tj. k jeho obsahu/ mění, resp. hmota sama

Z těchto trojúhelníků lze odvodit čtvero pravidelných těles: čtyřstěn, osmistěn, dvacetistěn a krychli, odpovídajících ohni, vzduchu, vodě a zemi respektive /53 e/. Protože krychle je složena z trojúhelníků jiného typu než ostatní tělesa, nemůže nastat vzájemné přecházení země v ostatní živly a naopak, nýbrž pouze její rozkládání a skládání. Ostatní tři živly v sebe přecházet mohou - vzájemnou kombinací trojúhelníků, ze kterých jsou složeny /54 c/. Z geometrických vlastností těchto těles jsou vyvozovány vlastnosti fyzikální /58 c - 61 c/ - zase zcela po způsobu moderním. Z fyzikálních vlastností látek je vysvětlován pohyb, vlastnosti předmětů a rozmanitost smyslového světa /61 c - 68 d/. Ze vzájemného poměru čtyř živlů jsou pak dokonce vyvozovány vlastnosti i nemoci těl živých tvorů /68 e - 92 c/. Máme zde před očima grandiózní příklad deduktivní výstavby světa vycházející ze základních prvků, jako nástroje k jeho vysvětlení, jako způsob popisu zařazování do kauzálních souvislostí.

Toto je ovšem jen jeden ze způsobů vysvětlení: s hlediska n u t - n o s t i /ananké: "Dei de kai ta di'anankés gignomena tó logó parathesthai" - 47 e/. Jiný, "správnější" způsob popisu je zařazení do kontextu teleologického /"ta dia nún dedémiurgémēna ..." - 47 e/. Rozdíl mezi oběma je popsán a jasně rozlišen ve Faidonu /97 c - 99 d/. Oba popisy nejsou nezávislé a musí se vzájemně respektovat: zákonitost jednoho figuruje jako podmínka z hlediska druhého. Stoicheia v Timaiovi jsou základními prvky popisu kauzálního, vlastní podstatou ananké /47 e - 48 a/.

Existuje ovšem ještě páté pravidelné těleso, a to je dvanáctistěn. Timaios se o něm zmiňuje: říká, že slouží Demiurgovi při "nákresu všehomíra" /ton kosmon diazógrafein/. Není však zahrnut mezi prvky na úrovni ostatních čtyř. Podle našeho názoru má věta "epi to pán ho theos auté katechrésato ekeino diazógrafón" /55 c/ hlubší smysl, než se jí většinou přikládá. Nejde pouze o "pomalování" nebeské klenby zvěrokruhem /jak se lze domnívat z etymologie slovesa zógrafein: ta zóa grafein/ nýbrž přímo o v y t v o ř e n í nebeské klenby jako takové. Tím bychom ztotožnili Timaiův dvanáctistěn s pempton stoicheion Epinomidy, kde jsou z něho složeny daimoni hvězdným bohům nejbližší "za a pod nimi" /meta de tútōs

je popisována matematickým způsobem jako vlastnosti tohoto prostoru. Podobnost této snahy moderní fyziky s Platonovým kosmologickým modelem je nápadná /Tim. 48 a/. Ač by jistě bylo nesprávné označovat Platóna za moderního fyzika, je přesto nutno zde vidět totožnost logicko-deduktivního aparátu, který je v moderní vědě /na rozdíl od vědy středověké/ zřetelně platonický.

- 5 -

kai hypo tútois/- 984 d/ se nacházející. Podobný význam má páté těleso u pythagorejce Filolaa, jemuž je "ho tás sfairás holkos" /tj. obal, snad dokonce od "holkeín"-vláci - to, co nese kouli/ /Zl.B 12 D/.^{x/}
 V tomto případě by ovšem aithér jako druh vzduchu v Timaioti nemohl být totožný s pátým živlem a je použit v běžnějším slova smyslu: nejčistší vzduch /podobně i jinde, např. Paidros 199 b/. V každém případě však není dvanáctistěn v Timaioti homologický se čtyřmi prvky ostatními. Příčinou určitě není to, že jej nelze složit z obou trojúhelníků základních: viděli jsme již, že pomocí těchto dvou trojúhelníků byla složena čtyři tělesa nutná ke stavbě trojrozměrného světa. /Důkazem toho, že samy tyto trojúhelníky nebyly určující, je skutečnost, že jsou dva a nikoliv jen jeden s navíc tak neesteticky asymetrickou funkcí.^{xxx/} Z toho nutně plyne, že se páté těleso neúčastní trojrozměrné stavby světa.^{xxx/}

^{x/} v překladě K.Svobody /Zlomky předsokratovských myslitelů, p.168/ je přeložen výraz "holkos" slovem "loď".

^{xx/} Toto hledisko je v soulase s názorem vysloveném v doslovu /Appendix/ k "Platonis Epinomis", p. 233 PrNovotným.

^{xxx/} Je však blízko k hvězdám určujícím svým pohybem čas /Sp.979 a, Tim. 57 d/. Není snad toto předzvěst čtyřrozměrného kosmologického modelu? Ne kreslí právě čas, ve kterém se nebeská tělesa pohybují, v esmír, jehož dění lze chápat jako permanentní kreaci? - Otázka, měl-li toto Platon skutečně na mysli, je ovšem beze smyslu, v žádném případě neměl v úmyslu ji vyslovit. V této poznámce jde pouze o extrapolaci logické stavby Platonovy kosmologie, ke které nesporně dává tato stavba příležitost. A ptát se po možnostech a schopnosti určitě soustavy zahrnout do sebe nové myšlenky má ovšem smysl. Je to přímo měrou její obecnosti.

Wimprostorová pozice aithéru odpovídá jeho pythagorejskému chápání v ústech Filolaa: aithér je teprve o b a l, loď, nositel koule-světa, ale toto je přece již svět celý dokonalého tvaru a pohybu!

V čem vidíme tedy různou funkci elementů v Timaiovi a v Epinomidě?

Timaios staví ze svých prvků hmotný trojrozměrný s m y s l o v ý svět, který je hmatatelný a viditelný. Popisuje tedy stejně jako moderní přírodověda hmotnou stránku reality, onu a n a n k é , která je teprve jakýmsi materiálem, se kterým nutno počítat jak při ~~středění~~ ~~středění~~ světa, tak při jeho popisu. Tento svět smyslů, tj.stránka světa smysly vnímaná, je mrtvý, mechanistický, cartesianský, a to včetně těl živých organismů. Účelem Timaiosa je objevit geometrickou symboliku ležící v jeho podstatě. /Nebo chceme-li: popsat tuto podstatu matematickou symbolikou - ačkoliv Platon sám asi by dal přednost formulaci první./

Epinomis, ačkoliv je sama velkou apotheosou čísla - matematické symboliky jakožto noetického nástroje, sama tento noetický nástroj neuvádí a ukazuje nám svět oživlý, který sám jsou živoucí, všechny ostatní živoucí obsahuje /Tim 31 a-b/, "je živoucí zcela naplněn" /synpleros zōon - 985 b/. Epinomis nerozlišuje mezi aithérem a bytostmi z aithéru, vodou a bytostmi z vody atd. ^{x/} Účelem Epinomidy je pak poukázat na božský řád hvězd - viditelných bohů řádu a harmonie a doporučit jejich studium i náboženský kult./985 d - e/.

Kosmologii Epinomidy lze tedy považovat za protějšek kosmologického modelu Timaiosa: zatím co Timaios představuje pokus popsat světový řád z hlediska mrtvé hmoty a jejích zákonů /zřejmě na způsob existujících modelů Anaxagorova a Demokritova/, je Epinomis grandiózním pokusem o popis světového řádu a dění z hlediska oživené hmoty-antit /bohů, daimonů, polo-bohů a organismů/, které "mají podíl na podivuhodné rozumnosti" /985 a/.

Vidíme tudíž, že význam p r v k u - stavebních kamenů použitých k výstavbě světa obou symetrických modelů je různý. Kdežto funkce elementů ve smyslu Timaiosovy je nám pochopitelná, skutečnost, proč je základních prvků světa Epinomidy /dnešnímu myšlení tak cizího/ právě oněch pět, je méně zřejmá a autor ji výslovně ani neodvodňuje. Souvisí to snad právě s tím, že zatím co první model je stavěn na nutnosti /ananké/ zákonů eukleidovské geometrie, je model Epinomidy teleologický, na nutnosti nezávislý a proto nevyžadující "odvodnění" kausální.

^{x/} Pro oběh a hlavně zemi není toto hledisko ovšem platné bezvýhradně: o ohni jakožto bytostech se mluví jen v souvislosti s nebeskými tělesy, a mezi organismy a ne-organismy zemského živlu přece děláme rozdíly; oživenou zemi, zvláště z hlediska hylozoismu však není obtížné doplnit "kata ton auton nomon" /984 d/.

Dokument 2:

Zdeněk Neubauer,:
„Poznatky a konfrontace.“

Strojopis nazvaný „Poznatky a konfrontace“ sepsal Zdeněk Neubauer jako reakci na na článek „Existenční hypotézy: realistické interpretace proti fenomenalistickým“ od člena Vídeňského kruhu, Herberta Feigla, který byl otištěn ve sborníku sborníku *Filosofie vědy* vydaném v roce 1968 nakladatelstvím Svoboda, jehož editory jsou I. Kuchár, O. Procházka a V. Zeman. V úvahách se zde Neubauer mimo jiné vrací k *Zamyšlení nad vědou a filosofií*. Strojopis se zachoval v archivu rodiny Bendovy.

Revisi Vědecké poznatky vznikají uvnitř mají smysl /ontologickou hodnotu jediné uvnitř světa /= theorie, hypotézy/ jako kriteria pravdivosti a možnosti procesu vědeckého poznání, uvnitř kterého byl získány. Zároveň však tento obraz zpětně nejeví, zpětně upřesňují, a doplňují, nýbrž i komplikují, překračují, kladou stále větší nároky a jeho syntetické možnosti: obraz, model, který původně sloužil nástrojem poznání, se stává jeho překážkou: dochází k revisi tohoto obrazu světa /= theorie/, obvykle tak, že poznatky původně teorií těžko pochopitelné, nepřístupné a okrajové se stanou úhelným kamenem nově konstrukce. Tento radikální zvrát se děje skrze revisy základních metafysických předpokladů obrazu původního poznávacího přístupu. Na otázku k itické filosofie, zda je metafysika - poznání soustava výroků o skutečnosti veškerou možnou zkušenost přesahující, možná, odpovídáme, že je nejenom možná, nýbrž bezpodmínečně nutná, neboť je konstrukce /veškerou možnou zkušenost přesahující, a zkušeností neověřitelné/ skutečnosti, jsou polem, uvnitř kterého se vlastní vědecké poznání uskutečňuje, a uvnitř kterých mají vzhledem ke kterému mají vůbec vědecké poznatky smysl = ontologickou hodnotu. Je-li metafysika kriteriem a podmínkou poznání, není ovšem sama poznáním vůbec /tím méně absolutním, apodiktickým/, nýbrž konstrukcí, anticipací, prostředníkem mezi člověkem a skutečností, motorem transcendentace lidského světa. Proto však není konstrukcí libovolnou, od vší zkušenosti nezávislou, protože je výsledkem procesu reflexe zkušenosti lidské zkušenosti jako celku /=filosofie/. Tato zkušenost má však historickou strukturu., dějiny poznání a skutečnosti jsou jí imanentní. Metaphysika je tedy výsledkem filosofického hodnocení dějiny vztahu člověka ke skutečnosti v každém okamžiku tohoto historického procesu. Je tedy filosofie podmínkou a předpokladem vzniku věd, nikoliv jejich epigonem.

Pojetí Skutečnosti, která je nezávislým předmětem vědeckého poznání, sama poznatelná, leč nicméně pře na

P.aK. - 6

p.19 - 2. §

Tvrdíme, že neexistuje množina "pojmu běžného života" oddělená od termínů odborných a nezávislá na stavu vědy, jako neexistuje "svět běžného života", který by byl společným mediem /invariantou/ vůči jeho různým vědeckým explanacím. Věda mění náš svět nikoliv že do něj "aktivně zasahuje", nýbrž tím, že jej utváří. To teprve umožňuje její "sepjetí s praxí" - nikoliv opačně. Striktní požadavek orientace vědy na "praktické" problémy světa /který zde už je/ znamená ve svých důsledcích znemožnění a popření samotného předpořadu splnění tohoto požadavku. Proto dochází k největšímu odcizení vědy světu, ~~ka~~ tehdy, kdy byl tento požadavek nejintenzivněji vyslovován. Věda, orientovaná na ji jsoucí, plně ~~xyyix~~ vysvětlený a srozumitelný svět, který je jejím vöastním dílem, ztrácí svůj předmět.

p.19 - 3. §

K byby "peněžní hodnota" vědy spočívala oprabdu pouze ve spolehlivé korelací k úrovni přímo pozorovaného, nebyla by schopna vývoje a stala by se nanejšvš uzavřeným deduktivním systémem na způsob Lullova stroje. Její poznávací funkce spočívá však právě v tom, že ~~xyyix~~ zároveň určuje, co je pozorováno, že determinuje samotný předmět korelace. Připuštění vedlejších nepodstatných hledisek: estetická přitažlivost, móda doby, osobní náklonnosti, se dotýká právě toho nejpodstatnějšího: ~~ka~~ zařazení do historického kontextu a tvůrčí činnost badatele.

p.21 /3/, dolex a p.22 nahore.

~~xyyixxyyixxyyixxyyix~~ V hlavním argumentu realistů, totiž ~~xyyixxyyix~~ experimentální potvrzení ~~xyyixxyyix~~ teorií se zapomíná na nejpodstatnější: že existence theorie byla předpokladem vlastního experimentálního potvrzení a opačně, že právě ~~xyyixxyyix~~ theorie, ~~ka~~ k jejímuž potvrzení došlo je ontologisována - tj, vstupuje do vědeckého světa. Tuto zřejmou tautologii v procesu t.zv. "experimentálního ověření" lze ilustrovat na historických příkladech, kdy postupně se dostávalo tohoto "vědeckého dokazování" teoriím vzájemně protichůdným. Převládnutí určité koncepce je tedy ~~xyyixxyyix~~ procesem nikoliv absolutním, definitivním /jak předpokládá asymptotická přdstava poznání/ nadčasovým. ~~xyyixxyyixxyyixxyyixxyyixxyyix~~ Absolutnost vědeckého poznání Skutečnosti skrze konvenční modely a pojmové konstrukce spočívá však v jejich nevratnosti jakožto historické události: ve faktu jejich prosazení tkví jejich pravda. Toto hodnocení pravdy vědeckého poznání jako jedinečné události je prosto všeho relativismu - a kriticky přístupno vši relativisací.

průřez p.24 /6/

Je příznačné, že je použito termínu "poznávající organismus" místo "subjekt".
 Také snaha /tak nutně nedůsledná/ vyhnouti se pomům filosoficky zatíženým
 vede k užití pojmu, zatížených scientisticky a tudíž k methodické nehoráz-
 nosti: provádíme-li kritiku vědy, nemůžeme vycházet z pojmu, který může
 být teprve výsledkem jejího poznání. Termín "subjekt" naproti tomu vznikl
 jako výsledek reflexe vlastního poznání, o kt. nám zde jde, a není tedy
 zatížen zevně. Je ovšem součástí filosofického aparátu, kt. máme hic et
 nunc k dispozici. Vzdát se ho, znamená popřít možnost činnosti kt. provádě-
 díme: filosofickou reflexi vědy.

K myšlence samotné: "Poznávající organismus" si nemusí najít teprve místo
 ve světě, který poznává, on již stále, odevždy a na svém poznání nezávisle
 ve světě je. A tudíž už svým poznáním kausální vztahy ke světu nutně
 vytváří. To není teprve druhotný požadavek jaké kriterie hodnoty a smyslu-
 plnosti jakéhosi "čistě theoretického" poznání, které autor, přes svoji
 kritiku odtržení "skutečnosti an sich a dle definice nepoznatelné" mlčky
 předpokládá., ale již jeho samotná povaha.

Avšak: odtržení subjektu poznání a jejího předmětu: skutečnosti na subjek-
 tu i procesu poznání samotném, která se nabízí bezprostřední reflexi
 poznávacího procesu, není náhodné a pouze mylné /jakýsi proton pseudos/:
 Pojetí skutečnosti nezávislé na subjektu vyjadřuje základní intenci
 poznávacího procesu, kterému vždy musí jít o objektivní pravdu, tj. na
 konkrétních podmínkách a okolnostech /psychických, fyzikálních, fysio-
 logických, historických etc./ nezávislosti jedinečnosti pozorovaného jevu
 nezávislou. Tato tendence, která byla reflektována v různých podobách:
 pravé poznání je poznání ideí, proměnné jevy nejsou pravá skutečnost,
 odmítnutí různých eidol, snahou po deanthropomorfisaci, mathematisaci a
 formalisaci vědeckých pravd, oproštění se od psychologismu, ~~xxx~~ dedukci
 pravd z ~~ideí~~ pravdy zjevené, či z jasně a zřetelně apercepovaných ideí, etc...

Odtržení subjektu a objektu v poznávacím procesu, ~~xx~~ je-li reflektováno,
 nedolá ovšem gnoseologické ani epistemologické kritice. Spěchává na nekriticky
 přejímaném pojetí Skutečnosti, jako ~~některým~~ absolutně stálé pod-
 staty: immanens capax mutationum. Jaké jsou ontologické kořeny tohoto pojetí?
 Spočívají ve struktuře poznávacího subjektu samotného, a nelze je odkrýt,
 chápeme-li jej jako "poznávající organismus", který pozorovatel nachází - jaksi
 náhodně - uvnitř /pozorovaného/ světa. Tímto poznávacím organismem jsme
 totiž vždy již my sami, jsme ipso facto již nutně subjektem poznáním "světa"

P. a K. 8q

ověřitelnosti, žádné kriterium vztahu ke Skutečnosti, ~~jakým poznáním~~ ^{ní} ~~je~~ ^{nutně je} ~~poznávací proces~~ ~~svoučástí~~ ~~svsamotného~~ ~~počátku~~ již tím, že je její součástí. Tento slavný axiom požadující vyloučit každé tvrzení, které nelze ~~experimentem~~ principialně ani vyloučit ani vyvrátit je tak pouhým požadavkem ~~je~~ formální správnosti výroku, vysloveného uvnitř jakékoliv theorie; Základní ~~axiomy~~ ^{axiomy} každé theorie jsou totiž principialně neověřitelné, protože tvoří základ ověřování teorií, na nich vystavených. Tak n.př. atomová theorie, či heliocentrický planetární systém.

p.26 dole

Jak autor sám naznačuje, mezi přímou a nepřímou verifikací není rozdílu. Takové rozdělování je epistemologický balast. Snad lze pouze v určitém zcela konkrétním kontextu vědeckého bádání hodnotit "stupeň nepřímosti" verifikace, ~~xxx~~ ~~hodnoceným~~ ~~nožstvím~~ ~~předpokladů~~, nutných k verifikaci, na samotném tvrzení nezávislých.

p.28 f.

Vý Vysvětlením pohybu jehly je theorie magnetického pole. Jsou zde charakterisována jednotlivá hlediska a názory na "realitu magnetického pole" Zase stejný omyl: vychází se z theorie, kt. se nyní, ex post, ontologicky hodnotí. Při tom uniká pozornosti, o c o vlastně jde: "Magnetické pole" je postulováno jako t o , c o h ý b e j e h l o u ! Noumenální kausalita je již při vytváření theorie magnetismu předpokládána a postulována. Magnetické pole je dále zkoumáno na základě svých projevů jakožto objektivně jsoucí a spočívající v bytí příčinou pohybu jehly. Na základě toho je též detegováno a měřeno. Jeho přímá poznatelnost je tak přímo dána jeho definicí, ~~Pochybovat~~ ~~kt. je~~ ~~spočívá~~ ~~v~~ ~~jeho~~ ~~jevu~~. Pochybovat o jeho existenci je ~~xxx~~ ~~totožné~~ ~~s~~ ~~pochybovat~~ ~~problémem~~ Ding an sich jako příčině jevů, ~~xxx~~ ~~a~~ ~~předpokládá~~ ~~subsumpci~~ ~~významu~~, kt. tento pojem nikdy neměl, totiž jsoucna za jevem. Ve skutečnosti bylo magnetickým polem nazváno právě to, co se jeví. Jakákoliv ~~n~~ noumenálnost je nepřípustná Verdoppelung. Ale právě to, že není pouze vysvětlením jevů, nýbrž že v jevech spočívá, umožňuje aby ~~xx~~ byl magnetismus vědě přímo přístupný při zkoumání: tento jim určený přístup k sobě sama ~~xxx~~ ~~je~~ ~~zdrojem~~ ~~stále~~ ~~bohatější~~ ~~zkušenosti~~ ~~a~~ ~~nových~~ ~~problémů~~, která vedou k otázkám po vlastnostech magnetického pole /nyní již jevu, nikoliv jen příčině jevů/, v čem spočívá a co je jeho příčinou. ~~Magnetismus~~ Magnetické pole, o jehož "vlastní objektivní ~~xxx~~ ~~je~~ ~~jsoucnost~~" těmto všem postojům ~~xxx~~ ~~xxx~~ tak úzkostlivě jde, je již v samotném p hybu ~~u~~ ~~č~~ ~~ě~~ ~~d~~ ~~y~~

P. a K. - 10

dávno ontologizováno. - Nic nestojí v cestě, aby věda objevila základní elementární částice, kt. magnetické pole vytvářejí a aby případně pronikla do jejich vnitřní struktury, či sestrojila generátory magnetických monopolů žádaných vlastností a "výrobních parametrů", Tvrdíme, že ani tehdy není vyloučen daleko lépe vyhovující model základních struktur a vlastností hmoty, který se bez theorie magnetismu obejde a existenci magnetického pole /podobně jako křišťálových nebeských sfér či etheru/ p p p ř e .

~~x~~Hypoth ~~N~~ Přikládáme se tedy k hledisku ~~xxxx~~ IV. p.30, označenému jako naivní konvencionalistický pozitivismus nebo fenomenalismus pokud jde o význam pojmu "magnetické pole" . Zdůrazňujeme však, že k definici pojmu došlo z ~~posic~~ realismu a transcendentální kausalit, a je-li magn.pole definováno pouze pohybem jehly, je nutno přijmout i důsledky předpokladů, za kt. byla tato definice možná. Dále, že rozlišujeme "význam" vědeckého pojmu a jeho ~~ú č i n e k~~ na naše poznání: dostává se mu v něm ~~damostatného~~ pohybu, který vede k jeho postupné ontologisaci.

Že obsah hypotese nemůže být větší, než její verifikovatelné důsledky /podle Pierceova pravidla p.31/ je jistě pravda, avšak ~~d o p a d~~ hypotese je daleko větší /odtud ~~pojmem~~ "plodnost" hypotese/ neboť právě výsledky verifikace, jímž ona sama je smyslem a příčinou vždy její původní obsah transcendují a odkrývají ~~jová~~ ole zkušenosti.

p.34 VII.

Vysloven požadavek nutnosti "dualistického /realistického/ tvrzení", kt, jsme výše označili jako "intence poznání". ~~C~~ itovaný F.V.Lenz se však dopuští záměny jazyka za meta-jazyk, když označuje realismus za "dualistickou theorii" či "vědeckou hypotese"!! - Ve skutečnosti je zde řeč o podmínkách poznání samotného, které koření v ontologické struktuře poznávacího, subjektu: jsme v ~~xxx~~ ontologii a existenciálech, nikoliv~~xxx~~ na úrovni epistemologické!

p.36, 1.odst.

Rozdíl mezi "opedikcí" a "verifikací" co do svéčasové struktury, mezi vědami ~~historickými~~ přírodními a historickými ~~xxx~~ /starý problém historicismu a rozdílu mezi nomothetickými a idiografickými vědami - dnes bychom spíše řekli hlediskem - je z našeho pohledu menší, než se obvykle zdá: Platnost poznatku je absolutní, nadčasová: jeho obsah ~~xxx~~ /výpověď o skutečnosti/ má časo-prostorovou strukturu ~~x~~ světa, kt. svým poznáním konstruuje.

~~xxx~~ Naše poznání a verifikace samo probíhá v čase: je tudíž nutně vztaženo, jako historický proces, k budoucnosti. ^{V tom se} ~~xxxxxxxxxxxx~~ psychologie, matematika, ~~paleontologie, archeologie, kosmologie, paleontologie, archeologie, historiografie~~ ani kunsthistorie od sebe neliší. Predikce dat a konfrontace teorie s poznatky, na základě teorie odkrytými a přístupnými je součástí poznávacího procesu ~~xxx~~ a jeho časovosti, nikoliv snad časové dimenze výsledné výpovědi.

p.37, dole:

~~Ontolog~~ Zabsolutnění rozdílu mezi designaty idiografických a nomothetických výpovědí lze též napadnout zásadní relativisací pojmů "konkrétní objekt" a obecný vztah. /cfr. Hegelovu dialektiku zákona a síly/: 'neboť jak nám ukazuje pohyb ontologisace ~~obecných pojmů~~ gnosologických /obecných/ pojmů: tatáž skutečnost, popsána jako postulace určitého vztahu /pole, částice, gen/ se sama může stát předmětem poznávání, stává se totalitou jedinečným případem obecnějších vztahů: gravitace je jak zákonitostí, skrze kterou kosmickou mechaniku popisujeme, tak konkrétní určitou a jedinečnou ^{fyzikální} vlastností kosmického prostoru. Item e.g. organická evoluce je jak teorií, hlediskem, pohledem na ~~žev~~ života a jeho racionalisací sub specie času, tak sama jedinečnou událostí.

p.38, 2. §

Tyto úvahy ~~xxx~~ o vztahu transcendentálního a sémantického realismu nás vedou k reformulaci a zpřesnění pojmu metafyziky: metafyzické jsou ty pojmy /koncepty, výroky, tvrzení/, ~~xxx~~ ~~xxx~~ o "podstatě světa"; ~~pojmy~~ tj. představují ~~pojmy~~ určité pojetí reality, na základě kterého je svět ze zkušenosti konstruován: metafyzika je pojetí světa, který nám zprostředkovává přístup ke Skutečnosti, ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ na základě kterého je naše systematické poznání Skutečnosti teprve vůbec možné, jakákoliv sémantická konstrukce vůbec uskutečnitelná. Toto epistemologické chápání metafyziky se liší od Kantova noetického pojetí potud, že metafyzické východisko vědeckého poznání není jakýmsi absolutním a priori přede vši zkušeností a na této nezávislé, nýbrž má historickou strukturu, související z pohybem naší zkušenosti. Ačkoliv leží v samotných základech našeho pojetí světa, uvnitř kterého ~~poznání je~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ poznáváme, ~~axxxx~~ je tudíž podmínkou poznání, je právě strukturou toho určitého světa, který je výsledkem reflexe naší zkušenosti. ~~xx~~ /Je konečně již z dostatek jasné, že Kantovo a priori našeho poznání mohlo být získáno transcendentální redukcí vědeckého poznání a pojetí vědy právě jen jeho doby/. ~~xx~~ Ouhlasíme z Kantem v tom, že metafyzika má

P. a k. - 12

metaphysické soudy mají smysl pouze vzhledem k našemu poznání - či šíře, k našemu pobytu na světě. Nejsou tudíž poznáním Skutečnosti, nýbrž reflexí našeho vztahu ke Skutečnosti, jakéasi její anticipací, které poznání a celková lidská a společenská praxe naplňují. Toto naplňování však - právě proto, že je stykem se Skutečností, však samo transcenduje své základy a vede postupně k jejich revisi, změně, posunu. Tvrdíme proti kritické filosofii, že formy smyslového a rozumového poznání toto poznání sice umožňují, ale neomezují; kritický agnosticismus nutně předpokládá, že Skutečnost je objektivní r e a l i t o u /: Ding an sich - res/, tedy take souhrnem objektů, ~~mechanicko-objekt~~ tedy na vlastně jaksi přímo nazíratelných částí - a protože nepřístupný nám, mlčky implikující jakýsi theoreticky nazírající intelekt boží. Ale právě od tohoto mechanického pojetí Skutečnosti jako objektivní reality an sich jsme se distancovali.

Metafysika chápána jako nadhistorický systém absolutních poznatků nutně obsahuje ~~kontradikce~~ /možnost kontradiktorických závěrů/ antinomie: ale metafysické soudy nejsou poznáním, nýbrž východiskem poznání a posun protichůdných stanovisek, vedoucí k revisi odlišným pojetím světa je tím, co umožňuje "kopernikovské obraty" ve vědě.

p.38, dole:

"pocit frustraceK pronásledující metafysické realisty" není nějakým neo-právněným irracionálním blouzněním, nýbrž skutečný existenciální movens poznání: je nejen psychologicky, ale epistemologicky a ontologicky pochopitelný: vědeckému poznání, právě proto, že je onto-genní, nejde o nějaké "als ob" o obraz, či model světa, jde mu o skutečnost samu, o uskutečnění. Paradox^u nepo ztelného transcendentna /p.39/, nelze se vyhnout, než přijetím pohybu transcendence. Ten lze reflektovat, chápeme-li objekty poznání jako součást poznávacího procesu: tam teprve poznáme jejich "přebytečný význam", na kterých transc, reslista trvá: otevírání nových obzorů problému, poznání, tázání. Objekty poznání ~~jsou~~ jsou s k u t e č n é , že ~~jsou~~ poukazují ke skutečnosti. Jsou "nezávisle existující" protože jako součást světa naší zkušenosti neodkazují ke svému vzniku. Jsou poznatelné, neboť jsou součástí poznání samotného.

p.39, 2. odst.:

Ď V pořadí prožitků x prostoročasové kausální zařazení nejde vůbec o dva pojmy reality, nýbrž o dvě odlišná kriteria jistoty, pravdivosti. Přímé prožití ~~není~~ je vždy jedinečný psychologický proces a není tedy vůbec poznatkem, či výrokem. Možnost prožít není, jak se domnívá autor,

vůbec totožná z potvrditelností na základě přímé zkušenosti /jakkoliv problematický tento požadavek sám je/ a problém obou "realit" nelze ani takto ani řešit ani odmítnout. /To je omyš všech pozitivistických kritik filosofických ~~problematik~~^{sporů}, že vhodnou distinkcí je označí za semantickou konfuzi a spor sám za pseudoproblém. Ve skutečnosti je však spor pouze tehdy řešen, pokud je vysvětlen jeho vznik a důvod jeho vzniku - tedy analýsou ontologickou - neboť on sám byl skutečný. /~~Vysvětlení~~ Ale právě v tendenci ztotožnit intuici s jistotou, s pravdou /překvapující právě u Descarta - tvůrce světa jako neměnné prostorovo-časové mechanické konstrukce, pojetí světa jako knihy, ve které je už vše napsáno/ ukazují k ~~ontologické~~ struktuře poznání ~~se~~ jako onto-genního procesu. Neboť intuice, prožitek, je psychologický proces t v ť r ť í par excellence: Jen z tušení, ze poznatek je výtvořem, dílem, ~~vysvětlení~~ vede k onomu kategorickému ztotožnění intuice, inspirace, vnuknutí se skutečnosti. Neboť zde stojí ~~kdysi~~^{umělec} ~~umělec~~^{výtvoř} ~~umělec~~^{tvůrce} objevitel, tvůrce tváří v tvář světu in statu nascendi: ~~konkretně~~ konkretisace z nekonečna možností, již ^{mž} je Skutečnost. Jeho platnost v tomto okamžiku je však vztažena k určitému subjektu a určitému okamžiku. Teprve v procesu postupné realizace - ontologisace, se stává výsledek tvůrčího procesu dílem, poznatkem, objektivním, tj. zařazeným do kontextu struktury světa, sdělitelným, avšak již neprožitelným, zkušenost určujícím, tudíž zkušeností neověřitelným, totalitou a tudíž problematickým, odkazujícím k nepoznatelnému designátu, jimž je nevyčerpatelná Skutečnost.

V procesu poznání samotném je "houževnatá touha po intuici" ~~primum~~ ~~movens~~ /40 p.40, 13/ primum movens, ~~první~~ jeho vlastní podstatou. V tomto procese nelze mluvit o konfuzi logického a psychologického /2.5/ kde obě hlediska nejsou vůbec odlišena. Vědec není epistemolog, stejně jako umělec není esthetik. V žádném případě v samotném procesu poznání a tvorby.

p.41

Názory novokantovce Collingwooda, jak jsou zde vyjádřeny, se možná blíží výše uvedenému pojetí: "absolutní předpoklady" by zde hrály roli ~~ze~~ toho, co nazýváme "mataphysické základy". Proti autorově kritice tohoto stanoviska ~~metaphysické~~ "metaphysické ~~základy~~ základy" jsou reflexí struktury našeho světa, ze kterých při našem poznání vycházíme. ~~Ne~~ Tyto základy, ač je lze charakterisovat při jejich reflexi jako metaphysické výroky, ~~nejsou~~ nelze na pouhou množinu hypotes, či systém konvencí, axiomaticky formali-

P. a K. - 16

je s t . Ale takový předpoklad nutně vede ke konceptu Skutečnosti absolutně determinované a neměnné /neboť úplná množina přírodních zákonů implikuje ~~absolu-
t~~ úplnou predikci/ ve které je její změna vyplývající z poznávající činnosti nepochopitelná, poznávací činnost sama se pak stává její determinovanou sou-
částí: pak již poznání není vůbec poznáním Skutečnosti, nebo je nutným sebepoznáním absolutního ducha. Poznání, jako svobodná činnost konečného subjektu není z mechanistického pojetí Skutečnosti vůbec pochopitelné jakožto možné.

p.47, 2. §

Jazyk konstrukcí a jazyk dat je možný budovat a odlišit jedině tehdy, pokud lze odlišit množinu designátů totiž konstrukce a data. To podle našeho názoru učinit nelze. Jestliže v určitém okamžiku takovou čáru arbitrně provedeme, musíme si uvědomit, že podobný slovník bude historicky pohyblivý: konstrukce se díky procesu ontologisace stanou "daty" a terminologie konstrukcí se bude na základě těchto "dat" obohacovat. Brzy ovšem bude takový "slovník" k ničemu. Jestliže "daty" jsou myšleny experimentální výsledky, je tento slovník již naprosto nemožný: "jazyk dat" je pak prostě redukován na upořádané množiny reálných čísel, jímž pouze popis a podmínky experimentu, vyjadřitelné nutně jazykem konstrukcí, může přiřadit smysl. Datum vůbec není obsahem naší zkušenosti, nýbrž pouze jejím pohybem.

p.48, 2. §

"Komatosní etapa" je dobrý termín pro ~~stadium~~ stadium, kdy theorie přestává být funkční. "Komatosní etapa hypotézy etheru" však neimplikuje žádný existen-
ční soud o etheru, nýbrž právě jen ~~ještě~~ charakterisuje funkčnost určité jeho koncepce: problém etheru trvá stále: neboť vždy znovu se vynořovat otázka po bytnosti substance světla: nikoliv tento nositel sám, ale určitý tradiční pojem substance byl Einsteinem odmítnut a relativisován. Avšak už Platon naznačují, že pátý prvek se vyznačuje vlastnostmi ~~časovými~~ časovým a pro-
storovým představám se vylučujícími, neboť čas a prostor je jím jakás teprve vytvářen /: ~~Timaios~~ Timaios 55c/.

p.48, dole:

"Empirický zákon", "empirická theorie" jsou contradictiones in adjecto. Protože neexistují, nemohou jim ovšem "vitalistické a animalistické entity" nic přidávat na jejich explanatorní síle. Avšak oním "metafyzickým balastem", kte-
rý má být vyloučen, jsou všechny základní pojmy každé theorie, které jsou empiricky neprokazatelné, protože tautologicky definované, ale které teprve empirii umožňují. Tak odmítání "entelechie" jakožto výchozího, heuristicky funkčního pojmu vedlo k tomu, že velká většina projevů a znaků života - a to

to právě těch nejnápadnějších a bezprostřední zkušenosti nejpřístupnějších, se dosud nestala vůbec předmětem vědeckého poznání biologů, jejichž úsilí se soustřeďuje ~~konstruovatelných~~ na analýsu jevů obtížně a vyjímečně přístupných, ~~konstruovatelných~~ avšak konstruovatelných z vysoce abstraktních předpokladů apocírajících na mechanisticko-deterministickém pojetí ~~života~~ organismu.

p.49, nahoře:

Toto připuštění jakéhosi prozatímního tvoření existenčních hypotéz "v oblastech v níž jsou empirické zákonitosti jen velmi neúplně stanoveny" je klasickým ~~příkladem~~ výrazem naivní víry v absolutnost "empirických zákonů". Item posl. věta téhož odstavce, postulující absolutnost jakýchsi "faktických rysů světa" /tedy přeci jen konstatovatelných a vyjádřitelných./.

Dokument 3:

**Dopis Zdeňka Neubauera z Neapole
adresovaný profesorovi Milanu Machovcovi**

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

svou knihou obraci - dedíc vydobytku martyria minule generace!"

Vasi knihu povazuji za bezesporu nejvejsi publicistickou udalost od "prvniho vyraci"... Nikoliv pro její odvalu a autonomnost (takových bylo v poslednich letech vice, cela edice je nesena onim ANO hodnotam, o kterych pojednava), Nikoliv ^{je to pro} o d vaznost ale z a vaznost tohoto nenabozenskeho, avsak - nebo prave proto - dusledne r e l i g i o s n i h o dikla - ve smyslu "religio" tak, jak jej pojimam: navaznost, sepjeti vztah ~~konstant~~ ke skutecnosti, a zejmena k autentickym ~~pramem~~ korenem, zdroj ~~im~~ ^{im} který konstituuj ~~horizont~~ ^{horizont} reality, ve které se nachazime. ("Religio" tedy je a ve sve autentické podobě vzdy byla ex definitione - pravym o p a k e m mystifikace!) Nebot prave ona nekompromisni a citova bepodminecna intence na ~~pravdu~~ ^{pravdu} Pravdu, touha po jejim poznani ci dokonce primem zreni (v mystice) byla hlavni hybnou silou dejin skutecne "religiosity".)

Bylo pro mne velkym stestim, ze jsem Vam ~~napisal~~ ^{napisal} vylozil ~~me~~ sve pojeti catholicity drive, nez jsem mi Vas "Augustin" dostal do rukou: nalezl jsem v nem ~~temer~~ ^{temer} naprzkostotozne a mnohdy temer temitez slovy vyjadrene stanovisko, ke kteremu jsem dosel skrze studium zcela jinych zdroju. ~~Toto~~ ^{Toto} "alibi" je ovsem falesne: ackoliv jsem subjektivne zcela nezavisle formuloval tentyz aspekt ~~jake~~ ^{jake} sumu meho setkani s Karle Rahnerem a, Eriche Corethem, Dogmatikou a 2. Vatikanem, ve skutecnosti me prvni kroky a zakladni koncepcce jste mi dal Vy a Vase uzasne prednasky, které take staly u kolebky ba ~~me~~ ^{me} byly samou pricinou ~~me~~ ^{me} orientace timto smerem! /Je zrejme z toho, ze ucitel nema prava ani moznost vinit sve posluchace z plagiatu a "neopravneneho prisvojovani" jeho myslenek a pozhatku! / Ovsem tento vztah nelze nazirat ~~zjednodusene~~ ^{zjednodusene} jen z hlediska jednostranne podvedome ci nevedome determinace: jde o dialekticky vztah, jemuž, aby k determinaci mohlo dojit, musel ~~v~~ ^v zakladech lezet ~~spřiznenost~~ ^{spřiznenost}, Einklang" hledisk, pro vzbuzeni zajmu, ~~zajmem~~ ^{zajmem} intence atd... - Tento aspekt je dulezity tez pro pojem pravdy a "pravdivosti dogmat", tak, jak jsem jej velice skratkovite naznacil ve svem dopise ~~Er~~ ^{Er} ~~Rahnerovi~~ ^{Rahnerovi}, a který n.pr. ~~skat~~ ^{skat} dr Nemeč pri nasem poslednim rozhovoru oznacil za sofisma: Dogmata, prave pro jejich historickou funkci jsou pravdiva, nebot determinovala (myslenkovy) svet, ve kterem ~~ziji~~ ^{ziji} se nalezame, a jehož jsme ~~my~~ ^{my} sami produkta: potud je to vatitinatio ex eventu: ale tyto "pravdy" mohly splnit tuto svoji funkci (a byly tudiz jako takove prijaty a formulovany) prave proto, ze byly skutecnosti ~~iv~~ ^{iv} její historické problematicite) adaequatna = pravdive ~~kathaxaxan~~ ^{kathaxaxan} ex definitione veritatis jakozto adaequatio rei et intellectui!!! (Snad by bylo lze dokonce prokazat, ze v dobe vzniku teto schol.df. nebyla res chapana pouze predmetne: "Ding", nybrz ze ~~prezi~~ ^{prezi}valo pojeti sirsi, à la: "res publica" n. "res gestae" "res secundae" etc..) A to n e n i per orbem, n. dokonce zamerne sofisma, jak hodlam dr Nemci v podrobnejsim rozboru prokazat, nybrz caput anguli meho pojeti pravdy,

Istituto Nazionale delle Ricerche

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biologia

International Laboratory of Genetics and Biophysics

jehož jsem našel prave v díle Karla Rahnera tak skvelou (byť ne thematicky reflektovanou - alespon v dílech, které jsem dosud četl - ~~iluz~~ ~~xxxxxx~~ jsem napjatý, zda ve svých noetických dílech je jak toto hledisko rozpracováno. U Goretha podobným pojetím není ani potuchy.).

Tento dialektický vztah poznání a funkce pravdivého, ve kterém je historická určení a omezení subjektu a jeho horizontu nikoliv necím akcidentským, nepřijemnou překážkou, kterou nutno se snažit "ausklammern" cestou vědeckého pozitivního poznání, nýbrž které je konstitutivním elementem poznání a "objektivní pravdy" vůbec (podobně jako pohyb pozorovatele není překážkou, komplikací poznání mechanických zákonů systému jehož je součástí, nýbrž vstupuje konstitutivně a nutně do těchto zákonů) je též point de départ mé namítky proti závažnosti Vaší kritiky nalezení podobnosti mezi antikou a křesťanstvím sub specie evangelia Janova, kterou tak často uvádíte: ~~xxxxxxx~~ jde podle Vás o druhotné srovnání antiky s antikou. Všechno v pořadí, ale ne absolutně (t.j. nezávisle na cíli, který touto kritikou sledujeme) pravdivé (t.j. pragmaticky závazné): Nebot mutatis mutandis vyše recenzeho, ~~xxxx~~ můžeme též prohlásit, že prave m o z n o s t i (aktualisovaná, tedy fakt) původního vydání Ev. Janova za autentickou zvešt Jezisovu je již dukazem (nebo: odrazem) onen Einklang (který můžeme považovat a priori /t.j. před určitým hlediskem, které sledujeme/ libovolně za přípatkovou ~~xxx~~ povrchní analogii, nebo za podstatný vztah) t.j. adaequatní filosofické metodologie antiky (k vyjádření ²) pojmuti Jezisovi zvešti jako SKUTEČNOSTI SÁME, (jak je pojem ZJEVENÍ - Offenbarung dan): toto pojetí je tedy adaequatní a tudíž pravdivé - pravdivější patrne pro rečky svět, než by bývala byla arejska "LOGIA CHRISTI" obracející se k jiné mentalite za jiných podmínek. Nebot faktická nemožnost (ani kdybychom našli ty nejautentickéjší dokumenty!) "poznat" "autentickou Jezisovu zvešt" (tedy jako Ding an sich) t.j. nemožnost negace časové vxz vzdalenosti ~~xxxx~~ xxxx která nás deli od fenoménu Jezis, není - znovu opakují - "smělou", nepřijemnou okolností, ale konstituujícím momentem tohoto fenoménu samotného. (Nejde tedy o negativní, skeptickou resignaci "autentické pravdy" na poznání "autentické pravdy" takže "je to vlastně jedno...", nýbrž potvrzení a zduraznění, ze perspektiva, pod níž ji nahlizíme je ^{nedělitelnou} ~~xxxx~~ součástí této "autentické pravdy" /Lze jisté od ní abstrahovat, jak se děje v pozitivistické ~~xxxx~~ historické metode, ale pak dostaneme prave toto a b s t r a k t u m = opak autentičnosti pravdy jako totality kat'exochén!/) .

Ale tím jsem již přelšel k vlastním poznámkám ke knize same, o které jste mne pozadal. Tato předběžná poznámka, která vyplynula z asociací zcela nahodně, však vhodně ilustruje postup a hledisko, kterým se dále důsledně ridim: NEJDE xxxx v z a d n ě m případě o kritiku či xxxx k ní nejen proto, že se k ní necítím kompetentní (svým způsobem je vždy a p r á v ě "nekompetentní" ctenar-konzument o p r a v n ě ke kritice, neboť je to nakonec on, ke kterému se kniha obrací, st jna jako spotřebitel daleko spis než odborníkovi nalezí kritisovat zboží, které je prave jemu určeno!, ale prostě proto, že n e n i s cílem polemizovat, pod celou knihu a s plnou odpovědností a důsledně bych se mohl podepsat. ~~xxxx~~ ~~xxxx~~ (Proto má tato kniha pro mne tak úžasný i praktický význam: pro svoji obecnost a přístupnost, je textem, po kterém

Ouvho?

Consiglio Nazionale delle Ricerche

- 4 -

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

jsem dlouho a marně ^{100%} vyjadruje přístupne a srozumitelne prakticky moje nazory (t.j. moji metodu pristupu) takze konst^{ru}uje jedinecnou basi pro rozhovoty a diskuse s k^omukoliv (pristupnost a srozumitelnost bohuzel neni zrovna n^o jsilnejsi^{si} strankou m^oych vlastnich formulaci!). Doufam proto, ze ~~tato~~ vyjde c^o n^e j^drⁱ v^v prekladu! (primlouvam se kvuli vrstvam, o ktere mi predevsim jde, za anglictinu!) Avsak prave proto, ze ~~jakymjsouhlasxsouhlasemxaktivnim~~ jde o shodu aktivni, dava^{ji} temer kazda z nesmirneho bohatatvi podnet k asociacim, uvaham, diskusi! O nekterych ~~najzaklad~~ zcela nahodne vybranych bych se (prozatim chtel) v dalsim zminit. Nasadim-li i polemicky ton, pujde skoro bez vyjimky o polemickou figuru "caput canis" (cfr. K.Capek: "10 figur polemického boje" v Marsyas) t.j. myslenska textu da podnet k urcitemu pre^hn^áni, zabsolutneni, c^o primo svevolnou konstrukci protivneho stanoviska.

Vase pojeti Augustina ~~x~~ jako fenomenu, k nemuz historicka perspektiva podstatne a neoddelitelne naleza, je identicke vyse uvedene uvaze na prikladu "Jezisovi zvesti" - a konecne prave z jeho dynamiky jsem tez tuto myslunku abstrahoval a reflektoval. Je prekrasne potvrzeno samotnym n^a z^v e^m dila ~~x~~ "S^v a^t y Augustin" a nikoliv 'Aurelius Augustinus', jak jsem ~~a~~ puvodne myslel, ze by byvalo bylo vhodnejsi (a jak jej ostatne sam ve svych poznamkach o cetbe nazyvam). Nebot k jeho fenomenu a historicke perspektive, k jeho roli kterou sebral v samotne formulaci Zapadu = vytasani nove jasne a srozumitelne ~~in~~ f^o r^m y do strukturovane sice, ale jiz chaoticke, zmatene, pro soucasnika (t.j. soucastnika) jiz zcela amorfni hyle zmatku rozkladu anticke kultury, p^a t^r i e^m iⁿ eⁿ tⁿ e jeho k^a n^o nⁱ s^a c^e ! Ta je prave vyjadrenim uspechu, dovrсени, realizace (a tudiz p^r a^v d^y) jeho ontogenniho dila. Jiz nazev knihy tedy ukazuje, o j^a k^e h^o Augustina Vam zde jde. Augustina, jako soucast dnesni skutecnosti (ba primo t^v u^r c^e dnesni skutecnosti, jak jste uzasne dokazal!) nikoliv snad o "kriticky demystifikovany" mythos o jakemsi Augustinu-psychologicke subjektu a produktu a soucasti ~~reálna~~ jeho vsednodennosti "jako kazdy z nas" (az se mi dela zle z teto kletby niveliz~~aci~~ujícího nominalismu!), "pocitiv~~ě~~ ~~max~~akovak~~x~~ smyslejícího a usilujícího cloveka, který v ramci sve doby se zvlastnimi cestami osudu stal..." (prominte mi ten sadisticky sarkasmus). Uz v tomto uvodnim programu je obrovska sila a velka zmena od vseho dosavadního pojeti^í ontotvornych ~~og~~obnosti! ~~o~~ - Osvicenecka demystifikující tendence minulých století stacila zmystifikovat vsechno: i pojem s^v e^t c^e , s^v a^t o^s tⁱ ! Ztotožnila ji asi se slepou zbožností! Takze na otazku "Chcesx se stat svatym" vetsina lidi odpovi zaporne! A prece je svatost - kanonisace vlastního dila, vlastní, k^v a^l i^t a^t i^v - n^e nove tvurci cesty, možnosti, v heroismu boje a rozchodu se v sⁱ samozrejmosti ~~max~~klapující (ale tⁱ m^v i^c e^v pravé "religiessite" ve vyse uvedehem smyslu: vztahu a koreneni ve skutecnosti, sepjeti se skutec-

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

nosti: ~~extremity~~ ~~diva~~ ~~t~~ ~~a~~ mu prave ~~moznost~~ dava jistotu, posilu az k martyriu (svedectvi) a umoznuje mu do ni vytesat novou skutecnost pfave j i adaequatni, a tudiz pravdivou, prijatelnu - protoze e x i s t u j i c i = kanonisovatelnu: proto je sniek a blouznivec pravym (podstatne, nikoliv diametralne) opakem svetce, a svetec pravym (zde diametralne ve smyslu ze se extremy dotykaji) opakem kacire) vlastnim cilem a smyslem, desiderandum zivota kazdeho z nas: odkaz necehoz trvaleho, skutecneho, ~~xxx~~ ^{stvoreni} nove moznosti ~~xx~~ sveta. Treba i v tom nejmensim, ale vzdy v b o j i proti vsednodennosti, kamo-zrejmosti konsumentskemu ~~msi~~ prochazeni j i z vyslapenych cest (jak Vy na to upozornujete) tedy ZBOZNOSTI kat' exochen! (Pozn: Vyvoleny narod Jahvv se nazývá "Ten, který bojuje s Bohem" a nikoliv snad "Stado poslušných oveček"! - Tim mene po v y k o u p e n i z pohorseni z a k o n a !). - Toto poznani, toto Umwertung aller Werte, které je symbolisovano uz samotnym n a z v e m Vaseho dila je samo uz ubrovským cinem. (A at mi nikdo nenamita, ze jeho vyznam je omezen a dan prave "nasimi podmínkami! Nelezam to vsude a zvlaste zde! Ve srovnani se svetem jsme narodem geniů, proti slabomyslnosti a brainwashi_{ng} scientistickeho Zapadu! Nase "osveta" a "Spolecnost pro sireni" bylo díky svemu sepjeti s politickou propagandou přímo homeopathickym ~~take~~ l e k e m proti ptogressivnímu zblbnuti. Ani namitky, ze opak alespon filosofa, vzdelaneho cloveka (opak od "vzdelance"!) nikdy nenapadl, odmitam: i kdyby tomu tak bylo, nazor neni p r a v d o u (t.j. vypovedi o skutecnosti) pokud je ~~mysticism~~, ~~xxx~~ esoternim mysteriem a hlavne pokud neni plne a jasne a novymi a obecnymi prostredky reflektovan. V R a h n e r o v i tyto myslenky sice uz nalezam, ale pochybuji, ze bych je (naceti v príručkách hagiografie!)

Jinym mythem, sice daleko mene "opodstatnenym", ale tim vice rozsirenym, se kterym se Vase dilo rozchazi a který nici, je ~~prad~~ macharovska predstava krestanu, jak rozbijeji, rozvraceji antikuk (a shovivave uznani nekolika jedincu, kteří zachranuji syntetickou cestou!) a n t i k u (jako svaty Augustin!) Dokazujete, ze o z tom uz bylo rozhodnuto a ukazujete skutecnou, t v u r c i roli Augustinovu! Ale ja dodavam: o t o m se nikdy nerozhodovalo! V ta do b e uz totiz vubec antiky n e b y l o! ~~Ruin~~ Jeji ruiny a hniloba byly presne tak osklive, jak ji "saujeti krestansti apologetove" l i c i ! Krasa, pravda a dobro, vytésana v jasnych geometrickych liniích attic-lych chramu uz tehdy nebyla. Ta musela byt s t v o r e n a , vytésana znovu. Ze na ruinach antiky a z jejich ~~memoru~~ ~~(i z zejmena v duchov-~~ ~~ni myslu)~~ bylo dano proste tim, ze j i n y c h nebylo! (~~xx~~ Podobne jako se n.pr. nikdy nerozhodovalo o tom, bude ~~xx~~-li se mluvit recky a latinsky nebo ne! Ono j a k , který zduraznujete u sv. Augustina,

Consiglio Nazionale delle Ricerche

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

(p.73)

"~~lidské hodnoty~~ x Konec druhého odstavce, presto ze zasadne predpo-
dajici možnost odlisit "lidske hodnoty" a "nabozenske struktury" do
jiterych jsou "vkladany" vsak sam v sobe narazi jaksi "mimozhodem" na
obtize tohoto rozliseni. Kde se chcete zastavit? A pro co se
zastavovat? Sam tyto meze nekladete a vedome nechcete klast. Je tedy
cele nabozenstvi ~~anthropologii~~ anthropologii? - Ovsem - par excellence!
Az na to redukcionisticke dogmaticke "vlastne" - ktereho byste ostatne
p r a v e V y nikdy neuzil. Prot ze neprestava byt - v dusledku teto
explikace - tim cim preste je: totiz n a b o z e n s t v i m !
(To neni apologetika! - to je pouha ~~ana~~ analyticka reflexe Vasich zaveru.
Take nic ~~z nej~~ z nej neplyne, leda jedno: "n a l e p k y" nabozenstvi
nad skutecnosti, ktera jako fenomen je s t se ne ni treba vyhybat. Je
nutne nalezt jen spravny vztah. Cesu k tomu ukazujete nadherne prave
Vy. Cestu vztahu ke skutecnosti. Ale t o j e p r a v e r e l i g i o !)
Avsak pozitivne z toho plyne, ze nazvat vztah cloveka k Bohu, o jehoz
realite (toho vztahu) konecne nijak nepochybujeje ,vnitri dialog
n e m e . (alespon rozhodne ne v autentickem krestanstvi) "Nabozenskou
interpretaci" (p.74, konec 2. odstavce), kterou ~~moderni~~ "moderni doba prij-
mout nemusí", nybrz proste ~~na z y v a s e n a b o z e n s t v i m~~ .
Nemusí. Poprit opravnenost tohoto nazvu, je stejne melancholicke, jako
kdyz se na obalce Sramkova prekladu Stareho Zakona zduraznuje, ze nejde
o nabozenskou literaturu! (Samozrejme ani ~~obrat~~ obrat neni je n
nabozensky bych nemohl prijmout! Co je to "j e n nabozensky"? Ma-li
nabozenska ~~sve~~ literatura taky nejaky "nabozensky" obsah sensu stricto,
pak jde o nejakou pseudoabstrakci, ktera vubec zadny predmet oznaceni
nema (leda ~~vnad~~ "nabozenstvi" jak se vyucovalo ~~na~~ prumerne na skolach:
zatim prokazatelné nejuspesnejsi akce sireni atheismu: o jejim zruseni
zac ala religiosita stoupat geometrickou radou. Medej Buh, aby ~~umr~~
s tim stoupala naboznost!))

To vse je vsak jen jaksi okrajova elegantni pojmová hra "pojmove
konstruovani a verbalismus, toto stálete prokleti tolika myslitelu" p.71.
To, co grandiosne vystupuje jako velka aktuální vyzva, hluboky vhléd
do reality ve vasem strhujicim rozboru Augustinovy anthropologisace
theologie, moderní tragicke schisma dvou kultur, protipolu anthro-
pologie a scientismu, ethiky a vedy. Se stejnou nalehavosti a tragicnosti, v
dobe stejne zmatene a pluralisticke, prichazi se stejnými problémy a
temer totoznu nalehavosti! Jde o fatalisticky cyklus, inherentni podstate
casoveho rozviti fenomenu cloveka a lidska kultura? - Nebo i po padu illusi
absolutisujicich primocarost ~~evoluce~~ "evoluce" je zde situace nova; je
zde precedent, historicka perspektiva umoznujici jeho reflexi, je zde

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

prave díky Augustinovi, nebo díky skutečnosti, jiz je Augustin charakteristickým prect avitelem, kvalitatívne jina situace: ~~kath-~~ Evangelium ahapane katolíckou kulturou, radostna zvest, vira, ze realita uz by 12 cela spasena, ze budovani kralovstvi boziho uz pocalo, ze cela realita byla do nej pojata, a proto ze lidstvo se jiz nebude tocit v kolotoci zakona, odpadlictvi, trestu a navratu, vira v jednotnost a spaseni zkusenosti teto tradice a teto reality (v jakékoliv "odmythologisovane" formě chcete!) Ze tedy problémy jako dogma, nikoliv jako "pevne fixovana these" nybrz jako dynamicky prostredek k spase, ne k zavrzeni ~~xxxxxxx~~ nam zjeveny atd.. uz byly (a tudiz jsou) vyreseny, ze tedy vime, ze vedecke poznatky byly vysloveny ~~xxxxxxxxx~~ skrze nas a nam "ad utilitatem nostram totaeque societatis nostrae" a nikoliv ad ~~condannationem~~ aeternam! ~~Exortatio~~ Z tohoto hlediska pak vystupuje Vase "informativni" dilo o svatem Augustinovi v zcela novem avetle a nabyva potvrzeni, prita- kanim k teto hluboke vire (ktera vsak musi byt re a l i s o v a n a a s k t z e m i l o s z i s k a n a, nikoliv snad v jakemsi auto- matikem dynamismu lidmi vyslovenych a postulovanych "spolecenskych zakonu" ci "socialni fysiky" - 3000 let bychom mely vedet a 2000 let je tomu, kdy se nam dostalo definitivniho naplneni teto revelace) ze buzkove nami vytesani jsou nemi a nepomohu, a ze bez naseho pricineni, vztahu ke skutečnosti, religio² nebudeme iustificati, (byť a prave proto, ze byla realita „ua esse spasena!) ~~zaxix~~ nedozirne vahy a vyznamu!

(Dosti bolestne pri tom na mne uprostred perspektivy vise tohoto obecného, nad-casového rozhledu zapusobila veš p.75: "Nebot co tehdy ~~xxxx~~ lide mohli o p t a v d u znat o hvezdách a prirode, prostoru a casu, jsoucnu a vesmirne strukture" a poznamka o "astrologických posetilostech" to je jedine místo, kde porusuji vyhradu uvedenou na zacatku, a zaujímam polemickou posici striktni negace a ve sve rozlícenosti asi porusuji i uctu, kterou Vam dluzim, ale ~~xxxxxxx~~ v rámci Vaseho mysleni a jeho jmenem nemohu k podobnou glossu oznacit jinak nez jako vyraz konfessionalismu a intolerantni bigotni zpupnosti ~~xxxxxxx~~ "majitele absolutni pravdy" toho nejhoršiho razeni! Omluvou snad může byt pouze ~~xxxx~~ obecna rozsirenost a pausalisace tehlete chiliasticke psychosy samospasitelnostě vedy - tragickeho dedictvi osvícenectvi minuleho století! ~~ix~~ Jen mi prosim nenamítejte, ze pres "pravdivost" vedeckeho nazoru neverite na jeho spasitelnost: tim byste zradil a poprel x katolicnost sveho vlastniho dila, kdy- byste poprel, ze verum je take "b o n u m" ~~ab~~ hlavne "UNUM", a ze tedy nestaci k "nepopiratelne a experimentálne doazatelne" pravdivosti vedy "pridat" take jako kompensaci, dan Molochovi, x "regulativni princip" "anthropologickeho aspektu", neco jako "pozitivni ethicka

Consiglio Nazionale delle Ricerche

- 13 -

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio) casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

vychova" - to bychom byli nazpet v "prekonani nabozenstvi vedou" a
 uznani jeho ulohy nanejvys "aby mne muj krejci neokradal" ! - Pro-
 minta moje rozhorleni, ale prave z d e jsem ~~am~~ temer citove angazovan
 a zvlaste alergisovan v prostredi, kde mne svetoznami universitni
 profesori tvrdi, ze veskere psychicke pochody budeme umet vysvetlit
 v terminech chemickych a a molekula~~ne~~ biologickych a divi se ze to
 neni pro mne samozrejmost, vyslovuji pochybnost, zda se mi dostalo
 dostatecneho vzdelani a diskutuji ~~zpraxabem~~ o techto vecich zpusobem
 za který by se ten nejpodprumzrnejsi aktivista atheisticke propagan~~dy~~
 u nas stydel: tak strasné je prokleti a zavrzeni tech, kteri se klani
 Molochu a Baalu konfesse atomoveho vekul. - A tak snad nemusim zde
 zduraznovat zrejmost~~zkusim~~ stanoviska, ze "vedecke poznatky" o
 prirode jsou stejne relativni a historicky omezene, ~~materializovana~~
~~reality~~ popisujici prave ten m del skutečnosti, ~~ktery vyshazi~~ byl
 stvoren lidmi urcite epochy a za urcitych metodologickych predpoka-
 du z a z urcitého aspektu. Jsou methodickou reflexi prave toho sveta,
 který na troskach m mulosti lide do byti vytesal~~f~~. (Zase znovu; to neni
 relativisticky agnosticismus: tento svet, vsazen~~y~~ do byti jako hori-
 zontu moznosti, prave proto a zcela realiter a na subjektu ex defini-
 tione nezavisle e' x i s t u j e a reflexe vedecka je mu vice mene
 adaequatni, t.j. pravdiva, s tendenci tuto adaequatnost glepsovat, ale
 tim zaroven otvirat nove dim ense, nove horizonty, cili aktivne, ontogenne
 se podili na v y t v a r e n i této skutečnosti. OVSEM - a v tam je
 religio: virá ve vecne mo, znou, hranice omezene bytnosti prekonavajici
 transcendenoi, ~~es~~ smysl odmítnuti ~~poslosluzebnictvi~~, ~~navyškax~~ nejenze
~~nedosahuje~~ horizontu, ale ani pochopitelne nevycerpava vsechny moznosti
 této tvorby, jsa, jako proces konecneho ducha, vazan v urcite dobe a v ur-
 cite m svete, urcitem materialem a urcitou methodou. Tim ~~ne~~ ~~ne~~ r u s i
 o n ~~o~~ l' o g i c k o u platnost alternativnich konstrukci: existence
 astrofysiky nerusi astrologii e.g. Nebot i tyto alternativni reality
 byly ins Sein gesetzt, a i jejich platnost je uvnitr jejich omezeni,
 pokud jsou jsouci, absolutni! Problem nastava az v reflexi jejich distin-
 kce jako dusledku ruznych metafysickych a methodickych predpokladu: ja-
 jich pomer ~~je~~ techto ruznych skutečnosti uvnitr jedineho horizontu byti
~~vybuduji~~ jako analogii pomeru ruznych u~~vele~~ckych del (bati~~ckych~~
 soustav, kulturnich celku etc... A toto je tez jedina~~na~~ cesta, kterou vi-
 dim, rekonsiliace ruznych nabozenkych systemu, bez zruseni jejich jedine~~o~~-
 nosti a vylucnosti, absolutni platnosti, kterym~~zkzda~~ ~~skutecnost~~ ~~zkzto~~
 p. zadavkem kazda skutečnost, jako konstrukce uvnitr jsouca stojí apada!)

Consiglio Nazionale delle Ricerche

Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica
International Laboratory of Genetics and Biophysics

- 15 -

Napoli

via G. Marconi 10 (già via Claudio), casella postale 104 telefono 615.122 telegrammi labgebi

Argumentace je formálne perfektné symetrická. Je otázka, jestli to skutečně, původní a nejhlubší Tajemství (a tentokrát s velkým "T" a bez úvok: cfr p.105, 4. r. zd.) ~~nikak~~ netkvi právě v této symetrii! Je to totiž jen jiná forma vztahů ~~subjekt~~ subjekt x objekt, o kterém to na následujících stránkách (p.137 dole) s takovou hloubkou a intuitivním zřením vyslovene pravíte. Toto Vaše řešení vztahu ~~Raxagionism~~ Pelagius x Augustin, svým významem mnohokrát přesahuje vše, co Leibniz na po i theodicee učinil! - A posvěcuje a omlouvá navíc jeho nezdár, tak jako vítězství Augustinovo posvětilo ~~mszdx~~ prohru Pelagiovu causy.

Krásné exposice a pokusu o "sačularisaci" problematiky dedičného hriechu p.141 ~~plati~~ stejna poznámka jako k ~~vestigia~~ trinitatis. (Všimnete si, že v Tajemství takto koncipovanem, jsou obe stránky sporu zachovány!)

III. část:

p.149 "O Augustinovi se v dejnách křesťanství - a nejen křesťanství - vždy až příliš dobře vedelo" K této vědě mám připsanu trpkou poznámku: "až dnes se o něm neví!" - a skutečně, marně se kolem sebe vyptávám lidi s doktorátem, kdo to byl svatý Augustin! Jací vzdělanci jsou proti této matožným ubožákům svíčkové báby ~~saxxyymixx~~ které si říkají v "Životech svatých"!

V polaríte hrstky ~~jedinec~~ nadprůměrných jedinců a masové zbožnosti, světské moci církve a mníšských radu. (a ja dodavam: vrcholných filosofických soustav a španělské mystiky) o které v dalsím hoveríte, jste snáď krásnej a působiveji právě ony pluralitu možností ~~umixx~~ pasládn v rámci původní a poslední Jednoty, zachovanou v podvedomí i vedomí dejin Západu, vlastní, jak jsme videli i původnímu křesťanství jako autentickému ~~skvazanskam~~ zjevení, (chápeme-li jeho vrstvy synteticky) ~~jistě~~ ani nemohl vyjádřit, podobně jako dynamiku katolicťví jednou ustanoveného do skutečnosti jako zdroje dalsích možností a jejich rozvíjení (ovšem teč upadání její původně jasné myšlenkových obrýsu) a vyznamy antagonismus Heglův právě vůči této, původní nerozlišené jednotě vrstev. Stejně blízkou je mi Vaše kritika Teilhardovského optimismu (tak podobného osvíceneckým, ~~apim~~ evolucioním a revolučním ideologiím a tak vzdalensho právě ~~realisticke~~ křesťanské ctivosti nadeje, která je zároveň povinností, zároveň osvobozením, jejíž splnění je si nutno zároveň zasloužit a zároveň je dano svobodným ~~uradkema~~ Boží Milostí, splnění, které je zrovna ~~ta~~ realisticke ~~saxsaxbozana~~ a nutné jako možnost spasene Reality, a zároveň tak nejiste in hac lacrimarum valle a nedosažitelné vlastními silami člověka bez jejího přispění, ac dokonalost, její uskutečnění je přímo ~~pevinnosti~~ povinností křesťana, v plném vedomí, ze konečnými prostředky a v omezeném, pomíjivém světě ~~že~~ nikdy nebude v úplnosti dosazeno, leda ~~saxd~~, ale pak ~~jistě~~ v oslavene real te ~~na~~ nového ~~na~~be a nové země nebeského Jerusalema po skončení putování v dočasném exiliu...

Dokument 4:

Zdeněk Neubauer – Enrico Calif:

**„Immunity Phase-shift in Defective Lysogens: Non-mutational Hereditary
Change of Early Regulation of λ Prophage.“**

Journal of Molecular Biology 1970, sv. 51, s. 1–13. Vydáno 14. července 1970.

Odborný článek z oboru molekulární biologie a genetiky.
Podle Web of Science je nejvíce citovaný ze všech Neubauerových textů.

The *immune state* and the *early steps in phage induction* are two distinct and mutually exclusive physiological states: the former is characterized by the presence of immunity and the absence of early gene expression, whereas the latter consists in the disappearance of immunity and consequent transcription of early genes.

The key gene in the decision between the lysogenic and lytic regulatory pathways is gene *CI*. Its expression may be subjected to some sort of regulation.

In a previous paper (Calef & Neubauer, 1968), we described a case of defective lysogenic bacteria, which can exist for many generations in either of two distinct states: the immune (im^+) and the non-immune (im^-) phase. This phenomenon, which we call *immunity phase-shift*, is characterized by the ability of a strain lysogenic for a defective prophage to go back and forth from an im^+ state to an im^- one. A non-immune state in defective lysogens is described by Eisen, Pereira da Silva & Jacob (1968*a,b*). In our defective lysogens in im^- phase, we found that the cells exert some action (*anti-immunity*) which channels superinfecting λ but not $\lambda i434$ toward the lytic cycle. Furthermore, in the im^- phase the prophage genes complement in *trans* both λ and $\lambda i434$ for *CII*, *O* and *P*.

In the present paper we describe several defective lysogens able to survive immunity deprivation and grow at the inducing temperature. The regulation of the establishment of immunity in heat-inducible defective lysogens was analyzed. It is demonstrated that the ability to display immunity phase-shift is a feature common to all such defective lysogens, whose prophage defect lies outside the λ immunity region despite the differences in the defect of the prophage. All the surviving strains whose prophage defect lies inside the immunity region are unable to establish the im^- phase. Several possibilities of *CI* gene regulation will be discussed.

2. Materials and Methods

(a) *Methods, procedures and materials* were described previously (Fischer-Fantuzzi & Calef, 1964; Calef, Marchelli & Guerrini, 1965).

(b) *Bacteriophage mutants* $\lambda CI857$ (Sussman & Jacob, 1962), $\lambda int6 CI857$ (Gottesman & Yarmolinsky, 1968), $\lambda int6 red^- CI857$ (Echols & Gingery, 1968; Signer & Weil, 1968) were gifts of Drs Yarmolinsky, Devoret and Thomas. Recombinants $\lambda susR54,5$ and $\lambda susN7 CI857$ were made in our laboratory.

(c) *Selection of defective survivors*. The bacteria were grown in Tryptone broth with aeration at 32°C to stationary phase, spun and resuspended to 1:50 of the original volume and plated (0.2 ml.) on Tryptone plates with soft agar containing anti- λ serum ($K = 5 \text{ min}^{-1}$ per plate) and incubated overnight at 42°C. The survivor colonies were isolated (about 200 from each strain) and assayed by replica plating for immunity to $\lambda CI60$ and for the presence of phage genes by marker rescue of various *sus* mutants of λ . The presence of the *CI* gene was tested for by growing $\lambda i434$ and $\lambda i21$ on these clones†. The resulting lysates were then analyzed for the presence of recombinants having λ immunity. Plaques which appeared when these lysates were plated on $i434$ or $i21$ lysogens were purified and their plaque morphology was scored at 32 and 42°C. These phages were tested for their ability to plate on a λ lysogen.

The non-immune survivors with no phage marker present are reported as *cured*. Non-immune survivors containing some phage markers, but yielding no $i\lambda$ phage after superinfection by $\lambda i434$ or $\lambda i21$, are reported as *cryptics*. The rest, survivors where the *CI* gene is still present but no phage are released, are listed as *defective*.

† Symbols $i\lambda$, $i434$, $i21$ indicate the immunity specificity of phages λ , 434, 21. Phages $\lambda i434$ and $\lambda i21$ were originally described as 434hy, 21hy (Kaiser & Jacob, 1957); they are identical to λ , except that they have the immunity specificity region of phages 434 and 21, respectively (see map diagram).

LYSOGENIC IMMUNITY PHASE-SHIFT

3

(d) *Immunity assay by replica plating of defective colonies.* The principle of the test is the following: when infected with a *sus*⁺ mutant of the same immunity, a lysogen gives very little recombination between the *sus*⁺ allele of the prophage and the superinfecting phage, i.e. the marker rescue is very poor. In the absence of immunity, however, marker rescue is very efficient. This is expected since the superinfecting phage can multiply and function to produce the enzymes involved in recombination. By a marker rescue test, therefore, it is possible to distinguish between lysogenic colonies which are immune and those which are not.

The colonies to be tested (about 200 per plate, not older than 18 hr and grown at 32°C) were replica plated on *immunity indicator plates*: a Tryptone plate is overlaid with 5 ml. of the same medium containing 0.15 ml. of the *pm*⁻ indicator U279 at a concentration 8×10^8 /ml. A few minutes before use the plates are spread uniformly with 0.1 ml. of *susR5,45* at 10^{10} particles/ml. After overnight incubation the results are scored. Colonies which are immune do not show any halo of lysis while non-immune lysogens give a good halo of lysis of the *pm*⁻ indicator. (Applied to the parental strain U594-lysogenic for λ *susN7CI857*-no *im*⁻ phase was detected in more than 10,000 colonies tested.) Colonies classified as above were tested with other methods such as measures of productive lytic centers with *CI* and the classification confirmed.

3. Results

(a) *Survival of heat-inducible lysogens at inducing temperature*

The idea behind these experiments was to select and study the types of prophage defects which allow a lysogenic cell to survive deprivation of immunity. The deprivation of immunity is conveniently achieved by growing a lysogen containing a heat-inducible prophage, such as λ *CI857*, at a high temperature (42°C). Incubation of the lysogenic cells at this temperature leads to an extensive loss of colony-forming ability. Table I summarizes the type of survivors and their frequency obtained after the exposure of various types of lysogens at 42°C for about 14 hours. All these survivors are now unaffected by growth at 42°C. One can see from Table I that to prevent extensive curing one must start with a prophage unable to excise. The inability to excise is achieved by a mutation in *N* or *int*. *N* is an important early gene displaying a pleiotropic effect on many different phage functions (Brooks, 1965; Dove, 1968; Joyner, Isaacs, Echols & Sly, 1966; Protass & Korn, 1966; Dambly, Couturier & Thomas, 1968). Also, phage integration and excision from the bacterial chromosome is dependent upon *N* (Eisen *et al.*, 1966; Cross & Lieb, 1967). *Int6* is a mutation directly affecting phage integration and excision (Zissler, 1967). Either mutation made the isolation of non-cured lysogens which survive the high temperature possible. However, the frequency of heat survival was different. In lysogens defective for *N* (U594), the surviving fraction is of the order of 10^4 higher than starting with strains containing an *int*⁻ prophage (U593, U597 and U600).

The difference in survival frequencies between *pm*⁻ lysogens containing *susN7* and those containing the *int6* prophage is consistent with the idea that the survival of induced lysogens is due to at least two mutations one of which can be *N*⁻.

Three general types of bacterial survivors were found: *cured*, *cryptic* and *defective*.

Loss of the whole prophage (curing) or an essential part of it (cryptic curing—Fischer-Fantuzzi & Calef, 1964) are means by which the cell can survive deprivation of immunity. By this selection we can obtain a wide array of cryptic deletions ranging from very short pieces to nearly complete prophage loss; the λ *imm* region is always deleted. In these cryptics, genes *O* and *N*, still present in some cases (according to the marker rescue test), are never able to complement a superinfecting phage.

TABLE I

Classification of survivors after heat treatment of lysogens for CI857

Strain	Relevant genotype	Frequency of survivors after exposure at 42°C	Type of survivors		
			Cured	Cryptic	Defective without recognizable deletion
U315	<i>pm⁺ rec⁺ (λCI857)</i>	10 ⁻³	+	-	-
U595	<i>pm⁻ rec⁻ (λCI857)</i>	10 ⁻³	+	-	-
U596	<i>pm⁺ rec⁺ (λsusN7CI857)</i>	10 ⁻⁴	+	-	-
U594	<i>pm⁻ rec⁺ (λsusN7CI857)</i>	10 ⁻⁴	-	-	+
U593	<i>pm⁻ rec⁻ (λint6CI857)</i>	10 ⁻⁸	+	+	+
U597	<i>pm⁻ rec⁻ (λint6red⁻ CI857)</i>	10 ⁻⁸	+	+	+
U600	<i>pm⁻ rec⁻ (λint6CI857)</i>	10 ⁻⁸	+	+	+

In the present exposition we shall confine ourselves only to the third class of heat survivors: lysogens containing a defective prophage without any detectable prophage deletion. They can be divided into two groups.

- (a) those immune when tested at 32°C (temperature sensitive at 42°C);
- (b) those persistently sensitive at 32°C.

(b) *Survival after deprivation of immunity is due to two mutations in early prophage genes: one to the right and one to the left of the CI gene*

(i) *The mutation to the right of CI*

Heat resistant survivors of a heat-inducible lysogen carrying an *N⁻* mutation (U594) (with a frequency of 10⁻⁴) acquired one single new defect. We can localize this defect either (a) within the *λimm* region (defined as non-homology between *λ* and *λi434*), (b) outside of the *λimm* region. The defect was found within the *λimm* region in the survivors which regain immunity at low temperature. It is polar on *CII* and *O* and probably identical with “*x*” region mutants (Eisen *et al.*, 1966). All the survivors which were persistently sensitive at 32°C had the second defect localized outside the *λimm* region as defined with *λi434* rescue.

This defect was one of three different types classifiable according to the function they affected: (a) *O* defective, (b) *P* defective, (c) or another previously undetected mutation we call *zd*.

The defects were detected by measuring the efficiency of plating of *λi434sus08* and *λi434susP3*. These measurements were done on the defective survivors while the culture was non-immune to *λ* and the results are given in Table 2.

Those classified as *O* defective had an efficiency of plating for *λi434sus08* below 10⁻³ and of 1 for *λi434susP3*. Conversely those classified as *P* defective had an efficiency of plating for *λi434susP3* of less than 10⁻³ and of 1 for *sus08*. Those classified as *zd* plated both *λi434susO* and *P* with efficiency near 1. Finally, those classified as *x* mutant behaved exactly as the parental strain U594, that is, plated *λi434sus08* with efficiency of plating 10⁻² and *λi434susP3* with efficiency of plating of about 1.

A map of the prophage genes pertinent to this paper is given in Figure 1

(ii) *The mutation to the left of CI*

The defective lysogens described above were derived from a non-permissive strain lysogenic for a *susN7* prophage (U594). When heat-resistant survivors of *N⁺ int⁻*

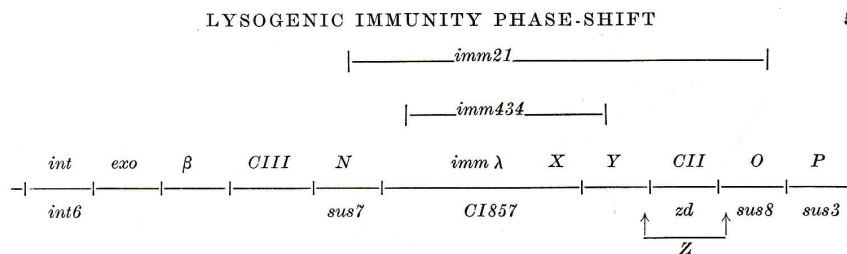

FIG. 1. The sequence of λ prophage genes results from the work of several authors (Kaiser, 1957; Eisen *et al.*, 1966; Radding, Szpirer & Thomas, 1967; Zissler, 1967). The limits of the λimm region are defined by the lack of genetic interaction with the similarly located region in the hybrid phage $\lambda i434$. The same can apply to $imm21$. In the present paper we use the term λimm region in the former sense.

lysogens were selected (from strains U593, U597, U600) all were found to be unable to express N function. The N gene is under the direct control of the repressor (Thomas, 1966). Hence, in the absence of immunity, in our survivors we would have expected to find N gene functioning and able to complement a $susN7$ superinfecting phage. Nevertheless, the N gene did not function as determined by the plating test where both $\lambda susN7$ and $\lambda i434susN7$ were used, even if present as a rescuable gene, in more than 200 independent survivors tested from each strain. Thus, together with one of the mutations to the right of CI region described above, the N^- mutation enables the immunity-deprived cell to survive.

From the findings that two prophage mutations, one to the right of CI , affecting

TABLE 2

Complementation of the superinfecting bacteriophage by early genes to the right of CI

Type of super-infected strain	Strain no.	Immunity phase	Superinfecting mutant phage (Multiplicity of infection 5 to 10)				
			$\lambda i434CII^\dagger$ % lysogenization	$\lambda sus08$	$\lambda i434sus08$ (% plating efficiency)	$\lambda susP3$	$\lambda i434susP3$
I. Controls:							
$\lambda^s pm^+$	C600			100	100	100	100
$\lambda^s pm^-$	U279		<0.2				
II. Parental:							
U279 ($susN7CI857$)	U594	(im^+)	<0.4		2		100
III. Heat survivors:							
zd	U594-1	im^+	<0.3		2		100
		im^-	12	30	100	90	100
	U594-9	im^+	<0.1		5		85
		im^-	<0.02	100	100	40	100
O^-	U594-7	im^+			<0.1		
		im^-	2	<0.1	<0.1	120	120
	U594-11	im^+	<0.1		<0.1		100
		im^-	10	0.1	<0.1	120	120
P^-	U594-2	im^+	<0.4		0.5		< 0.1
		im^-	30	20	100		< 0.1
x	U594-3	(42°C)	<0.5		3		100
	U594-19	(42°C)	<0.1		5		

$^\dagger CII$ complementation was estimated by scoring for lysogens, expressed as % of infected cells.

either x , zd , O or P , and the other to the left, in N , are necessary and sufficient to permit host cell survival in the absence of immunity, we infer that each of both sets of early genes independently direct some early function directly or indirectly capable of killing the host cell.

(c) *The non-immune phase*

All of the defective λ lysogens carrying either zd or O^- of P^- in addition to an N^- mutation contain an intact $CI857$ gene as tested by marker rescue. Nevertheless they are non-immune even when grown at the non-inducing temperature (32°C). The plating efficiency of λ on these lysogens is the same as, or greater than, on sensitive cells. We call the state of absence of immunity in a bacterial population lysogenic for a λ with an intact immunity region as *the non-immune phase* (im^-).

The im^- phase was never found in defective lysogens with a mutation inside the imm region (the so-called x type).

The following section deals with the characterization and physiology of the im^- phase.

(i) *Transition to the im^- phase is reversible: the immunity phase-shift*

Our non-immune lysogens are not pure clones with respect to the absence of immunity. Indeed, by applying the immunity assay described, all colonies were found to contain a small proportion (varying from 0.1 to 1%) of im^+ cells. Repeated purification of im^- single colonies up to the fifth isolate gave, at each step, the same pattern. It was impossible to obtain a pure im^- clone. A cell population in the im^- phase always shows a small proportion of im^+ cells. When applied to the im^+ variants, the immunity assay revealed an analogous but inverted pattern: about 0.1% of the cells in the population was found to be non-immune.

The cycle which occurs at 32°C can be repeated at will and is called the immunity phase-shift.

Any survivor studied so far which carries a prophage with a non-defective λimm region can thus be obtained 99 to 99.9% pure either in the im^+ or im^- phase. The degree of purity does not vary with the number of generations of a growing culture or with the phase of growth. Some variation in the proportion of both phases in a single purified population however occurs with time in non-growing cells. When stored (at room temperature or in the cold, in suspension or in solid medium) an im^+ culture, 99.9% pure when freshly isolated, decays slowly over a period of weeks to a degree of purity ranging around 85%. In an im^- culture this reversal also takes place but is much less pronounced.

(ii) *The immunity phase-shift reflects changes in prophage regulation rather than mutation of its genetic material.*

The high occurrence of "revertants" and the repeatable reversibility of spontaneous change of phase suggest that we are faced with a regulatory phenomenon concerning immunity rather than with some sort of specific mutation of exceptionally high frequency.

An experiment reported by Eisen *et al.* (1968a), applied to our system, suggested that the immunity phase-shift is not due to mutation. Eisen *et al.* found that heat-inducible lysogens carrying a prophage $\lambda_{susN7susN53CI857}$ O^- or P^- remain non-immune for more than nine generations at 32°C after being grown for four to five generations at 42°C.

LYSOGENIC IMMUNITY PHASE-SHIFT

7

If we subject our cells in the im^+ phase to 42°C and then plate at 32°C, we find that after about four generations of growth at high temperature all of the cells give rise to im^- colonies when tested at 32°C by the immunity assay. When reisolated, the im^- colonies give rise to about 0.1% of im^+ clones. When these im^+ cells are in turn grown at 42°C, they lose their immunity and the cycle precisely repeats. The complete conversion of the whole population from im^+ to im^- phase without selection demonstrates that the change of phase is not due to a random mutation.

In contrast to other regulatory systems studied so far, the present system is an example of a reversible cell differentiation which is both spontaneous (0.1% frequency of opposite phase found among both the im^+ and im^- populations) and responding to an external factor (high temperature phase conversion from im^+ to im^-). In essence, we have here an instance of transmissible physiological change in the absence of any demonstrable genetic alteration.

The immunity phase-shift, however, could have been made possible by another mutation selected along with those already described. Our defective lysogens could thus be the result of three rather than two mutations. To eliminate this possibility, a double heat-inducible phage $\lambda_{susN7CI857sus08}$ was constructed and lysogenized in the pm^- strain U279. In such a reconstructed defective lysogen the spontaneous immunity phase-shift phenomenon at 32°C was again found even though the cells were never subjected to 42°C and no selection was involved. Preliminary results have already shown that they behave in all respects like the N^-O^- defective found by heat selection. This again fits our picture that mutations in N and, for instance, in O are the only ones needed for the lysogen to show this particular behaviour.

(iii) *Some early gene activities take place in the im^- phase*

The defective survivors were tested for CII , O and P complementation. Complementation of O and P was measured by the efficiency of plating (Dahl, Soller & Calef, 1968); CII , by measuring the frequency of lysogenization of a heteroimmune CII superinfecting phage. Table 2 summarizes the results of such complementation tests for the different types of defective lysogens both in the im^- and im^+ phase. We can see that both the CII and O genes, if not mutated, complement the superinfecting phage, but only in the im^- phase. Some zd mutants, however, fail to provide CII function (U594-9 in Table 2) suggesting that zd and CII are closely linked. In x mutants, which are polar over both CII and O , no complementation of these functions occurs, even at 42°C. The P gene when not mutated always complements the superinfecting phage irrespective of the immunity phase.

The P gene is not under the direct control of immunity (Thomas, 1966). It was found to be inducible in lysogens in the presence of immunity by heteroimmune superinfection. Thus the complementation allows one only to test whether P is intact or defective.

The complementation of CII and O which takes place only in the im^- phase may be interpreted in different ways. Since complementation depends upon immunity phase, it is improbable that our tests simply reflect recombinational events. No difference of O and CII complementation was observed in x mutants, whether or not the immunity is destroyed by heat. We cannot exclude the possibility that complementation does not test for the actual presence of CII or O product but reflects their induction in *trans* by the superinfecting phage as in the case of P . In the im^+ phase,

this induction would be prevented by the immunity substance bound to the operator of $x-O$. However, this operator is inside the λimm region. One would expect if $x-O$ were under positive control that its induction would require a control from the λimm region itself. But the difference in O complementation between $susO\lambda$ and $susO\lambda 434$ was not in favor of λ . (This comparison cannot be done, however, for the complementation of CII , because of the inability of λ to lysogenize an im^- cell, as discussed in the next section.)

The most plausible interpretation of our results, therefore, is that in the im^- phase the $x-O$ genome is derepressed and that the products of CII , O and probably also P are synthesized. This is in agreement with the generally accepted picture that the $x-O$ operon is under the negative control of immunity substance and that P is under the positive control of some $x-O$ function (Thomas, 1966). Such a scheme is also supported by the messenger RNA transcription pattern which immediately follows the heat inactivation of $CI 857$ immunity (Naono & Gros, 1966, 1967; Taylor, Hradecna & Szybalski, 1967; Konrad, 1968; Kourilsky, Marcaud, Sheldrick, Luzzati & Gros, 1968). In the im^- phase the derepression of early genes at the right of CI is stable. As to the late genes, they are under the direct control of N (Skalka, Butler & Echols, 1967) and therefore in our im^- strains probably not transcribed.

(iv) *The defective prophage in the im^- phase exerts a control over a superinfecting homo-immune phage: channeling towards the lytic response*

Several lines of evidence suggest that the im^- phase cannot be explained as a mere absence of immunity but rather is dominant in *trans* and therefore reflects, like the im^+ phase, a regulated state specifically affecting every phage with λ immunity entering the cytoplasm. The evidence is as follows.

(1) *Plaque morphology.* Plaque morphology was the first feature which turned our attention towards the channeling phenomenon. We found that the plaques produced by λref , a normal turbid CI^+ phage, gave clear plaques, phenotypically CI , on the defective lysogens in the im^- phase at 32°C. This feature was immunity specific; $\lambda i 434$ or $\lambda i 21$ gave turbid plaques on the same strain. The clear plaque morphology of the homoimmune phage suggests that in an im^- cell λ is unable to establish its own functional immunity substance.

At 32°C the x mutants are always immune and thus no plating of λ occurs. But even at high temperature, where the immunity substance is continually destroyed and the plaques of λCI are normal and clear, the plaques formed by λref are turbid. This shows again that no true im^- phase is established in x mutants even during the destruction of immunity.

The CI -like plaque morphology of λCI^+ on im^- lysogens leads us to further predictions. By analogy with CI mutants, a λCI^+ in this system should exhibit a higher capacity to kill and a reduced capacity to lysogenize the im^- defective lysogens. Tables 3 and 4 summarize a number of experiments aimed to test both predictions.

(2) *Immunity-specific killing.* The fraction of defective lysogens in the im^- phase surviving λ superinfection is five to sixfold lower than when superinfected with the heteroimmune $\lambda i 434$ (Table 3). No such difference was observed in the parental non-lysogenic strain U279. The killing frequencies by $\lambda i 434$ are unchanged whether the superinfected defective lysogens were in the im^- or in the im^+ phase. The same pattern is shown at 42°C (Table 4). At this temperature, no immunity-specific increment of killing occurs in x mutants, despite the heat destruction of their immunity.

LYSOGENIC IMMUNITY PHASE-SHIFT

9

TABLE 3

Killing and lysogenization at 32°C of defective survivors of U279 (λ usN7CI857) by homo- and heteroimmune superinfecting bacteriophage

Strain	Prophage defect	Immunity phase	Killing		Lysogenization	
			i λ (% survivors)	i434	i λ (% survivors) lysogenized)	i434
U279 (non-lysogenic)			23	23	80	90
U594 (parental)	(N ⁻)	(im ⁺)		30		95
U594-1, U594-9	(N ⁻) zd ⁻	im ⁻	4	28	3	90
		im ⁺		27		85
U594-7, U594-11	(N ⁻) O ⁻	im ⁻	4	26	10	90
		im ⁺		27		85
U594-2	(N ⁻) P ⁻	im ⁻	4	25	1	90
		im ⁺		29		90

Aerated cultures grown in Tryptone broth were infected by λ or λ i434 (multiplicity of infection about 10) and after 20 min of adsorption diluted and assayed for colony-forming ability. The survivors are expressed as the fraction of viable cells compared with a non-infected control. Samples of the same infected cultures were diluted in fresh Tryptone broth and allowed to segregate for about 5 generations in the presence of anti- λ serum, and plated. The colonies (about 200 for each strain) were tested for phage production by replica plating on selective indicators. The lysogenization frequency is expressed as the fraction of colonies tested which produced phage. The cells were always kept at 32°C. No difference was observed in the logarithmic and stationary cultures used for infection. Each number is an average of several experiments with the indicated strains.

TABLE 4

Killing and lysogenization at 42°C of the defective survivors U594-1 (zd type) and U594-3 (x type)

Name	Type	Killing (% survivors)		Lysogenization (% lysogenized)	
		i λ	i434	i λ	i434
U279	non-lysogen	35	40	50	50
U594-1	N ⁻ zd	4	30	2	80
U594-3	N ⁻ x ⁻	43	45	20	35

Experimental conditions same as for Table 2, except that the cells were grown and infected always at 42°C. All the plates were incubated at 42°C.

(3) *Lysogenization.* The inability of λ to lysogenize defective lysogens in im⁻ phase is also illustrated in Table 3. We can see that only a small fraction of the cells which survived λ superinfection became stably lysogenized whereas the majority of cells surviving heteroimmune (λ i434) superinfection were lysogenic. Again, no such difference was found for the non-lysogenic parental strain U279. Thus, in the im⁻ phase the temperature behaviour of phages with λ immunity is specifically blocked. No such selective block seems to exist in immunity-deprived defective lysogens mutated within the λ imm region (Table 4), although at high temperatures the ability of a temperate phage to lysogenize is, in general, depressed and varies with each experiment.

Most of the heteroimmune lysogens arise by prophage substitution. Few double ($\lambda, \lambda i434$) lysogens were found. They were all im^+ with respect to both immunities. At 42°C they became $i\lambda im^- i434 im^+$. This is another observation in favour of the independence of the regulatory system of the two immunities.

We conclude that in the im^- phase the defective prophage produces a cytoplasmic factor (anti-immunity) which prevents the incoming phage from establishing immunity and fosters its lytic response. This regulation in *trans* is, similar to that of the im^+ state, strictly immunity specific. The channeling towards the lytic response cannot therefore be attributed to the mere accumulation of early gene products such as *O* and/or *P*. Because of the specificity, anti-immunity must be produced by the immunity region.

(v) *Channeling properties of defective lysogens are not due to any specific host property*

One could ask whether the properties of the defective lysogens described are specifically due to the host. To answer this question, we have transduced the prophage $\lambda susN7CI857zd$ originally contained in strain U594-1 into another pm^- strain W3350 (Campbell, 1959). All lysogenic transductants were gal^+ showing that the location of the prophage was normal with respect to the *gal* gene. All the properties previously detected in the original host were also present in the new host. In this new host we also found that T4rII grew on bacteria in im^- but not in im^+ phase, implying that the *rex* (Benzer, 1955; Howard, 1967) function of immunity is also absent in im^- cells. This last property could not be verified in the previous strain since U279, from which all our defectives were obtained, is unable by itself to grow T4.

The observations reported suggest that the im^- phase of our defective lysogens corresponds to the early stage of the prophage decision towards the lytic response, where immunity is lost and early functions are expressed. The prophage unable to kill the host and replicate is 'frozen' at this very early stage for many cell generations. The immunity phase-shift thus represents the choice between the lysogenic and lytic response.

4. Discussion

In the defective lysogens able to survive immunity deprivation we observed a novel regulation pattern of prophage early functions. The same line of cells is able to change back and forth between two distinct phases: the immune (im^+) phase where the typical negative control over virus growth is present, and the non-immune (im^-) phase under which a superinfecting λ is specifically channeled towards the lytic cycle. Both phases determine the early response of superinfecting phage, both regulations exert their control only on superinfecting phages with the same immunity. They probably correspond to the two possible alternatives that a temperate phage can normally display: lysogeny or lysis.

We can ask: what is the mechanism of the regulation in the im^- phase and what causes the immunity phase shift? Because of its dominance in *trans* and because of the specificity of its action, we think that the factor causing channeling (anti-immunity), like the immunity substance, is a diffusible product produced by the λ immunity region. (That the site of production of the anti-immunity lies within the λ immunity region can be conclusively demonstrated either by using defective lysogens for $\lambda i434$ where the anti-immunity should channel $i434$ and not $i\lambda$ superinfecting phages, or by

LYSOGENIC IMMUNITY PHASE-SHIFT

11

complementation of λ phages defective for anti-immunity. These experiments are in progress.) Indeed, all our survivors, irrespective of the defect, O^- or P^- or zd^- , do channel similarly and so does the reconstructed im^- defective pm^- ($\lambda susN7CI857sus08$). On the other hand, the defective lysogens with the defect within the λimm region (the x type) do not show channeling even if deprived of immunity by high temperature for several generations.

The lambda immunity region contains three transcription units according to Taylor *et al.* (1967): (a) a part of N – part of the early gene at the left of CI . (b) CI —the structural gene for the immunity substance. (c) the x region—a part of the early right $x-O$ operon. Since in our defective lysogens N is always mutated, N^+ probably does not need to be expressed in im^- phase. Two hypotheses for anti-immunity can be formulated considering the other two (CI and x) transcriptional units.

(a) *The product of CI can also exert a positive control over the early genes: the activator hypothesis*

Transcription of the CI region is characteristic of stable lysogeny. It is not yet known whether it is always discontinued after induction although the experiments of Taylor *et al.* (1967) have shown that CI transcription disappears after induction of the $\lambda 75$ lysogen (see also Szybalski, 1969, and Szybalski *et al.*, 1969). Assuming that the CI gene is always transcribed, its transcription could lead to two different products: a repressor and an anti-immunity substance. Let us postulate that in both phases the mode of transcription does not differ and that the two possible functions of the final product are performed through the same binding specificity to early operators of λ DNA. The persistence of one state could be achieved through a primer effect at the level of translation. Priming action could be achieved by a repressor molecule or by “activator” molecules. Once started, a cell would go on translating the CI message as repressor or as activator depending on the conformation of the *first* molecule acting as primer. The change to the opposite state would occur by dilution, destruction or alteration of the existing primer.

In binding to the operators, the CI product synthesized in im^- phase could exert a positive rather than a negative control over the early operons. Thus, according to this hypothesis, the same genetic instruction (in the CI gene) is responsible for the recognition specificity of CI product both in the repressor and in the activator form. In the repressor form, as immunity substance, its binding on the early operators in λimm region would block early transcription; in the alternative conformation—the activator form—as anti-immunity substance) it would stimulate transcription.

A variation of this hypothesis which does not postulate an active role for the CI product can explain the situation by the dominance of an inactive element. This has already been suggested by Sadler & Novick (1965) and applied by Muller-Hill, Crapo & Gilbert (1968) for i^- dominant mutants in the β -galactosidase regulatory system in *Escherichia coli*. Analogous to Gilbert's hypothesis, one can assume that the immunity substance, like the repressor of the *lac* region, is composed of subunits. In the im^- phase these subunits would be synthesized in such an altered way through some mechanism as the one postulated for the activator hypothesis. The mixed oligomers, resulting from complementation between the prophage and the superinfecting phage would also be inactive in repressing the early transcription. So far, however, evidence for such a multimeric nature of the immunity substance is disputed (Green, 1966; Lieb, 1967; Ptashne, 1967). The channeling effect on λref under this

type of explanation would be strongly affected by multiplicity which has been found not to be the case.

(b) *A product of the x region exerts a negative control over CI expression: the hypothesis of the repressor of CI*

An alternative hypothesis is that the im^- phase is regulated by a gene within the λimm region different from the gene CI . Let us consider the third transcriptional unit in λimm , the x region. We know that the expression of the $x-O$ operon is necessary in the im^- phase. If it is prevented by a mutation—as in our x defective lysogens—the im^- phase cannot be established. If the immunity substance is destroyed by heat, four generations of growth under these conditions are necessary, before the im^- phase is established, whereas the derepression of early genes is immediate (Naono & Gros, 1967). Thus the derepression of $x-O$ operon precedes the establishing of im^- phase.

These data suggest that the x region codes for at least a part of the anti-immunity substance. Anti-immunity could either act as a repressor of CI or as an internal inducer of the early operons; thus, the negative control of the x gene over CI could be exerted either at the level of transcription of the CI gene or at the level of expression of the CI product by binding on the immunity substance.

Only the measurement of specific transcription of the CI gene in im^- bacteria could provide an answer to whether the regulation of CI occurs on the level of transcription or not. We already know that four generations of growth under conditions of immunity deprivation are necessary before a culture shifts from im^+ to im^- phase. This is the number of generations needed for the immunity substance to be diluted in the absence of its synthesis (Ogawa & Tomizawa, 1967). This might mean that the im^- factor prevents *de novo* synthesis of the immunity substance molecules rather than acting on the pre-existing ones.

The preceding considerations can be summarized as follows: in the im^+ phase the product of the CI gene (the immunity substance) acts as the repressor of the early operons N and $x-O$. The disappearance of immunity leads to derepression of both N and $x-O$. The expression of the x gene blocks, in turn, the transcription of CI (repressor of CI) or its function (internal inducer), thus preventing further repression of early genes.

To account for the permanent loss of immunity in the heat-depressed cells, Eisen *et al.* (1968a) adapted a model of Taylor *et al.* (1967) (see also Szybalski, 1969, and Szybalski *et al.*, 1969), which postulates a competition between the divergent transcriptions of the $x-O$ and CI operons. In the absence of immunity the promotor of $x-O$ would be preferred. When $x-O$ transcription is blocked, the transcription of CI would be restored. Their scheme was the first attempt to account for the new facts in immunity regulation. However, it did not take into consideration the immunity-specific channeling of superinfecting phage towards the lytic cycle, i.e. the *trans* effect of im^- phase regulation found in our experiments. Both our models, on the other hand, postulate an active specific *trans* stimulation of $x-O$ transcription by the prophage in im^- cells, either *via* positive control over $x-O$ or *via* negative control over the CI function.

We acknowledge with gratitude the substantial contribution of Dr Arthur Soller in improving the readability and style of the manuscript and in giving many useful suggestions concerning its logical structure.

Tonino Menna has worked with great skill on many experiments reported here.

LYSOGENIC IMMUNITY PHASE-SHIFT

13

This work has partly been supported by EURATOM-C.N.R.-C.N.E.N. contract no 012-61-12 BIAI.

REFERENCES

- Attardi, G., Naono, S., Rouvière, F., Jacob, F. & Gros, F. (1963). *Cold Spr. Harb. Symp. Quant. Biol.* **28**, 363.
- Benzer, S. (1955). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **41**, 344.
- Brooks, K. (1965). *Virology*, **26**, 489.
- Calef, E., Marchelli, C. & Guerrini, F. (1965). *Virology*, **27**, 1.
- Caléf, E. & Neubauer, Z. (1968). *Cold Spr. Harb. Symp. Quant. Biol.* **33**, 765.
- Campbell, A. (1959). *Virology*, **9**, 293.
- Cross, R. A. & Lieb, M. (1967). *Genetics*, **57**, 531.
- Dahl, D., Soller, A. & Calef, E. (1968). *J. Mol. Biol.* **32**, 639.
- Dambly, C., Couturier, M. & Thomas, R. (1968). *J. Mol. Biol.* **32**, 67.
- Dove, W. F. (1968). *Ann. Rev. of Genetics*, **2**, 305.
- Echols, H. & Gingery, R. (1968). *J. Mol. Biol.* **34**, 239.
- Eisen, H. A., Fuerst, C. R., Siminovitch, L., Thomas, R., Lambert, L., Pereira da Silva, L. & Jacob, F. (1966). *Virology*, **30**, 224.
- Eisen, H. A., Pereira da Silva, L. & Jacob, F. (1968a). *C. R. Acad. Sci. Paris*, **66**, 1176.
- Eisen, H. A., Pereira da Silva, L. & Jacob, F. (1968b). *Cold Spr. Harb. Symp. Quant. Biol.* **33**, 755.
- Eisen, H. A., Siminovitch, L. & Mohide, P. T. (1968). *Virology*, **34**, 97.
- Fischer-Fantuzzi, L. & Calef, E. (1964). *Virology*, **23**, 209.
- Gottesman, M. E. & Yarmolinsky, M. B. (1968). *J. Mol. Biol.* **31**, 487.
- Green, M. H. (1966). *J. Mol. Biol.* **16**, 134.
- Howard, B. D. (1967). *Science*, **158**, 1558.
- Isaacs, L. N., Echols, H. & Sly, W. S. (1965). *J. Mol. Biol.* **13**, 963.
- Jacob, F. & Monod, J. (1961). *J. Mol. Biol.* **3**, 318.
- Joyner, A., Isaacs, L. N., Echols, H. & Sly, W. S. (1966). *J. Mol. Biol.* **19**, 174.
- Kaiser, A. D. (1957). *Virology*, **3**, 42.
- Kaiser, A. D. & Jacob, F. (1957). *Virology*, **4**, 509.
- Konrad, M. W. (1968). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **59**, 171.
- Kourilsky, P., Marcaud, L., Sheldrick, P., Luzzati, D. & Gros, F. (1968). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **61**, 1013.
- Lieb, M. (1966). *Virology*, **29**, 367.
- Lieb, M. (1967). *J. Mol. Biol.* **16**, 149.
- Muller-Hill, B., Crapo, L. & Gilbert, W. (1968). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **59**, 1259.
- Naono, S. & Gros, F. (1966). *Cold Spr. Harb. Symp. Quant. Biol.* **31**, 363.
- Naono, S. & Gros, F. (1967). *J. Mol. Biol.* **25**, 517.
- Ogawa, T. & Tomizawa, J. (1967). *J. Mol. Biol.* **23**, 225.
- Pereira da Silva, L. & Jacob, F. (1966). *Virology*, **30**, 224.
- Protass, J. J. & Korn, D. (1966). *J. Biol. Chemistry*, **241**, 4175.
- Ptashne, M. (1967). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **57**, 306.
- Ptashne, M. & Hopkins, N. (1968). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **60**, 1282.
- Radding, C. M., Szpirer, J. & Thomas, R. (1967). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **57**, 277.
- Sadler, J. R. & Novick, A. (1965). *J. Mol. Biol.* **12**, 305.
- Signer, E. R. & Weil, J. (1968). *J. Mol. Biol.* **34**, 261.
- Skalka, A., Butler, B. & Echols, H. (1967). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **58**, 576.
- Sly, W. S., Eisen, H. A. & Siminovitch, L. (1968). *Virology*, **34**, 112.
- Sussman, R. & Jacob, F. (1962). *C.R. Acad. Sci. Paris*, **254**, 1517.
- Szybalski, W. (1969). *Proc. 8th Canad. Cancer Conf.* p. 183. Pergamon of Canada Ltd.
- Szybalski, W., Bøvre, K., Fiandt, M., Guha, A., Hradecna, Z., Kumar, S., Lozeron, H. A., Maher, Sr. V., Nijkamp, H. J. J., Summers, W. C. & Taylor, K. (1969). *J. Cell. Physiol.* (Suppl. 1), **74**, in the press.
- Taylor, K., Hradecna, Z. & Szybalski, W. (1967). *Proc. Nat. Acad. Sci., Wash.* **57**, 1618.
- Thomas, R. (1966). *J. Mol. Biol.* **22**, 79.
- Zissler, J. (1967). *Virology*, **31**, 189.

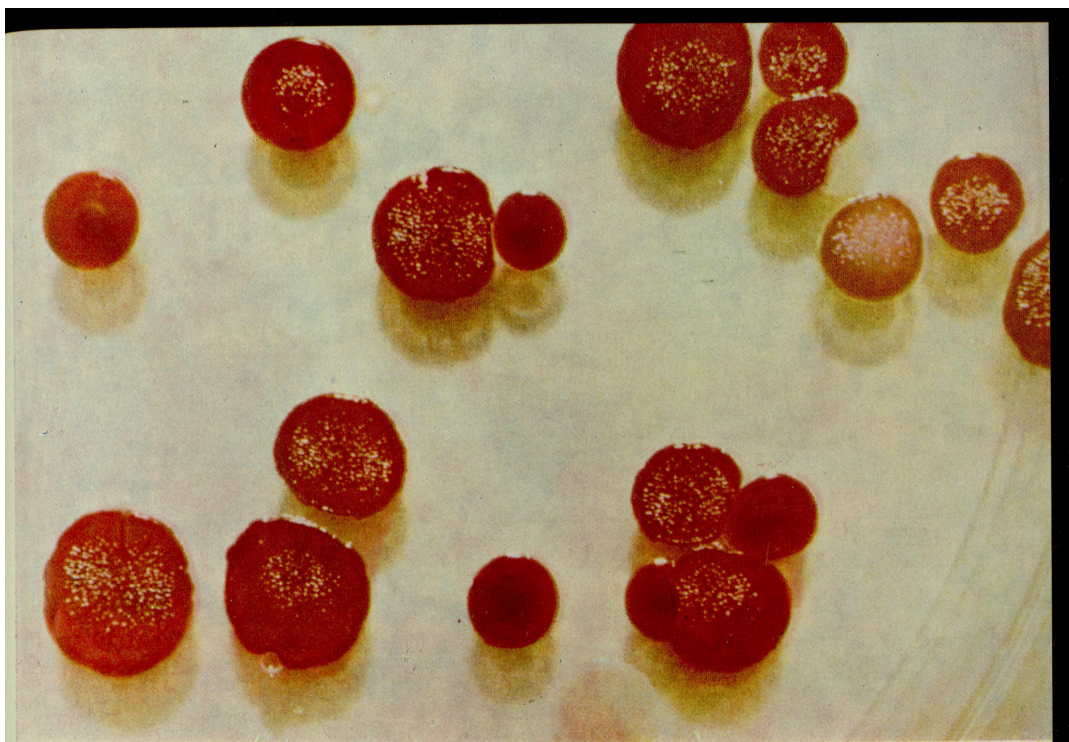
Dokument 5:

Zdeněk Neubauer – Eva Koutecká – Alena Krekulová:
„Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií.“
Vesmír 1982, č. 61(5), s. 151–153.

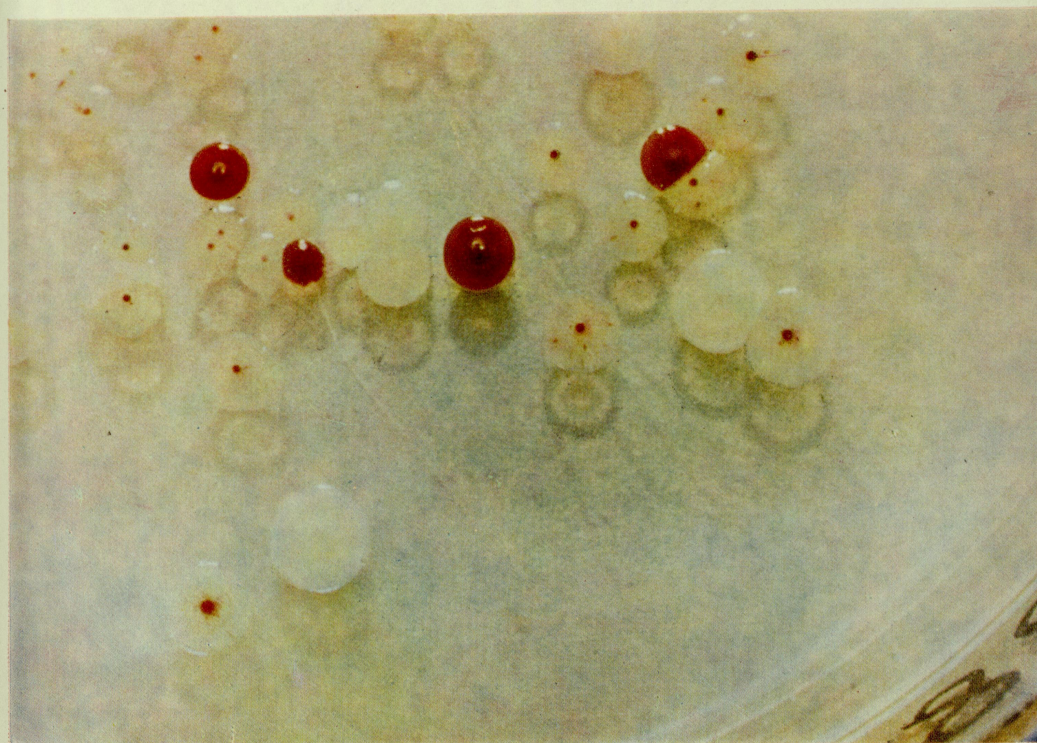
Popularizační článek byl doplněn barevnými fotografiemi kolonií, jež vyhotovil V. Pospíšil. Získat barevné fotografie v tehdejší Československu v oné době nebylo snadné ani levné.

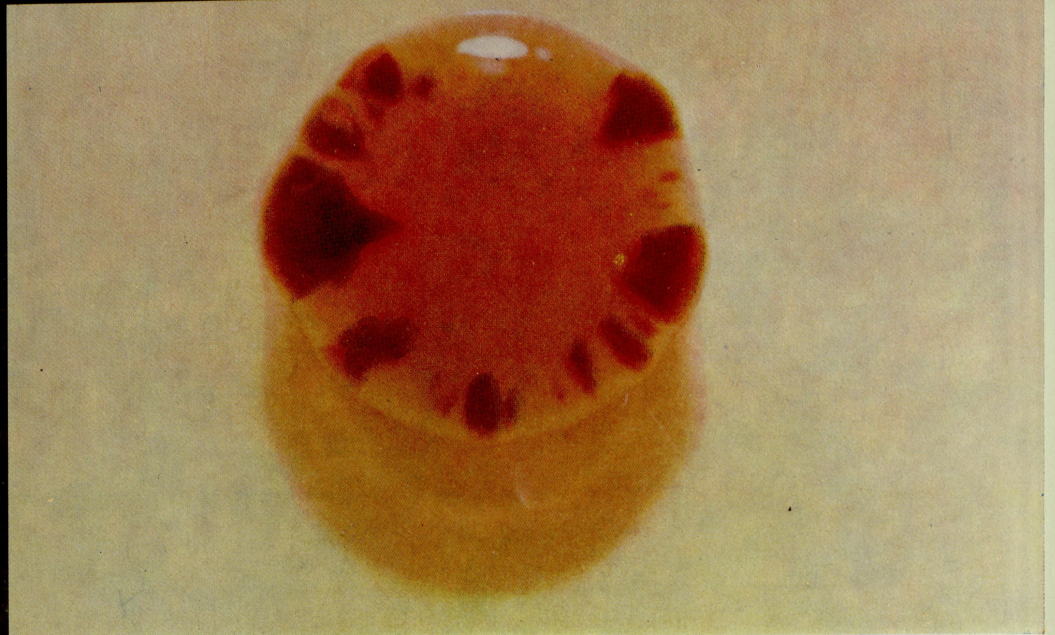
Fotograf se musel objednat předem, pokud se během pokusů náhle objevily kolonie, které si badatelé přáli zdokumentovat, neměli bez přítomnosti fotografa k dispozici techniku, s jejíž pomocí by to bylo možné. Také časopis *Vesmír* byl tištěn černobíle a pouze doplněn několika listy barevné přílohy.

Nahoře: Klon vytvářející sraštělé „kobercové“ kolonie vyznačující se nepravidelným a neomezeným růstem. Přechází se značně vysokou frekvencí na typy s normálními, hladkými a pravidelně okrouhlými koloniemi, buď pigmentované, či nepigmentované

Nahoře: Typ vytvářející velké slizké růžové kolonie, kde k přechodům na normální červené klony dochází především na jejich okraji, a to jen tehdy, jsou-li samostatné a dobře vyvinuté
Dole: Nepigmentující klon, u něhož dochází k přechodům na klony pigmentující na povrchu dobře vyvinutých kolonií v podobě červených „veruk“ (bradavic)

Dole: Klon vyznačující se bílými svaštěnými koloniemi, donor typů s koloniemi pigmentujícími, rovněž svaštěnými. K těmto přechodům může docházet s vysokou frekvencí rozptýleně kdekoli uvnitř kolonie. Výsledné klony se opět chovají jako donory klonů vytvářejících normální, červené hladké kolonie, jež mohou opět přecházet na klony bílé či růžové (viz obr. na 2. str. obálky). Všechny snímky V. Pospíšil

dýka] synonymem pro armádu a floskule „uvrhnout do železných okovů“ se často čte i na monumentálních nápisech. Někde na tomto stupni se stalo železo též článkem ve formách všeobecného ekvivalentu hodnot, platidlem. Výraznou podobu měl tento jev v archaickém Řecku, kde i pozdější terminologie peněžních jednotek (*obelos-obolos* a *drachmé*) se odvozuje od jednotlivých železných rožňů a jejich svazků, užívaných jako předmonetární směnný prostředek

Čtvrtá etapa je rozvinutá doba železná. Železo se vyrábí hromadně (vedle mědi a bronzu), uplatňuje se ve všech oborech lidské činnosti a zvláště ve výrobě pracovních prostředků — v zemědělství proniká též do obdělávání půdy — a zavádí se i do stavebnictví. Stavební využití železa je všude a vždy nejlepším ukazatelem zvýšené produkce. Poměr ceny železa se podle novobabylónských dokumentů ustaluje na 280 až 360 : 1 vzhledem k ceně stříbra. Existuje dálkový obchod vyhlášenými druhy železa, seznam kategorií výrobků mává 60—100 položek a v rámci kovářství vznikají specializovaná odvětví. Dochází též k sociální stratifikaci mezi výrobci, v technice se zavádějí nové způsoby tvzení a promyšlené konstrukce nástrojů svařování železa a ocele.

Tyto etapy neprobíhaly všude současně. V absolutní chronologii je zachycujeme — zřetelně i méně jasně — v různých dobách, ne však nahodile. Ve hmotné kultuře jihozápadní Asie se projevují takřka jako kola na hladině. Tam, kde je interval mezi nástupem první a druhé etapy nejdelší, tam patrně existoval dlouhý a přirozený vývoj metalurgie, vyústivší v objemu hutnění železa — ovšem při sledování oblasti výskytu nálezů musíme počítat s tím, že vlastní centrum je obtížně postižitelné. I náhodně vzniklé a izolované vzácné výrobky se mohly ocitnout v relativně krátké době i ve velmi vzdálených místech. Proto rozhodující význam má nástup etapy druhé, zahrnující počátek záměrné výroby železa; tam, kde se zachycuje nejdříve, lze pravděpodobně hledat kolébku železářství. Nebo naopak: kde pozorujeme nástup jednotlivých etap rychle za sebou, tam všude je možné předpokládat převzetí hotových znalostí a zkušeností odjinud. Počátek třetí etapy odráží určité vyrovnání, tj. rozšíření základních železářských znalostí prakticky po celém Předním východě a po východním Středomoří, zatímco Střední východ setrvává v určitém opoždění. Rozvoj čtvrté etapy má opět určité výkyvy, podmíněné kolísáním v celkovém rázu civilizace a ekonomiky některých teritorií v určité době a tudíž také kolísající potřebou rozvinutého železářství (obr. 3).

V celém okruhu oblastí, kde výroba železa vznikala, nezpůsobila žádný náhlý zvrát ve výrobě. Železo tam zůstávalo dlouho jen doplňujícím, i když stále vítanějším technickým materiálem. Také další rozvoj jeho výrobní technologie tam stagnoval. Uvědomíme si to, rozšíříme-li svůj pohled na Dálný východ, kde ve staré čínské metalurgii — jak byla o tom již zmínka — zaznamenáváme první soustavnou výrobu surového, litého železa, nebo na Evropu, kde později vznikla na základě nové technologie velkoprodukce železa, podmiňující průmyslovou revoluci.

Studium mimoevropských počátků tohoto výrobního odvětví je nutným krokem k poznání a vysvětlení evropské situace. Ta se vyznačovala zcela jinými klimatickými, surovinovými a společenskými podmínkami právě v době prvního pronikání železa. V těchto podmínkách sehrál poslední kov starověku skutečně obrovskou katalyzující úlohu, kterou kdysi v jihozápadní Asii měla měď. Zatím tam, na východě, můžeme se zesnulým profesorem L. Oppenheimem mluvit o železu jako o „opožděném příchodci“ (*belated newcomer*), v Evropě vystoupil tento materiál jako posel velkých civilizačních změn.

Proměnlivost a dědičnost vzhledu bakteriálních kolonií

ZDENEK NEUBAUER, EVA KOUTECKÁ, ALENA KREKULOVÁ

O bakteriích se říká, že patří k nejjednodušším živým bytostem a že jsou to mikroskopické, pouhým okem neviditelné jednobuněčné organismy. Také vzhled jejich drobných buněk (0,3—10 μm) je pod světelným mikroskopem ve srovnání s tvarovým bohatstvím vyšších životních forem vcelku nezajímavý a jednotvárný. Bakteriální buňky mají tvar kuliček, tyčinek, rohlíčků nebo šroubovic a spojují se nanejvýš do řetězků, hrozniček atp.

Většina bakterií však vytváří na povrchu pevné půdy viditelné

makroskopické útvary – kolonie,

tj. společenství potomstva jedné buňky, čítající přibližně 10^7 až 10^{10} buněk, což odpovídá dvaceti až třiceti dělením — buněčným generacím. V lidském měřítku připadá na takovou dobu interval, který nás dělí od časů Karla IV. Tvorba kolonie však vzhledem k rekordní rychlosti množení bakterií trvá jeden — nanejvýše několik dní.

Kolonie — viditelné mnohobuněčné shluky biomasy o průměru milimetrů až centimetrů — jsou nositeli velmi výrazných morfologických vlastností, které jsou za daných podmínek

druhově specifické.

I blíže příbuzné druhy se na první pohled liší vzhledem svých kolonií, totiž jejich velikostí, tvarem, zbarvením.

Pro biologickou říši platí, že druhově rozdíly jsou nejvýraznější právě u nápadných, na první pohled patrných a smysly vnímatelných projevů životních bytostí. Buňky, tkáně, vnitřní orgány a vůbec skryté části těl rostlin a živočichů nevykazují zdaleka takovou rozmanitost, s jakou se setkáváme u habitů, zbarvení a jiných nápadných stránek vzhledu — včetně zpěvu a vůní. A právě tyto aktivní projevy a zjevné rysy se nejvíce uplatňují jako druhové, rasové a individuální rozdíly. Nikoho by kupříkladu nenapadlo rozpoznávat druhy kachen podle stěv nebo určovat měkkýše na základě tvaru jejich bezbarvých až průsvitných tělíček ukrytých ve skořápce. (U měkkýšů bez skořápky, např. zadožábřých, však hřbetní strana těla ihned přejímá

Zdeněk Neubauer (*1942), RNDr. PhDr. Vystudoval mikrobiologii na přírodovědecké fakultě UK. Vědecký asistent. Zabývá se otázkami dědičnosti u bakterií.

Eva Koutecká (*1933), RNDr. Absolventka přírodovědecké fakulty UK. Odborná asistentka, přednáší obecnou a lékařskou mikrobiologii.

Alena Krekulová (*1935), prom. biol. Vystudovala mikrobiologii na přírodovědecké fakultě UK. Technická asistentka. Zabývá se dědičností u bakterií.

Všichni tři autoři pracují na katedře genetiky, mikrobiologie a biofyziky přírodovědecké fakulty UK.

funkci nositele nápadné druhově specifické ornamentiky!) Dalším názorným příkladem jsou vyšší houby, kde viditelné, makroskopické útvary vytváří pouze specializovaná část organismu — stélka plodnice. Na plodnicích — nikoli na mikroskopických, neviditelných a v substrátu ukrytých vlákních podhoubí — se projevují druhově rozdíly nejnápadnější. To potvrdí nejen houbaři, ale i mykologové. Jestliže mykolog bere při určování zřetel také na mikroskopické znaky, činí tak většinou pro jejich konstantnost (např. rozměry specializovaných buněk roušky) než pro jejich rozmanitost jako nositelů specifických znaků. „Specifita“ je totiž doslova to, co činí druh druhem (z latinského *speciem facere*) a jedince jeho příslušníkem. Konečně, právě latinský název pro druh „species“ znamená vzhled, tvářnost, zjev (*specio* = hledím).

Tato „logika vzhledu“ se v biologické říši uplatňuje obecně, tudíž i u bakterií. Jakkoli nevytvářejí mnohobuněčné tkáně (u naprosté většiny životní cyklus probíhá ve fázi jednobuněčné), i u nich bývají kolonie a obecně viditelné nárůsty biomasy nositeli nápadných druhových rozdílů ve vzhledu. Morfogenese těchto útvarů, je zřejmě řízená, neboť se uskutečňuje vzájemným uspořádáním obrovského množství dělicích se buněk a jistou jejich tvarovou a funkční specializací. Proto lze kolonie považovat za

svěbytné biologické jednotky,

a nikoli za výsledné chomáčky chaoticky a nezávisle se množících buněk.

Jestliže materiál odebraný z kolonie přeneseme do ředícího roztoku, a tak buňky od sebe oddělíme, vytvoří jednotlivé živé bakterie po opětovém přenosu na povrch pevného živného prostředí opět kolonii, ve valné většině případů podobnou té, ze které pocházejí. Schopnost vytvářet určitý typ kolonie je tedy dědičná a příslušná informace je obsažena v každé jednotlivé buňce.

Bakterie, se kterou pracujeme, vytváří obvykle nápadné tmavočervené kolonie se zeleně kovovým leskem. Její platné taxonomické označení *Serratia marcescens* zní nespravedlivě odpudivě (lat. *marcesco* = vadnu, hniji). Tradičně je však známa pod přiléhavějším názvem *Bacterium prodigiosum* („zázračná hůlka“). Za toto označení vděčí tomu, že její červené kolonie prý byly příčinou „krůpěj krve“ na hostících přechovávaných v uzavřených svatostáncích vlhkých chrámů.

Naše zkušenosti plně potvrzují přiléhavost tradičního názvu tohoto mikroba, byť ze zcela jiných důvodů, než z jakých mu je připsána pověst. *Serratia* nevytváří totiž pouze kolonie podobné krvavým krůpějím, ale i řadu dalších. Příčinou je

vysoká specifická proměnlivost dědičnosti vzhledu kolonie.

Lze ji snadno a s nemalým estetickým požitkem sledovat.

Opakovanou izolací se nám postupně podařilo získat na sta linií lišících se svými koloniemi co do velikosti, tvaru, konzistence, barvy atp. Izolovali jsme kmeny tvořící drobné sotva viditelné kolonie a jiné vytvářející kolonie o průměru téměř 1 cm či dokonce s neomezeným růstem. Existují typy kolonií pravidelných i kolonie s nepravidelným obvodem, kolonie s okrajem hladkým nebo také zubatým či blanitě krajkovým. Některé kolonie vypadají jako suché, scvrklé šupinky, jiné jsou naopak nabubřelé, bobtnající a vodnaté, jiné slizké a dokonce pružné až gumovité. Známé typy s koloniemi plochými, vypouklými, špičatými, či naopak uprostřed proláklými až s „kráterem“, nebo lemované silnějším vallem či roubením, ba dokonce kolonie s okrajem zdviženým vzhůru, takže vytvářejí jakési „rendlíky“. Povrch kolonií může být hladký i vrásčitý,

bradavičný nebo s hřebínkem. Nejnápadnější je však hra barev

v nejrůznějších odstínech a kombinacích. Naše sbírka obsahuje kmeny červené (tmavé, karminové, krvavé, cihlové, oranžové), růžové, fialové, žlutožluté a dokonce hráškové zelené. Kromě kolonií rovnoměrně zbarvených se ovšem vyskytují i typy s dědičně charakteristickým hustším či řidším barevným zřiháním, kolonie pigmentované pouze na okraji (do různého stupně a šíře) nebo jen uprostřed, kolonie s jedním či více mezikružemi v různých barevných kombinacích atp. Z většiny těchto morfologických typů lze pak opakovanou izolací — zejména ze starších populací — odvozovat nejrůznější varianty na každé dané téma. Výsledky těchto pozorování nasvědčují tomu, že

počet dědičných typů kolonií je neomezený.

V tomto smyslu také naše snaha vytvořit úplnou klasifikaci kolonií, např. na bázi kombinací základních morfologických prvků, skončila nezdarem. To ovšem neznamená, že tato proměnlivost tvarů, barev, struktur a jejich kombinace je výrazem nepřehledného chaosu, kde každý zvláštní typ představuje jedinečnou a neopakovatelnou odchylku z normy. Výskyt jednotlivých i vzácných typů se nezávisle opakuje a má tendenci přecházet, „rozpadat se“ v určité jiné běžnější typy.

Jednotlivé typy se totiž liší nejen vzhledem svých kolonií, nýbrž i frekvencí a směrem přechodů. Uvnitř populace daného koloniového typu vznikají s určitou pravděpodobností určité typy jiné. K dědičným vlastnostem daného klonu náleží tedy jak morfologie kolonií, tak tendence ke změně této morfologie, jež představuje jakýsi vzorec chování. A poněvadž i nové typy, které takto vznikají, mají své vlastní vzorce chování, lze vysledovat celé řetězce přechodů, z nichž lze sestavit jakési

diagramy proměnlivosti.

Vzorce chování podléhají proměnlivosti podobné jako morfologie kolonií. To znamená, že z populace buněk určitého typu kolonií a určitého typu chování lze izolovat nejen klony s jinou morfologií (a samozřejmě s jiným chováním), ale též klony téhož koloniového typu, avšak s jiným způsobem chování. Např. dejme tomu, že máme klon vytvářející bílé kolonie, které vždy obsahují přibližně 2 % buněk vytvářejících kolonie červené. Takový kmen nazýváme „bílý, 2% donor červených“. Mezi bílými koloniemi se však vyskytují s určitou frekvencí také takové, které při výsevu dávají nikoli 2 % červených kolonií, nýbrž 15 % (vysoký donor) nebo jen 0,1 % (nízký donor), případně se schopnost přecházet v červené úplně ztratí (ztráta donorovosti, bílý kmen). Lze však nalézt i takové klony, které začaly s příslušnou frekvencí přecházet na klony růžové. Přechod z původního (středního) donoru na donor vysoký či nízký lze označit jako kvantitativní změnu v chování (dědičný posun ve frekvenci změn), ztrátu donorovosti a vznik donora růžových pak označit za změnu kvalitativní. K dědičným vlastnostem našich bakteriálních buněk náleží tedy jak morfologie kolonie a vzorec chování, tak také tendence ke změně tohoto chování. Dědičnost těchto „vyšších harmonických“ v proměnlivosti lze však jen velmi obtížně kvantitativně sledovat a hodnotit.

Přecházení z jednoho koloniového typu v jiný přímo souvisí s časoprostorovou strukturou kolonie. Ke změnám v dědičných vlastnostech buněk dochází totiž přednostně v určitých stadiích vývoje kolonie (v raných fázích růstu, po ukončení primárního růstu, mnoho hodin po jeho skončení, během sekundárního růstu atp.) a často na určitých místech (v prostředku kolonie, na okraji, ve výběžcích z pe-

riférie, v bradavčitých výstupcích nad povrch kolonie či v měchýřcích zanořených hluboko v jejích lůněch atp.). Časoprostorové uspořádání průběhu dědičných změn je dědičné. Tato dědičnost podléhá typické proměnlivosti. Tak z donorů, u nichž k specifickým přechodům dochází především uprostřed kolonie, lze získat klony, u nichž dějištěm změn není střed kolonie, ale např. kraj, mezikruží atp. K dědičným a zároveň proměnlivým vlastnostem našich buněk přistupuje k morfologii kolonie, vzorci chování a k tendenci k jeho změnám také časoprostorový průběh změn samotných během růstu, utváření a stárnutí kolonie. Máme zde zajímavý případ vztahu, označovaný v současné logice a informatice jako samovztažnost (self-reference) čili „podivné zacyklení“ (strange loop): Morfogeneze kolonie podléhá dědičným změnám a sama se na nich, tj. na sebeproměně, podílí!

Opakované klonování zrajících a stárnoucích populací druhu *Serratia marcescens* nám umožnilo odhalit

skryté zdroje variability

této baktérie. V kráse a ve vynalézavosti „jak vypadat“ překonala naše „záračná baktérie“ všechna očekávání. Do jisté míry se však není třeba divit. K tomu, aby se její proměnlivost projevila, jsme jí poskytli příležitost v podstatě totožnou s podmínkami pro spontánní šlechtění, které obecně provázejí každou domestikaci (Vesmír 56, 51, 1977), tj. stálý výběr nápadných variant nebo odchylek v zadaném směru a jejich pomnožení za optimálních podmínek. Takové zacházení, jak víme už od Darwina, dává možnost, aby se „vrozený sklon živých bytostí k proměnlivosti“ plně projevilo. Darwin si totiž všiml, že domestikace nejen dovoluje uchovat při životě odchylky, které by za podmínek přirozeného výběru zanikly, nýbrž že také přímo zvyšuje přirozenou proměnlivost druhu. Udivující je tu skutečnost, že se „fenomén domestikace“ projevuje tak výrazně také u bakterií, u kterých jej nelze vyložit běžným poukazem na složitost, bohatství a heterogenitu genového fondu jedinců či populace. Bakteriální genom je poměrně jednoduchý, v průměru tisíckrát až desetitisíckrát menší než genom eukaryont. Představuje často jedinou molekulu DNA a vyznačuje se obecně maximální informační úsporností. — Naproti tomu u hub, rostlin a živočichů jsou redundance, nesémantické repetitivní sekvenční, satelitní DNA a „prázdné“ úseky pravidlem. V našem systému a pokusném uspořádání se navíc nemá příležitost uplatnit křížení, tj. hlavní zdroj genetických změn v přírodě i šlechtitelství. Proto lze předpokládat, že popsaná proměnlivost je důsledkem řízené změny v uspořádání určitých úseků jednoho a téhož genu. Podle této představy by se tu uplatnily lokalizovaná endogenní mutagenese specifických úseků nebo přesuny určitých genetických elementů typu „skákačích genů“ (transpozónů). Po skončení fáze intenzivního růstu mohou být tyto mechanismy spouštěny u určité části populace a na určitých místech nárůstu. Jednotlivé kmeny by se však musely lišit jak nastavením těchto mechanismů, tak stabilitou tohoto nastavení. Regulace průběhu takových procesů musí navíc nutně souviset

s mezibuněčnou komunikací,

kteřá je ostatně nutná také pro samotný průběh morfogeneze kolonie.

Z uvedeného vyplývá, že „neviditelné“ baktérie nejsou ipso facto vyloučeny z „estetické“ oblasti biologické říše, tj. ze sféry vnímatelných projevů. Některé bakteriální druhy nakolik jsou menší a cytologicky i geneticky primitivnější, nezůstávají po této stránce příliš pozadu za růžemi, motýly nebo andulkami. Je však třeba srovnávat sobě odpoví-

ající úrovně, např. makroskopické prostorové útvary, jakými jsou u mikrobů právě kolonie. Jejich vzhled, struktura, rozmanitost a dědičnost, náročná morfogeneze a složitě řízená proměnlivost napovídají, že kolonie pravděpodobně hrají v biologii a ekologii mikrobů roli mnohem významnější, než jsme jim zvyklí přisuzovat na základě toho, jak je známe z jejich neviditelné stránky. Máme na mysli např. možnou funkci kolonií

v adaptaci a evoluci.

Dorostlá zralá kolonie představuje prostředí, které umožňuje vzájemnou spolupráci různých typů buněk, a tak osvobozuje buňku od nejrůznějších selekčních tlaků, s jakými by se setkala, kdyby byla osamocena. Uvnitř prostředí kolonií se mohou pomnožit i takové varianty, které by za normálních podmínek soutěže a přirozeného výběru, panujících během primárního růstu, neměly šanci. Naše výsledky ukázaly, že nově vznikající typy jsou schopné se množit ještě tehdy a tam, kde populace jakožto celek svůj růst již zastavila. Taková struktura vzájemného regulačního nastavení mezi jednotlivými typy buněk — např. prostřednictvím různých „signálních molekul“ — dovoluje bakteriální populaci „experimentovat“ s tím, co je nové, a vytváří pro to prostor uplatnění.

■ Bohumil Kučera, Jaroslav Hromas a František Skřivánek: *Jeskyně a propasti v Československu*. Academia, Praha 1961, 252 str., 177 obr., 1 příloha; váz. 80.— Kčs. — Cílem této výpravné publikace z pera našich tří známých znalců krasu je seznámit širší veřejnost přístupným a co možná názorným způsobem s bohatstvím a pestrostí krasových jevů naší vlasti, které představují jednu z jejích velkých přírodních hodnot. I když se pozornost zaměřuje především na podzemní dutiny, najdeme v knize i základní údaje o krasu jakožto geomorfologickém fenoménu.

Po úvodu, kde se vyzdvihuje význam našich krasů, následuje kapitola Lidé a jeskyně, pojednávající o zájmu člověka o krasové dutiny od pravěku po naši dobu. Obsahuje i cenné údaje o vývoji naší speleologie. Jádrem knihy jsou další tři kapitoly — o rozšíření jeskyní a propastí v ČSSR, veřejně zpřístupněných jeskyních a propastech. První začíná statí o celkové problematice a význačných rysech krasu. Pak následuje k východu a zvláštní oddíl věnované pseudokrasu a významným jeskyním umělého původu. Podrobněji jsou zpracovány jeskyně zpřístupněné veřejnosti, vesměs doložené přehlednými pláňky. Do výčtu propastí zařadili autoři útvary hlubší než 100 m a rovněž propast Na Čefince jako nejhlubší v Čechách (—81,5 m) a na Velké Kresanici v Záp. Tatrách (—71 m), která ze všech našich propastí leží nejvýše. Tento základ doplňuje přehled našich nejhlubších propastí a nejdleších jeskyní a dále kapitoly o jejich ochraně, jakož i o čs. speleologii doma i v zahraničí. Následuje obsáhlé shrnutí v ruštině, angličtině a němčině, bohatý výběr literatury a rejstříky, které velmi usnadňují celkovou orientaci. Zvláštní uznání patří četným černobílým i barevným fotografiím, zejména barevným snímkům Miroslava Kroba. Zpestřují vhodně text a mají jak po námětové, tak reprodukční stránce vysokou úroveň. Dobrý a názorný obrazový doprovod spolu s cizojazyčnými texty, které přehledně shrnují celou problematiku, dávají oprávněnou naději, že kniha vzbudí zájem i v zahraničí.

Specialista by jistě mohl knize vytknout různé drobnosti, to však zde padá málo na váhu, neboť cílem publikace je ukázat široké veřejnosti včetně zahraničních zájemců krásu a bohatství našich krasových oblastí, což se autorům nesporně podařilo — jistě i díky péči, kterou dílu věnoval pracovník nakladatelství Academia Josef Rubín. Závěrem můžeme říci, že nová kniha důstojně reprezentuje pestrou a podivuhodnou svět našeho krasového podzemí a udělá radost i dobře poslouží každému, kdo propadl jeho kouzlu.

Vojen Ložek

NOVE KNIHY

Dokument 6:

**Zdeněk Neubauer:
„Životopis.“**

Autobiografie Zdeňka Neubauera přiložená k jeho habilitačnímu spisu.
Je součástí Neubauerova spisu v Ústavu dějin Univerzity Karlovy
a Archivu Univerzity Karlovy v Praze.

Zdeněk Neubauer

ŽIVOTOPIS

- Narozen 30.května 1942 v Brně s pravostrannou obrnou; oba rodiče právníci, otec státopěvec a filosof práva normativní školy je profesorem na Masarykově universitě. Dětství poznamenáno nemocí, válkou, poválečnou štvanicí na otce a jeho poučnou degradací.
- 1948-1953 Obecná chlapecká škola v Brně; od mládí zájem o 'přírodopis'.
- 1953 se rodina přestěhovala do Prahy; otec těžce onemocněl.
- 1953-1956 Základní osmiletá škola ve Štěpánské
- 1956 umírá otec; přijat na jedenáctiletku (na téže škole).
- 1956-1958 léčebný pobyt ve Švýcarech u tety (matčiny sestry, U.S. residentky od r.1938) MUDr. Marie Čákrtové (WHO) v Ženevě, kde navštěvují École Internationale de Geneve. Zde si osvojují francouzštinu a angličtinu a získávám základy latiny. Ta mi otevřela zájem o klasická studia a o srovnávací jazykovědu, jež po celý život (ex privata industria) pěstují a prohlubují.
- 1958 v dubnu návrat do vlasti; skládám zkoušky za devátou třídu. V rámci studia němčiny se poprvé setkávám s filosofií (Nietzsche, Schopenhauer). Tehdy zraje můj zájem o přírodní vědy a o filosofií přírodních věd (Velenovský, Herčík, Úlehla, Rádl). Odborně se nadšeně soustředím (pod vlivem Velenovského) na mykologii a morfologii.
- 1960 ukončení střední školy maturitou s vyznamenáním a prům. prospěchem 1. Přijat na Přírodovědeckou fakultu UK, obor biologie-chemie.
- 1960-1963 v prvních pěti semestrech orientován na systematiku nižších rostlin, specialisace mykologie. Jako člen Mykologické vědecké společnosti při ČSAV pořádám exkurse a řadu přednášek populárně-vědeckých přednášek v Botanickém ústavu Benátské. V téže době se seznamuji s východní filosofií a vzniká zájem o srovnávací religionistiku.
- V polovině roku 1963 přešel na rady svých učitelů (Stárka, Závada, Drobník, Koutecká, Černožorský) a v důsledku vnitřní krise (vyvolané pochybnostmi o smyslu 'popisných disciplin') na opačný extrém, tj. biologii experimentální a exaktní a chápu se tehdy módní 'biofysiky' a molekulární genetiky (tedy obor biologie-odborná, specialisace mikrobiologie) na oddělení mikrobiologie (Viničná 5).
- 1963-1965 pod vedením ing. V.Závady CSc. vypracoval diplomovou práci z oblasti bakteriální virologie (vztah RNA-bakteriofágů k hostitelské buňce), která se stala podkladem dvou publikací o tom, že také RNA-viry vyžadují ke svému pomnožení neporušenou DNA svého hostitele. Tehdy také uzrává rozhodnutí věnovat se filosofií a překonat nebezpečí úzké odbornosti vzdělanosti - jak vědecké tak humanitní a usilovat o jejich jednotu. Klíč k tomu nacházím ve filosofií a začínám spolupracovat z tehdejší katedrou filosofie na naší fakultě (Volková, Dragan, Fajkus).
- 1965 dokončení studia s červeným diplomem. Na základě konkursního řízení získal studijní pobyt na Mikrobiologickém ústavě ČSAV Praha-Krč. Zároveň přijat - na radu a zprostředkováním dr.Volkové - na základě přijímacích zkoušek z filosofie a psychologie na Filosofickou fakultu UK, obor filosofie,

- 2 -

- rozšířené externí studium. Během prázdnin intensivní studium staré řečtiny.
- 1965-1966 studijní pobyt na oddělení obecné mikrobiologie MBÚ ČSAV, kde jsem se pod vedením Jiřího Chaloupky věnoval studiu biosyntézy ribosomů u bakterií, osvojuji si preparativní techniky. Zároveň navštěvuji přednášky z filosofie na Filozofické fakultě (L.Svoboda, M. Sobotka, J.Major, K.Kosik, D. Machovec, M.Machovec; navštěvuji též zvláštní přednášky J.Patočky určené pro pracovníky katedry filosofie); vzhledem k tomu, že jsem - tehdy i později - osobně absolvoval všechny přednášky a semináře související s mým studijním plánem, probíhalo mé studium, přes svůj formálně externí charakter, jako studium řádné (alespoň v letech 1965-1966, 1970-1971). Moje seminární práce z antické filosofie - 'Prvky světa v Platónových dialozích Timaios a Epinomis' - je přijata jako práce ročníková a uvažuje se o její publikaci. (V této prvotině se rýsuje moje epistemologie: neshoda v počtu stavebních kamenů - čtyři nebo pět? - mezi oběma dialogy je dána způsobem popisu, totiž kauzálního v Timaiu a teleologického v Epinomis; počet prvků není tedy bezkontextové, nezávisle na přístupu dané faktum).
 - 1966 přijat na aspiranturu na oddělení Mikrobiologie PřFUK k J.Stárkovi s cílem věnovat se nadále bakteriální virologii (molekulární genetice bakteriofágů) u ing.V.Závady. Téhož roku jsem v rámci vědecké přípravy složil zkoušky z vědeckého minima (mikrobiologie, virologie), z jazyků (ruština a francouzština) a z filosofie. Aktivní účast X.světového mikrobiologického sjezdu v Moskvě.
 - 1967 získávám stipendium na tříletý pobyt v Itálii od C.N.R. (Centro Nazionale della Ricerca) a jsem MŠ vyslán do L.I.G.B. (Laboratorio Internazionale di Genetica e Biofisica) v Neapoli. Z toho důvodu přerušuji jak aspiranturu tak studium na Filozofické fakultě. Před odjezdem se obracím se na prof. Machovce s žádostí o zadání diplomové práce z religionistiky; jako téma je mi doporučena souvislost existencialistické filosofie a moderní ekumenické theologie, spojená se jménem Karl Rahner.
 - 1967-1970 nastupuji na dvouroční postgraduální stipendijní pobyt (borsa di studio) v L.I.G.B.; třetím rokem na základě pracovní smlouvy. Zde pracuji pod vedením prof. E.Calefa na genetice bakteriofága lambda. Můj přístup brzy přechází od tamní problematiky genetické (vztah virových genů a hostitelského chromosomu) ke studiu regulace rozhodování mezi lytickou a lysogenní odpovědí při infekci a indukci. Výsledkem je objev regulace regulátorových genů a s ním související řízená (a prostředím ovlivnitelná) dědičnost dvou regulačních (tedy negenetických) stavů; oběma poznatkům náleží bezesporu světové prvenství. Výsledky jsem přednesl jednak na XI.Phage Meeting v Sorrentu 1968, jednak v r.1969 na prestižních Cold Spring Harbour Symposia of Quantitative Biology. Na jejich základě vznikla řada publikací v předních světových časopisech, mj. v Nature, Virology, J.Molecular Biology. (Tento úspěch vedl ke změně orientace tamního oddělení; z 'Gruppo genetica di fago' se stává 'Gruppo regolazione'.) Za svého pobytu prohlubuji studium filosofie,

- zejména současných křesťanských proudů (Coreth, Maréchal, Guardini, Ott) a využívám osobních kontaktů (prof.Škarvada, prof.Karel Vrána, prof.K. Skalický, prof.Wetter, prof.Lotz) k diskusím a konzultacím nad svou připravovanou prací o Karlu Rahnerovi. Z polemiky s Karlem Skalickým nad vztahem filosofie, vědy a theologie (později publikované v římském časopisu Studie) vychází úvahy o vztahu filosofie a vědy, které daly základ mé ročníkové a nakonec diplomové práce z filosofie. Tato problematika vposledku určila další směr mého zájmu ve filosofii. Italská leta využívám také ke studiu umění (antického, románského, gotického, renesančního a barokního) in situ (Řím, Florencie, Ravenna, Sicilie atp.) pod vedením přátel umělců a kunsthistoriků P. Brázdy a ing.P.Vaňury. Zde se rodí také můj zájem o ikonografii a symboliku.
- 1970 se vracím do vlasti a na PřFUK, kde se jako vědecký asistent zapojuji do výzkumné a pedagogické práce na oddělení mikrobiologie při Katedře genetiky, mikrobiologie a biofysiky, Viničná 7. Téhož roku skládám vědecké minimum, a tak splňuji po odborné a formální stránce všechny podmínky pro CSc, k níž však jsem nikdy nebyl připuštěn pro své politické postoje. Téhož roku však získávám, na základě zkráceného rigorosního řízení, titul RNDr.
 - 1970 se seznamuji s teoretickými pracemi švýcarského zoologa Adolfa Portmanna a účastním se na překladu jeho knihy "Neue Wege der Biologie". Zde dozrává moje morfologická orientace v biologii. Inspiruji se též ethologií (K.Lorenz, N.Tinbergen) a zobecněnou termodynamikou nerovnovážných soustav (Prigogine).
 - 1971 dokončuji studium filosofie prací ze zmíněné epistemologické problematiky "Zamyšlení nad vědou a filosofií" pod vedením doc.M.Sobotky. (Na podání práce o Karlu Rahnerovi nebylo po odchodu prof.M.Machovce a prof.L.Svobody už ani pomyslení.) Práce byla uznána jako rigorosní. Po složení rigorosních zkoušek z obecné filosofie, dějin filosofie a logiky mi byl přiznán titul PhDr.
 - 1970-1977 studium řečtiny, středověké němčiny a srovnávací filologie u prof.G.Bareše nejdříve na Jazykové škole, potom v soukromých hodinách, se zaměřením na filosofické texty a mytologickou vrstvu evropského myšlení. S dr.Barešem jsme studovali také mittelhochdeutsch (středověkou němčinu) a zároveň se seznamovali s teoretickými základy srovnávacího jazykozpytu. Do téže doby spadá má účast na práci hegelovského semináře doc.Sobotky a dr.Majora na Filosofické fakultě; dále na mezioborovém soukromém semináři - dědici 'Jirchář', konaném pod názvem KECANDA. Navštěvuji též některé soukromé přednášky prof. Patočky. Z této doby pochází několik prací o poslání vědy, seznamuji se s filosofickými pracemi o kybernetice (R.Ruyer) a s dílem francouzského filosofa Paula Ricoeura, s nímž později při příležitosti jeho návštěv v Praze navazuji osobní přátelství. Z ricoeurovských studií povstala nakonec kniha Bytí a subjektivita. Pracuji na rukopisu knihy Bytí jako hra.
 - 1971-1978 jsem pracoval jako vědecký asistent (posléze degradován na technické místo) na oddělení mikrobiologie PřFUK.

- 4 -

Vytvořil jsem tehdy celé praktikum z genetiky a regulace bakteriofága; po několik let jsme pořádali postgraduální "fágový kurs". Zpočátku, co zbytek akademické svobody, vypisují výběrovou přednášku "Kybernetika pro biology", určenou posluchačům Přírodovědecké a Matematicko-fyzikální fakulty. Kromě seznamování se základními pojmy kybernetiky, teorie regulace a informatiky se přednášky též týkaly základních filosofických a metodologických otázek biologie a obecně přírodních věd. Pak mi bylo zakázáno přednášet; kurs se však stal základem a východiskem mé pozdější činnosti ve VTS. Byl jsem odpovědným řešitelem dílčího úkolu státního plánu "Virové funkce v lysogenním systému", později "Analýsa regulačních pochodů při diferenciaci bakteriálních populací". V rámci toho jsem vedl ~~jsem asi~~ 10 diplomových prací a jednu kandidátskou (nejdříve de iure, posléze, už jen de facto). Tehdy vznikla řada dalších publikací ve světových časopisech jako Virology, Molecular and General Genetics (MGG) apod., zaměřených jednak na otázky rozhodování mezi lysogenní a lytickou odpovědí (tj. mezi koexistencí vira s hostitelem, nebo zabití hostitele virem) a to jednak při infekci virem, jednak při indukci proviru. Zjistili jsme, že obě situace nejsou symetrické a studovali biologický význam jejich různých řešení. Opět mne zajímal zejména dopad rozhodnutí jako jednorázové události na dlouhodobý, dědičný stav (tj. na vlastnosti předávané po celé generace odrážející se ve složení celých populací). V biologii šlo o první modely toho druhu. Tyto práce vyústily v objev regulace na úrovni změn ve struktuře genomu (stupeň polymerisace profágového episomu; cf. Koutecká et al., 1978). Tím byl zapojen do řízení dědičnosti na úrovni "bistabilních (nyní tedy multistabilních) regulačních okruhů" poprvé i sám genóm, který může nejen trvat v různých způsobech vyjádření, ale též zaujimat různé, sebeudržující způsoby uspořádání genetické informace; přísný, weissmannovský předěl mezi 'mutací' a 'regulací' byl tak překonán. Bohužel jsme tehdy byli již příliš izolováni a také technické požadavky, které tehdejší svět začal považovat za standart (e.g. sekvenční analýza), byly už pro nás nedostupné.

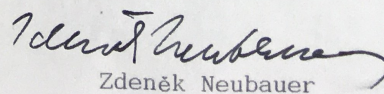
- 1975 aktivní účast na International Workshop on Phage genetics v Warrenton (USA) na pozvání pořadatelů, kterého jsem se účastnil potají (mezi jednotlivými interdiktami nade mnou byl též zákaz výjezdu, včetně Jeny (NDR) a Gdaňsku (Polsko), obé jsem taktéž absolvoval soukromně a v rámci dovolené). Na zpáteční cestě jsem v doprovodu prof. Calefa opět navštívil Itálii a přednesl několik přednášek na Università di Roma. Díky takto na chvíli obnoveným kontaktům a díky spolupráci ÚMG-ČSAV (dr. Doskočil) se nám nakonec sice podařilo výše zmíněný objev publikovat, nikoliv však sdělit světové veřejnosti její význam; zapadla jako kuriozita.
- 1975-1981 přecházím na jiný biologický model řízených dědičných změn: variabilitu na úrovni morfogenese bakteriálních kolonií u bakterie *Serratia marcescens*. Zatímco defektivní lysogenie byl umělý genetický systém, tvorba, zrání a stárnutí kolonií tohoto mikroba se ukázaly být přirozenou situací, kdy dochází k tvůrčí proměně dědičných vlastností (a také proměně jejich stability): stacionární populace prostorově

- uspořádaná do kolonie je (na rozdíl od populací logaritmických) pro mikroorganismy přímo 'genetickou laboratoří' variability, mutability a snad i evoluce. Oproti předchozímu systému, není třeba dědičný stav zvláště testovat - složení populace je možno zjišťovat výsevem a genetické přechody sledovat pouhým okem. Otevřela se před námi celá 'morfogenetická krajina' variability brázděná 'chreodami' a 'hřebeny'. Celý model se zdál zpočátku nepřehledný a složitý, postupně však bylo možno se zaměřit na relativně samostatné subsystémy se zajímavým 'genetickým chováním'. Pojetí bakteriální kolonie jako mnohobuněčného celku a důraz na řízenost dědičných změn souvisejících se vznikem tvaru, vyvolávalo posměch a hostilitu i u těch kolegů, kteří se mne 'politicky' zastávali a nepochopení i u nejbližších spolupracovníků. A tak studium diferenciacie bakteriálních populací - též v souvislosti se změnou ve vedení katedry - bylo odsouzeno k zániku. Dodnes si připadám jako zlatokop, který objeví zlatý důl, nezbyvají mu však síly, prostředky a příležitost jej vytěžit. - Pokládám však právě toto, tj. epigenetickou krajinu variability v morfologii bakteriálních kolonií (portmannovskou 'eigentliche Erscheinung') na úrovni genetických změn sprážených s morfogenesí, za svůj největší vědecký objev, a nikoliv objev antirepresoru a bistabilních regulačních okruhů.
- Od r.1977 dodnes nepřetržitě přednáším kurs vědecko-filosofických a epistemologických přednášek s původním názvem Filosofické problémy kybernetiky, posléze - z taktických důvodů - přejmenován na Kybernetické problémy přírodovědy, pořádaných nejprve VÚMSEM, posléze VTS při Fysiologických ústavech ČSAV, dr.P.Kůrkou. Kurs má za úkol seznamovat posluchače s novými, netradičními proudy v přírodních i humanitních vědách (jsou zde zastoupeny zejména fyzika, kosmologie, biologie - od molekulární biologie po neurofysiologii, vědu o mozku, ethologii a teorii učení - psychologie, lingvistika, geometrie a uměnověda), zejména spojené s tématy a problémy, před které moderní vědu staví disciplíny související s teorií informace, s robotikou, umělou inteligencí a obecně s vědou o počítačích, se zvláštním zaměřením na vztah vědy a kultury včetně otázek poměru humanitního a exaktního vzdělání. Mimořádná pozornost je věnována otázkám vztahu mysli a těla, fyziologie a chování a problémům vědomí a nevědomí. Přednášky se konaly každý měsíc. Z této činnosti vzešla řada sborníků uceleného knižního charakteru (viz příloha SEZNAM PRACÍ II.B)
- Přibližně ve stejné době zakládáme pracovní skupinu filosofů s označením "[platonská] Akademie", která od té doby pracuje pod vedením doc. Radima Palouše. Zde vzniká řada prací publikovaných v různých samizdatových řadách a sbornících, doma i v zahraničí. Akademie hostí řadu významných světových myslitelů a vydává vlastní řadu filosofických prací pod názvem "Nové cesty myšlení". Z těchto podnětů vznikají rukopisy knih Smysl a duch a Nový Areopág.
- 1982-1990 Po dlouhodobém vědeckém a pedagogickém omezování jsem opustil PŘFUK a nastoupil do podniku META, výrobního družstva Svazu Invalidů, jako domácí programátor. Pracoval jsem pro ČKD-Polovodiče, v jazycích Datatrieve, Cobol, Forms,

- 6 -

- AT, WP a dBaseIV, pod systémy MSX-11 (počítače PDP) a MS-Dos (PC - osobní počítače). V této praxi jsem dosáhl statutu "samostatný programátor, matematik-analytik". Vypracoval jsem řadu informačních, dokumentačních a řídicích systémů, k nimž jsem (~~interně, viz SEZNAM PRACÍ~~), vydával manuály pro uživatele s dokumentací pro programátory. Toto zaměstnání mne nejenom učinilo 'počítačově gramotným', ale mé úvahy v rámci "Filosofických problémů kybernetiky" a "Kybernetických problémů přírodovědy" naplnilo žitou zkušeností a opřelo o praktické znalosti. Do téže doby spadá můj kontakt s matematikou. Od r.1983 se aktivně účastním semináře akademika Katětova (Matematické modely v psychologii, dnešní Transdisciplinární seminář), střeďečních večerů doc. Petra Vopěnky a pondělků ing. dr. Ivana M. Havla. Na každém z nich jsem přednesl řadu referátů, na Vopěnkově semináři jsem po jeden semestr přednášel souběžně k probíranému rukopisu Vopěnkova díla Rozpravy s geometrií cyklus komentujících úvah pod názvem Úvod do světosloví.
- 1985 v říjnu účast na týdenním setkání matematiků s biologi v Alšovicích, které vzešlo z obou aktivit - Kybernetické problémy a Vopěnkův seminář - a kde jsem přednesl příspěvek na téma Jazyková teorie genetické informace. Téhož roku v listopadu a prosinci pozvání na prestižní vrcholné 14-denní setkání matematiků počítačovědců SOFSEM'85, kde jsem přednesl vyžádaný seriál 3 přednášek na téma Počítačová a jazyková metafora v biologii a o možnostech dědičnosti získaných vlastností z hlediska nových pohledů a pojmosloví, které nabízí teorie informace.
 - 1988 se účastním přípravy a realizace podzimní školy MATEMATICKÉ MODELÝ MORFOGENESE pořádané ZP ČSVTS při FGÚ ČSAV v Bechyni; zde přednáším serií přednášek na filosofická a biologická témata související s morfologií a strukturalismem. Z tohoto semináře vyšel obsáhlý sborník GEOMETRIE ŽIVÉHO se třemi mými příspěvky, které zde pod společným názvem TVAR V BIOLOGII předkládám jako habilitační práci. Stávám se členem mezinárodního sdružení strukturalistických biologů známých jako Osacká skupina.
 - Účastním se aktivně seminářů dr. Antona Markoše na PřFUK Vinická 7, k nimž jsem přispěl přednáškami o biologickém strukturalismu, estetice v přírodě, epistemologii a teorii evoluce.
 - Od letního semestru 1990 přednáším na katedře filosofie Filosofické fakulty UK dvousemestrovou volitelnou přednášku Filosofické otázky přírodovědy.
 - Od 1.května 1990 nastupuji na PřFUK jako vedoucí katedry Filosofie přírodních věd. Na školní rok 1990/1991 připravuji následující přednášky a semináře:
 - Vědecké pojmy (pro I. a II. ročník)
 - Náhoda a nutnost (s P.Kůrkou)
 - Základy biologického myšlení
 - Vědecko-filosofické aktuality čili Sci-fi (výběr. seminář)

V Praze, dne 2.zář 1990

Zdeněk Neubauer

Dokument 7:

Zdeněk Neubauer:
„Vztah biologie k filosofii a medicíně.“

Profesorská přednáška Zdeňka Neubauera z 12. 9. 1991.
Je součástí Neubauerova spisu v Ústavu dějin Univerzity Karlovy
a Archivu Univerzity Karlovy v Praze.

12. 9. 1991 - profesorská přednáška

VZTAH BIOLOGIE K FILOSOFII A MEDICÍNĚ

Úvodem

Děkuji za velkou čest zde promluvit a za příležitost ucházet se o to nejvyšší uznání a postavení, jehož lze na poli vzdělanosti a na cestě poznání dosáhnout – zvláště pak na Lékařské fakultě, kde universitní profesor je přímo olympský pojem! Zřejmě to souvisí s dlouhou a nepřerušovanou universitní tradicí medicíny, se kterou úvaha, o kterou se s vámi nyní chci podělit, úzce souvisí. Hodlám promluvit na téma vztahu biologie, filosofie a medicíny.

Ačkoliv se toto jmenovací řízení týká oboru biologie, která byla a zůstává mou celoživotní profesí, mé současné poslání na universitě, je posláním filosofickým. Jeho smysl vidím v úkolu přivádět odborné vědění ke vzdělanosti. Péče o vzdělanost neznámá doplňovat odborné znalosti jinými vědomostmi, nýbrž pěstovat vnímavost studentů, adeptů vědy a vědců ke smyslu vlastního vědění a poznání. Má vzbudit zájem o hlubší i širší souvislosti oboru, a tak se starat o jednotu a celistvost zkušenosti, tj. o organickou sounáležitost odbornosti s kulturností.

Zdraví a vzdělání

Vzdělanost je od pradávna srovnávána se zdravím. Sókratés říká, že tak jako lékařství pečuje o zdraví těla, tak filosofie pečuje o zdraví duše.

Podle Jana Patočky leží 'péče o duši' v základech západní kultury. Patočka ji spojoval s myšlenkou duchovní moci – moci, která ke svému uplatnění nepotřebuje jiné prostředky a jinou autoritu než autoritu nahlédnuté pravdy. Autorita (auctoritas) je péčí o vzrůst a rozhojňování – z lat. 'augeo', zvětšuji. Auctor není 'tvůrce', nýbrž ten, kdo dává pravdě vyvstat, zušlechťuje ji, povznáší. Pravda není něco, co prostě je, objektivně, nezávisle na poznání. Pravda se zjevuje tak, že klíčí, roste, diferencuje se, množí se a mění; přitom potřebuje

směřování k celistvosti.

Zde již poslání lékaře a filosofa nebylo jen analogické, jako u Platóna; obé sleduje tentýž cíl a vzájemně se doplňuje: mens sana in corpore sano.

V tomto pojetí má každé jsoučno svou FYSIS, svou zvláštní přirozenost. Není pohybovaným výskytem, nýbrž je si samo "principem pohybu a proměny (ARCHÉ KINÉSEOS KAI METABOLÉS)", jak definoval přírodu Aristotelés. Přirozené jsoučno zahrnuje v sobě změnu své vlastní jsoučnosti: je bytostně na přechodu, je sebezpřekračováním. FYSIS je vznik (GENÉISIS) a pohyb (KINÉISIS) vzrůstajících jsoučen. Přičemž KINÉISIS je chápána ne jako vzájemné přemísťování, nýbrž jako postupný přechod k dosahování konečného stavu, stálý proces uskutečňování (EN-ERGEIA, srv. becoming, Werden, devenir oproti being, Sein, être). V této neustálé proměně uskutečňující sebe sama spočívá sama povaha přirozených jsoučen.

Proto FYSIS, latinské natura (což je part. futuri!, něco jako anglické 'about to be born') znamená také 'přirozenost', tedy povahu (srv. české nátura; v angličtině 'nature' rovná se 'podstata': "what is the nature of this-or-that?").

Lékařství, přírodověda a struktura university

Aristotelická tradice rozhodujícím způsobem určila vrcholný středověk, jehož květem je právě Universita - hájemství vzdělanosti jakožto jednoty - universalit - vědění. Zatímco ve starověku byla filosofie vědění a medicína uměním, na středověké universitě byl tento poměr obrácený: lékařství - vedle bohosloví a práva - náleželo k základní trojici fakult vysokého učení, bylo jedním ze tří pilířů universitního vědění. Filosofie, která bývá obvykle jmenována jako čtvrtá, se ve skutečnosti pěstovala na tzv. Facultas artium - fakultě svobodných umění. Ta netvořila součást ústřední trojice, nýbrž sloužila jako jejich podpůrná základna. Filosofie byla uměním rozlišovat nutné, možné a nemožné; znalost skutečného jí však nepříslušela. Toto původní výsostné postavení medicíny se těší nepřerušené a nejméně porušené tradici. Snad proto si medicína zachovala rozměr vzdělanosti a vědomí sounáležitosti s kulturou.

- 4 -

Mohu se zadostiučiněním z vlastní zkušenosti dosvědčit, že si ji u nás dosud zachovává, navzdory totalitním poměrům i celosvětové krizi vzdělání a kultury. Medicina nese 'universalitu' v sobě také z povahy věci: vždyť je jak přírodovědným tak humanitním oborem! Vzdělání stále zůstává pro lékaře i mediky při nejmenším nezpochybnitelnou hodnotou.

Neproto tomu přírodovědci zpravidla ve vzdělání vidí coosi v zásadě postradatelného, co s vlastní vědou nesouvisí, ba může jí být i na škodu. Však také přírodní vědy k původní stavbě university nenáležely. O studium přírody se podílely lékařství s filosofií. Sama biologie se pak zrodila v lůně medicíny, z filosofie vzešly spíše vědy fyzikálně zaměřené. Jako zvláštní *facultas* se přírodověda na universitě ustavila poměrně nedávno. U nás k tomu došlo dokonce až v roce 1920. (Stojí za zmínku, že konkrétní popud k vydělení vyšel z anthropologie - tedy z oboru, který se jinde studuje na lékařství nebo na filosofii.)

Poznání přírody bylo totiž na samostatnou, přísnou vědu povýšeno až v novověku. Bylo to umožněno tím, že veškerá hmotná skutečnost byla prohlášena za neživou, mechanickou: přirozené jsoucno ztotožněno se svým opakem - se jsoucnem umělým, s mechanismem. Když přírodověda přestala být vědou o přírodě, vznikla 'fysika' v dnešním slova smyslu. Tak se moderní přírodověda emancipovala jak od filosofie tak od medicíny. Filosofii nepotřebovala, neboť se opírala o čistou racionalitu a čistou empirii; chtěla být 'exaktním' věděním, bez souvislostí a předpokladů. Lékařská tematika se zase vymykala jak její mechanistické představě světa, tak jejímu teoretickému a technickému zaměření.

Jakmile zakotvila na universitách, přírodověda hypertrofovala tak, že postupně zastínila ostatní tradiční rozměry vědění. Dnes si přírodní obory činí na vědeckost přímo výlučný monopol: 'sciences', 'les sciences' značí tolik co přírodní vědy. Přírodní vědy hrozí pohltit dokonce i medicínu, snížit ji na jakousi aplikovanou mechanistickou biologii.

Obraz světa, který přírodní vědy tradičně nabízejí, však ztratil lidské rozměry: objektivní realita nemá místo pro hodnoty, smysl, život, vědomí, mysl apod. Jak jsme ukázali, s pojmem duše se vytratilo i pochopení pro tělo.

Svět dnešní vědy je tedy doslova ne-lidský. Není divu, že se v něm moderní člověk cítí odcizen: pociťuje jej jako nepřírozený. To proto, že novověká přírodní věda odepřela skutečnosti povahu FYSIS-přirozenosti.

Naproti tomu medicína se vztahem k člověku zachovává i přirozený vztah ke skutečnosti. To proto, že exemplárním jsoucnem lékařského vědění zůstává člověk a nikoliv hodinový (či molekulární nebo společenský) mechanismus jako je tomu pro ostatní vědy. Medicína proto neztratila kategorii FYSIS. To je naše ústřední téze.

Biologie jako věda

Jedině v rámci takto pojaté přírody může existovat skutečná biologie - věda o živém jakožto živém. V návratu k FYSIS do našeho vztahu k přírodě ve vědění, poznání a konání vidím vlastní smysl a předpoklad 'návratu k přírodě': těžko se vrátet k něčemu či chránit něco, o čem nemáme doslova vůbec pojem! Do vědy, která ztratila pojem přírody, jejíž skutečnost je doslova de-naturovaná se nevejde ani biologie: život, tělesnost, vývoj zůstávají stále něčím nemyslitelným. V rámci přirozeného chápání světa je naopak Život něčím samozřejmým.

Přirozený vztah ke skutečnosti jako živé dosvědčuje význam a užití výrazů bytost (Wesen) či stvoření (Geschopf, créature): obě slova označují sice zásadně jsoucno či podstatu vůbec, v běžné řeči však jimi označujeme téměř výhradně něco živého; o knize, kameni či budíku zpravidla nemluvíme jako o 'stvořeních' či 'bytostech'.

Studium živých bytostí však v minulosti nepříslušelo ani filosofii. Ta, jak jsme řekli, byla poznáváním možného, nutného, nemožného. Avšak Život je to, co nelze uzavřít do jednotného prostoru společných 'zákonitostí': je tím, co samo tento prostor vytváří a neustále jej proměňuje. Každý druh, každý jedinec má vlastní 'pravidla hry' svého vzniku, a tedy svou zvláštní povahu, svou FYSIS. Biologii proto nebylo možno vyučovat jako jiná umění pěstovaná na *facultas artium*, jako byly metafysika, matematika, hudba, gramatika, či astronomie.

V novověku byla příroda 'densturována', FYSIS již jsoucnu nenáležela; díky tomu se všechno zdálo vědecky poznatelné. Organismy se však hned z počátku tomuto nároku jaksi vymykaly: uvnitř zmrtvělého, mechanistického světa se začaly jevit jako jsoucna netypická, podivná. ("Les êtres étranges" nazývá se první kapitola známé Monodovy knihy.)

Mechanistická přírodověda po prvních úspěších (:Harvey) se záhy vyrovnává s touto 'podivností' živých bytostí tím, že jde o 'příliš složité' objekty.

Proto biologie jako samostatný vědní obor vzniká poměrně pozdě. Samotný název se objevuje až začátkem minulého století. Zavedli jej - nezávisle na sobě - Francouz Lamarck a Němec Treviranus ve snaze vytvořit o organismech zvláštní vědu. Během své existence střídala biologie snahu zařadit životní pochody do mechanického dění, těla mezi tělesa, bytosti mezi objekty, se snahou pokoutně zavádět pro biologické jevy zvláštní meta-fysické, nad-přirozené principy, jako 'životní síla', 'entelechie', 'teleologie', 'ortogenese', 'morfogenetické pole' apod. Tyto snahy se však nasetkávaly s úspěchem, protože narušovaly jednotu přírodovědeckého obrazu světa jako objektivní reality. (Teprve v našem století, poté co byl tento obraz ve fyzice silně narušen, se přece jen podařilo - opatrně a v silně mechanistickém hávu - zavést jeden specificky biologický princip, totiž 'informaci'.)

Zkrátka - biologie před novověkem neměla jako zvláštní věda *raison d'être*: vše bylo živé. Živočichové byli názorným, aktivním projevem přírody, přirozenost rostlin byla méně přístupná, a povaha minerálů byla ještě více skrytá. Lidské výtvořiny - mechanismy, artefakty - vlastní povahu (FYSIS) vůbec postrádaly: jejich podstata byla mimo ně - spočívala v mysli lidského tvůrce. Statut zvláštní vědy si biologie neprosadila ani v novověku: vše se stalo neživým, chování bylo pochopeno jako fungování, změna redukována na mechanický pohyb.

Holonomní řád skutečnosti - mikrokosmos a makrokosmos

Vnitřní vztah k celku souvislostí je něco zcela jiného, než vnější vztah příčinných závislostí, na nichž fungují tzv. tělesné nebo společenské mechanismy, o které tradiční přírodovědě tolik jde, a které se věda snaží zobecnit do tzv. 'zákonitostí'.

Řád jsoucna pochopeného jako FYSIS je řádem, který se dnes někdy označuje jako 'holonomní': v chování každé části se nějak odráží ('je representováno') chování celku. Je to řád vnitřní organické sounáležitosti založené na poukazu k celkovosti. Dnes jsme konečně s to pochopit, že každá buňka, každá mozková oblast, orgán či organismus, stejně tak jako pták v hejnu či hráč na hřišti reprezentuje dění kolem sebe, svůj okolní svět svým vnitřním 'stavem', 'nastavením', jak říkáme, měli bychom však říkat: svým sebeutvářením. A tento řád prožíváme v naší vlastní mysli.

Řecky se tomuto holonomnímu řádu říkalo KOSMOS. Z toho nám většinou už zbylo jen matné ponětí o starých spekulacích, které v minulosti hrály v medicíně významnou roli, podle nichž byl člověk mikrokosmem v makrokosmu - malým světem ve velkém.

Avšak podle tehdejších představ nejen člověk, nýbrž každá bytost a každý děj byly nějak výrazem celku - a v tom smyslu 'mikrokosmem v makrokosmu'. Vztah člověka ke světu měl však v určitém ohledu vskutku výsadní postavení: člověk nejenže jest tímto 'modelem světa', nýbrž on také o tom sám ví. Světem člověka není pak jen nějaký biotyp, ekologická nika, či Umwelt, nýbrž veškerenstvo: člověk je 'občanem kosmu' - KOSMOPOLITÉS.

Toto 'universální postavení' dává člověku schopnost poznání; dovoluje mu znát jiné vztahy a řády. K přirozenosti člověka náleží též znalost různých přirozeností. "Duše", praví Aristotelés, "je přirozeným pohybem všech věcí". A v tomto pohybu, který činíme svým myšlením, spočívá jejich vlastní povaha - věcí myšlených jako FYSIS.

Proto je člověk příkladným 'přirozeným jsoucnem', modelem par excellence - bytostí nejtypičtější, nikoliv atypickou, ježto k dramatu jeho sebeutváření náleží i samo poznání, k jeho zdraví náleží i vzdělání - vnímavý vztah ke smyslu a k celku.

- 10 -

K FYSIS člověka náleží i vědění o jsoícím jakožto FYSIS. Člověk je bytostí, jejíž povaha je nám přístupná přímo, zevnitř a skrze toto nitro se nám dává celý svět. Ve staré terminologii: "Člověk je svorníkem veškerenstva".

V té míře, ve které je medicína znalostí lidské přirozenosti, je také ipso facto vědění o přírodě, neboť si uchovávala vztah ke skutečnosti jakožto FYSIS, který tradiční věda ztratila a k níž biologie dosud nedospěla.

Vztah k filosofii

Smysl pro FYSIS člověka pojí medicínu také k filosofii. Vykázána z přírodovědy do 'humanitních věd' zabývala se filosofie pojmy které jsou tradičnímu pojetí FYSIS více méně blízké, jako 'subjekt', 'duch', 'existence', 'pobyt' atd., které věda kdysi z 'objektivní reality' vypudila. Filosofie je proto dnes označuje jako 'existenciály', nikoliv kategorie, a spojuje je výhradně s člověkem.

Vzájemné sepětí medicíny, filosofie a přírodovědy dosvědčuje ostatně i dědictví jazyka: slovem 'physicus' byl ve středověku nazýván jak lékař tak přírodní filosof, ve starší francouzštině pak znamená 'la physique', 'le physicien' lékařství, lékaře; v angličtině - physic, physician - je tomu, jak známo, dodnes.

Nakolik však potřebuje lékařská věda filosofii jako takovou? Natolik, aby medicíně připomínala její vlastní, přirozenou filosofičnost a aby jí její vlastní 'fysiologické' vědění a myšlení pomáhala vyjádřit. Možná též, aby nabízela ze svého pojmového arzenálu pojmy, představy a myšlenkové postupy, které se mohou ukázat pro medicínu vhodnější, tj. přirozenější než ty, jež se medicína naučila nekriticky přebírat od mechanistických směrů přírodních věd.

Filosofie by se však přitom měla spokojit se služebným posláním ancilly scientiae tak, jak jí bylo přiděleno na tradiční universitě. Má dost důvodu ke skromnosti. Sama nikdy nedostála aristotelskému odkazu a křesťanské výzvě myslet přírodu a tělesnost pozitivně. Proto opětovně podléhala pokušení

- 11 -

chtít vědět, jak to je ('vědět dobré a zlé') nebo se alespoň chápat skutečnosti tak, aby byla poznatelná. K jejím plodům náleží nejen novověká věda, nýbrž i společenské ideologie.

Filosofie může tato svá selhání odčinit tak, že se vrátí ke svému 'babickému poslání', jak jí ho určil Sókratés: asistovat při zrodu poznání. Nejen příroda, nýbrž i přírodověda má povahu FYSIS; její poznání je přirozené. Právě při zrodu nových poznatků, při vzniku, růstu, vývoji, zániku a střídě různých teorií, přístupů, paradigmat může filosofie nabídnout své služby, včetně služeb hermeneutických-tlumočnických: zprostředkovat porozumění různým přístupům a alternativám, které se nevejdou do jednoho a téhož teoretického rámce, logicky se sice vylučují, ale přirozeně doplňují.

Svůj hlavní úkol vidím ve snaze napomáhat tomuto 'demokratickému' pojetí vědy jako pluralitního poznání: podporovat vývoj od střetávání paradigmat k jejich komplementaritě.

Zdeněk Neubauer